İstanbul - 1439 / 2018

Yayın No: 01
Süleymaniye Vakfı Yayınları

DOĞRU BİLDİĞİMİZ YANLIŞLAR

Prof. Dr. Abdulaziz Bayındır

Kapak: Vedat Yılmaz

Mizanpaj: Burak Oğuz Belen

Yedinci Baskı: Mart, 2018

ISBN: 978-605-89387-3-1

SÜLEYMANİYE VAKFI YAYINLARI
Süleymaniye, Hoca Gıyaseddin Mh.
Şifahane Cd. No: 14 / 34134 Fatih / İstanbul
Tel: 0 (212) 513 00 93 • **Fax:** 0 (212) 511 21 69
Yayıncı Sertifika No: 12628
www.suleymaniyevakfı.com
info@suleymaniyevakfı.com

Baskı ve Cilt:
Usta Ofset Ambalaj ve Matbacılık
Maltepe Mah. Davutpaşa Cad. Güven Sanayi Sitesi
B blok 1.kat No:356 Zeytinburnu/İstanbul
Tel: 0212 565 44 32

Genel Dağıtım:
Süleymaniye Vakfı Yayınları
Tel: 0 (212) 513 00 93 Fax: 0 (212) 511 21 69
www.suleymaniyevakfı.com
info@suleymaniyevakfı.com

Copyright© Süleymaniye Vakfı Yayınları 2018
Bu eserin tüm hakları Süleymaniye Vakfı Yayınları'na aittir.
Yayıncının izni olmaksızın tümüyle veya kısmen yayınlanamaz,
kısmen de olsa fotokopi, film vb. tekniklerle
çoğaltılamaz ve elektronik ortamlarda yayınlanamaz..

DOĞRU BİLDİĞİMİZ YANLIŞLAR

Prof. Dr. Abdulaziz Bayındır

Süleymaniye Vakfı
YAYINLARI

İçindekiler

ÖNSÖZ 13
İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ 17
ÜÇÜNCÜ BASKIYA ÖNSÖZ 19
YEDİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ 21
A - GİRİŞ 25
B - BUGÜNKÜ HIRİSTİYANLAR 31
C - BUGÜNKÜ MÜSLÜMANLAR 37
D - NEBİLERİ TANRILAŞTIRMA 45
1. KONU - BESMELE 51
2. KONU - HAMD VE ŞÜKÜR 55
3. KONU - HER İNSAN ALLAH'I BİLİR 59
4. KONU - KUR'ÂN'DA DİNDARLIK 67
4.1. Fıtrata Uyanlar 72
4.1.1. Kendilerine Tebliğ Ulaşmamış Olanlar 76
4.2. Kendilerine Tebliğ Ulaşmış Olanlar 77
4.3. Kararsızlar 78
4.4. Fıtrata Uymayanlar 78
4.4.1. Kendilerine Kul Olanlar 79
4.4.2. Büyüklere Kul Olanlar 85
5. KONU - İNSAN ALLAH'IN HALİFESİ MİDİR? 91
6. KONU - TESBİH VE TAKDİS 99
7. KONU - CENNETE KİMLER GİRER 103
8. KONU - DİNLER 109
9. KONU - HAC 11-16. ÂYETLERİN AÇIKLANMASI (Şirkle İman Arasında Kararsızlık) 115

9.1. Geleneksel Yöntem....120
9.2. Kur'ân'ın Yöntemi....123
10. KONU - MÜNAFIK (İki Yüzlü)....133
11. KONU - KÂFİR (Görmezlikten Gelen)....137
11.1. İyi ve Doğru Şeyleri Görmeme....139
11.2. Kötü ve Yanlış Şeyleri Görmeme....141
12. KONU - KALBİN MÜHÜRLENMESİ....143
13. KONU - İNSANI İNSAN YAPAN ÖZELLİKLER (Kalp - İşitme - Görme)....147
14. KONU - AKLINI KULLANMAYANIN HALİ....157
15. KONU- İÇİNDE OLANDAN SORUMLU OLMA....177
16. KONU - CUMARTESİ YASAĞI....181
17. KONU - BAKARA OLAYI (Kurbanlık Boğa) Olayı....185
18. KONU - UYKU VE ÖLÜM İLİŞKİSİ....191
18.1. İnsan Ruhu....194
18.2. Ölüm ve Uyku....194
19. KONU - KİTABI TAHRİF....199
20. KONU - YAHÛDİLER İSYAN SÖZÜ MÜ VERDİLER?....205
21. KONU - ŞEY, ŞÂE (شاء), MEŞÎET, KADER VE FITRAT....211
21.1 ŞÂE (شاء) FİİLİ....214
21.2 ŞÂE (شاء) VE İHTÂRE (اختار) FİİLLERİ....217
21.3 ŞEYİN OLUŞUMU....218
21.3.1 Şey'in Tanımı....220
21.3.2 Şey'in Oluşum Safhaları....221
a.Kaderin Oluşumu....221
b.İrâde....225
c.İlhâm....226
d.Allah'ın onayı....229
e.Kayda geçirme....230
f.Şeyin oluşumu....230
g.Şey'e güç verme-Takdîr....231
h.İnsanın oluşumu....233

21. 4 MEŞÎET (المشيئة) 236
21.5 KADER 241
21.5.1 İmtihan 245
21.5.2 Allah'ın zamandan ve mekândan münezzeh olduğu iddiası 247
21.6 ALLAH İLE ALDATMA 250
21.7 AYETLERDEKİ ŞÂE FİİLLERİ 254
21.8 FITRAT 256
Sonuç 257
22. KONU - ECELİN KISALMASI 259
22.1. Yanlış Davranışlar 263
22.1.1. Kişinin Kendi Ecelini Kısaltması 263
22.1.1.1. Tevbenin Kabul Zamanı 264
22.1.1.2. Cezanın Gelişi 267
22.1.1.3. Musibetlerin Yazılma Zamanı 268
22.1.2. Toplumların Eceli 269
22.1.3. Başkasının Ömrünü Kısaltmak 269
22.2. Allah Yolunda Kendini Feda Etmek 271
23. KONU - ŞEFAAT 275
23.1. Mahşerde şefaat yoktur 279
23.1.1. Doğrudan Cennete gidecek olanlar 280
23.1.2. Müşrikler doğrudan Cehenneme gideceklerdir 281
23.1.3. Günahı çok olan müminler Cehenneme gideceklerdir 282
23.2. Şefaat-i Uzmâ 288
23.3. Cennettekilerin Şefaati 291
23.4. Makâm-ı Mahmûd 292
23.4.1. Makâm-ı İbrahim 293
23.4.2. Musa Aleyhisselamın Makâmı 295
23.4.3. Dünyadaki Makâm-ı Mahmûd 296
23.4.4. Ahiretteki Makâmı Mahmûd 297
23.4.5. Livâu'l-hamd 299
24. KONU - SORU CÜMLELERİ 301
25. KONU - CUMA NAMAZI 305

25.1. Cuma Namazı Kimlere Farzdır 307
25.2. Cuma Namazı Ezanı 308
25.3. Namaza Gelme Âdâbı.....309
25.4. Namaz Bitince Yapılacak İşler 309
25.5. Cuma Günü 310
25.6. Cuma İçin Özel Elbise 311
25.7. Cuma İçin Yıkanma.....311
25.8. Cuma İçin Güzel Koku Sürünme 311
25.9. Cuma Vakti 312
25.10. Cuma Ezanları 312
25.11. Hutbe.....313
25.12. Hutbe Esnasında Namaz Kılınması 314
25.12.1.Hutbe Esnasında Susmak 314
25.12.2. Hutbe Duası.....315
25.12.3. Hutbe Okunurken İmama Yakın Oturma 315
25.13. Hanefi Mezhebine Göre Cuma Namazı.....315
25.13.1. el-Mebsût.....318
25.13.2. el-Bedai' 319
Sultan yoksa 319
25.13.3. el-Hidâye.....321
25.13.4. Fethü'l-Kadîr.....321
25.13.5. İbn Abidîn.....321
Sultan kelimesinin anlamı: 322
25.13.6. İmamın Durumu 322
26. KONU - ADETLİ KADININ ORUCU VE NAMAZI 325
Âdetli ve Lohusa Kadın ile İlgili Nesih.....327
Tevrat'a göre adet ve lohusalık kanaması.....328
Müslümanlar Tevrat'a uyarlardı 329
ÂDETLİ KADININ ORUCU.....331
ÂDETLİ KADININ NAMAZI.....331
ÂDETLİ KADININ KUR'ÂN OKUMASI 334
27. KONU - ORUÇ FİDYESİ 337

27.1. Olumlu Anlam 339
27.1.1. Zamirin Orucu (الصيام) Göstermesi 339
27.1.2. Zamirin Kaza Orucunu Göstermesi 341
27.2. Anlamı Olumsuza Çevirenler 342
28. KONU - SAVAŞ ESİRLERİ VE CARİYELİK 345
A. ESİRLERİN KÖLELEŞTİRİLMESİ 347
B. CARİYELERİN CİNSELLİĞİNDEN YARARLANMA....349
Nisa 3. Âyet 349
Nisa 24. Âyet....351
3. Müminûn 5 ve 6. Âyetler 353
a. Dil Hatası 354
b. Diğer Âyetlerin Dikkate Alınmaması 355
4. Ahzâb 50. Âyet....357
C. NEBÎMİZİN ESİR EŞLERİ 360
1. Mâriye 360
2. Cüveyriye 362
3. Reyhâne....362
4. Safiyye 363
SONUÇ....363
29. KONU - TALAK (Erkeğin Boşanma Hakkı) 367
29.1. İDDET İÇİNDE BOŞAMA....370
29.2. Şahit Bulundurma 371
29.3. İddeti Sayma Görevi....373
29.4. Kadının Evden Çıkmaması ve Çıkarılmaması 374
29.5. Hududullah = Allah'ın Koyduğu Sınırlar 374
29.6. Eşine Dönme Kararı 375
29.7. Talakın Sayısı 376
29.8. Üç Talak Konusu 378
29.8.1. Nebîmizin Dönemi 378
29.8.2. Sahabe Dönemi 379
29.8.3. Fukaha Dönemi 379
30. KONU - İFTİDÂ (Kadının Boşanma Hakkı) 383

Âyette Geçen 388
31. KONU - NİKÂHIN DENETLENMESİ 391
31.1. Hanefî Mezhebinin Delilleri 395
31.2. Malikî, Şafiî ve Hanbelîlerin Delilleri 396
31.3. Zahiri Mezhebinin Delilleri 399
32. KONU - KADINLARIN ŞAHİTLİĞİ 403
1- Kimseye "… aklı ve dini eksikler…" denmez. 407
2- Kadına aklı noksan denemez. 407
3- Kadına dini noksan denemez. 407
32.1. Zinaya Şahitlik 408
32.2. Talaka Şahitlik 409
32.3. Nebîmizin Uygulaması 409
33. KONU - KADININ DÖVÜLMESİ 413
33.1. Kur'ân'ı Açıklama İlmi 418
33.2.- Kur'ân'da Nüşûz = نشوز 423
a- İskeletin nüşûzu 423
b- Oturduğu Yerden Nüşûz 424
c- Erkeğin Nüşûzu 424
d- Kadının Nüşûzu 425
33.3. Kur'ân'da Darb = الضرب 426
a- Dövme 426
b- Öldürme 427
c- Örnek verme 427
d- Yürüme 427
e- Örtme 427
f- Kadını Darb (ضرب) 428
33.3. Hadislerde Darb = الضرب 433
a- Tutarsız Rivâyetler 434
b- Kadınların Köle Sayılması 436
33.4. Sonuç 438
34. KONU - FAİZ 441
34.1. Faizin Çevresinde Koruma Çemberi 445

34.1.1. Altı Malı Kendi Cinsiyle Peşin Değişme 445
34.1.2. Altı Malı Kendi Cinsiyle Eşit Değişme....446
34.1.3. Ödünç Verilebilen Yakın Cinsleri Değişme 446
34.1.4. Farklı Paraları Günlük Fiyattan Değişme 447
34.2. Mezheplerin Usul Hataları 448
35. KONU - RÜŞVET 453
36. KONU - AVCI TOPLUM 457
37. KONU - CEZA HUKUKU PRENSİPLERİ 461
37.1. Can Dokunulmazlığına Saldırı 464
37.1.1. Diyet ve Keffaret Cezası 464
37.1.2. Kısas ve Ebedi Cehennem Cezası....465
37.2. Mal Dokunulmazlığına Saldırı 467
37.2.1. Malı Saklandığı Yerden Çalmak 467
37.2.2. Saklı Olmayan Malı Çalmak....467
37.2.3. Buluntu Malı Sahiplenme 468
37.3. Özel Hayatın Dokunulmazlığına Saldırı 468
37.4. Ceza Hukukunun Diğer Sahaları....469
37.4.1. Zina Suçu 469
37.4.2. Gayr-i Müslimlerle İlişkiler 470
37.4.3. Dinden Dönme (İrtidad)....472
37.4.4. Dine Saldırı 474
38. KONU - NESİH VE RECM CEZASI 479
38.1. Tevrat'ta Zina Cezası....485
38.2. İncil'de Zina Cezası....486
38.3. Hadislerde Recm Cezası 487
38.4. Recm Cezasının Kaldırılışı 490
38.4.1. Karısına Zina İftirası 491
38.4.2. Nebî Eşleriyle İlgili Âyet 492
38.4.3. Evli Cariyelerin Zinası....492
38.4.4. Recmin Kalktığını Gösteren Hadisler 492
39. KONU - KUR'ÂN'I AÇIKLAMADA USUL....495
39.1. Kur'ân'ın Kur'ân'ı Açıklaması 500

39.1.1. Muhkem 503
39.1.2. Müteşâbih 503
39.1.3. Mesânî 507
39.1.4. Tevîl 509
39.1.4.1. Musa ve Hızır Olayının Tevîli 509
39.1.4.2. Rüya Tevîli 510
39.1.4.3. Dünyanın Tevîli 511
39.1.4.4. Âyetlerin Tevîli 512
39.2. Nebimizin Sünneti = Hikmet 514
39.3. Kur'ân'ın Önceki Kitapları Tasdiki 515
39.4. Arap Dilinden Yararlanma 518
39.5. Kur'ân-Fıtrat İlişkisi 519
40. KONU - İmam Şafiî'nin Hikmet Anlayışı 525
1. İmam Şafiî'de Hikmet-Sünnet İlişkisi 529
2. İmam Şafiî'nin Hataları 531
1. Hikmeti Muhammed aleyhisselama has sayması 531
2. İmam Şafiî'nin ayetler arasındaki mîzânı görememesi 532
3. İmam Şafiî'nin nebî – resûl farkına dikkat etmemesi 537
4. İmam Şafiî'nin Kitap-Sünnet bütünlüğünü görememesi 545
3. İmam Şafiî'de usul füru çatışması 547
1. Kur'an ile Sünnet arasında çatışma görüntüsü 547
2. İmam Şafiî'nin Sünneti Kur'ân'ın üstünde görmesi 548
3. Kur'ân – Sünnet Bütünlüğüne Göre Safa ile Merve Arasında Sa'y 551
Sonuç 554
BİBLİYOGRAFYA 557

ÖNSÖZ

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين و الصلاة و السلام على رسولنا محمد و على آله و صحبه أجمعين.

Dinimizin bir kitabı, bir de Nebîsi vardır. Kitabı korumayı Allah üstlenmiş.

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ.

O Zikri (Kitabı) sana Biz indirdik Biz. Elbette onu özenle koruyacak olan da biziz. (Hicr 15/9) buyurmuştur.

Nebîmiz Kur'ân'a uymak ve onu tebliğ etmekle görevlidir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِمْ بِاٰيَةٍ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا قُلْ إِنَّمَا أَتَّبِعُ مَا يُوحَى إِلَيَّ مِنْ رَبِّي.

"Onların yanına yeni bir âyetle gelmediğinde "Bir yerden derleseydin ya?" derler. De ki "Ben Rabbimden (Sahibimden) bana vahyedilene uyarım. Bunlar, Sahibinizin ufuk açıcı sözleridir. İnanıp güvenen bir topluluk için de rehber ve ikramdır." (A'raf 7/203)

Nebî, Kur'ân'a uymak zorunda olduğu için onun Sünnetini, Kur'ân ışığında değerlendirmek gerekir. Bu yol, uydurma veya yanlış rivâyetlerden korunmayı sağlar.

Akaid, fıkıh, kelâm ve sair konularda oluşmuş mezhepler vardır. Bu mezheplere ait kitaplarda Kur'ân'a ters görüşler bulunur. Bu görüşler genellikle eskilere dayandırılır. Bunun böyle olacağını Kur'ân haber vermiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَذَا الْقُرْاٰنَ مَهْجُورًا.

O gün Elçimiz diyecek ki "Rabbim, benim halkım bu Kur'ân'ı kendilerinden uzak tuttu." (Furkan 25/30)

İbn Abbâs'ın bildirdiğine göre bir gün Nebîmiz şöyle bir konuşma yaptı:

“Sizler yalınayak, çıplak ve sünnetsiz olarak toplanacaksınız. Tıpkı âyette,

كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعْدًا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ.

“Bunu, göğü yazı tomarı dürer gibi düreceğimiz gün yapacağız. Yaratılışı da ilk başlattığımız hale çevireceğiz. Bu bizim sözümüzdür, onu mutlaka yapacağız.” (Enbiya 21/104) dendiği gibi. Kıyâmet günü ilk giyindirilecek olan İbrahim’dir. Ashabımdan bir grup sol tarafa alınacak, ben; “Ashabım! Ashabım!” diyeceğim. Allah Teâlâ diyecek ki; “Bunlar, senin ayrılmandan sonra sürekli geriye gittiler.” Ben de salih kul İsa’nın dediği gibi diyeceğim:

وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتَ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ. إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ.

“...Aralarında bulunduğum sürece onlara şahittim. Beni vefat ettirdikten sonra onlar, sadece senin gözlemin altındaydılar. Her şeye şahit olan sensin. Eğer azap edersen onlar senin kullarındır. Ama bağışlarsan üstün olan ve bütün kararları doğru olan sensin.” (Maide 5/117-118) (Buhari, Enbiya, 8)

Dini menfaatlerine alet edenler, hiçbir zaman eksik olmaz. Bunlar ilim sahibi ve etkili kimselerse büyük zararları olur. Kimin ne niyette olduğu bilinemediğinden dikkatli olmak, din adına ortaya konmuş görüş ve uygulamalara ihtiyatla yaklaşmak gerekir.

Biz de ihtiyatla yaklaşarak tefsir usulünü gözden geçirdik ve gördük ki, muhkem, müteşâbih, mesânî ve nesih gibi temel kavramlar, Kur’an’dan uzak bir biçimde tanımlanmışlar. Bu tespit bizim, Kur’ân’ı açıklama usulünü, Kur’ân’dan bulup çıkarmamızı sağladı. Kitabın son bölümünü oluşturan bu usûl, birçok şeyi düzeltecek niteliktedir.

Beyaz bir sayfa açmaya çalıştık. Bu sebeple kitap, baştan sona yeniliklerle doludur. Esas yenilik, her konunun Kur’ân-Sünnet bütünlüğü içinde ele alınmasıdır.

Çalışmalarımızı, Süleymaniye Vakfı’ndaki uzmanlarla birlikte yürütmekteyiz. Bunlar arasında Arapçayı, Kur’ân’ı, Sünneti, tarihi, fıkhı, akaidi, ekonomiyi, felsefe vs.yi iyi bilenler vardır. Çalışmalara esnaf, sanayici, işçi-memur ve vasıfsız vatandaşların da katkısı olmuştur. Dünyanın her yerinden Vakfın internet sitelerine akan sorular, insanların sıkıntılarını ve beklentilerini tespit etmemizi sağlamaktadır. Bu sebeple en zor konuları, her insanın anlayacağı şekilde sunmaya çalıştık.

Hedefimiz, kimliğine bakmadan, Kur'ân'ı her insana ulaştırmak ve tebliğ etmektir. İnsanların yazdığı kitaplardan öğrenilmekte olan dini, Allah'ın kitabından öğrenmenin büyük bir zihniyet değişikliğine sebep olacağına inanıyoruz.

Gayret bizden, başarı Allah'tandır.

Prof. Dr. Abdulaziz BAYINDIR

İstanbul - 16.03.2006

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

İyiliği sonsuz, ikramı bol Allah'ın adıyla

"Kur'ân Işığında Doğru Bildiğimiz Yanlışlar" kitabının ilk baskısı 2006 yılının Mayıs ayı sonlarında tamamlandı ve kısa sürede bitti. Bunu lütfeden Allah'a hamdü sena ve onun son Elçisine selam olsun.

Birinci baskıdaki bazı hatalar düzeltildi. Kur'ân'da Meşîet ve İrâde, Talak ve Şefaat konuları yeniden yazıldı. Bu kitapta yazılanların, özellikle meşiet ve irade konusunun iyice tartışılması için Allah'ın yardımını niyaz ederim. Çünkü bu ve benzeri konular geleceğimiz için önemlidir. Kitabın sonunda yer alan "Kur'ân'ı Açıklamada Usul" başlıklı yazının da tartışılmasına büyük ihtiyaç vardır.

Süleymaniye Vakfı'nda çok sayıda ilim adamı, tam mesai ile çalışmakta, Müslümanları ilgilendiren her konuda araştırmalar yapmaktadır. Yapılan her bir araştırma, ikindi toplantılarında tartışılarak olgunlaştırılmakta, tatminkâr sonuca ulaşılınca internette yayınlanmaktadır. Bu kitapta yer alan konular bu araştırmalardan bir kaçıdır. İnternet ortamında tartışılmasından sonra diğer çalışmaları da yayımlamayı arzu etmekteyiz.

Gayret bizden başarı Allah'tandır.

Prof. Dr. Abdulaziz BAYINDIR

İstanbul - Haziran 2007

ÜÇÜNCÜ BASKIYA ÖNSÖZ

İyiliği sonsuz, ikramı bol Allah'ın adıyla…

Yaptığı her şeyi güzel yapan yalnız Allah Teâlâ'dır. Biz de onun Kitabına uyduğumuz ve sağlam duruş sergilediğimiz ölçüde güzel şeyler yapabiliriz. Elçisi Muhammed aleyhisselama salât-u selâm olsun. Sağlam duruş, Elçisi Muhammed'e (aleyhisselam) uymak ve onu örnek almakla olur. **Kur'an Işığında Doğru Bildiğimiz Yanlışlar** adlı bu kitabımızı, bu ölçüye uygun çalışmalardan kabul etmesini Sahibimden niyaz ederim.

Bu baskıda İçindekiler bölümü yeniden düzenlendi. Ancak en önemli değişiklik **Kur'an'da Şey, İrade ve Fıtrat** ile Şefaat konusunun tekrar yazılması oldu. 2007 yılında gerek yurtiçinde ve gerekse yurtdışında düzenlediğimiz sempozyumlar ve yaptığımız toplantılar, bu konuların pişmesini sağladı. Emeği geçen herkese teşekkür ederim. Özellikle Şey, İrade ve Fıtrat konusunun başta ülkemiz ve İslam âlemi olmak üzere tüm dünyada yoğun bir şekilde tartışılmasının hayati öneme haiz olduğunu düşünmekteyim.

Gerek bu kitabın okuyucularından ve gerekse 12 dilde yayın yaptığımız sitelerimizi takip eden dostlarımızdan gelen tepkiler, doğru bildiğimiz yanlışların bu kitapla sınırlı kalmaması gerektiğini bir kez daha bizlere göstermiştir. Süleymaniye Vakfı olarak yapmakta olduğumuz diğer çalışmalarımızı da kitaplaştırmak suretiyle bir parça olsun bu ihtiyaca cevap vermek niyetindeyiz. Bu açıdan Cenab-ı Hakk'ın, kimseye muhtaç bırakmayacak yardımını niyaz ediyorum.

Gayret bizden, başarı Allah'tandır.

Prof. Dr. Abdulaziz BAYINDIR

İstanbul - Haziran 2010

YEDİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Nebîmiz (s.a.v.) bize Kur'ân'ı tebliğ eden elçi ve öğreten öğretmendir.[1] Cebrail aleyhisselam da Allah'ın Nebîmiz'e gönderdiği elçi[2] ve öğretmendir.[3] Kur'ân'dan hüküm çıkarma yöntemi olan hikmeti Nebîmiz ondan öğrendi ve ashabına öğretti. Bu yüzden Kur'ân ile onun söz ve uygulamaları arasında tam bir bütünlük vardır. Aynı şeyi, önceki nebîler de yapmışlardır. İlgili âyetlerden ikisi şöyledir:

"Allah Nuh'a ne buyurmuşsa onu, sizin için bu Din'in şeriatı yapmıştır. Sana vahyettiğimiz, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya emrettiğimiz şudur: Bu Din'i ayakta tutun, bu konuda bölünüp parçalanmayın. Senin çağırdığın şey müşriklere ağır gelir. Allah doğru tercihte bulunanı kendi tarafına alır, doğruya yöneleni de kendine yönlendirir.

Bölünüp parçalanma, kendilerine bu ilim geldikten sonra birbirlerine hâkimiyet kurma çabalarından sonra oldu. Rabbin, *belirli ecellerine kadar onları özgür bırakma sözü vermeseydi gereği yapılırdı. Onlardan sonra Kitaba mirasçı olanlar ise Kitap'tan şüphe duyup tam bir ikileme düşerler."* (Şûra 42/13–14)

Önceki kitaplara yapılanlar, Kur'an'a da yapıldı. Kur'ân yerine kendilerini öne çıkarmaya çalışanlar, Kur'an'dan çözüm üretme yöntemi olan hikmeti unutturunca şu âyet ve benzerleri anlamsızlaştı:

"Bu Kitabı sana, her şeyi açıklasın; bir rehber, bir ikram ve tam teslim olanlara müjde olsun diye parça parça indirdik." (Nahl 16/89)

Her şeyi açıklayan kitaptan nasıl olur da bir çözüm üretilemez! Hikmet unutulunca hocaların elinde Kur'an, yemek pişirmeyi bilmeyen birine teslim edilen yiyeceklerle dolu bir depoya dönüştü. O koca depoda karınlarını doyuracak bir şey bulamadılar. Aç kalmamak için depoyu işten anlayan

1 Bakara 2/151, Al-i İmar 3/164,
2 Hakka 60/40, Tekvîr 81/19.
3 Necm 53/5, Rahman 55/2.

kötü niyetlilere teslim ettiler. Onlar da yiyecekleri bozarak insanların sağlığıyla oynadılar.

Bizim kötü niyetlilerimiz, Nebîmiz hayatta iken işe girişen ve Müslüman görünerek kendilerini gizleyen Yahudi âlimleri ve işbirlikçileridir. Onlar kimliklerini gizlemeyi başararak ayetleri sağa sola çekip yeni bir din uydurabilmişlerdir. Allah Teâlâ, Yahudileri uzun uzun anlattıktan sonra şöyle buyurmuştur:

"*Şimdi (bu Yahudilerin) size inanıp güvenmelerini mi bekliyorsunuz? İçlerinden birtakımı Allah'ın sözünü (Kur'an'ı) dinler, akıllarına da yatar, sonra onu başka tarafa çekerler. Bunu bile bile yaparlar.*

Allah'ın Kitabına inanıp güvenenlerle karşılaşınca "Biz ona güveniriz!" derler. Birbirleriyle baş başa kalınca da: 'Allah'ın size gösterdiği şeyi (Kur'an'ın doğruluğunu) onlara mı söylüyorsunuz? Rabbinizin (Sahibinizin) katında size karşı delil getirsinler diye mi? Hiç aklınızı çalıştırmaz mısınız?' derler.

Bilmezler mi ki Allah onların gizlediklerini de bilir, açığa vurduklarını da!

Onların bir kısmı ümmîdir; kitabı değil, onunla ilgili kurguları bilir ve sadece tahmin yürütürler. Fakat elleriyle kitap yazan, sonra onunla geçici bir çıkar sağlamak için 'Bu Allah katındandır!' diyenlerin çekeceği var. Hem yazdıklarından dolayı çekecekleri var hem de kazandıklarından dolayı çekecekleri var!" (Bakara 2/75-79)

Yahudi münafıklar ve işbirlikçileri, Allah'ın ayetlerinin anlamını bozarlar da Nebîzin sözlerini ve âlimlerimizin kitaplarını bozmazlar mı? Allah bu insanları Nebîmize şöyle tanıtmıştır:

(Münafıkları) *gördüğünde kılık kıyafetleri hoşuna gider. Konuştuklarında konuşmalarına kulak verirsin. Oysa duvara dayalı kalas gibidirler. Her gürültüyü aleyhlerine sayarlar. Asıl düşman onlardır; onlara karşı dikkatli ol. Allah canlarını alsın, nasıl da yalana sürükleniyorlar*! (Münafikûn 63/4)

Nebîmizi hayran bıraktıkları gibi bizi de hayran bırakan münafıklar, menfaat çevreleriyle işbirliği yaparak bu dini bozmasalardı iman, küfür ve şirk ile ilgili kavramlarının tahrifi, kader inancı, çocukları evlendirme, kölelik ve cariyelik, kadınların dövülmesi, recim cezası, dinden dönenin öldürülmesi, âlimlerin ve yöneticilerin tanrılaştırılması ve sayılamayacak kadar yanlış, İslam dininin hükmü gibi gösterilebilir miydi?

Elinizdeki bu kitap, uydurulmuş din ile yaptığımız mücadelenin bir bölümünden ibarettir. Allah Teâlâ'dan niyazımız, bu mücadelede büyük bir başarı nasip etmesidir.

Gayret bizden başarı Allah Teâlâ'dandır.

Abdulaziz BAYINDIR

İstanbul 2018

A

Giriş

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَمَن يَعْشُ عَن ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِين. وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ.

"Kim Rahman'ın Zikri'nden (Kur'ân'dan) yüz çevirirse, başına bir şeytan sararız; o, onunla beraber olur. Şeytanlar bu gibileri yoldan çevirirler ama bunlar doğru yolda olduklarını sanırlar." (Zuhruf 43/36-37)

Âyetteki (يعش = ya'şu), (ذكرالرحمن = zikru'r-Rahman) ve (نقيض = nukayyid) kelimeleri önemlidir. (يعش) aşâ, kökünden, gözün dumanlı olması, iyi görememesi veya kör olması anlamındadır.[1] (ذكرالرحمن), Rahman'ın Zikri demektir. Zikir, kafaya yerleştirilip kullanıma hazır tutulan bilgidir. Onu akla ve dile getirmeye de zikir denir.[2] Kafalara yerleşip kullanıma hazır tutulacak asıl bilgi Allah'ın Kitabında olandır. Bu sebeple İlâhî kitapların ortak adı Zikir'dir.[3] Allah Teâlâ şöyle buyurur:

أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ.

"Kalpler ancak Allah'ın zikri ile yatışır." (Ra'd 13/28)

Kendini ve çevresini dikkatle gözlemleyenler, Allah'ın Kitabındakine benzer bilgilere ulaşırlar. Çünkü gözlemlenen o şeyler de birer âyettir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

سَنُرِيهِمْ اٰيَاتِنَا فِي الْاٰفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ.

"Onlara, çevrelerinde ve kendilerinde olan âyetlerimizi göstereceğiz, sonunda onun (Kur'ân'ın) tümüyle doğru olduğu, onlar açısından ortaya çıkacaktır." (Fussilet 41/53)

Bu bilgiler fıtrata, yani yaratılış, değişim ve gelişim kanunlarına tam uyduğu için kişiyi rahatlatır ve tatmine ulaştırır. İşte Allah'ın dini budur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ.

"Sen yüzünü dosdoğru bu dine, Allah'ın insanları yarattığı fıtrata çevir. Allah'ın yarattığının yerini tutacak bir şey yoktur. İşte sağlam din budur. Ama insanların çoğu bunu bilmezler." (Rum 30/30)

1. Mütercim Asım, kamus Tercümesi (Firuzâbâdî'nin), Bahriye Matbaası, 1305.
2. Ragıb el-İsfahânî, Müfredât, (nşr. Safvan Adnan Dâvûdî), Dımışk ve Beyrut, 1412/1992, ذ ك ر mad.
3. Bkz. Al-i İmran, 3/58, A'raf 7/63, Hicr, 15/6,9; Nahl, 16/44, Enbiya, 21/2,50,105; Furkân, 25/18, Yasin, 36/11, Sad,38/8, Kamer, 54/25.

(نقيض) :(قيض=**kayd**) kökündendir. Kayd, yumurtayı saran dış kabuktur.[4] âyette geçen; (نقيض له شيطانا = **nukayyid lehû şeytânen**) ifadesi, "şeytanın onu, yumurta kabuğu gibi sarmasına fırsat veririz" demek olur.

Doğru yol, şeytanın çalışma sahasıdır. İblis, Allah'tan Kıyâmete kadar yaşama izni alınca şöyle demişti:

قَالَ فَبِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ. ثُمَّ لَآتِيَنَّهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ.

"İblis dedi ki "Madem beni bu hale düşürdün, ben de onlar için, senin doğru yolunun üstüne oturacağım. Sonra önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından sokulacağım. Göreceksin, onların çoğu sana karşı görevlerini yerine getirmeyecektir." (A'raf 7/16-17)

Allah da şöyle demişti:

قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا مَذْءُومًا مَدْحُورًا لَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ أَجْمَعِينَ.

"Allah dedi ki "Emre itaatsizlikten kovulmuş olarak defol oradan! Hele onlardan biri sana uysun, cehennemi sizinle dolduracağım." (A'raf 7/18)

Şeytan insandan ve cinden olur.[5] Cinden olanını kovmak için Allah'a sığınmak yeterli olur. Ama insan şeytanı ile mücadele zordur. En zoru da dini söylemle karşımıza çıkanlardır. İlahi dinleri bozanların tamamı, bu işi, dindar gözükerek yapmışlardır.

Şimdi âyeti tekrar okuyalım:

وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ. وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ.

"Kim Rahman'ın Zikri'nden (Kur'ân'dan) yüz çevirirse, başına bir şeytan sararız; o, onunla beraber olur. Şeytanlar bu gibileri yoldan çevirirler ama bunlar doğru yolda olduklarını sanırlar." (Zuhruf 43/36-37)

Sahabe döneminde, bilinen dünyanın büyük bir bölümü Müslümanların hâkimiyetine girince yönetimi ve gelirleri paylaşmada ihtilaf çıktı. Üzücü olaylar ve günümüze kadar süren derin ayrılıklar oldu. Nebîmize yakın kişilerden Ömer, Osman ve Ali (ra), halife iken, torunu Hüseyin de daha sonra, Kerbelâ'da şehit edildi. Cemel ve Sıffin savaşlarında yetmiş bin kadar Müslüman birbirini öldürdü. Herkes haklılığına Kur'ân'dan delil ge-

4. Ragıb el-İsfahânî, Müfredât, قيض mad.
5. Bkz. En'am 6/112 ve Nas 114/6.

tirme ihtiyacı içindeydi. Bu ortamda ilim, siyasetin emrine girdi. Bir taraf, sahabenin önemli bir bölümünü kâfirlikle suçlarken diğer taraf onları bir şekilde masum saydı. İslam'ı anlama ve yayma işi, yeni Müslüman olmuş kimselere kaldı. Mevâlî diye adlandırılan bu kişilerin çoğu Arap değildi.

Bu ayrışmada inançla ilgili mezhepler oluştu. Arkasından diğer mezhepler geldi. Sonra yapı kemikleşti. Kur'ân ve sünnetle meşgul olanlar hür olamadılar, mezheplerin görüşlerine uydular. Öncekilerin görüşleri, Kitap ve sünnete perde oldu ve yukarıdaki âyetin hükmü gerçekleşti. Yanlış yanlışı doğurdu. Müslümanların hayatı hurafeye boğuldu. Sonunda Müslümanlar hem Kur'ân âyetlerine, hem de birer kevnî âyet olan, vücudumuzda ve dış dünyadaki âyetlere ilgisiz kaldılar. Batılıların kevnî âyetleri okumasına kadar birçok şey fark edilemedi. Ne zaman ki onlar kevnî âyetleri okumaya başladılar, o zaman İslam dünyasının durumu ortaya çıktı. Allah'ın hiçbir âyetini okumayan Müslümanlar, kevnî âyetlerini okuyan Batılılar karşısında şaşkın ve perişan duruma düştüler.

Kevnî âyetleri okumak; insanı, toplumu, toprağı, havayı, suyu, hayvanları, bitkileri ve gökyüzünü araştırıp incelemek ve oralardan bilgi edinmek demektir. Batılılar bu bilgilerle çok şey başardılar ve başarmaya da devam ediyorlar.

Nebîmizin yetiştirdiği bir avuç Müslüman'ın gittiği yerlerin hâkim rengi hâlâ İslam'dır. Fas'tan Doğu Türkistan'ın en doğusuna kadar bu böyledir. Sözünü ettiğimiz karışıklıklardan sonra değişen anlayışla gidilen İspanya'da ve Osmanlı'nın dört asır kaldığı Batı Trakya'da ise durum farklı oldu. Batı Trakya'ya İslam yerine Müslüman aileler götürüldü. Dört asır sonra bu aileler geri dönmek zorunda kaldılar. Çünkü Kur'ân dışı engellerle sarılı İslam dünyasında ufuklar daralmış; İslam, insanlığa sunulan din olarak değil, hâkimiyetin bir unsuru olarak görülmeye başlanmıştı. Bu şartlar altında Müslümanlar kendilerine yol gösteremiyorlardı ki başkalarına göstersinler.

Bu kitabı okuyanlar, İslam'ın ilk hali ile bugünkü hali arasındaki farkı göreceklerdir. Ama önce Hıristiyanların başına gelenleri okumak gerekir. Çünkü onları tenkit, Müslümanları tenkitten kolaydır.

B

BUGÜNKÜ HIRİSTİYANLAR

Allah'ın Elçisi aleyhisselam şöyle demiştir: "Sizden öncekilerin izlerini, kuşkusuz karış karış, arşın arşın takip edeceksiniz. Onlar bir kertenkele deliğine girmiş olsalar, siz de gireceksiniz.

Dedik ki; Yahûdi ve Hıristiyanlar mı?

-Ya kim olabilir? dedi." (Buhari, İ'tisam bi's-Sünne,14)

Hıristiyanlıkta şirk en büyük günahtır. "Birinci buyruk şirki yasaklar. Allah'tan başka tanrılara inanılmamasını, Tek olandan başka ilahlara saygı gösterilmemesini ister"[6]

İsa şöyle demiştir:

"Tanrın olan Rabb'e tap, yalnız ona kulluk et." (İncil/Luka 4: 8)

Havariler zamanında İsa, gerçek anlamda insan sayılırdı.[7] Zaten elimizdeki İncil'lerin hiçbirinde onun tanrılığından bahsedilmez. Bunun yolunu açan Pavlus'tur. Milattan sonra 10. yılda doğduğu kabul edilen[8] Pavlus, İsa aleyhisselam ile çağdaş olmasına rağmen, Tarsus'ta yaşadığı için onu göremeyişti. Azılı bir Hıristiyan düşmanı iken İsa'nın ölümünden kısa bir süre sonra Hıristiyan olduğunu açıkladı. Havarilerin hayatta olmasına ve bütün engellemelere rağmen o, Şam yolunda ansızın gökten parlayan bir nurun çevresini sardığına, İsa'nın ona seslendiğine,[9] sonra İsa'ya inandığına ve vaftiz edildiğine[10] insanları inandırabildi. İsa'nın Elçisi olduğunu da kabul ettirerek kendi sözlerini İncil'e sokmayı başardı. Bugünkü İncil'in önemli bir bölümü Pavlus'un mektuplarından oluşur.

Pavlus, Allah'ın dışında tanrıların varlığını kabul etti ve bunlar arasında İsa'yı, kendilerinin tek Rabbi saydı. Onun, bugünkü İncil'de yer alan ifadeleri şöyledir:

"Yerde ya da gökte ilah diye adlandırılanlar varsa da nitekim birçok ilahlar ve rabler vardır, bizim için tek bir Tanrı Baba vardır. O her şeyin kaynağıdır ve biz O'nun için yaşıyoruz. Tek bir Rab var, O da İsa Mesih'tir. Her şey O'nun aracılığıyla yaratıldı, biz de O'nun aracılığıyla yaşıyoruz."[11]

6. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, (çev. Dominik Pamir), İstanbul 2000, par. 2112. Bu eser Papa 14. Lui'nin emriyle (bugünkü Papa) Kardinal Joseph Ratzinger başkanlığında kurulan 12 kişilik heyetin altı yıllık çalışmasının ürünüdür. Kilise tarafından kabul edilmiş öğretileri içerir. Kardinal Joseph Ratzinger, Katolik Kilisesi'nin bugünkü Papa'sıdır.
7. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 465.
8. Şinasi Gündüz, Pavlus hıristiyanlığın Mimarı, Ankara 2004 s. 32.
9. İncil/Elçilerin İşleri 9/3-6.
10. İncil/Elçilerin İşleri 9/18 vd.
11. İncil/Pavlus'un Korintililere 1. Mektubu 8:5-6.

Pavlus Rab kelimesini ustaca kullanmıştır. Rab sahip demektir. Araplar esirin sahibine rab derler. Biz de efendi deriz. Yusuf aleyhisselam, köle olarak Mısır'ın bir devlet yetkilisine satılmış, o yetkilinin karısı Züleyhâ ona âşık olmuş ve beraber olmak istemişti. İlgili âyet şöyledir:

"Bulunduğu evin kadını, ısrarla ondan yararlanmak istedi. Bütün kapıları kapadı ve "Haydi, seninim!" dedi. Yusuf: "Allah'a sığınırım. O benim Sahibimdir. (رَبِّي إِنَّهُ) Bana iyi bir makam verdi. Yanlış yapanlar umduklarına kavuşamazlar" dedi." (Yusuf 12/23)

Rab kelimesi daha çok Allah için kullanılır. Allah'tan başkasına köle olmayı reddedenler, bir başkasına rab demeyi kabul etmezler. Köle ile sahibi arasındaki ilişki zoraki ilişkidir. Köle, ilk fırsatta hürriyetine kavuşmak ister. Kul ile Allah arasındaki ilişki gönüllü ilişkidir. Yanlışlar peşinde koşanlar, böyle iki anlama gelen kelimeler seçerler ki kendilerini kolay savunsunlar. Bir Hıristiyan, İsa'yı Rab kabul ederse aradaki ilişkiyi gönüllü ilişki haline getireceğinden onu ilah makamına oturtması kolay olur. Pavlus'un bu tavrı İsa'yı tanrılaştırma sürecinin ilk basamağını oluşturmuştur.

Pavlus kendini, İsa Mesih'in kulu ve elçisi sayarak şöyle dedi:

"İsa Mesih'in kulu, Tanrı'nın müjdesini yaymak için seçilip elçi olmaya çağrılan ben Pavlus'tan selam! Tanrı, öz Oğlu Rabbimiz İsa Mesih'le ilgili olan bu müjdeyi Nebîleri aracılığıyla Kutsal Yazılarda önceden vaat etti. Bedence Davûd'un soyundan doğan Rabbimiz İsa Mesih'in, kendi kutsal ruhu sayesinde ölümden dirilişiyle Tanrı'nın Oğlu olduğu kudretle ilan edildi. Her ulustan insanların iman edip söz dinlemesini sağlamak için Mesih'in aracılığıyla ve O'nun adı uğruna Tanrı'nın lütfuna ve elçilik görevine sahip olduk."[12] "Söylediğiniz ve yaptığınız her şeyi Rab İsa'nın adıyla, O'nun aracılığıyla Baba Tanrı'ya şükrederek yapın."[13]

Pavlus, daha ileri giderek şu sözüyle Mesih İsa'yı Allah'a eşit gibi gösterdi: "Mesih, Tanrı özüne sahip olduğu halde, Tanrı'ya eşitliği sımsıkı sarılacak bir hak saymadı."[14]

Pavlus'un yolundan giden Hıristiyanlar, 325'te Ekümenik İznik konsilinde İsa'nın yaratılmış olmadığına, Baba'dan doğduğuna ve onunla aynı özden olduğuna karar verdiler.[15] 451'de toplanan dördüncü Ökümenik Kadıköy Konsili'nde ise onun gerçek tanrı olduğu şöyle ilan edildi:

12. İncil/Pavlus'un Romalılara Mektubu 1: 1-6.
13. İncil/Pavlus'un Koloselilere Mektubu 3:17.
14. İncil/Pavlus'un Filipililere Mektubu 2:6.
15. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 465.

“Rabbimiz Mesih İsa’nın mükemmel Tanrılığa ve mükemmel insanlığa sahip, gerçek Tanrı ve gerçek insan olduğunu, akıllı bir ruhtan ve bedenden oluştuğunu, Tanrılık açısından Baba ile, insanlık açısından da bizimle aynı özde olduğunu, günah dışında hepimize her şeyde benzer olduğunu, Tanrılık açısından yüzyıllar öncesinden Baba’dan doğduğunu, insanlık açısından bizim esenliğimiz için bakire Meryem’den doğduğunu oybirliği ile kabul ettiğimizi resmen beyan ederiz.”[16]

Bugünkü Hıristiyanlar, şirki iyice özümsedikleri için Pavlus öncesi Hıristiyanlığı kabule yanaşmazlar. Allah Teâlâ Kur’ân-ı Kerim’de şöyle buyurur:

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ.

“Meryem oğlu Mesih Allah’tır” diyenler, kâfir olurlar. Oysa Mesih şöyle demişti: “Ey İsrail oğulları! Hem benim hem de sizin Sahibiniz olan Allah’a kul olun. Kim Allah’a ortak koşarsa Allah ona cenneti yasak (haram) eder. Onun gideceği yer cehennemdir. Yanlış yapanın yardımcısı olmaz.” (Maide 5/72)

16. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 467.

C

BUGÜNKÜ MÜSLÜMANLAR

Sahabe döneminde başlayıp devam eden karmaşa içinde oluşan mezheplerin ihmali yüzünden şirke kapı aralandı. Allah'ın asla affetmeyeceği günah şirk olduğu halde akâidin konusu olarak ele alınıp incelenmedi. Allah'tan başkasına ibadet üzerinde durulmadı. Kur'ân'ın birçok âyeti, Allah'tan başkasına dua edip yardım beklemeyi müşriklerin en belirgin özelliklerinden saydığı halde akâidin konuları arasına ne dua girdi ne de istiâne.

Herkes Allah'ı var ve bir bildiği için hiçbir Nebî Allah'ın varlığını ispatla meşgul olmamış, bütün gayretini Allah'tan başka ilah olmadığı üzerinde yoğunlaştırmıştır. Akâid kitaplarında bunun tam tersi yapıldı, Allah'ın varlığını ve birliğini ispat yani "İspât-ı Vâcib" ana konular arasına girdi. Sonunda "lâilahe illallah, yani Allah'tan başka ilah yoktur" inancı, "vücut ve vahdaniyet" yani Allah'ı var ve bir bilme inancına dönüştü. Yeryüzünde Allah'ı var ve bir bilmeyen kimse olmadığı için kâfirleri tanıma ve İslam'ın farkını gösterme konusunda zihin karışıklığı ortaya çıktı.

Müşrik, Allah'ı var ve bir bilir ama onu, yeryüzü krallarına benzetir ve kendinden uzak sayar. Krala, bir yakını aracılığı ile ulaşıldığı için Allah'a yakın bildiği birini aracı koyar. Hıristiyanların İsa'yı Allah'ın oğlu, Mekkeli müşriklerin putlarını Allah'ın kızları,[17] büyüklerinin ruhlarından yardım umanların da onları, Allah'ın dostu saymaları bundandır.

Allah Teâlâ, bugünkü Hıristiyanlar hakkında şöyle buyurur:

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا إِلَهٌ وَاحِدٌ وَإِنْ لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ.

"Allah üçün üçüncüsüdür" diyenler de kâfir olurlar. Oysa tek tanrı dışında tanrı yoktur. Böyle söylemeyi bırakmazlarsa bu kâfirleri acıklı bir azap saracaktır." (Maide 5/73)

Oysa onlara göre Allah birdir; ondan başka Tanrı yoktur.[18] O, gerçeğin kendisidir. Yeri ve göğü tek başına yaratmıştır. Yaratılış düzenini ayarlayan ve dünyayı yöneten odur.[19] O insanlara yakındır[20] ve her şeyi bilir.[21] O her zaman vardır,[22] varlığının başı ve sonu yoktur. Her şey varlığını ona borçludur. Sahip olduğumuz her şey ondan gelmektedir.[23] O, kendiliğinden

17. Muhammed b. Cerîr et-Taberî, Camu'l-beyan fî tefsiri'l- Kur'an (Taberi Tefsiri), Beyrut 1412/1992, c. 11, s. 519, Necm 19. âyet.
18. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 200 ve 212. Burada Allah yerine tanrı kelimesi kullanılmaktadır.
19. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 215, 216 ve 222.
20. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 206.
21. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 208.
22. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 212.
23. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 224.

var olandır.[24] Allah'ın Baba olarak adlandırılması, her şeyin başlangıcı ve aşkın otorite sahibi olmasından ve tüm çocuklarının üstüne titreyen sevgi dolu iyiliğinden dolayıdır. Allah ne erkektir, ne kadın; Allah, Allah'tır.[25]

Böyle demelerine rağmen onların kâfir sayılmalarının sebebi, Allah ile aralarına, Allah'a ait özellikler verdikleri İsa'yı ve Kutsal Ruh'u koymalarıdır. Hıristiyanlar şöyle derler:

"İsa, Baba'nın yanında Hıristiyanların avukatlığını yapıyor. Onlar lehine aracılık etmek için hep canlıdır. Allah'ın huzurunda daima hazır bulunmaktadır.[26] Kendisi aracılığı ile Allah'a yaklaşanları tamamen kurtarmaya gücü yeter."[27]

Kutsal Ruh ile ilgili olarak Pavlus'un Romalılara mektubunda şu ifadeler yer alır:

"Kutsal Ruh, bizim zayıflığımıza yardım eder, çünkü nasıl dua etmemiz gerektiğini bilmiyoruz; ama Ruh'un kendisi sözle anlatılamayan iniltilerle bizim için şefaat eder. İnsanların yüreklerini araştıran Allah, Ruh'un düşüncesinin ne olduğunu bilir. Çünkü Ruh, Allah'ın isteğine göre kutsallar için şefaat eder.[28]

Kur'ân, Mekkeli müşriklerin putları hakkında şöyle dediklerini bildirir:

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى

"...Bizim bunlara kul köle olmamız, sırf bizi Allah'a daha çok yaklaştırsınlar diyedir..." (Zümer 39/3)

Onlar, ilahlarının Allah'ın yanında kendilerine şefaatçi olacaklarına da inanırlardı. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ قُلْ أَتُنَبِّئُونَ اللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ.

"Kendilerine faydası olmayacak ve zarar da veremeyecek şeyleri Allah ile aralarına koyarak onlara kulluk eder ve şöyle derler: "Onlar, Allah'ın huzurunda bizim şefaatçilerimizdir." De ki: "Göklerde ve yerde bilmediği bir şey var da Allah'a onu mu haber veriyorsunuz?" Allah, onların ortak saydıkları şeylerden uzak ve yücedir." (Yunus 10/18)

24. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 212.
25. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 239.
26. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 519.
27. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 2634.
28. İncil/Romalılar 8/26-28. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 741.

Hıristiyanların ve Mekkeli müşriklerin Allah'ı var ve bir kabul etmedikleri söylenebilir mi? Bunun doğurduğu zihin karışıklığı içinde Kur'ân tefsirleri de şirkle ilgili âyetleri anlaşılmaz hale getirmiş ve hurafelere zemin hazırlamışlardır.

Mesela Kur'ân'da hem ibadet, hem de dua kelimeleri geçer. İbadet, kulluk etmek; dua, çağrıda bulunmak ve yardım istemektir. Tefsir ve meallerin çoğu, duaya "ibadet" anlamı vererek asıl anlamın kaybolmasına yol açmıştır. İbadet, yapılan duanın kabulüne yönelik olacağı için bu iki kelime arasında sıkı bağ vardır. Nebîmiz; "Dua ibadetin iliğidir, özüdür"[29] buyurmuştur. Ama dua, ibadet diye tercüme edilince, birini olağan dışı yollarla yardıma çağırmanın ibadet olduğu anlamı kaybolmaktadır. Ahkâf Suresinin 4, 5 ve 6. âyetlerini örnek vererek, duaya ibadet anlamı vermenin, âyetleri nereye taşıdığını görelim:

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَاوَاتِ ائْتُونِي بِكِتَابٍ مِنْ قَبْلِ هَذَا أَوْ أَثَارَةٍ مِنْ عِلْمٍ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ. وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لَا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ. وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ.

"De ki "Allah ile aranıza koyarak çağrıda bulunduklarınızın ne olduklarına baksanıza! Gösterin bana, yeryüzünde neyi yaratmışlar? Yoksa göklerde bir payları mı var? İddianızda haklıysanız bu konuda bana, daha önce gelmiş bir kitap veya bir bilgi kırıntısı getirin.

Allah ile arasına koyarak, (mezardan) kalkış gününe kadar cevap veremeyecek kimselere çağrıda bulunandan daha sapık kimdir? Bunlar, onların çağrısının farkında olmazlar.

İnsanların bir araya getirildikleri gün bunlar onlara düşman olacaklar ve yaptıkları kulluğu kabul etmeyeceklerdir." (Ahkaf 46/4, 5, 6)

Duâya ibadet anlamı verilince yeni anlam kaymaları kaçınılmaz olmuştur. Hata, hatayı doğurmuş ve âyetlerin asıl anlamı kaybolmuştur.[30] Bu farkı, Türkiye Diyanet Vakfı tarafından yayımlanan ve Türkiye'de en yaygın olan mealden görebiliriz:

29. Tirmizî, Sahih, Dua, 1, 3371 sayılı hadis.
30. Daha geniş bilgi için bkz: Abdulaziz Bayındır, Duada Evliyayı Aracı Koyma ve Şirk, İstanbul 2001. s. 8-9. (Kitaba www.suleymaniyevakfi.org adresinden ulaşılabilir.)

“De ki: Söylesenize, Allah’ı bırakıp taptığınız şeyler yeryüzünde ne yaratmışlar, göstersenize bana! Yoksa onların göklere ortaklıkları mı vardır? Eğer doğru söyleyenlerden iseniz, bundan evvel (size indirilmiş) bir kitap yahut bir bilgi kalıntısı varsa onu bana getirin.

Allah’ı bırakıp da Kıyâmet gününe kadar kendisine cevap veremeyecek şeylere tapandan daha sapık kim olabilir? (Oysa) onlar, bunların tapmalarından habersizdirler.

İnsanlar bir araya toplandıkları zaman (müşrikler) onlara (tapındıklarına) düşman kesilirler ve onlara kulluk ettiklerini inkâr ederler.” (Ahkaf 46/4, 5, 6)[31]

“**Dua**” yerine ibadet, “**kimseler**” yerine şeyler denmiş, “şeyler” de “**putlar**” diye açıklanmış ve âyetin anlamı tamamen değişmiştir. “Putlara tapan” nerde, “Kıyâmet gününe kadar kendine cevap veremeyecek kimseleri yardıma çağıran” nerde! Âyetlere bu anlamı verebilmek için beş ciddi hatayı yapmak kaçınılmaz olmuştur. Bu hatalar şunlardır:

1. Duaya ibadet anlamı verilmesi

2. “Men” kelimesine “ma” anlamı verilmesi

Arapça’da “men” kimse veya kimseler anlamına gelir ve akıllı varlıklar için kullanılır.[32] “**Ma**” ise şey veya şeyler demektir. Ahkâf 5. âyette üç kere “men” kelimesi geçer. Dua’ya ibadet anlamı verenler, onlardan ikisine “**men**” üçüncüsüne de “**ma**” anlamı vermek zorunda kalmışlardır.

3. “**Hum** هم” zamirine “**hiye** هي” anlamı verilmesi

“**Bunlar**” diye tercüme edilen hum, Arapçada akıllı erkek varlıkları gösterir. Kur’ân’da kadınları da kapsamına alır. Ama “**Men**”e “şeyler” anlamı verildiği için hum zamirine de ya “men”in lafzını gösteren “**huve**” ya da manasını gösteren “**hiye**” anlamını vermek kaçınılmaz olmuştur. Bu, önemli bir hatadır.

4. Cem’i müzekker sâlime yanlış anlam verilmesi

“**Habersizdirler**” diye tercüme edilen “gâfilûn kelimesi cem’i müzekker sâlimdir; akıllı erkekler için kullanılır. Kur’ân’da kadınları da kapsar.

31. Hayrettin Karaman, Ali Özek, İbrahim Kâfi Dönmez, Mustafa Çağırıcı, Sadrettin Gümüş, Ali Turgut, Kur’ânı Kerim ve Açıklamalı Meâli, TDV yayınları, Ankara 2005. (Bu meâl, yıllardır Suudi Arabistan krallığı tarafından Türk hacılarına hediye edilmektedir. Suudi Arabistan baskısında öze dokunmayan farklılıklar vardır.)
32. Cümle içinde akıllı varlıklarla birlikte başka varlıklar da geçerse men kelimesi, akıllı olmayanlar için de kullanılabilir. Buna şu âyet örnek verilir: “Allah her canlıyı sudan yarattı. Onlardan kimi karnı üstünde sürünür, kimi iki ayak üzerinde yürür, kimi de dört ayak üzerinde yürür.” (Nur 24/45) Bu âyette “kimi” diye tercüme edilen “men” kelimesidir. İki ayak üstünde yürüyen insanlar, canlılar kapsamında olduğu için diğer canlılara da “men” denmesi uygun düşmüştür.

"**Men**"e "şeyler" anlamı verilmesi bu anlamı da yok etmiştir.

5. Putlar cansız varlıklardır. Ahirette yeniden dirilecek ve kendilerini yardıma çağıranlarla konuşacak olanlar ise insanlardır. Dolayısıyla "Kıyâmet gününe kadar kendisine cevap veremeyecek şeyler…" sözü yanlıştır. Sonuç olarak bu âyet, savunulması imkânsız hatalarla dolu olarak tercüme edilmiştir. Birçok Arapça tefsirde de durum aynıdır.[33] Onlar da bu âyetleri doğru anlamayı imkânsız hale getirmişlerdir.

Tefsir ve meallerdeki bu gibi hatalar, türbe ziyareti ile ilgili şu inanca yol açmıştır:

"Allah bu sevgili kullarına bazı yetkiler, imkânlar, özellikler bahşetmiştir, bunlar şefaatçilerimizdir, bizler günahkâr olduğumuz için doğrudan Allah'tan istemeye yüzümüz yok, belki bunlar sayesinde Allah dileklerimizi kabul eder."[34]

Bu gibi yanlışlar sebebiyle, ölmüş bir din büyüğünü Allah'ın yakın dostu sayma, ona hayali yetkiler verip Allah'a onun aracılığı ile ulaşma hastalığı Müslümanlara da bulaşmıştır.

33. Örnek olarak şu tefsirlere bakılabilir: Celaleddin el-Mahallî, Tefsîru'l-celâleyn; Abdullah b. Ahmed en-nesefî, Tefsîru'n-nesefî, Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, el-Cami' li-ahkâmi'l-Kur'ân; Muhammed b. Cerîr et-Taberî, Tefsîru't-taberî, Fahru'd-Din er-Râzî, et-Tefsîru'l-kebîr.
34. Hayrettin Karaman, "Ramazanda Türbe Ziyaretleri" 10. 12. 2000 tarihli Yeni Şafak Gazetesi, Fıkıh Köşesi.

D

NEBİLERİ TANRILAŞTIRMA

Hıristiyanlar İsa aleyhisselamı tanrı yaptılar. Onlara göre İsa olmasaydı kâinat yaratılmazdı. Göklerde ve yeryüzünde görünen ve görünmeyen şeyler, tahtlar, egemenlikler, yönetimler ve hükümranlıklar…Her şey onun aracılığıyla ve onun için yaratılmıştır.[35]

Yanlış inanç, bulaşıcı hastalık gibidir, çabuk yayılır. Yukarıdaki inançlar Müslümanlara da bulaşmıştır. Bir uydurma hadiste Allah Teâlâ'nın Nebîmiz için şöyle dediği iddia edilmiştir:

"Sen olmasaydın kâinatı yaratmazdım."[36]

Kimi tarikatlara göre Muhammed aleyhisselam, var oluşun başlangıcıdır. Allah'tan başka hiçbir şey yokken ilk defa hakîkat-i Muhammediye var olmuş, bütün yaratıklar ondan ve onun için yaratılmıştır. Hakîkat-i Muhammediye nur olması bakımından âlemi yaratma ilkesi ve onun aslıdır. Bu nur ölümsüz ve ebedi olduğundan Nebî için "öldü" denmez. … Hakîkat-i Muhammediye bütün Nebîlerin ve velilerin ledünnî ve bâtınî bilgileri aldıkları kaynaktır. Bu hakikat Hak'tan gelen feyzin halka ulaşmasında aracı olur.[37] Bu inancın tam şirk olduğu açıktır.

Katoliklere göre "Mesih İsa, gerçek Allah ve gerçek insandır. İşte bu nedenle insanlarla Allah arasında tek aracıdır.[38] Bu inanç kimi tarikatçılara da bulaşmıştır. Onlara göre Allah ile hakîkat-i Muhammediye aynı gerçeğin ön ve arka yüzleridir.[39] Bu konuda şöyle bir şiir söylerler:

"Ahad Ahmed'dir, kim mim eder fark, Bütün âlem o mîm içre olur gark."

Şiiri açıklamak için şu ilave de yapılır: "Ahad yani Allah'tır."[40]

Ahmed, Muhammed aleyhisselamın Kur'ân'da da geçen isimlerindendir. "Ahad Ahmed'dir" "Ahad Allah'tır" sözünün tabii sonucu, "Allah Ahmed'dir yani Muhammed'tir" olur. Bu da Hıristiyanların, "Allah, Meryem oğlu Mesih'tir" iddialarıyla aynı anlamı taşır. Bu şiire göre, Ahad (أحد) ile Ahmed (أحمد) arasında farklı olarak sadece bir mim harfi vardır. Bu fark

35. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 331.
36. İsmail b. Muhammed el-Aclûnî, Keşfu'l-hafâ (كشف الخفاء), Beyrut 1988/1408, c. II s. 164. Aclûnî bu eserini, halk arasında hadis diye bilinen sözleri, eğrisiyle doğrusuyla ortaya çıkarmak için yazmıştır. Bu sebeple o kitapta çok sayıda uydurma hadis vardır. Bu hadis de uydurmadır.
37. Mehmet Demirci, "Hakikati Muhammediye", Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA) c. XV, s. 179-180.
38. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 480.
39. Mehmet Demirci, "Hakikati Muhammediye", DİA, c. XV, s. 179-180.
40. Ali Ramazan Dinç, İki Cihan Serveri Peygamberi Zîşânımız, Yeni Dünya Dergisi, 58-59. sayılar, Ağustos-Eylül 1998, s. 32.

    Bu şahıs, İlahiyat Fakültesi mezunudur ve Nakşibendi tarikatı şeyhlerdendir. Bu yazıyı dergide gördüğüm gün onu, İstanbul Gedikpaşa'da bulunan bir müridinin evinde ziyaret ederek gerekli uyarıyı yaptım. Ancak o, bunun sevgiden kaynaklandığını iddia edip kendini canla başla savundu. İnşaallah ölmeden tövbe eder. Günahı yazılı işlediği için tövbesi de yazılı olmalıdır.

yazılıştadır ve Ahmed'in lehinedir. Çünkü onlara göre bütün âlem o mimin içindedir!.. Bu inancın İslam ile ilgisi olmadığı açıktır. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ.

"Muhammed sadece bir elçidir. Ondan önceki elçiler de yaşadı gitti..." (Al-i İmran 3/144)

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَاسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوهُ وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِكِينَ.

"De ki "Ben de sizin gibi insanım. Bana bildirilen sadece şu: İlahınız tek ilahtır; doğrudan O'na yönelin ve günahlarınızı bağışlamasını isteyin. Müşriklerin çekeceği var." (Fussilet 41/6)

قُلْ إِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا. قُلْ إِنِّي لَنْ يُجِيرَنِي مِنَ اللَّهِ أَحَدٌ وَلَنْ أَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا. إِلَّا بَلَاغًا مِنَ اللَّهِ وَرِسَالَاتِهِ.

"De ki "Size bir zarar verecek güçte olmadığım gibi sizi olgunlaştıracak güçte de değilim."

De ki "Hiç kimse beni Allah'tan kurtaramaz. O'ndan başka bir sığınak da bulamam.

Benim görevim, Allah'tan geleni, O'nun gönderdiklerini tebliğden ibarettir." (Cin 72/21-23)

Müslümanlar beyaz bir sayfa açmaya, tefsir, hadis, fıkıh, akaid ve diğer ilimleri Kur'ân ışığında gözden geçirmeye mecburdurlar. Yoksa dünya da elden gider, ahiret de.

1. KONU

BESMELE

Besmele diye bilinen "**Bismillahirrahmanirrahim**", Türkçeye farklı şekillerde tercüme edilmiştir. Fark, Rahman ve Rahim kelimelerinden kaynaklanmaktadır. Bunlar rahmet kökünden türetilmiştir. Rahmet, iyilik ve ikramı gerektiren incelik anlamındadır. Ama bazen yalnız incelik, bazen de yalnız iyilik ve ikram anlamında kullanılır. Allah'ın özelliği olarak kullanılınca sadece iyilik ve ikram anlamı kast edilir.[41]

Rahman "rahmeti her şeyi kuşatan" demektir. Bu özellik Allah'tan başkasında olmaz. Rahim ise "rahmeti bol" demektir. Rahmet bolluğu Allah'ın dışındaki varlıklarda da olabilir. Bu sebeple rahim sıfatı Kur'ân'da Nebîmiz için de kullanılmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ.

"Size içinizden bir elçi geldi. Sizi sıkıntıya sokan her şey, ona ağır gelir. O üstünüze titrer, Müminlere karşı merhametli ve şefkatlidir." (Tevbe 9/128)

"**Rahman**"ı Türkçeye "**iyiliği sonsuz**" diye çevirdik. Çünkü Allah'tan başka kimsenin iyiliği sonsuz olamaz. Rahim ise **"**ikramı bol**"** diye çevirdik. Çünkü güçlü birinin merhameti, onun yaptığı iyilik ve ikramı olarak yansır. Sonunda Besmelenin Türkçe tercümesi şöyle oldu:

"İyiliği sonsuz, ikramı bol Allah'ın adıyla"

Bize göre bu tercüme en doğru tercümedir.

41. Ragıb el-İsfahânî, Müfredât, رحم mad.

2. KONU

HAMD VE ŞÜKÜR

Hamd; birini, yaptığı iyi bir işten dolayı övmektir. Buna medih de denir. O iyi işi, sizin için yaptı diye övmek şükür olur. Türkçede buna teşekkür denir. Kişinin, kendi katkısı olmadan sahip olduğu şeyle övülmesi, sadece medih yani övgü olur. Hamd şükürden, medih de her ikisinden kapsamlıdır.

Birinin size iyi davrandığını söylemeniz hem hamd hem şükür hem de medih olur. Size yaptığı iyilikten bahsetmeden "O iyidir" demeniz, hamd ve medihtir ama şükür değildir. "Uzun boylu ve zekidir" demek ise sadece medih olur. Çünkü zekâyı ve uzun boyu, kendi çalışmasıyla elde etmemiştir. Bunlar aşağıda olduğu gibi iç içe övgü halkalarıdır.

Her şükür, hamd ve medihtir. Her hamd medihtir ama şükür değildir. Her medih hamd ve şükür olmayabilir.[42]

"**el-hamdu lillah**" sözünün başındaki "**el**" takısı, "**hamd**" kelimesine cins anlamı kazandırır ve "bütün hamdler Allah'a aittir" demek olur. Hamd; birini, yaptığı iyi bir işten dolayı övmek, olduğundan "Yaptığı her şeyi doğru ve güzel yapmak Allah'a mahsustur" anlamı çıkar. Bütün bu anlamları içine alması ve şiirsel bir yapıda olması sebebiyle biz "**el-hamdu lillah**" sözünü, "**Allah neylerse güzel eyler**" şeklinde tercüme etmenin uygun olacağı kanaatindeyiz.

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

"Her şeyi güzel yapan yalnız Allah'tır. O, bütün varlıkların Sahibidir." (Fatiha 1/1)

42. Ragıb el-İsfahânî, Müfredât, حمد mad.

3. KONU

HER İNSAN ALLAH'I BİLİR

(‘Elestu bi Rabbikum’ Olayı)

Yeni doğan çocukta bir bilgi olmaz. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَاللّهُ أَخْرَجَكُم مِّن بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لاَ تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ الْسَّمْعَ وَالأَبْصَارَ وَالأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُون

“Allah sizi analarınızın karnından çıkardığında hiçbir şey bilmiyordunuz. Ama size dinleme ve ileri görüşlü olma (basiret) özelliği ile gönüller vermişti. Belki görevlerinizi yerine getirirsiniz.” (Nahl 16/78)

Allah Teâlâ kâfirlerle ilgili şöyle buyurur:

الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ.

“Fâsıklar (yoldan çıkanlar), Allah’a verdikleri sözün kesinleşmesinden sonra Allah’ın birleştirilmesini emrettiğini ayırarak ve tabii düzeni bozarak sözlerinden cayanlardır. Zarar edenler işte onlardır.” (Bakara 2/27)

Dünyaya bir şey bilmeden geldiğimize göre Allah’a ne zaman söz verdiğimizi bilmek gerekir. Şu ayetler, konunun önemini artırmaktadır:

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ . يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ

“Kendilerine açık açık belgeler geldikten sonra onlardan uzak duran ve ihtilaf çıkaranlar gibi olmayın. Onları bekleyen büyük bir azap vardır. Bazı yüzlerin ak olacağı, bazı yüzlerin de kararacağı günde, yüzleri kararanlara şöyle denir: “Siz inandıktan sonra kâfir oldunuz, değil mi? Kâfir olmanıza karşılık, tadın şu azabı!”” (Al-i İmran 3/105-106)

Kâfir sözlükte “örten” anlamına geldiği için âyet kâfirin, kendinde olan imanı örttüğünü, bu yüzden cezayı hak ettiğini gösterir. Demek ki her insan, kendi imkânları ölçüsünde doğru bir imana sahip olduğu halde bazıları yoldan çıkmaktadır.

Bu imanın ne zaman kazanıldığını ve insanların Allah’a ne zaman söz verdiğini şu âyetlerden öğreniyoruz:

وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي اٰدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ. أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ اٰبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ

وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ. وَكَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ.

“Rabbin (Sahibin), Âdem oğullarından, onların bellerinden nesillerini aldığında, onları kendilerine karşı şöyle şahit tuttu: “Ben sizin Sahibiniz değil miyim?” Onlar da “Evet! Sahibimizsin. Biz buna şahidiz.” dediler. Artık kıyamet günü[43], “Biz bunun farkında değildik” diyemezsiniz.

Şunu da diyemezsiniz: “Sana, ortaklar uyduranlar atalarımızdı. Biz ise onlardan sonra gelen bir nesildik. O boş işe (şirke) dalanların yaptıkları yüzünden bizi helak mı edeceksin[44]?

İşte o belgeleri böyle açık açık anlatırız. Belki dönerler.” (A’raf 7/172-174)

Halk arasında “bezm-i elest’te alınan misak” veya “elestu birabbikum” denen bu olay, insanın, açık ve net olarak, Allah’ın varlığını ve birliğini kabul etmesi olayıdır. Âyet bu işlemin, Âdemoğullarının “sırtlarından nesillerinin alınması” sırasında kesinleştiğini bildirmektedir.

İnsan, henüz çocuk yaşta iken yaptığı gözlemlerle, varlıkların bir sahibinin ve bir yaratıcısının olduğunu anlar ve o konuda çevresini soru yağmuruna tutar. Sonunda kendisinin ve her şeyin sahibinin Allah olduğunu kavrar. Yaptığı gözlemlerle sanki Allah ona, “Ben senin Rabbin (Sahibin) değil miyim?” diye sorar. O da tam bir kararlılıkla “Evet, Sahibimsin, ben buna şahitlik ediyorum” der.

Neslin sırttan alınması, nesli devam ettirecek tohumun alınmasıdır. Kişi onunla erginlik çağına girer ve çocuğu olacak yaşa gelir. Sözün bu sırada alınması, kişinin o yaşa geldiğinde kesin bir karara varması demektir. Gözlemler ölünceye kadar devam ettiği için benzer durumlar sıklıkla tekrarlanır. Bu sebeple her insan, Allah’ın var ve bir olduğunu, her şeyi onun yarattığını ve bir eşinin olmadığını iyice kavrar.

Kendine ortak koşulan varlık daima Allah’tır. Allah’ın var ve bir olduğunu bilen insan, Allah’a ortak saydığı varlık için haklı bir gerekçe bulamayacağından ahirette şu sözü söyleyemeyecektir:

أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ اٰبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ.

“Şunu da diyemezsiniz: “Sana, ortaklar uyduranlar atalarımızdı. Biz ise onlardan sonra gelen bir nesildik. O boş işe (şirke) dalanların yaptıkları yüzünden bizi helak mı edeceksin?” (A’raf 7/173)

43 İnsanların yeniden dirilip mezarlarından kalktığı gün.

44 Kendilerine elçi gelmeyen toplumlar, sadece şirkten sorumlu olurlar. Çünkü şirkin olamayacağını onlara Allah öğretmiş oluyor.

Erginlik çağı önemlidir. Sorumluluk bu çağda başlar. Babalar veya çevredekiler aksini söylese de erginlik çağına giren insan, Allah'ın varlığına, birliğine, onun kendisinin ve tüm varlıkların sahibi olduğuna kesinkes şahit olur. Kimi bunu açığa vurur. Kimi de önemli olaylar karşısında ortaya çıkarır. Birçokları bu inancın kendine yeteceğini sanır. Bu bir şeytan aldatmasıdır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللَّهِ الْغَرُورُ.

"O çok aldatan (şeytan), sakın sizi Allah ile aldatmasın." (Lokman 31/33)

Asıl konu, Allah'ın kişinin hayatında kaçıncı sırada yer aldığıdır. Müşrikler, Allah'ı ikinci sıraya koyanlardır. Onlar Allah'ı işlerine karıştırmak istemedikleri için ya kendilerini ya da başkalarını tanrılaştırır, onları Allah'a benzer konuma getirirler. Ama hepsi de bilir ki, Allah'ın bir benzeri olamaz. Böylece onlar; *"...Allah'a verdikleri sözün kesinleşmesinden sonra caymış, Allah'ın birleştirilmesini emrettiği şeyi kesmiş olurlar."*

Madem insan her şeyini Allah'a borçludur, öyleyse onun isteklerini ilk sıraya almalıdır. Birleştirilmesi emredilen budur. O, ikinci sıraya konursa Allah ile araya giren her şey onunla ilişkiyi keser ve kişiyi müşrik yapar.

Kur'an'da her şeyin örneği vardır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ

"Biz bu Kur'an'da insanlar için her konuyu örnekledik ki akıllarını başlarına toplasınlar." (Zümer 39/27)

Bu konunun örneği İbrahim aleyhisselam'dır. Aşağıdaki âyetler, müşrik bir ailenin çocuğu olarak büyüyen İbrahim'in, Allah'ın birliği, gücü ve yetkisi konusunda kesin karara nasıl vardığını göstermektedir.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ آزَرَ أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا آلِهَةً إِنِّي أَرَاكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ . وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ . فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَى كَوْكَبًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ. فَلَمَّا رَأَى الْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ . فَلَمَّا رَأَى الشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هَذَا رَبِّي هَذَا أَكْبَرُ فَلَمَّا أَفَلَتْ قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ. إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ . وَحَاجَّهُ قَوْمُهُ قَالَ أَتُحَاجُّونِّي فِي اللَّهِ وَقَدْ هَدَانِ وَلَا أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبِّي شَيْئًا وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ. وَكَيْفَ أَخَافُ مَا أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشْرَكْتُمْ بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا فَأَيُّ الْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِالْأَمْنِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ.

“Bir gün İbrahim babası Azer’e dedi ki: “Sen putları birer ilah mı sayıyorsun öyle mi? Ben, seni ve halkını açık bir sapıklık içinde görüyorum.

İbrahim’e bu sapıklığı gösterdiğimiz gibi göklerin ve yerin yönetiminin kimde olduğunu da gösterdik ki kesin bilgiye ulaşanlardan olsun.

Gecenin karanlığı üzerine çökünce bir yıldız gördü, “Bu benim Rabbimdir (Efendimdir)” dedi. Işığı kaybolunca, “Ben ışığı kaybolanları istemem.” dedi.

Ayı, ışıklarını saçarken gördü, “Benim rabbim (Efendim) budur bu daha büyük” dedi. Onun ışığı da kaybolunca “Sahibim doğruyu göstermezse gerçekten ben de bu sapık topluluktan biri olacağım” dedi.

Işıklarını saçarak doğan güneşi görünce “Tamam işte benim rabbim (Efendim) budur; bu daha büyük” dedi; onun ışığı da kaybolunca dedi ki; “Ey halkım! Sizin ortak saydığınız ne varsa ben onların hepsinden uzağım.” Aşağı Ben yüzümü, doğrudan doğruya gökleri ve yeri yaratana çevirdim. Ben müşriklerden (Allah’ı ikinci sıraya koyanlardan) değilim.

Halkı ona kanıt getirmeye çalıştı. İbrahim dedi ki “Bana Allah hakkında kanıt getirmeye çalışıyorsunuz öyle mi? Hem de bana doğruyu göstermişken! O’na (O’nun yetkilerine) ortak saydıklarınızdan korkmam. Sahibimin emri olmadan, hiçbir şey olmaz[45].Sahibim, her şeyi ilmiyle kuşatır. Hiç bilgilerinizi kullanmaz mısınız?[46]

Nasıl yani; üstünüzde yetkili kıldığını gösteren bir şey indirmediği bir varlığı Allah’a (O’nun yetkilerine) ortak saymaktan korkmayın, ben sizin ortak saydığınızdan korkayım, öyle mi? Biliyorsanız söyleyin: Bu iki taraftan hangisi güvende olmaya daha layıktır?” (En’âm 6/74-81)

Yukarıdaki âyetlerde geçen şu ifadeyi tekrar düşünelim:

“(Allah) onları kendilerine karşı şöyle şahit tuttu: “Ben sizin Sahibiniz değil miyim?” Onlar da: “Evet Sahibimizsin; biz buna şahidiz” dediler.”

Her insanın söylediği bu söz ile İbrahim aleyhisselamın şu sözü aynı anlamdadır:

İbrahim’e bu sapıklığı gösterdiğimiz gibi göklerin ve yerin yönetiminin kimde olduğunu da gösterdik ki kesin bilgiye ulaşanlardan olsun.

İbrahim aleyhisselam babasının putunu beğenmemişti ama onların inançlarının etkisinden de kurtulamamıştı. Onlar gök cisimlerine tapıyor, yıldızı

45 Bu bir istisna-i munkatı’dır.
46 Bilginizi kullanmaz mısınız?

ve ayı birer tanrı sayıyorlardı. İbrahim aleyhisselam yaptığı gözlemle onların tanrı olamayacağını gördü ve şöyle söyledi:

"Sahibim doğruyu göstermezse gerçekten ben de bu sapık topluluktan biri olacağım"

Burada "Sahibim" dediği Allah'tır. Allah büyük sahip, diğerleri küçük sahiplerdi. O, böyle dese de toplumun yanlış inancından kurtulamamış; *"Işıklarını saçarak doğan güneşi görünce "(Tamam) İşte benim Sahibim budur; bu daha büyük"* demişti.

Güneş de kaybolunca Allah'tan başka rab olmadığı konusunda bir şüphesi kalmamıştı. Bundan sonrasını anlatan ayetler, İbrahim aleyhisselamın yetiştiği kavmin de Allah konusunda şüphesi olmadığını, diğer varlıkları tanrı sayarken bir delile dayanmadıklarını gösteriyor. Zaten insanlar, başka tanrılara taparken onların tanrı olduğuna inandıkları için değil, o toplumdan dışlanmamak istemedikleri için yaparlar. İbrahim aleyhisselamın bununla ilgili sözlerinden biri şöyledir:

وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا مَّوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُم بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُم بَعْضًا وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّن نَّاصِرِينَ .

"İbrahim dedi ki "Sizin bu putlara tutunmanız sadece aranızda kaynaşmaya vesile olsun diyedir. (Mezardan) kalkış günü biriniz diğerini görmek istemeyecek, herbiriniz diğerini dışlayacaktır (lanetleyecektir). Sığınacağınız yer o ateştir. Size yardım eden de olmayacaktır." (Ankebut 29/25)

4. KONU

KUR'ÂN'DA DİNDARLIK

Din, Arapça deyn kökünden mastar veya isim olarak kabul edilir. Cevherî, dinin "âdet, durum; ceza, mükâfât; itaat" şeklinde üç anlamını verir ve terim olarak dinin bu son anlamdan geldiğini belirtir.[47] Ragıb, buna ceza ve itaat anlamlarını vermiş, İbn Manzur, bunlara hesap ve İslam'ı eklemiş, ayrıca deynin mastar, dinin isim olduğu yolunda bir görüş aktarmıştır.[48] Zebîdî, âyet ve hadisler yanında Arap şiirinden aldığı çeşitli örneklere dayanarak din kelimesinin yirminin üzerinde anlamını ve terim olarak iki ayrı anlamını zikretmiştir.[49] Mütercim Asım Efendi ise dinin otuzu aşkın anlamından söz etmiştir. Bunlardan dinin terim anlamını yakından ilgilendirenler şunlardır: Ceza ve karşılık, İslam, örf ve âdet, zül, inkıyad, hesap, hâkimiyet ve galibiyet, saltanat ve mülkiyet, hüküm ve ferman, makbul ibadet, millet, şeriat, itaat.[50]

Dinin sözlük anlamlarından boyun eğme ve karşılık görme anlamları[51] öne çıkmaktadır. Çeşitli güçlere boyun eğilerek bir karşılık beklenebilir. Dinde boyun eğilen güç, aşkın güç, yani ilahtır. Her dinin ilahı, kendine boyun eğilen kuralları ve o kurallara uyanlara vaat ettiği bir karşılık vardır.

İlk din, Allah'ın Âdem'e öğrettiği, onun da çocuklarına tebliğ ettiği dindir. Bu çizgi, ilk Nebîden son Nebîye kadar devam etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ.

"Sen yüzünü dosdoğru bu dine, Allah'ın insanları yarattığı fıtrata çevir. Allah'ın yarattığının yerini tutacak bir şey yoktur. İşte sağlam din budur. Ama insanların çoğu bunu bilmezler." (Rum 30/30)

Bu âyet, dini; doğru ve yanlış olarak ikiye ayırmakta, doğru dinin fıtratla örtüştüğünü bildirmektedir.

Allah Teâlâ bir de şöyle buyurur:

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ.

"Allah katında din, İslam'dır." (Al-i İmran 3/19)

وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ.

47 İsmail b. Hammad el-Cevheri, es-Sıhah, (Tahkik: Ahmed Abdulgafûr Atar), Beyrut 1983, (دين) mad.
48 Cemalüddin Muhammed b. Manzur, Lisanu'l-arab, Beyrut tarihsiz, (دين) mad.
49 Muhammed Murtaza ez-Zebidi, Tacu'l-arus, Mısır 1306/1889, (دين) mad.
50 Kamus Tercümesi (دين) mad.
51 Ragıp el-İsfahânî, Müfredât, (دين) mad.

“Kim İslam’dan başka bir din arayışına girerse asla kabul edilmez. O, ahirette, kaybedenlerden olur.” (Al-i İmran 3/85)

İnsan, dünyaya gözünü açtığı andan itibaren Allah’ın âyetlerini görmeye başlar. Âyet; açık işaret, gösterge ve belge demektir. Kur’ân surelerinin birbirinden ayrılmış bölümlerine de âyet denir.

Allah’ın âyetleri Kur’ân’da olanlarla sınırlı değildir. Tüm varlıklarda; göklerde, yerde, hayvanlarda, bitkilerde, kişinin iç dünyasında hâsılı her yerde onun âyetleri vardır.[52] Bunlar fıtrat âyetleridir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ.

“Onlara, çevrelerinde ve kendilerinde olan âyetlerimizi göstereceğiz, sonunda onun (Kur’ân’ın) tümüyle doğru olduğu, onlar açısından ortaya çıkacaktır. Sahibinin her şeye şahit olması yetmez mi?” (Fussilet 41/53)

İnsanın çevresinde ve içinde var olan âyetler, bir yaratıcının var olduğunu gösterir. Bu sebeple o, henüz çocukken Allah ile ilgilenmeye başlar ve çevresini soru yağmuruna tutar. Sonunda varlıkların Rabbini yani sahibini, gözüyle görmüş ve eliyle dokunmuş gibi kavrar. Bu konu “Her İnsan Allah’ı Bilir” başlığı altında anlatılmıştı.

Allah’ın varlığını herkes anlayıp kavradığı için Kur’ân’da onu ispatla ilgili âyet yoktur. Allah’ın hiçbir elçisi bu konuda bir çaba sarf etmemiştir. Onlar Allah’tan aldıkları emirle çabalarını, ondan başka ilah olmadığı konusunda yoğunlaştırmışlardır. Allah Teâlâ Elçisi Muhammed aleyhisselama şöyle buyurur:

فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ. وَلَا تَجْعَلُوا مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ. كَذٰلِكَ مَا أَتَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ. أَتَوَاصَوْا بِهِ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ. فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَا أَنْتَ بِمَلُومٍ. وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ. وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ. مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَنْ يُطْعِمُونِ. إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ. فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذَنُوبًا مِثْلَ ذَنُوبِ أَصْحَابِهِمْ فَلَا يَسْتَعْجِلُونِ. فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ يَوْمِهِمُ الَّذِي يُوعَدُونَ.

“Öyleyse Allah’a (yoluna) koşun. Ben O’nun size gönderdiği doğruları açıklayan bir uyarıcıyım.

52 İlgi duyanlar şu âyetleri inceleyebilirler: Bakara 2/164; Ali İmrân 3/190; En’âm 6/97, 99; A’raf 7/26, 58; Yunus 10/5, 6, 67, 92, 101; Yusuf 12/7, 35; Ra’d 13/2, 3, 4; Nahl 16/13, 65, 66, 67, 68, 69, 79; İsrâ 17/12; Kehf 18/9; Meryem 19/10; Tâhâ 20/128; Ankebût 29/ 24, 33, 34, 35; Rum 30/21, 22, 23, 24, 28; Lokman 31/31, 32; Secde 32/26; Sebe’ 34/15; Zümer 39/42, 52; Mümin 40/13; Câsiye 45/3, 4, 5, 6; Zâriyât 51/22, 23, 35, 36, 37; Kamer 54/12, 13, 14, 15.

“Allah’ın yanına başka ilah katmayın. Ben O’nun size gönderdiği doğruları açıklayan bir uyarıcıyım.”

Hep öyle oldu; daha önce de hangi elçi gelse, ya büyücü ya da cinlerin etkisine girmiş dediler.

Ağız birliği mi yapıyorlar? Aslında, onlar azgınlar topluluğudur.

Artık onlarla ilgilenme; sen bundan dolayı kınanacak değilsin.

Yalnızca (Kur’an’dan) bilgi ver. Çünkü o bilgi inananlar için yararlı olur.

Cinleri ve insanları, kulluğu sadece bana yapsınlar diye yarattım.

Onlardan ne bir nimet beklerim ne de beni doyurmalarını isterim.

Bütün nimetleri veren Allah’tır. O çok güçlüdür; sapasağlamdır.

Yanlış yapanların cezası (aynı suçu işleyen) arkadaşlarının cezasına denk ceza olacaktır; acele etmesinler.

Ayetleri görmezlikten gelenlerin (kâfirlerin), tehdit edildikleri gün gelince çekecekleri var.” (Zâriyat 51/50-60)

Dindar, bir dine uyan kişi demektir. Herkesin kendine göre bir din anlayışı vardır ve herkes kendini, kendi anladığı dinin dindarı sayar. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

يَا بَنِي اٰدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْآتِهِمَا إِنَّهُ يَرَاكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ. وَإِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا قُلْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ. قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ. فَرِيقًا هَدَى وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ إِنَّهُمُ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ.

“Ey Âdemoğulları! Sakın Şeytan sizi, ana-babanızı yaktığı gibi yakmasın. Birbirlerine bedenlerini göstermek için elbiselerini sıyırmış ve o bahçeden çıkarmıştı. O ve onun gibiler, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Biz Şeytanları inanmayanların velileri yaptık.”

Çirkin bir iş yaptıkları zaman “Atalarımızdan böyle gördük. Allah bizden bunu ister.” derler. De ki “Allah çirkin davranışlar yapılmasını istemez. Kaynağını bilmeden söylediklerinizi Allah’a mı mal ediyorsunuz?”

De ki “Rabbim hakka uygun davranmayı emreder. Siz, secde edilen her

yerde bütün benliğinizle O'na yönelin, dini Allah'a has kılarak isteklerinizi O'na sunun. Yaratılışınızı nasıl başlattıysa (ahirette) hayata dönmeniz de öyle olacaktır.

Allah (insanlardan) bir kesimin doğru yolda olduğunu onaylar. Bir kesim de sapık sayılmayı hak eder. Onlar şeytanları kendilerine Allah'tan daha yakın konumda tutar, üstelik doğru yolda olduklarını sanırlar." (A'raf 7/29-30)

İtiraf etsin veya etmesin her insan Allah'ı kabul ettiği için bütün sapkınlar, Allah ile kendi aralarına başka dostlar, başka ilahlar koyarlar. Doğru din, fıtrat ile örtüştüğü için fıtratı esas alarak değerlendirme yapacak olursak insanların üçe ayrıldığını görürüz; bir bölümü fıtrata uyar, bir bölümü uymaz, bir bölümü de kararsız kalır.

4.1. Fıtrata Uyanlar

Bütün Nebîler insanlara "Allah'tan başkasına ibadet etmemelerini"[53] söylemişlerdir. "**ibadet**" sözlükte taat anlamına gelir. Taat boyun eğmek demektir, daha çok "emre uymak ve izinden gitmek" anlamında kullanılır.[54] Türkçede buna kulluk ve kölelik denir. Allah'tan başkasına ibadet etmemek, ondan başkasına kul ve köle olmamak demektir. Bu da hürriyetin doruk noktasıdır. Fıtrat hür olmayı gerektirir. Ama insanlar, güçlerinin yettiğini kendilerine köle etmeğe, güç yetiremediklerine de köle olmağa yatkındırlar. Erginlik çağına girmiş kişi imtihan gereği, iç ve dış baskılarla yüz yüze gelir. Kendi iç dünyasından ve dışardan gelen bu baskılar onu zihinsel ve duygusal köleliğe iterler. Bunlar fıtratı bozmaya yönelik baskılardır.

Uyulması gereken fıtrattır. Fıtrat, varlıkların temel yapısını ve bu yapıyı oluşturan yaratılış, değişim, gelişim ilke ve kanunlarını ifade eder. İnsanların, hayvanların, bitkilerin, yerin, göğün hasılı her şeyin yapısı ve işleyişi buna göredir. İnsanın içinde ve çevresinde görüp durduğu âyetler fıtrat âyetleridir. Kur'ân ise fıtratın "**kelâma**" dönüşmüş halidir.

İmtihan hür ortamda yapılır. İnsan, karar alırken de uygularken de hürdür. Fıtrattan edindiği bilgiler sayesinde yaptığının iyi mi kötü mü olduğunu fark eder. Kendine zorla yaptırılan şeylerden de sorumlu tutulmaz. Bu durumda insanın sahip olduğu üç şey ortaya çıkmaktadır.

53 Hûd 11/2,26; Yusuf 12/40; İsrâ 17/23; Yasin 36/60-61; Fussilet 41/14; Ahkâf 46/21.

54 İbn Manzûr, Lisan'l-arab, İtaat, Tav' (طوع) kökündendir. Tav' boyun eğmek, istemek demektir. Zıddı, kerih görmek ve hoşlanmamaktır. Âyette şöyle buyurulur: "Sonra, duman halinde bulunan göğe yöneldi, ona ve yeryüzüne: "İsteyerek veya istemeyerek buyruğuma gelin" dedi. İkisi de "İsteyerek geldik" dediler." (Fussilet 41/11) Taat da aynı köktendir, boyun eğmek anlamına gelir ve daha çok "Emre uymak ve izinden gitmek." anlamında kullanılır. (Ragıb el-İsfahânî, Müfredât, (طوع) mad.

Birincisi; karar alma hürriyetidir. İnsanın aklı ve kalbi vardır. Kalp karar organı; akıl onun yanında, fıtrata uymayan şeyleri ayıklamakla görevli uzmandır. Karar, akla uyarsa fıtrata da uyar. Bir hata yapılırsa kolaylıkla anlaşılır ve düzeltilir.

Akıl ve kalp, kişinin alabildiğine hür olduğu sahadır. Burada verilen karara kimse karışamaz. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللَّهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

"Göklerde ve yerde olan her şey Allah'ındır. İçinizde olanı, açığa vursanız da gizleseniz de Allah sizi ondan hesaba çeker.[55] *Affı hak edeni affeder, azabı hak edene de azap eder. Her şeye ölçü koyan Allah'tır."* (Bakara 2/284)

İçinde olan ile içinden geçen aynı değildir. İçinde olan; iman, küfür, sevgi, nefret, kin, iyi niyet gibi şeylerdir. İçinden geçenler ise şeytan vesvesesi, duygular, istekler, beklentiler ve diğerleridir. İçte olana engel olunabilir ama içinden geçene engel olunamaz.

Dinin özü imandır. İmanın temeli de onu içten kabul etmek, yani kalp ile tasdiktir. Kalpteki tasdiki bir o kişi, bir de Allah bilir. Orası insanın en hür olduğu yerdir. Bu sebeple hiç kimse bir inancı kabule veya inkâra zorlanamaz. Çünkü bu, fıtrata aykırıdır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ.

"Dinde zorlama olmaz; doğrular ile yanlış kurgular iyice ayrılmıştır. Kim taşkınlık edenleri tanımaz da Allah'a güvenirse, kopması imkânsız en sağlam kulpa yapışmış olur. Her şeyi dinleyen ve bilen Allah'tır." (Bakara 2/256)

İnsan ibadete de zorlanamaz. Çünkü ibadet için niyet gerekir. Niyet, bir şeye içten karar vermektir. "Ameller niyetlere göredir."[56] Bir ibadetin ne maksatla yapıldığını, tam olarak bir o ibadeti yapan bir de Allah bilir. Niyetsiz ibadet yapılamadığından zorla ibadet olmaz. Birisine zorla namaz kıldırılabilir ama niyet etmezse namaz kılmamış, boşuna yatmış kalkmış olur. Bu da bir şeye yaramaz.

---

55 Önceki âyette şu hüküm vardır: "Şahitliği gizlemeyin. Kim gizlerse, kalbi günah işlemiş olur." Bu hüküm şu âyette de yer alır: "Allah için yaptığımız şahitliği gizlemeyiz, yoksa elbette günahkârlardan oluruz." (Maide 5/106) Kalp karar organıdır. İman, şirk, münafıklık, yalan, dürüstlük vs. hepsi kalbin kararı ile olur. Allah bunlardan şirki affetmeyecek, onun dışındakileri istediği kişiler için affedecektir. O, şöyle buyurur: "Allah şirki bağışlamaz, onun dışında kalanı bağışlanmayı hak eden için bağışlar." Nisa 4/48). Geniş bilgi için, "İçinde Olandan Sorumlu Olma" bölümüne bkz.

56 Bu hadis-i şerif, Sahih-I Buhârî'nin en başında yer alır.

Davranışlara yön veren, insanın içinde olanlardır. Kalbinde iman olduğu halde baskılar sonucu farklı davrananın sorumlu tutulmaması bu yüzdendir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ وَلَكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللَّهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ.

"Kalbi güven (iman) dolu iken ağır baskı altında olan dışında her kim, inanıp güvendikten sonra ayetleri görmezlikten gelir ve görmezliği (kâfirliği) içine sindirirse, Allah'ın öfkesi onların üstünde olur. Onların hak ettiği büyük bir azaptır." (Nahl 16/106)

İkincisi; yaptığı şeyin farkında olmaktır. Büyüdüğünü ispat için sigara içen çocuk gibi fıtrata uymamak da kişiye cazip gelir. Ama o, bunun yanlış olduğunu bilir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا. قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا. وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا.

"(En önemlisi de şunları bilmenizdir:) Allah kişiye davranışlarındaki yanlışlığı da doğruluğu da ilham eder. Kim kendini geliştirirse umduğuna kavuşur. Kim de kendini pis işlere sokarsa kaybeder." (Şems 91/8-10)

Fıtrata aykırı davranan, önce irkilir, sonra ya vazgeçer ya da devam eder. Onu irkilten, Allah'ın "(Nefse) isyankârlığını ilham etmesi"; "yanlış yapıyorsun" diye uyarmasıdır. İsyandan sonra da bir iç sıkıntısı duyar; bu da onu tövbeye teşviktir.

Takvâ, kendini kötü duruma düşmekten korumak demektir. Bu, iyi bir davranıştır. İyi davranışlar insanın içini rahatlatır. Bu da Allah'tan ona bir ilham yani "(Nefse) takvâsını ilham" dır.

Vabısa b. Mabed diyor ki; Muhammed aleyhisselama gittim; "iyilikten ve günahtan sormaya mı geldin?" dedi.

Evet, dedim.

Parmaklarını bir araya getirip göğsüne vurdu ve üç kere şöyle dedi: "Nefsine danış, kalbine danış Vabısa! İyilik, nefsin yatıştığı, kalbin yatıştığı şeydir. Günah da içe dokunan ve göğüste tereddüt doğuran şeydir. İsterse insanlar sana fetva vermiş, yaptığını uygun bulmuş olsunlar."[57]

Doğru karar veren kişinin içi rahat olur. Kararını uygularken de mutluluk duyar. Yanlış karar ise, hem karar verme süreci içinde hem de uygulama esnasında kişiyi rahatsız eder. Çünkü fıtrata aykırıdır.

57 Sünen-i Dârimî, Büyû, 2.

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِنَّ الَّذِينَ آَمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآَتَوُا الزَّكَاةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ.

"İnanıp güvenen, iyi işler yapan, namazı düzgün ve sürekli kılan ve zekâtı verenler, Sahipleri (Rableri) katında ödülü hak ederler. Onların üzerinde bir korku olmaz, üzüntü de çekmezler." (Bakara 2/277)

Üçüncüsü; tezekkürdür. İç ve dış dünyadaki âyetlerden edinilen bilgileri zihne yerleştirmek ve kullanıma hazır halde tutmak gerekir. Bu tür bilgiye zikir denir. Onu kalbe ve dile getirme ve hatırlama da zikirdir.[58] Bu bilgilerin yanlışları da olur. Aklını kullananlar o yanlışları ayıklayabilirler. Onların doğru olanları ile Allah'ın kitabı arasında tam bir uyum bulunur. Bu sebeple Kur'ân'ı okuyan her insanın içinde ona karşı bir güven ve tatmin duygusu oluşur.

Nebîler insanları tezekküre çağırmışlardır. Tezekkür, zihinde var olan bilgiyi harekete geçirmektir. İbrahim aleyhisselam puta tapanlara "tezekkür etmez misiniz?"[59] derken "Fıtrattan edindiğiniz bilgilerle benim sözlerimi karşılaştırıp yaptığınız yanlışı görmez misiniz?" demiş olmaktadır. Bu onları, iç muhasebesi yapmaya çağırmakdır.

Fıtrattan alınan doğru bilgi zikir olduğu gibi ilâhî kitapların ortak adı da zikirdir.[60] Allah Teâlâ şöyle buyurur:

أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ.

"O'na yönelenler, inanıp güvenen ve Allah'ın zikri (Kitabı) ile kalpleri yatışanlardır." (Ra'd 13/28)

Allah Teâlâ Kur'ân ile ilgili şöyle buyurur:

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ.

"O Zikri (Kitabı) sana Biz indirdik Biz. Elbette onu özenle koruyacak olan da Biziz." (Hicr 15/9)

Allah'ın elçileri, insanlarda var olan doğru bilgileri harekete geçirdikleri yani evrensel doğruları söyledikleri için etkili olmuşlardır. Herkese Allah'ın bir elçisinin tebliği ulaşmayabilir. Bu açıdan insanlar iki kısımdır. Bir kısmı bir elçinin tebliğini almış, ikinci kısmı ise böyle bir tebliğ ile muhatap olmamış olur.

58 Ragıb el-İsfahânî, Müfredât, ذ ر ك mad.
59 En'âm 6/80.
60 Bkz. Al-i İmran 3/58, A'raf 7/63, Hicr 15/6,9; Nahl 16/44, Enbiya 21/2,50,105; Furkân 25/18, Yasin 36/11, Sad 38/8, Kamer 54/25.

4.1.1. Kendilerine Tebliğ Ulaşmamış Olanlar

Kendine bir elçinin tebliği ulaşmamış olanın sorumluluğu fıtrata uymakla sınırlıdır. Fıtrata uymak, şirke karşı yani Allah'tan başkasına kul olmaya karşı direnmeyi gerektirir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ.

"Allah kendisine ortak oluşturulmasını (şirki) bağışlamaz. Bunun altında olan günahları, şirkten uzak kalmayı tercih eden kişi için bağışlar." (Nisa 4/48)

Allah'ın varlığının ve birliğinin delili her yerde sayısız miktarda olduğu halde ortak koşulanlarla ilgili bir delil yoktur. Bu konuda tek dayanak gelenektir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آَبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ آَبَاؤُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ.

"Onlara "Allah'ın indirdiğine, Elçinin getirdiğine gelin!" dense, "Atalarımızdan gelen bize yeter!" derler. Ya ataları bir şeyi bilememiş ve doğru yolu bulamamışlarsa ne olacak?" (Maide 5/104)

أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ شُرَكَاءَ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ.

"Bilin ki göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Allah'tan başkasına yalvaranlar ortaklara uymaz sadece kuruntulara uyarlar. Onlar sadece atarlar." (Yunus 10/66)

Aklını kullanan bu batağa düşmez. Çünkü (وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَايَعْقِلُونَ) "(Allah) o pisliği aklını kullanmayanların üstüne bırakır." (Yunus 10/100) Bu sebeple insana tebliğ ulaşsın veya ulaşmasın, onun bağışlanmayacak günahı, şirk günahıdır. Yukarıda geçen ilgili âyetlerden birini burada tekrarlayalım.

أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ آَبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ.

"Şunu da diyemezsiniz: "Sana, ortaklar uyduranlar atalarımızdı. Biz ise onlardan sonra gelen bir nesildik. O boş işe (şirke) dalanların yaptıkları yüzünden bizi helak mı edeceksin?" (A'raf 7/173)

Kendine Allah'ın bir elçisinin tebliği ulaşmamış olanlar, bir elçiden öğrenilebilecek şeylerden sorumlu olmazlar. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurur:

(لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا) *"Allah, kimseye gücünün yettiğinden fazlasını yüklemez."* (Bakara 2/286)

Bu konu ile ilgili olarak "**Cennete Kimler Girer**" başlıklı yazının da okunması yararlı olur.

4.2. Kendilerine Tebliğ Ulaşmış Olanlar

Kendine Allah'ın elçisinin tebliği ulaşan kişi önce o elçiyi sorgulamalıdır. Çünkü Allah her elçiye, elçiliğini ispatlayacak belge vermiştir. Taklidi mümkün olmadığı için o belgeye mucize denir. Mucizeyi gören kişi, Allah'ın ona elçilik görevi verdiğini gözüyle görmüş gibi kavrar. "Eşhedu enne Muhammeden abduhu ve resuluh." Yani "Ben şahitlik ederim ki, Muhammed Allah'ın kulu ve elçisidir." dememiz bundandır. Onun mucizesi olan Kur'ân'ı anlayan herkes bu kanaate varır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا.

"Doğru yol kendisi için apaçık belli olduktan sonra kim bu Elçiden ayrılır ve müminlerin yolundan başka yola girerse onu, saptığı yolda bırakırız ve cehenneme sokarız. Ne kötü hale gelmedir o!" (Nisa 4/115)

Fıtrata uyanlar, benliklerini koruyan, doğru olduğu için dine uyanlardır. Allah Teâlâ bunlarla ilgili olarak şöyle buyurur:

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ. نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ. نُزُلًا مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ. وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ.

"Rabbimiz (Sahibimiz) Allah'tır" deyip doğru davrananlara, melekler inerek şöyle derler: "Korkmayın, kaygılanmayın; size söz verilen Cennet'le sevinin".

Biz, dünya hayatında sizin yakın dostlarınızdık, Ahirette de öyle olacaktır. Burada gönlünüzün çektiği her şey sizindir.

Bunlar, bağışlaması ve ikramı bol olan Allah'ın yaptığı ağırlamadır.

Allah'a çağıran, iyi işler yapan ve "Ben Allah'a tam teslim olanlardanım (müslümanlardanım)" diyen kişinin sözünden daha güzelini kim söyleyebilir?" (Fussilet 41/30-33)

4.3. Kararsızlar

Kendi arzularına uygun olarak yaşamak isteyenler, Allah'ın her şeyi vermesini ama emir vermemesini isterler. Bunlardan bazıları da Allah'a kulluğu, isteklerinin kabulüne vasıta sayarlar. İşler iyi giderse sevinir, dine sarılırlar. Kötü giderse umutsuzluğa kapılır, yoldan çıkarlar. Bunlar dine, doğru olduğu için değil, menfaatlerine uygun düştüğü için uyarlar. Menfaatleri bozuldu mu kararları değişir, çareyi başka kapılarda aramaya başlarlar. Onun için bunlara kararsızlar demek uygun olur. Bununla ilgili olarak "Şirkle İman Arasında Kararsızlık" bölümünü okumak gerekir.

4.4. Fıtrata Uymayanlar

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَفْعَلُ مِنْ ذَلِكُمْ مِنْ شَيْءٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ. ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ. قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُشْرِكِينَ. فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللَّهِ يَوْمَئِذٍ يَصَّدَّعُونَ. مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِأَنْفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ.

"Sizi yaratan ve rızık veren Allah'tır. Sonra sizi cansız hale getirecek daha sonra size yeniden can verecektir. Allah'a ortak saydıklarınızdan hangisi bunlardan birini yapabilir? Allah'ın onlarla ilgisi olmaz. O, onların ortak saydıklarından uzak ve yücedir.

İnsanların, kendi elleriyle yaptıkları şeyler yüzünden karada ve denizde bozulmalar olur. Bu, ettiklerinin bir kısmının cezasını çekmeleri içindir; belki vazgeçerler.

De ki "Yeryüzünde dolaşın da öncekilerin sonu nasıl olmuş bir görün. Onların çoğu müşrik kimselerdi."

Sen yüzünü bu sağlam dine çevir. Tekrarını Allah'ın kabul etmeyeceği bir gün gelmeden bunu yap. O gün insanlar, bölük bölük olurlar.

Kim ayetleri görmezlik (kafirlik) ederse kendi aleyhinedir. Kim de iyi iş yaparsa onlar da kendi yerlerini hazırlarlar." (Rum 30/40-44)

İnsanların çoğunun müşrik olması, çoğunun fıtrata uymaması demektir. Müşrik, ortak koşana denir. Ortaklık en az iki şey arasında olur. Bunlardan biri daima Allah'tır; ikincisi değişir. Bazen değer verilen bir varlık, bazen

de bir ruhani olur. Allah'a ortak sayılan bu varlıklara, Allah'a ait özellikler yakıştırılır. Allah ile bitecek işin, ancak onların araya girmesi ile olacağına inanılır.[61] Böylece kişi, Allah'tan önce bu aracıya kul olur. Çünkü aracılar yarı insan, yarı tanrı sayılırlar. Hıristiyanların 451'de Kadıköy'de toplanan dördüncü ökümenik konsil'de İsa aleyhisselamın "…mükemmel Tanrılığa ve mükemmel insanlığa sahip, gerçek Tanrı ve gerçek insan olduğuna[62] karar vermeleri bundandır. Bu, aklın ve fıtratın kabul edemeyeceği bir iddiadır. Bu sebeple bu tür inançlara sahip olanlar akıllarını kullanmaya yanaşmaz, uydurma iddialar, telkinler ve manevi baskılarla insanları şartlandırmaya çalışırlar.

İnsanlardan bir kısmı da kendilerini tanrılaştırarak Allah'tan önce kendilerine kul olurlar.

4.4.1. Kendilerine Kul Olanlar

Kendine kul olanlar, gönüllerince yaşamak isteyenlerdir. Karşılarına Allah'ın bir elçisinin tebliği ile çıkılınca çok rahatsız olurlar. Çünkü Allah'ın her şey vermesini ama emir vermemesini isterler. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلًا. أُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا.

"Allah ile elçilerinin arasını ayırma isteği ile Allah'ı ve elçilerini görmezlikte direnenler; birine inanır diğerini tanımayız diyen ve ikisi arasında bir yol tutmak isteyenler, işte gerçek kâfirler onlardır. O kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır." (Nisa 4/150- 151)

Allah'ın Elçisini kabul etmeyen biriyle yaptığımız bir görüşme şöyledir:

-Benim Allah'ıma inancım sonsuzdur.

-Allah'a herkes inanır, bu her insan için kaçınılmazdır.

-Zaman zaman Allah'ıma sığınır, onun yardımını isterim. Böyle yapınca rahatlar, mutlu olurum.

-Bunu herkes yapar. Zor olan Allah'ın emirlerine yani Elçisinin tebliğine uymaktır. Siz Elçiye uymak yerine gönlünüzce yaşamak istiyorsunuz değil mi?

-Elbette. Hayat benim hayatım; buna kim karışabilir?

61 Muhammed b. Abdullah Hani, Adâb, (trc. Abdulkadir Akçiçek), İstanbul, 1396/1976, s. 172.
62 Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 467.

-O hayatı veren Allah karışamaz mı?

-… ?!

Bunların bir kısmı Allah'ın emirlerini sınıflara ayırır, kimini uygun görür, kimini görmezler. Bazıları kendilerini Tanrıtanımaz saydıkları için onları ikiye ayırarak inceleyeceğiz.

Kendine kul olanların bir kısmına tanrıtanımaz yani ateist denir. Bunların bir kısmı önder kişiler, bir kısmı da onların takipçileridir. Önderler, fıtrata uyma yerine fıtratı kendilerine uydurmaya çalışır, görüş ve teoriler üretirler. Kimileri de itibarını kaybetme korkusuyla ateizme sarılırlar. Bunların ortak yönü, kendi arzu ve heveslerine uygun bir dünya kurmak veya böyle bir dünyada yaşamaktır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَى عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَى سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ عَلَى بَصَرِهِ غِشَاوَةً فَمَنْ يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللَّهِ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ .

"Kendi arzusunu kendine tanrı edineni gördün mü? Bilerek yaptığı için Allah onu sapık saymış, sanki kulağına ve kalbine mühür basmış, gözüne de perde çekmiştir. Allah kabul etmedikten sonra artık kim onu doğru yolda sayabilir. Bilginizi kullanmaz mısınız?" (Câsiye 45/23)

Bunlar kendine âşık, kendini kâinatın merkezi gören ve kendi doğrularını evrensel doğru sayan, dünyası dar, çözemediği problemler sebebiyle huzursuz ve hırçın kimselerdir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ أَفَأَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا. أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا.

"Kendi arzusunu kendine ilah yapanı gördün mü? Allah'a karşı onu sen mi koruyacaksın (onun vekili mi olacaksın)? Onların çoğunun söz dinlediğini veya aklını kullandığını mı sanıyorsun? Onlar aynı en'âm [63] (koyun, keçi, sığır, deve) gibidirler. Aslında girdikleri yol kendilerini onlardan da aşağı seviyeye düşürür." (Furkan 25/43-44)

Koltuğunu kaybetme korkusuyla ateizme sarılanların işi daha da zorlaşır. Bunların karşısına hangi delille çıkılırsa çıkılsın aldırmazlar ve hırçınlıkları artar. Nitekim bunlardan biri olan Firavun, Musa'nın Allah'ın elçisi olduğundan şüphe duymadığı halde onu kabul etmemişti. Konuyla ilgili âyet şöyledir:

63 En'am Arapça'da koyun, keçi, sığır ve deveye verilen ortak addır.

فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ اٰيَاتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ. وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا.

“Her şeyi açıkça gösteren belgelerimiz onlara gelince: “Bunlar açık büyüdür” dediler.

İçlerinde en küçük şüphe olmadığı halde yanlış yaparak ve büyüklenerek onları (âyetleri), bile bile yok saydılar. Bak bakalım, o bozguncuların sonu ne oldu.” (Neml 27/13-14)

Firavun’un tanrıtanımazlardan olduğunu şu âyetlerden anlıyoruz:

وَقَالَ مُوسَى يَا فِرْعَوْنُ إِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ. حَقِيقٌ عَلَى أَنْ لَا أَقُولَ عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ قَدْ جِئْتُكُمْ بِبَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَرْسِلْ مَعِيَ بَنِي إِسْرَائِيلَ.

“Musa şöyle dedi: “Ey Firavun! Ben, varlıkların Sahibi tarafından gönderilmiş bir elçiyim.

Benim görevim, Allah hakkında sadece gerçeği söylemektir. Sahibinizden size bir belge de getirdim. Artık İsrailoğullarının benimle birlikte gelmelerine izin ver.” (A’raf 7/104-105)

قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ. قَالَ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ. قَالَ لِمَنْ حَوْلَهُ أَلَا تَسْتَمِعُونَ. قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ. قَالَ إِنَّ رَسُولَكُمُ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ. قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ. قَالَ لَئِنِ اتَّخَذْتَ إِلَهًا غَيْرِي لَأَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُونِينَ.

“Firavun: “Varlıkların Sahibi de kim oluyor?” dedi.

(Musa:) “Kesin kanaat sahibi olmak istiyorsanız O; göklerin, yerin ve ikisi arasında olan her şeyin Sahibidir” dedi.

(Firavun) Yanındakilere: “Dinliyor musunuz?” dedi

(Musa devam etti:) “O, sizin de Sahibinizdir, gelmiş geçmiş bütün atalarınızın da Sahibidir.

(Firavun:) “Size gönderilen elçiniz, tamamen cinlerin etkisine girmiş biri” dedi.

(Musa:) “Doğunun, Batının ve ikisinin arasında olan her şeyin Sahibidir, aklınızı çalıştırırsanız.” dedi.

(Firavun:) “Hele benden başka birini ilah (tanrı) edin, seni zindanda çürütürüm.” dedi.” (Şuarâ 26/23-29)

Firavun önce akıllı, sabırlı, bilgili ve güçlü görünüp Musa aleyhisselama

cevap vermeye çalıştı. Başarılı olamayınca hırçınlaştı ve aşırı tepkiler gösterdi. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَلَقَدْ أَرَيْنَاهُ اٰيَاتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَأَبَى. قَالَ أَجِئْتَنَا لِتُخْرِجَنَا مِنْ أَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يَا مُوسَى. فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِثْلِهِ فَاجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لَا نُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلَا أَنْتَ مَكَانًا سُوًى. قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزِّينَةِ وَأَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى.

“Firavun’a bütün belgelerimizi (ayetlerimizi) gösterdik ama o yalana sarıldı ve direndi.

Dedi ki “Musa! Büyünle bizleri yerimizden yurdumuzdan çıkarmak için mi geldin?

Biz de senin büyün gibi bir büyüyle geleceğiz. Bizimle karşılaşman için aramızda bir gün belirle; ne senin, ne de bizim caymayacağımız uygun bir yerde olsun.”

Musa dedi ki “Karşılaşacağımız gün, bayram günü olsun. İnsanlar kuşluk vaktinde toplansın.”

Bunun üzerine Firavun dönüp gitti ve tüm tuzaklarını toplayıp geldi.” (Taha 20/56-59)

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ائْتُونِي بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ.

“Firavun dedi ki “Ne kadar usta sihirbaz varsa hepsini bana getirin.” (Yunus 10/79)

(Büyücüler ve halk toplandı, gösteri başladı.)

قَالَ لَهُمْ مُوسَى أَلْقُوا مَا أَنْتُمْ مُلْقُونَ. فَأَلْقَوْا حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ وَقَالُوا بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ إِنَّا لَنَحْنُ الْغَالِبُونَ.

“Musa onlara: “Ne atacaksanız atın” dedi.

İplerini ve değneklerini yere attılar ve şöyle dediler: “Firavun’un gücü adına! Galip gelecek olan biziz.” (Şuarâ 26/43-44)

قَالَ بَلْ أَلْقُوا فَإِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ إِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ أَنَّهَا تَسْعَى.

“…büyülerinden dolayı onların ipleri ve değnekleri ona, sanki koşuyor gibi geldi.” (Taha 20/66)

فَأَلْقَى مُوسَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ.

“Arkasından Musa değneğini attı. O da (insanları) kandırmak için yaptıkları şeyleri güzelce yutuverdi.” (Şuara 26/45)

فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ. فَغُلِبُوا هُنَالِكَ وَانْقَلَبُوا صَاغِرِينَ.

"Böylece gerçek ortaya çıktı ve yaptıklarının gerçek dışı olduğu belli oldu. Orada yenildiler ve küçük düştüler." (A'raf 7/118-119)

فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ. قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ. رَبِّ مُوسَى وَهَارُونَ. قَالَ آمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَ لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ.

"Büyücüler hemen secdeye kapandılar. Biz, varlıkların Sahibine inanıp güvendik" dediler. "Musa'nın ve Harun'un Sahibine."

(Firavun:) "Ben izin vermeden ona inadınız öyle mi ha? Demek ki o, sizin büyüğünüz, size sihiri öğreten kişi. Göreceksiniz, kesinlikle ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlamasına kesecek ve hepinizi asacağım" dedi." (Şuarâ 26/46-49)

قَالُوا لَنْ نُؤْثِرَكَ عَلَى مَا جَاءَنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالَّذِي فَطَرَنَا فَاقْضِ مَا أَنْتَ قَاضٍ إِنَّمَا تَقْضِي هَذِهِ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا. إِنَّا آمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطَايَانَا وَمَا أَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ وَاللَّهُ خَيْرٌ وَأَبْقَى.

Dediler ki "Biz seni, ne bize gelen bu apaçık belgelere (mucizelere) ne de bizi yaratana tercih ederiz. Ne yapacaksan yap. Sen yapacağını sadece bu dünya hayatında yaparsın.

Biz Rabbimize inanıp güvendik ki hatalarımızı ve bize zorla yaptırdığın büyüyü bağışlasın. Cezası en iyi ve en kalıcı olan O'dur." (Taha 20/72-73)

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَى وَلْيَدْعُ رَبَّهُ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ. وَقَالَ مُوسَى إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ مِنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ.

Firavun: "Bırakın beni, ben Musa'yı öldüreyim, o da Sahibini yardıma çağırsın. Çünkü sizin dininizi kendininki ile değiştireceğinden veya kurulu düzeni bozmasından korkuyorum." dedi.

Musa: "Ben, hesap gününe inanmayıp kendini büyük gören herkesten, benim Sahibim ve sizin de Sahibiniz olan Allah'a sığınırım." dedi. (Mümin 40/26-27)

Bunlar Allah'ın varlığını bilirler ama açığa vurmak istemezler. Ümitlerinin kaybolduğu, gizlemenin bir anlam taşımadığı zaman bunu açığa vururlar.

وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدْوًا حَتَّى إِذَا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ آمَنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ .

"…Boğulmak üzereyken Firavun dedi ki "İsrailoğullarının inanıp güvendiği ilahtan başka ilah olmadığına inandım. Ben de tam teslim olanlardanım (müslümanlardanım)" (Yunus 10/90)

Bunların arkasından gidenler de bunlar gibi değerlendirilirler. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ فَأَطَاعُوهُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ.

"Firavun, halkını aptal yerine koydu ama yine de ona boyun eğdiler. Çünkü onlar yoldan çıkmış bir halktı." (Zuhruf 43/54)

Kendine kul olanların tamamı Allah'ı bilirler. Yukarıda anlatılan tanrıtanımazlar yani ateistlerin görüntüde bir farkı vardır ama aslında onlar da bu grupla aynıdır. Kendine kul olanların başında İblis gelir. Allah, Âdem'e secde emri verince İblis, kendi şartlarına uygun görmediği için secde etmemişti. Konu ile ilgili âyetler şöyledir:

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ. فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ. فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ. إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى أَنْ يَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ. قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا لَكَ أَلَّا تَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ. قَالَ لَمْ أَكُنْ لِأَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ. قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ.

"Bir gün Rabbin meleklere demişti ki "Ben kurumuş, yıllanıp kokuşmuş kara balçıktan bir beşer (deri yapısı farklı bir canlı) yaratacağım. Tamamlayıp içine ruhumdan üflediğimde onun için secdeye kapanın." Bütün melekler birlikte secde ettiler. İblis onlardan ayrıldı; secde edenlere katılmamakta direndi. Allah dedi ki "İblis! Sana ne oldu da secde edenlere katılmadın?" Dedi ki: "Kurumuş, yıllanıp kokuşmuş kara balçıktan yarattığın beşere secde edemem!" Allah dedi ki "Çık oradan! Sen taşlanacaksın." (Hicr 15/28-34)

وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ أَبَى وَاسْتَكْبَرَ.

"…büyüklenerek direndi ve kâfirlerden oldu." (Bakara 2/34)

İblis, Âdem'e değil, Allah'a karşı büyüklenmişti. Çünkü uygun bulmadığı Allah'ın emriydi. Bu yüzden Allah ona,

قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ أَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ

Allah dedi ki "Yıkıl oradan! Orada büyüklük taslamaya hakkın yoktur. Defol! Sen değerini yitirenlerdensin." (A'raf 7/13)

İblis, Allah'ın ne varlığını ne de birliğini inkâr etmiştir. Sapık sayıldıktan sonra bile şöyle demiştir:

"...Ben Allah'tan korkarım. Allah, suçla ceza arasında sıkı bağ kurar." (Enfâl 8/48)

İblis ahirete de inanır. Çünkü kovulunca şöyle demişti:

قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ

(İblis) Dedi ki "Rabbim! Bunların tekrar dirilecekleri güne kadar bana süre ver." (Hicr 15/36)

İblis'in kâfirliği, Allah'a şart ileri sürmesi ile başladı ve artarak devam etti. Çünkü Allah'a şart ileri sürmek, kendini o konuda onunla eşit görmektir. Bu da kendini tanrılaştırmaktan başka bir şey değildir. Büyüklenmenin en kötüsü işte budur.

4.4.2. Büyüklere Kul Olanlar

İslam'ın dışına çıkan her insan ya nefsinin ya başkasının kölesi olur. Yanlış yolda olduğu için kendine destekçiler arar. Kendisi gibi düşünenlerle birlik olur. Bunların ortak hatası, ortak değerleri olur. Bu yanlış değerler etrafında kenetleşirler. Putperestlerde de olan bu özelliği, Kur'ân şöyle anlatır:

وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا.

"İbrahim dedi ki "Sizin bu putlara tutunmanız sadece aranızda kaynaşmaya vesile olsun diyedir..." (Ankebut 29/25)

Her insan, yaptığı yanlışın farkındadır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ.

"Biz her topluma (ümmete) elçi gönderdik; Allah'a kul olsunlar ve azgınlardan uzak dursunlar diye. Onların içinden, Allah'ın yoluna kabul ettiği kimseler de oldu, sapıklığı hak etmiş olanlar da. Yeryüzünü dolaşın da o yalancıların sonunun nasıl olduğunu bir görün." (Nahl 16/36)

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ.

"Bu gerçeği seninle birlikte gönderdik ki müjdeler veresin ve uyarılarda bulunasın. Her toplumun geçmişinde bir uyarıcı mutlaka bulunmuştur." (Fâtır 35/24)

Her millete elçi gönderildiğine göre mevcut dinlerden her birinin temelinde bir elçinin tebliğini bulmak mümkündür. Nitekim Mekke'nin geçmişinde de Nebîlerden İbrahim ve İsmail vardı. Kureyşliler İbrahim soyundan gelmekle övünür,[64] ondan kalma hac ve umre ibadetlerini yerine getirirlerdi.

Geçmişlerinde İbrahim ve İsmail aleyhisselam olmasına rağmen Mekkeliler şirke düşmüşlerdi. Hıristiyanların büyük bir bölümü ise, İsa aleyhisselamı ve Kutsal Ruh'u yani Cebrail'i Allah'a ortak saymaya başlamışlar ve şirke düşmüşlerdir.

Allah, dinlerdeki bozulmanın nasıl başladığını, ehl-i kitaba hitaben söylediği şu sözleriyle açıklamaktadır:

يَاأَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ انْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا.

"Ey Ehl-i Kitap! Dininizde aşırılık etmeyin, Allah hakkında sadece gerçeği söyleyin. Meryem oğlu İsa Mesih, başka değil, yalnızca Allah'ın elçisidir; Meryem'e ulaştırdığı ("Ol") sözü[65] ve kendinden bir ruhtur.[66] Öyle ise Allah'a ve elçilerine inanıp güvenin. "Tanrı üçtür" demeyin; bundan vazgeçin; bu sizin hayrınıza olur. Allah tek ilahtır, başkası da yoktur. O'nun çocuğa ne ihtiyacı olur! Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi O'nundur. Size Allah'ın desteği yeter." (Nisa 4/171)

Sınırı önce Yahûdiler aşmış, Hıristiyanlar onları takip etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَأَضَلُّوا كَثِيرًا وَضَلُّوا عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ. لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُودَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ.

"De ki "Ey Ehl-i Kitap! Dininizde aşırılık yapmayın. Evvelce sapmış, birçoklarını da saptırmış bir topluluğun arzusuna uymayın. Onlar, doğru yoldan sapmışlardır.

64 İbn Hişam, Siretu'n-Nebî, Thk: M. Muhyiddin Abdülhamid, Beyrut, 1401/1981, c. I, 216.

65 "Meryem'in rahminde ol" dediği için orada babasız olarak bir çocuk oluşmuştur.

66 "Allah'ın ruhu" terimi İsa aleyhisselama has değildir. Bu terim, Âdem için ve her insan için kullanılmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Âdem'i tamamlayıp, içine ruhumdan üfürdüğüm zaman, derhal ona secdeye kapanın." (Sad 38/72) İnsanın yaratılışı ile ilgili bir âyet şöyledir: "Sonra insanı tamamlayıp şekillendirmiş, ona kendi ruhundan üflemiştir." (Secde 32/9)

İsrailoğullarından ayetleri görmezlikte direnenler (kâfir olanlar), Davud'un ve Meryem oğlu İsa'nın diliyle dışlandılar (lânetlendiler). Bunun sebebi, sınırları aşarak isyan etmeleriydi." (Maide 5/77-78)

Yahûdi ve Hıristiyanlar, bu şekilde aşırılıklar yaparak kendi din adamlarına kul olmuşlardır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ.

"Bilginlerini ve din adamlarını Allah ile aralarına giren rabler edindiler. Meryem oğlu Mesih'i de öyle yaptılar. Oysa onlara verilen emir, sadece tek bir ilaha (tanrıya) kul olmalarıdır. Ondan başka ilah yoktur. Allah, onların ortak (şirk) koştukları şeylerden uzaktır." (Tevbe 9/31)

Adiyy b. Hatim diyor ki, Nebî aleyhisselama geldim, boynumda altın haç vardı; "Adiyy, at o putu" dedi. Ondan yukarıdaki âyeti dinledim. Dedi ki, "Onlar bunlara ibadet etmediler, ama bir şeyi helal sayarlarsa helal saydılar, haram sayarlarsa haram saydılar."[67] Onları rab edinmeleri böyle oldu.

Birçok Müslüman'ın da bu konuda yukarıdaki duruma düştüğü gözlenmektedir. Bu kitapta yer alan bölümler bunun delilidir. Örnek olarak Talak, Nikâhın Denetlenmesi ve iftidâ başlıklı yazılar incelenebilir.

Sonuç olarak doğru dindarlık, aklı kullanmayı ve Allah'ın kitabına uymayı gerektirir. Sınırları aşanlar ise dinin akılla anlaşılamayacağını söyler, Allah'ın kitabı yerine büyüklere uymayı tavsiye ve telkin ederler. Mesela üçlü tanrı inancını aklın kabul edemeyeceğini bilen Katolikler şöyle derler: "İmanın nedeni, açıklanan gerçeklerin doğal aklımızla anlaşılmaları ve gerçek olarak görülmeleri değildir."[68] İnanmak bir Kilise eylemidir. Kilisenin imanı bizim imanımızdan önce gelir, imanımızı taşır ve besler. Kilise tüm inananların anasıdır. Anası Kilise olmayanın Babası Tanrı olamaz."[69]

Allah Teâlâ Yahûdi ve Hıristiyanlara şöyle buyurur:

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلَى شَيْءٍ حَتَّى تُقِيمُوا التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ.

"De ki: "Ey Ehl-i Kitap! Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirilmiş olanı tam olarak yerine getirmedikçe dayanaksız kalırsınız." Rabbinden

67 Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 10.
68 Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 156.
69 Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 181.

sana indirilen (Kur'an), onlardan çoğunun azgınlığını ve nankörlüğünü arttıracaktır. Artık o nankörler topluluğuna üzülme." (Maide 5/68)

Allah Teâlâ Müslümanlar için de benzer bir uyarıda bulunmuş ve şöyle demiştir:

وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ. وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ.

"Kim Rahman'ın Zikri'nden (Kur'ân'dan) yüz çevirirse, başına bir şeytan sararız; o, onunla beraber olur. Şeytanlar bu gibileri yoldan çevirirler ama bunlar doğru yolda olduklarını sanırlar." (Zuhruf 43/36-37)

Kur'ân, fıtratın kelama dönüşmüş hali olduğu için evrenseldir. Onu açıklayan ve tebliğ eden Muhammed aleyhisselamın dili de evrenseldi. Kur'ân'da anlatılanlar, her insanın kendinde ve çevresinde gözlemlediği fıtrat âyetlerinin gereği olduğundan onu anlamak ve kavramak kolay olur. Yorumlar ise yereldir. Hangi mezhep ve hangi yorum olursa olsun, yerel unsurlar taşır. İnsanlara, onları hayata bağlayacak olan Kur'ân'ı anlatmak, doğru dini tebliğ etmek gerekir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا. وَأَنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا.

"Bu Kur'ân, en sağlam yolu gösterir. İyi işler yapan müminlere de büyük bir ödülün varlığını müjdeler. Ahirete inancı kesin olmayanlara da acıklı bir azap hazırlamışızdır." (İsrâ 17/9-10)

5. KONU

İNSAN ALLAH'IN HALİFESİ MİDİR?

(Halef- Selef Olayı)

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ.

Sahibin (Rabbin) bir gün meleklere, "Yeryüzünde bir muhalif varlık yaratıyorum." dedi. Melekler, "Orada tabii düzeni bozacak ve kan dökecek bir varlık mı yaratıyorsun? Ama sen yaptığını güzel yaparsın, sana içten boyun eğmemiz bundandır. Senden dolayı onu değerli sayarız." dediler. Allah: "Ben sizin bilmediklerinizi bilirim!" dedi. (Bakara 2/30)

Başkasının yerine geçene halife veya halef denir. Allah her bir insanı bir başkasının yerine geçebilecek şekilde yaratmıştır. İnsan, öncelikle aile büyüklerinin yerine geçer. Hayatı boyunca, birçok kimsenin malını, makamını ve imkânlarını ele geçirebileceği gibi elinde olanı da kaptırabilir.

Bütün karışıklıklar, elindekini kaybetme korkusundan veya başkasının yerine geçme arzusundan kaynaklanır. Nebîlere karşı gelenler de ellerindekini kaybetme korkusu ile hareket etmişlerdir. Buna karşılık her bir Nebî şunu söylemiştir:

"Bu iş için sizden bir karşılık istemiyorum. Benim ödülümü (karşılığımı) verecek olan sadece varlıkların Sahibidir..." (Şuarâ 26/127)

Melekler; Orada karıştırıcılık yapacak ve kan dökecek birilerini mi oluşturuyorsun?"

Derken bu sistemden duydukları endişeyi aktarmışlardır. Allah Teâlâ bunun olmayacağını söylememiş ama meleklerin bilmediği şeyler olduğunu belirtmiştir.

İnsanlar daha çok bilgi ve becerileriyle başkasının yerine geçmeye çalışırlar. Bunların yerine geçmek isteyenlerin de daha çok bilgi ve beceriye sahip olması gerekir. Bu da hayırlı bir yarışın doğmasına yol açar. Fertte ve toplumda gelişmeler olur. Bilim ve medeniyet oluşur. Halifelik sistemi olmasaydı insanlar da diğer varlıklar gibi olur, bir medeniyet oluşturamazlardı. İşte meleklerin bilmediği taraf bu olmalıdır.

Bazıları bu âyete dayanarak Âdem'den önce başka Âdemler olduğunu, yeryüzünde fesat çıkarıp kanlar döktüklerini iddia ederler. Derler ki, melekler onları bildikleri için bu Âdem'in soyundan gelenlerin de fesat çıkaracaklarını söylemişlerdir. Bu iddia doğru olsaydı Allah Teâlâ meleklere;

“Ben sizin bilmediklerinizi bilirim.” demezdi.

Halifeliğin yani birinin diğeri yerine geçmeye çalışacağı sistemin kan dökülmesine yol açtığı hayvanlar âleminde görülebilir. Mesela hiçbir horoz kendi kümesinde başka horoza tahammül edemez. İki horozdan biri ya orayı terk eder, ya da diğeri tarafından öldürülür. Halifelik kavgası tavuklar arasında da olsaydı daha çok kan dökülürdü. Kadınıyla erkeğiyle bütün insanların halifelik sistemi içinde yaratıldığını öğrenen meleklerin endişesi, hayvanlar âlemindeki gözlemlerinden kaynaklanabilir.

Bu âyete dayanılarak insanın, Allah’ın halifesi olduğu da iddia edilir. Halife, kendinden öncekinin yerine konan ve onun makamına geçen kişi[70] olduğu için önceki, ya orada bulunmamalı veya aciz yahut ölmüş olmalıdır. Bunlar Allah hakkında düşünülemez. Öyle ise insan Allah’ın değil, ancak bir başka insanın halifesi olabilir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

يَا دَاوُودُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ.

“Bak Davut! Bu topraklarda seni halife yaptık (gücü ve yetkiyi sana verdik); insanlar arasında doğru hüküm ver. Sakın duygusal davranma; duygusallık seni Allah’ın yolundan saptırır. Allah’ın yolundan sapanların hakkı, hesap gününü unutmalarına karşılık gelen bir cezadır.” (Sâd 38/26)

Çünkü Davûd, kendinden önce o toprağa hâkim olan Talut’un yerine geçmişti. Konu ile ilgili âyetlerin tamamı insanların birbirlerine halife olmasını anlatır.[71] Onlardan dört tanesi şöyledir:

كَذَّبُوهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَجَعَلْنَاهُمْ خَلَائِفَ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ.

“Buna rağmen onu (Nuh’u) yalanladılar. Biz de onu ve onunla birlikte gemide olanları kurtardık ve diğerlerinin yerine geçirdik. Ayetlerimiz karşısında yalan yanlış şeylere sarılanları da suda boğduk. Uyarılan o kimselerin sonunun ne olduğunu bir düşün.” (Yunus 10/73)

قَالُوا أُوذِينَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْتِيَنَا وَمِنْ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا قَالَ عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ.

70 “الخليفة من استخلف مكان من قبله و يقوم مقامه” el-Halil b. Ahmed (100-175 h.) el-Ayn, Tahkik;: Mehdî el-Mahzûmî, İbrahim es-Sâmrâî, İran 1409 خلف mad., c. IV, s.267.

71 Halef kökünden kelimeler şu âyetlerde geçer. Bakara 2/30,66, Al-i İmran 3/170, Nisa 4/9, En’am 6/133,165, A’raf 7/69,74,129,169,Yunus 10/14,73, Hud 11/57, Ra’d 13/11, İsra 17/76 Meryem 19/59, Nur 24/55, Neml 27/62, Fatır 35/39. Sad 38/26. Toplam 20 âyet.

“Dediler ki “Sen gelmeden önce de geldikten sonra da ezilen hep biz olduk.” Musa şöyle dedi: “Belki de Rabbiniz (Sahibiniz), düşmanınızı etkisiz hale getirecek ve sizi onların yerine yerleştirecektir. Sonra da sizin ne yapacağınıza bakacaktır.” (A’raf 7/129)

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ مِن قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُواْ وَجَاءتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ وَمَا كَانُواْ لِيُؤْمِنُواْ كَذَلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ .ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلاَئِفَ فِي الأَرْضِ مِن بَعْدِهِم لِنَنظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ

“Sizden önce nice kuşakları yanlış yola girdiklerinde etkisiz hale getirdik. Elçileri onlara, apaçık belgelerle geldikleri halde inanmaya yanaşmadılar. Suçlular topluluğunu işte böyle cezalandırırız. Sonra bu topraklarda sizi onların yerine geçirdik ki sizin nasıl davranacağınızı görelim.” (Yunus 10/13–14)

وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ إِن يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِن بَعْدِكُم مَّا يَشَاءُ كَمَا أَنشَأَكُم مِّن ذُرِّيَّةِ قَوْمٍ آخَرِينَ

“Rabbinin bir ihtiyacı olmaz. O ikram sahibidir. Sizden sonra yerinize, tercih ettiği kimseleri geçirir. Nitekim sizi de bir başka topluluğun soyundan getirmişti.” (Enâm 6/133)

Bilgisine güvendiğim bir kişi ile aramızda şu konuşma geçti:[72]

Sordum: İnsan Allah’ın vekili olabilir mi?

Dedi ki: Hayır, Allah, Nebîsini vekil etmemiştir; bizi eder mi? O, Nebîsine şöyle demiştir:

وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ.

“Sen onların vekili de değilsin.” (En’am 6/107)

إِنَّمَا أَنْتَ نَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ.

“Hâlbuki sen yalnızca bir uyarıcısın. Her şeye vekil olan Allah’tır.” (Hûd 11/12)

Sordum: İnsan Allah’ın halifesi olabilir mi?

Dedi ki: Evet, çünkü Allah meleklere, “Yeryüzünde bir halife var edeceğim” buyurmuştur.

Sordum: Halifelik mi üst görevdir, yoksa vekillik mi?

72 Bu zat, uzun süre İstanbul Müftülüğü’nde Fetva Kurulu Üyesi olarak çalışmış ve bu görevden emekli olmuş olan Celal Börühan’dır.

Dedi ki: Halifelik. Vekil bazı konularda temsile yetkili olur ama halifenin yetkisi fazladır.

Sordum: Allah'ın vekili olamayan, halifesi olabilir mi?

Dedi ki: Peki sen o âyeti nasıl anlıyorsun?

Dedim ki; ilgili âyetlere bakınca Bakara 30. âyette, bir kişinin diğerinin yerine geçeceğinden, halef-selef sisteminden bahsedildiği ortaya çıkar. Yoksa insan Allah'a halife olamaz. Bu, kelimenin hem sözlük anlamına; hem de terim anlamına aykırıdır. Ayrıca çok çirkin bir durumun ortaya çıkmasına da yol açar. Çünkü Melekler; Allah'ın yerine geçecek birinin karıştırıcı ve kan dökücü olacağını söylemekle, Allah'ın karıştırıcı ve kan dökücü olduğunu ima etmiş olurlar. Allah Teâlâ da Melekler de böyle şeylerden uzaktır.

Dedi ki: Beni susturdun.

6. KONU

TESBİH VE TAKDİS

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ.

“… Melekler: Ama sen yaptığını güzel yaparsın, sana içten boyun eğmemiz bundandır. Senden dolayı onu değerli sayarız.” dediler. Allah: “Ben sizin bilmediklerinizi bilirim!” dedi. (Bakara 2/30)

Tesbih, sebh kökündendir. Sebh, havada veya suda hızla akıp gitme, yüzme, yıldızların kendi yörüngelerinde dönmesi anlamlarına gelir. Hızla işe koşma veya atın hızla koşması anlamına da gelir. Tesbih, terim olarak, Allah’a kul olmada hızlı davranma anlamında kullanılmıştır.[73]

Buna göre “**nusebbihu bi hamdike**” cümlesi, “Hamdin sebebiyle sana kul oluruz” demek olur. Hamd’in Türkçe[74] karşılığını katınca anlam şöyle olur: “Neylersen güzel eylersin, biz bu sebeple sana kul oluruz”.

Takdis, kuds kökündendir. Kuds, temiz olma anlamına gelir. Takdis ise, teksir kalıbında tertemiz saymak demektir. Kuddüs, Allah’ın isimlerinden, lekesiz, tertemiz demektir.[75] Allah’ın lekesiz ve tertemiz olduğunu, yaptığı işlere bakarak görebiliriz. “**Nukaddisu lek**” (seni takdis ederiz) sözünü, “en temizini yaparsın” diye tercüme etmemiz bundandır.

73 Mufredât, سبح mad.
74 Bkz: “Hamd” başlıklı yazı.
75 Mufredât, قدس mad; Muhammed b. Yakub el-Firuzâbâdi, Besâiru zevi’t-temyiz, Beyrut tarihsiz, قدس mad.

7. KONU

CENNETE KİMLER GİRER

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِنَّ الَّذِينَ آَمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارَى وَالصَّابِئِينَ مَنْ آَمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآَخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ.

"(Muhammed'e) inananlar ile Yahudi, Hıristiyan ve Sabiîler'den Allah'a ve Ahiret gününe inanan ve iyi işler yapanların ödülleri Sahipleri (Rableri) katındadır. Onların üzerinde korku olmaz, üzüntü de çekmezler." (Bakara 2/62)

Kendine Allah'ın bir elçisinin tebliği ulaşmayan kişi, sadece şirkten ve bildiği doğrulardan sorumlu olur. Elçinin tebliği ulaşan ise o Elçiye inanmak ve onun gösterdiği gibi yaşamak zorundadır. Tebliğin ulaşması, elçinin mucizesini, yani elçilik belgesini görmekle olur. Çünkü o zaman Allah'ın elçisini, gözüyle görmüş gibi kesin bilgiye ulaşır. Muhammed aleyhisselamın belgesi Kur'ân'dır. Kur'ân âyetlerini, kendi anlayacağı dille anlayarak okumamış veya dinlememiş kişilere de tebliğ ulaşmış olmaz.

Yukarıdaki âyetin bir benzeri Maide suresinde geçer. O âyet, öncesi ve sonrasıyla şöyledir:

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلَى شَيْءٍ حَتَّى تُقِيمُوا التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ. إِنَّ الَّذِينَ آَمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئُونَ وَالنَّصَارَى مَنْ آَمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآَخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ. لَقَدْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَأَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ رُسُلًا كُلَّمَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ.

"De ki: "Ey Ehl-i Kitap! Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirilmiş olanı tam olarak yerine getirmedikçe dayanaksız kalırsınız." Rabbinden sana indirilen (Kur'an), onlardan çoğunun azgınlığını ve nankörlüğünü arttıracaktır. Artık o nankörler topluluğuna üzülme.

Bu müminler ile Yahudilerden, Sabiî ve Hıristiyanlardan Allah'a ve Ahiret gününe inanıp güvenen ve iyi işler yapanlar, ne korku duyar ne de üzülürler.

İsrailoğullarından söz aldık, onlara resuller gönderdik. Ama bir resul onlara, ne zaman hoşlanmadıkları bir şey getirse, kimini yalancı saydılar, kimini de öldürdüler." (Maide 5/68-70)

Konu ile ilgili bir âyet de şöyledir:

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ

إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنْزِلَ مَعَهُ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ.

"Onlar ümmi nebi olan bu Resul'e uyan kimselerdir. Onun özelliğini yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı bulurlar. O, onlara marufa uymayı emreder, münkeri yasaklar. Temiz şeyleri helal, pis şeyleri haram kılar. Isr'larını, üzerlerindeki bağları söküp atar. Ona güvenen, onu destekleyen, ona yardımcı olan ve onunla birlikte indirilen nûra (Kur'ân'a) uyanlar umduklarına kavuşacak olanlardır." (A'raf 7/157)

Bu üç dinde; Yahûdi, Sabiî ve Hıristiyanlarda Allah'ın varlığı ve birliği inancı ile âhiret inancı vardır. âyette geçen "iyi işler" kavramı, kişilerin bilgisine göre değişir. Yukarıdaki âyetlerin açıkça gösterdiği gibi onlardan kim, son Nebîninn tebliği ile karşılaşırsa ona inanmak ve orada belirtilen iyi işleri yapmak zorundadır. Allah, bu konuda Elçilerden kesin söz almıştır:

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ قَالَ أَأَقْرَرْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَى ذَلِكُمْ إِصْرِي قَالُوا أَقْرَرْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَأَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ.

"Allah nebîlerinden kesin söz aldığında şöyle demişti: "Size Kitap ve hikmet veririm de elinizde olanı onaylayan bir kitap[76] gelirse kesinlikle ona inanacaksınız ve destek vereceksiniz. Bunu kabul ettiniz mi? Bu ağır yükü (ısr) yüklendiniz mi?". Onlar: "Kabul ettik" demişlerdi. Allah: "Siz buna şahit olun, sizinle beraber ben de şahidim" demişti." (Al-i İmran 3/81)

Sonuç olarak yukarıdaki âyeti şöyle anlamak gerekir.

"(Muhammed'e) inananlar ile Yahudi, Hıristiyan ve Sabiîler'den Allah'a ve Ahiret gününe inanan ve iyi işler yapanların ödülleri Sahipleri (Rableri) katındadır. Onların üzerinde korku olmaz, üzüntü de çekmezler." (Bakara 2/62)

76 Resul (رسول) kelimesine "gönderilen" anlamı verilebilir. Çünkü bir bilgiyi iletmek için gönderilen kişiye resul dendiği gibi onunla gönderilen bilgiye de resul denir.(Müfredat) Bilgi daha önemli olduğundan Allah Teâlâ şöyle demiştir: "Muhammed sadece elçidir. Ondan önce de elçiler geldi. O ölse veya öldürülse, gerisin geri mi döneceksiniz?" (Al-i İmran 3/144) Allah'ın son Nebîsi öldüğü için resul kelimesine, yerine göre elçi veya Allah'ın gönderdiği kitap anlamını vermek gerekir.

8. KONU

DİNLER

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ.

"…Öyleyse bile bile, Allah'a benzer nitelikler yükleyeceğiniz varlıklar uydurmayın." (Bakara 2/22)

Herkes Allah'ın benzerinin olamayacağını bilir. Bu yüzden kimse onun heykelini yapamamıştır. En büyük hastalık, Allah ile ilişkiyi, aracılarla kurmaya çalışmaktır. Allah'a dair sayısız delil olduğu halde aracılarla ilgili delil yoktur. Buna inananların tek dayanağı, atalarına dayandırdıkları haberlerdir.

Allah tek olduğu halde aracı olacağına inanılanlar sayısızdır. Her topluluk, kendi hayaline göre, farklı aracılar uydurur. Bu onları şirke sokar. Çünkü bu aracıların, Allah'a ait bazı özelliklere sahip olduğu var sayılır. Allah'a yakın bilinir ve Allah'tan önce onlara köle olunur. Allah kral, onlar da onun yakınları gibi görülürler.

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى.

"Bil ki Allah'ın dini, katışıksız dinidir. Allah ile aralarına evliya yerleştirenler şöyle derler: "Bizim bunlara kul köle olmamız, sırf bizi Allah'a daha çok yaklaştırsınlar diyedir..." (Zümer 39/3)

Aracıların değişmesi ile dinlerin adı değişir. Hıristiyanlar İsa aleyhisselamı, Kutsal Ruh'u, Meryem'i, havarileri ve kilise babalarını, Taoistler Te, Yin-Yang vb. yi, Mekkeli müşrikler ise Allah'ın kızları diyerek bazı melekleri aracı sayar, onların putlarını yaparlardı.

el-Lât, **el-Uzza** ve **el-Menat**, Mekke'nin meşhur putları idi. Allah'ın kızları saydıkları için isimlerini Allah'ın isimlerine benzetmişlerdi. **el-Lât**, **ellah**'ın, **el-uzza**, **el-aziz**'in, **el-menat** da **el-mennan**'ın benzeridir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّى. وَمَنَاةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَى. أَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْأُنْثَى. تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ ضِيزَى.

"Siz, Lat'ı ve Uzza'yı hiç düşündünüz mü? Ya diğerini; üçüncüsü olan Menat'ı? (Size göre bunlar Allah'ın kızlarıdır.) Erkekler sizin olsun, kızlar da Allah'ın, öyle mi? (Size göre) bu, haksız bir paylaşma olmaz mı?" (Necm 53/19-22)

İslam, aracılığı kesin olarak reddeder. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ.

"İnsanı biz yarattık; içinden neler geçtiğini biliriz. Biz ona sinir uçlarından da yakınız." (Kaf 50/16)

Allah şah damarından yakın olduğuna göre araya aracı giremez. Öyle olsa, insanlar önce ona kul olurlar. Çünkü aracı memnun olmazsa işlerini görmez. Mesela biri, belediye başkanı ile olan işlerini bir kişi aracılığı ile yürütse onun için belediye başkanı artık odur. Onunla ilişkilerini iyi yürütür ki, o da belediye ile olan işlerini iyi yürütsün.

Bütün Elçiler insanları, Allah'tan başkasına kul olmamaya çağırmışlardır.[77] Allah'tan başkasına kul olmamak için Allah ile araya kimseyi sokmamak gerekir. Müslümanlar yalnız Allah'a kul olur ve hürriyetin doruğuna ulaşırlar.

Allah, yarattığı ve her şeyini temin ettiği insanın başkasına da kul olmasını affetmez. O, şöyle buyurur:

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ.

"Allah, kendisine ortak koşulmasını (şirki) bağışlamaz. Bunun altında olanları, tercih ettiği kişi için bağışlar..." (Nisa 4/48)

مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ.

"Allah bir adama Kitap, hikmet ve nebîlik versin; o da tutup insanlara "Allah'tan önce bana kul olun!" desin. Kimsenin buna hakkı yoktur. Onun diyeceği şudur: "Kitabı öğrenmeniz ve özümsemenize karşılık Rabbinizden (Sahibinizden) yana tavır koyan kimseler olun." (Al-i İmran 3/79)

Allah ile insan arasına aracı koymayı kabul etmeyen tek din İslam'dır. İslam çizgisi dışında olanlar kendilerini aracılara göre isimlendirirler.

77 Şu âyetler de konu ile ilgilidir: En'am 6/56, Ra'd 13/36, Zümer 39/11.

9. KONU

HAC 11-16. ÂYETLERİN AÇIKLANMASI

(Şirkle İman Arasında Kararsızlık)

Arzularını ve menfaatlerini öne alanlar, Allah'ın her şeyi vermesini ama emir vermemesini isterler. Bazıları da Allah'a kulluğu, dünyalık elde etmenin vasıtası sayarlar. İşler iyi giderse sevinir, dine sarılırlar. Kötü giderse umutsuzluğa kapılır, yoldan çıkarlar. Bunlar dine, doğru olduğu için değil, menfaatlerine uygun düştüğü için uyarlar. Menfaatleri değişti mi kararları da değişir. Onun için bunlara kararsızlar demek uygun olur. Allah Teâlâ bunlarla ilgili olarak şöyle buyurur:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلَى وَجْهِهِ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ذَٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ. يَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُ وَمَا لَا يَنْفَعُهُ ذَٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ. يَدْعُو لَمَنْ ضَرُّهُ أَقْرَبُ مِنْ نَفْعِهِ لَبِئْسَ الْمَوْلَى وَلَبِئْسَ الْعَشِيرُ. إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آَمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ. مَنْ كَانَ يَظُنُّ أَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآَخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ لِيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ.

"İnsanlardan kimi Allah'a sınırda kulluk eder. Eline bir imkân geçse rahatlar; başına bir sıkıntı gelse yüz çevirir. Böylesi dünyayı da kaybeder âhireti de apaçık hüsran budur işte.

Allah ile araya, kendisine zarar vermeyecek ve bir yararı da olmayacak şeyi koyarak yardıma çağırır. İşte bu, pek derin bir sapıklıktır.

Zararı yararından yakın olan kişiyi de yardıma çağırır. O ne kötü bir yardımcı ve ne kötü bir yandaşlar topluluğudur

Allah, inanıp güvenen ve iyi işler yapanları içinden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır. Allah, dilediğini yapar.

Kim Allah'ın, dünyada da âhirette de kendine asla yardım etmeyeceği kanaatine varmışsa bir gerekçeyle göğe (Allah'a) yönelsin, diğer ilişkilerini derhal kessin ve baksın ki bu yol kendini bunaltan şeyi gerçekten giderecek mi yoksa gidermeyecek mi?" (Hac 22/11-15)

Tutunulacak sebep, iman edip iyi işler yapmaktır. Bir âyet şöyledir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آَمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ.

"Müminler! Sabırlı davranarak ve namaz kılarak yardım isteyin! Allah sabredenlerin yanındadır." (Bakara 2/153)

Bazıları sıkıntıya düşünce Allah'ın yardımını almak için Allah'a yakın bildikleri kişileri araya koyarlar. Önce Eyüp Sultan gibi yatırlara koşar, onun ruhaniyetinden (manevi kişiliğinden) yardım isterler. İstekleri olmazsa Al-

lah'a yakın bildikleri din büyüklerine koşarlar. Onların bir kısmı doğru yolu gösterirler. Bir kısmı ise, sıkıntılarını gidereceklerini ima ederek gelenlerin kendilerine bağlanmalarını ve cemaatlerinin bir üyesi olmalarını şart koşarlar. Bunlar da Allah ile ilişkilerini onlar aracılığıyla yürütmek ve yardım alıp sıkıntıdan kurtulmak için onlara bağlanır; hediyeler sunar, huzurlarında saygıyla eğilirler. Bunların, Allah'tan aldıkları bir yetkiyle kendilerine yardım ve şefaat edecekleri hayalini kurarlar. Böylece ellerine bir şey geçmeden en büyük zarara uğramış, şirke düşmüş olurlar. Allah Teâlâ bunlar hakkında şöyle buyurur:

اتَّخَذُواْ أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُواْ إِلاَّ لِيَعْبُدُواْ إِلَـهًا وَاحِدًا لاَّ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ.

"Bilginlerini ve din adamlarını Allah ile aralarına giren rabler edindiler. Meryem oğlu Mesih'i de öyle yaptılar. Oysa onlara verilen emir, sadece tek bir ilaha (tanrıya) kul olmalarıdır. Ondan başka ilah yoktur. Allah, onların ortak (şirk) koştukları şeylerden uzaktır." (Tevbe 9/31)

Âyette geçen أَحْبَار (ahbâr); iz anlamına gelen حبر (hibr)'in çoğuludur. Bilgileri, insanların gönlünde iz bıraktığı için âlim anlamında kullanılmıştır.[78] el-Halil b. Ahmed'e göre حبر; din âlimlerinden bir âlim demektir; ister zimmi olsun, isterse ehl-i kitaptan iken Müslüman olmuş olsun.[79]

رُهْبَانْ (ruhbân): Tekil olabildiği gibi rahib kelimesinin çoğulu da olabilir. Kökü, ruhbanlık yani الرهبانية (er-Ruhbâniy-ye)'dir; "çok ibadet yükü altına girme" anlamına gelir.[80] Bizde bu işi yapanlara sofu, sufi veya derviş, onların başında olanlara da şeyh denir. Halk bunları din büyüğü kabul eder.

أرباب (erbâb): Rab kelimesinin çoğuludur. Rab sahip demektir. Araplar esirin sahibine rab derler. Yusuf aleyhisselam hapiste iken hapisten çıkıp krala içki sunma görevi alacak olan esire şöyle demişti:

اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ

"...Sahibinin (rabbinin) yanında benden bahset..." (Yusuf 12/42)

Bizde esirin sahibine efendi denir. Bir din büyüğünü, Allah ile kendi arasına bir rab, bir efendi olarak yerleştiren kişi ona tanrılık özelliği vermiş olur. Bu da kişiyi şirke sokar. Nitekim Hıristiyanlar da İsa aleyhisselamı araya sokar ve ona Rab derler. Kimi din büyüklerine "Efendi Baba" denmesi boşuna değildir.

78 Müfredât حبر mad.
79 el-Halil b. Ahmed, el-Ayn, حبر mad.
80 Müfredât الرهبة والرهب mad.

Yukarıdaki âyet mealine karşı yapılacak en tutarlı itiraz şu olur:

“Ahbar ve ruhban kelimeleri, daha çok ehl-i kitabın din adamları için kullanılır. Siz bu mealle Müslüman âlimleri ve din adamlarını da bu kapsama sokmuş oluyorsunuz.”

Bu itiraza şöyle cevap verilir: Din âlimlerini ve din büyüklerini efendileri kabul edip onların karşısında köle gibi olan ve onlara kayıtsız şartsız itaat edenler, onları Rab edinmiş olacakları için ehl-i kitapla aynı konuma düşmüş olurlar.

Adiyy b. Hatim diyor ki, Nebî aleyhisselama geldim, boynumda altın haç vardı; “Adiyy, at o putu” dedi. Ondan yukarıdaki âyeti dinledim. Dedi ki, “Onlar bunlara ibadet etmediler, ama bir şeyi helal sayarlarsa helal saydılar, haram sayarlarsa haram saydılar.”[81] Onları rab edinmeleri böyle oldu.

Şimdi asıl konuya dönelim. Sıkıntıya düşen kişi, Allah’a yakın bildiği aracılara başvurarak destek almaya çalışır. Sıkıntıyı bu yolla gidermeye çalışmak, Allah’a ortak koşmak ve çıkmaza girmek olur. Bütün ümitler yok olur gider. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ.

“Bunu, Allah için doğru kimseler olarak; şirke düşmeden yapın. Kim Allah’a şirk koşarsa gökten düşmüş de onu kuşlar kapmış ya da rüzgâr uzak bir yere sürüklemiş gibi olur.” (Hac 22/31)

Yapılacak tek şey, derhal aracıları bırakıp doğrudan Allah’a yönelmek ve sabır göstererek onun yardımını beklemektir. Allah, bizi sıkıntılara sokmak suretiyle imtihanını tamamlayacağı için sabır çok önemlidir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

مَن كَانَ يَظُنُّ أَن لَّن يَنصُرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاء ثُمَّ لِيَقْطَعْ فَلْيَنظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ.

“Kim Allah’ın, dünyada da âhirette de kendine asla yardım etmeyeceği kanaatine varmışsa bir gerekçeyle göğe (Allah’a) yönelsin, diğer ilişkilerini derhal kessin ve baksın ki bu yol kendini bunaltan şeyi gerçekten giderecek mi yoksa gidermeyecek mi?” (Hac 22/15)

Bunun hemen arkasından şu âyet gelir:

وَكَذٰلِكَ أَنزَلْنَاهُ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَأَنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَن يُرِيدُ.

81 Tirmizî, Tefsîru’l-Kur’ân, 10.

“Biz onu (Kitabı) bu şekilde, birbirini açıklayan ayetler olarak indirdik. Allah, o yolu tercih eden (isteyen) kimseyi yoluna kabul eder.” (Hac 22/16)

Bu âyetin, şimdiye kadar yapılmış birçok tefsiri vardır. Buna geleneksel yöntem diyoruz. Bir de onu Kur’ân’la açıklama yöntemi vardır. Bu yöntem, Kur’ân’ın açık olmasının ne anlama geldiğini göstermektedir.

9.1. Geleneksel Yöntem

Tefsirlerde ve meallerde bu âyet üç şekilde açıklanmıştır:

1- Birinci açıklamaya göre, “Kim ona, Allah’ın dünyada ve âhirette yardım etmeyeceğini sanıyorsa” bölümündeki “o” zamiri ile Allah’ın Elçisi Muhammed aleyhisselama işaret edilmektedir. Bu görüşte olanlar kendi aralarında ikiye ayrılırlar. Bir gruba göre âyetteki sebeb (السبب) ip, sema (السماء) ise evin tavanı anlamındadır. O zaman âyetin meali şöyle olur:

“Her kim Peygambere, Allah’ın dünyada da ahirette de yardım etmeyeceğini sanıyorsa evinin tavanına bir ip uzatsın, sonra onunla intihar etsin; baksın ki, onun bu hilesi nefret ettiği şeyi giderecek mi?”

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hasan Basri Çantay, Ömer Nasuhi Bilmen, Bekir Sadak, Suat Yıldırım, Muhammed Hamidullah ile Ali Özek, Hayrettin Karaman ve arkadaşları bu anlamı tercih etmişlerdir.

İkinci gruba göre âyetteki sema “gök”, sebeb ise bildiğimiz “sebeptir”. O zaman âyetin meali şöyle olur:

“Her kim Peygambere, Allah’ın dünyada da ahirette de yardım etmeyeceğini sanıyorsa bir sebeple göğe uzanıversin de ona Allah’tan gelen vahyi kessin; baksın ki, onun bu hilesi nefret ettiği şeyi giderecek mi?”

Mustafa Hizmetli bu anlamı tercih etmiştir.

2- “O” zamiri âyetin başındaki “من (men)=kim”i gösterir. Sebeb, ip, sema evin tavanı anlamındadır. Bu durumda meâl şöyle olur:

“Her kim kendine, Allah’ın dünyada da ahirette de yardım etmeyeceğini sanıyorsa evinin tavanına bir ip uzatsın, sonra onunla intihar etsin; baksın ki, onun bu hilesi nefret ettiği şeyi giderecek mi?”

İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Süleyman Ateş, Ahmet Ağırakça ve Beşir Eryarsoy bu anlamı tercih etmişlerdir.

Taberî, Zemahşerî ve İbn Kesîr bu iki anlamdan birincisini tercih etmişlerdir.[82]

3- Üçüncü görüş şöyledir: Sema ile kastedilen bildiğimiz göktür. Sebeb, ip anlamınadır. Yukarıda "ilişkiyi kessin" diye tercüme edilen ليقطع (=liyakta') ise "yol katetsin" demektir. Yani dünya ile ilişkisini kesip göğün yukarısına doğru gitsin, nebiye gelen yardımı engellemeye veya kendi için rızık elde etmeye gayret etsin, demek olur.[83] Muhammed Esed bu anlamı tercih etmiş, farklı olarak sebeb kelimesine yol anlamını vermiştir. Onun Türkçeye tercüme edilen meali şöyledir:

"Kim Allah'ın kendisine bu dünyada da, ahirette de yardım etmeyeceğini düşünüyorsa göğe başka bir yolla ulaşmayı denesin de yol katetsin ve böylece görsün bakalım bu hilesi onu sıkıntısından kurtaracak mı?"[84]

Bunlardan bazıları, bu âyetin, Hac Suresinin 11 ve 12. âyetleriyle ilişkili olduğunu söylemiş ama bunun nasıl bir ilişki olduğunu göstermemiştir.

Yukarıdaki tefsir ve meâllerin anlaşılamaz olduğu ortadadır. Çünkü âyet bağlantılarından koparılmış ve bir boşluk doğmuştur. Boşluğu gidermek için yeni hatalar yapılmış, bir hata diğerini doğurmuştur.

1- Birinci yorum hatalıdır; çünkü "O" zamiri ile Allah'ın Elçisi Muhammed aleyhisselama işaret edilmesi imkânsızdır. Zamirler, kendilerinden öncesini gösterirler. Hac Suresinin 1. âyetinden buraya kadar bir tek yerde Allah'ın Elçisinden söz edilmemiştir.

Bu anlamı verenlerin birinci grubuna göre, Nebî düşmanı olup Allah'ın ona, dünyada da ahirette de yardım etmeyeceği kanaatinde olan kişi intihar etmelidir. Böyle bir kişi sadece mutlu olur. Hiç ona, "öfkeni gidermek için intihar et", denir mi?

Bu tefsiri yapanlar, satır arasına bazı şeyleri sıkıştırarak düzeltme yapmaya çalışmışlardır. Elmalılı'nın şu sözü, bu konudaki ortak tavrı yansıtmaktadır:

"Yani onun o zanda bulunması, kin ve kıskançlığından, Nebîninn dünya ve ahirette ilahi yardım görmesini ve başarıya ulaşmasını istememesindendir."[85]

82 Taberî, Tefsîr'ut-taberî, c. IX, s. 118-121; Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî, el-Keşşâf, Daru'l-Marife, Beyrut, c. III, s. 8; İsmail b. Ömer b. Kesîr, Tefsîru'l-Kur'ani'l-azîm, Beyrut 1401/1981, c. II, s. 211.

83 Kadı Abdullah b. Ömer el-Beydâvî, Envâru't-tenzîl ve Esrâru't-tevîl, (Tefsîru'l-Beydâvî), İstanbul tarihsiz., c. II, s. 85. Beydâvî, birinci görüşü tercih etmiş, bu son görüşü de قيل = denildi başlığı ile vermiştir.

84 Muhammed Esed, Kur'ân Mesajı, Çev: Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İstanbul 2001, c. II, s. 669.

85 Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili Yeni Mealli Türkçe Tefsir, İstanbul 1935, c. IV, s. 3389.

“O” zamiri ile Allah’ın Elçisine işaret edildiğini söyleyenlerden ikinci gruba göre bu kişi göğe uzanıp gelen vahyi kesmeliymiş. Böyle bir şeye kimin gücü yeter? Allah kimseye, gücünün yetmediği yükü yüklemez. Allah Teâlâ’nın, Elçisine yaptığı şu uyarıyı düşünmek gerekir.

وَإِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِآيَةٍ

“Bunların yüz çevirmeleri ağır geliyor, gücün de yetiyorsa yerin içine doğru bir yol veya gökte bir merdiven bul ve bir mucize getir. Allah (insanlara bırakmayıp) tercihi kendi yapsa elbette herkesi doğru yolda toplar. Sakın kendini bilmezlerden (cahillerden) olma.” (En’am 6/35)

Hac Suresinin 15. âyeti şöyle bitiyor: “...**baksın ki, tuzağı öfkelendiği şeyi giderecek mi?**” İntihar edip ölen kişi dönüp neye bakabilir?

Zemahşerî diyor ki: Tuzak (كيد=keyd) denmesi, yapabileceği başka bir şey olmadığı içindir. “...baksın ki, tuzağı öfkelendiği şeyi giderecek mi? sözü de, “**hayal dünyasında böyle bir şeyi tasarlasın da baksın ki, Nebîye gelen ve kendini öfkelendiren yardımı kesebilir mi?”** anlamınadır.[86]

Göğün yukarısına doğru ip uzatılabilir mi? Yahut dünya ile ilişkiyi kesip göğün yukarısına hangi yolla gidilebilir? Bunu bugünkü uzay çalışmalarına delil gösterme imkânı da yoktur. Çünkü bu yorumu yapanlar, Nebînin hayatında, ona muhatap olan kâfirleri hedef almışlardır.

2- İkinci yorum da tutarsızdır. Allah’ın kendine dünyada da ahirette de yardım etmeyeceğini sanan kişinin öfkesini giderecek hile, yardım almasını sağlayacak hile olur. Yoksa kimse intihar için hile yapmaz. Allah kendine ahirette de yardım etmeyecekse neden intihar etsin? Allah’ın Kitabında böyle anlamsız bir şey olur mu?

3- Üçüncü yorumun da tutarlı yanı yoktur. Dünya ile ilişkiyi kesip göğün yukarısına doğru gidiş, Nebîye gelen yardımı engellemeye veya kendi için rızık elde etmeye gayret nasıl olabilir? İnsanların göğe zaten ulaştıkları bir yol var mı ki, Muhammed Esed âyete, “… göğe başka bir yolla ulaşmayı denesin de yol katetsin” şeklinde anlam veriyor?

Bu bölümde Hac Suresi’nin yalnızca 15. âyeti üzerinde durulmuştur. Aşağıda görüleceği gibi geleneksel yöntemde âyetlerin öncesi ve sonrası ile ve diğer âyetlerle bağlantısı yeteri kadar gösterilmediğinden 15. âyetle bağ-

86 Zemahşerî, el-Keşşâf, c. III, s. 8.

lantılı olan 11'den 16'ya kadar olan âyetler de anlaşılamaz biçimde yorumlanmıştır. Konunun bu yönü bundan sonraki bölümde ele alınacaktır.

9.2. Kur'ân'ın Yöntemi

Kur'ân'ın diğer âyetleri gibi Hac Suresinin 11'den 16'ya kadar olan âyetleri hem birbiriyle hem de diğer âyetlerle ilişkilidir. Şimdi bu âyetleri ve ilişkiler ağını görelim.

11. Âyet:

"İnsanlardan kimi Allah'a sınırda kulluk eder. Eline bir imkân geçse rahatlar; başına bir sıkıntı gelse yüz çevirir. Böylesi dünyayı da kaybeder, âhireti de. Apaçık hüsran budur işte."

Her insan, bu dünyada imtihandan geçirilecektir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ. الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ. أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ.

"Mallarınızdan, canlarınızdan ve ürünlerinizden eksilterek, sizi biraz korku ve biraz açlıkla yıpratıcı bir imtihandan geçireceğiz, bundan kaçış olmaz. Sen sabırlı davrananlara müjde ver.

Onlar, başlarına böyle bir şey gelince şöyle derler: "Biz, Allah'a aitiz, biz O'nun huzuruna çıkacağız."

Sahiplerinin (Rablerinin) sürekli desteği ve iyiliği onlaradır. Doğru yolda olanlar onlardır." (Bakara 2/155-157)

Başına gelen sıkıntıya katlanamayan kişi, ondan kurtulmak için Allah'a yakın gördüğü birinin ruhâniyetini (manevi kişiliğini) aracı koymaya çalışır ve yoldan çıkar. 12. âyet onu söylüyor.

12. Âyet

"Allah ile aranıza koyduklarınızdan, kendisine zarar vermeyecek ve yarar da sağlamayacak şeyi yardıma çağırır. İşte bu, pek derin bir sapıklıktır."

Çevremizdeki Müslümanlar böyle durumlarda Eyüp Sultan gibi yatırlara koşar, onları Allah'a yakın gördüklerinden ruhaniyetinden (manevi kişiliğinden) yardım isterler. Halbuki bunlar ölmüş kimselerdir. Bizi duyamaz ve cevap veremezler. Kıyâmetten önce onlarla görüşme imkânımız da yoktur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَاوَاتِ ائْتُونِي بِكِتَابٍ مِنْ قَبْلِ هَذَا أَوْ أَثَارَةٍ مِنْ عِلْمٍ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ. وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لَا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ.

"De ki "Allah ile aranıza koyarak çağrıda bulunduklarınızın ne olduklarına baksanıza! Gösterin bana, yeryüzünde neyi yaratmışlar? Yoksa göklerde bir payları mı var? İddianızda haklıysanız bu konuda bana, daha önce gelmiş bir kitap veya bir bilgi kırıntısı getirin."

Allah ile arasına koyarak, (mezardan) kalkış gününe kadar cevap veremeyecek kimselere çağrıda bulunandan daha sapık kimdir? Bunlar, onların çağrısının farkında olmazlar." (Ahkaf 46/4-5)

Bu şahıs, daha sonra Allah'a yakın bildiği bir din büyüğünü araya koymaya çalışır. Ona bağlanıp manevi yardımını almak ve sıkıntıdan kurtulmak ister. 13. âyet onu gösteriyor.

13. Âyet

"Zararı yararından yakın olan kişiyi de yardıma çağırır. O ne kötü bir yardımcı ve ne kötü bir yandaşlar topluluğudur."

Halbuki yardım istediği kişi de yardıma muhtaçtır. Bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَكُمْ وَلَا أَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ.

*"Allah ile aranıza koyup yalvardıklarınızın, size yardıma güçleri yetmez. Onlar kendilerine bile bir fayda sağlayamazlar." (*A'râf 7/197)

قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا. أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا.

"De ki "Allah'a ile aranızda olduğunu varsaydıklarınızı çağırın; ne sıkıntınızı gidermeye güçleri yeter ne de sizden uzaklaştırmaya."

Onlar, yani yardıma çağırdıklarından hangisi Allah'a daha yakınsa onlar, kendilerini Rablerinin rızasına kavuşturacak bir vesilenin peşinde olurlar. İkramını umar, azabından korkarlar. Rabbinin azabı kaçınılması gereken şeydir."[87] (İsrâ 17/56-57)

87 Bu meal diğerlerinden farklıdır. Önceki âyette olanlar dışında bir takdire gidilmediğinden bize göre doğru mealdir. (أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ) mübteda, (يَبْتَغُونَ إِلَى…) haber, (أَيُّهُمْ أَقْرَبُ) cümlesi mahallen mensub olup (الْوَسِيلَةَ) nin

Bu şahıs, aracı yaptığı din büyüğünün cemaatine girer; ona kul olur, hediyeler, adaklar sunar, huzurunda saygıyla eğilir ve şirke düşer. Eline bir şey geçmeden en büyük zarara uğrar. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ اٰلِهَةً لَعَلَّهُمْ يُنْصَرُونَ. لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُنْدٌ مُحْضَرُونَ.

"Belki yardımları olur diye, Allah ile aralarına koydukları ilahlar edindiler. Oysa onların yardıma güçleri yetmez. Ama bunlar onlar için hazır asker gibidirler." (Yasin 36/74-75)

İnsanların çoğu, olağan üstü saydıkları bir kısım varlıkları, ata ruhlarını, bir de Allah'a yakın bildikleri kişileri araya koyarak isteklerini Allah'a ulaştırmaya ve kabul ettirmeye çalışırlar. İşte bu, İslam ile batıl inançları ayıran temel farktır. 11, 12 ve 13. âyetler, bu yola giren bir Müslüman'ın pek derin bir sapıklığa düşmüş olacağını, hem dünyayı hem de âhireti kaybedeceğini bildiriyor. İşte apaçık kayıp budur.

12. âyette yardıma çağrılan için ما **ma**=şey, 13. âyette ise من **men**=kişi kelimeleri kullanılmıştır. Ayrıca 12. âyette yardıma çağrılanın, zarar vermeyecek ve yarar da sağlamayacak şey olduğu belirtilirken, 13. âyette, zararı yararından yakın olan kişi olduğu ifade edilmektedir. Bunlar, yardıma çağrılan iki farklı şeyi gösterdiğinden meâl ona göre yapılmıştır. Ama geleneksel yöntemde bu farklar görülmemiş, her iki âyette de yardıma çağrılanın putlar olduğu sanılmıştır.

Çağdaş tefsircilerden Muhyiddin ed-Dervîş 13. âyeti, 12. âyetin tekrarı, onun bedeli saymıştır. Büyük tefsir bilgini ez-Zemahşerî'nin aşağıda gelecek olan yorumu, onun da aynı görüşte olduğunu göstermektedir.

Bedel, bir kelime veya cümlenin diğerinin yerine geçmesidir. İkinci âyeti birincinin bedeli saymak aradaki farkları görmezlikten gelip birinci âyete de ikinci âyetteki anlamı vermek olur. Yani ikinci âyet, mana olarak birincinin tekrarı sayılmış olur.

O zaman birinci âyetteki, "zarar vermeyecek ve yarar da sağlamayacak şey" ifadesi ikinci âyette; zararı yararından yakın olan kişi olarak değiştirilmiş olur. Bu yorumcular, yardıma çağrılanın put olduğuna karar verdiklerinden; putun zarar verebileceği, yarar da sağlayacağı, ama zararının yararından yakın olduğu ortaya çıkar. Bu, çok sayıda âyetle çelişir. Meşhur müfessir ez-Zemahşerî, hatadan döneceğine şunları söylemiştir:

bedelidir. Daha sonra gelen cümle de (يَبْتَغُونَ) fiilinin failinin halini beyan eder.

“Eğer dersen ki, putların zarar vermesi veya fayda sağlaması reddedilmişken bu iki âyette var gösterilmiştir;[88] bu bir çelişki değil midir? Derim ki; mana kavranırsa bu anlayış ortadan kalkar. Şöyle ki, Allah Teâlâ, kâfiri zavallı duruma sokmuştur. Çünkü o, fayda ve zarar verme gücü olmayan cansız bir maddeye kul olur. Cahilliği ve sapıklığı sebebiyle inanır ki, şefaat isteyeceği zaman puttan yararlanacaktır. Sonra bu kâfir, Kıyâmet günü putlar sebebiyle zarar gördüğünü, onlara kul olduğu için Cehenneme girdiğini, iddia ettiği şefaatten de bir iz olmadığını görünce bağırıp çağırır ve şöyle der: “Zararı yararından yakın olan kişi! O ne kötü yardımcı ve ne kötü bir arkadaştır.”

İkinci âyet birincinin bedeli olduğundan “çağırır” ifadesi tekrarlanmış olur. Sanki Allah Teâlâ şöyle demiştir: “**Allah’ın çevresinden, kendisine zarar vermeyecek ve yarar da sağlamayacak şeyi yardıma çağırır da çağırır.**” Sonra da sanki Allah, şöyle devam etmiştir: Mabut sayıldığı için “**zararı**”, şefaatçi sayıldığı için “**yararından yakın olan kişi**” ne kötü yardımcıdır!”[89]

Zemahşerî’nin birinci yorumu kabul edilemez. Ebedi Cehenneme mahkûm olmuş kâfir o anda, putun hangi yararını bekleyebilir ki “zararı yararından yakın” desin?

İkincisi hiç kabul edilemez. Çünkü o yorum, putun şefaatçi olacağını kabul etmek olur.

Muhyiddin ed-Dervîş diyor ki; 12. âyetle ilgili yorumların sayısı yediye ulaşır. Ancak onların hepsi mantık dışıdır... Bu âyet, nahiv ve tefsir âlimlerini meşgul etmiş ama onlar, susuzluğu giderecek bir yorum getirememişlerdir.[90]

İkinci âyeti birincinin tekrarı sayıp da bu işin içinden çıkmak elbette mümkün olamaz. Bunlar, insanların din perdesi altında nasıl sömürüldüğünü görebilselerdi âyetleri doğru yorumlarlardı.

12. âyetin sonundaki العشير (el-aşîr) kelimesi de önemlidir. Aynı soydan gelip birlikte yaşayanlara aşiret (العشيرة) denir. Aşîr ise, aynı soydan olan veya birbirini tanıyanlarla birlikte yaşayan kişidir.[91] Bugün buna parti, grup veya cemaat üyesi denir. Allah’a yakın olduğuna ve manevi yardım yapacağına inanılan kimselerin etrafında bir cemaat oluşur. Onlara sığınanlar cemaa-

88 Zemahşerî, el-Keşşâf, c III, s. 7-8.
89 Zemahşerî, el-Keşşâf, c III, s. 7-8.
90 Muhyiddin ed-Dervîş, İ’rabu’l-Kur’ani’l-Kerîm ve beyânuh, Dımaşk-Beyrut 1412/1992, c. VI, s. 403-404.
91 Ragıb el-İsfahânî, عشر mad.

te girer ve orada olmanın bazı faydalarını görebilirler. Âyette sözü edilen menfaat bu olmalıdır.

Şu âyet, böyle bir menfaate dikkat çekmektedir:

وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُمْ بَعْضًا وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَاصِرِينَ.

"İbrahim dedi ki "Sizin bu putlara tutunmanız sadece aranızda kaynaşmaya vesile olsun diyedir. (Mezardan) kalkış günü biriniz diğerini görmek istemeyecek, herbiriniz diğerini dışlayacaktır (lanetleyecektir). Sığınacağınız yer o ateştir. Size yardım eden de olmayacaktır." (Ankebut 29/25)

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ

"Allah, inanıp güvenen ve iyi işler yapanları içinden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır. Allah, dilediğini yapar." (Hac 22/14)

Allah, iman eden ve iyi işler yapanları içinden ırmaklar akan Cennetlere koyacaktır. Allah, dilediğini yapar.

Bunlar sıkıntılar karşısında yüz üstü geri dönmeyip sabır gösterenlerdir. Bu zor bir iştir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ.

"Yaptıkları işlere karşılık onlar için gözleri kamaştıran ne güzellikler sakladığımızı kimse bilemez." (Secde 32/17)

يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ

"(Bir gün Lokman oğluna demişti ki:) Oğulcuğum! Namazı düzgün ve sürekli kıl, marufa (Kur'an ölçülerine) uygun olanı iste, münkere (kötü olana) engel ol, başına gelene de sabret. İşte bunlar, kararlılık gerektiren işlerdendir." (Lokman 31/17)

مَن كَانَ يَظُنُّ أَن لَّن يَنصُرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاء ثُمَّ لِيَقْطَعْ فَلْيَنظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ

"Kim Allah'ın, dünyada da âhirette de kendine asla yardım etmeyeceği kanaatine varmışsa bir gerekçeyle göğe (Allah'a) yönelsin, diğer ilişkilerini derhal kessin ve baksın ki bu yol kendini bunaltan şeyi gerçekten giderecek mi yoksa gidermeyecek mi?" (Hac 22/15)

Yukarıda sözü edilen kişinin aracılarla Allah'ı ikna çabaları başarısızlıkla sonuçlanmış, bu onu bunalıma sokmuş ve korumasız bırakmıştır. Aslında o, her şeyin Allah'ın elinde olduğunu da bilir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمْ مَنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ. فَذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ فَأَنَّى تُصْرَفُونَ.

"Bunlara bir sor: "Size gökten ve yerden rızık veren kim? Dinleme ve görme (basiret) özelliklerinizin sahibi ve denetleyicisi kim? Ya ölüden diriyi çıkaran, diriden de ölüyü çıkaran kim? Bütün işleri çekip çeviren kim?" Hepsi de "Allah'tır!" diyecekler. De ki "O'ndan çekinmez misiniz?"

Sizin gerçek Sahibiniz olan Allah işte budur. Gerçeğin ötesi sapıklık değildir de ya nedir? Nasıl oluyor da sapık yollara sürükleniyorsunuz?" (Yunus 10/31-32)

Sıkıntı geçmeyince, Allah'tan kendine dünyada da ahirette de yardım görmeyeceği kanaatine varır. Allah, sonsuz merhameti ile şöyle demiş oluyor: "O yanlış yolları bırak, emrime uy ve doğrudan bana yönel. Bunalımdan çıkıp çıkmayacağını gör."

Âyette geçen kelimeler:

a) فليمدد (**fe'l-yemdud**) med kökündendir. Med, çekip uzatmak ve bir vasıtayla biriyle dikey ilişki kurmak anlamına gelir.[92]

b) السبب (**es-Sebeb**), aracı, vesile, vasıta anlamınadır.[93] Müslüman Allah ile arasına aracı koymaz, çünkü o kendine, şah damarından daha yakındır. Ama müslümanın da sarılacağı sebep ve vesileler vardır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُواْ اتَّقُواْ اللّهَ وَابْتَغُواْ إِلَيهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُواْ فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ.

"Ey inanıp güvenenler (müminler)! Allah'tan çekinerek kendinizi koruyun, O'nun rızasını kazandıracak vesileler arayın ve Allah yolunda mücadele (cihad) edin ki umduğunuza kavuşasınız." (Maide 5/35)

Âyetteki vesile, elif lamlıdır, yani bilinen, Kur'ân'ın birçok yerinde açıklanmış olan vesiledir. Mesela bir âyet şöyledir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آَمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ.

92 أصل المد جر الشي في طول وا تصال شيء بشيء في استطالة Firuzabâdî, Besâir, c. IV, s. 488.
93 ما يتوصل به إلى غيره Firuzabâdî, Besâir, c. III, s. 169.

“Müminler! Sabırlı davranarak ve namaz kılarak yardım isteyin! Allah sabredenlerin yanındadır.” (Bakara 2/153)

Bir başka âyette de şöyledir:

إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ.

“İnanıp güvenen, iyi işler yapan, namazı düzgün ve sürekli kılan ve zekâtı verenler, Sahipleri (Rableri) katında ödülü hak ederler. Onların üzerinde bir korku olmaz, üzüntü de çekmezler.” (Bakara 2/277)

c) السماء Sema, gök anlamınadır. “Bir sebeple göğe uzansın” ifadesi Allah’a duadan kinayedir. Allah’ın Elçisi Muhammed aleyhisselamın yaptığı dua ile ilgili aynı kelime kullanılmıştır.

قد نرى تقلب وجهك في السماء

“(Ey Nebî,) Yüzünün sık sık göğe döndüğünü görüyoruz.” (Bakara 2/144)

ليقطع kelimesi, “diğer ilişkiyi kessin” diye tercüme edilmiştir. Çünkü o kişiyi bu hale sokan, Allah ile arasına arabulucu koyma çabasıdır. Arabulucu saydığı kişiye Allah’a benzer özellikler yakıştırması gerektiğinden şirke düşer. Şirk, bağışlanmayacak bir suçtur. Dolayısıyla o ilişki derhal kesilmelidir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

“Allah, kendisine ortak koşulmasını (şirki) bağışlamaz. Bunun altında olanları, tercih ettiği kişi için bağışlar...” (Nisa 4/48)

Burada ثم =**sümme** atıf edatına derhal anlamı verilmiştir. Çünkü bu kelime, aşağıdaki âyette olduğu gibi مع =**maa** beraberlik anlamına gelir.[94]

ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ

“Aynı zamanda (Allah’a) tam güvenen, birbirine sabrı tavsiye eden ve merhameti tavsiye edenlerden olmaktır.” (Beled 90/17)

d) Âyetin sonunda yer alan هل=hel soru edatı, somut bir olayla ilgili olumlu cevap almak için kullanılır. Zihinde canlandırılan (tasavvur), yahut olumsuz cevap beklenen bir soruda kullanılmaz.[95] Geleneksel yöntemde bunun tam tersi bir anlam verilmiştir. Anlamı doğru verebilmek için soru; “... **giderecek mi yoksa gidermeyecek mi?**” şeklinde tekrarlanmıştır.

94 Firuzabâdî, Besâir, c.II, s. 344.
95 Firuzabâdî, Besâir, c. V, s. 335-336.

e) كيد, keyd bir şeye yaklaşma, çare bulma ve gayret gösterme anlamına gelir. Kişinin kendine keydi, kendine iyilik yapması, yönünü iyi belirlemesi demektir.[96] Âyette geçen keyd, kişinin kendine keydi olduğu için "bu yol" diye tercüme edilmiştir

Keyd, مكر mekr anlamına da gelir. Mekr, bir çıkış yolu göstererek birini yöneldiği taraftan çevirmektir. Türkçede buna hile veya aldatma denir.

Keyd hedefine göre ikiye ayrılır. Biri hainlerin keydidir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَأَنَّ اللّهَ لاَ يَهْدِي كَيْدَ الْخَائِنِينَ

"Allah hainlerin keydini (oyununu) hedefine ulaştırmaz." (Yusuf 12/52) Diğeri de iyilik yapmak isteyenlerin keydidir.

وكذلك كدنا ليوسف

"Böylece Biz Yusuf için böyle bir oyun(keyd) kurduk." (Yusuf 12/76)[97]

f) غيظ = ğayz kelimesi hışım ve gazab, tansiyonun yükselmesinden doğan ve giderek artan kızgınlık anlamına gelir.[98] Bu kızgınlık kişiyi bunalıma sokacağı için bunalım diye tercüme edilmiştir.

وَكَذٰلِكَ أَنزَلْنَاهُ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَأَنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَن يُرِيدُ.

"Biz onu (Kitabı) bu şekilde, birbirini açıklayan ayetler olarak indirdik. Allah, o yolu tercih eden (isteyen) kimseyi yoluna kabul eder." (Hac 22/16)

Âyetleri, öncesi ve sonrasıyla ve diğer âyetlerle birlikte anlamaya çalışınca anlatım, gerçekten apaçık görülmektedir. Geleneksel yöntemde bu yola gidilmediği için o açık âyetler, anlaşılmaz hale getirilmiştir. Bu sebeple gelenekçiler, 16. âyeti farklı açıklamak zorunda kalmışlardır. Mesela Taberî'nin açıklaması şöyledir:

"Allah Teâlâ diyor ki: Ey insanlar! Ölen bir kimsenin yok olmasından sonra ona yeniden hayat vermeye gücümün yeteceğini size delilleriyle açıklayıp izah ettiğim gibi aynı şekilde bu Kur'ân'ı, Nebîmiz Muhammed sallallahu aleyhi ve selleme, açık âyetler olarak yani Allah'ın yola gelmesini istediği kişileri doğruya yönelten işaretler olarak indirmişizdir."[99]

Yukarıdaki örnek üzerinde düşününce, Kur'ân'ın açık kitap olmasının anlamı ortaya çıkmaktadır. Ama geleneksel yöntemde bu anlam kaybolmaktadır.

96 İbn Manzur, Lisanu'l-arab كيد mad.
97 Firuzabâdî, Besâir, c. IV, s.399-400 ve 516.
98 Mütercim Asım, Kamus Tercümesi.
99 Taberî, Tefisiru't-Taberi, c. IX, s. 121.

10. KONU

MÜNAFIK

(İki Yüzlü)

Münafık, önce inanan sonra Allah'ı görmezlik eden ama kendini inançlı gören veya gösteren kişidir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ. اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ. ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ.

"Münafıklar (ikiyüzlüler) sana geldiklerinde derler ki "Biz şahidiz; gerçekten sen Allah'ın elçisisin." Allah, elbette senin kendisinin elçisi olduğunu biliyor ama Allah şahit, münafıklar kesinlikle yalan söylerler. Bu gibi sözleri kalkan edinip Allah'ın yolundan çekilirler. Yapıp durdukları şey ne kötüdür! Kötü olan, önce inanmaları sonra ayetleri görmezlikten gelmeleridir. Ardından kalpleri üzerinde yeni bir yapı oluşur; artık (ne hale geldiklerini) anlamazlar." (Münafikun 63/1-3)

İnanmadığı halde kendini inançlı gösterenler de vardır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ. يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ.

"Kimi insanlar da 'Allah'a ve ahiret gününe inanırız." derler ama inanıp güvenmezler Allah'a ve müminlere karşı oyun kurarlar, fakat farkında olmadan oyunu kendilerine karşı kurarlar." (Bakara 2/8-9)

Bakara 7. âyette, Allah'ı görmezlikten gelen kâfirlerin, gerçekleri görmeme alışkanlığı kazandığı ve bu yüzden gözlerinde perde oluştuğu bildirilmiştir. Aynı perde, münafıklarda da oluşur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ. صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ

"Tıpkı bir meşale yakmak isteyen kişiye benzerler. Meşale çevresini aydınlatınca sanki Allah, gözlerini kör etmiş ve onlan karanlıklar içinde bırakmış da bir şey göremez hale gelmişlerdir. Sağır, dilsiz ve kör kesilirler; artık geri dönmezler." (Bakara 2/17- 18)

Bu âyet onların başlangıçta ilahi tebliğle aydınlanmaya istekli olduklarını gösterir. O tebliğ, gerçekleri ortaya çıkarınca rahatsız olur, onları görmezlikten gelerek tekrar karanlıklara dalarlar. Kendilerini sağır, dilsiz ve kör konumuna sokarlar. Doğruları; ne duymak, ne görmek, ne konuşmak isterler. Bundan vazgeçme niyetleri de yoktur.

11. KONU

KÂFİR

(Görmezlikten Gelen)

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ.

"Kâfirleri (âyetleri görmezlikten gelenleri) uyarsan da uyarmasan da fark etmez; onlar inanıp güvenmezler." (Bakara 2/6)

"**Kâfir**" kelimesinin kökü küfr ve küfûr'dur, örtme anlamına gelir. Örtmek, göstermemek içindir. Allah'ın bir elçisinin tebliği gibi herkesin görüp duyabileceği bir şeyi örtmeye çalışmak onu görmezlikten gelmek olur. Bir kişinin yaptığı iyiliği görmemek de öyledir. Böylelerine de nankör anlamında kâfir denir. Çünkü yapılan iş küfrân-ı nimettir. Bazen de bir kötülük, görmezlikten gelinerek örtülür. Bunu iyi kimseler yapar. Dolayısıyla örtülen şey, iyi ya da kötü olabilir. İyiyi örtmek kötü, kötüyü örtmek iyidir.

11.1. İyi ve Doğru Şeyleri Görmeme

İyi ve doğru şeyleri örtüp gizleyen, onların görülmesine engel olur. Arapçada buna küfûr veya küfrân denir. Birçok kimse, kendine yapılan iyilikleri görmek istemez. Bu, kötü bir şeydir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَإِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ إِلَّا إِيَّاهُ فَلَمَّا نَجَّاكُمْ إِلَى الْبَرِّ أَعْرَضْتُمْ وَكَانَ الْإِنْسَانُ كَفُورًا .

"Denizde başınız dara girse, Allah'ın dışında yardıma çağırdığınız kimselerin işe yaramadığı ortaya çıkar. O sizi kurtarıp karaya çıkarınca yine yüz çevirirsiniz. İnsan çok nankördür." (İsrâ 17/67)

إِنَّ اللَّهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ آَمَنُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ.

"Muhakkak ki Allah, inanıp güvenenleri savunacaktır; Allah, ayetleri görmezlikten gelen hiçbir haini sevmez." (Hac 22/38)

Birçok insan bu hale düşer. En kötüsü Allah'ı, elçisini ve Kitabını görmezlikten gelmektir. İşte kâfirlik budur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآَنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ فَأَبَى أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا.

"Bu Kur'ân'da insanlara her örneği değişik şekillerde vermişizdir. Ama insanların çoğu, nankörlük dışında her şeye direnir" (İsrâ 17/89)

Kâfirlik şuurlu bir eylemdir, her kâfir kendi konumunun farkındadır. Bu sebeple hiçbiri sağlam bir gerekçeye dayanmaz. Kendini savunmak zorunda kaldı mı, gerçekleri saptırır. İblis'in yoldan çıkması ile ilgili âyetler bunun için iyi bir örnektir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ. قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ .

“Atanızı yarattık, sonra biçim verdik. Daha sonra meleklere “Âdem’e secde edin!” dedik. Hemen secdeye kapandılar ama İblis öyle yapmadı. O, secde edenlere katılmadı.

Allah: “Sana emrettiğimde secde etmeni engelleyen ne oldu?” diye sordu. “Ben ondan iyiyim. Beni ateşten yarattın ama onu balçıktan yarattın.” diye cevap verdi.” (A’raf 7/11-12)

İblis, Âdem’e secde etme emrinden hoşlanmamıştı. Emri verenin Allah olduğunu görmezlikten gelerek Âdem’e karşıymış gibi davrandı. Doğrudan Allah’a karşı çıkma cesaretini gösteremedi. Çünkü her şeyi Allah’a borçlu olduğunu ve kendini onun yarattığını biliyordu. Bunlar, İblis’in şu sözlerinde gizlidir:

قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ.

“İblis dedi: “Ben ondan iyiyim; beni ateşten yarattın ama onu balçıktan yarattın.” (Sâd 38/76)

قَالَ لَمْ أَكُنْ لِأَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ.

”Kurumuş, yıllanıp kokuşmuş kara balçıktan yarattığın beşere secde edemem” dedi. (Hicr 15/33)

Hak ettiği ceza gecikmedi. Allah ona şöyle dedi:

قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ أَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ.

“Allah dedi ki “Yıkıl oradan! Orada büyüklük taslamaya hakkın yoktur. Defol! Sen değerini yitirenlerdensin.” (A’raf 7/13)

İblis böyle kâfir olmuştu. Halbuki Allah’ın varlığından ve birliğinden şüphe etmiyordu. Ahiretin varlığını da kabul ediyordu. Çünkü kovulmasından sonra şöyle yalvarmıştı:

قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ.

“Dedi ki “Sahibim, yeniden diriltilecekleri güne kadar bana süre ver; öldürme.” (Sâd 38/79)

Allah’ın bir tek emrini görmezlikten gelmesi, İblis’in kâfir olması için yetmişti. İnsan da öyledir; bilmediği için değil, Allah’ın emirlerini görmek istemediği için kâfir olur.

Bu çalışmada küfür kelimesine "**görmezlikten gelme**", "**tanımama**, bazen de "**kâfirlik**" anlamı verilmiştir.

11.2. Kötü ve Yanlış Şeyleri Görmeme

Kötü ve yanlış şeyleri örtüp gizlemek, bir iyiliktir. Onları Allah da gizler. O şöyle buyurur:

إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا.

"Size konan yasakların büyüklerinden kaçınırsanız kötü işlerinizi örter, sizi şerefli bir yere yerleştiririz." (Nisa 4/31)

وَالَّذِينَ آَمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ.

"İnanıp güvenen ve iyi işler yapmış olanlar var ya; işte onların kötü işlerini örtecek ve yapmış olduklarının en güzeline göre onları ödüllendireceğiz." (Ankebut 29/7)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آَمَنُوا إِنْ تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ.

"Ey inanıp güvenenler! Allah'tan çekinerek kendinizi korursanız O, sizde doğruyu yanlıştan ayırma yeteneği (furkân) oluşturur, kötü işlerinizi örter ve durumunuzu düzeltir. İkramı büyük olan Allah'tır."[100] (Enfâl 8/29)

100 Keffera (كفر) kelimesi de küfr kökünden gelir. Teksir yani çokluk ifade eder. Bu âyetlerde Allah Teâla günahları çokça bağışladığını, örttüğünü ve onları görmezden geldiğini bu kelime ile bildirmektedir.

12. KONU

KALBİN MÜHÜRLENMESİ

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ.

"Sanki kalplerini ve kulaklarını Allah mühürlemiş, gözleri de perdelidir . Onların hak ettiği büyük bir azaptır." (Bakara 2/7)

Bu âyette, kötü davranışlardan doğan kötü sonuçlar, bir istiâreyle anlatılmıştır. İstiare sözlükte, "bir malı ödünç isteme" edebiyatta ise "güzel ve etkili anlatım için bir kelime veya terkibi gerçek anlamı dışına taşımaktır. Mesela "Bir arslanla tanıştım" diyen kişi, arslanla tanışamayacağı için tanıştığı kişiyi benzetme edatı kullanmadan arslana benzeterek istiâre yapmış olur.

İstiare, terkible yani bir anlam kümesiyle de yapılabalir. İstiâre'nin bu türüne istiâre-i temsîliyye, mürekkep istiâre veya alegori denir. Mesela israf edene söylenen; "ayağını yorganına göre uzat» sözü ile gizli işler yapana söylenen; «saman altından su yürütüyor» sözü, bir istiâre-i temsiliyyedir. Çünkü bu sözlerde gerçek anlamı kast etme ihtimali olmadığı gibi benzetme edatı da yoktur.

Yukarıdaki âyette de benzetme yerine doğrudan benzetilecek anlam kümesi kullanılarak Kur'ân karşısındaki önyargılı tavırlar canlandırılmıştır. İstiarede gerçek anlamı kast etme ihtimali olmaz. Bu âyette de gerçek anlamı kast edilmiş olamaz. Öyle olsa bu insanlar sorumlu olmazlar. Çünkü kalbi ve kulakları mühürlenmiş, gözlerine de perde inmiş biri, iman ile sorumlu tutulamaz. Zira *"Allah, kimseye gücünün yettiğinden fazlasını yüklemez"* (Bakara 2/286)

Bu ve benzeri âyetlerdeki anlatım mecaz değil, gerçek sanıldığı için onlarda gizli olan "sanki" kelimesini açığa çıkarmak bir zorunluluk olmuştur.

Yasin Suresinin şu âyetlerinde de durum aynıdır:

لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلَى أَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ . إِنَّا جَعَلْنَا فِي أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالًا فَهِيَ إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُمْ مُقْمَحُونَ . وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ . وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ

"Onların çoğu, bunun gerçekten Allah'ın sözü olduğunu anladı ama güvenmiyorlar. Sanki boyunlarına, çenelerine dayanan demir halkalar takmışız da (Kur'an'a) baş eğemiyorlar. Sanki önlerine bir engel, arkalarına da bir engel koyup onları kuşatmışız da göremiyorlar. Uyarsan da uyarmasan da fark eden bir şey yok; onlar güvenmiyorlar!" (Yasin 36/7-10)

13. KONU

İNSANI İNSAN YAPAN ÖZELLİKLER

(Kalp - İşitme - Görme)

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ. ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ. ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ.

"Yarattığı her şeyi güzel yaratan ve o insanı (Âdem'i) yaratmaya çamurdan başlayan O'dur.

Sonra onun soyunu bir özden; zayıf bir sudan yaratmıştır.

Sonra organlarını tamamlamış ve ona ruhundan üflemiş; (böylece) size dinleme, ileri görüşlü olma (basiret) yeteneği ve gönüller vermiştir. (Bu yetenekleri) Ne kadar az değerlendiriyorsunuz! Görevlerinizi ne kadar az yapıyorsunuz." (Secde 32/7-9)

İnsan genellikle, düşünen veya konuşan canlı diye tarif edilir. Buna bağlı olarak akıl, insan ile hayvanı ayıran en önemli varlık sayılır. Hâlbuki Kur'ân'da kuşların ve karıncaların konuşmalarına ve akıllarını kullanarak yaptıkları değerlendirmelere yer verilir. Yukarıdaki âyetler, insanı diğer canlılardan ayıran temel farkın, kulaklar, gözler ve gönüllerde aranması gerektiğini bildirir. Karıncalar ve kuşlarla ilgili âyetler şunlardır:

وَحُشِرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودُهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ. حَتَّى إِذَا أَتَوْا عَلَى وَادِ النَّمْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ. فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ. وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ مِنَ الْغَائِبِينَ. لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَذْبَحَنَّهُ أَوْ لَيَأْتِيَنِّي بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ. فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَإٍ يَقِينٍ إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ. وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ. أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ. اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ. قَالَ سَنَنْظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ. اذْهَبْ بِكِتَابِي هَذَا فَأَلْقِهِ إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانْظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ. قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ إِنِّي أُلْقِيَ إِلَيَّ كِتَابٌ كَرِيمٌ. إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. أَلَّا تَعْلُوا عَلَيَّ وَأْتُونِي مُسْلِمِينَ. قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي أَمْرِي مَا كُنْتُ قَاطِعَةً أَمْرًا حَتَّى تَشْهَدُونِ.

"Süleyman'ın cinlerden, insanlardan ve kuşlardan olan ordusu, bölük bölük sevkedilmişti.

Karınca vadisine vardılar. Bir dişi karınca dedi ki "Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin ki Süleyman ve orduları farkına varmadan sizi ezmesinler."

Karıncanın sözünden dolayı tebessüm etti. "Sahibim, bana ve ana babama ettiğin iyilikten ötürü görevlerimi yerine getirme fırsatı ver. Senin razı olacağın iyi işler yapayım. İkramınla beni iyiler arasına kat."

Süleyman kuşları teftiş etti. "Neden Hüdhüd'ü göremiyorum? Yoksa kayıplara mı karıştı?" dedi

"Ona ağır bir ceza vereceğim veya keseceğim. Ya da bana, haklılığını gösteren açık bir delil getirir!"

Çok geçmeden Hüdhüd çıkageldi ve dedi ki "Senin yeterince bilmediğin bir şeyi tam olarak öğrendim. Sana Sebe'den dosdoğru bir haber getirdim.

Orada bir kadına rastladım; onları egemenliği altına almış ve ona her şeyden verilmiş; büyük bir tahtı da var.

Baktım ki hem o kadın hem de halkı, Allah ile aralarına Güneşi koymuş, ona secde ediyorlar. Şeytan yaptıklarını güzel göstermiş ve onları yoldan çıkarmış. Onlar da doğru şeyler yapmıyorlar.

Oysa göklerde ve yerdeki bütün gizlileri ortaya çıkaran Allah'a secde etmeleri gerekmez mi? O, gizlediklerini de bilir, açığa vurduklarını da.

Allah; O'ndan başka ilah yoktur. Büyük yönetimin (arşın) sahibidir."

Süleyman dedi ki "Bakacağız, doğru mu söylüyorsun yoksa yalancılardan mısın?

Şu mektubumu götür, onlara bırak, sonra kenara çekil de bekle, bakalım ne cevap verecekler."

Kraliçe dedi ki "Ey ileri gelenler! Bana değerli bir mektup bırakıldı.

Süleyman'dan geliyor, 'İyiliği sonsuz, ikramı bol Allah'ın adıyla' diye başlıyor.

Bana karşı diklenmeyin, teslim olarak bana gelin' diyor."

"Ey ileri gelenler! Bu işimde bana sağlam bir görüş bildirin. Sizlerle görüşmeden hiçbir işe karar vermem." (Neml 27/17-32)

Bu âyetlerde, kuşun ve karıncanın akıllıca yaptıkları konuşmalar ve değerlendirmeler vardır. Bütün âyetler incelenince insanı hayvandan ayıran temel farkın akıl olmadığı anlaşılır. İlgili âyetlerden biri şudur:

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ

بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ.

"Cinlerin ve insanların çoğunu sanki Cehennem odunu olsunlar diye yetiştirdik. Onların da kalpleri vardır ama (gerçeği) kavramazlar; gözleri de vardır ama ilerisini görmezler; kulakları da vardır ama (söz) dinlemezler. Onlar en'âm (koyun, keçi, sığır ve deve) gibidirler. Aslında daha düşük seviyededirler. Onlar yanılgılar içindedirler." (A'raf 7/179)

Karşılaştırmanın bütün hayvan çeşitleriyle değil de en'âm denen koyun, sığır ve deveyle yapılması ve görmezlik edip kâfir olanların daha düşük durumda olduklarının bildirilmesi önemlidir. Bu gibi insanlar kargaya benzetildikleri için En'âm'dan düşüğü karga olduğu anlaşılmaktadır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ إِلَّا دُعَاءً وَنِدَاءً صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ.

"Kendilerini âyetlere kapatanların durumu, çağırma ve bağırma dışında bir anlam veremediği sese karşı öten karganın durumu gibidir. Sağır, dilsiz ve kör kesilirler. Onlar akıllarını kullanmazlar." (Bakara 2/171)

En'âmın da kalbi vardır ama bu kalp, kanı vücuda pompalama dışında bir iş yapmaz. İnsanın kalbi, aynı zamanda bir karar organı, vücudun ana kumanda merkezidir. Akıl, doğruları tespit eder. Kalp, menfaatlerin, beklentilerin ve özentilerin etkisiyle onları ya kabul veya reddeder. Akıl, kalbin yanında bir danışman gibidir. Kalp, akla uygun karar vermeyince onu kullanmamış olur. İmanın, kalp ile tasdik şartına bağlanması bunu gösterir. Yoksa Nebîlerin söylediklerinin doğru olduğunu hiçbir akıl inkâr edemez. Kur'ân'ın sürekli akla vurgu yapması bundandır. Nitekim Firavun, Musa'nın elçiliğini kabul etmemişti ama aklı, onun Allah'ın elçisi olduğundan emindi. İlgili âyetler şöyledir:

فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ اٰيَاتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا.

"Her şeyi açıkça gösteren belgelerimiz onlara gelince: "Bunlar açık büyüdür" dediler.

İçlerinde en küçük şüphe olmadığı halde yanlış yaparak ve büyüklenerek onları (âyetleri), bile bile yok saydılar. Bak bakalım, o bozguncuların sonu ne oldu." (Neml 27/13-14)

Cehennemlikleri anlatan aşağıdaki âyetler, onların bu suçu, bile bile işlediklerini gösterir.

وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ. إِذَا أُلْقُوا فِيهَا سَمِعُوا لَهَا شَهِيقًا وَهِيَ تَفُورُ. تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ كُلَّمَا أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ. قَالُوا بَلَى قَدْ جَاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ. وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ. فَاعْتَرَفُوا بِذَنْبِهِمْ فَسُحْقًا لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ.

“Sahiplerini görmezlikten gelenlerin hakkı cehennem azabıdır. Ne kötü hale gelmektir o!

Oraya atıldıkları sırada, alevler saçarken çektiği havanın uğultusunu duyarlar.

Yüksek ısıdan çatlayacak gibi olur. Her bölük oraya atılırken bekçileri: “Size bir uyarıcı gelmedi mi?” diye sorar.

“Evet” derler, “Doğrusu uyarıcı geldi ama yalana sarıldık: Allah bir şey indirmemiştir, siz büyük bir sapkınlık içindesiniz” dedik.

“Keşke söz dinleseydik ya da aklımızı kullansaydık şimdi bu alevli ateşin ahalisi içinde olmazdık” derler.

Böylece suçlarını itiraf ederler. O alevli ateş ahalisi için bundan sonrası tam bir perişanlıktır.” (Mülk 67/6-11)

En’âm’da göz vardır, ama basiret yoktur. Âyetler basirete vurgu yapar. Basiret, baktığı şeyi kavramadır. Eğer en’âm yani koyun sığır ve deve, elinde bıçakla gelen kişinin kendini keseceğini kavrasaydı neler olurdu? Yanındaki ineğin kesildiğini gören bir boğa, hiçbir şey olmamış gibi otlamaya devam eder miydi? Ama insanlar, bir katilin elini kolunu sallayarak dolaşmasına razı olmazlar.

İşitme, duyduğu sesleri sınıflandırıp anlamını kavramadır. En’âm’da bu da yoktur.

Yukarıda ana karıncanın uyarısı ve hüdhüd kuşunun değerlendirmesi, onların insan gibi işitme ve basiret sahibi olduklarını gösterir. Ama onlarda hayatlarına yön çizecek karar merkezi durumundaki kalp yoktur. Bu açıdan, en’âm ile aynı konumdadırlar.

İnsan farklıdır; o, duyularıyla elde ettiği bilgilere göre hayatına yön verir. Önünde iki yol vardır; ya doğrulara uyacak, ya da doğruları kendine uyduracaktır. Eğer bir düşünce ve anlayışa esir olmuşsa hür karar veremez. Evrensel doğruların yerini kendi doğruları veya bağlı olduğu cemaatin doğruları alır. Asıl körlük ve sağırlık budur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ.

"Yer yüzünde gezip dolaşmadılar mı ki düşünecek kalpleri ve dinleyecek kulakları olsun. Gözler kör olmaz ama onların göğüslerindeki kalpleri kör olur." (Hac 22/46)

Gözler ve kulaklar kalbin danışmanıdır. Göz doğruları görür, kulak doğruları işitir ama kalp bunları dikkate almayabilir. O zaman görmenin ve işitmenin bir faydası olmaz. Hatta kalp, doğruları görmeye ve işitmeye tahammül edemez hale de gelebilir. Asıl vurgunun, işitmeye ve görmeye değil kalbe yapılması ve imanın kalp ile tasdik olması bundandır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

أَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ أَهْلِهَا أَنْ لَوْ نَشَاءُ أَصَبْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَنَطْبَعُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ.

"Eski sahiplerinden sonra o yerlere mirasçı olanlar şunu göremediler mi? İsteseydik onları günahları yüzünden yakalar ve kalpleri üzerinde yeni bir yapı oluştururduk da artık bir şey dinleyemezlerdi." (A'raf 7/100)

Demek ki, insanı hayvandan ayıran asıl özellik onun konuşması, duyması veya düşünmesi değildir. Duyu organlarıyla elde ettiği bilgileri değerlendirerek hayatına yön verecek durumda olmasıdır. Ama hür karar verme özelliğini kaybeden, insan olma özelliğini de kaybeder. O, yaptığı yanlışın farkında olduğu için doğruların baskısı altında kalır. İnsanda görülen bunalım, huzursuzluk veya tersi duygular, kalbinin doğru veya yanlış kararlarıyla ilgilidir. Bu sebeple çevreyi, insandan başka kimse bozamaz. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ.

"İnsanların, kendi elleriyle yaptıkları şeyler yüzünden karada ve denizde bozulmalar olur. Bu, ettiklerinin bir kısmının cezasını çekmeleri içindir; belki vazgeçerler." (Rum 30/41)

Kendi doğrularına uyup fitne ve fesat çıkarmak nasıl insana has ise evrensel doğrulara canı pahasına sahip çıkma da insana hastır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيُشْهِدُ اللَّهَ عَلَى مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ أَلَدُّ الْخِصَامِ

وَإِذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ. وَإِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللَّهَ أَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْإِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ. وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاةِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ.

"İnsanlardan öylesi var ki dünya hayatıyla ilgili sözleri seni hayran bırakır. İçinde olana da Allah'ı şahit tutar ama aslında o, yaman bir düşmandır."[101]

Eline fırsat geçince,[102] *tabiatı bozmaya, kaynakları ve nesilleri etkisizleştirmeye çalışır. Allah tabii düzenin (tabiatın) bozulmasını istemez. Ona: "Allah'tan çekin!" denince günahıyla övünmeye başlar.*[103]*Onun hakkından cehennem gelir. Ne kötü yataktır o!*

İnsanlardan öylesi de var ki Allah'ın rızasını kazanmak için canını verir. Allah böyle kullarına karşı çok şefkatlidir." (Bakara 2/204-207)

Bütün bu bilgiler ışığında insan şöyle tarif edilebilir: "İnsan, duyu organlarıyla elde ettiği bilgileri değerlendirip davranışlarını **değiştirebilen** canlıdır."

101 Allah Teâlâ, bu iki yüzlülerle ilgili olarak şöyle buyurur: "O münafıklar sana geldiklerinde şöyle dediler: "Biz şahitlik ederiz ki, sen, gerçekten Allah'ın elçisisin" Allah biliyor ki, sen elbette kendi elçisisin. Ama Allah şahitlik eder ki, o münafıklar kesinlikle yalan söylüyorlar. Yeminlerini kalkan edip Allah yolundan çekildiler. Ne kötü şey yapıp duruyorlar! Bu, şundandır: Onlar önce inandılar. Sonra görmezlik ettiler. Sonra kalplerinde farklı bir yapı oluştu. Artık anlamazlar. Onları gördüğün zaman yapıları seni imrendirir. Konuşurlarsa konuşmalarını dinlersin. Sanki dayalı kütükler gibidirler. Her gürültüyü kendilerine karşı sanırlar. İşte düşman onlardır. Onlardan çekin. Allah canlarını alsın, nasıl da yalana sürükleniyorlar!" (Münafikûn 63/1-4)

102 "Dönüp gitti mi" anlamı da verilebilir.

103 Yaptığı eğrilikleri, doğruymuş gibi gösterir.

14. KONU

AKLINI KULLANMAYANIN HALİ

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُواْ كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لاَ يَسْمَعُ إِلاَّ دُعَاء وَنِدَاء صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لاَ يَعْقِلُونَ.

"Kendilerini âyetlere kapatanların durumu, çağırma ve bağırma dışında bir anlam veremediği sese karşı öten karganın durumu gibidir. Sağır, dilsiz ve kör kesilirler. Onlar akıllarını kullanmazlar." (Bakara 2/171)

Âyette geçen na'q (نعق); hem karganın ötmesi; hem de çobanın davara bağırması ve onu engellemesi anlamına gelir.[104] Tefsirler kelimeye ikinci anlamı vererek âyeti anlaşılamaz hale getirmişler sonra kendilerini, metne uygun olmayan anlamlara zorlamışlardır. Türkçe meallerden örnekler verelim:

Diyanet Vakfı'nın meali:

(Hidâyet çağrısına kulak vermeyen) kâfirlerin durumu, sadece çobanın bağırıp çağırmasını işiten hayvanların durumuna benzer. Çünkü onlar sağırlar, dilsizler ve körlerdir. Bu sebeple düşünmezler.[105]

Bu mealde (نعق)'ye çobanın davara bağırması anlamı verilmiştir. O zaman kâfirleri çobana benzetmek gerekir, o bağırtıyı işiten hayvana değil. Bu sebeple tercüme Arap dili bakımından kabul edilemez.

Elmalılı Muhammed Hamdi YAZIR:

"O kâfirlerin meseli sade bir çağırma veya bağırmadan başkasını duymaz bir kulakla haykıranın hâline benzer, sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler, akıl da etmezler."[106]

Hiçbir varlık kulak ile haykıramayacağından bu tercüme de doğru değildir.

Ömer Nasuhi BİLMEN:

"Ve kâfirlerin meseli, o hayvanların meseli gibidir ki, çağırmadan, bağırmadan başka bir şey işitmeksizin haykırır durur; sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Artık onlar düşünemezler."[107]

الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لاَ يَسْمَعُ إِلاَّ دُعَاءً وَنِدَاءً

Cümlesi "…çağırmadan, bağırmadan başka bir şey işitmeksizin haykırır durur" şeklinde tercüme edilemez.

104 İbn Manzur, Lisanu'l-arab نعق mad.
105 Ali Özek ve arkadaşları, Kur'ânı Kerim ve Açıklamalı Meâli.
106 Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili, c. I, s. 582-583.
107 Ömer Nasuhi Bilmen, Kur'ân-ı Kerim ve Meâl-i Âlisi, Ankara 1997.

Suat YILDIRIM:

"İnkârcıları hakka çağıranın durumu, tıpkı bağırıp çağırmadan başka bir şey işitmeyen hayvanlara haykıran kimsenin durumu gibidir. Sağır, dilsiz ve kördür onlar. Bundan ötürü akledip anlayamazlar."[108]

Bu mealde yukarıdaki hatalara düşülmemiş ama daha büyük bir hata yapılmış; وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُواْ (ve mesel'ullezîne keferû) ibaresi, "İnkârcıları hakka çağıranın durumu" şeklinde tamamen ters bir anlama çekilmiştir.

Meallerin her biri, eski tefsirlerdeki hataları günümüze taşımışlardır. Bu yanlışların sebebi, âyetler arası ilişkilere dikkat edilmemesidir. Eğer dikkat edilseydi aşağıdaki âyette yer alan benzetmeden hareketle doğru anlama ulaşılırdı. Allah Teâlâ, şöyle buyurur:

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ.

"Cinlerin ve insanların çoğunu sanki Cehennem odunu olsunlar diye yetiştirdik. Onların da kalpleri vardır ama (gerçeği) kavramazlar; gözleri de vardır ama ilerisini görmezler; kulakları da vardır ama (söz) dinlemezler. Onlar en'âm (koyun, keçi, sığır ve deve) gibidirler. Aslında daha düşük seviyededirler.[109] *Onlar yanılgılar içindedirler."* (A'raf 7/179)

En'âm, koyun, sığır ve deve demektir.[110] Türkçede bunun tek bir karşılığı yoktur. Birçok meâl, "dört ayaklı" diye tercüme etmiştir. Dört ayaklı tanımına kedi, köpek, vahşi hayvanlar vs. de gireceğinden bu tercüme doğru olmaz.

Koyun, sığır ve deve faydalı hayvanlardır. Kâfirler bunlardan da düşük sayıldığına göre âyette en'âmdan düşük bir hayvana işaret aranmalıdır. Bakara 171'deki (ينعِق = **yen'iqu**) karganın ötmesi anlamına geldiğine göre aranan hayvan bulunmuş olur.

Gerçekten de karga en'âmdan düşüktür. Çünkü leşle beslenir. Küçük kuşları, yumurtaları ve civcivleri yer. Yiyecek aramak için çöplükleri karıştırır. Tahıl bitkilerine, meyve ağaçlarına, sebzelere ve bağlara büyük zarar verir. Gelişmiş psişik (duygusal) yetenekleri vardır, kolayca evcilleştirilebilir.[111]

Kâfirleri tanımlayan şu âyet onlarda, kargaya benzer özellikler görür:

108 Suat Yıldırım, Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli, İstanbul 1998.

109 Daha düşük diye tercüme edilen (الأضل)'in kökü olan dalâlet, Arapça'da, yoldan çıkma ve düşük seviyede olma anlamınadır. (Lisanu'l-arab ضلل mad.)

110 Müfredât, نعم mad.

111 Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, İstanbul 1986, c. XI, s. 6423.

وَإِذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ.

"…Eline fırsat geçince tabiatı bozmaya, kaynakları ve nesilleri etkisizleştirmeye çalışır." (Bakara 2/205)

Âyetler arası ilişkiye dikkat etmeyenler, yukarıda geçen, A'raf 179. âyete; "Onlar; bunlardan da sapıktırlar" veya "Onlar; bunlardan da şaşkındırlar" şeklinde anlam vermişlerdir. Koyun, sığır ve deveye, sapık veya şaşkın demenin haklı gerekçesi olamayacağı için o meâl de yanlış olmuştur.

Kâfir-karga ilişkisi, Habil-Kabil olayında da vardır. Yoldan çıkarak kardeşi Habil'i öldürmüş olan Kabil kendini, karga kadar olamamakla suçlamıştır. Bu olayı anlatan âyetler şöyledir:

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ آَدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآَخَرِ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ. لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسِطٍ يَدِيَ إِلَيْكَ لِأَقْتُلَكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ. إِنِّي أُرِيدُ أَنْ تَبُوءَ بِإِثْمِي وَإِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ وَذَلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ. فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ. فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُوَارِي سَوْأَةَ أَخِيهِ قَالَ يَا وَيْلَتَا أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا الْغُرَابِ فَأُوَارِيَ سَوْأَةَ أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ

"Bunlara, Adem'in iki oğluna ait şu gerçek olayı anlat. Bir gün ikisi de Allah'a sunuda bulunmuş; birininki kabul edilmiş, diğerininki edilmemişti. Sunusu kabul edilmeyen "Seni kesinlikle öldüreceğim!" deyince diğeri, "Allah sadece kendinden çekinerek korunanların sunusunu kabul eder." demişti.

"Sen, beni öldürmek için elini kaldırsan bile ben seni öldürmek için elimi kaldırmam. Çünkü ben, bütün varlıkların Sahibi (Rabbi)olan Allah'tan korkarım.

İsterim ki hem benim günahımı hem de kendi günahını sırtlanasın da cehennem ahalisinden olasın. Yanlış yapanların cezası işte budur."

Diğeri, kardeşini öldürme konusunda nefsine yenik düştü ve onu öldürdü. Böylece kaybedenlerden oldu.

Allah, yeri eşeleyen bir karga gönderdi ki ona, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini göstersin. O da, "Yazık bana, o kadar da mı acizim! Şu karga kadar olup kardeşimin cesedini gömemedim!" dedi. Böylece yaptığına pişman olanlara katıldı." (Maide 5/27-31)

Bahaeddin SAĞLAM'ın Tenkidi

Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli adıyle bir meâli bulunan Bahaeddin SAĞLAM, Bakara Suresi 171. âyete verdiğimiz meâlde beş büyük yanlış bulduğunu ve bu yanlışların, bizdeki dil yetersizliğinden ve muhakeme fakirliğinden kaynaklandığını iddia etmiş, eleştirdiğimiz bütün tefsir ve meâllerin, lafzen tam doğru olmasalar da ana manayı tam verdiklerini savunmuştur.

Bu yazı, hem Sayın SAĞLAM'a bir cevap olsun, hem de Bakara Suresi 171. âyetin doğru meâli bilinsin diye yazılmıştır.

Bakara 171. âyet şudur:

وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُواْ كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لاَ يَسْمَعُ إِلاَّ دُعَاء وَنِدَاء صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لاَ يَعْقِلُونَ

Âyete verdiğimiz meâl şöyledir:

"Kendilerini âyetlere kapatanların durumu, çağrı ve seslenme dışında bir anlam veremediği sese karşı öten karganın durumu gibidir. Sağır, dilsiz ve kör kesilirler. Onlar akıllarını kullanmazlar." (Bakara 2/171)

Şimdi Sayın **Sağlam**'ın bu meâlde bulduğu **Beş Büyük Yanlış**'a bakalım:

Birinci Büyük Yanlış

Sağlam - Abdulaziz Bayındır Arapçada ve Kur'ân'da asla hayvanlar için kullanılmayan "ellezi" edatını karga için kullanmıştır.

Bayındır - Ellezî (الذي) ile men (من) edatı karıştırılmaktadır. Aşağıdaki âyette olduğu gibi (الذي) edatı akılsız varlıklar için de kullanılır.

والبلد الطيب يخرج نباته بإذن ربه والذي خبث لا يخرج إلا نكدا

"Verimli toprağın bitkisi Rabbinin izniyle kolayca çıkar. Çorak toprağınki ise zar-zor çıkar..." (A'râf 7/58)

İkinci Büyük Yanlış

Sağlam - Abdulaziz Bayındır, teşbih cümlesinin yüklemi olarak kullanılan "illâ duaen ve nidaâ" istisnasını ayrı bir cümle yapmıştır. Öznesiz bir yüklem manasını veriyor. Bu da dil açısından düşüncesizliği ve mantıksızlığı çağrıştırıyor.

Bayındır – Bu söz, meâlimizde yer alan şu cümle ile ilgilidir: "kavradığı sadece bağırtı ve çağırtıdır"

Bu cümlenin, öznesi vardır. Çünkü "kavradığı" sözü "onun kavradığı" yani

“karganın kavradığı” demek olur. Dolaysıyla özne, kargayı gösteren gizli zamirdir. Burada dil açısından herhangi bir hata, düşüncesizlik ve mantıksızlık yoktur.

Üçüncü Büyük Yanlış

Sağlam – “Ma” cansız veya bilinçsiz şeyler için kullanılan bir edattır. Ve burada bu edat “ la yesmeu” (işitmez) fiilinin öznesidir. Ve bu durum dil açısından çok bedihidir. İşte görünürdeki özneyi fiile nesne (meful) yapmak gerçekten gramer körlüğüdür.

Bayındır – “Ma” edatı; sadece cansız veya bilinçsiz varlıklar için değil, bilinçli varlıklar hatta aşağıdaki âyetlerde olduğu gibi Allah Teâlâ için dahi kullanılır.

وَالسَّمَاء وَمَا بَنَاهَا . وَالْأَرْضِ وَمَا طَحَاهَا . وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا . فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا .

“Gök ve onu bina eden, yeryüzü ve onu döşeyen, nefis ve onun dengesini kuran Allah, sizin için daha da önemlidir. (Şunları bilmeniz de çok önemlidir:) Allah kişiye davranışlarındaki yanlışlığı da doğruluğu da ilham eder.” (Şems 91/5-8)

Bir de “Ma” edatı “la yesmeu” fiiline özne olamaz. Özne, hiçbir zaman fiilden önce gelmez. Dil açısından çok bedihi olan bunlardır.

“La yesmeu = لاَ يَسْمَعُ” fiilinin öznesi ile “yen’iku = يَنْعِقُ” fiilinin öznesi aynıdır. “Ma” mevsuldur ve ona ait zamir hazfedilmiştir. Aslı مَا لاَ يَسْمَعهُ’dur. Arkadan gelen إلا edatı, olumsuzu olumluya çevirdiği için دُعَاء وَنِدَاء إلا cümlesine olumlu anlam verilmiştir. Âyete farklı anlam veren tefsir ve meâllerin çıkmazları aşağıda gösterilecektir.

Dördüncü Büyük Yanlış

Sağlam – “Kur’ân’da “akıl” kavramı somut, nesnel bir şey olarak geçmiyor. Dolayısıyla “aklını kullananlar veya kullanmayanlar” şeklinde bir meâl yanlış olur.

Demek ki, “lâ ya’kılûn” gibi deyimlerin çevirisi, “algılamazlar, karar vermezler, sonucu düşünmezler, insanlığın en önemli değeri olan sorumluluk taşımazlar” şeklinde olmalıdır.”

Bayındır – Sözlükte akl; (الحِجْرُ والنهى) = engelleme ve yasaklama anlamına gelir. Akleden kişi, kendini kötü söz ve davranıştan engelleyen kişidir. Ragıb el-İsfahanî diyor ki; akıl, bilgiyi kabule hazır güç ve bu gücün yardımıyla yararlanılan bilgidir… Allah’ın kâfirleri akılsızlıkla nitelediği

her yerde onların bu bilgiyi kullanmadıklarına işaret edilir. Türkçede aklını kullanmak; düşünerek hareket etmek ve kafasındaki bilgiyi kullanmak demektir. Böylece kişi, yanlıştan korunur ve kendini kötü duruma düşürmez. Dolayısıyla فَهُمْ لاَ يَعْقِلُونَ ibaresine "...Onlar akıllarını kullanmazlar" şeklinde verilen anlam doğrudur.

Beşinci Büyük Yanlış

Sağlam - Güya bu âyetin (Bakara 171'in) tefsiri için delil getirdiği Bakara 205 ve A'râf 179. âyetleri de **Bayındır** yanlış çevirmiştir. Bakara 205. âyet, kâfirlerle ilgili değildir. Münafık karakteri ile ilgilidir. Hoca, âyetler arasındaki ilişkiler dikkate alınmamış, diyor. Fakat kendisi, 2/204. âyete baksaydı, bu yanlışını görürdü. Ayrıca bu âyet belli ve hain bir kişiden söz ediyor. 171. âyet ise küfrün genel yeteneksizliğini ve körlüğünü gösteriyor.

Bayındır - Bakara 205. âyet, kimi kâfirlerle karga arasındaki benzerliği tespit için zikredilmiştir. İlgili bölüm şöyledir:

"Gerçekten de karga en'âm'dan düşüktür. Çünkü leşle beslenir. Küçük kuşları, yumurtaları ve civcivleri yer. Yiyecek aramak için çöplükleri karıştırır. Tahıl bitkilerine, meyve ağaçlarına, sebzelere ve bağlara büyük zarar verir. Gelişmiş psişik yetenekleri vardır, kolayca evcilleştirilebilir.

Kâfirleri tanımlayan şu âyete göre kimi kâfirlerde kargaya benzer özellikler vardır. Böyle biri "… İş başına geçti mi, ortalığı karıştırmak, kaynakları tahrip etmek ve nesilleri bozmak için gayret gösterir." (Bakara 2/205) …"

Münafıkların kâfir olduğunu bilmeyen yoktur. Bunlar genellikle önce inanır, sonra kâfir olur yine de kendilerini inançlı görür veya gösterirler. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Münafıklar (iki yüzlüler) sana geldiklerinde derler ki "Biz şahidiz; gerçekten sen Allah'ın elçisisin."

Allah, elbette senin kendisinin elçisi olduğunu biliyor ama Allah şahit, münafıklar kesinlikle yalan söylerler."

Bu gibi sözleri kalkan edinip Allah'ın yolundan çekilirler . Yapıp durdukları şey ne kötüdür!

"Kötü olan, önce inanmaları sonra ayetleri görmezlikten gelmeleridir. Ardından kalpleri üzerinde yeni bir yapı oluşur; artık (ne hale geldiklerini) anlamazlar." (Münafikûn 63/1-3)

Sağlam - A'raf 179. âyette 172'de anlatılan kişisel sorumluluk ve Allah'a

verilen ezeli doğal misaktan söz ediliyor. Bu misaktan sonra bazıları tercihini, zulüm ve yanlıştan yana koyuyor. Bazıları da hidâyeti seçiyor. Bu tercih kanununun sonucu olarak kaybeden, tam kaybeder. Kazanan da tam kazanır. (178. âyete bakınız.)

Buna ilave olarak kaybedenlerin sayısı daha çoktur. Çünkü imtihan ve kalite kanunlarının gereği, kalitesizlik ve kayıp, kemmiyetin tarafında kalır. Nitelik ve kazanç da keyfiyet kanadında yer alır.

İşte gerek sorumluluğun gereğini yerine getirememekten, gerek fiilen imtihan ve kalite kapasitesine çıkamamaktan, insan ve cinlerin çoğu yapı itibari ile Cehenneme kalır."

A'râf, 179. âyete şöyle meâl vermek gerekir:

"Bir gerçek olarak (lekad) birçok insan ve cinni Cehennem için ektik, (oraya layık oldular.) Çünkü kalbleri var; fakat kavramıyor. Gözleri var; fakat görmüyor. Kulakları var; fakat işitmiyor. Böyleleri evcil hayvanlar gibi yolunu kaybederler. Belki de onlardan daha çok kaybolmaya müsaitdirler. Bunlar gerçekten gafildirler, habersizdirler."

Âyette geçen "edallu" yolunu kaybetme manasındadır. Nitekim kaybolan deve veya hayvana "dalle" denilir. Küfür de bir nevi yolu kaybetmek olduğundan bu sıfatı ikinci mana olarak almıştır."

İşte bu evrensel ve ontolojik bilgiler nerede? Hocanın "Dört ayaklı, iki ayaklı ayrımı ve hayvanlara hakareti, kargayı suçlaması gibi gerçek dışı ve anlamsız izahları nerede?!

Bayındır – Bu sözler, temel yanlışlarla doludur. Ana konudan ayrılmamak için onlardan çoğuna değinmeyeceğiz. Fakat A'râf 179. âyetin doğru meâli ise aşağıda gelecektir.

Sayın **Sağlam**'ın A'râf 179'a meâl verirken düştüğü hatalardan konumuzla ilgili olanlar şunlardır:

1. Âyetteki en'âm'a "evcil hayvanlar" anlamı verilemez. En'âm suresinde bu kelime "sekiz eş"; koyun, keçi, deve ve sığır diye açıklanmıştır. Evcil hayvan sözü ise evde beslenen ve insana alışık olan bütün hayvanları ifade eder.

2. Âyette geçen "أَضَلُّ = edallu" kelimesine de "yolunu kaybetme" anlamı verilemez. Yolunu kaybeden hayvan var mıdır? Ayrıca "edallu" kelimesi, en'am ile ilgili değil, kâfirlerle ilgilidir. Öyleyse أُوْلَئِكَ كَالأَنْعَامِ بَلْ هُمْ

أَضَلُّ âyetine “Böyleleri evcil hayvanlar gibi yolunu kaybederler” anlamı verme ihtimali yoktur.

Bir de أَضَلُّ ism-i tafdîldir. İsm-i tafdîl, aynı özelliği taşıyan iki şeyden birinde, o özelliğin daha fazla olduğunu göstermek için kullanılır. Sayın Sağlam’ın meâlinde ism-i tafdîl anlamı da yok olmuştur.

3. A’râf 179. âyetteki ذرأ kelimesinin anlamı “ekmek” değil bir şeyi yetiştirmek yani beslemektir. Yazının sonunda bu kelime ile ilgili bir yazı vardır. Oraya bakılabilir.

Bahaeddin Sağlam’ın Bakara 171. Âyete Verdiği Meâl

Bakara 171’e verdiğimiz meâlde beş büyük hata bulan Sayın Sağlam’ın meâli şöyledir:

“O kâfirlerin örneği, ses ve sadâdan başka bir şey işitmeyen (aksetmeyen) cansız kayaları çağıran bir adamın örneği gibidir. (Kâfirlerin gözünde her şey cansız ve ölüdür. Böyle olduğu için) Kendileri de sağır, dilsiz ve kördürler. Böyle cansız oldukları için de düşünmüyorlar...”

Bu anlam, maalesef hem Arap diline uymamaktadır hem de çok zayıf bir Türkçe ile yazılmıştır. Anlam içeriği ise, tutarsızdır. Parantez içleri kendine ait olduğundan onları bir kenara bırakıp âyete verdiği meâle bakalım:

“…ses ve sadâdan başka bir şey işitmeyen cansız kayalar…” ifadesinin sadece “başka bir şey işitmeyen = لاَ يَسْمَعُ إِلاَّ “bölümü âyette vardır. Âyette geçen dua’ya ses, nida’ya da sada anlamı vermiştir. Ayrıca ses ve sadayı işiten kayadan bahsetmektedir. Böyle kayalar nerede vardır?

“O kâfirlerin örneği… cansız kayaları çağıran bir adamın örneği gibidir” sözünün âyetle ilgisi olmadığı açıktır. Delilerden başkası cansız kayaları çağırmaz. Sayın Sağlam böyle bir şeyi Kur’ân meâline yerleştirirken bunun hesabının sorulacağını acaba hiç mi düşünmemiştir?

Yine âyete ilaveler yaparak meâle yerleştirdiği; “… Böyle cansız oldukları için de düşünmüyorlar” ifadesi ile neyi anlatmak istemiştir? Görünüşe bakılırsa bunlar kâfirlerdir. Kâfirlerin cansız olduğunu ve bunun için düşünmediklerini nereden çıkarmıştır?

Bahaeddin Sağlam’ı Tebrik Ederim

Yukarıdaki yazıyı okuyanlar, böyle bir tenkidin nasıl yapılabildiğini düşünebilir, hatta onu ciddiye almamızı eleştirebilirler. Bize göre Sayın Sağlam’ın bu cesareti tebrike değer. Çünkü bu tenkit, Bakara 171. âyete gele-

nekte nasıl anlam verildiğinin görülmesine ve doğru anlamı göstermemize yardımcı olmuştur.

Meâl ve Tefsirlerde Bakara 171. Âyet

Âyet şöyledir:

وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُواْ كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لاَ يَسْمَعُ إِلاَّ دُعَاء وَنِدَاء صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لاَ يَعْقِلُونَ .

Biz âyete şu meâli veriyoruz:

“Kendilerini âyetlere kapatanların durumu, çağrı ve seslenme dışında bir anlam veremediği sese karşı öten karganın durumu gibidir. Sağır, dilsiz ve kör kesilirler. Onlar akıllarını kullanmazlar.” (Bakara 2/171)

Âyette geçen (نعق ينعِق); hem karganın ötmesi; hem de çobanın davara bağırması ve onu engellemesi anlamına gelir. Meâl ve tefsirler kelimeye ikinci anlamı vererek âyeti anlaşılamaz hale getirmişlerdir. Anlamlı kılmak için de kendilerini, metne uygun olmayan anlamlara zorlamışlardır. Önce Türkçe meâllerden örnekler verelim:

1. Türkçe Meâllerden Örnekler

a. Diyanet Vakfı’nın meâli:

(Hidâyet çağrısına kulak vermeyen) kâfirlerin durumu, sadece çobanın bağırıp çağırmasını işiten hayvanların durumuna benzer. Çünkü onlar sağırlar, dilsizler ve körlerdir. Bu sebeple düşünmezler.

Çobanın davara bağırması anlamını taşıyan kelime (نعق)’dir. Meâlde bu anlamı tercih edenler, kâfirleri çobana benzetmek zorundadırlar. Çünkü âyetin ilgili bölümü şöyledir:

مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُواْ كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ

Bu sebeple tercüme Arap dili bakımından kabul edilemez. Bu anlamı vermek için âyetin metnini şu şekilde değiştirmek gerekir:

وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُواْ كَمَثَلِ الَّذِي لاَ يَسْمَعُ إِلاَّ نعق الراعي دُعَائه وَنِدَائه …

(Hidâyet çağrısına kulak vermeyen) kâfirlerin durumu, sadece çobanın bağırıp çağırmasını işiten hayvanların durumuna benzer…

Âyetin yapısını bozduğu için bunun kabul edilebilecek bir tarafı yoktur.

b. Elmalılı Muhammed Hamdi YAZIR:

“O kâfirlerin meseli sade bir çağırma veya bağırmadan başkasını duymaz

bir kulakla haykıranın hâline benzer, sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler, akıl da etmezler.”

Hiçbir varlık, kulak ile haykıramaz. Böyle bir şey mümkün olsa onu Müslüman da yapar. Öyleyse bu haykırış kâfirlikle nasıl özdeşleştirilebilir? Bu meâli verebilmek için âyetin yapısı ve mantığı, aşağıdaki gibi bozulmuştur.

وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُواْ كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِالأذن الذي لاَ يَسْمَعُ إِلاَّ دُعَاء وَنِدَاء…

Bunun da kabul edilebilir bir yanı yoktur.

c. Ömer Nasuhi BİLMEN:

“Ve kâfirlerin meseli, o hayvanların meseli gibidir ki, çağırmadan, bağırmadan başka bir şey işitmeksizin haykırır durur; sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Artık onlar düşünemezler.”

Bu meâlde (نعق)’ye hayvanın haykırıp durması anlamı verilmiştir. Kelimenin böyle bir anlamı yoktur ama hakiki manayı verme imkânı bulamadığı için mecaze gittiğini kabul etsek bile âyette aşağıdaki değişikliği yapmadan mecaza da gidemez.

وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُواْ كَمَثَلِ البهائم الَّتي تنْعِقُ وهي لاَ تسْمَعُ إِلاَّ دُعَاء وَنِدَاء

Burada müzekker müennese, müfred ceme’e dönüştürülmüş ve mef’ulün bihe hal manası verilmiştir. Bu meal, diğerlerine göre doğruya daha yakın olsa da doğru değildir.

d. Suat YILDIRIM:

“İnkârcıları hakka çağıranın durumu, tıpkı bağırıp çağırmadan başka bir şey işitmeyen hayvanlara haykıran kimsenin durumu gibidir. Sağır, dilsiz ve kördür onlar. Bundan ötürü akledip anlayamazlar.”

Bu meâlde daha büyük bir hata yapılmış; “وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُواْ = inkârcıların durumu” ibaresinin yerine, وَمَثَلُ الَّذِينَ يدعون الكفار إلى الحق = İnkârcıları hakka çağıranın durumu” ibaresi konarak âyete ters bir anlam yüklenmiştir. Bu anlam doğru kabul edilse, âyetin sonundaki hüküm cümlesinin yani “Sağır, dilsiz ve kördür onlar. Bundan ötürü akledip anlayamazlar” cümlesinin hakka çağıran kişilerin özelliği olması gerekir. Bunun daha büyük bir hata olduğu açıktır.

2. Tefsirlerden Örnekler

Yukarıdaki meâlleri yazanlar, kendi sahalarında yetkili kişilerdir. Meâllerini eski tefsirlerden aktarmışlardır. Onları tenkit etmemizin sebebi eskilerin yollarına, düşünmeden girmeleridir.

a. Taberî Tefsiri

Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî (öl. 310 h.), Bakara 171. âyete tefsir âlimleri tarafından farklı anlamlar yüklendiğini söylemiştir. Bunlar:

1- Kâfirler, Allah'ın Kitabı'ndan kendilerine okunanı tam anlamadıkları, Allah'ın tek ilah olduğunu kabule yanaşmadıkları ve öğüt dinlemedikleri için hayvanlar gibidirler. Seslenildiğinde onlar da sesi duyarlar ama söyleneni akledemezler.

Bu; İbn Abbas, İkrime, Mücahid, Katade, Ata, er-Rabî' ve Süddî'nin görüşüdür. Mücahid demiştir ki, burada seslenen çoban, dinlemeyen ise hayvanlardır.

Taberî'ye göre bunlar âyeti şöyle anlamışlardır:

ومثل وعظ الذين كفروا وواعظهم كمثل نعق الناعق بغنمه ونعيقه بها

Kâfirlere verilen öğütün ve o öğütü verenin durumu tıpkı çobanın davarına seslenmesine ve davara karşı çıkardığı sese benzer.

Taberî sözlerine şöyle devam ediyor: "Âyette مثل kelimesinin الذين كفروا'nun başına konup الوعظ ve الواعظ kelimelerinin konmamış olması, cümlenin akışının bunu göstermesinden dolayıdır."

Bize göre, kâfirlere öğüt veren kişi, çobana benzetilemez. Hayvanlarına seslenen çoban, vermek istediği emri verir ve istediği sonucu çoğunlukla alır. Benzetmeyi doğru saysak bile bu âyette böyle bir benzetme olamaz. Çünkü o zaman, âyetin sonundaki. "Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Onlar akıllarını kullanmazlar" cümlesinin öğüt veren kişilerin özelliği olması gerekir. Yukarıdaki tefsiri, ilgili yere yerleştirince âyetin metni şöyle olur:

ومثل وعظ الذين كفروا وواعظهم كمثل نعق الناعق بغنمه ونعيقه بها صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لاَ يَعْقِلُونَ.

Kâfirlere verilen öğütün ve o öğütü verenin durumu tıpkı çobanın davarına seslenmesine ve davara karşı çıkardığı sese benzer. Sağırdır, dilsizdir, kördür. Onlar akıllarını kullanmazlar.

Bunun kabul edilemeyeceği açıktır.

Taberî diyor ki: "Adı geçen âlimler âyeti şöyle anlamış da olabilirler:

ومثل الذين كفروا في قلة فهمهم عن الله وعن رسوله كمثل المنعوق به من البهائم الذي لا يفقه من الأمر والنهي غير الصوت

Kâfirler, Allah'tan ve Elçisi'nden geleni tam anlamama konusunda kendine seslenilen hayvanlar gibidirler. Onlar da verilen emri ve yasağı sadece ses olarak algılarlar.

Mesela bir hayvana "yemini ye" veya "suya git" dense bu onun için, sadece söyleyenin sesidir; başka anlamı yoktur. Kâfir de emredildiği veya yasaklandığı şeyi pek düşünüp taşınmadan eksik anlar ve kötü algılar."

Bu tefsiri kabul etmek de mümkün değildir. Böyle olsa, hiçbir kâfirin sorumlu tutulmaması gerekir. Çok sayıda âyet, kâfir olanların gerçeği anladıktan sonra kâfir olduklarını bildirmektedir. Aşağıdaki âyetler onlardandır:

"İnsanlar tek bir toplumdu. Allah, onlara müjde veren ve uyarılarda bulunan nebîler gönderdi; onlarla birlikte, gerçekleri içeren kitap da indirdi ki ayrılığa düştükleri konularda insanlar arasında o kitap hükmetsin. Kendilerine kitap verilenlerden başkası ayrılığa düşmedi. Açık belgeler geldikten sonra birbirlerine hakimiyet kurmak istedikleri için böyle oldu. Sonra anlaşamadıkları konuda, Allah, müminleri, kendi onayıyla doğruya ulaştırdı. Allah, doğruları tercih edeni doğru yola yöneltir." (Bakara 2/213)

"Allah Nuh'a ne buyurmuşsa onu, sizin için bu dinin şeriatı yapmıştır. Sana vahyettiğimiz, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya emrettiğimiz şudur: Bu dini ayakta tutun, bu konuda bölünüp parçalanmayın. Senin çağırdığın şey müşriklere ağır gelir. Allah doğru tercihte bulunanı kendi tarafına alır, doğruya yöneleni de kendine yönlendirir.

Bölünüp parçalanmaları, kendilerine bu ilim (Kur'ân'ı Açıklama İlmi) geldikten sonra birbirlerine üstünlük kurma çabalarından oldu. Rabbinin, belirlenmiş ecellerine kadar onları özgür bırakma sözü olmasaydı gereği yapılırdı. Onlardan sonra Kitaba mirasçı olanlar ise Kitap'tan şüphe duyup tam bir ikileme düşerler" (Şûra 42/13–14)

Bakara 171. âyete yukarıdaki anlamı verenler, bu ve benzeri âyetleri dikkate almamış ve Kur'ân'ın üslubuna ters düşmüş olurlar.

Taberî diyor ki:" Bazısı da âyete şu anlamı vermiştir:

Kâfirler, kendilerini duymayan ve düşünmeyen ilahlarına ve putlarına isteklerini sundukları sırada, tıpkı bağırma ve çağırma dışında bir şey duymayan hayvanlara seslenen kişi gibi olurlar. Bu kişi, hayvanın verdiği cevaptan da bir şey anlamaz.

Bunlar âyeti şu şekilde düşünmüşlerdir:

ومثل الذين كفروا وآلهتهم في دعائهم إياها وهي لا تفقه ولا تعقل كمثل الناعق بما لا يسمعه الناعق إلا دعاء ونداء.

“Duymayan ve düşünmeyen putlarına isteklerini sundukları sırada kâfirler ve ilahları, tıpkı bağırma ve çağırma dışında bir şey işittiremediği hayvanlara seslenen kişi gibi olurlar. Bu kişi sadece hayvanın ona yaptığı seslenmeyi duyar.”

Bu görüş İbn Zeyd’e aittir.

Tahâvî, birinci görüşü, yani İbn Abbas ve diğerlerinin görüşünü tercih ettiğini söyledikten sonra şunları ekliyor:

“Bu âyet Yahudiler hakkında inmiştir. Onlar puta tapmaz ve heykellere saygı göstermezler. Onlardan bir fayda ummaz, bir zararlarını gidermelerini de beklemezler. Bu sebeple son görüş doğru değildir.

b. Keşşaf Tefsiri

Ebu’l- Kâsım Mahmud bin Ömer ez-Zemahşerî (467–538 h.) diyor ki: Âyetin başından kaldırılmış bir kelimeyi ekleme zorunluluğu vardır. Âyete şöyle anlam verilir:

ومثل داعي الذين كفروا كمثل الذي ينعق

Kâfirleri imana çağıran tıpkı hayvana seslenen kişi gibidir.

Âyete şu anlam da verilebilir:

ومثل الذين كفروا كبهائم الذي ينعق

Kâfirler, seslenen çobanın hayvanları gibidir.

Âyetin anlamı şöyledir: Kâfirleri imana çağıran, hayvanlara seslenen çoban gibidir. Yapılan çağrıyı ciddiye almadıkları ve gerçeği görmek istemedikleri için sesin sadece musikisini ve uğultusunu duyarlar. Hayvan da kendine seslenen ve engellemeye çalışan çobanın sesini sadece çağırma ve bağırma olarak algılar. Hayvanlar akıllılar gibi bir şey anlayıp kavrayamazlar.

Bunlar, yukarıda, Taberî’nin dile getirdiği görüşlerden olduğu için üzerinde tekrar durmaya gerek yoktur. Okuduğumuz tefsirler bu çerçeveyi aşamamışlardır.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz: Meâller ve tefsirlerde yer alan yanlışların sebebi, âyetler arası ilişkilere dikkat edilmemesidir. Eğer dikkat edilseydi şu âyette yer alan benzetmeden hareketle doğru anlama ulaşılırdı:

"Cinlerin ve insanların çoğunu sanki Cehennem odunu olsunlar diye yetiştirdik. Onların da kalpleri vardır ama (gerçeği) kavramazlar; gözleri de vardır ama ilerisini görmezler; kulakları da vardır ama (söz) dinlemezler. Onlar en'âm (koyun, keçi, sığır ve deve) gibidirler. Aslında daha düşük seviyededirler. Onlar yanılgılar içindedirler." (A'raf 7/179)

Koyun, keçi, sığır ve deve diye tercüme ettiğimiz kelime en'âm (الأنعام)'dır. Türkçede bunun tek bir karşılığı yoktur. Birçok meâl, "dört ayaklı" diye tercüme etmiştir. At, eşek, kedi, köpek ve vahşi hayvanlar da dört ayaklı olduğundan bu tercüme doğru olmaz.

Bu âyetle Bakara 171 arasında üç temel benzerlik vardır:

1- Her iki âyet de kâfirlerle ilgilidir.

2- Her iki âyette de onların sağır, dilsiz ve kör olduklarından bahsedilmektedir.

3- A'râf 179'a göre kâfir en'âmdan düşük seviyededir. Bakara 171, kâfirlerin neye denk olduğunu belirttiğine göre en'âmdan düşük seviyedeki hayvanı göstermelidir. Na'k (= نعق) karganın ötmesi anlamına geldiğinden o hayvan kargadır.

Gerçekten de karga en'âm'dan düşüktür. Çünkü leşle beslenir. Küçük kuşları, yumurtaları ve civcivleri yer. Yiyecek aramak için çöplükleri karıştırır. Tahıl bitkilerine, meyve ağaçlarına, sebzelere ve bağlara büyük zarar verir. Bununla birlikte gelişmiş psişik yetenekleri vardır, kolayca evcilleştirilebilir.

Şu âyet, bazı kâfirlerde, kargaya benzer özellikler olduğunu bildirmektedir:

"Eline fırsat geçince tabiatı bozmaya, kaynakları ve nesilleri etkisizleştirmeye çalışır." (Bakara 2/205)

Şu âyete göre kâfirler şerli insanlardır:

"Görmezlikten gelenler (kafirler), ister ehl-i kitaptan ister müşriklerden olsunlar, sürekli kalmak üzere Cehennem ateşine gireceklerdir. İşte onlar yaratılmışların en şerlileridir (kötüleridir)." (Beyyine 98/6)

Aşağıdaki örneklerde olduğu gibi karga ile ilgili atasözleri ve deyimler hep kötü ve zararlı insanları anlatır.

Kılavuzu karga olanın burnu pislikten kurtulmaz.

Karga mandayı rahata kavuşsun diye değil, karnını doyursun diye bitler.

Alacağına şahin, vereceğine karga.

Karga gibi leşe konma.

Karga gibi sesi olmak.

Kargalar derneği.

Kâfir – karga ilişkisi, Habil – Kabil olayında da vardır. Yoldan çıkarak kardeşi Habil'i öldüren Kabil kendini, karga kadar olamamakla suçlamıştır. Bu olayı anlatan âyetler şöyledir:

"Bunlara, Adem'in iki oğluna ait şu gerçek olayı anlat. Bir gün ikisi de Allah'a sunuda bulunmuş; birininki kabul edilmiş, diğerininki edilmemişti. Sunusu kabul edilmeyen "Seni kesinlikle öldüreceğim!" deyince diğeri, "Allah sadece kendinden çekinerek korunanların sunusunu kabul eder." demişti.

"Sen, beni öldürmek için elini kaldırsan bile ben seni öldürmek için elimi kaldırmam. Çünkü ben, bütün varlıkların Sahibi (Rabbi)olan Allah'tan korkarım.

İsterim ki hem benim günahımı hem de kendi günahını sırtlanasın da cehennem ahalisinden olasın. Yanlış yapanların cezası işte budur."

Diğeri, kardeşini öldürme konusunda nefsine yenik düştü ve onu öldürdü. Böylece kaybedenlerden oldu.

Allah, yeri eşeleyen bir karga gönderdi ki ona, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini göstersin. O da, "Yazık bana, o kadar da mı acizim! Şu karga kadar olup kardeşimin cesedini gömemedim!" dedi. Böylece yaptığına pişman olanlara katıldı." (Maide 5/27-31)

Bütün bu sebeplerden dolayı Bakara 171. âyete şu anlamı vermek gerekir:

"Kendilerini âyetlere kapatanların durumu, çağrı ve seslenme dışında bir anlam veremediği sese karşı öten karganın durumu gibidir. Sağır, dilsiz ve kör kesilirler. Onlar akıllarını kullanmazlar."

Bu mealde âyetin metnine hiçbir müdahale yapılmamıştır.

EK (ذرأ) Kelimesi

(ذرأ)'nin iki anlamı vardır; biri beyaza çalan renk, diğeri tohum serpmekdir; ذَرَأْنا الأرضَ، أي بذَرْناها.

Saçları ağarmış erkeğe رجل أذرَأُ kadına da امرأة ذَرْآءُ denir. "وذَرِئَ شَعَرُه وذَرَأَ" "saçları ağardı" demektir. الذُّرْأة، beyaz, ملح ذَرَآنِيٌّ وذَرْآنيّ Beyaz tuz anlamına gelir .

Şu âyet delil gösterilerek ذَرَأَ'ye خَلَقَ anlamı da verilmiştir. خَلَقَ Türkçe'ye "yarattı" diye tercüme edilmektedir .

فَاطِرُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ.

O gökleri ve yeri yaratandır. Size kendi nefislerinizden eşler yaptığı gibi en'amı da eşleştirmiştir. O, (يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ) sizi yeryüzünde yaratır. Onun benzeri hiçbir şey yoktur. O, işitir ve bilir. (Şura 42/11)

Âyetteki (يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ) iberesine "yaratma" anlamı uygun düşmez. İnsana ve en'ama kendi cinslerinden eşler verildiğini söyledikten sonra onları yaratmaktan bahsetmek olmaz.

Kelimeye; ya saçların ağarması anlamındaki ذَرَأ'yi müteaddi yaparak "saçlarını ağartma yani yaşlandırma" ya da onun lazımî anlamı olan "besleme ve yetiştirme" anlamını vermelidir. O zaman âyetin meali şöyle olur:

O gökleri ve yeri var edendir. Size kendi nefislerinizden eşler yaptığı gibi en'am'ı da eşleştirmiştir. O, yeryüzünde sizi beslemektedir. Onun benzeri hiçbir şey yoktur. O, işitir ve bilir.

Müfredatta ذَرَأ'ye; "إظهار الله تعالى ما أبداه Allah'ın bitirdiği şeyi ortaya çıkarması" anlamı verilmiştir. ذرأ الله الخلق'nin anlamı "أوجد أشخاصهم şahıslarını var etti"dir . Şahıs, kişinin veya eşyanın uzaktan görüntüsüdür. Sadece yetişmiş ve olgunlaşmış olan şey uzaktan kendi şeklinde görülebilir. Bu sebeple kelimeye Müfredat'ın verdiği anlam ile bizim verdiğimiz anlam örtüşmektedir.

Bu anlamın doğruluğuna âyetlerden örnekler verelim:

وَجَعَلُواْ لِلّهِ مِمَّا ذَرَأَ مِنَ الْحَرْثِ وَالأَنْعَامِ نَصِيبًا فَقَالُواْ هَـذَا لِلّهِ بِزَعْمِهِمْ وَهَـذَا لِشُرَكَآئِنَا ...

"Allah'ın yetiştirdiği ekinden ve en'amdan Allah'a bir pay ayırır ve kendilerince "Bu Allah'ın, bu da O'na ortak saydıklarımızın" derlerdi..." (En'âm 6/136)

Bu âyette ذَرَأ kelimesi, ekinin ve en'amın yetişmiş, olgunlaşmış ve paylaşılacak duruma gelmiş halini göstermek için kullanılmıştır. Bu da verdiğimiz anlamın doğruluğuna delildir.

وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ . وَهُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ

“Hâlbuki sizler için dinleme, ileri görüşlü olma (basiret) ve gönül yeteneği veren O’dur. Görevlerinizi ne kadar az yapıyorsunuz. Toprağa (kabrinize) sizi tohum gibi eken de O’dur. Hepiniz O’nun huzurunda toplanacaksınız.” (Müminun 23/78-79)

Birinci âyet, yaratılmış insanın biçimini ve en önemli organlarını anlatıyor. İkinci âyetteki (ذرأ), yaratma diye tercüme edilirse gereksiz tekrar olur. Hâlbuki yaratılma ile haşir arasında insanın yetişip olgunlaştığı dünyadaki hayatı vardır. İşte (ذرأ) onu ifade için kullanılmıştır.

Zürriyet de (ذرأ) kökündendir. Kişinin zürriyeti, kendinden sonra yaşayacak neslidir. Yetişip olgunlaşmayanlar o hayatı yaşayamazlar. Şu âyet buna işaret eder.

إِنَّمَا أَشْرَكَ آبَاؤُنَا مِن قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِّن بَعْدِهِمْ

“Sana, ortaklar uyduranlar atalarımızdı. Biz ise onlardan sonra gelen bir (zürriyet) nesildik.” (A’râf 7/173)

Sonuç olarak (ذرأ) kökünden Kur’ân’da geçen kelimeler besleme ve yetiştirme anlamındadır.

Doğrusunu Allah bilir.

15. KONU

İÇİNDE OLANDAN SORUMLU OLMA

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

لِّلَّهِ ما فِي السَّمَاواتِ وَمَا فِي الأَرْضِ وَإِن تُبْدُوا مَا فِي أَنفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُم بِهِ اللّهُ فَيَغْفِرُ لِمَن يَشَاء وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاء وَاللّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ.

"Göklerde ve yerde olan her şey Allah'ındır. İçinizde olanı, açığa vursanız da gizleseniz de Allah sizi ondan hesaba çeker. Affı hak edeni affeder, azabı hak edene de azap eder. Her şeye ölçü koyan Allah'tır." (Bakara 2/284)

Nebîmiz aleyhisselam şöyle dedi:

"Bakın, vücutta bir et parçası vardır. O iyi olursa vücudun tamamı iyi olur, o bozulursa vücudun tamamı bozulur. İşte o kalptir."[112]

İçinde olan ile içinden geçen aynı değildir. İçinde olan; iman, küfür, sevgi, nefret, kin, iyi niyet gibi hayata yön veren şeylerdir. İçinden geçen ise genellikle şeytan vesvesesidir. Bazen içinize öyle şeyler gelir ki "acaba kâfir mi oldum?" dersiniz. Bu, doğru yolda olduğunuzu gösterir. Çünkü şeytan, Kıyâmete kadar süre alınca şöyle demişti:

قَالَ فَبِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ. ثُمَّ لَآتِيَنَّهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ .

"İblis dedi ki "Madem beni bu hale düşürdün, ben de onlar için, senin doğru yolunun üstüne oturacağım. Sonra önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından sokulacağım. Göreceksin, onların çoğu sana karşı görevlerini yerine getirmeyecektir."" (A'râf 7/16-17)

Şeytana izin verildiği için vesvesesine engel olunamaz. Bundan Nebîler de kurtulamazlar. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّى أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ فَيَنْسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ.

"Şeytanın bulaştırdığı şeye izin vermemiz, kalplerinde hastalık olanlar ile kalpleri katı olanlar için aslında bir imtihandır. Yanlış yapanlar, (Allah'ın hükmüne uymak yerine şeytanların kurgularına uymayı tercih edip) derin bir ikileme düşerler." (Hac 22/52)

Şeytan vesvesesinden kurtulmaya güç yetmeyeceği için onun sorumluluğu olmaz. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا

"Allah, kimseye gücünün yettiğinden fazlasını yüklemez." (Bakara 2/286)

112 Müslim, Müsakât, 107.

16. KONU

CUMARTESİ YASAĞI

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ. فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ.

İçinizden cumartesi yasağını çiğneyenleri elbette bilirsiniz. Onlara "Aşağılık maymunlar gibi olun demiştik. Bunu, o gün yaşayanlara ve arkadan gelenlere ders ve müttakîlere öğüt olsun diye yapmıştık." (Bakara 2/65–66)

Yahûdilerde Cumartesi günü av yasağı vardı. Davûd (a.s.) zamanında sahil kenti olan Eyle'de[113] Yahûdiler yaşardı. Yılın bir ayında her taraftan oraya balıklar akın eder, neredeyse su görünmez olurdu. O ayın dışında ise sadece Cumartesi günleri balık gelirdi. Derken deniz kenarında havuzlar kazıp arklar açtılar. Cumartesi havuzlar balıkla dolar, pazar günü onları avlayarak yasağı çiğnememiş olduklarını sanırlar, cezalandırılacaklarından korkarlar ama yine de balıklardan yararlanırlardı.

Zamanla evlatlar babaların yolundan gitti, zengin oldular. Bunu hoş karşılamayanlar vazgeçirmeye çalıştılarsa da vazgeçmediler. "Çoktandır bunu yapıyoruz, Allah'tan bir ceza gelmedi." dediler. "Aldanmayın, belki bir azap gelir, yok olursunuz." dendi. Bir sabah alçak maymunlar haline geldiler. Üç gün böyle yaşadılar, sonra yok olup gittiler.[114]

Bir bölük mücadeleyi sürdürdü. *"Aralarından bir (başka) bölük şöyle diyordu: "Allah'ın yok edeceği veya şiddetli azaba uğratacağı bir topluma niçin öğüt veriyorsunuz?"* Öğüt verenlerin buna cevabı şöyle olmuştu: *"Bu, Rabbiniz (Sahibiniz)e, hiç değilse bir özür beyan edebilmemiz içindir, belki Allah'a karşı gelmekten sakınırlar."* Âyetler şöyle devam ediyor:

فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ أَنْجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ. فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ.

"...verilen öğüdü dikkate almadıkları ortaya çıkınca yaptıkları kötülüğe engel olmaya çalışanları kurtardık. O yanlışı yapanları da yoldan çıkmalarına karşılık kötü bir azaba çarptırdık. Engelleme gayretlerine karşı baş kaldırınca onlara: "Aşağılık maymunlar gibi olun !" dedik." (A'raf 7/165-166)

113 Kutsal Kitap'ın Türkçe baskısına (Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İst. 2001) eklenen haritaya göre bu yerin adı Eylat'tır.

114 Fahrüddin er-Râzî, Tefsir-i kebîr, Bakara 64-65'in tefsiri.

17. KONU

BAKARA OLAYI

(Kurbanlık Boğa) Olayı

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً قَالُوا أَتَتَّخِذُنَا هُزُوًا قَالَ أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ. قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا فَارِضٌ وَلَا بِكْرٌ عَوَانٌ بَيْنَ ذٰلِكَ فَافْعَلُوا مَا تُؤْمَرُونَ. قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا لَوْنُهَا قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَوْنُهَا تَسُرُّ النَّاظِرِينَ قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ إِنَّ الْبَقَرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَا وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ لَمُهْتَدُونَ. قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا ذَلُولٌ تُثِيرُ الْأَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَ مُسَلَّمَةٌ لَا شِيَةَ فِيهَا قَالُوا الْآنَ جِئْتَ بِالْحَقِّ فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ.

“Bir gün Musa halkına, “Allah bir sığır kesmenizi emrediyor!” dedi. “Sen bizimle eğleniyor musun!” dediler. O da “Kendini bilmez biri olmaktan, Allah’a sığınırım!” dedi.

“Bizim için Sahibine (Rabbine) sor, o nasıl bir şeydir, bize açıklasın!” dediler. Dedi ki O, şöyle diyor: ‘Ne yaşlı ne körpe, ikisinin ortası bir sığır.’ Haydi, emri yerine getirin!”

“Bizim için Sahibine (Rabbine) sor, bize ne renk olduğunu da açıklasın!” dediler. Musa dedi ki Rabbim şöyle diyor: “O sarı bir sığırdır, sapsarı renkte, görenlere zevk verir.”

“Bizim için Sahibine (Rabbine) bir daha sor, onun nasıl bir şey olduğunu iyice açıklasın! Bize göre o özellikler birçok sığırda var. Allah bulmamızı tercih ederse biz onu buluruz!” dediler.

Dedi ki Sahibim şöyle diyor: “O bir boğadır; ne koşulup toprağı sürmüş ne de ekin sulamıştır. Salmadır; alacası da yoktur.” “Şimdi tüm bilgiyi getirdin!” dediler ve boğayı kestiler. Neredeyse emri yerine getirmeyeceklerdi.” (Bakara 2/67-71)

بَقَرَةٌ (**bakara**), بَقَر=bakar’ın tekilidir, sığır demektir. Erkeğine (ثور=sevr) denir.[115] Âyetteki (تُثِيرُ الَأرْضَ=**tusîru’l-arda**) ifadesi bu sığırın erkek olduğunu gösterir. Çünkü (ثور=**sevr**) ile (تُثِيرُ=**tusîru**) aynı köktendir. (وَلاَ تَسقِي الْحَرْثَ =**velâ tesqi’l-hars**) ikinci kanıttır. Yani öyle bir sığır ki; “Ne koşulup toprağı sürmüş, ne de ekin sulamıştır.” Bunları yapacak kabiliyette ama yapmamıştır. Bu bir boğadan başkası olamaz. Fiillerin müennes olması بَقَرَةٌ nın müennes-i lafzî olmasından dolayıdır.

Memfis’te Apis adı verilen boğaya tapılırdı. Memfis, Kahire’nin 35 km. güneyinde, Nil üzerinde yer alan eski Mısır kentidir. Bu inanç daha sonra

115 Müfredât, بقر mad.

Mısır'ın diğer bölgelerine yayılmıştı. Apis bir tane olur ve ölen Apis'in başka bir boğanın bedeninde yeniden dünyaya geldiğine inanılırdı. Yeni boğayı rahipler otlaklarda arar, belirgin özellikleriyle diğerlerinden ayırır, bulurlardı.[116] Tevrat'ta konu ile ilgili şu ifadeler vardır:

Mısır'da bildirin, Migdol'da duyurun, Nof'ta,[117] Tahpanhes'te duyurun: Yerini al, hazırlan, çünkü çevrendekileri yiyip bitiriyor kılıç!

İlahın Apis neden kaçtı? Boğan neden ayakta kalamadı? Çünkü Rab onu yere serdi." (Yeremya 46/14)

Bakara'nın âyetleri Apis özelliğinde bir boğanın kesilmesini emretmektedir. Böylece o batıl inanç ortadan kalkacaktı. Çünkü Musa aleyhisselam, 40 günlüğüne Tur'a gidince İsrail oğulları, Harun aleyhisselama rağmen buzağı heykeli yapıp tapmışlardı. "...buzağı tutkusu onların içlerine işlemişti..." (Bakara 2/93) Böyle olmasa, o sığırı kesmemek için bahane aramazlardı.

Hindular, ineğe saygı gösterirler. Bir inek camiye girse çıkarılması sıkıntı doğurur. Hindistan'da 250 milyon kadar inek olduğu belirtiliyor. Hint yönetiminin, ineği asıl konumuna getirmek için uğraştığı ama başarılı olamadığı bildiriliyor.[118]

Müslümanların her yıl kutladığı kurban bayramı bu bakımdan önemlidir. İnsanların bir kesimi tarafından kutsanan hayvanları kurban kesen Müslümanlar bu tür inançlardan sürekli uzak kalmaktadır. Kurbanla ilgili şu âyet pek anlamlıdır:

لَنْ يَنَالَ اللَّهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلَكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوَى مِنْكُمْ.

"Onların ne etleri, ne de kanları Allah'a ulaşır; ona ulaşacak olan sizin takvanızdır." (Hac 22/37)

Kurban etleriyle ilgili olarak şöyle buyrulur:

(Kesilen kurbanlar) Yanları yere yapıştığı zaman onlardan hem siz yiyin, hem kendi halinden memnun olana hem de isteyene yedirin." (Hac 22/36)

116 Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, c. II, s. 712.

117 Nof, Memfis'in diğer adıdır. Bu husus, Tevrat'ın dipnotlarında ve ekindeki haritada yer almaktadır. (Kutsal Kitap, Yeni Çeviri, İstanbul, 2001)

118 Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, Dinler Tarihi, Ankara 2002, s. 145.

18. KONU

UYKU VE ÖLÜM İLİŞKİSİ

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا كَذٰلِكَ يُحْيِي اللَّهُ الْمَوْتَى وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ.

"Ölenin vücudunun parçasını yerine koyun!" demiştik. Allah ölülere, bu şekilde (parçaları birleştirerek) can verir. Size âyetlerini gösterir ki aklınızı kullanasınız." (Bakara 2/73)

"…İşte Allah ölüleri böyle diriltir." hükmü önemlidir. Ahirette ölüler, bir sığır parçasının vurulması ile diriltilmeyeceklerdir. Onunla olsa olsa, uyuyan bir kişi uyandırılabilir. Öyleyse ölülerin diriltilmesi, uyuyanın uyanması gibi olabilir. Çünkü âyetlere göre ölüm bir uyku, kabir, uyuma yeri, öldükten sonra dirilme de uykudan kalkma gibidir. Bir âyet şöyledir:

وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُمْ بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضَى أَجَلٌ مُسَمًّى.

"Geceleyin sizi vefat ettiren ve gün içinde kırıp döktüklerinizi bilen O'dur. Gündüzün sizi kaldırır ki belirlenmiş ecelinizi tamamlasın." (En'am 6/60)

Kıyâmetin anlamı kalkıştır. Öldükten sonra dirilme yataktan kalkış, sura üfleme de kalk borusunun çalması gibidir.

Yukarıdaki âyet, yeni öldürülmüş ve vücudu henüz bozulmamış kişinin diriltilmesinden bahsediyor. Allah Teâlâ kudretiyle onun tahrip olmuş organını düzeltmiş ve ruhu vücuda göndermiştir. İşte ölülerin yeniden dirilmesi böyle olacaktır. Önce kişinin vücudu canlı hale getirilecek, sonra ruhu, uykudan uyanır gibi bedene döndürülecektir.

İnsan, sulanmış topraktan (tîn) yaratılmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

أَلَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ. ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ.

"Yarattığı her şeyi güzel yaratan ve o insanı (Âdem'i) yaratmaya çamurdan başlayan O'dur. Sonra onun soyunu bir özden; zayıf bir sudan yaratmıştır." (Secde 32/7-8)

Tîn, su ile toprağın karışmış halidir.[119] Su toprağa karışmazsa hayat olmaz. Bütün yiyecekler bu şekilde oluşur. Dolayısıyla sadece Âdem değil, her insan topraktan yaratılmıştır. Gıdalardan süzülen bir öz, insan tohumunu oluşturur. Tohum ana rahminde, topraktan gelen gıdalarla gelişir. Vücut ölünceye kadar toprak ve su ile beslenir. Ondan ayrılan her şey, tekrar toprak olur. Yeniden yaratılma da topraktan olacak ve insan bitkilerin çıkması gibi yeryüzüne çıkacaktır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

119 Ragıp el-İstafahani, Müfredât طين mad.

مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَى.

"Sizi topraktan yarattık, yine toprağa çevireceğiz ve bir kere daha sizi topraktan çıkaracağız." (Taha 20/55)

18.1. İnsan Ruhu

Vücut, ana rahminde belli bir kıvama geldikten sonra Allah ona ruh üfler. Yukarıdaki âyetlerin devamı şöyledir:

ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ.

"Sonra (organlarını tamamlamış) dengesini kurmuş ve ona ruhundan üflemiş; (böylece) size dinleme, ileri görüşlü olma (basiret) yeteneği ve gönüller vermiştir. (Bu yetenekleri) Ne kadar az değerlendiriyorsunuz!" (Secde 32/9)

18.2. Ölüm ve Uyku

Ruh, vücudu ev gibi kullanır. Uykuya dalınca çıkar gider. Uyanma sırasında tekrar gelir. Ölen vücut, yıkılan ev gibidir. Yeniden yaratılıncaya kadar ruh oraya dönmez. Şu âyet bunu anlatmaktadır:

اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَى عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَى إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى.

"Allah ölüm esnasında ruhları alır, ölmeyenlerinkini de uykuda alır. Ölümüne hükmettiğini tutar, ötekini belli bir vakte kadar salıverir." (Zümer 39/42)

Âyete, daha açık olarak şu meâl verilebilir:

"Allah ölümü esnasında nefisleri vefat ettirir, ölmeyen nefsin vefatı uykudadır. Ölümüne hükmettiği nefsi tutar, ötekini belli bir vakte kadar salıverir."

Âyette hem mevt, hem vefat kelimeleri geçer. "**Nefisler**" hem (يتوفي =yeteveffa) fiilinin mef'ûlü hem mevtin (موت) ve (منام =**menam**)ın yani uykunun fâilidir. Buna göre bir kişide iki nefis vardır. Biri vefat ettirilen nefis, diğeri de uyuyan ve ölen nefistir. âyetler arası ilişkiler iyi kurulursa görülür ki, uyuyan veya ölen beden, vefat ettirilen ise ruhtur.

Vefat'ın kökü vefâ (وفى)'dır. Vefâ Arapçada bir şeyin tamamına ulaşma anlamındadır. Vefat ettirmek yani teveffi=(توفي); işini tamamlatmaktır. Ölüm veya uyku sırasında ruhun yapacağı bir iş kalmadığı için Allah onu bedenden çekip alır.

Mevt (موت), canlılığın kaybolması yani ölüm demektir.

Uyuyan ve ölen bedendir. Ruh ne ölür, ne de uyur. İnsan, ruh ile bedenin birleşimidir. Bunların her ikisine de nefs denir. Kur'ân bize, ölmüş bedenden ayrılan bir ruhun yapacağı şu konuşmayı bildirir:

حَتَّى إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ. لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا وَمِنْ وَرَائِهِمْ بَرْزَخٌ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ.

"Onlardan birine ölüm gelince der ki: "Rabbim! Beni geri çeviriniz. Terk ettiğim dünyada belki iyi bir iş yaparım." Hayır, asla! Bu onun söyleyeceği (boş) bir sözdür. Önlerinde yeniden dirilecekleri güne kadar bir engel vardır." (Müminun 23/99-100)

Ruh ile vücudun ilk birleşmesi ana rahminde olur.

وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجًا.

"Allah sizi topraktan, sonra döllenmiş yumurtadan yaratmış, sonra da (ruhunuzla) eşleşmiş hale getirmiştir." (Fâtır 35/11)

Ahirette beden tekrar yaratılınca eşleşme de tekrarlanacaktır. Bu, (زُوِّجَتْ النُّفُوسُ وَإِذَا) "Nefisler eşleştiği an…" (Tekvir 81/7) diye bildirilen andır.

Uyku, dinlenmek için zorunludur. Ölüm de bozulmayan, ihtiyarlamayan ve hasta olmayan, ölümsüz yani Ahiret hayatına uygun bir vücuda sahip olmak için zorunludur. Kişiye göre ölüp yeniden dirilme, gözleri kapayıp tekrar açmak gibidir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا أَمْرُ السَّاعَةِ إِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ.

"Kıyamet saati işi, gözü kapayıp açma kadardır, belki daha da yakındır. Allah her şeye bir ölçü koyar." (Nahl 16/77)

لَمْح الْبَصَرِ bakış demektir.[120] Bakışta göz açılıp kapanır sonra tekrar açılır. İşte Allah, dünya ile Ahiretin arasını buna benzetmiştir. Ölen insan hayata gözünü yumar ve dirilince yeniden açar.

Yeniden dirilme bu dünyada olur, ruh o zaman bedenle eşleşir ve insan gözünü açar ve kendini uykudan uyanmış gibi hisseder. Kâfir olan, kabir azabını kötü bir rüya sandığı için şöyle der:

120 لَمَحَ البَرْقُ ولَمَعَ، ولَمَحَ البَصَرُ، ولَمَحَهُ بِبَصَرِه واللَّمْحةُ: النَّظْرة el-Halil b. Ahmed (100-175 h.) el-Ayn, (thk: Mehdî el-Mahzûmî, İbrahim es-Sâmrâî), İran 1409/1988.

يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ

“...Allah’ım ne iyi yaptın...” (İsra 17/52)

Mahşerdeki sıkıntıları görünce de şöyle derler:

قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَن بَعَثَنَا مِن مَّرْقَدِنَا

“Eyvah! Yatağımızdan bizi kim kaldırdı?” derler.” (Yasin 36/52)

Kişinin algılaması açısından uyku ne ise ölüm de odur. Yukarıdaki âyetler bunu anlatmaktadır.

19. KONU

KİTABI TAHRİF

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

أَفَتَطْمَعُونَ أَنْ يُؤْمِنُوا لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ مِنْ بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ.

"Şimdi bunların size inanıp güvenmelerini mi bekliyorsunuz? İçlerinden birtakımı, Allah'ın sözünü dinler, akıllarına da yatar, sonra onu başka tarafa çekerler. Bunu, bile bile yaparlar." (Bakara 2/75)

Tahrîf, harf kökündendir. Harf sözlükte uç, kıyı, sivri ve keskin taraf anlamlarına gelir.[121] Sözü Tahrîf ise iki tarafa yüklenebilecek anlamlar taşıyan bir sözü yalnız bir tarafa çekmektir.[122]

Kur'ân'ın yasakladığı Tahrîf dine saldırma maksadıyla, kelimeyi yerleşik anlamından çıkarıp diğer anlamına kaydırmaktır. Bu konu şu âyette, örneklerle açıklanmıştır.

مِنَ الَّذِينَ هَادُواْ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَن مَّوَاضِعِهِ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ وَرَاعِنَا لَيًّا بِأَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنًا فِي الدِّينِ وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُواْ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاسْمَعْ وَانظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَأَقْوَمَ وَلَكِن لَّعَنَهُمُ اللّهُ بِكُفْرِهِمْ فَلاَ يُؤْمِنُونَ إِلاَّ قَلِيلاً

"Kimi Yahudiler kelimeleri başka anlamlara çekerek: "سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا/semi'nâ ve asaynâ" = dinledik sana sarıldık/dinledik yakana sarıldık, وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ" isma' ğayre musmain" = Sana "dinle!" demek haddimize değil ama dinle!/Dinlemezsin ya, dinle! bir de "رَاعِنَا/râinâ" = bize çoban ol!" derler. Bunu dillerini sivriltip dine saldırma maksadıyla yaparlar. Eğer bunların yerine "اسْمَعْ/isma= bizi dinle!", "سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا/semi'nâ ve ata'nâ = Dinledik ve içten boyun eğdik", bir de "انظُرْنَا/unzurnâ = bizi gözet" deselerdi elbette daha iyi ve daha doğru olurdu. Ama (âyetleri) görmezlikte direnmeleri sebebiyle Allah onları dışladı (lanetledi). Artık onların pek azı inanıp güvenir." (Nisa 4/46)

Âyette geçen üç cümleden her birinin, birbirine zıt iki anlamı vardır.

1. "سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا =**semi'nâ ve asaynâ**" cümlesinin bir anlamı "dinledik ve sıkı tuttuk" diğeri ise "dinledik ve isyan ettik" şeklindedir. Çünkü (**asâ**=عصى); hem isyan, hem de değneği tutar gibi sıkı tutma anlamına gelir.[123] Ulaşabildiğimiz tefsir ve meallerde bu inceliğin tespit edilemediği görülmektedir.

Eğer "سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا =**semi'nâ ve ata'nâ**" "Dinledik ve boyun eğdik" deseler-

121 Mütercim Asım, Kamus حرف mad.
122 Ragıp el-İsfahani, Müfredât, حرف mad.
123 es-Sıhah, Tacu'l- arus, Lisanu'l-arab.

di onu Tahrîf, yani başka anlama çekme imkânı olmayacağından daha iyi ve daha doğru olurdu.

2. "وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ =**isma' gayre musmain**" cümlesinin bir anlamı, "lütfen dinle, sana söz söylemek haddimize değil ama." diğeri ise "dinle, söz dinlemez adam"[124] şeklindedir. Eğer sadece "dinle" anlamına gelen, "اسْمَع=**isma'**" denseydi başka anlama çekilemezdi.

3. "رَاعِنَا =**râinâ**" cümlesinin anlamlarından biri "bizi güt" diğeri "bizi gözet" şeklindedir. "Bizi güt" sözünde bir iğneleme vardır. Yani "Sen bizi hayvan güder gibi gütmek istiyorsun, öyleyse güt" demiş olurlar. Dillerini biraz eğer, **ayn** harfini uzatarak **raînâ** derlerse "bizim çoban" demiş olurlar. Ama eğer "انظُرْنَا=**unzurnâ**" deselerdi "bizi gözet" dışında başka anlama çekilemezdi.

Tahrîfin başka şekilde olması Kur'ân için mümkün değildir. Çünkü bu Kitap, milyonlarca insanın hafızasındadır ve sayısız baskısı bulunmaktadır.

Âyette yer alan, "... Bunu dillerini bükerek ve dine saldırarak yaparlar" cümlesi Tahrîf için kötü niyeti şart koşmaktadır. Yoksa birden fazla anlam içeren bir sözle ilgili yanlış bir tercih veya dili dönmeyen yahut unutan kişinin âyeti yanlış okuması, Tahrîf kapsamına girmez.

124 Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili, c. II, s. 1363, (Nisa 46. âyetin tefsiri).

20. KONU

YAHÛDİLER İSYAN SÖZÜ MÜ VERDİLER?

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُواْ مَا آتَيْنَاكُم بِقُوَّةٍ وَاسْمَعُواْ قَالُواْ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَأُشْرِبُواْ فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ قُلْ بِئْسَمَا يَأْمُرُكُمْ بِهِ إِيمَانُكُمْ إِن كُنتُمْ مُّؤْمِنِينَ.

“Bir gün Tur’u tepenize kaldırarak sizden kesin söz almış, “Size verdiğimize sıkı sarılın ve dinleyin!” demiştik. Siz de “Dinledik ve sıkı sarıldık” demiştiniz. Oysa âyetleri görmezlikten gelmeniz sebebiyle buzağı tutkusu içinize işlemişti. De ki “Kendinizi mümin sayıyorsanız, inancınız sizden ne kötü şey istiyor!” (Bakara 2/93)

Âyette geçen “سمعنا وعصينا =**semi’nâ ve asaynâ**” cümlesine, “Dinledik ve sıkı sarıldık” şeklinde anlam verdik. Ancak bütün meâl ve tefsirler ona; “Dinledik ve isyan ettik” şeklinde anlam vermişlerdir.

Sahneyi göz önüne getirelim; Allah Tur’u, o koskoca dağı İsrail oğulları’nın üstüne kaldırmış, onlardan kesin söz alıyor; “Size verdiğimiz şeye sıkı sarılın” diyor. Böyle bir anda kim “işittik ve isyan ettik” diyebilir?

Şu âyet, dağın durumunu daha açık olarak bildiriyor:

وَإِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَأَنَّهُ ظُلَّةٌ وَظَنُّوا أَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ.

“Bir gün o dağı (Tur’u) âdeta bir gölgelik gibi üzerlerine kaldırdık; başlarına düşeceğini sandılar. “Size verdiğimize (Kitaba) sıkı sarılın. İçindeki bilgiyi aklınızdan çıkarmayın ki, korunabilesiniz.” dedik.” (A’raf 7/171)

Bir an için “isyan ettik” dediklerini düşünelim. Böyle söyleyen birinden söz alınmış olur mu? Hâlbuki Allah, “Bir gün sizden kesin söz aldık” diyor.

Âyetin son bölümü şöyledir: “…Oysa kâfirlik etmeniz sebebiyle o buzağı tutkusu içinize işlemişti. De ki: “İmanınız size ne kötü emir veriyor!.. Eğer inanmış kimselerseniz.” “İşittik ve isyan ettik” diyenler için böyle bir ifade kullanılmaz.

Bütün bunlara göre “وَعَصَيْنَا سَمِعْنَا” cümlesine anlam verirken “عَصَيْنَا = aseyna” kelimesine özel önem vermek gerekir. el-Asa (العصا) değnek demektir. “عصى = asâ” ise değneği tutar gibi tuttu veya değnekle döver gibi dövdü anlamınadır. Esmaî, bazı Basralıların şu sözünü nakleder: Değneğe asa denmesi elin ve parmakların, üzerinde birleşmesinden dolayıdır. Ebû Abîd’e göre asa’nın kök anlamı, birleşme ve anlaşmadır. (عصى): İsyan etti, emre karşı çıktı anlamına da gelir.[125] Her iki anlam da değnekte saklıdır.

125 es-Sıhah, Tacu’l-arus, Lisanu’l-arab.

Onu bir iş için kullanırsanız, sıkı sarılırsınız. Ama değneği bir başkasının kafasına da indirebilirsiniz. Bu da onun "**isyan**" anlamı ile ilgilidir.

Buna göre "وَعَصَيْنَا سَمِعْنَا" cümlesi, "işittik ve sıkı sarıldık" anlamına gelebileceği gibi "işittik ve isyan ettik" anlamına da gelebilir. Kötü niyetliler, böyle ifadeleri seçerler ki, her yöne çekebilsinler. Bu tür kullanıma cinas denir. "وَعَصَيْنَا سَمِعْنَا" Nisa 46. âyette bu şekilde kullanılmıştır. Bu sebeple o âyette Yahûdilerin "سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا" =**semina ve aseyna**" yerine "وَأَطَعْنَا سَمِعْنَا = **semi'nâ ve ata'nâ**" "Dinledik ve boyun eğdik" demelerinin daha iyi olacağı bildirilmiştir. "Daha iyi" "**iyi**"nin bir üst seviyesidir. Demek ki, Yahûdilerin "وَعَصَيْنَا سَمِعْنَا" demeleri de iyidir, ama onu başka tarafa yani "işittik ve isyan ettik" anlamına çekme imkânı olduğu için Allah, ikinci cümleyi söylemelerini tavsiye etmiştir. Bu âyetle ilgili açıklama "**Kitabı Tahrîf**" başlığı altında geçmişti.

Tevrat'ın konu ile ilgili bölümü şöyledir:

"Musa gidip RABB'in bütün buyruklarını, ilkelerini halka anlattı. Herkes bir ağızdan, "RABB'in her söylediğini yapacağız" diye karşılık verdi."

Musa RABB'in bütün buyruklarını yazdı. Sabah erkenden kalkıp dağın eteğinde bir sunak kurdu, İsrail'in on iki oymağını simgeleyen on iki taş sütun dikti. Sonra İsrailli gençleri gönderdi. Onlar da Rabb'e yakmalık sunular sundular, esenlik kurbanları olarak boğalar kestiler. Musa kanın yarısını leğenlere doldurdu, öbür yarısını sunağın üzerine döktü.

Sonra antlaşma kitabını alıp halka okudu. Halk, "Rabb'in her söylediğini yapacağız, O'nu dinleyeceğiz" dedi." (Tevrat, Çıkış 24/3-7)

Kur'ân'daki bilgi ile Tevrat'taki bilginin birbirini tamamladığı görülmektedir. Bu da Kur'ân'ı açıklamada önceki ilahi kitaplardan yararlanılabileceğini gösterir.

21. KONU

ŞEY, ŞÂE (شاء), MEŞÎET, KADER VE FITRAT

Şey (شيء) ve fıtrat, birbirleriyle yakın ilişkisi olan kelimelerdir. Şey, varlık demektir. Fıtrat ise varlıkların yapısını oluşturan, geliştiren ve değiştiren kanunlar bütünüdür. Bir varlığın oluşmasında kader ve iradenin büyük önemi vardır. Kader, varlıklardaki ölçü, irade de bir şeyi var etme isteği veya kararıdır.

Şey (شيء) hem mastar hem isimdir. Mastar, kelimenin türetildiği köktür. "Şey"den, "seçip yapma" anlamına gelen şâe "شاء" fiili türetilmiştir. Bu fiil, daha çok imtihanla ilgili âyetlerde geçer. Böyle yerlerde Allah'ın seçimi, kulun seçimine bağlı olduğundan Allah, istemediği şeyleri de seçip yaratabilir.

Bir de Kur'ân'da ve Sünnette olmayan ve Arapların bilmediği meşîet (مشيئة) kelimesi vardır. Bu kelime kural dışı(şaz) olarak şey (شيء) mastarından türetilmiştir. Öyle de olsa ona, "seçip yapma" dışında bir anlam verilemez. Ama bu yeni kelimeye yine kural dışı olarak "irade" anlamı yüklenmiş ve o anlam şâe (شاء) fiiline taşınmıştır. Artık kitaplar ve Arapça sözlükler, "شاء" fiiline, "irade" dışında bir anlam yüklemez olmuşlardır.

Kelimenin anlamındaki bu değişiklik, başka değişikliklere yol açmış; âyetlerde, faili insan olması gereken şâe (شاء) fiillerinin çoğunda Allah fail sayılarak çok sayıda âyet, hem kendi içinde hem de diğer âyetlerle çelişir hale getirilmiştir. Buna şu âyeti örnek verebiliriz:

وما أرسلنا مِن رسُولٍ إِلّا بِلِسانِ قومِهِ لِيُبيّن لهُم فيُضِلُّ اللّهُ من يشاءُ ويهدِي من يشاءُ وهُو العزِيزُ الحكِيمُ

İmam Maturîdî'nin (öl. 333/944) Te'vîlat'ına kadar âyete verilen meâl şöyleydi:

"Biz, her resulü (kitabı) kendi halkının dili ile göndeririz ki her şeyi ortaya koysun. Bundan sonra Allah, sapıklığı tercih edeni sapık sayar, doğru yolu tercih edeni de yoluna kabul eder. Daima üstün ve bütün kararları doğru olan O'dur." (İbrahim 14/4)

Şâe (شاء) fiilinin anlamının değiştirilmesinden sonra âyetin meali şöyle olmuştur:

"Biz, her elçiyi kendi toplumunun dili ile gönderdik ki, onlara iyice açıklasın. Bundan sonra Allah dilediğini saptırır, dilediğini de yola getirir. Güçlü olan o, doğru karar veren odur."

Bu meal, Allah'ın Kitab'ını ve Elçi'sini itibarsızlaştırmıştır. Çünkü Allah,

dilediğini saptırıp dilediğini yola getiriyorsa elçi ve kitap göndermesi anlamsızdır. Böyle anlamsız bir işin Allah'a yakıştırılamayacağı açıktır. O zaman Kur'an'ın Allah'ın kitabı olduğu şüpheli hale gelir.

Kelime üzerinde yapılan bu oyunu fark edemeyenler, çelişkiden kurtulmak için Allah'ın bilgisi ve yaptığı imtihanla ilgili ayetleri, akıl almaz taraflara çekmişlerdir. Benzer işlemler, birçok kelime ve kavramla ilgili olarak da yapıldığından Kur'an'ın doğru anlaşılması ve İslam'ın evrenselliği, büyük ölçüde engellenmiş ve varlıkların ölçüsü demek olan kader, bilinemez ve anlaşılamaz bir inanç esası haline dönüştürülmüştür. Bu sebeple konu, son derece önemlidir.

21.1 ŞÂE (شاء) FİİLİ

Şâe (شاء), şey (شيء) mastarından türetilmiştir.[126] Fiil, masdarın içerdiği anlamı, zamanla bağlantılı hale getirir.[127] Şey; isim olarak varlık (= الموجود),[128] mastar olarak da (الإيجاد =) var etme anlamındadır.

Şâe (=شاء), geçişli (müteaddî) olduğundan tümleç (mef'ûl) alır.[129] Onun tümleci, cümlenin akışından anlaşıldığı için çoğu zaman söylenmez. İmanın oluşmasından söz ediliyorsa tümleç "iman", kâfirliğin oluşmasından söz ediliyorsa "kâfirlik", başka bir şeyden söz ediliyorsa tümleç o şey olur.

Şâe (شاء), irade ile sıkı bağlantısı olan fiildir. İnsanın imtihan gereği yaptığı seçimler ve onlarla bağlantılı olarak Allah'ın yarattığı şeyler için kullanılır. Bu sebeple şâe (شاء)'nin faili ya Allah ya da insan olur. Kur'an bize, her konuda doğruyu gösterdiği gibi şâe (شاء) fiilinin anlamı konusunda da doğruyu göstermiştir. Kelimenin bütün anlamlarını ortaya koyan âyet şudur:

وربُّك يخلُقُ ما يشاءُ ويختارُ ما كان لهُمُ الخِيرةُ سُبحان اللهِ وتعالى عمّا يُشرِكُون

"Senin Rabbin (Sahibin), onların tercih etme hakları olan şeylerden tercih edip seçtiğini yaratır. Allah, onların ortak saydıklarından uzak ve yücedir." (Kasas 28/68)

Ayeti, bölümler halinde anlamaya çalışalım:

Ayetin ilk bölümü

126 Şâe (شاء)' nin aslı şe-ye-e (شَيأَ)'dir. Yâ (ي)'dan önce fetha olduğu için yâ elife dönüşmüş, şâe (شاء) olmuştur.

127 Daha geniş bilgi için bkz: Cemalü'd-Din EbiAbdillah Muhammed b. Abdilllah b. Malik et-Tâî'l-Ceyyânî, Şerhu'l-Kafiyeti'ş-Şafiyye, thk: Abdül Mün'imAhmed, Daru'lMe'munli'Türas, Mekke, 1406/1986, c. 1, s. 103.

128 Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Mekarri'l-Feyyûmi, Misbah'l Münir fi Ğaribi'ş-Şerhi'l-Kebir, Matbaatü'lYemeniyye, c. 1, s. 159. "وَالشَّيءُ فِي اللُّغَةِ عِبَارَةٌ عَن كُلّ مَوجُودٍ إمَّا حِسًّا كَالأجسَامِ أو حُكمًا كَالأقوَالِ"

129 En'am 80. âyette (شاء)'in mef'ulü شَيئًا olarak geçmektedir: إِلاَّ أَن يَشَاءَ رَبِّي شَيئًا

وربُّك يخلُقُ ما يشاءُ ويختارُ

Yeşâu = يشاءُ fiilinin mef'ulü, ما'yı gösteren zamirdir; ما يشائه (şey haline getirdiği) demektir. Mef'ul, cümlenin akışından anlaşıldığı için metne konmamıştır. يشاءُما يخلُقُ cümlesi fiilinin mef'ûlüdür. Anlam şöyledir:

"Senin Rabbin, seçerek şey haline getirdiğini yaratır."

Yaratmadan önce "şey haline getirme" ölçüyü belirlemedir. Bu husus, aşağıdaki âyette geçen şey'en = شيئًا kelimesi ile anlatılmaktadır.

إِنّما أمرُهُ إِذا أراد شيئًا

"(Allah) Bir şeyi irade ettiğinde işi..." (Yasin 36/82)

Ölçüsü var olmayan, irade edilemez. Birşeyi irade eden önce onun ölçüsünü belirler. Yukarıdaki âyette irade yerine ihtiyar, yani seçme kelimesi kullanılmıştır. Seçim, hem iradenin karara dönüşmesi hem de eyleme geçirilmesi anlamlarını içerir. Bu ayete göre Allah, şey (شيء)'in ölçüsünü, kişinin seçimine göre seçip belirledikten sonra yaratır. Şu âyet, bu anlamı daha açık olarak göstermektedir:

إِنّما أمرُهُ إِذا أراد شيئًا أن يقُول لهُ كُن فيكُونُ

"Bir şeyi irade ettiğinde O'nun yaptığı, o şey için sadece 'Ol' demektir; o şey oluşur." (Yasin 36/82)

Allah, seçimini eyleme geçirmek için sadece "ol" emrini verir. Bu emirle, her şeyini Allah'a borçlu olan insanın, kendi seçimini eyleme geçirmesinin şartları oluşur. Önceki âyette "ol" emri yenine yehluku = يخلُقُ fiili kullanılmıştır. Çünkü Allah, yapılan seçimin gereğini yaratmazsa insan hiçbir eylemi yapamaz.

Ayetin ikinci bölümü

ويختارما كان لهُمُ الخِيرةُ

Bu cümle, yeşâu = يشاءُ'nun failinden haldir, Allah'ın yaratmayı, hangi durumda başlattığını gösterir. Buradaki "mâ = ما" ise ism-i mevsûl yani bağlaçtır. Bu bölümün anlamı şöyledir:

"(Allah), onların (insanların) seçme hakları olan şeylerden seçerek…"

"الخِيرةُلهُمُكانما" cümlesi, yehtâru = يختارُ fiilinin mef'ulüdür. Allah, kendiseçimini, insanların seçimiile sınırladığından "mâ = ما"nın başında hazfedilmiş min = مِن harfi vardır; meal ona göre verilmiştir.

Allah'ın yaratacağı şeyin ölçüsü, kişinin zihninde oluşur. Bu da kişinin seçimini yani niyet ve kararlılığını gösterir.

Faili insan olan şâe (شاء) ile bir şeyin oluşması, faili Allah olan şâe (شاء) ile o şeyin oluşmasına bağlıdır. Allah şartları yaratmazsa kişi hiçbir şey yapamaz. İlgili âyet şöyledir:

وماتشاءُونإِلّاأنيشاءاللّهُ

"Tercih ettiğiniz şey, ancak varlıkların Sahibi olan Allah'ın yaratmasıyla oluşur. (O yaratmazsa hiçbir tercihiniz gerçekleşmez.)" (Tekvîr 81/29)

Âyetin üçüncü ve son bölümü:

سُبحان اللهِ وتعالى عمّا يُشرِكُون

"Allah, onların ortak saydıklarından (şirkten) uzak ve yücedir." (Kasas 28/68)

Burada Allah, müşrikin seçimine uygun olarak kalbinde şirki yarattığını ama onu asla istemediğini bildirmektedir. Bunu şu ayetlerden de öğreniyoruz:

ولا يرضى لِعِبادِهِ الكُفر

"Allah'ın, kullarının kafirlik etmesine (nankör olmasına) rızası yoktur." (Zümer 39/7)

من كفر فعليهِ كُفرُهُ ومن عمِل صالِحًا فلِأَنفُسِهِم يمهدُون . لِيجزِي الّذِين آمنُوا وعمِلُوا الصّالِحاتِ مِن فضلِهِ إِنّهُ لا يُحِبُّ الكافِرِين

"Kim ayetleri görmezlik (kafirlik) ederse kendi aleyhinedir. Kim de iyi iş yaparsa onlar da kendi yerlerini hazırlarlar. Bu, iyi işler yapanları, kendi ikramı ile ödüllendirmesi içindir. Allah, ayetleri görmezlikten gelenleri (kafirleri) sevmez." (Rum 30/44-45)

Bütün bu âyetler; kulun imtihanı ile ilgili konularda faili Allah olan şâe(شاء) fiilinin kulun fiiline bağlı olarak gerçekleştiğini gösterir. Tümlecin hidayet veya dalalet olması, kulun seçiminin sonucudur. İbrahim Suresinin 4. âyetinin mealine tekrar bakılırsa bu husus açıkça görülebilir.

Buraya kadar geçen ayetlere göre bir şeyin oluşum safhaları şöyle anlatılabilir:

Kulun seçimi + Allah'ın seçimi (irade = niyet) (irade)	Allah'ın 'oluş' emri ile başlayan kulun fiili	Şeyin oluşması

21.2 ŞÂE (شاء) VE İHTÂRE (اختار) FİİLLERİ

Şâe (شاء) fiili var etme (=الإيجاد), ihtâre (اختار) fiili de seçme anlamındadır. Bunlar, iradeye bağlı olduğu için bir şey önce zihinde seçilir, sonra varlık haline getirilir. Bir âyet şöyledir:

واختار مُوسى قومهُ سبعِين رجُلًا

"Musa belirlediğimiz gün için halkından yetmiş adam seçti." (A'râf 7/155)

Bu 70 kişi önce zihinde seçilir, sonra diğerlerinden ayırt edilerek seçim tamamlanır. İhtiyar kelimesi, hem niyeti hem de eylemi gösterdiğinden (شاء) fiiline "seçip yapma" anlamı verilir. Buraya kadar anlatılanlar, baştaki şu ayetin gereğidir:

وربُّك يخلُقُ ما يشاءُ ويختارُ ما كان لهُمُ الخِيرةُ

"Senin Rabbin (Sahibin), onların tercih etme hakları olan şeylerden tercih edip seçtiğini yaratır." (Kasas 28/68)

Öyleyse faili insan olan şâe (شاء), seçip yapma (=اختار وفعل),[130] faili Allah olan şâe (شاء) de "seçip yaratma (=اختار وخلق)" anlamında olur. Daha sonra görüleceği gibi İmam Maturîdî'ye kadar şâe(شاء) fiiline bu anlamlar verilmiştir. Bu anlam az da olsa daha sonraki tefsirlerde de geçer. Zemahşerî (467-538 h.) şöyle demiştir:

شيّأ الله تعالى خلقه

Allah şey haline getirdi, yani yarattı.[131]

Allah önce ölçüyü belirler, sonra "ol" emrini verir ve oluşumu başlatır. İlgili âyet şöyledir:

إِنّما أمرُهُ إِذا أراد شيئًا أن يقُول لهُ كُن فيكُونُ

"Bir şeyi irade ettiğinde O'nun yaptığı, o şey için sadece 'Oluş!' demektir sonra o şey oluşur." (Yasin 36/82)

Celâleyn'de bu son âyet, şöyle tefsir edilmiştir:

{إنّما أمره} شأنه {إذا أراد شيئًا} أي خلق شيء {أن يقُول لهُ كُن فيكُون}

130 Tefsir bilginlerinin çoğu Kasas 68. Âyetteki mâ= "ما" harfinin nâfiye olduğunu yani cümleye olumsuzluk anlamı yüklediğini söylemişlerdir. Bu durumda ayetin meali şöyle olur: مَا كَانَ لَهُمُ الخِيَرَةُ : "Onların tercih hakları yoktur."Bu anlayış kabul edilemez. Çünkü Allah, bu ayetin hemen öncesindeki şu âyette insanların tercih haklarının olduğunu bildirmektedir: فَأَمَّا مَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَعَسَى أَن يَكُونَ مِنَ المُفلِحِينَ : "Tevbe edip inanmış ve iyi işler yapmış olan kimsenin, umduğuna kavuşması beklenir." (Kasas 28/67) Bunu, bir sonraki âyet, yani Kasas 69. âyet de desteklemektedir: وَرَبُّكَ يَعلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُم وَمَا يُعلِنُونَ :"Senin Rabbin, onların içlerinde saklı olanı da bilir, açığa vurduklarını da" (Kasas 28/69)

131 Zemahşeri, Mahmud b. Ömer, Esasü'l-Belağa, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 1430/2009, s. 459.

Onun emri (işi) bir şeyi irade ettiğinde (yani bir şeyi yaratmayı irade ettiğinde) Onun için "ol" demesidir; o şey oluşur.[132]

"شيئاً"(= şey'en)deki tenvin, muzafunileyh'ten ıvazdır ve شيئشيئ (= şey'e-şey'in) demektir. Birincisi mastar, ikincisi isimdir; "bir şeyi var etme" anlamındadır. Bu sebeple Celaleyn ona, "خلق شيء (=halkeşey'in) bir şeyi yaratma" anlamı vermiştir.

Âyetteki كُن= kün tam fiildir[133]; faili şey (شيئ)dir. فيكُونُ (feyekûn) da tam fiildir. Bu sebeple ayetin; إذاأرادإحداثشيءوتكوينه = *bir şeyi var etmek ve oluşturmak istediği zaman*[134]' anlamı verilir. Çünkü tam fiil olan كُن (=kün); تكون (=tekevven) oluşmaya başla!" veya "أحدث (=uhdus) varlığa dönüş" anlamındadır. Bunlar, mastar olan şey (شيئ)'e, ihdas (إحداث) ve tekvîn (تكوين) anlamı verildiğini gösterir.

21.3 ŞEYİN OLUŞUMU

Daha önce gördüğümüz gibi Allah, bir şeyi yaratmak istediğinde onun için sadece "ol" emrini verir ve oluşum başlar. Eğer emir, insan fiilleriyle ilgiliyse, önce şartları, sonra kişinin gayretine göre sonucu oluşturur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وأن ليس لِلإِنسانِ إِلّا ما سعى

"İnsanın kendi çalışmasıyla olandan başkası kendine ait değildir." (Necm 53/39)

İnsan, başkasının yaptığından etkilenir; onun sevabı veya günahı ona aittir. Kendine ait olan ise o davranış karşısında gösterdiği tepkidir.

Dua, çok önemlidir; kulun Allah'a olan ihtiyacını ortaya koyar. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

قُل ما يعبأُ بِكُم ربّيلولا دُعاؤُكُم

De ki: "Duanız olmasa Rabbinizin (Sahibinizin) yanında ne değeriniz olur?" (Furkan 25/77)

---

132 Celaleddin Muhammed b. Ahmed el-Mehallî(öl. 864 h.), Tefsîr'ul-Celâleyn, İstanbul, tarihsiz, Yasin tefsiri.

133 كان ya tam, ya nakıs fiil olur. Tam fiil olduğu zaman fail alır. Nakıs ise mübteda ve haberin başına gelir,mübtedayı kendine isim yapar, haberi de mensup kılar. Mübtedânın, bir zaman diliminde haber ile vasıflandığını gösterir. Bazen de süreklilik ifade eder. Eğer كان tam olursa burada olduğu gibi fail alır.

134 Muhammed b. İbrahim el-Bağdâdî, Lübâb'ut-tevîl fî meânî't-tenzîl (telifi h. 725) Matbaa-a Amire 1319 h. C. V, s.223 (Kitabumecmuatinmin'et-tefâsîr içinde.) Konuyla ilgili bir başka âyet şudur:

وَإِذَا قَضَى أَمراًفَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُن فَيَكُونُ"Allah Bir işe karar verdi mi, onun için sadece "ol!" der, o da oluşur." (Bakara 2/117)

Buradaki قَضَى kelimesi 'karar verdi' أمر kelimesi de 'şey' anlamındadır. Tenvîn ise muzaftanıvazdır.إذاقَضَى أمراً= "bir şeyi oluşturma kararı verirse"anlamındadır. Kurtubî bunu; شَيءخلقأرادإذا = bir şeyi yaratmak isterse, şeklinde ifade etmiştir. (Kurtubî, el-Cami liahkâm'il-Kur'ân, Dar'ul-Kutub'il-ılmiyye, Beyrut 1408/1988, c. II, s. 61.)

Kul, gereğini yapmazsa dua ile de bir sonuç elde edemez. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

ومِن النّاسِ من يقُولُ ربّنا آتِنا فِي الدُّنيا وما لهُ فِي الآخِرةِ مِن خلاقٍ . ومِنهُم من يقُولُ ربّنا آتِنا فِي الدُّنيا حسنةً وفِي الآخِرةِ حسنةً وقِنا عذاب النّارِ . أُولئِك لهُم نصِيبٌ مِمّا كسبُوا واللّهُ سرِيعُ الحِسابِ

"İnsanlardan kimi der ki: "Rabbimiz! Bize ne vereceksen, bu dünyada ver!" Onun ahirette bir alacağı bir şey olmaz. Onlardan kimi de der ki: "Rabbimiz! Bize bu dünyada güzellik ver, Ahirette de güzellik ver. Bizi o ateşin azabından koru!" Bunlardan her birine kazandıklarından bir pay vardır. Allah hesabı çabuk görür." (Bakara 2/200-202)

Demek ki, söz ile sonuç alan Allah Teâlâ'dır, çünkü her şey onun emrindedir. Ama insan çalışmadan bir şey elde edemez; duası bile kabul olmaz. Şu âyetler de bununla ilgilidir:

ومن أراد الآخِرة وسعى لها سعيها وهُو مُؤمِنٌ فأُولئِك كان سعيُهُم مشكُورًا

"Kim ilerisini/Ahireti ister ve inanarak onun için gereği gibi çalışırsa, işte onların çalışması teşekküre değer." (İsra 17/19)

ومن يُرِد ثواب الدُّنيا نُؤتِهِ مِنها ومن يُرِد ثواب الآخِرةِ نُؤتِهِ مِنها وسنجزِي الشّاكِرِين

"Kim dünyalık isterse ona ondan veririz. Kim ahiretlik isterse ona da ondan veririz. Biz görevini yapanları ödüllendireceğiz." (Al-i İmran 3/145)

Kişinin niyetini tam olarak Allah'tan başkası bilemez. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

ألا إِنّهُم يثنُون صُدُورهُم لِيستخفُوا مِنهُ ألا حِين يستغشُون ثِيابهُم يعلمُ ما يُسِرُّون وما يُعلِنُون إِنّهُ علِيمٌ بِذاتِ الصُّدُورِ

*"Bilin ki onlar, O'ndan (Allah'ın Kitabından) gizlenmek için göğüslerini çevirirler. Yine bilin ki örtülerine büründükleri zaman bile neyi gizledikleri ve neyi açığa vurduklarını Allah bilir. Göğüslerde olanı da O bilir." (*Hud 11/5)

Bu âyetlere göre, bir iş yapmak isteyenin önce niyeti olması gerekir. Nebîmiz şöyle demiştir:

إِنّما الأعمالُ بِالنِّيّاتِ وإِنّما لِكُلِّ امرِئٍ ما نوى

Ameller (işler) niyetlere göredir. Herkese niyetine göre verilir.[135]

135 Buhari, Bedu'l-Vahy, 1.

Sonra kişi, niyetine uygun seçim yapar; onu Allah da seçer de "ol" emrini verirse iş yoluna girer. Bundan sonra işi, iyi yapmak gerekir; yoksa sonuç alınamaz. Kişi, her an Allah ile ilişkide olduğunu bilerek hem dua etmeli hem de çalışmalıdır.

Mesela birinin evlenme isteği, onun niyeti ve iradesidir. Evleneceği kişiyi seçerse iradesi karara dönüşür. Bu, faili insan olan şâe'nin birinci safhasıdır. O kişiyi Allah da seçerse şâe'nin ilk safhası tamamlanır. Sonra Allah "ol" emrini vererek şâe'nin ikinci safhasını başlatır. Taraflar gereği gibi çalışırlarsa Allah, şartları yaratır ve evlilik gerçekleşir. Demek ki, kul çalışır, Allah yaratır ve sonuç alınır. Bu, şu ayetin de hükmüdür.

وما تشاءُون إِلّا أن يشاء اللّهُ

"Tercih ettiğiniz şey, ancak varlıkların Sahibi olan Allah'ın yaratmasıyla oluşur. (O yaratmazsa hiçbir tercihiniz gerçekleşmez.)" (Tekvîr 81/ 29)

Bu bir istisna cümlesidir. "Mâ = ما" ile başlayan olumsuz anlam,illâ "= إِلّا" ile olumluya çevrilmiş ve mef'uller hazfedilmiştir. Mef'ulleri yerlerine koyarsak âyetin Arapça tefsiri şöyle olur:

وما تشاؤُون (أي لاتختارون شيئاً) إِلّا أن يشائه اللّهُ (أي إِلّا أن يختاره الله ويخلقه)

21.3.1 Şey'in Tanımı

Şey, var olandır; var olmayana şey denmez. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

كُلُّ شَيءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجهَهُ

"Allah dışında her şey yok olacaktır." (Kasas 28/88)

Bu âyete göre Allah da şey'dir; onun farkı, yok olmamasıdır. Onun dışında ne kadar şey varsa yok olacaktır. Olmayanın yok olmasından söz edilemeyeceği için var olandan başkasına şey denemez.

İmam Maturîdî'nin konu ile ilgili sözleri şöyle özetlenebilir: Olmayana (maduma) şey dense varlıkların Allah ile birlikte ezeli olması gerekir. O da tevhîd inancına ters düşer.[136]

Allah, ölçünün ve ön şartların oluşmasından sonra "كُن = ol" emrini verir ve o şey oluşur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

أولا يذكُرُ الإِنسانُ أنّا خلقناهُ مِن قبلُ ولم يكُ شيئًا

136 İmam Maturîdî, Kitab'ut-tevhîd, s. 67. Tahkik ve talik; Bekir Topaloğlu, Muhammed Aruçi, Ankara 2005

“O insan, önceleri hiçbir şey değilken kendini yarattığımızı aklına getirmez mi?” (Meryem 19/67)

هل أتى على الإِنسانِ حِينٌ مِّن الدّهرِ لم يكُن شيئًا مّذكُورًا

“İnsan (ile dünyanın kuruluşu) üzerinden uzun bir zaman geçti değil mi?” (İnsan 76/1)

Mezkûr; zikre konu demektir. Zikir, kullanıma hazır doğru bilgidir[137]. *“İnsan, mezkûr bir şey oluncaya kadar…”* sözü; *“o kişiyle ilgili bilgi oluşuncaya kadar”* demektir. İnsanın şey haline gelmesi ana rahminde olur.

هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

“Sizi, analarınızın rahminde, tercihine göre biçimlendiren O’dur. O’ndan başka ilah yoktur. Daima üstün ve bütün kararları doğru olan O’dur.” (Al-i İmran 3/6)

Şimdi şey’in oluşum safhalarını ayrıntılı olarak görelim.

21.3.2 Şey’in Oluşum Safhaları

Âyetler üzerinde yaptığımız araştırmalara göre şey (شيء), yedi safhada oluşmaktadır. Birincisi kaderin oluşumu, ikincisi irâde, üçüncüsü ilham, dördüncüsü onay, beşincisi kayda geçme, altıncısı şeyin varlık haline gelmesi, yedincisi o şeye güç verme safhasıdır. En güzel kıvamda yaratılmış olan insanın ayrı bir safhası vardır; o da ruh üflenmesi safhasıdır. Bununla insan, diğerlerinden ayrı olarak, bilgi üretecek özelliğe kavuşur. İnsana ruhun üflenmesiyle oluşan fark, son başlıkta ele alınacaktır.

a. Kaderin Oluşumu

Kader, ölçü demektir. Allah önce, yaratacağı şeyin ölçüsünü belirler. İlgili âyetler şöyledir:

إِنّا كُلّ شيءٍ خلقناهُ بِقدرٍ

“Biz, yarattığımız her şeyi bir ölçüye (kadere) göre yaratırız.” (el-Kamer 54/49)

وكان أمرُ اللهِ قدرًا مّقدُورًا

“Allah’ın emri (kaderi) ölçülü biçilidir.” (el-Ahzâb 33/38)

137 Ragıb el-İsfahânî, Müfredât, (nşr. Safvan Adnan Dâvûdî), Dımışk ve Beyrut,1412/1992, ذكر mad.

إن الله على كل شيء قدير

“Ama her şeye ölçü (kader) koyan Allah’tır.” (Bakara 2/20)

O, her şeyi olması gereken ölçüye göre yaratır; eksiği de fazlası da olmaz.[138]

İnsanın ölçüsü (kaderi) ile eşya ve hayvanların ölçüsü farklıdır. Allah Teâlâ yere ve göğe; “İsteyerek veya istemeyerek emrime gelin” deyince ikisi de; “İsteyerek geldik” dediler.[139] Zaten istemeseler de emrinden çıkamazlardı.

Allah, insanla ilgili olarak şöyle buyurmuştur:

إِنّا هديناهُ السّبِيل إِمّا شاكِرًا وإِمّا كفُورًا

“Ona doğru yolu gösterdik; ister görevini yapar, isterse o yolu görmezlikten gelir (kâfir olur).” (İnsan 76/3)

İnsan, istemezse emre uymaz. Bu sebeple dinde zorlama olamaz. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

لا إِكراه فِي الدِّينِ قد تّبيّن الرُّشدُ مِن الغيِّ فمن يكفُر بِالطّاغُوتِ ويُؤمِن بِاللّهِ فقدِ استمسك بِالعُروةِ الوُثقى لا انفِصام لها واللّهُ سمِيعٌ علِيمٌ

“Dinde zorlama olamaz;[140] doğrular ile yanlış kurgular iyice ayrılmıştır. Kim taşkınlık edenleri (tağutları) tanımaz[141] da, Allah’a güvenirse, kopması imkânsız en sağlam kulpa yapışmış olur. Her şeyi dinleyen ve bilen Allah’tır.” (Bakara 2/256)

Önceki âyette geçen (شاكِرًا) ve (كفُورًا) kelimeleri önemlidir. Şâkir, (شاكِر) şükr (الشكر) kökündendir. Şükr, nimeti akla getirmek, onu vereni övmek ve karşılığını vermektir.[142]

İnsan her şeyini Allah’a borçludur. Bir âyet şöyledir:

وآتاكُم مِّن كُلِّ ما سألتُمُوهُ وإِن تعُدُّوا نِعمت اللّهِ لا تُحصُوها

“Allah size istediğiniz her şeyden vermiştir. Allah’ın nimetlerini saymaya kalksanız bitiremezsiniz.” (İbrahim 14/34)

138 Ragıb el-İsfahânî,Müfredat, قدر maddesi.
139 Fussilet 41/11
140 Dinin özü imandır. İmanın temeli onu içten kabul etmek, yani kalp ile tasdiktir. Kalpteki tasdiki bir o kişi, bir de Allah bilir. Orası insanın en hür olduğu yerdir. Bu sebeple hiç kimse bir inancı kabule veya inkâra zorlanamaz. Zorla ibadet de olmaz. Çünkü ibadet için niyet şarttır. Niyetin yeri de kalptir; kalpten yapılmayan niyet geçersizdir. Kimseye zorla niyet ettirilemeyeceğinden ibadet de yaptırılamaz.
141 Yoldan çıkmışlara boyun eğmez.
142 Ragıb el-İsfahânî,Müfredat, شكر maddesi.

Bu nimetler insanın Allah'a olan borcudur. Arapçada borca deyn (الدين) denir. Deyn insanı itaate zorlar. Allah'a olan borca karşılık, ona itaati öngören sisteme din (الدين) denir. Din ile deyn aynı köktendir.

Allah'a olan borcunu görmezlik eden ve emirlerine uymak istemeyen insan sayısı çoktur. Görmezlik edene kefûr (كفُور) denir. Kefûr (كفُور) küfr (الكفر) kökünden ism-i faildir; kâfir de aynıdır. Nimete küfr, onu örtmek ve şükrünü yerine getirmemektir.[143] Bu, nankörlüktür. En büyük nankörlük Allah'a karşı yapılır. Birçok insan, elindeki nimetin kıymetini bilmez ve Allah'ın kurduğu düzeni bozacak işlere girişir. Bunun hesabı kıyamet gününde görülecektir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

إِنّ الّذِين يُلحِدُون فِي آياتِنا لا يخفون علينا أفمن يُلقى فِي النّارِ خيرٌ أم مّن يأتِي آمِنًا يوم القِيامةِ اعملُوا ما شِئتُم إِنّهُ بِما تعملُون بصِيرٌ

"Âyetlerimiz karşısında yamukluk yapanlar bize gizli kalmazlar. Ateşe atılan mı hayırlıdır, yoksa (mezardan) kalkış günü güven içinde gelen mi? Ne yaparsanız yapın; Allah yaptığınızı görür." (Fussilet 41/40)

Allah, her şeyin hem kaderini hem kendini oluşturur. İmtihan ile ilgili konularda Allah, seçme hakkını insana bıraktığı için insan, medeniyet kurma, medeniyet yıkma, savaş, barış, ıslah ve fesat gibi birbirine zıt işler yapabilir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

تِلك الرُّسُلُ فضّلنا بعضهُم على بعضٍ مِّنهُم مّن كلّم اللّهُ ورفع بعضهُم درجاتٍ وآتينا عِيسى ابن مريم البيّناتِ وأيّدناهُ بِرُوحِ القُدُسِ ولو شاء اللّهُ ما اقتتل الّذِين مِن بعدِهِم مِّن بعدِ ما جاءتهُمُ البيّناتُ ولكِنِ اختلفُوا فمِنهُم مّن آمن ومِنهُم مّن كفر ولو شاء اللّهُ ما اقتتلُوا ولكِنّ اللّه يفعلُ ما يُرِيدُ

"Allah, bu elçilerden kimini kimine üstün kıldı. Kimiyle konuştu, kimini birkaç basamak yükseltti. Meryem oğlu İsa'ya da açık belgeler verdi ve onu Kutsal Ruh ile destekledi. Allah, tercihi (insanlara bırakmayıp) kendi yapsaydı, sonrakiler o açık deliller geldikten sonra birbirleriyle savaşamazlardı. Ama ayrılığa düştüler; kimi inanıp güvendi, kimi âyetleri görmezlikten geldi (kâfir oldu). Tercihi Allah yapsaydı, birbirleriyle savaşamazlardı. Ama Allah dilediğini yapar." (Bakara 2/253)

ولو شاء اللّهُ لجعلكُم أُمّةً واحِدةً ولكِن لِّيبلُوكُم فِي مآ آتاكُم فاستبِقُوا الخيراتِ إِلى الله مرجِعُكُم جمِيعًا فيُنبِّئُكُم بِما كُنتُم فِيهِ تختلِفُون

143 Ragıb el-İsfahânî,Müfredat, رفك maddesi.

"...Allah sizi tek bir toplum (tek bir nebînin ümmeti) yapmayı tercih etseydi yapardı.[144] Oysa verdiği şeylerle sizi yıpratıcı bir imtihandan geçirmek için (böyle yaptı). Öyleyse (tartışma yerine) iyi işlerde yarışın. Tekrar hayata dönünce hep birlikte Allah'ın huzurunda toplanacaksınız. O, anlaşmazlığa düştüğünüz konuları size bildirecektir." (Maide 5/48)

وإن كان كبُر عليك إعراضُهُم فإنِ استطعت أن تبتغِي نفقًا فِي الأرضِ أو سُلّمًا فِي السّماء فتأتِيهُم بِآيةٍ ولو شاء اللّهُ لجمعهُم على الهُدى فلا تكُوننّ مِن الجاهِلِين

"Bunların yüz çevirmeleri ağır geliyor, gücün de yetiyorsa yerin içine doğru bir yol veya gökte bir merdiven bul ve bir mucize getir. Allah (insanlara bırakmayıp) tercihi kendi yapsa elbette herkesi doğru yolda toplar. Sakın kendini bilmezlerden (cahillerden) olma." (En'âm 6/35)

ولوشاء اللّهُ ما أشركُوا وما جعلناك علىهِم حفِيظًا وما أنت علىهِم بِوكِيلٍ

"Tercihi Allah yapsa kimse şirke düşmez.[145] Seni onlara bekçi yapmadık. Sen onların vekili de değilsin.

"Tercihi Allah yapsa kimse şirke düşmez. Seni onlara bekçi yapmadık. Sen onların vekili de değilsin." (En'âm 6/107)

ولو شاء اللّهُ لجعلهُم أُمّةً واحِدةً ولكِن يُدخِلُ من يشاء فِي رحمتِهِ والظّالِمُون ما لهُم مِّن ولِيٍّ ولا نصِيرٍ

"Tercihi Allah yapsaydı onları kesinlikle bir tek toplum (ümmet) haline getirirdi. Ancak Allah, doğru tercihte bulunanı ikramı ile kuşatır. Yanlış yapanların ne bir dostu ne de yardımcısı olur." (Şura 42/8)

Menfaatleriyle çatışıncaya kadar her insan Allah'a kul olmak ister. Allah, kendine kulluğu öne alıp menfaatlerini ikinci sıraya koyanların kalbinde imanı yaratır. Dünya sevgisi öne geçerse Allah uyarıda bulunur; o uyarıyı insan kendi içinde duyar; başkalarından da duyabilir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وما كان اللّهُ لِيُضِلّ قومًا بعد إِذ هداهُم حتّى يُبيّن لهُم مّا يتّقُون إِنّ اللّه بِكُلِّ شيءٍ علِيمٌ.

144 Bkz. Bakara 2/253.

145 Allah, bize, yalnızca O'na kulluk etmemizi emretmekte ve 106. ayettede belirtildiği üzere kulluğun, Allah'ın indirdiğine (Kitap ve Hikmete) uymakla olacağını bildirmektedir. Ancak bu bir davettir (hidayettir). Arzu eden bu yolu tercih eder. Eğer tercihi biz insanlar değil de Allah yapmış olsaydı, hiçbirimiz, şirk dahil herhangi bir günahını işleyemezdik. Örneğin hayvanlar ve bitkiler, böyle bir tercih hakkı olmadıkları için dinleri (fıtratları, doğal yapıları; Bkz. Rum 30/30) dışında bir tercihte bulunamazlar. İnsandaki ruh, onu ileri görüşlü, dinleyebilen ve sağduyulu yapmaktadır (Bkz. Secde 32/9). İşte bu nimet, Allah'tan başkasına kul olmama, kimseyi O'na ortak saymama, görev ve sorumluluğunu doğurmaktadır (Bkz. Nahl 16/93). Görevini yapan ve doğru yoldan ayrılmayanlar için ise hem bu hayatta hem de sonraki hayatta Allah'ın ikramı olduğu bilinmektedir (Bkz.Şura 42/8). Allah tercih etseydi, insana has bu özelliklerimizi hiç yaratmaz veya yok ederdi (Bkz. Bakara 2/20) İlgili diğer ayetler: Maide 5/48, En'am 6/35.

"Yoluna kabul ettiği bir toplumun sapıtması halinde sakınmaları gerekeni açıkça göstermeden Allah, onların sapıklıklarını onaylamaz" (Tevbe 9/115)

Kişi, yaptığının yanlış olduğunu iyice anladıktan sonra menfaatlerini tercihe devam ederse Allah onun yoldan çıkışını onaylar. Bunlardan bir çoğu, sapıklığını gizlemek için dini kendine uydurmaya çalışır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

... وويلٌ لِّلكافِرِين مِن عذابٍ شدِيدٍ . الّذِين يستحِبُّون الحياة الدُّنيا على الآخِرةِ ويصُدُّون عن سبِيلِ اللهِ ويبغُونها عِوجًا أُولئِك فِي ضلالٍ بعِيدٍ

"... Ayetleri görmezlikte direnenlerin suçlarıyla orantılı bir cezadan çekecekleri var. Onlar, dünya hayatını hiretten çok seven, çarpıtma peşinde koşarak (insanları) Allah'ın yolundan uzaklaştıran kimselerdir. Onlar derin bir sapkınlık içindedirler." (İbrahim 14/2-3)

Bazısı aklını kullanarak Allah'ın emirlerini tercih ve ömür boyu ona kulluk eder. Bazısı da zorda kalınca kulluk ihtiyacı duyar, sıkıntı geçtikten sonra menfaatlerini öne alıp Allah'ı yine ikinci sıraya iter. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وما قدرُوا الله حقّ قدرِهِ

"(Yahudiler) Allah'a hak ettiği ölçüde değer vermediler..." (En'âm 6/91)

b. İrâde

Şeyin oluşmasının ikinci şartı, iradenin bulunmasıdır. İrâde (إرادة), ravd (رود) kökündendir. Ravd (رود), bir noktadan bir hedefe gidip gelmektir. Bu, konaklama yeri bulmak için gidip gelen kişinin yani râid'in, yaptığı iştir. O dolaşır ve kendine göre en iyi yeri seçer. Araplar şöyle derler:

بعثنا رائدا يرود لنا الكلأ والمنزل

Râid gönderdik, bize otlak ve konaklama yeri bakacak.[146]

İnsanın içinde, râid gibi gidip gelen, istek ve kararlarını oluşturan bir yetenek vardır. İrâde, o yeteneği harekete geçirmektir; istek ile başlar, bir karar veya kararsızlıkla biter. Bu sebeple iradenin başı istek, sonu karardır.

Şu âyet, istek anlamındaki iradeyi gösterir.

واللهُ يُرِيدُ أن يتُوب عليكُم ويُرِيدُ الّذِين يتّبِعُون الشّهواتِ أن تمِيلُوا ميلاً عظِيمًا

146 Cemalüddin Muhammed b. Manzur, Lisanu'l-arab, Beyrut tarihsiz, (رود) mad.

"Allah, sizin dönüşünüzü (tevbenizi) kabul etmek ister. Arzularının peşine takılanlar ise sizin büyük bir sapıklığa düşmenizi isterler." (Nisa 4/27)

İstek anlamındaki irade yerine gelmeyebilir. Allah bütün insanların tevbe etmesini ister ama onlar tevbe etmezler. Arzularının peşinde olanlar da istedikleri halde bütün insanları saptıramazlar.

Allah, karar anlamındaki iradesini yerine getirecek güçtedir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِنّ ربّك فعّالٌ لِّما يُرِيدُ

"Senin rabbin irade ettiği şeyi yapacak güçtedir." (Hûd 11/107)

Allah'ın iradesi, ancak onun "ol" emri ile gerçekleşir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِنّما قولُنا لِشيءٍ إِذا أردناهُ أن نقُول لهُ كُن فيكُون

"Olmasını istediğimiz şey için sözümüz sadece "Ol!" demektir. Sonra o şey oluşur." (Nahl16/40)

İnsanın kararlılığı anlamını taşıyan iradeye şu âyet örnektir.

والوالِداتُ يُرضِعن أولادهُنّ حولينِ كامِلينِ لِمن أراد أن يُتِمّ الرّضاعة

"Analar çocuklarını iki tam yıl emzirsinler. Bu, emzirmeyi tamamlamak isteyen içindir." (Bakara 2/233)

İnsan, iradesini ancak Allah'ın şartları oluşturmasıyla uygulayabilir. Mesela çocuğu emzirmek için Allah'ın vereceği imkânlara sahip olmak gerekir. Bu sebeple Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فإذا عزمت فتوكّل على اللهِ إِنّ اللّه يُحِبُّ المُتوكِّلِين

"Bir de karar verdin mi, yalnız Allah'a güvenip dayan. Allah kendine güvenip dayananları sever." (Al-i İmran 3/159)

İnsan, bir şeye karar verirse Allah o kişiye önce, onun iyi veya kötü olduğunu ilham eder.

c. İlhâm

İlham; Allah'ın, kulunun kalbine bir şeyi doğurmasıdır.[147] Allah Teâlâ şöyle buyurur:

ونفسٍ وما سوّاها . فألهمها فُجُورها وتقواها

147 Fahrüddin er-Razî, et-Tefsîr'ül-Kebîr, Matbaa-i Amire, c.VIII, s. 583.

"Nefis ve onun dengesini kuran Allah kişiye davranışlarındaki yanlışlığı da doğruluğu da ilham eder." (Şems 91/7-8)

Karar verdiği şeyin takvâ mı yoksa isyankârlık mı olduğu kişinin kalbine ilham edildikten sonra o, ya o şeye devam eder ya da vazgeçer. Doğru karar verenin içi giderek daha da rahatlar. Karar yanlışsa üzüntü, vicdan azabı ve bunalımlara kadar varan sıkıntılar olur.

Şu âyet, ilhamın her iki çeşidini de göstermektedir:

فمن يُرِدِ اللّهُ أن يهدِيهُ يشرح صدرهُ لِلإِسلامِ ومن يُرِد أن يُضِلّهُ يجعل صدرهُ ضيّقًا حرجًا كأنّما يصّعّدُ فِي السّماء كذٰلِك يجعلُ اللّهُ الرّجس على الّذِين لا يُؤمِنُون

"Allah, kimin yola geldiğini onaylamak isterse gönlünü İslam'a açar. Kimin de sapıttığını onaylamak isterse onun da içini daraltır; sanki göğe yükseliyor gibi olur. Allah, kendisine inanıp güvenmeyenlerdeki ızdırapları işte böyle oluşturur." (En'âm 6/125)

Allah Teala'nın yanlış yolda olanlara verdiği sıkıntı, o yoldan vazgeçmeleri içindir.

فلولا إِذ جاءهُم بأسُنا تضرّعُوا ولكِن قست قُلُوبُهُم وزيّن لهُمُ الشّيطانُ ما كانُوا يعملُون. فلمّا نسُوا ما ذُكّرُوا بِهِ فتحنا عليهِم أبواب كُلّ شيءٍ حتّى إِذا فرِحُوا بِما أُوتُوا أخذناهُم بغتةً فإِذا هُم مُبلِسُون

"Senden önceki toplumlara da elçiler göndermiş, yalvarıp yakarırlar diye onları çeşitli baskılara ve zorluklara uğratmıştık. O sıkıntılar başlarına gelince yalvarıp yakarsalardı olmaz mıydı? Ama kalpleri katılaştı ve Şeytan, yapmakta oldukları şeyi kendilerine güzel gösterdi. Kendilerine yüklenen görevleri unuttukları zaman önlerine bütün kapıları açarız. Verilen nimetlerle şımardıkları sırada da onları kıskıvrak yakalarız. Hep birden umutsuzluğa düşerler." (En'âm 6/42-44)

ولنُذِيقنّهُم مِن العذابِ الأدنى دُون العذابِ الأكبرِ لعلّهُم يرجِعُون

"Belki vazgeçerler diye büyük azaptan önce onlara kesinlikle küçük azaptan da tattıracağız." (Secde 32/21)

Yanlışlarından dönmeleri için tattırılacak *"belli azap =* العذابِ" yukarıdaki azap olmalıdır.

Allah Teâlâ, hidâyete erdireceği kişilerle ilgili şu ölçüleri koymuştur:

ويهدِي إِليهِ من أناب

"Allah, doğruya yöneleni de kendine yöneltir" (R'ad, 13/27)

ومن يعتصِم بِاللهِ فقد هُدِي إِلى صِراطٍ مُّستقِيمٍ

"Kim Allah'a (O'nun kitabına) sıkı sarılırsa, doğru yola girmiş olur." (Al-i İmran, 3/101)

Allah Teâlâ; kâfirlik, fâsıklık, zalimlik, yalancılık, nankörlük, müsriflik ve âyetlerine inanmazlık edenleri, tevbe edinceye kadar yoluna kabul etmez. Aşağıdaki âyetler bunu göstermektedir:

واللّهُ لا يهدِي القوم الكافِرين

"Allah kâfirler topluluğunu yola getirmez."[148]

واللّهُ لا يهدِي القوم الفاسِقِين

"Allah yoldan çıkanlar (fâsıklar)topluluğunu yola getirmez."[149]

واللّهُ لا يهدِي القوم الظّالِمِين,

"Allah yanlışlar içinde olan bir topluluğu yola getirmez."[150]

إِنّ اللّه لا يهدِي من هُو كاذِب كفّارٌ

"Allah yalancı olan ve âyetleri görmezlikte (kâfirlikte) direnen birini yoluna kabul etmez." (Zümer, 39/3)

إِنّ اللّه لا يهدِي من هُو مُسرِفٌ كذّابٌ

"Allah aşırılık eden yalancı birini yola getirmez." (Mü'min, 40/28)

إِنّ الّذِين لا يُؤمِنُون بِآياتِ اللّهِ لا يهدِيهِم اللّهُ

"Allah'ın âyetlerine inanmayanları Allah, yoluna kabul etmez." (Nahl, 16/104)

Vâbısa b. Mabed diyor ki, Muhammed aleyhisselama gittim; "İyilikten ve günahtan sormak için mi geldin?" dedi.

Evet, dedim.

Sonra parmaklarını bir araya getirerek göğsüne vurdu ve üç kere şöyle dedi:

"Nefsine danış, kalbine danış Vabısa! İyilik, nefsin yatıştığı, kalbin yatıştığı şeydir. Günah da içe dokunan ve göğüste tereddüt doğuran şeydir. İsterse insanlar sana fetva vermiş, yaptığını uygun bulmuş olsunlar."[151]

148 Bakara, 2/264; Maide, 5/67; Tevbe, 9/37; Nahl, 16/107.
149 Maide, 5/108; Tevbe, 9/24, 80; Saff, 61/5; Munafıkun, 63/6.
150 Bakara, 2/258; Al-i İmran, 3/86; Maide, 5/51; En'am, 6/144; Tevbe, 9/19, 109; Kasas, 28/50; Ahkaf, 46/10; Saff, 61/7; Cuma, 62/5.
151 Sünen-i Dârimî, Büyû', 2.

Muhammed aleyhisselam bir sözü de şöyledir: *"Seni işkillendiren şeyi bırak, işkillendirmeyene bak. Çünkü doğruluk iç huzuru verir, yalan da şüphe ve tereddüt doğurur."*[152]

Allah Teâlâ yanlış davranış gösterenlerle ilgili şöyle buyurur:

لا يزالُ بُنيانُهُمُ الّذِي بنوا رِيبةً فِي قُلُوبِهِم إِلاّ أن تقطّع قُلُوبُهُم واللّهُ علِيمٌ حكِيمٌ

"Yaptıkları bina, içlerindeki kurguyu hep boşa çıkaracak, bu durum kalpleri parçalanıncaya kadar sürecektir." (Tevbe 9/110)

Bütün bu safhalardan geçtikten sonra Allah'ın onayı çıkar.

d. Allah'ın onayı

Kur'an'da onay vermeyi ifade eden kelime izin (الإذن) dir. Arapçada kulağa üzün (الأذن), kulakla alınan veya kulağa duyurulan bilgiye izin (الإذن), o bilgiyi yüksek sesle bildirene müezzin (المؤذن), bildirilen şeye de ezan (الأذان) denir.[153] Allah'ın onayı çıkmadan hiçbir şey olmaz. İnsan kararını kendi içinde oluşturur; onu, Allah'ın dışında kimse bilemez. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِذ يتلقّى المُتلقِّيانِ عنِ اليمِينِ وعنِ الشِّمالِ قعِيدٌ ما يلفِظُ مِن قولٍ إِلّا لديهِ رقِيبٌ عتِيدٌ

"Oturan iki alıcı, (bütün yaptıklarını) sağından ve solundan kayda alırken, Ağzından çıkan her sözü kaydeden bir gözcü de yanında bekler." (Kaf 50/17–18)

وإِنّ عليكُم لحافِظِين . كِرامًا كاتِبِين . يعلمُون ما تفعلُون .

"Hâlbuki çevrenizde (sizinle ilgili bilgileri) özenle saklayanlar, değerli yazıcılar vardır. Onlar yaptığınız her şeyi bilirler." (İnfitâr 82/10–12)

Allah'ın izni yani onayı olmazsa kişi kayıtlara mümin olarak geçmez. Çünkü her insan, kendine göre Allah'a inanır ama Allah, her imanı onaylamaz. Onaylanması, kişinin Allah'a olan güvenine bağlıdır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

ما أصاب مِن مُّصِيبةٍ إِلّا بِإِذنِ اللّهِ ومن يُؤمِن بِاللّهِ يهدِ قلبهُ واللّهُ بِكُلِّ شيءٍ علِيمٌ

"Allah'ın onayı olmadan hiçbir olay meydana gelmez. Kim Allah'a inanıp güvenirse O, onun kalbini doğruya yöneltir. Her şeyi bilen Allah'tır." (Teğâbun 64/11)

152 Tirmizî, Kıyame, 60.

153 Ebu'lHüsynAhmedİbnFaris b. Zekariyya, Mekayîs'il-luğa, (اذن) maddesi; Ragıb el-İsfahânî, Müfredat, (اذن) maddesi.

وما كان لِنفسٍ أن تُؤمِن إلاّ بِإذنِ اللهِ ويجعلُ الرِّجس على الّذِين لا يعقِلُون

"Allah'ın onayı olmadan kimse inanıp güvenmiş (mümin) sayılmaz. Allah, aklını kullanmayanların üstünde inançsızlık pisliği oluşturur." (Yunus 10/100)

e. Kayda geçirme

Allah, bir şeyi var etmek isterse önce yazılmasını sonra oluşmasını emreder. Kayda geçmeyen hiçbir şey başa gelmez. İlgili ayet şöyledir:

قُل لن يُصِيبنا إلّا ما كتب اللهُ لنا هُو مولانا وعلى اللهِ فليتوكّلِ المُؤمِنُون

"De ki: "Allah (onaylayıp) yazmadan başımıza bir şey gelmez. O, en yakınımızdır (mevlâmızdır)." Müminler yalnız Allah'a güvenip dayansınlar." (Tevbe 9/51)

Ezelde yazılmış bir yazgı yoktur. Bunu iddia edenler, kendi hayalleri dışında bir şeye dayanmazlar. Yazma işi hep devam ettiğinden şöyle dememiz emredilmiştir:

واكتُب لنا فِي هذِهِ الدُّنيا حسنةً وفِي الآخِرةِ إنّا هُدنا إليك

"Bu dünyada da Ahirette de bize güzel şeyler yaz; biz sana yöneldik." (Araf 7/156)

İddia edildiği gibi ezelden bir yazgı olsaydı böyle bir ayet olmazdı.

Allah, iznini önce yazıcı meleklere bildirir. Onlar hemen kayda geçerler. Oluşum bu kayıttan sonra başlar. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

ما أصاب مِن مُّصِيبةٍ فِي الأرضِ ولا فِي أنفُسِكُم إلّا فِي كِتابٍ مِّن قبلِ أن نّبرأها إنّ ذٰلِك على اللهِ يسِيرٌ

"Yeryüzünde veya kendinizde meydana gelen bir tek olay yoktur[154] ki onu, ayrı bir varlık olarak yaratmamızın öncesinde bir deftere kaydedilmiş olmasın. Bu, Allah'a göre kolaydır." (Hadîd 57/22)

Kayıttan sonra tekvîn yani şeyin oluşumu başlar.

f. Şeyin oluşumu

Allah, olmasına karar verdiği şey için sadece "ol" der, o şey oluşmaya başlar. Allah, ölçüsünü belirlediği her şeyi yapacak güçtedir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

154 Âyette geçen مُّصِيبةٍ musibet, savb (صوب) kökündendir. Mucemu Mekâyîs'il-luğa'ya göre savb, bir şeyin nüzulü ve yerine yerleşmesi anlamına gelir. Bu sebeple âyete, ister iyi ister kötü olsun 'olan her şey' anlamını verdik. Sonraki âyet de bu anlamı doğrulamaktadır.

يخلُقُ ما يشاء وهُو العلِيمُ القدِيرُ

“Allah, kurduğu düzene göre yaratır. Bilen ve ölçüyü koyan odur.” (Rum 30/54)

قال ربِّ أنّى يكُونُ لِي غُلامٌ وقد بلغنِي الكِبرُ وامرأتِي عاقِرٌ قال كذٰلِك اللّهُ يفعلُ ما يشاء

“(Zekeriya): “Sahibim! benim nasıl oğlum olur? İhtiyarlık gelmiş çatmış, karım da kısır!” dedi. “Evet öyle! Allah, tercih ettiği şeyi yapar.” dedi.” (Ali-i İmran 3/40)

Bir şey, ancak Allah’ın emir vermesiyle oluşabilir. Bu sebeple Allah Teâlâ şöyle buyurur:

ولا تقُولنّ لِشيءٍ إِنّي فاعِلٌ ذٰلِك غدًا . إِلّا أن يشاء اللّهُ

“Hiçbir şey için yarın bunu yapacağım, deme; “İnşaallah (Allah izin verirse)” de. Unutunca da Rabbini hatırla ve de ki “Belki Rabbim beni bundan daha iyi bir işe yöneltir.” (Kehf 18/23–24)

Yazının başında görüldüğü gibi, insan fiilleriyle ilgili bir şeyin olması için önce insanın seçimi sonra Allah’ın da o şeyi seçip yaratması gerekir.

Üzüm üretmek isteyen kişi, toprağa, suya, üzüm kütüklerine, gübreye, tarım aletlerine, uygun tabiat şartlarına, bilgiye ve beceriye vs. ihtiyaç duyar. Gereken çabayı da gösterirse üzümü üretir. Bundan sonra “bunu ben ürettim” diyebileceği gibi “bunu Allah yarattı” da diyebilir. Çünkü Allah o kanunları koymasa ve şartları oluşturmasaydı üzüm üretilemezdi. Şarap üreticisi de benzer durumdadır. Allah, üzümü helal, şarabı haram kılmıştır ama insanı, ne üzüm üretimine zorlar, ne de şarap üretimine engel çıkarır. Bütün insan fiilleri böyledir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وأن لّيس لِلإِنسانِ إِلّا ما سعى

“İnsanın kendi çalışmasıyla olandan başkası kendine ait değildir.” (en-Necm 53/39)

Yani kişinin bir çabası yoksa kendinin sayılacak işi de yoktur. Miras, hediye ve sair yollarla eline geçen şeylerde kendi katkısı olmadığından bu kişi iyi veya kötü diye vasıflandırılamaz.

g. Şey’e güç verme-Takdîr

Takdîr, bir şeyin ölçüsünü oluşturmak veya ona güç vermektir.[155] Yaratılış bir kadere yani ölçüye göre olduğundan, âyetlerde yaratılıştan sonrasını

155 Ragıb el-İsfahânî,Müfredat قدر maddesi.

gösteren takdîr kelimeleri, yaratılana ölçülü güç verme anlamındadır**.** Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

الّذِي خلق فسوّى والّذِي قدّر فهدى

"Yaratan ve dengeyi kuran odur. Ölçüyü koyan ve yolu gösteren" (A'lâ 87/2-3)

Âyette geçen سوّى (sevvâ) tesviye etti, yani eşitledi, yaratılışını tamamladı, demektir. Bu, her varlığın, kendi cinsine ait ölçülerde yaratılmasıdır. Armut, elma olmaz; hangi cins armut ise o cinsin şeklini ve temel özelliklerini alır.

Yaratılıştan sonrasını gösteren قدّر (kaddere) kelimesi, o şeye kudret, yani belli ölçüde güç vermeyi ifade eder. Demek ki Allah, yarattığı her varlığın içine bir güç koymaktadır.

Âyetteki فهدى (fe hedâ) sözü, *"yolu gösterdi"* anlamındadır. Bütün varlıklar Allah'ın gösterdiği yola girerler. Böylece eşya, Allah'a muhatap hale gelir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

ثُمّ استوى إِلى السّماء وهِي دُخانٌ فقال لها ولِلأرضِ اِئتِيا طوعًا أو كرهًا قالتا أتينا طائِعِين

"Sonra, duman halinde olan göğe yönelmiş, ona ve yere: "İsteyerek veya istemeyerek emrime girin" demişti; İkisi de "İsteyerek emrine girdik" dediler." (Fussilet 41/11)

Varlıkların طائِعِينأتينا = (eteynâtâiîn =emrine uyduk) demeleri önemlidir. Bu, onlardaki şuurun ve gerçeği gördüklerinin delilidir. Bunu şu âyet daha açık ifade eder:

تُسبِّحُ لهُ السّماواتُ السّبعُ والأرضُ ومن فِيهِنّ وإِن مّن شيءٍ إِلاّ يُسبِّحُ بِحمدهِ ولكِن لاّ تفقهُون تسبِيحهُم إِنّهُ كان حلِيمًا غفُورًا

"Yedi gök, yeryüzü ve bunların içindeki herkes Allah'a ibadet eder. Her şeyi güzel yapmasına karşılık O'na ibadet etmeyen tek varlık yoktur ama onların bu ibadetlerini anlamaya çalışmıyorsunuz..." (İsrâ 17/44)

Hamd; birini, yaptığı iyi bir işten dolayı övmektir.[156] Allah'ı, hamdi sebebiyle tesbih etmek, yaptığı her şeyi güzel yaptığı için ona boyun eğmektir. Bu da eşyanın şuurunu gösterir.

156 Ragıb el-İsfahânî,Müfredat حمد maddesi.

h. İnsanın oluşumu

İnsan ile ilgili olarak şöyle buyurulmuştur:

مِن أيّ شيءٍ خلقهُ . مِن نُطفةٍ خلقهُ فقدّرهُ

"Yedi gök, yeryüzü ve bunların içindeki herkes Allah'a ibadet eder. Her şeyi güzel yapmasına karşılık O'na ibadet etmeyen tek varlık yoktur ama onların bu ibadetlerini anlamaya çalışmıyorsunuz..." (İsra 17/44)

"Allah onu hangi şeyden yarattı? Döllenmiş yumurtadan (nutfeden) değil mi? Yarattı, arkasından ölçüsünü belirledi." (Abese 80/18-19)

İnsana, diğer canlılardakine benzer bir güç verilmiştir. Çünkü yaratılışı tamamlanıncaya kadar insanın, onlardan farkı yoktur. Onun yaratılış evrelerini anlatan âyet şöyledir:

ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ

"Sonra nutfeyi, alaka haline (rahim duvarına yapışık hale) getirdik. Alakayı bir çiğnem et gibi yaptık. O et parçasını kemiklere dönüştürdük ve kemikleri etle donattık. Sonra da onu başka bir yaratık haline getirdik..." (Müminûn 23/14)

Kemiklerin etle donatılması, vücudun bütünüyle yaratılması ve tam bir insan görüntüsü alması demektir. Ayete göre farklılaşma bundan sonra olur. Onu da şu âyet anlatır:

ثُمّ سوّاهُ ونفخ فِيهِ مِن رُوحِهِ وجعل لكُمُ السّمع والأبصار والأفئِدة قلِيلًا مّا تشكُرُون

"Sonra (organlarını tamamlamış) dengesini kurmuş ve ona ruhundan üflemiş; (böylece) size dinleme, ileri görüşlü olma (basiret) yeteneği ve gönüller vermiştir. (Bu yetenekleri) Ne kadar az değerlendiriyorsunuz!" (Secde 32/9)

Demek ki, insanı farklılaştıran, vücudunun şekli değil, ona üflenen ruhtur. Ruh, Allah'tan gelen bilgi anlamındadır. İlgili âyet şöyledir:

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا . وَلَئِنْ شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِ عَلَيْنَا وَكِيلًا

"Sana ruhu soruyorlar. De ki: "Ruh Rabbimin emridir. Size verilmiş olan bilgi pek azdır. Tercihimiz farklı olsaydı sana vahyettiğimizi de geri alırdık. Sonra bize karşı seni koruyacak birini (bir vekil) bulamazdın." (İsra 17/85-86)

Ruh, Allah'tan gelen bilgidir. Elçisine vahyettiği ruh ise Kur'an'dır. Bunu şu âyetten öğreniriz:

وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ وَلَٰكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِي بِهِ مَنْ نَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ.

"İşte sana da bu yolla emrimiz olan ruhu (kur'an'ı) vahyettik. Yoksa sen bu Kitab'ın ve bu imanın ne olduğunu bilmezdin. Ama onu bir nur (aydınlık) yaptık, düzenimize uyduğunu gördüğümüz kullarımızı onunla yola getiririz. Şimdi sen elbette doğru yolu gösteriyorsun." (Şura 42/52)

İnsan dünyaya bilgisiz geldiği için ona üflenen ruh, Allah'tan gelen bilgi sistemidir. İlgili âyet şöyledir:

وَاللَّهُأَخْرَجَكُم مِّن بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لاَ تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَلَكُمُ الْسَّمْعَ وَالأَبْصَارَ وَالأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ.

"Allah sizi analarınızın karnından çıkardığında hiçbir şey bilmiyordunuz. Ama size dinleme ve ileri görüşlü olma (basiret)özelliği ile gönüller vermişti. Belki görevlerinizi yerine getirirsiniz." (Nahl 16/78)

Ruh gözün, kulağın ve kalbin yaratılmasından sonra üflendiğinden bunlar, bildiğimiz göz, kulak ve kalp değil, basiret, dinleme özelliği ve gönüldür.

Basar, basirete yani doğruları görme özelliğine sahip organdır. Kulak, dinlemeyi ve bilgi toplamayı sağlar. Gönül ise bu bilgileri işleyen organdır. Bunlar; ruhun gözü, ruhun kulağı ve ruhun kalbi olduğu için gözün kör ve kulağın sağır olması bunları etkilemez. İlgili âyet şudur:

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَٰكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ.

"Böyle yerleri gezip dolaşmadılar mı ki düşünecek kalpleri ve dinleyecek kulakları olsun. Gözler kör olmaz ama onların göğüslerindeki kalpleri kör olur." (Hac 22/46)

Gözün kör olmasıyla basar kör olmaz. İnsan bilgiyi, basiretiyle ve dinlemesiyle elde eder. Sonra onu, gönlünde işler. Akıllıca hareket ederse dürüst olur ve doğru bilgi üretebilir. Ama duyguları ağır basarsa ruhunun kalbi körelmeye başlar. Çünkü kişi kendi menfaatlerini öne alınca aklı ile gönlüarasında çatışma çıkar ve içi daralır. Yanlış yapmaya devam ederse kötü alışkanlık kazanarak doğruları görmeye ve işitmeye tahammül edemez hale gelir. Artık gözü kör, kulakları sağır ve kalbi mühürlü gibi olur. İmanın kalp ile tasdiki gerektirmesi bundandır. Bunlar, gerçekleri bile bile gizledikleri için cehennemi hak ederler. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ.

"Cinlerin ve insanların çoğunu sanki Cehennem odunu olsunlar diye yetiştirdik. Onların da kalpleri vardır ama (gerçeği) kavramazlar; gözleri de vardır ama ilerisini görmezler; kulakları da vardır ama (söz) dinlemezler. Onlar en'âm (koyun, keçi, sığır ve deve) gibidirler. Aslında daha düşük seviyededirler. Onlar yanılgılar içindedirler." (A'raf 7/179)

Allah Teâlâ her şeyi güzel yaratmış ama insanı daha güzel yaratmış ve şöyle demiştir:

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ

"İnsanı, gerçekten en güzel kıvamda yarattık." (Tîn 95/4)

İnsanın ruhu körelince aşağılık hale gelir. Tîn suresi şöyledir:

"İncir, Zeytin, Sina Dağı, ve bu güvenli şehir önemlidir! (Daha önemlisi şunları bilmenizdir:) Biz İnsanı, en güzel donanımda yaratırız. Sonra (yaptığı yanlışlar yüzünden) onu aşağıların en aşağısına indiririz. İnanıp güvenen ve iyi işler yapanlar başkadır. Onlara tükenmeyecek ödül vardır. Ey insan, bu din karşısında seni hâlâ yalana sürükleyen nedir?Allah'ın kararı, herkesin kararından daha doğru değil midir?" (95. Tîn Suresi)

Vücut bilgisayara benzer; onun elektriği insanın canı, bilgi işletim sistemi de ruhu gibidir. Vücut ölünce ruh, o bilgilerle birlikte vücudu terk eder. Ölmüş bir kâfirin ruhu, şöyle diyecektir:

...رَبِّ ارْجِعُونِ. لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا وَمِنْ وَرَائِهِمْ بَرْزَخٌ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ.

"Rabbim! Beni geri çeviriniz. Terk ettiğim dünyada belki iyi bir iş yaparım. Hayır; asla! Bu onun söyleyeceği (boş) bir sözdür. Önlerinde yeniden dirilecekleri güne kadar engel vardır." (Müminun 23/99-100)

Ruh ile beden öylesine bütünleşir ki, tek bir nefis halini alır. Onlardan her birine de nefis adı verilir ve o ruh, o bedenden başkasına girmez. Ahirette beden tekrar yaratılınca ruh kendi bedenine girer ve yine tek bir nefse dönüşür. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Ruhlarla bedenler birleştirilmiş, diri diri gömülen kıza da sorulmuş, hangi suçtan dolayı öldürüldün diye;defterler dağıtılmış,gök sıyrılıp açılmış, cehennem körüklenmiş, cennet yaklaştırılmış olunca her canlı, yanında ne getirdiğini öğrenecektir." (Tekvir 81/7-14)

İşte insanı farklı kılan, ondaki bu ölçülerdir.

21. 4 MEŞÎET (المشيئة)

Şâe (شاء) fiili, insanların seçimine bağlı olarak Allah'ın seçip yarattığı şeyleri anlatan âyetlerde geçtiği için çok önemlidir. Bu fiil üzerinde ustaca oynanan oyunlar sebebiyle İslam âlemi, karanlıklara gömülmüştür. Şimdi oyunun nasıl oynandığına bakalım.

Şâe(شاء) fiilinin kökü olan "şey" (الشيء)'den, kuraldışı (şaz) mimli mastar kalıbı olan مفعِلة = mef'ile[157]'den (مشيئة) meşîet kelimesi türetilmiştir.[158] "Şey"in anlamı neyse "meşîet"in anlamı da odur. Kur'an'da ve Sünnette olmayan, Arapların da bilmediği bu kelimeye[159] kelam bilginleri zamanla "irade" anlamını yüklemişlerdir. Ragıb el-İsfahanî (ö. 425 h.) şöyle der:

"Meşîet, kelamcıların çoğuna göre irade gibidir, aynıdır.[160]

Meşîete irade anlamı verilemez. Daha önce açıklandığı gibi meşîetin faili insan olursa anlamı (irade + gereğini yapması), Allah olursa (irade + "ol" emrini vermes)idir. Mesela bir kimsenin namaz kılmaya karar vermesi onun iradesini gösterir. Bu iradenin meşîete dönüşmesi için Allah'ın "ol" emriyle birlikte kulun namazı tam kılması gerekir. Çünkü kulun meşîeti Allah'ın meşîetine bağlı olarak gerçekleşir. Allah'ın "ol" emri çıkmazsa irade meşîete dönüşmez. Bunu şu âyetten açıkça anlayabiliriz:

يُرِيدُ اللّهُ لِيُبيِّن لكُم ويهدِيكُم سُنن الّذِين مِن قبلِكُم ويتُوب عليكُم واللّهُ علِيمٌ حكِيمٌ.

"Allah, her şeyi size açık açık göstermeyi; sizi, sizden öncekilerin doğru yollarına yönlendirmeyi ve tevbenizi kabul etmeyi irade eder. Allah bilir, doğru kararlar verir." (Nisa 4/26)

Allah'ın bu iradesi, onun "ol" emri ile meşîete dönüşmediği için insanların çoğu doğru yola gelmez. Çünkü bu gibi konularda ilahî irâdenin meşîete dönüşmesi için insanın o şeyi yapmaya karar vermesi gerekir. Yukarıdaki âyette irade yerine meşîet kullanılsaydı yeryüzünde kimse kâfir olamazdı. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

ولو شاء لهداكُم أجمعِين

157 El-Mustafa b. Muhammed Selim el-Ğelâyînî(öl. 1364 h), Camiu'd-Durusi'l-Arabiyye, Beyurt, 28. Baskı, 1414/1993, c. V, s. 29.

(وشذَّ بناؤُه على (مَفعِلة) (بكسر العين

158 Ahmed Muhtar Abdulhamid Ömer, (öl. 1424 h.), Mu'cem'ul-luğ'al-arabiyye el-muasıra, c. II, s. 1252, Alem'ul-kutub, 1429/2008 (dört cilt) مَشِيئة، مصدر ميمي من شاء.

159 Mekayîs'ul-luğa ve Esas'ul-belağa'da المَشِيئةُ kelimesi yoktur. Tabiîn'denMücahid b. Cebr el-Mahzûmî'nin (ö. 103/721) ile Abdurrazak b. Hümam es-San'anî (126 - 211 h.) ve Süfyan b. Said es-Sevrî(öl. 161'778) tefsirlerinde meşîet kelimesine yer vermemişlerdir.

160 Ragıp el-İsfahani, Müfredât, شيء maddesi.

“Allah (meşîet)tercihi (insanlara bırakmayıp) kendisi yapsaydı hepinizi yola getirirdi.” (Nahl 16/9)

ولو شاء ربُّك لآمن من فِي الأرضِ كُلُّهُم جمِيعًا أفأنت تُكرِهُ النّاس حتّى يكُونُوا مُؤمِنِين

“Tercihi Rabbin yapsaydı yeryüzünde olan herkes inanıp güvenirdi. (Tercihi insanlara bıraktığı halde) inanıp güvenenlerden olsunlar diye onlara sen mi baskı uygulayacaksın?” (Yunus 10/99)

Nebimiz de bunu şöyle ifade etmiştir:

ماشاء الله كان وما لم يشأ لم يكن

“Allah’ın meşîet ettiği olur, meşîet etmediği olmaz.”[161]

Allah imtihan ettiği için tek taraflı seçimde bulunmaz o, bize seçme hakkı verdiği şeyleri, bizim seçimimize bağlı olarak seçip yaratır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

إِنّ هذِهِ تذكِرةٌ فمن شاء اتّخذ إِلى ربّهِ سبِيلًا وما تشاؤُون إِلّا أن يشاء اللهُ إِنّ الله كان علِيمًا حكِيمًا

“Bunlar, aklınızdan çıkarmamanız gereken bilgilerdir. Rabbinin yolunu (meşîet) tercih eden o yola girer. “Yaptığınız tercih (meşîetiniz), ancak tüm varlıkların Sahibi olan Allah’ın (meşîet)yaratması ile gerçekleşir.Çünkü bilen O, her kararı doğru olan O’dur.” (İnsan 76/29–30)

Bu ayetler ve hadis, irade ile meşîet arasındaki büyük farkı açıkça gösterdiği halde meşîete irade anlamı vermenin savunulabilir bir tarafı olamaz. Çünkü iradede baskı yoktur; insanın iradesi, Allah’ın iradesine ters olabilir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

واللهُ يُرِيدُ أن يتُوب عليكُم ويُرِيدُ الّذِين يتّبِعُون الشّهواتِ أن تمِيلُوا ميلًا عظِيمًا

“Allah, sizin dönüşünüzü (tevbenizi) kabul etmek ister ama arzularının peşine takılanlar, sizin büyük bir sapıklığa düşmenizi isterler.” (Nisa 4/27)

Ulaşabildiğimiz en eski tefsirlerden İmam Maturîdî’nin (öl. 333/944)Te’vîlat’ına kadar şâe (شاء) fiiline, irade anlamı verildiğine rastlamıyoruz. Mesela Maturîdî’nin, en başta zikrettiğimiz İbrahim 4. âyetle ilgili tefsiri şöyledir:

وما أرسلنا مِن رّسُولٍ إِلاّ بِلِسانِ قومِهِ لِيُبيّن لهُم فيُضِلُّ اللهُ من يشاء ويهدِي من يشاء (يضل الله من آثر سبب الضلال، ويهدي من آثر سبب الذي به يهتدي؛ يهديه ذلك.) وهُو العزِيزُ الحكِيمُ

161 EbûDavûd, Edeb 110.

“Biz, her resulü (kitabı) kendi halkının dili ile göndeririz ki her şeyi ortaya koysun. Bundan sonra Allah, sapıklığı tercih edeni sapık sayar, doğru yolu tercih edeni de yoluna kabul eder. Daima üstün ve bütün kararları doğru olan O’dur.”[162] (İbrahim 14/4)

Burada Maturîdî, şâe = شاء fiiline âser (آثر) = tercih etti, anlamı verip fiilin kaldırılmış tümleçlerini (mef’ûllerini) yerine koyduğu için ayete tefsir yapmamış, meal vermiştir.

Maturîdî şu ayetteki meşîete de tercih anlamı vermiştir:

سيقُولُ الّذِين أشركُوا لو شاء اللّهُ ما أشركنا ولا آباؤُنا ولا حرّمنا مِن شيءٍ كذلِك كذّب الّذِين مِن قبلِهِم حتّى ذاقُوا بأسنا قُل هل عِندكُم مِن عِلمٍ فتُخرِجُوهُ لنا إِن تتّبِعُون إِلّا الظّنّ وإِن أنتُم إِلّا تخرُصُون . قُل فلِلّهِ الحُجّةُ البالِغةُ فلو شاء لهداكُم أجمعِين

“Müşrikler diyeceklerdir ki “Allah (mümin olmamızı) tercih etseydi ne biz şirke düşerdik ne atalarımız. Bir şeyi haram da kılmazdık.” Onlardan öncekiler de bu yalana sarıldılar ve sonunda azabımızı tattılar. De ki “Yanınızda bir bilgi var mı ki çıkarıp bize gösteresiniz. Siz sadece varsayımınızın peşine takılmışsınız; siz sadece atıyorsunuz.”

De ki “Herkesi susturan delil Allah’ınkidir. Tercihi Allah yapsaydı elbette sizin hepinizi yola getirirdi” (En’am 6/148–149)

Maturîdî diyor ki, Mutezile; buradaki meşîete baskı (kahr) ve zorlama (cebr) anlamı vermiştir.[163] O durumda meal şöyle olur:

“Müşrikler diyeceklerdir ki: “Allah bizi müşrik yapmasaydı ne biz şirke düşerdik ne atalarımız. Bir şeyi haram da kılmazdık.…”

Maturîdî; Hasen el-Basrî (21/110) ve Ebubekr el-Esamm’ın (öl. 201 h.) bu âyetteki meşîete rıza anlamını verdiğini söyler.[164] O zaman müşrikler şöyle demiş olurlar:

“Allah razı olmasaydı ne biz ortak koşardık ne de atalarımız.”

Maturîdî, âyetlerdeki yeşâ = يشاء fiiline emir ve çağrı anlamı verildiğini de söylemiştir. “Allah onlara onu emretti ve ona çağırdı demiş olurlar.[165] O zaman meal şöyle olur:

---

162 Ebu Mansur el-Maturîdî, Te’vîlât, Thk: Hatice Boynukalın, Kontrol: Bekir Topaloğlu, İstanbul, 2006, c. VII, s. 458.

163 Ebu Mansur el-Maturîdî, Te’vîlât, Thk: Ertuğrul Boynukalın, Kontrol: Bekir Topaloğlu, İstanbul, 2006, c. V, s. 250. قالت المعتزلة يقولون: المشيئة هاهنا مشيئة قسر و قهر…و(عندنا) المشيئة: مشيئة الاختيار

164 Ebu Mansur el-Maturîdî, Te’vîlât, c. V, s. 250.

165 Ebu Mansur el-Maturîdî, Te’vîlât, c. V, s. 250.

“Allah bizim müşrik olmamızı emredip şirke çağırmasaydı ne biz müşrik olurduk ne de atalarımız.”

Maturîdî diyor ki; bazılarına göre de müşrikler bunu, alay etmek ve Müslümanları işletmek için söylüyorlardı yoksa ciddi değillerdi.[166] O zaman ayetin meali şöyle olur:

“Allah bizi müşrik yaratmasaydı ne biz şirke düşerdik ne atalarımız. Bir şeyi haram da kılmazdık.”

Meşîete irade anlamı verilmesine Maturîdî’den önce başlanmıştır. Çünkü Maturîdî, kendi çağında bunun örf haline geldiğini bildirmektedir.[167] Daha sonra onun mezhebinin kelamcıları dahil bütün kelamcılar, meşîete irade anlamı vermişlerdir. Maturîdîlerden Nuruddin es-Sabûnî (öl. 580/1184) şöyle der:

لا فرق بين المشيئة و الإرادة عند أهل السنة

“Ehl-i Sünnet’e göre meşîet ile irade arasında fark yoktur.”[168]

Bazı Arap dilcileri de yanlış olduğunu bile bile bu yola girmişlerdir. Mesela Muhammed Murtaza ez-Zebîdî (ö. 1205/1791) sözlüğünde meşîet ile ilgili olarak şöyle demiştir:

شيأ : (شِئتُه) أي الشيء (أشاؤُه شيأًومشِيئةً) كخطِيئة (ومشاءةً) ككراهة (ومشائِيةً) كعلانِية : (أردتُه)[169]

Zebîdî, kelimeye irade anlamı verdikten sonra şunları söylemiştir:

“Meşîet sözlükte icad (= var etme), irade ise talep (= isteme) anlamındadır. Bunlar farklı anlamlar olsa da kelamcıların çoğu arada bir fark görmemiştir.”[170]

Kelimenin sözlük anlamı “irade” değil de “var etmek” ise bir sözlükte kelimeye irade anlamı nasıl verilebilir. Zebîdî bununla da yetinmemiş meşîeti, خطِيئة vezninde saymıştır. Bu, bir dilci için affedilmez hatadır. Çünkü meşîet مشِيئةً mef’ ile = مفعِلة kalıbındadır ve ondaki mîm zaiddir yani kelimeye son-

166 Ebu Mansur el-Maturîdî, Te’vîlât, c. V, s. 250.

167 Ebu Mansur el-Maturîdî, Te’vîlât, c. V, s. 183.

وقوله – عَزَّ وَجَلَّ –: (وَلَو شَاءَ اللَّهُ مَا أَشرَكُوا. قالت المعتزلة: المشيئة هاهنا مشيئة قهر وجبر، أي: لو شاء الله لأعجزهم ومنعهم عن الشرك على دفع الابتلاء والامتحان.وأما عندنا: المشيئة: مشيئة اختيار

168 Nuruddin es-Sabûnî, el-Bidâye fî usûl’id-dîn, Diyanet Yayınları, Ankara 1995, s. 72. Eş’ârîlerin aynı mealde ibareleri için bkz. İbrahim b. Muhammed el-Beycûrî(öl. 1277 h./1860 m.), Şerhucevhereti’t-tevhîd, Beyrut 1403/1983, s. 65.

Es-Sabûnî’nin eserini, Bekir TOPALOĞLU, notlar ekleyerek “Maturidiyye Akaidi” adıyla tercüme etmiş, Diyanet İşleri Başkanlığı da ana metinle birlikte yayınlanmıştır. Yukarıdaki ifade Türkçe tercümenin 144. Sayfasındadır.

169 ez- Zebîdî, Tacu’l-arus, c. I, s. 82-83.

170 ez- Zebîdî, Muhammed Murtaza, Tacu’l-arus, Mısır 1306/1889, c. I, s. 82-83.

واكثرُ المتكلّمين لم يُفرّقوا بينهما ، وإن كانتا في الأَصل مُختلِفَتَينِ فإن *!المَشيئَة في اللُّغة : الإيجاد ، والإرادةُ : طَلَبٌ

radan eklenmiştir. Hatîe خطِيئة ise asıl mastar olan feîle = فعيلة kalıbındadır;[171] onda zaid mîm olamaz.

Bir de sözlüklerde rastlanılmayan مشاءةً kelimesini, كراهة vezninde ve مشائِيةً kelimesini de علانِية vezninde sayarak onları da şâe (=شاء)'nin masdarı gibi göstermiş ve tahribatını derinleştirmiştir. Üstelik علانِية kelimesine eklenenya'yı ve müenneslik ta'sını da göremememiştir. Çünkü o ekler asıl mastarda olmaz.

Zebîdî'yi buna sürükleyen, el-Fîrûzâbâdî'nin (ö. 817/1415) el-Kâmûsu'l-Muhît'indeki şu yanlış ifadeleri, meşrulaştırma çabasıdır:

شِئتُهُ أشاؤُهُ شيئاً ومشِيئةً ومشاءةً ومشائِيةً : أردتُهُ[172]

Görüldüğü gibi şuurlu bir tercih ve saptırma ile meşîetin, "bir şeyi var etme" anlamı terkedilmiş, yerine "irade" konmuştur. Onunla da yetinilmeyip meşîet, asıl mastar sayılmış ve ona verilen yeni anlam, şâe "=شاء" fiiline taşınmıştır. Eski dilcilerden el-Cevherî (öl. 393 h.) bile o yola girmiştir. Onun ifadeleri şöyledir:

والمشيئة: الارادة، وقد شئت الشئ أشاؤه.

Meşîet irade anlamındadır. "وقد شئت الشئ= şeyi şey yaptım, yani onu istiyorum."[173]

Cevherî, Maturîdî'den 60 yıl sonra ölmüştür. Bu kadar kısa bir süre içinde kelimenin sözlük anlamının Arapça'nın kurallarına aykırı olarak keskin bir değişime uğraması şaşırtıcıdır. Cevherî'den 32 yıl sonra ölen Ragıb el-İsfehânî (ö. 425 h./1034 m.), kelamcıların çoğunun meşîet'e irade anlamı verdiğinden söz ettiğine göre Cevherî'nin sözlüğündeki o keskin ifadenin kelamcıların etkisiyle yazıldığını söylemek gerekir.

Artık bütün sözlükler, şâe "=شاء" fiiline irade anlamı verirler. Tefsir ve meallerde de öyledir. Meşhur dilci İbnManzûr (ö. 711/1311) da bu değişimi iyice benimsemiş ve şöyle demiştir:

''شيأ: المشِيئةُ: الإرادة. شِئتُ الشيء أشاؤُه شيئاً ومشِيئةًومشاءة ومشايةً: أردتُه''[174]

İbnManzûr, meşîetin şâe'nin masdarı olduğunu, kesin dille ifade etmeyi de ihmal etmemiştir:

171 Celaluddin es-Süyûtî(öl. 911 h.), el-Müzhir fî ulûm'il-luğa ve envâihâ, tahkik Fuad Ali Mansur, Beyrut 1998/1418, c. II, s. 100.

172 Muhammed b. Yakub el-Fîrûzâbâdî (ö. 817/1415) el-Kâmûsu'l-Muhît, tahkik Muhammed Naîm el-Arksûsî (العرقسوسي), Beyrut 1426/2005, s. 44. Arapça bilmeyenler için cümleyi tercümenin bir faydası olmayacağı için tercüme edilmemiştir.

173 El-Cevheri, İsmail b. Hammad (ö. 393 h.), es-Sıhah, (thk: AhmedAbdulgafûrAttâr), Beyrut 1987, c. I, s. 58.

174 İbnManzûr (ö. 711/1311), Lisan'ul-Arab, شاءmd.

المشيئة مصدرُ شاء يشاءُ مشيئةً[175]

Şâe شاء fiilinin anlamında yapılan bu büyük tahribat, kelimenin geçtiği âyetleri çelişkili hale getirmiştir. Şimdi En'âm 148 ve 149. âyetlere Maturîdî'den sonra verilen meale bakalım:

"Müşrikler diyecekler ki: "Allah dileseydi ne biz şirke düşerdik ne atalarımız. Bir şeyi haram da kılmazdık." Onlardan öncekiler de bu yalana sarıldılar ve sonunda azabımızı tattılar. De ki: "Yanınızda bununla ilgili bir bilgi var mı ki, çıkarıp bize gösteresiniz. Siz sadece zannınızın peşine takılmışsınız; siz sadece atıyorsunuz.

De ki, susturucu delil Allah'ınkidir; eğer o dileseydi elbette hepinizi yola getirirdi." (En'âm 6/148–149)

Bu meale göre müşriklerin sözü ile Allah'ın sözü aynı anlama gelmektedir.

Müşriklerin sözü: *Allah **dileseydi** ne biz şirke düşerdik ne atalarımız.*

Allah'ın sözü: *Allah dileseydi hepinizi yola getirirdi.*

Âyette Allah müşrikleri yalancılık ve saçmalama ile suçladığı için Allah'ın sözü onların sözüne ters olmalıdır. Ama meşîete verilen irade anlamı, hem-bu âyetlerde hem de şâe fiilinin geçtiği diğer ayetlerde ciddi çelişkilere yol açmıştır.

21.5 KADER

Kur'ân'a göre kader, Allah'ın tüm varlık ve olaylar için koyduğu ölçüdür; her şey o ölçüye göredir. Bu konunun ayrıntısı yukarıda anlatılmıştı. İmam Maturîdî şöyle der:

"Kaderin iki yönü vardır: Birincisi, bir şeyi; hayır-şer, güzel-çirkin, hikmet ve sefihlik şeklinde oluşturmanın ölçüsüdür. Bu, hikmeti gereği, Allah'ın her şeyi kendi özellikleriyle ve en uygun şekilde oluşturmasıdır. Allah Teâlâ şöyle demiştir: "Biz, yarattığımız her şeyi bir ölçüye göre yaratırız." (Kamer 54/49).

İkincisi de her şeyin ölçüsünü, zamana ve mekâna göre hak ve batıl diye oluşturarak onun sevabını ve cezasını açıklamaktır. Bunun örneği de Allah'ın Elçisi'ne Cebrail aleyhisselâmın imanla ilgili sorduğu soruda "hayrın da şerrin de Allah'tan olduğunu"; anlattığımız kader kavramıyla birlikte ifade etmiş olmasıdır.[176]

175 İbnManzûr, Lisan'ul-Arab, شاء ve شأي maddeleri.
176 İmam Maturîdî, Kitab'ut-tevhîd, Tahkik ve talik; Bekir Topaloğlu, Muhammed Aruçi, Ankara 2005, s. 488-489.

Maturîdî şâe (شاء) fiiline doğru anlam verdiği için kaderi doğru tanımlamıştır. Ama şâe'nin anlamını değiştiren kelamcılar, kaderin anlamını da değiştirmişlerdir. Onlardan biri olan Tahâvî'nin (öl. 321 h.) kaderle ilgili sözleri şöyledir:

"Allah'ın iradesi dışında hiçbir şey olmaz… Her şey Allah'ın takdiri ve meşîetiyle olur. Geçerli olan onun meşîetidir. Onun, kulları için meşîeti olmadan kulun meşîeti olmaz.

Allah; dilediği, koruduğu ve affettiği kimseye bir ikram olarak hidayeti nasip eder. Dilediği, alçalttığı ve sıkıntıya soktuğu kişiyi de adaleti gereği saptırır. Hepsi onun meşîetinde, onun ikramıyla adaleti arasında dönüp durur.[177]

Kaderin temeli, Allah'ın yaratmadaki sırrıdır. Onu, ne ona yakınlığı olan bir melek ne de elçi gönderdiği bir nebi bilebilir. Bu konuda düşünme ve derinleşme çabası, aşağılanmaya bir yol, yoksun bırakılmaya bir merdiven ve taşkınlığa bir basamaktır. Dikkatli olmak, kaderi düşünmekten, ona akıl yormaktan ve onunla ilgili vesveseden tümüyle sakınmak gerekir. Çünkü Allah Teâlâ kader ilmini insanlara kapamış ve onu araştırmayı yasaklamıştır. Nitekim Kitabında şöyle demiştir:

لا يسأل عما يفعل وهم يسألون

"Allah, yaptığı bir şeyden dolayı sorgulanamaz, ama onlar sorgulanacaklardır." (Enbiya 21/23)

Kim, "Allah niçin yaptı" diye sorarsa Kitabın hükmünü reddetmiş olur. Kitabın hükmünü reddeden de kâfirlerden olur..."[178]

Bu sözler, herhangi bir âyetle veya akılla izah edilemeyeceği için Tahâvî, ilgisiz bir âyeti delil getirmiş ve aklı kullanmanın kişiyi kâfir yapacağını söylemiştir. Hâlbuki Allah Teâlâ imansızlık pisliğini, aklını kullanmayanların üzerine yığacağını söylemektedir:

واما القدر فهو على وجهين. أحدهما الحد الذي عليه يخرج الشيء وهو جعل كل شيء على ما هو عليه من خير أو شر، من حسن أو قبح، من حكمة أو سفه وهو تأويل الحكمة أن يجعل كل شيء على ما هو عليه و يصيب في كل شيئ الأولى به وعلى مثل هذا قوله : « إِنَّا كُلَّ شَيءٍ خَلَقنَاهُ بِقَدَرٍ [القمر : 49] والثاني بيان ما عليه يقع كل شيء من زمان و مكان، و حق وباطل ، وما له من الثواب و العقاب و على مثل أحد هذين المروي عن رسول الله عند سؤال جبريل عليه وسلم إياه عن الإيمان أن قرن ما ذكرنا بالقدر: خيره و شره من الله.

177 İmam Ebu Cafer et-Tahavi, Akidetü't-Tahavi, tertib: Mecdi Ebu Arîş, Daru'l-Bayarek, Ürdün-Lübnan, 1421/2001, s. 11, 22.

...ولايكون إلامايريد

وكل شيء يجري بتقديره ومشيئته ومشيئته تنفذ لا مشيئة للعباد إلا ما شاء لهم

يهدي من يشاء ويعصم ويعافي فضلا ويضل من يشاء ويخذل ويبتلي عدلا وكلهم يتقلبون في مشيئته بين فضله وعدله

178 İmam Ebu Cafer et-Tahavi, Akidetü't-Tahavi, s. 26, 27.

وأصل القدر سر الله تعالى في خلقه لم يطلع على ذلك ملك مقرب ولا نبي مرسل والتعمق والنظر في ذلك ذريعة الخذلان وسلم الحرمان ودرجة الطغيان فالحذر كل الحذر من ذلك نظرا وفكرا ووسوسة فإن الله تعالى طوى علم القدر عن أنامه ونهاهم عن مرامه كما قال الله تعالى في كتابه : (لا يسأل عما يفعل وهم يسألون) فمن سأل : لم فعل؟ فقد رد حكم الكتاب ومن رد حكم الكتاب كان من الكافرين

ولو شاء ربُّك لآمن من فِي الأرضِ كُلُّهُم جمِيعًا أفأنت تُكرِهُ النّاس حتّى يكُونُوا مُؤمِنِين وما كان لِنفسٍ أن تُؤمِن إِلاّ بِإِذنِ اللهِ ويجعلُ الرِّجس على الّذِين لا يعقِلُون

"Tercihi Rabbin yapsaydı yeryüzünde olan herkes inanıp güvenirdi. (Tercihi insanlara bıraktığı halde) inanıp güvenenlerden olsunlar diye onlara sen mi baskı uygulayacaksın? Allah'ın onayı olmadan kimse inanıp güvenmiş (mümin) sayılmaz. Allah, aklını kullanmayanlarda ızdıraplar oluşturur." (Yunus 10/99-100)

İmanın yeri kalptir; kalpte ne olduğunu Allah'tan başkası bilemeyeceği için bir kimsenin mümin olduğuna, ondan başkası onay veremez. Allah Teâlâ Elçisine şöyle demiştir:

إِنّك لا تهدِي من أحببت ولكِنّ اللّه يهدِي من يشاءُوهُو أعلمُ بِالمُهتدِين

"Sen istediğini doğru yola getiremezsin ama Allah, yola gelmeyi tercih edeni, doğru yola getirir. Kimin doğruya yöneldiğini en iyi o bilir." (Kasas 28/56)

Yola gelme, kalpteki imanla olacağı için Allah'ın Elçisi hata edip bir münafığı mümin sayabilirdi. Demek ki, kişi önce yola gelir, sonra Allah onun yola gelmişliğini onaylar.

Tahâvî'nin delil getirdiği ayetin konuyla ilgisinin olmadığı açıktır. Ayrıca Allah'a; "niçin yaptın" diyen kâfir olsaydı, Âdem'in halifeliğine itiraz eden melekler, öncelikle kâfir olurlardı.[179] Çünkü itiraz etmek, "niçin yaptın" demekten daha ağırdır. İlgili âyet şöyledir:

وإِذ قال ربُّك لِلملائِكةِ إِنّي جاعِلٌ فِي الأرضِ خلِيفةًقالُوا أتجعلُ فِيها من يُفسِدُ فِيها ويسفِكُ

179 Bilindiği gibi Nuh aleyhisselama da Allah'a itiraz mahiyetinde soru sormuştur. İlgili ayetler şunlardır:

"Sonunda emrimiz çıktı ve geminin kazanı kaynadı. Nuh'a dedik ki; "Erkekli dişili her türden birer çifti, önceden hakkında karar bulunan kişi dışındaki aileni, bir de inananları gemiye bindir." Nuh ile birlikte pek az kişi dışında inanan olmamıştı.

Nuh dedi ki; "Haydi binin. Bunun akıp gitmesi de durması da Allah'ın adıyladır. Benim Rabbim çok bağışlar, ikramı da boldur."

Gemi dağ gibi bir dalga içinde onları çalkalıyordu. Nuh bir kenarda duran oğluna: "Yavrucuğum, bizimle birlikte bin de kâfirlerle beraber olma" diye seslendi

Dedi ki; "Bir dağa sığınacağım, beni sudan kurtarır." Nuh; "Bugün Allah'ın emrinden, onun ikram ettikleri dışındakileri koruyacak hiçbir şey yoktur" dedi. Aralarına bir dalga girdi, o da boğulanlara karışıp gitti.

"Ey yer! Suyunu yut! Ey gök sen de açıl!" dendi. Sular çekildi, iş tamamlandı, gemi Cudi'nin üstüne oturdu ve şöyle dendi: "O zalimler topluluğu olmaz olsunlar."

Nuh, Rabbine seslendi de dedi ki: "Rabbim, oğlum benim ailemdendir; verdiğin söz de gerçek sözdür ama en doğru karar senin kararındır."

Allah dedi ki, "Bak Nuh! O, senin ailenden değildir. O, uygunsuz bir iş ürünüdür. Bilmediğin şeyi benden isteme. Sana, cahillerden olmamanı tavsiye ederim.

Nuh dedi ki; "Rabbim! Bilmediğim şeyi senden istediğim için sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz, bana acımazsan kaybedenlerden olurum." (Hud 11/40-47)

الدِّماء ونحنُنُسبّحُ بِحمدِك ونُقدِّس لك قال إنّي أعلمُ ما لا تعلمُون

“Sahibin (Rabbin) bir gün meleklere, “Yeryüzünde bir muhalif varlık yaratıyorum.” dedi. Melekler, “Orada tabii düzeni bozacak ve kan dökecek bir varlık mı yaratıyorsun? Ama sen yaptığını güzel yaparsın, sana içten boyun eğmemiz bundandır. Senden dolayı onu değerli sayarız.” dediler. Allah: “Ben sizin bilmediklerinizi bilirim!” dedi.” (Bakara 2/30)

Aynı devirde yaşayan iki ehl-i sünnet kelamcısı olan Maturîdî ile Tahâvî’inin kader anlayışındaki bu derin farkın, meşîetteki anlam değişikliğinden kaynaklandığını şu âyetin eski ve yeni mealini karşılaştırarak anlayabiliriz.

ولو شاء اللّه لجعلكُم أُمّةً واحِدةً ولكِن يُضِلُّ من يشاءُ ويهدِي من يشاءُ ولتُسألُنّ عمّا كُنتُم تعملُون

Şâe fiilinin anlamının değişmesinden önceki meâl:

“Tercihi Allah yapsaydı, sizi bir tek toplum (ümmet) yapardı. Ama (tercihi size bıraktığı için), sapıklığı tercih edeni sapık sayar, doğru yolu tercih edeni de yoluna kabul eder. Yaptıklarınızdan elbette sorumlu tutulacaksınız.” (Nahl 16/93)

Şâe fiilinin anlamının değişmesinden sonraki meâl:

“Allah dileseydi hepinizi bir tek ümmet kılardı; fakat O, dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. Yaptıklarınızdan mutlaka sorumlu tutulacaksınız.”[180]

Şâe fiilindeki anlam değişikliğinin kabul görüp yaygınlaşması Maturîdîleri de etkilemiş ve onların kader anlayışlarını Tahâvî’ye yaklaştırmıştır. Ömer Nasuhi Bilmen’in sözleri şöyledir:

“Herhangi bir şeyin muayyen bir şekilde meydana gelmesini Cenab-ı Hakkın ezelde dilemiş olmasına **“Kader”** denir. Ve Hak Teâlâ’nın böylece dilemiş olduğu herhangi bir şeyi zamanı gelince meydana getirmesine de **“Kaza”** denilir…

Hangi mümkün bir şeydir ki, Allah Teâlâ takdir ettiği halde meydana gelmesin? Ve hangi bir şeydir ki, Hak Teâlâ dilemediği halde meydana gelebilsin?

Bu sebeple biz Allah’ımızın kazasına, kaderine de inanırız. Ve bu kaza ve kadere razı oluruz...”[181]

180 Bu meal; Hayrettin Karaman, Ali Özek, İbrahim Kâfi Dönmez, Mustafa Çağırıcı, Sadrettin Gümüş, ve Ali Turgut tarafından hazırlanan Kur’anı Kerim ve Açıklamalı Meâli’nden alınmıştır. (TDV yayınları, Ankara 2007.) Bu meâli, yıllardır Suudi Arabistan krallığı Türk hacılarına hediye etmektedir.

181 Ömer Nasuhi BİLMEN, Büyük İslam İlmihali, İstanbul 1986, s. 31, Kaza ve Kadere İman, par. 67-70.

Artık Ehl-i Sünnette kader, insan davranışlarının Allah tarafından önceden belirlenmesi veya bilinmesidir. Bu durumda insanları imtihanın bir anlamı kalmaz. Hâlbuki Allah Teâlâ, düzenini imtihana göre kurduğunu bildirmiştir.

تبارك الّذِي بِيدِهِ المُلكُ وهُو على كُلِّ شيءٍ قدِيرٌ . الّذِي خلق الموت والحياة لِيبلُوكُم أيُّكُم أحسنُ عملًا وهُو العزِيزُ الغفُورُ

"Bütün yetkileri elinde tutan Allah, iyiliğin ve bereketin kaynağıdır. O, her şeye bir ölçü koymuştur. Sizi yıpratıcı bir imtihandan geçirmek ve hanginizin daha güzel iş yapacağını bilmek için ölümü ve hayatı yaratmıştır. Daima üstün olan ve kusurları örten O'dur." (Mülk 67/1-2)

وأنزلنا إِليك الكِتاب بِالحقِّ مُصدِّقًا لِما بين يديهِ مِن الكِتابِ ومُهيمِنًا عليهِ فاحكُم بينهُم بِما أنزل اللّهُ ولا تتّبع أهواءهُم عمّا جاءك مِن الحقِّ لِكُلٍّ جعلنا مِنكُم شِرعةً ومِنهاجًا ولو شاء اللّهُ لجعلكُم أُمّةً واحِدةً ولكِن لِيبلُوكُم فِي ما آتاكُم فاستبِقُوا الخيراتِ إِلى اللّهِ مرجِعُكُم جمِيعًا فيُنبِّئُكُم بِما كُنتُم فِيهِ تختلِفُون

"…Her birinize bir şeriat ve bir yöntem belirledik. Allah tercihini farklı yapsaydı hepinizi tek bir toplum yapardı. Oysa verdiği şeylerle sizi yıpratıcı bir imtihandan geçirmek için böyle yaptı. Artık iyi işlerde yarışın. Tekrar hayata dönüşünüzde Allah'ın huzurunda toplanacaksınız. O, anlaşmazlığa düştüğünüz konuları size bildirecektir." (Maide 5/48)

وهُو الّذِي جعلكُم خلائِف الأرضِ ورفع بعضكُم فوق بعضٍ درجاتٍ لِيبلُوكُم فِي ما آتاكُم

"Bu topraklarda sizi, öncekilerin yerine geçiren O'dur. Kiminizi kiminize birçok yönden üstün kıldı ki verdikleriyle sizi zor bir imtihandan geçirsin. Rabbin karşılığı çabuk verir. O çok bağışlar, ikramı boldur." (En'âm 6/165)

21.5.1 İmtihan

Allah, düzenini imtihan için kurduğunu söylese de yanlış kader inancı sebebiyle doğru düşünme yeteneğini kaybetmiş Müslümanlar tam tersini iddia etmektedirler. Şimdi şu âyetin ışığında imtihan konusuna nasıl yaklaşıldığına bakalım:

وإِذِ ابتلى إِبراهِيم ربُّهُ بِكلِماتٍفأتمّهُنّ قال إِنّي جاعِلُك لِلنّاسِ إِمامًا قال ومِن ذُرِّيّتِي قال لاينالُ عهدِي الظّالِمِين

Ö.N. Bilmen Maturîdî için, "Bizim itikad da imamımızdır" ifadesini kullanır. S. 33, paragraf 74.

Bir zamanlar Sahibi (Rabbi), İbrahim'i birtakım sözlerle (emirlerle) imtihan etmiş, o da tam başarı göstermişti. Sahibi (Rabbi) ona: "Ben seni insanlara imam (önder) yapacağım!" dedi. O "Soyumdan da olsun!" deyince, "(Olur, ama) yanlış yapanlar, sözümün kapsamına girmez." dedi. (Bakara 2/124)

Fahreddin Râzî (ö. 606 h.) bu âyeti tefsir ederken her şeyi ezelden ayrıntılarıyla bilen Allah'ın kulunu imtihan etmesi için bir sebep olmadığını iddia eder. Onun sözleri şöyledir:

"Allah Teâlâ'nın İbrahim aleyhisselama yüklediği görevleri imtihan diye nitelemesi kelimenin kapsamını genişletmesidir. İmtihan, tecrübe ve sınama gibi şeyler bizde olur; çünkü emir verdiğimiz kişinin ne yapacağını bilmeyiz. Aramızdaki örfte böyle kullanımlar çok olduğu için Allah'ın da emrini ve yasağını mecaz olarak imtihan diye nitelemesi uygun olmuştur. Zira imtihan etme ve bir şeyin iç yüzünü öğrenme çabası Allah'a yakıştırılamaz. Çünkü o, ezelden ebede, sınırsız bütün bilgileri, ayrıntısıyla birlikte bilir."[182]

Allah Teâlâ, yarattığı ve yaratmayı planladığı şeyleri elbette bilir. Kulun, imtihan sırasındaki davranış biçimini önceden planlamadığı için şöyle buyurmuştur:

هل أتى على الإنسانِ حِينٌ مِن الدّهرِ لم يكُن شيئًا مذكُورًا . إنّا خلقنا الإنسان مِن نُطفةٍ أمشاجٍ نبتلِيهِ فجعلناهُ سمِيعًا بصِيرًا . إنّا هديناهُ السّبِيل إمّا شاكِرًا وإمّا كفُورًا. إنّا أعتدنا لِلكافِرِين سلاسِل وأغلالًا وسعِيرًا . إنّ الأبرار يشربُون مِن كأسٍ كان مِزاجُها كافُورًا.

"Biz insanı, çok bileşenli döllenmiş yumurtadan yarattık. Yıpratıcı bir imtihandan geçireceğiz; o nedenle onu dinleyen ve gören bir varlık haline getirdik. Ona doğru yolu gösterdik; ister görevini yapar, isterse o yolu görmezlikten gelir (kâfir olur). Biz, kâfirler için zincirler, demir halkalar ve alevli bir ateş hazırladık. (Ahirette) Kâfur katkılı sular iyilere bir bardakla sunulur." (İnsan 76/2-5)

ولنبلُونّكُم بِشيءٍ مّن الخوف والجُوعِونقصٍ مّن الأموالِ والأنفُسِ والثّمراتِ وبشّرِ الصّابِرِين . الّذِين إذا أصابتهُم مُصِيبةٌ قالُوا إنّا لِلّهِ وإنّا إلِيهِ راجِعون.أُولئِك عليهِم صلواتٌ مّن رّبّهِم ورحمةٌ وأُولئِكهُمُ المُهتدُون .

182 Bkz: Fahreddin er-Razi, Tefsiru'l-Kebir, Daruİhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut-Lübnan, 1999/1420, c. 2, s. 31.

أنه تعالى وصف تكليفه إياه ببلوى توسعاً لأن مثل هذا يكون منا على جهة البلوى والتجربة والمحنة من حيث لا يعرف ما يكون ممن يأمره ، فلما كثر ذلك في العرف بيننا جاز أن يصف الله تعالى أمره ونهيه بذلك مجازاً لأنه تعالى لا يجوز عليه الاختبار والامتحان لأنه تعالى عالم بجميع المعلومات التي لا نهاية لها على سبيل التفصيل من الأزل إلى الأبد

“Mallarınızdan, canlarınızdan ve ürünlerinizden eksilterek, sizi biraz korku ve biraz açlıkla yıpratıcı bir imtihandan geçireceğiz, bundan kaçış olmaz. Sen sabırlı davrananlara müjde ver. Onlar, başlarına bir şey gelince şöyle derler: “Biz, Allah’a aitiz, biz O’nun huzuruna çıkarılacağız.” Sahiplerinin (Rablerinin) sürekli desteği ve iyiliği onlaradır. Doğru yolda olanlar onlardır.” (Bakara 2/155-157)

Allah düzenini, imtihan için kurduğundan Fahreddin Râzî onu mecaz sayamaz. Çünkü iddiasını dayandırabileceği herhangi bir âyet yoktur.

Yukarıda belirtildiği gibi kader, ölçüdür. Allah, her şeye bir ölçü koymuştur. Ölçü koymak başka, insan davranışlarını önceden belirlemek başkadır. Şâe fiilindeki anlam değişikliğinden etkilenmeyenlerden Ebu Cafer et-Taberî (öl. 310), İbrahim aleyhisselamın imtihanı (Bakara 124) ile ilgili olarak şunları söyler:

“Allah Teâlâ’nın İbrahim’i imtihanı, ona farz kıldığı şeyler ve verdiği emirlerle oldu. Ona, onlara göre davranma görevi yükledi ki, onu imtihan etsin ve denesin.”[183] Taberî’nin kendine ulaşan bütün görüşleri tefsirine almış olması,[184] imtihanla ilgili iddiaların daha sonra ortaya çıktığını gösterir.

Taberî’den 23 sene sonra ölen İmam Maturîdî, şâe fiiline doğru anlam verdiği halde İbrahim aleyhisselamın imtihana çekilmesini kabul etmemektedir. Onun sözleri şöyledir:

“Allah’ın kişiyi imtihan etme ihtimali yoktur. Çünkü o, ezelden ebede, olanı ve olacağı bilir. Ama bir şeyi emretmesine veya yasaklamasına onun tarafından imtihan denmiştir.”[185]

Şâe (شاء) fiiline doğru anlam vererek Allah’ın sapıklık ve hidayetle ilgili seçiminin insanın seçimine göre olduğunu söyleyen Maturîdî, bu sözleri söylemiş olamaz. Bunlar, onun tefsirine daha sonra eklenmiş olmalıdır.

21.5.2 Allah’ın zamandan ve mekândan münezzeh olduğu iddiası

Açık ayetlere rağmen Allah’ın kimseyi imtihan etmeyeceğini söylemek yanlış olduğu için kadere inananlardan bir kısmı da Allah’ın bilmesinin imtihanı etkilemediğini iddia ederek bir çıkış yolu aramışlardır. Onlara

183 İbnCerir et-Taberi, Camiu’l-Beyan an Te’vili’l-Kur’an, DarulKütübi’l-İlmiyye, Beyrut-Lübnan, 1992, c. 1, s. 571.
وكان اختبار الله تعالى ذكره إبراهيم، اختبارا بفرائض فرضها عليه، وأمر أمره به. وذلك هو“الكلمات” التي أوحاهن إليه، وكلفه العمل بهن، امتحانا منه له واختبارا.

184 İbnCerir et-Taberi, Camiu’l-Beyan an Te’vili’l-Kur’an, s. 571-579.

185 İmam Maturîdî, Tevilât, Bakara 124. âyetin tefsiri.

göre Allah için geçmiş ve gelecek şu an gibidir. Allah, insanın hür iradesiyle yapacağı seçimini, nerede ve ne şekilde yapacağını zaman ve mekânla sınırlı olmayan bilgisiyle bilir ve irade eder. Zamanı gelince de iradesinin gereğini, kulunun seçimi doğrultusunda yaratır. Allah'ın ilmi, bu anlamda kulun seçimine bağlı olduğundan onun bir şeyi ezelden bilmesinin, kulun iradesini zorlayıcı etkisi olmaz. Dolayısıyla insan bir şeyi, Allah bildiği için yapmaz. Allah'ın bilmesi, onun o şeyi yapacak olmasından dolayıdır.

Kur'an'a baktığımızda zaman diye bir varlığın olmadığını görürüz. Kur'an'da zaman, olanlarla olması beklenenler arasındaki sıralamayı göstermek için kullanılan bir araçtır. Bu yüzden Allah Teâlâ, kendi işleri ile ilgili olarak geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanların hepsini kullanır.

Zamanı yaratılmış saymak hiçbir şeyi değiştirmez. Çünkü zamanın yaratılmış olmasıyla henüz yaratılmamış insanın, kendine ait zaman diliminde göstereceği davranışların önceden bilinmesi arasında bir ilgi yoktur. Böyle olması için Allah'ın onu, bir robot gibi kurması gerekir. Robotun imtihanı, onu yapanın imtihanı olduğundan bu yolu kullanarak kader inancını imtihan ayetleriyle bağdaştırmak mümkün olmaz. Bu da "Allah için, geçmiş ve gelecek şu an gibidir" sözünün imtihanla ilgili âyetlere aykırı olduğunu gösterir. Bundan dolayı kader inancına sahip olanlar Allah'ın, yaptığı imtihanın sonucunu bilmediğini gösteren âyetlerin anlamlarını başka tarafa çekmek zorunda kalmışlardır. Şu âyetle ilgili görüşler buna örnek verilebilir:

ولنبلُونّكُم حتّى نعلم المُجاهِدين مِنكُم والصّابِرين ونبلُو أخباركُم

"Şurası kesin ki içinizden mücadele (cihad) edenleri ve sabırlı davrananları öğreninceye ve gerçek yüzünüzü ortaya çıkarıncaya kadar sizi zorlu bir imtihandan geçireceğiz." (Muhammed 47/31)

Allah'ın kişiyi imtihan etme ihtimalinin olmadığını söyleyen İmam Maturîdî, âyetteki "حتّى نعلم (hattâna'leme) = biz bilinceye kadar" ifadesinin üç ayrı anlama gelebileceğini söyler. Bunlardan birincisi şöyledir:

"Allah'ın evliyası, içinizden cihad eden ve sabredenlerle, cihad etmeyen ve sabırsızlık gösterenleri bilene kadar."

Bir Müslüman bu sözü nasıl söyleyebilir? Allah ile kul arasında bir evliyalık makamı var da Allah imtihanı, onlarbilsin diye mi yapıyor? Bu, şirk günahı değil midir? Sonra Allah için cihad eden ve sabredenler, onun evliyası olmazlar mı?

Maturîdî'nin "حتّى نعلم (hattâna'leme) = biz bilinceye kadar" sözüne verdiği ikinci anlam şöyledir:

“İlimden maksat malumdur. Dilde böyle bir kulanım olabilir. Mesela “namaz Allah’ın emridir” sözü, Allah’ın emrettiği şeydir anlamına gelir.”

Bu söz de kabul edilemez. Çünkü emr (=الامر) mastardır; onun zamana bağlı bir yönü yoktur. “ حتّى نعلم (hattâna’leme) = biz bilinceye kadar” sözü ise gelecek zamanı gösteren fiildir. Arap dili açısından bu sözü gelecek zamandan soyutlamak mümkün değildir.

“حتّى نعلم (hattâna’leme) = biz bilinceye kadar” sözü ile ilgili olarak İmam Maturîdî’nin tefsirinde geçen üçüncü görüş şöyledir:

“Bu, Allah’ın olacağını bildiği şeyin oluşunu bilmesi demektir.[186]

Bu sözü anlamak da mümkün değildir. Allah kendini mi imtihan ediyorki, olacağını bildiği şeyin olup olmayacağını bilme ihtiyacı duysun!

Kaderi bir inanç esası haline getirme gayretinde olanlar, hiçbir delile dayanmadan, kendilerini soktukları bu çukurdan çıkamadıkları için son çare olarak şunu söylerler:

“Kader iç yüzünü yalnız Allah’ın bilebileceği bir sırdır.”

Bunları bu çukura sokan asıl yanlış, Allah’ı kendilerine göre tanımlama gayretidir. Hâlbuki Allah Teâlâ kendisini benzetebileceğimiz bir şey olmadığını söyler:

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

“O’na herhangi bir açıdan benzeyen bir şey yoktur. O dinler ve izler (görür).” (Şûrâ 42/11)

Onun ne benzeri ne de ona benzer gibi bir şey vardır. Öyleyse biz onu kavrayamayız. Bize düşen, onu tarif etmeye kalkıp âyetleri ona göre yorumlamak değil, onun âyetlerine uymaktır.

لا تُدرِكُهُ الأبصارُ وهُو يُدرِكُ الأبصار وهُو اللّطِيفُ الخبِيرُ . قد جاءكُم بصائِرُ مِن ربِّكُم فمن أبصر فلِنفسِهِ ومن عمِي فعليها وما أنا عليكُم بِحفِيظٍ . وكذلِك نُصرِّفُ الآياتِ وليقُولُوا درست ولِنُبيِّنهُ لِقومٍ يعلمُون . اتّبع ما أُوحِي إِليك مِن ربِّك لا إله إِلّا هُو وأعرِض عنِ المُشرِكِين . ولو شاء اللّهُ ما أشركُوا وما جعلناك عليهِم حفِيظًا وما أنت عليهِم بِوكِيلٍ .

186 İmam Maturîdî, Tevilâtu’l-Kur’an, Muhammed 31’in tefsiri, Thk: Murteza Bedir, Kontrol: Bekir Topaloğlu, İstanbul, 2008, c. 13 s. 411-412.

أحدها: أي: حتى يعلم أولياؤه المجاهدين منكم والصابرين من غير المجاهدين وغير الصابرين، فيكون المراد من إضافة العلم إلى نفسه علم أوليائه؛ كقوله – تعالى: (إن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصرْكُم)، وقوله – عَزَّ وَجَلَّ –: (يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُم)، ونحوه، فالمراد منه أولياؤه على أحد التأويلات، واللَّه أعلم.

والثاني: يكون المراد بالعلم: المعلوم، وذلك جائز في اللسان واللغة؛ كقول الناس: الصلاة أمر الله: أي: مأمور الله، وكقوله – عَزَّ وَجَلَّ : (وَاعبُد رَبَّكَ حَتَّى يَأتِيَكَ اليَقِينُ)، أي: الموقن به، وقوله: (وَمَن يَكفُر بِالإيمَانِ)، أي: بالمؤمن به، ونحو ذلك كثير.

والثالث: أي: يعلم كائنًا ما قد علمه أنه سيكون؛ إذ لا يجوز أن يوصف هو بعلم ما سيكون بعلمه كائنًا، أو بعلم ما قد كان بعلمه أنه يكون كائنًا،

"İleri görüşler O'nu tam kavrayamaz ama O, bütün ileri görüşleri kavrar. O, ayrıntılarla ilgilenir, her şeyin içyüzünü bilir. Göstergeler size Sahibinizden gelmiştir (O'nu ancak onlarla kavrayabilirsiniz). Kim görürse kendi lehine olur, kim de körlük ederse kendi aleyhine olur. Ben sizin bekçiniz değilim. İşte âyetlerimizi böyle değişik açılardan anlatırız ki birileri: "Sen bir yerden öğrenmişsin!" desin, biz de onu bilen bir topluluğa açıklamış olalım. Rabbinden sana vahyedilen ne ise sen ona uy. O'ndan başka ilah yoktur. Müşriklerden de yüz çevir. Tercihi Allah yapsa kimse şirke düşmez. Seni onlara bekçi yapmadık. Sen onların vekili de değilsin." (En'âm 6/103-107)

Basiret (بصيرة), kişinin gerçekleri yanılmadan görmesini sağlayan şeydir. Madem basiretle onu kavrayacak güçte yaratılmamışız öyleyse Allah'ı, kendimize göre tanımlamaktan vaz geçmeliyiz. Herkes bilir ki, "kişinin çalışarak elde ettiğinden başkası kendinin değildir" (Necm 53/39) Bazı ilim adamlarının yanıltıcı ifadeleri olmasa hiç kimse Allah'ı, zamandan ve mekândan bağımsız düşünemez. Zaten Kur'an'da bu anlama gelecek tek bir âyet de yoktur. Bütün ayetler, bu iddianın tersini gösterir.

Kader inancını icat edenler bu başarıyı daha çok kelimelerin anlamlarını değiştirerek elde etmişlerdir. En büyük başarıları ise meşîete irade anlamı verip onu kabul ettirmeleri olmuştur. Artık İslam âleminin kader kıskacından kurtulup sağlıklı düşünmesi; problem olmaktan çıkıp problem çözecek bir yapıya kavuşması imkânsız gibidir.

21.6 ALLAH İLE ALDATMA

Görüldüğü gibi herhangi bir âyete dayanmadan kader, Allah'ın gelecekle ilgili planlaması sayılmıştır. İnsan fiilleri de planın bir parçası sayıldığından, kâinattaki düzenin imtihan için kurulmuş olması anlamsızlaşmıştır.

"Allah için geçmiş ve gelecek şu an gibidir. Allah, insanın hür iradesiyle yapacağı seçimini, nerede ve ne şekilde yapacağını zaman ve mekânla sınırlı olmayan bilgisiyle bilir ve irade eder" şeklindeki iddialarla Allah'ın yüceltildiği havası verilmekte aksini söylemenin Allah'ın geleceği bilmediği iddiası sayılarak insanlar Allah ile aldatılmaktadır.

Kur'an'da her şeyin örneği vardır; bu iddianın yanlışlığının örneği, Musa-Hızır kıssasıdır. Hızır, bir oğlan çocuğunu öldürünce Musa aleyhisselam ona şöyle demişti: *"Sen cana karşılık olmadan suçsuz birinin canına kıydın ha? Doğrusu, anlaşılmaz bir durum meydana getirdin."* (Kehf 18/74)

Daha sonra Hızır bunun sebebini şöyle anlattı:

وأمّا الغُلامُفكان أبواهُ مُؤمِنينِ فخشِينا أن يُرهِقهُما طُغيانًا وكُفرًا. فأردنا أن يُبدِلهُما ربُّهُما خيرًا مِّنهُ زكاةً وأقرب رُحما ...ما فعلتُهُعن أمرِي

"Oğlan çocuğuna gelince, anası babası inanıp güvenmiş (mümin) kimselerdi. Onları aşırı davranışlara ve nankörlüğe sürüklemesinden korktuk. İstedik ki Rableri, onun yerine daha gelişkin bir yapıda ve daha merhametli olabilecek bir çocuk versin. Duvar ise şehirdeki iki yetim oğlanındı. Altında onlara ait bir gömü vardı. Babaları iyi bir kimse idi. Rabbin istedi ki erginlik çağına gelsinler de gömülerini çıkarsınlar. Bu, Rabbinin bir ikramıdır. Ben bunları kendiliğimden yapmış değilim. İşte katlanmaya güç yetiremediğin işlerin iç yüzü budur." (Kehf 18/80-82)

Hızır, görevli bir melektir. Çünkü Allah Teâlâ her iş için melekler görevlendirir.[187]

Kur'an'da kader, imanın şartı olarak geçmez. Onu imanın şartı haline getirenlerin ecel ile ilgili görüşleri, Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde şöyle ifade edilmiştir:

"Selefiyye, Mâtürîdiyye ve Eş'ariyye'den oluşan Ehl-i sünnet âlimlerine göre ecel daha çok "Allah'ın canlıların öleceğini bildiği zaman" diye tarif edilir. Buna göre ecel, hayat süresi ve ölüm için takdir edilen zamanı ifade ettiğinden kaderle ilgili bir konudur. Bu sebeple canlıların her birinin yaşayacağı ecel tek olup kesinlikle değişmez."[188]

Eğer bu mezheplerin dediği gibi olsaydı, o çocuk öldürülmemiş, eceli geldiği için ölmüş olurdu. Hâlbuki âyette çocuğun öldürüldüğü ifade edil-

187 Yaptığı her şeyi güzel yapmak gökleri ve yeri yaratan Allah'a mahsustur. İkişer, üçer ve dörder kanatlı melekleri elçi olarak görevlendiren, kendi tercihine göre yaratışta artırma yapan O'dur. Her şeye bir ölçü koyan Allah'tır. Allah insanlara bir ikram kapısı açarsa ona kimse engel olamaz. Allah'ın engellediğini de serbest bırakacak biri yoktur. Daima üstün ve bütün kararları doğru olan O'dur. (Fatır 35/1-2)

Bu melekler, insan görünümünde de gelebilmektedirler. Nitekim İbrahim aleyhisselama bir misafir gibi gelmişlerdi. O da hemen semiz bir buzağı pişirtip onlara ikram etmişti. Onların yemediğini görünce insan olmadıkların, bazı işlerle görevlendirilmiş melekler olduklarını anladı ve içine bir korku düştü. Onlar, Korkma" dediler ve ona, bilgili bir oğul müjdesi verdiler. Karısı çığlık atarak döndü ve ellerini yüzüne vurarak: "Kocamış kısır bir kadından mı?" dedi"Aynen öyle; bunu Rabbin (Sahibin) söyledi" dediler."O, bütün kararları doğru olan ve her şeyi bilendir"" (Bkz. Zariyat 51/24-30)

Çocuk müjdesi İbrahimaleyhisselamı tatmin etmemişti.

- "Elçiler! Asıl göreviniz nedir?" diye sordu.

- "Biz, günahkar bir topluluğa gönderildik" dediler. "Üzerlerine (pişmiş) balçıktan taş yağdırmakla görevlendirilmiştik."Rabbin (Sahibin) katında damgalanmış, aşırı davrananlara özel taşlar..." (Zariyat 51/31-34)

Melekler, Nuh kavmini cezalandırmak için gelmişlerdi. (Bkz. Hud 11/77-81)

Musa aleyhisselam da başta Hızır'ı bir insan sandığı için sözlerine itiraz etmişti. Hızır, olayların arka planını anlatıp şu sözleri söyleyince gerçeği anlamış oldu:

Bu, Rabbinin bir ikramıdır. Ben bunu kendiliğimden yapmadım. İşte katlanmaya güç yetiremediğin şeyin iç yüzü budur." (Kehf 18/82)

188 Cihat TUNÇ, Ecel, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1994.

mektedir.[189] Zaten eceli gelmiş birinin ileride annesini babasını nankörlüğe sürüklemesi ihtimali olamaz.

Allah, planlamadığı geleceği biliyorsa çocuğun; anasını ve babasını kâfirliğe sürüklemesinden korkmaz. Allah'ın bilgisi değişmeyeceğine o çocuğun annesinin ve babasının kâfir olmaması için bir tedbir almasına da gerek yoktur.

Allah, düzenini imtihan için kurduğundan imtihan sonuçlarını planlamamıştır. Bu sebeple kullarının imtihan gereği yapacakları şeyi bilmediğini çok sayıda ayetinde ifade etmiştir. O ayetlerden bir bölümü şöyledir:

إِن يمسسكُم قرحٌ فقد مسّ القوم قرحٌ مِثلُهُ وتِلك الأيّامُ نُداوِلُها بين النّاسِ ولِيعلم اللّهُ الّذِين آمنُوا ويتّخِذ مِنكُم شُهداء واللّهُ لا يُحِبُّ الظّالِمِينولِيُمحِّص اللّهُ الّذِين آمنُوا ويمحق الكافِرِين . أم حسِبتُم أن تدخُلُوا الجنّة ولمّا يعلمِ اللّهُ الّذِين جاهدُوا مِنكُم ويعلم الصّابِرِين . ولقد كُنتُم تمنّون الموت مِن قبلِ أن تلقوهُ فقد رأيتُمُوهُ وأنتُم تنظُرُون.

"Siz bir yara aldıysanız, karşınızdaki topluluk da vaktiyle öyle bir yara aldı. Bu gibi günleri, insanlar arasında döndürüp dururuz. Bu, Allah'ın inanıp güvenenleri bilmesi ve içinizden kimilerini şahit tutması içindir. Allah, yanlış yapanları sevmez. Bunun bir sebebi de Allah'ın inanıp güvenenleri arındırması ve kâfirleri darlığa düşürmesi içindir. Yoksa Allah, içinizden cihad edenleri bilmeden ve sabredenleri de bilmeden Cennete gireceğinizi mi hesap etmiştiniz? Ölümle burun buruna gelinceye kadar, ölmek istiyordunuz. Ama ölümü görünce donup kaldınız!" (Al-i İmrân 3/140-143)

Âdem aleyhisselamı aldatan İblis, bazı Müslüman âlimleri de aldatmıştır. Çünkü İblis, yeniden dirilme gününe kadar yaşama izni alınca şöyle demişti:

قال فبِما أغويتنِي لأقعُدنّ لهُم صِراطك المُستقِيم. ثُمّ لآتِينّهُم مِن بينِ أيدِيهِم ومِن خلفِهِم وعن أيمانِهِم وعن شمائِلِهِم ولا تجِدُ أكثرهُم شاكِرِين .

"İblis dedi ki "Madem beni bu hale düşürdün, ben de onlar için, senin doğru yolunun üstüne oturacağım. Sonra önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından sokulacağım. Göreceksin, onların çoğu sana karşı görevlerini yerine getirmeyecektir." (Araf 7/16-17)

İblis, doğru yolun üstünde oturacağı için insanları o yola ait sözlerle ve özellikle Allah ile aldatır. Bu sebeple Allah Teâlâ bize şu tenbihte bulunmuştur:

ولا يغُرّنّكُم بِاللّهِ الغرُورُ.

189 Ecel kısalabilir ama uzamaz. Bununla ilgili yazımıza şu linkten ulaşabilirsiniz. http://www.suleymaniyevakfi.org/arastirmalar/ecelin-kisalmasi.html

“O aldatıcı şeytan, sakın sizi Allah ile aldatmasın.” (Lokman 31/33)

Ayrıca Allah’ın yaptığı imtihanın, sabır ve cihad imtihanı olduğu göz ardı edilerek bilgi imtihanına çevrilmekte ve şöyle denmektedir:

“Öğretmen, bir öğrencisinin imtihanı kazanıp kazanamayacağını bilir de Allah bilmez mi?”

Yukarıdaki âyetlerden biri şöyledir:

“Ölümle burun buruna gelinceye kadar, ölmek istiyordunuz. Ama ölümü görünce donup kaldınız!” (Al-i İmrân 3/143)

İmtihan, o son ana kadar gösterilecek azim, sabır ve kararlılıkla kazanılır.

Şeytanın hilelerinden biri de bu konunun “Allah’ın gaybı bilmesi” zeminine çekilmesidir. Gayb, duyulardan uzak olan ve kişinin hakkında bilgisi olmayan şeye denir.[190] Allah’ın önceden planlamadığı şey gayb olmayacağı için ona ait bir bilgi de olamaz.

Böyle kimselerin başına gelecekler konusunda şu ayetleri iyi düşünmek gerekir:

يوم ترى المُؤمِنِين والمُؤمِناتِ يسعى نُورُهُم بين أيدِيهِم وبِأيمانِهِم بُشراكُمُ اليوم جنّاتٌ تجرِي مِن تحتِها الأنهارُ خالِدِين فِيها ذلِك هُو الفوزُ العظِيمُ . يوم يقُولُ المُنافِقُون والمُنافِقاتُ لِلّذِين آمنُوا انظُرُونا نقتبِس مِن نُورِكُم قِيل ارجِعُوا وراءكُم فالتمِسُوا نُورًا فضُرِب بينهُم بِسُورٍ لهُ بابٌ باطِنُهُ فِيهِ الرّحمةُ وظاهِرُهُ مِن قِبلِهِ العذابُ . يُنادُونهُم ألم نكُن معكُم قالُوا بلى ولكِنّكُم فتنتُم أنفُسكُم وتربّصتُم وارتبتُم وغرّتكُمُ الأمانِيُّ حتّى جاء أمرُ اللّهِ وغرّكُم بِاللّهِ الغرُورُ . فاليوم لا يُؤخذُ مِنكُم فِديةٌ ولا مِن الّذِين كفرُوا مأواكُمُ النّارُ هِي مولاكُم وبِئس المصِيرُ .

“Bir gün inanıp güvenen erkeklerle inanıp güvenen kadınların ışıklarının, önlerinden ve sağlarından saçıldığını göreceksin. Onlara: “İçinden ırmaklar akan bahçeler bugün sizin müjdenizdir; orada ölümsüzleşeceksiniz” denir. İşte bu, büyük bir kurtuluştur. O gün ikiyüzlü (münafık) erkeklerle ikiyüzlü kadınlar, müminlere şöyle derler: “Bize bakın da ışığınızdan yararlanalım.” Onlara: “Arkanıza dönüp kendinize ışık arayın.” denir. Sonra aralarına giriş kapısı olan bir duvar çekilir.[191] İç tarafında her tür-

190 Rağıb el-Isfahânî, Müfredât, غيب maddesi.

191 Burası mahşer yeridir; büyük günah işlememiş veya sevabı çok olanlar orada hiçbir sıkıntı çekmeyecekleri için o kapıdan girer ve kurtulurlar. Allah Teala şöyle buyurur: “Göklerde ve yerde olan her şey Allah’ındır. Bu, kötü davrananları yaptıklarına karşılık cezalandırsın; güzel davrananları da daha güzeli ile karşılasın diyedir. Onlar, günahların büyüklerinden ve fuhuş çeşitlerinden kaçınanlardır; diğer günahlar başka. Sahibinin affı kapsamlıdır.” (Necm 53/31-32)

“Önceden daha güzeli ile karşılama sözü verdiklerimiz Cehennemden uzak tutulacaklardır. O büyük dehşet

lü ikram, dış tarafında da azap olur. Münafıklar: "Sizinle beraber değil miydik?" diye bağırırlar. Müminler: "Evet ama siz kendinizi yaktınız. Bizi gözlemlediniz, şüpheye düştünüz; kurduğunuz kurgular, Allah'ın (ölmenizle ilgili) emri gelinceye kadar sizi aldattı. O çok aldatan (şeytan) da sizi Allah ile aldattı." (Ey münafıklar!) Bugün sizden de ayetleri görmezlikten gelenlerden (kafirlerden) de bir can bedeli (fidye) alınmayacaktır. Varıp duracağınız yer o ateştir. Artık o, sizin en yakınınızdır. Ne kötü hale gelmektir o!" (Hadîd 57/12-15)

21.7 AYETLERDEKİ ŞÂE FİİLLERİ

Allah'ın faili olduğu şâe (شاء) fiilleri, ya imtihan soruları gibi olan ya da imtihan sonuçlarını bildiren âyetlerde geçer.

İmtihan sorusu gibi olan âyetler:

ونبلُوكُم بِالشّرِّ والخيرِ فِتنةً

"Kötüyle de iyiyle de sizi, yıpratıcı bir imtihandan geçiririz." (Enbiya 21/35)

Bu sebeple şu âyetteki şâe (شاء) fiilleri, böyle bir imtihanın ön hazırlıklarını bildirmektedir:

: قُلِ اللّهُمّ مالِك المُلكِ تُؤتِي المُلك من تشاءُ وتنزِعُ المُلك مِمّن تشاءُ وتُعِزُّ من تشاءُ وتُذِلُّ من تشاءُ بِيدِك الخيرُ إِنّك على كُلِّ شيءٍ قدِيرٌ . تُولِجُ اللّيل فِي النّهارِ وتُولِجُ النّهار فِي اللّيلِ وتُخرِجُ الحيّ مِن الميّتِ وتُخرِجُ الميّت مِن الحيّ وترزُقُ من تشاءُ بِغيرِ حِسابٍ

De ki: "Ey tüm yetkileri elinde tutan Allah'ım! Tercih ettiğin kişiye yetki verir, tercih ettiğinden yetkiyi alırsın. Tercih ettiğin kişiyi üstün konuma getirir ve yine tercih ettiğin kişiyi değersizleştirirsin. Bütün iyilikler Senin elindedir. Sen her şeye bir ölçü koyarsın. Geceyi gündüzün içine sokarsın, gündüzü gecenin içine sokarsın. Ölüden diriyi çıkarırsın, diriden de ölüyü çıkarırsın. Tercih ettiğin kişiye hesapsız rızık verirsin." (Al-i İmran 3/26-27)

Bu imtihanı düşünmeyen birçok insan, içinde bulunduğu durumu yanlış değerlendirir.

فأمّا الإِنسانُ إِذا ما ابتلاهُ ربُّهُ فأكرمهُ ونعّمهُ فيقُولُ ربّي أكرمنِ . وأمّا إِذا ما ابتلاهُ فقدر عليهِ رِزقهُ فيقُولُ ربّي أهاننِ . كلّا بل لا تُكرِمُون اليتِيم . ولا تحاضُّون على طعامِ المِسكِينِ . وتأكُلُون التُّراث أكلًا لمًّا . وتُحِبُّون المال حُبًّا جمًّا .

onları üzmeyecek, ölümsüz olarak canlarının çektiği şeyler içinde olacaklardır. Melekler "bu sizin gününüz, size söz verilen gündür" diyerek onları karşılayacaklardır." (Enbiya 21/101-103)

“İnsan bu! Sahibi onu yıpratıcı bir imtihana sokar, ikram eder ve nimet verirse: “Sahibim bunları bana verdi, bana!” der. Yine yıpratıcı bir imtihana sokar, bu defa da rızkını daraltırsa: “Sahibim rezil etti beni!” der. ayır, öyle bir şey yok! Siz yetime ikramda bulunmuyor, çaresiz birini doyurmak için birbirinizi özendirmiyor, helal-haram demeden insanlığın mirasını yiyorsunuz. Mala karşı sevginiz de pek fazla!” (Fecr 89/15-20)

İmtihan sonucunu bildiren âyetler

Yalnız Allah’ın faili olduğu şâe (شاء) fiilleri, imtihan sonuçlarını bildiren âyetlerde de geçer. Şu âyetler, imtihanı kaybedenlerle ilgilidir:

ولو أنّنا نزّلنا إليهِمُ الملائِكة وكلّمهُمُ الموتى وحشرنا عليهِم كُلّ شيءٍ قُبُلًا ما كانُوا لِيُؤمِنُوا إِلّا أن يشاء اللهُ ولكِنّ أكثرهُم يجهلُون . وكذلِك جعلنا لِكُلِّ نبِيٍّ عدُوًّا شياطِين الإِنسِ والجِنِّ يُوحِي بعضُهُم إِلى بعضٍ زُخرُف القولِ غُرُورًا ولو شاء ربُّك ما فعلُوهُ فذرهُم وما يفترُون .

“Biz onlara melekleri indirsek, ölüler onlarla konuşsa ve her şeyi önlerine döksek, yine de inanıp güvenmezler; tercihi Allah yaparsa başka. Fakat (tercih onlara bırakıldığı için) çoğu kendine hakim olmaz. İşte böyle. Her nebiye, insan ve cin şeytanlarını düşman ettik. Aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar. Tercihi Rabbin yapsa bunu yapamazlar. Sen onları iftiralarıyla baş başa bırak.” (En’âm 6/111-112)

Faili kullar olan ve Allah’ın onayına bağlı olan şâe (شاء) fiilleri

Faili kullar olan şâe (شاء) fiili, Allah’ın seçim hakkı verdiği konularda kulun seçimini gösterirse Allah’ın onayını gösteren bir cümle daha bulunur. Buna şu âyetleri örnek verebiliriz:

لِلّهِ ما فِي السّماواتِ وما فِي الأرضِ وإِن تُبدُوا ما فِي أنفُسِكُم أو تُخفُوهُ يُحاسِبكُم بِهِ اللّهُ فيغفِرُ لِمن يشاءُ ويُعذِّبُ من يشاءُ واللّهُ على كُلِّ شيءٍ قدِيرٌ

“Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allah’ındır. İçinizde olanı açığa vursanız da, gizleseniz de Allah sizi ondan hesaba çekecektir. Affı hak edeni affeder, azabı hak edene de azap eder Her şeye bir ölçü koyan Allah’tır.” (Bakara 2/284)

إِنّ اللّه لا يغفِرُ أن يُشرك بِهِ ويغفِرُ ما دُون ذلِك لِمن يشاءُ(أي لمن يختار الإيمان وترك الشرك) ومن يُشرِك بِاللّهِ فقد ضلّ ضلالًا بعِيدًا

“Allah, kendisine ortak koşulmasını (şirki) bağışlamaz. Bunun altında olan günahları, düzenine uygun gördüğü kişi için bağışlar. Kim Allah’a ortak koşarsa derin bir sapıklığa düşmüş olur.” (Nisa 4/116)

واللّهُ يدعُو إِلى دارِ السّلامِ ويهدِي من يشاءُ إِلى صِراطٍ مُستقِيمٍ

"Allah esenlik ve güvenlik yurduna çağırır. Yola gelmeyi tercih edeni de doğru yola getirir." (Yunus 10/25)

Faili yalnız kullar olan şâe (شاء) fiili

Bunlar sadece Cennete giden kulların, oradaki nimetlerden seçim haklarını gösteren âyetlerde geçer. Ona şu âyetleri örnek verebiliriz:

والّذِي جاء بِالصِّدقِ وصدّق بِهِ أُولئِك هُمُ المُتّقُون . لهُم ما يشاءُون عِند ربِّهِم ذلِك جزاءُ المُحسِنِين

"Doğruları getiren ve onu kabul edenler kendilerini koruyanlardır. Rableri katında, beğendikleri her şey onlarındır. İşte güzel davrananların alacağı karşılık budur." (Zümer 39/33-34)

والّذِين آمنُوا وعمِلُوا الصّالِحاتِ فِي روضاتِ الجنّاتِ لهُم ما يشاءُون عِند ربِّهِم ذلِك هُو الفضلُ الكبِيرُ

"...İnanıp güvenen ve iyi işler yapmış olanlar ise cennette su başlarında olacaklardır. Beğendikleri her şey Sahiplerinin katında onlar içindir. Bu, büyük bir ikramdır." (Şûrâ 42/22)

21.8 FITRAT

Fıtrat, varlıkların yapısını oluşturan, geliştiren ve değiştiren kanunlar bütünüdür. Bu kanunlar, Allah'ın şey (شيئ) için oluşturduğu ölçülerin ve şeyler arası ilişkilerin incelenmesi ile ortaya çıkar. İnsanların, hayvanların, bitkilerin, yerin, göğün, hâsılı her şeyin yapısı ve işleyişi fıtrata göredir. Kur'ân'da bu kanunlar ve onlarla oluşan varlıklardan her biri birer âyet sayılmıştır. Bu âyetlerle Kur'ân âyetleri arasında tam bir bütünlük vardır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فأقِم وجهك لِلدِّينِ حنِيفًا فِطرة اللّهِ الّتِي فطر النّاس عليها لا تبدِيل لِخلقِ اللّهِ ذٰلِك الدِّينُ القيِّمُ ولكِنّ أكثر النّاسِ لا يعلمُون.

"Sen yüzünü dosdoğru bu dine, Allah'ın insanları yarattığı fıtrata çevir. Allah'ın yarattığının yerini tutacak bir şey yoktur. İşte sağlam din budur. Ama insanların çoğu bunu bilmezler." (Rum 30/30)

Bu âyete göre din, fıtrattır. Bundan dolayı Kur'ân'da, sık sık fıtrata vurgu yapılmış ve Kur'ân'daki örneklerin tamamı fıtrattan yani doğadan seçilmiştir.

Fıtrattaki şeylerin, kendi içinde ve diğer şeylerle ilişkisinde bir yöntem vardır. Bunu her insan, bilgisi ve tecrübesi ölçüsünde görür. Tıpkı bunun gibi, Kur'ân'daki dini hükümlerin de kendi içinde ve diğerleri ile ilişkisinde bir yöntem vardır. Bu sistem fıtratla birebir uyumludur. Bir insan, Kur'an'ın Allah'ın kitabı olduğunu da ancak bu yöntemle kavrayabilir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

سنُرِيهِم آياتِنا فِي الآفاقِ وفِي أنفُسِهِم حتّى يتبيّن لهُم أنّهُ الحقُّ.

"Onlara, çevrelerinde ve kendilerinde olan âyetlerimizi göstereceğiz, sonunda onun (Kur'ân'ın) tümüyle doğru olduğu, onlar açısından ortaya çıkacaktır. Sahibinin her şeye şahit olması yetmez mi?" (Fussilet41/53)

Fıtratta tesadüflere yer yoktur. En kaderci insan bile işini oluruna bırakmaz. Doğayla ilişkilerde kaderci olamayanlar din konusunda da kaderci olamazlar. Doğayla ilişkilerinde aklını kullananların dinleri konusunda akıllarını devre dışı bırakmaları, din algılarının yanlış olduğunun göstergesidir. Çünkü Allah katında din, fıtrattır.

Sonuç

Görüldüğü gibi şey (شيء), kader ve irade; birbirleriyle ilişkisi olan kelimelerdir. Tarihi süreçte bu ilişkinin koparılması, dinin bilimden ve fıtrattan ayrı düşmesine yol açmış, Kur'an'ın doğru anlaşılmasını engellemiştir.

22. KONU

ECELİN KISALMASI

Ecel, bir şey için belirlenmiş süredir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

مَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُسَمًّى وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أُنْذِرُوا مُعْرِضُونَ.

"Gökleri, yeri ve bu ikisinin arasında olanları başka değil, belli bir ömrü (ecel-i müsemması) olan gerçek varlıklar olarak yarattık." (Ahkaf 46/3)

İnsanlar hakkında da şöyle buyrulur:

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضَى أَجَلًا وَأَجَلٌ مُسَمًّى عِنْدَهُ

"Sizi balçıktan yaratan O'dur.Sonra bir ecel belirlemiştir. Belirlenmiş başka bir ecel de (ecel-i müsemmâ) O'nun katındadır." (En'âm 6/2)

Göklerin ve yerin tek bir eceli olduğu halde insan için iki ecelden bahsedilmesi önemlidir. Bunlardan biri, diğer varlıklarda da olan ecel-i müsemma olduğuna göre diğeri tabiî ecel olabilir. Tabiî ecel, vücudun dayanma süresidir. Süre bitince insan, dalında kuruyan çiçek gibi olur. Tabipler ömür biçerken ona bakarlar. Ecel-i müsemma ise kişinin yaşayacağı süredir. Bu süre sonunda insan, dalından koparılmış çiçek gibi ölür. Tabii eceli 100 sene olanın ecel-i müsemması 60 sene olabilir. Bu süreyi yalnız Allah bilir.

Tîn, su ile toprağın karışmış halidir.[192] Su toprağa karışmazsa hayat olmaz. İnsan tohumu, topraktan gelen gıdalardan oluşur. Ana rahminde, yine topraktan gelen gıdalarla gelişir. İnsan ölünceye kadar topraktan beslenir. Ondan ayrılan her şey toprak olur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًا وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّى مِنْ قَبْلُ وَلِتَبْلُغُوا أَجَلًا مُسَمًّى وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ.

"Sizi yaratan O'dur. O, önce topraktan, sonra nutfeden, sonra da alakadan[193] yaratır; sonra sizi bir bebek olarak dışarı çıkarır ki güçlü kuvvetli hale gelebilesiniz ve nihayet ihtiyar kişilere dönüşesiniz. Kiminiz daha önce ölür. Bunlar, (ecel-i müsemmanızı) belirlenmiş ecelinizi tamamlamanız içindir. Belki aklınızı kullanırsınız." (Mümin 40/67)

Sonsuz hayat için yaratılan ve ölümsüz bir ruh taşıyan insanın dünyada geçireceği süre onun ecel-i müsemmasıdır. Bu süre içinde ruh, vücudu bir ev gibi kullanır. Vücut uykuya dalınca çıkar gider; uyanınca geri döner.

192 Ragıp el-İsfahani, Müfredât طين mad.

193 Alak (علق) bulaşan ve yapışan nesne anlamına gelir. Bulaşıp yapıştığı için kızıl kana, koyu kana veya pıhtılaşmış kana da alak ya da alaka denir.

Ölen vücut, yıkılan ev gibi olduğundan yeniden yaratılıncaya kadar ruh ona dönmez.

Kıyâmet günü yaratılacak yeni vücut, ihtiyarlamayan, yaşlanmayan, hastalanmayan ve ölmeyen bir vücut olacaktır. Bunu âyetlerdeki (خالدين) = **hâlidîn** kelimesinden anlıyoruz. Kelimenin kökü olan (الخلود)=**el-hulûd**; bir şeyin bozulmayacak özellikte olması ve bulunduğu hal üzere kalması anlamındadır.[194] Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَالَّذِينَ آَمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ.

"Allah'a inanıp güvenen ve iyi işler yapanlar da Cennet ahalisidir. Onlar da orada ölümsüz olarak kalırlar." (Bakara 2/82)

Cehennemlikler de ölümsüzdür. Onlarla ilgili olarak da şöyle buyrulur:

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآَيَاتِنَا أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَاخَالِدُونَ

"Yalan söyleyerek âyetlerimizi görmezlikten gelenler ise cehennem ahalisidir. Onlar orada ölümsüz olarak kalacaklardır." (Bakara 2/39)

Cehennemliklerin sadece derileri değişir. Bunu şu âyetten öğreniyoruz:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآَيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ.

"Ayetlerimizi görmezlikte direnenleri (kafirleri) ateşte kızartacağız; derileri piştikçe başka derilerle değiştireceğiz ki o azabı sürekli tatsınlar..." (Nisa 4/56)

Ölümsüz bir ruh taşıyan insanın dünyada geçireceği süre, vücudun canlı kaldığı süredir. İnsan bazen kendi eliyle, bazen başkasının eliyle hayatını kaybedebilir. Bu, ona verilen sürenin, yani ecel-i müsemmasının bitmesinden önce olur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ. يَمْحُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ.

"Her çağın (dönemin) bir Kitap'ı vardır. Allah, koyduğu düzene göre süreyi kısaltır veya sabitler. Ana Kitap O'nun yanındadır." (Ra'd 13/38-39)

وَمَا يُعَمَّرُ مِن مُّعَمَّرٍ وَلَا يُنقَصُ مِنْ عُمُرِهِ إِلَّا فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ

"Ömrü olanın yaşaması ve ömrünün kısalması mutlaka bir deftere kayıtlı olur. Bu Allah'a kolaydır." (Fâtır 35/11)

194 Müfredât خلد mad.

Âyetlere bakılınca iki şeyin eceli kısalttığı görülür; biri yanlış davranışlar, diğeri kendini Allah yolunda feda etmektir.

22.1. Yanlış Davranışlar

Kişi, yanlış davranışlarla kendi ecelini kısalttığı gibi suçsuz birinin ecelinin kısalmasına da yol açabilir.

22.1.1. Kişinin Kendi Ecelini Kısaltması

Yapılan yanlışların eceli kısaltacağı konusunda en iyi örnek, Yunus aleyhisselam ve kavmidir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ. إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ. فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ. فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ. فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ. لَلَبِثَ فِي بَطْنِهِ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ. فَنَبَذْنَاهُ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ سَقِيمٌ. وَأَنْبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِنْ يَقْطِينٍ. وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَى مِئَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ. فَآمَنُوا فَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَى حِينٍ.

“Yunus da elçilerimizdendir. O da bir gün, yükünü tam almış bir gemiye kaçmıştı. Kura çekilişine katıldı ve kaybedenlerden oldu. Kendini suçladığı bir sırada onu o balık yutuvermişti. Eğer o bize tam bağlılık göstermeseydi, İnsanların tekrar diriltilecekleri güne kadar balığın karnında kalacaktı. Sonra onu açık bir alana attık; hastaydı. (O açık alanda) onun üzerini örtecek kabakgillerden bir bitki bitirmiştik. Onu yüz bin, hatta daha çok kimseye elçi göndermiştik. Daha sonra ona inandılar. Biz de onları bir süreye kadar refah içinde yaşattık.” (Sâffât 37/139-148)

Sonra Yunus aleyhisselam kavmine döndü. Daha önce ona inanmayan kavmi bu defa inandı ve helaktan kurtuldu. Bunu da şu âyetler haber vermektedir:

فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ آمَنَتْ فَنَفَعَهَا إِيمَانُهَا إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ لَمَّا آمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَى حِينٍ.

“Keşke bir kent çıksaydı da azap gelip çatmadan inanıp güvenselerdi ve imanın faydasını görselerdi. Bunun tek istisnası Yunus’un halkıdır. İnanıp güvendikleri zaman dünya hayatında onları rezil edecek azabı kaldırdık ve belli bir süre refah verdik.” (Yunus 10/98)

قَالَتْ رُسُلُهُمْ أَفِي اللَّهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى.

"Elçiler de "Göklerin ve yerin yaratıcısı Allah hakkında şüphe mi olur?" demişlerdi. O sizi, günahlarınızı örtmek ve o belirlenmiş ecelinize kadar yaşatmak için çağırıyor." Onlar ise "Siz de tıpkı bizim gibi bir insansınız, aslında atalarımızın kulluk ettiği şeyden bizi çevirmek istiyorsunuz, o halde bize boyun eğdirecek açık bir delil getirin" demişlerdi." (İbrahim 14/10)

الر كِتَابٌ أُحْكِمَتْ آيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ. أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنَّنِي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ. وَأَنِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ.

"Elif! Lâm! Râ ! Bu, doğru hükümler veren ve her şeyin iç yüzünü bilen Allah tarafından, ayetleri, hem muhkem kılınmış hem de ayrıntılılarıyla açıklanmış bir kitaptır. Bu, Allah'tan başkasına kul olmamanız içindir. (De ki:) Bense onunla (ayetlerle ve Allah'ın açıklamalarıyla) sizi uyaran ve müjdeleyen kişiyim. Rabbinizden bağışlanma dileyin, sonra O'na yönelin (tevbe edin) ki belirlenmiş eceliniz gelinceye kadar sizi güzel bir şekilde yaşatsın. İyilik yapanlara da fazlasını versin. Eğer yüz çevirecek olursanız, o büyük günün azabına uğramanızdan korkarım." (Hûd 11/1-3)

إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ أَنْ أَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ. قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ. أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ وَأَطِيعُونِ. يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرْكُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى إِنَّ أَجَلَ اللَّهِ إِذَا جَاءَ لَا يُؤَخَّرُ لَوْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ.

"Biz Nuh'u kendi halkına (elçi) gönderdik; "Acıklı bir azap gelmeden halkını uyar!" dedik. Onlara şöyle dedi: "Ey halkım! Ben size doğruları açıklayan bir uyarıcıyım. Allah'a kulluk edin, O'ndan çekinerek kendinizi koruyun ve sözümü dinleyin. O zaman Allah günahlarınızı bağışlar ve belirlenmiş ecelinizin (ecel-i müsemma) sonuna kadar sizi yaşatır. Allah'ın verdiği ömür bitince erteleme olmaz. Keşke bunu bilseniz!" (Nuh 71/1-4)

Tövbe, hem Yunus aleyhisselamın hem de kavminin kurtuluşunu sağlamıştı. Firavun da tövbe etmişti ama boğulmaktan ve kâfir olarak ölmekten kurtulamamıştı. Burada bu konuya değinmek gerekir.

22.1.1.1. Tevbenin Kabul Zamanı

Hem Yunus aleyhisselam hem kavmi, ölümle yüz yüze gelmeden hatalarını anlamış, tövbe etmişlerdi. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُولَئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا. وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّى إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ أُولَئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا.

*“Allah’ın kabul sözü verdiği tevbe, bir cahillik ederek/kendini tutamayarak[195] kötülük işleyen sonra vakit geçirmeden tevbe edenlerin tevbesidir. Allah, onların tevbesini kabul eder. Allah bilir, doğru kararlar verir. Kötülükleri işlemeye devam eden, ölüm gelip çatınca da “Ben şimdi tevbe ettim” diyenlerin tevbesi, tevbe değildir. Kâfir olarak ölenlerin tevbesi de tevbe değildir. Onlar için acıklı bir azap hazırlamışızdır.” (*Nisa 4/17-18)

Yunus aleyhisselamı balık yutmuştu ama o, karanlık bir yere girdiğini sanıyordu. Balığın yuttuğunu bilseydi ölmek üzere olduğunu anlar, son pişmanlığın fayda vermeyeceğini bilirdi. Çünkü bu, Allah’ın yukarıdaki âyette yer alan kanunudur. Ama o, nerede olduğunu bilmediği için tövbe etmiş, tesbihte bulunuyordu. Bunu şu âyetlerden öğreniyoruz:

وَذَا النُّونِ إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ. فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ وَكَذَٰلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ.

Balığın esiri (Yunus) hayatı kendine dar etmeyeceğimizi sanarak bir gün kızgın bir şekilde çekip gitmişti. Ama daha sonra balığın karanlıkları içinde seslenmiş: “Senden başka ilah yoktur. Senin eksiğin de yoktur; ben yanlış yaptım” demişti. Ona da olumlu cevap verdik ve üzüntüsünden kurtardık. İnanıp güvenenleri işte böyle kurtarırız.” (Enbiya 21/87-88)

Nuh aleyhisselam da kurtulma ümidi varken, oğlunu tövbeye çağırmıştı. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادَى نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ فِي مَعْزِلٍ يَا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ. قَالَ سَآوِي إِلَى جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِلَّا مَنْ رَحِمَ وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ.

“Gemi dağ gibi bir dalga içinde onları çalkalıyordu. Nuh bir kenara çekilmiş olan oğluna seslendi: “Yavrucuğum, bizimle birlikte bin de ayetleri görmezlikten gelenlerle beraber olma.” Dedi ki “Bir dağa sığınacağım, beni sudan kurtarır.” Nuh dedi ki “Bugün Allah’ın emrinden koruyacak hiçbir şey yoktur, O’nun ikram ettikleri başka.” Aralarına bir dalga girdi ve o da boğulanlara karışıp gitti.” (Hûd 11/42-43)

Firavun da tövbe etmiş ama tövbeyi, ölümle yüz yüze geldiği anda yaptığı için kabul edilmemişti. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

195 Âyette geçen جَهَالَةٍ = cehâlet’in iki anlamı vardır, biri bilgisizlik diğeri kendini tutamama ve tatminsizliktir. (Mekâyîs’ul-luğa) Türkçe’de birincisinin karşılığı cahillik ikincinin karşılığı da cahillik etmektir. Züleyha ve diğer kadınların onu elde etmeye çalışmaları karşısında Yusuf aleyhisselamın söylediği şu sözler, cahillik etme anlamına uygun düşmektedir: “Rabbim! Bu kadınların istediklerini uymaktansa hapsi tercih ederim. Onların oyununu benden savmazsan onlara karşı çocukça davranır ve cahillik edenlerden olurum.” (Yusuf 12/33). Yusuf (as) kendine hâkim olamamaktan korkuyordu. Allah Teala kimseye gücünün üstünde bir sorumluluk yüklemediği için (Bakara 2/286) bu âyette gecen cehalet kelimesine “bilmeden” anlamı verilemez.

وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدْوًا حَتَّى إِذَا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ آمَنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ. آلْآنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ. فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ آيَةً وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ عَنْ آيَاتِنَا لَغَافِلُونَ.

"İsrailoğullarını denizden geçirdik. Firavun ile bütün ordusu, onları yakalamak ve ezmek için hemen peşlerine düştüler. Boğulmak üzereyken Firavun dedi ki "İsrailoğullarının inanıp güvendiği ilahtan başka ilah olmadığına inandım. Ben de tam teslim olanlardanım (müslümanlardanım)" (Allah şöyle dedi:) "Şimdi mi? Oysa bu ana kadar isyan içindeydin, bozguncunun teki idin. Bugün senin cesedini koruyacağız ki senden sonrakilere bir âyet (bir ibret) olsun. Çünkü insanların çoğu âyetlerimize yeterli ilgiliyi göstermezler." (Yunus 10/90-92)

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا قُلِ انْتَظِرُوا إِنَّا مُنْتَظِرُونَ.

"Bunlar kendilerine ceza meleklerinin gelmesini veya Rabbinin cezasının gelmesini ya da Rabbin katından ölüm belirtilerinin gelmesini mi bekliyorlar? Rabbinden ölüm belirtileri geldiği zaman evvelce inanmamış kimsenin o andaki imanı veya imanlı olarak iyilik etmemiş olanın o an yapacağı iyilik kendine fayda vermez. De ki "Siz bekleyin, biz de bekliyoruz." (En'âm 6/158)

Firavun da tıpkı Yunus aleyhisselam gibi kendini kınamıştı. Ama Yunus aleyhisselam bunu, ölüm gelmeden önce, Firavun ise ölüp denizin dibini boyladıktan sonra yapmıştı. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ وَهُوَ مُلِيمٌ.

"Nihayet Firavunu tuttuk, ordusuyla birlikte denizin içinde darmadağınık ettik. O sırada o, kendini kınıyordu." (Zâriyat 51/40)

Kendini kınama, kâfir olarak ölen her ruhun yapacağı iştir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

حَتَّى إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ. لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا وَمِنْ وَرَائِهِمْ بَرْزَخٌ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ.

"Onlardan birine ölüm gelince der ki:"Rabbim! Beni geri çeviriniz. Terk ettiğim dünyada belki iyi bir iş yaparım." Hayır, asla! Bu onun söyleyece-

ği (boş) bir sözdür. Önlerinde yeniden dirilecekleri güne kadar bir engel vardır." (Müminun 23/99-100)

Nebîmiz şöyle demiştir: "Allah kulunun tövbesini, can boğaza gelinceye kadar kabul eder."[196]

22.1.1.2. Cezanın Gelişi

Allah, cezayı hemen vermez. Yoksa yeryüzünde kimse kalmazdı. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَوْلَا أَجَلٌ مُسَمًّى لَجَاءَهُمُ الْعَذَابُ وَلَيَأْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ.

"Senden azabı çabuklaştırmanı istiyorlar; zamanı belirlenmiş olmasaydı hemen gelirdi. O azap onlara, beklemedikleri bir anda ve fark edemedikleri bir şekilde gelecektir." (Ankebût 29/53)

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَا تَرَكَ عَلَيْهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ.

"Allah, yaptıkları yanlışlardan dolayı insanları hemen yakalasaydı, yeryüzünde canlı kalmış bir tek kişi bırakmazdı. Ama Allah, onları, belirlenmiş ecellerine kadar erteliyor. Ecelleri gelince ne onu bir süreliğine erteleyebilirler, ne de ecelleri gelmeden onun gelmesini sağlayabilirler." (Nahl 16/61)

لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ. يَمْحُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ.

"Her çağın (dönemin) bir Kitap'ı vardır. Allah, koyduğu düzene göre süreyi kısaltır veya sabitler. Ana Kitap O'nun yanındadır." (Ra'd 13/38-39)

وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَلَا يُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهِ إِلَّا فِي كِتَابٍ إِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ.

"Ömrü olanın yaşaması ve ömrünün kısalması mutlaka bir deftere kayıtlı olur. Bu Allah'a kolaydır." (Fâtır 35/11)

İnsanlar ve toplumlar, yaptıkları davranışlarla ecellerinin kısaltılmasına, ecel-i müsemmalarının bir kısmının silinmesine sebep olurlar. Mesela bir kişinin veya toplumun ecel-i müsemması 100 yıl olsa, yaptığı davranışlarla bu eceli 80 yıla indirilmiş bulunsa 80 yıl dolduğu an ömür biter. Artık bu anda onlar, ne bunun önüne geçebilir, ne de Firavun gibi kendilerine süre tanınmasını isteme hakkına sahip olabilirler. Ama 80 yıl dolmadan kısa bir süre önce hatalarını anlayıp tövbe etse, ömrü 100 yıla çıkabilir.

196 Tirmizi, Daavat 98; İbn Mace, Zühd 30; Ahmed b. Hanbel, 2/132, 153.

22.1.1.3. Musibetlerin Yazılma Zamanı

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ.

"Yeryüzünde veya kendinizde meydana gelen bir tek olay yoktur ki onu, ayrı bir varlık olarak yaratmamızın öncesinde bir deftere kaydedilmiş olmasın. Bu, Allah'a göre kolaydır." (Hadid 57/22)

Olayın olması, bir kararın uygulanması gibidir. Mesela mahkemenin yazılı kararı olmadan bir ceza infaz edilemeyeceği gibi Allah'ın yazılı kararı olmadan da bir olay meydana gelmez. Bunu bir başka şekilde açıklayan âyet şudur:

مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ.

"Allah'ın izni olmadıkça hiçbir olay meydana gelmez." (Teğâbün 64/11)

Tövbe ile ilgili âyetlerden, Nuh aleyhisselamın oğlunun ve Firavun'un başına gelenlerden, bir de Yunus aleyhisselam ile kavminin ikrama mazhar olmalarından anlıyoruz ki, bir olayın yazılması, meydana gelmesinin öncesine rastlamaktadır. Yukarıdaki âyette geçen; "onu (yani olayı) yaratmamızdan evvel" ifadesi, bunu desteklemektedir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ كِتَابًا مُؤَجَّلًا وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الْآخِرَةِ نُؤْتِهِ مِنْهَا وَسَنَجْزِي الشَّاكِرِينَ.

"Allah'ın onayı ile yazılmış eceli gelmeden kimse ölmez. Kim dünyalık isterse ona ondan veririz. Kim ahiretlik isterse ona da ondan veririz. Biz, görevini yapanları ödüllendireceğiz." (Al-i İmran 3/145)

Allah'tan onay çıkar, yazı yazılırsa yapılacak bir şey kalmaz. Şu âyet bunu gösterir.

ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ أَمَنَةً نُعَاسًا يَغْشَى طَائِفَةً مِنْكُمْ وَطَائِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنْفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ مِنْ شَيْءٍ قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ يُخْفُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا هَاهُنَا قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَى مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْتَلِيَ اللَّهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ.

"O kederden sonra size bir güven duygusu ve bir kesimi rahatlatan tatlı bir uyku verdi. Bir kesim de kendi derdine düşmüştü. Allah hakkında, gerçek dışı kuruntulara, cahiliye kuruntusuna kapılarak "Bu işten elimize ne geçti

ki?" diyorlardı. De ki: "Bütün işler Allah içindir". Sana açmadıklarını içlerinde gizliyor, "Bu iş lehimize olsaydı burada öldürülmezdik" diyorlardı. De ki: "Evlerinizde bile olsaydınız, öldürülecekleri yazılanlar, düşecekleri yere kadar gelirlerdi". Bunlar, Allah'ın içinizde olanı denemesi ve kalplerinizdeki kirleri iyice gidermesi içindir. İçinizde ne olduğunu bilen Allah'tır." (Al-i İmran 3/154)

22.1.2. Toplumların Eceli

Toplumların da eceli vardır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ.

"Her toplumun bir ömrü vardır. Ömrü bitince ne bir an erteleyebilir ne de öne alabilirler." (A'raf 7/34)

قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي ضَرًّا وَلَا نَفْعًا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ إِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ.

"De ki "Allah onay vermedikçe kendim için zararlı veya yararlı bir iş yapmaya gücüm yetmez. Her toplumun (ümmetin) bir eceli vardır. Ecelleri gelmişse bir süreliğine de olsa erteleyemezler. Eğer gelmemişse öne de alamazlar." (Yunus 10/49)

Yunus kavmi gibi, ecel gelmeden hatasını anlayıp dönüş yapan toplumlar, kalan süreyi tamamlarlar. Mesela 200 yıllık ömrü 150 yıla düşürülse, süre dolmadan hatasını anlayıp dönüş yapsa 200 yılı tamamlamayı hak etmiş olur.

ذٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَى قَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

"Bu bir kuraldır: Bir topluluk kendi özünü değiştirinceye kadar Allah onlara verdiği nimeti değiştirmez; Allah, dinler ve bilir." (Enfâl 8/53)

Buraya kadar kişinin ve toplumun kendi ecelini kısaltması ile ilgili âyetleri gördük. Şimdi de kişinin başkasının ecelini nasıl kısaltabileceği ile ilgili âyetleri göreceğiz.

22.1.3. Başkasının Ömrünü Kısaltmak

Musa aleyhisselam ile Hızır, bir erkek çocuğun, arkadaşlarıyla oynadığını görürler. Hızır, çocuğu öldürür. Musa hemen: "Bir cana karşılık olmadan suçsuz bir canı öldürdün ha? Çok kötü bir şey yaptın" diye çıkışır. Hızır bunun sebebini şöyle açıklar:

"Oğlan çocuğuna gelince, anası babası inanıp güvenmiş (mümin) kimselerdi. Onları aşırı davranışlara ve nankörlüğe sürüklemesinden korktuk. İstedik ki Rableri, onun yerine daha gelişkin bir yapıda ve daha merhametli olabilecek bir çocuk versin." (Bkz. Kehf 18/80-81)

Çocuğun eceli gelmiş olsaydı Musa aleyhisselam Hızır'a karşı çıkamaz, o da böyle bir gerekçe ileri süremezdi.

Bu konuda Nebîmizden gelen bir nakil vardır. Sahabeden Cabir başından geçen bir olayı şöyle anlatmıştır: "Yolculuktaydık, bir kişiye taş vurdu, başı yarıldı. Sonra ihtilam oldu ve arkadaşlarına "benim teyemmüm etmeme ruhsat var mı" diye sordu. Dediler ki, senin için bir ruhsat göremiyoruz; su kullanabilirsin." Adam yıkandı ve öldü. Nebî aleyhisselamın yanına vardık. Durum ona haber verilince dedi ki:

"Allah canlarını alsın, adamı öldürdüler. Bilgisizliğin ilacı sorup öğrenmektir. Teyemmüm etmesi veya yarasına bez bağlayıp meshetmesi ve bedeninin geri kalanını yıkaması yeterdi."[197]

Adam öldürmelerde de durum aynıdır. Mesela bir mümini kasten öldürene kısas uygulanır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آَمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنْثَى بِالْأُنْثَى فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذٰلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنِ اعْتَدَى بَعْدَ ذٰلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ.

"Müminler! Öldürülen insanlar konusunda size kısas farz kılındı. Bir hüre karşı bir hür, bir esire karşı bir esir, bir kadına karşı bir kadın (öldürülür, daha fazlası olmaz). Kim, öldürülenin kardeşi (mirasçısı) tarafından bir bedel karşılığı bağışlanırsa, marufa uysun ve bedeli güzelce ödesin. Böyle olması, Sahibiniz (Rabbiniz) tarafından yapılmış bir hafifletme ve bir iyiliktir. Kim bundan sonra da düşmanlığı sürdürürse, ona acı bir azap vardır." (Bakara 2/178)

Kısas, öldüreni öldürme ve yaralayanı yaralama anlamına gelir.[198] O tıpkı kırdığı camı taktırmak gibi, suçlunun verdiği zararı gidermektir. Öleni diriltmek mümkün olmadığından suçluya kısas uygulanır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ

197 Ebû Davûd, Taharet, 127.
198 Lisan'ul-arab (قص) mad.

بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ.

"Onlara o kitapta şunu yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş ve yaralamalara karşılık kısas gerekir. Kim bağışlarsa günahları için kefaret olur. Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmetmeyenler, yanlış yapan kimselerdir." (Maide 5/45)

Yaşatan ve öldüren Allah'tır. Onun verdiği hayata kasten son veren kişi suçu Allah'a karşı işlemiş olur. Birinin camını kasten kıran, camı taktırmakla cezadan kurtulamayacağı gibi kasten adam öldüren de kısasla kurtulamaz. Allah, bu suçun asıl cezasını Cehennem olarak belirlemiş ve şöyle buyurmuştur:

وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا.

"Kim bir mümini kasten öldürürse cezası, içinde ölmemek üzere kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu dışlamış (lanetlemiş) ve onun için büyük azap hazırlamıştır." (Nisa 4/93)

Öldürülenin ömrü bitmiş olsaydı katili cezalandırmak anlamsız olurdu. O zaman, adam öldürmeyi yasaklamanın da bir anlamı olmazdı. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِ سُلْطَانًا فَلَا يُسْرِفْ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا.

"Allah'ın dokunulmaz kıldığı canı öldürmeyin; haklı sebeple olursa başka. Kim haksız yere öldürülürse onun en yakınına (velisine) yetki vermişizdir. O da katili öldürme işinde aşırıya kaçmasın çünkü o yardım görmüştür." (İsrâ 17/33)

Bunlar, öldürülen kişinin eceli ile ölmediğini gösterir.

22.2. Allah Yolunda Kendini Feda Etmek

İnsanlar, canlarını Allah yolunda feda ederek de ecel-i müsemmalarının kısalmasına yol açabilirler. Allah, bunun karşılığını kat kat verir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَلَئِنْ قُتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ مُتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ.

"Allah yolunda öldürülür veya ölürseniz Allah'ın bağışlaması ve iyiliği, biriktirebileceğiniz her şeyden hayırlı olur." (Al-i İmran 3/157)

Ölen kişi, ecel-i müsemmasının dolmasıyla ölür. Ama Allah yolunda öldürülen, canını Allah için feda ettiğinden canına karşılık Allah ona yeni can verir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ. فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ. يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ.

"Sakın Allah yolunda öldürülenleri ölü sanma! Onlar, diridirler; Sahipleri katında kendilerine rızık da verilir. Allah'ın verdikleriyle mutlu olurlar. Henüz aralarına katılmamış olanlara da "İçlerinde ne korku olacak ne de üzülecekler." diye müjde vermek isterler. Allah'ın nimetini ve ikramını, bir de Allah'ın, müminlerin ödülünü eksiltmeyeceğni müjdelemek isterler." (Al-i İmran 3/169-171)

"Allah yolunda öldürülenlere "ölüler" demeyin. Hayır, onlar diridirler. Ama siz bunu fark edemezsiniz." (Bakara 2/154)

Allah yolunda öldürülenler, verdikleri ömrün kat kat fazlasını alırlar. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا.

"Kim bir iyilikle gelirse ona onun on katı vardır." (En'âm 6/160)

Bu iyilik, Allah yolunda malını harcama şeklinde olursa 700 katına, hatta daha fazlasına çıkar. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِئَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ.

"Mallarını Allah yolunda infak edenler, toprağa bir buğday tohumu ekmiş gibi olurlar. O tohum yedi başak bitirir. Her başağında yüz dane olur. Tercihini doğru yapana Allah, bunun da kat kat fazlasını verir..." (Bakara 2/261)

Allah yolunda öldürülenin ömrü ise Kıyâmete kadar uzar. Onun ömrü bitmiş olsaydı fedakârlık yapmış ve böyle bir karşılığı hak etmiş olmazdı. Bu da Allah yolunda ölen ile öldürülenin farkıdır.

İbn Mes'ud'un bildirdiğine göre, Nebî aleyhisselam yere bir dörtgen çizdi. Sonra, onun ortasını boydan boya keserek dışarı çıkan bir hat çizdi. Bu hattın içte kalan kısmına doğru birçok küçük hatlar çizdi ve dedi ki: "Şu hat

insandır. Şu onun ecelidir; kendini çepeçevre sarmıştır. Şu dışarı uzanan bölüm onun emelidir. Şu küçük hatlar da başa gelenlerdir. Şu hat onu alt etmezse bu eder. Bu da alt etmezse bu eder."[199]

Nebîmizin çizdiği çizgiyi şu şekilde gösterebiliriz:

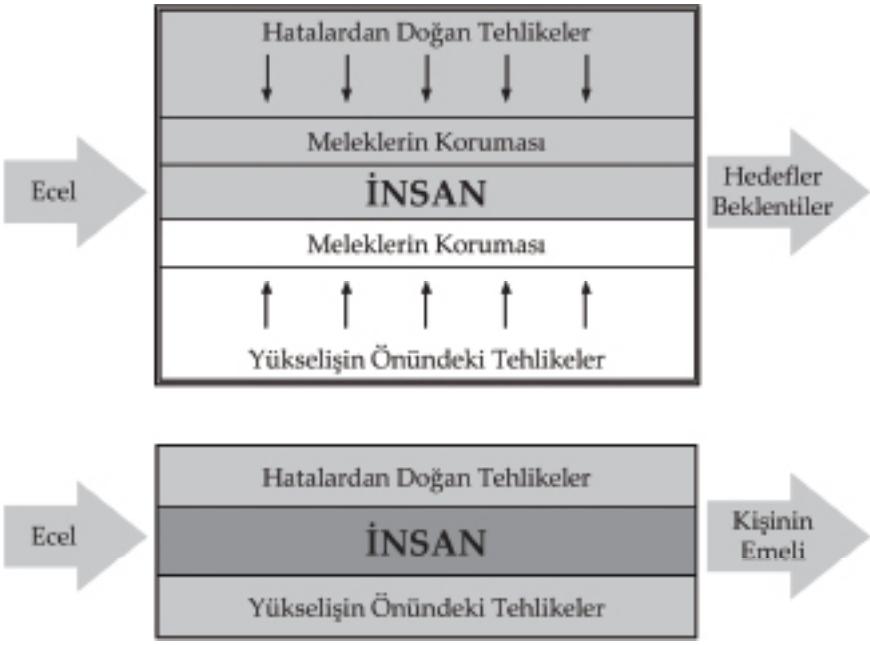

Allah Teâlâ, sağdan ve soldan gelen bela oklarına karşı insanları korumaktadır. Bir âyet şöyledir:

لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِّن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللهِ إِنَّ اللهَ لاَ يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُواْ مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَإِذَا أَرَادَ اللهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلاَ مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُم مِّن دُونِهِ مِن وَالٍ

"Kişiyi önünden ve arkasından takip eden (melekler) vardır, Allah'ın emriyle onu korurlar. Bir toplum kendinde olanı bozmazsa Allah da onu bozmaz. Allah bir topluma sıkıntı vermek isterse, kimse engel olamaz. Onların Allah ile kendi aralarına girecek bir dostları yoktur." (Ra'd 13/11)

199 Buharî, Rikâk, 4.

23. KONU

ŞEFAAT

Şefaat sözlükte iki şeyin bir arada olması, tek olanı çift yapma, çift sayı, birinin kendine eşlik etmesini isteme veya birine eşlik etme anlamlarına gelir.[200] İşini görmek istediğine eşlik edip arka çıkmak da şefaattir.[201] İnsanlar bu tür şefaatler yaparlar. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنْهَا وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُقِيتًا.

"İyi bir işe eşlik(şefaat) eden ondan bir pay alır; kötü bir işe eşlik(şefaat) eden de ondan dolayı bir sorumluluk üstlenir. Her şeyi görüp gözeten Allah'tır." (Nisa 4/85)

Şefaat deyince, saygın birinin, mahşer günü Allah'ın yanında birine arka çıkması anlaşılır. İnsanın içini ve neler yaptığını bilen Allah'ın yanında bir kimseye arka çıkılabileceğini düşünmek hem Allah'ı insan seviyesine indirmek hem de şefaat etmesi beklenen kişiyi ondan daha merhametli saymaktır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

قُلْ مَن بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ فَأَنَّى تُسْحَرُون.

"De ki "Biliyorsanız söyleyin, her şeyin yönetimini elinde tutan ve her şeyi koruyan ama ona karşı kimsenin kimseyi koruyamayacağı zat kimdir?" "Allah'tır!" diyeceklerdir. De ki "O halde nereden büyüleniyorsunuz?" (Müminun 23/88-89)

Birçok insan, Allah'a ait bazı özelliklerin şefaat edeceğine inandığı gerçek veya hayali kişilerde de olduğuna inanır ve onlara kulluk eder. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ قُلْ أَتُنَبِّئُونَ اللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ.

"Kendilerine faydası olmayacak ve zarar da veremeyecek şeyleri Allah ile aralarına koyarak onlara kulluk eder ve şöyle derler: "Onlar, Allah'ın huzurunda bizim şefaatçilerimizdir." De ki: "Göklerde ve yerde bilmediği bir şey var da Allah'a onu mu haber veriyorsunuz?" Allah, onların ortak saydıkları şeylerden uzak ve yücedir." (Yunus 10/18)

Kişiyi Allah'a karşı koruyacak olanın, Allah'tan güçlü olması gerekir. Bu sebeple şefaat edeceğine inanılan kişiler, birer hayali tanrı olurlar. Hıristiyanlara göre İsa, böyle bir tanrıdır. Katolikler şöyle derler:

200 Kitab'ul-ayn.
201 Mekâyîs, Müfredât,

“İsa, Baba’nın yanında Hıristiyanların avukatlığını yapıyor. Onlar lehine aracılık etmek için hep canlıdır. Allah’ın huzurunda daima hazır bulunur.[202] Kendisi aracılığı ile Allah’a yaklaşanları tamamen kurtarmaya gücü yeter.”[203]

Şefaatçiler genellikle yarı tanrı yarı insan sayılır, tanrı yönüyle Allah’a, insan yönüyle de insanlara yakın kabul edilirler. Hıristiyanlar 451’de, dördüncü Ökümenik Kadıköy Konsili’nde şu kararı almışlardır:

“Rabbimiz Mesih İsa’nın mükemmel Tanrılığa ve mükemmel insanlığa sahip, gerçek Tanrı ve gerçek insan olduğunu, akıllı bir ruhtan ve bedenden oluştuğunu, Tanrılık açısından Baba ile insanlık açısından da bizimle aynı özde olduğunu, günah dışında hepimize her şeyde benzer olduğunu, Tanrılık açısından yüzyıllar öncesinden Baba’dan doğduğunu, insanlık açısından bizim esenliğimiz için bakire Meryem’den doğduğunu oybirliği ile kabul ettiğimizi resmen beyan ederiz.”[204]

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَأَنْذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْ يُحْشَرُوا إِلَى رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ.

“Rablerinin huzurunda, bir araya getirilme korkusu çekenleri, sana bildirilen (bu Kitap) ile uyar. Orada onların ne bir dostu ne de şefaatçileri olacaktır. Belki çekinip kendilerini korurlar.” (En’am 6/51)

قُلْ لِلَّهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا

“De ki: Şefaat, tümüyle Allah’a aittir.” (Zümer 39/44)

قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ

“De ki “Allah şartlarını oluşturmazsa, kendime bile herhangi bir fayda sağlamaya veya zarar vermeye gücüm yetmez.” (A’raf 7/188)

Ebû Hureyre’nin bildirdiğine göre “*Kabilenin en yakınlarını uyar*” (Şuarâ 26/214) âyeti inince Allah’ın elçisi şöyle bir konuşma yapmıştı:

“Ey Kureyş topluluğu! Kendinizi kurtarmaya bakın; Allah’ın yanında size bir faydam olmaz. Ey Abdumenaf oğulları! Allah’ın yanında size faydam olmaz. (Amcam) Abdulmuttalib oğlu Abbâs! Allah’ın yanında sana faydam olmaz. (Halam) Safiyye! Allah’ın yanında sana faydam olmaz. Ey kızım Fatma! Benim malımdan dilediğini iste. Ama Allah’ın yanında sana bir faydam olmaz.” dedi. (Buhârî, Vesâyâ, 11)

202 Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 519.
203 Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 2634.
204 Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 467.

23.1. Mahşerde şefaat yoktur

Mahşer sözlükte, toplanma yeri ve toplanma zamanı anlamına gelir. Terim olarak, ilk insandan son insana kadar herkesin tekrar dirilip bir araya toplanacağı yerin adıdır. O gün insanlar, dünyada yaptıklarının hesabını verecekleri için ona "hesap günü" de denir.

Müminler orada ikiye bölünecek, bir bölüğü doğrudan Cennete, bir bölüğü de Cehenneme gidecektir. Cehenneme gidenler daha sonra Cennetteki yakınlarının yanlarına verileceklerdir. İşte şefaat, cehennemde yalnızlaşan günahkâr müminlerin, Allah'ın izni ve onayı ile Cennetteki yakınlarının yanlarına yerleştirilmesidir. Bu konu, Kur'an'da ve ilgili hadislerde açıkça anlatılmıştır.

Şu âyetler, mahşerde yani hesap gününde şefaatin olmayacağını bildirmektedir:

وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ .

"Öyle bir günden çekinip korunun ki o gün kimse kimsenin yerine ceza çekmeyecek, kimseden şefaat kabul edilmeyecek, kimseden fidye alınmayacak ve kimseye yardım edilmeyecektir." (Bakara 2/48)

يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ

"Müminler! Size rızık olarak ne vermişsek, ondan hayra harcayın. Bunu; alışverişin, dostluğun ve şefaatin olmayacağı gün gelmeden yapın. Bunları görmemekte direnenler yanlışlar içindedirler." (Bakara 2/254)

وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ . ثُمَّ مَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ . يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِّنَفْسٍ شَيْئًا وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ

"Hesap verme günü nedir, sen ne bileceksin? Gerçekten, sen ne bileceksin hesap verme gününün ne olduğunu? (Öyleyse dinle!) O gün, hiç kimse başkası için bir şey yapamaz (kimse kimseye şefaat edemez). O gün bütün yetki Allah'ındır." (İnfitar 82/17-19)

Cennetteki bir müminin birini yanına alması, yani şefaat etmesi ancak Allah'ın vereceği izinden sonra mümkün olacaktır.

إِنَّ رَبَّكُمُ اللّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الأَمْرَ مَا مِن شَفِيعٍ إِلاَّ مِن بَعْدِ إِذْنِهِ ذَلِكُمُ اللّهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ أَفَلاَ تَذَكَّرُونَ

"Sizin Sahibiniz Allah'tır; gökleri ve yeri altı günde yaratmış sonra yönetime (arşa) geçmiştir. İşleri çekip çeviren O'dur. Şefaat edecek olan, ancak O'nun izninden sonra edebilir. Sahibiniz olan Allah işte budur. Siz O'na kul olun. Artık bilgilerinizi kullanmayacak mısınız?" (Yunus 10/3)

Şirk suçuyla mahşere gelenler cennet yüzü göremeyeceklerdir. O suçla oraya gelmeyenlerden sevabı çok olanlar doğrudan cennete, günahı çok olanlar da cehenneme gideceklerdir.

23.1.1. Doğrudan Cennete gidecek olanlar

Nimetlere kavuşacak olanlar, büyük günah işlememiş müminlerdir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا

"Size konan yasakların büyüklerinden kaçınırsanız, günahlarınızı örter, sizi şerefli bir yere yerleştiririz." (Nisa 4/31)

Büyük günahlarla ilgili olarak Allah'ın Elçisi şöyle demiştir:

"Felâkete sürükleyen yedi şeyden sakınınız.

-Ey Allah'ın Elçisi nelerdir onlar?

-Allah'a ortak koşmak, sihir, haklı sebeple olması bir yana Allah'ın dokunulmaz kıldığı bir canı öldürmek, faiz yemek, yetim malı yemek, düşmana toplu hücum yapılacağı sırada savaştan kaçmak ve kötü yolla ilgisi olmayan namuslu mümin kadınlara zina iftirasında bulunmaktır."[205]

Büyük günahlar bunlarla sınırlı değildir. Konan yasakların büyüklerinden kaçınanlar, güzel bir hayat yaşamış sayılır ve daha güzeli ile karşılanırlar. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاؤُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى. الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ .

"Onların ilimden payları işte bu kadar. Senin Sahibin, yolundan sapanları iyi bilir, doğru yolda olanları da iyi bilir. Göklerde ve yerdeki her şey Allah'ındır. Düzenini, kötülük edenleri yaptıklarına göre cezalandırmak ve güzel işler yapanları da daha güzeli ile karşılamak için kurmuştur." (Necm 53/31-32)

205 Buhârî, Sahih, vesâyâ, 23; Müslim, Sahih, İman.

Yaptıklarından daha güzeli ile karşılanma sözü alanlar şunlardır:

إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُم مِّنَّا الْحُسْنَى أُوْلَئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ .لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنفُسُهُمْ خَالِدُونَ. لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ هَذَا يَوْمُكُمُ الَّذِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ .

"Yaptıklarının en güzeli ile karşılama sözü verdiklerimiz Cehennemden uzak tutulacaklardır. Bunlar Cehennemin hışırtısını bile duymayacak, canlarının çektiği nimetler içinde ölümsüzleşeceklerdir. O büyük dehşet bile onları üzmeyecektir. Melekler: "Bu sizin gününüz, size söz verilen gündür" diyerek onları karşılayacaklardır." (Enbiya 21/101-103)

Büyük günah işlediği halde tevbe edip kendini düzeltenler de bu kesime girerler. Nitekim ilk Müslümanların çoğu, günahların en büyüğü olan şirkin içindeydiler. Onlar, tevbe edip kendini düzeltmiş ve bu ayetin kapsamına girmişlerdir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Onlar, Allah ile beraber başka bir ilahı yardıma çağırmazlar. (Kur'ân'ın) Haklı (saydığı) bir sebep yoksa Allah'ın dokunulmaz kıldığı canı öldürmezler; zina da etmezler. Kim bunları yaparsa doğal yapısından uzaklaşma cezasına çarptırılır. (Mezardan) kalkış günü onun cezası ikiye katlanır. Sürekli itibarsızlık içinde kalır. Ancak dönüş yapan, inanıp güvenen ve iyi iş yapan başka. Allah, onların kötü işlerini iyiliklerine karşılık sayar, iyilikleriyle değiştirir, iyiliğe çevirir. Çünkü Allah bağışlar, ikram eder." (Furkan 25/68-70)

23.1.2. Müşrikler doğrudan Cehenneme gideceklerdir

Müşrik, Allah'ı ikinci sıraya koyup kendini veya başka bir varlığı Allah'ın yerine geçiren kişidir. Allah ile kendi arasına koyduğu şeye yoğunlaşıp Allah'ı görmezlikten geldiği için de kâfir olur. Dolayısıyla her müşrik kâfir, her kâfir de müşriktir. Bunlar doğrudan cehenneme gideceklerdir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللّهِ مَا لاَ يَضُرُّهُمْ وَلاَ يَنفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَؤُلاء شُفَعَاؤُنَا عِندَ اللّهِ قُلْ أَتُنَبِّئُونَ اللّهَ بِمَا لاَ يَعْلَمُ فِي السَّمَاوَاتِ وَلاَ فِي الأَرْضِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ

"Kendilerine faydası olmayacak ve zarar da veremeyecek şeyleri Allah ile aralarına koyarak onlara kulluk eder ve şöyle derler: "Onlar, Allah'ın huzurunda bizim şefaatçilerimizdir." De ki: "Göklerde ve yerde bilmediği bir şey var da Allah'a onu mu haber veriyorsunuz?" Allah, onların ortak saydıkları şeylerden uzak ve yücedir." (Yunus 10/18)

قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا. الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا. أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا. ذٰلِكَ جَزَاؤُهُمْ جَهَنَّمُ بِمَا كَفَرُوا وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَرُسُلِي هُزُوًا.

"De ki "İşleri en büyük zararla kapanacakları size haber vereyim mi? Dünya hayatında güzel iş yaptıklarını sandıkları halde çalışmaları hedefinden şaşanlardır." Onlar, Rablerinin âyetlerini ve O'nunla karşılaşmayı göz ardı etmekte direnenlerdir. Bu yüzden yaptıkları işler boşa gider. (Mezardan) kalkış gününde onlar için artık tartı kurmayız." (Kehf 18/103-106)

23.1.3. Günahı çok olan müminler Cehenneme gideceklerdir

Şirk günahıyla ölmemiş ama günahı sevabından çok olan herkes cehenneme girip cezasını çekecek, sonra cennetteki yakınlarının yanına yerleştirilecektir. İşte şefaat bunlarla ilgilidir. Allah Teâlâ birkaç nebi ile ilgili bilgi verdikten sonra şöyle demiştir:

فَخَلَفَ مِن بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غَيًّا

"Onların arkasından gelenler, arzularına uyarak namazı ihmal ettiler. Onlar, yakında yanlış kurgularıyla yüzleşeceklerdir." (Meryem 19/59)

(Ğayy) غَيّ, yanlış yola girmek ve isteğine kavuşamamaktır.[206] Her günahkârın, kendince haklı sebebi ve ulaşmak istediği hedefi olur. Ğayy suçunu ilk işleyen İblis'tir. Çünkü o, Allah'ın kendine haksızlık ettiği iddiasıyla Âdem'e secde etmemiştir.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلآئِكَةِ اسْجُدُواْ لآدَمَ فَسَجَدُواْ إِلاَّ إِبْلِيسَ قَالَ أَأَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِينًا قَالَ أَرَأَيْتَكَ هَذَا الَّذِي كَرَّمْتَ عَلَيَّ لَئِنْ أَخَّرْتَنِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لأَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُ إِلاَّ قَلِيلاً

"Bir gün meleklere: "Âdem'e secde edin" dedik; hemen secdeye kapandılar ama İblis öyle yapmadı. "Çamur olarak yarattığına secde mi ederim?" dedi. Sonra ekledi: "Kendine baktın mı!" Bana tercih ettiğin bu mu? Beni (mezardan) kalkış gününe kadar yaşatırsan birazı dışında onun bütün soyunu kendime bağlarım" dedi." (İsrâ 17/61-62)

Allah ona, kıyamete kadar yaşama hakkı tanıyınca da ne yapacağını şöyle açıkladı:

206 Es-Sıhah fi'l-luğa.

الضلال والخيبة غَوَي يَغْوِي غَيًّا وغَوايَةً

فَبِمَا أَغْوَيْتَنِي لأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ . ثُمَّ لآتِيَنَّهُم مِّن بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَن شَمَآئِلِهِمْ وَلاَ تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ

"İblis dedi ki "Madem beni bu hale (ğayya) düşürdün, ben de onlar için, senin doğru yolunun üstüne oturacağım. Sonra önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından sokulacağım. Göreceksin, onların çoğu sana karşı görevlerini yerine getirmeyecektir." (Araf 7/16-17)

Allah, Âdem'i bahçeye yerleştirince İblis'i göstererek şöyle dedi:

فَقُلْنَا يَا آدَمُ إِنَّ هَذَا عَدُوٌّ لَكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَى . إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَى . وَأَنَّكَ لَا تَظْمَأُ فِيهَا وَلَا تَضْحَى .

"Dedik ki "Bak Âdem! Bu sana da eşine de düşmandır. Sakın sizi bu bahçeden çıkarmasın yoksa mutsuz olursun. Burada ne açlık çekersin ne de çıplak kalırsın. Burada susuz kalmaz, güneş ışığından etkilenmezsin." (Taha 20/117-119)

İblis Âdem'in zayıf noktalarını tespit edip harekete geçti:

فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا آدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَا يَبْلَى

"Sonra Şeytan ona şunları fısıldadı: "Bak dem! Sana ölümsüzlük ağacını ve yıpranmayacak bir saltanatı göstereyim mi?" (Taha 20/120)

Bu teklif, Âdem ile Havva'ya çok cazip geldi.

فَأَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِن وَرَقِ الْجَنَّةِ وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَى

"(Adem de Havvâ da) o ağaçtan yediler ve kendilerine edep yerleri göründü. Üzerlerini bahçenin yapraklarıyla örtmeye başladılar. dem, Rabbine karşı geldi ve kaybetti." (Taha 20/121)

İblis, kendini suçlu görmediği için kâfir olmuştu. Allah Âdem ile Havva'ya şöyle seslendi:

أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَن تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ وَأَقُل لَّكُمَا إِنَّ الشَّيْطَآنَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُّبِينٌ . قَالاَ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ .

"Böylece ikisini de kandırıp itibarlarını düşürdü. O ağaçtan tadınca bedenleri birbirlerine göründü. Bahçedeki yaprakları üst üste koyup örtünmeye başladılar. Rableri onlara şöyle seslendi: "Size bu ağacı yasak etmedim mi? 'Bu Şeytan sizin açık düşmanınızdır' demedim mi?" Dediler ki

"Rabbimiz! Biz ne ettikse kendimize ettik. Bizi bağışlamaz ve acımazsan, kaybedenlerden oluruz." (Araf 7/22-23)

Ğayy suçunu işleyen, ya İblis ya da Âdem gibi olur. İblis gibi olan, kendini suçlu görmez ve ebedi cehennemi hak eder. Âdem gibi olan da suçunu kabul eder. Eğer onun gibi tevbe eder ve büyük günah işlemez veya işlese de sevabı çok olursa doğrudan cennete gider. Günahı çok olan da Cehenneme gidip cezasını çeker. Ğayy cezasına çarptırılacak olanlar hakkında şöyle buyrulmaktadır:

فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا . ثُمَّ لَنَنزِعَنَّ مِن كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَنِ عِتِيًّا. ثُمَّ لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ أَوْلَى بِهَا صِلِيًّاوَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا . ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا .

"Rabbine yemin olsun ki onları (ğayy suçu işleyenleri)), şeytanlarla birlikte toplayacağız. Sonra alevli ateşin çevresinde diz çöktüreceğiz. Sonra her sınıfın toplumun içinden Rahman'a en güçlü baş kaldıranları çekip ayıracağız. Zaten Cehennemde kızarmayı kimin en çok hak ettiğini iyi biliriz. Sizden (ğayy suçu işleyenlerden) oraya suya koşarcasına gitmeyecek yoktur[207] Bu, Rabbinin uygulamayı üstlendiği kesin hükümdür. Allah'tan çekinerek kendini korumuş olanları kurtaracak, yanlış yapanları (zalimleri) de orada diz üstü çökmüş olarak bırakacağız." (Meryem 19/68-72)

Müttekî, takva sahibi demektir. Takvâ; kendini korktuğu şeyden korumaktır.[208] Şirkten korunan, ebedi cehennemden de korunmuş olur. Şu âyetler konuyu kesinleştirmektedir:

وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَى جَهَنَّمَ وِرْدًا . لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِندَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا.

"Günahkârları, suya koşarcasına cehenneme sevk edeceğiz. (Orada) Rahman'dan söz almış olanlar dışında kimse şefaat hakkına sahip olamayacaktır." (Meryem 19/86-87)

Rahmandan söz almış olanlar, kendilerini şirkten koruyanlardır. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا

207 Vârid (وَارِد) kelimesi cehennem ile birlikte kullanılınca suya gider gibi cehenneme gitmeyi ifade eder. Mahşerdeki hesaptan bunalanlar, oradan sevk edilince su içme umuduyla cehenneme koşacaklardır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُودُ

"Firavun kıyamet günü halkının önüne düşecek, suya götürür gibi onları ateşe götürecektir. Başına varılan su ne kötü sudur!" (Hud 11/98)

208 Mufredat (قوي) md.

“Allah kendine ortak koşulmasını bağışlamaz, Bunun altında olanı, şirkten uzak kalmayı tercih eden kişi için bağışlar. Kim Allah’a ortak koşarsa derin bir sapıklığa düşmüş olur.” (Nisa 4/116)

Şirkin dışındaki büyük günahlarla ilgili bazı âyetlere bakalım:

وَمَن يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا فَجَزَآؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا

*“Kim bir mümini kasten öldürürse cezası, **içinde ölmemek üzere kalacağı cehennemdir.** Allah ona gazap etmiş, onu dışlamış (lanetlemiş) ve onun için büyük azap hazırlamıştır.”* (Nisa 4/93)

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لاَ يَقُومُونَ إِلاَّ كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُواْ إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَن جَاءهُ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّهِ فَانتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُوْلَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

“Faiz yiyenler, şeytanın aklını çeldiği kimsenin tavrından farklı tavır göstermezler.[209] Bu (şeytanca tavır,) onların “Alım-satım, tıpkı faizli işlem gibidir.” demeleridir. Allah, alım-satımı helâl, faizli işlemi haram kılmıştır. Kime Sahibinden (Rabbinden) bir öğüt ulaşır da faiz almayı bırakırsa, önceden aldıkları kendine kalır. Onun işi Allah’a aittir. Kim de devam ederse, onlar cehennem ahalisidir, orada ölümsüz olarak kalacaklardır.” (Bakara 2/275)

Ayetlerdeki hâlid (=خالد) kelimesine ölümsüzlük anlamı verilmiştir. Diğer mealler ona ebedilik anlamı verirler. Hâlbuki ebedilik demek olan ebeden (=أَبَدًا) kelimesi, bazı âyetlerde hâlid ile birlikte (أَبَدًا فِيهَا خَالِدِينَ) geçer. Araplar hâlid’e; bozulmayan, olduğu gibi kalan[210] ve ölümsüz olan varlık[211] anlamını verirler. Bize göre Cennet ve Cehennem için kullanılan huld الخلد kökünden kelimelere ölümsüzlük anlamını vermek gerekir. Çünkü Cehennemde kimse ölmeyeceklerdir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا

“Ayetlerimizi görmezlikte direnenleri (kafirleri) ateşte kızartacağız; derileri piştikçe başka derilerle değiştireceğiz ki o azabı sürekli tatsınlar. Üstün olan ve doğru kararlar veren Allah’tır.” (Nisa 4/56)

209 Ayette geçen, يتخبطه الشيطان من المس ifadesi, genellikle “şeytanın dokunup çarptığı “ şeklinde anlaşılır. Bize göre bu anlayış doğru değildir. يتخبطه الشيطان şu anlamlara da gelir: مسه بخبل, ona takılıp aklını çeldi, (Lisanu’l-Arab mad.) خبط يفسده بخبله aklını çelerek onu bozuyor. (ez-Zebîdî, Tâc’l-arûs, خبط mad.) الخبل aklını ve organını bozma anlamına gelir: خبله إذا أفسد عقله وعضوه (Lisanu’l-Arab خبل mad.) Yanlış bir şeye takılmamış olan, faiz alım satım demez. Dolayısıyla ayet, böyle kimselerin şeytana takıldığını ve sağlıklı düşünemediğini ifade etmektedir.

210 Müfredat.

211 Mekâyîs’ul-luğa.

Cehennemden çıkmayacak olanlar sadece müşriklerdir. Âyetlerde ebedîlik (=أَبَدًا) kelimesi sadece bunlar için kullanılmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الْكَافِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا . خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا لَّا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا

"Şüphesiz ki Allah, ayetleri görmezlikten gelenleri dışlamış (lanetlemiş) ve onlar için alevli bir ateş hazırlamıştır. Orada sonsuza kadar ölümsüz olarak kalacaklar; kendilerine bir dost ve yardım edecek birini de bulamayacaklardır." (Ahzab 33/64-65)

Büyük günahı olan müminler; günahları fazla ise cehenneme, sevapları fazla ise cennete gideceklerdir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُوْلَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُواْ أَنفُسَهُم بِمَا كَانُواْ بِآيَاتِنَا يظْلِمُونَ.

"O gün tartı kurulacağı gerçektir. İyilikleri ağır basanlar, umduklarına kavuşacak olanlardır. İyilikleri hafif gelenler ise ayetlerimiz karşısında yanlış davranmaları sebebiyle zararı kendi vücutlarına vermiş olurlar." (Araf 7/8-9)

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءلُونَ . فَمَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ . وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُوْلَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ . تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ

"Sura üfürüldüğünde (kalk borusu çaldığında), aralarında ne bir akrabalık bağı kalır ne de birbirlerini arayıp sorarlar. Artık kimin iyilikleri ağır basarsa işte onlar umduklarına kavuşacak olanlardır. Kimin de iyilikleri hafif gelirse onlar da kendilerini harcamış olacaklar, Cehennem'de (cezalarını çekerken) ölmeyeceklerdir." (Müminûn 23/101-103)

Günahı ve sevabı eşit olanlar da Cennete gideceklerdir. Çünkü şu âyetler Cehenneme, günahı ağır olanların gideceğini bildirmektedir.

"Bu dünyada da Ahirette de bize güzel şeyler yaz; biz sana yöneldik." Allah dedi ki "Tercih ettiğim kişiyi azabıma çarptırırım, ikramım ise her şeyi kapsar. İkramımı, benden çekinerek kendini koruyanlar, zekât verenler ve âyetlerime güvenenler için ayıracağım" (Araf 7/156)

Ceza, verilen zararın giderilmesinden sonradır. Önce verilen zarar kapattırılır, sonra o kişiye onun dengi bir ceza verilir. Böylece ceza iki katına çıkmış olur. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا. يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا. إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا

“Onlar, Allah ile beraber başka bir ilahı yardıma çağırmazlar. (Kur’ân’ın) Haklı (saydığı) bir sebep yoksa Allah’ın dokunulmaz kıldığı canı öldürmezler; zina da etmezler. Kim bunları yaparsa cezayı görür. (Mezardan) kalkış günü onun cezası katlanır ve orada alçaltılmış olarak ölümsüzleşir.” (Furkan 25/68-69)

قَالَ ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ فِي النَّارِ كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَعَنَتْ أُخْتَهَا حَتَّى إِذَا ادَّارَكُوا فِيهَا جَمِيعًا قَالَتْ أُخْرَاهُمْ لِأُولَاهُمْ رَبَّنَا هَؤُلَاءِ أَضَلُّونَا فَآتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِنَ النَّارِ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَلَكِنْ لَا تَعْلَمُونَ

“Allah onlara: “Sizden önce aynı yoldaki insan ve cin toplulukları içinde şu ateşe girin!” diyecektir. Oraya giren her toplum, kendi yandaşını dışlayacak; hepsi bir araya gelince de sonrakiler öncekiler için şöyle diyeceklerdir: “Rabbimiz! Bizi işte bunlar saptırdılar, Sen bunlara o ateşin azabını iki katına çıkar.” Allah diyecek ki “Hepinizinki iki kat ama henüz bilmiyorsunuz.” (Araf 7/38)

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ

“Kim bir iyilikle gelirse ona onun on katı verilir. Kim de kötülükle gelirse sadece bir katı ile cezalandırılır. Onlara bir haksızlık yapılmaz.” (En’âm 6/160)

Kötülük yapana yaptığı kötülükle beraber bir kötülük yazıldığına göre iyilik yapana da yaptığı iyilikle beraber on iyilik yazılması gerekir. Bu durumda 50 kötülük ve on iyilikle gelenin terazisi şöyle olur:

50 kötülük = 50 x 2 = 100 günah

10 iyilik = 10 x11 = 110 sevap.

Bunların sevabı fazla olduğu için doğrudan Cennete giderler. Bu sebeple bir Müslümanın günah yükünün oldukça fazla olması gerekir ki, Cehenneme gitsin.

Müşrikler ve günahları ağır basan müminler, doğrudan cehenneme gireceklerdir.

23.2. Şefaat-i Uzmâ

Şefaat-i uzmâ, en büyük şefaat yetkisi demektir. Bu yetkinin, Mahşerde uzun bekleyişten dolayı iyice bunalan insanların hesaba çekilmesini sağlamak için Muhammed aleyhisselama verildiğine inanılır. Bu konuda Ebu Hureyre yoluyla gelen şu rivayet delil alınır:

"Allah'ın Elçisi Muhammed aleyhisselam dedi ki:

"Ben kıyamet günü insanların efendisiyim. Neden böyle olduğunu biliyor musunuz? Allah bütün insanları; öncekileri ve sonrakileri bir yerde toplar. Çağıran sesini işittirir, göz onları görür. Güneş yaklaşır, sıkıntı ve keder güçlerinin yetmeyeceği ve taşıyamayacakları sınıra ulaşır. İnsanlar birbirlerine şöyle derler: "Ne hale geldiğimizi görmüyor musunuz; Rabbinize (Sahibinize) karşı şefaat edecek birine bakmayacak mısınız?"

Kimileri; "Âdeme gitmelisiniz", derler.

Âdem'e gelip derler ki: "Sen insanların atasısın. Allah seni eliyle yarattı ve sana ruhundan üfledi. Meleklere emretti, sana secde ettiler. Rabbine karşı bize şefaat et. Halimizi ve başımıza gelenleri görmüyor musun?"

Âdem der ki: "Bugün Rabbim hiç olmadığı kadar öfkelendi. Bundan sonra da böylesine öfkelenmeyecektir. O bana ağacı yasaklamıştı ben ona asi oldum. Nefsim! Nefsim! Nefsim! Başkasına gidin; Nuh'a gidin!"

Nuh'a gelir, şöyle derler: "Ey Nuh! Sen insanlığa gönderilen ilk elçisin. Allah sana "çok şükreden kul" adını verdi. Rabbine karşı bize şefaat et; ne halde olduğumuzu görmüyor musun? Nuh der ki:

"Bugün Rabbim hiç olmadığı kadar öfkelendi. Bundan sonra da böylesine öfkelenmeyecektir. Benim bir dua hakkım vardı, kavmimin aleyhine kullandım. Nefsim! Nefsim! Nefsim! Başkasına gidin. İbrahim'e gidin!"

İnsanlar İbrahim'e gelir derler ki: "Ey İbrahim! Sen Allah'ın Nebîsi ve halk içinde onun sevdiği kişisin. Rabbine karşı bize şefaat et; şu halimizi görmüyor musun?"

İbrahim onlara şöyle der:

"Bugün Rabbim hiç olmadığı kadar öfkelendi. Bundan sonra böylesine öfkelenmeyecektir. Ben üç kere yalan söyledim. Nefsim! Nefsim! Nefsim! Başkasına gidin! Musa'ya gidin!"

Musa'ya gelir derler ki: "Ey Musa! Sen Allah'ın Elçisisin. Allah elçilik

vererek ve seninle konuşarak diğer insanlardan üstün kıldı. Rabbine karşı bize şefaat et; şu halımizi görmüyor musun?"

Musa onlara şöyle der:

"Bugün Rabbim hiç olmadığı kadar öfkelendi. Bundan sonra da böylesine öfkelenmeyecektir. Ben, öldürme emri almadan bir cana kıydım. Nefsim! Nefsim! Nefsim! Başkasına gidin; İsa'ya gidin!"

İnsanlar İsa'ya gelir, derler ki:

"Ey İsa, sen Allah'ın Elçisi, Meryem'e hitaben söylediği söz ve ondan bir ruhsun. Beşikte iken insanlara hitap ettin. Rabbine karşı bize şefaat et; içinde bulunduğumuz şu hali görmüyor musun?"

İsa onlara şöyle diyecektir:

"Bugün Rabbim hiç olmadığı kadar öfkelendi. Bundan sonra da böylesine öfkelenmeyecektir. İşlediği bir günahtan söz etmeden, "Nefsim! Nefsim! Nefsim! Başkasına gidin! Muhammed'e gidin!" diyecektir.

İnsanlar Muhammed'e gelir derler ki:

"Ey Muhammed! Sen Allah'ın Elçisi ve nebilerin sonuncususun. Allah, geçmiş ve gelecek günahlarını bağışladı. Rabbine karşı bize şefaat et; içinde bulunduğumuz şu hali görmüyor musun?" Bunun üzerine yola koyulur, Arş'ın altına gider, Rabbim için secdeye kapanırım. Derken Allah, benden önce kimseye açmadığı takdir ve övgüleri benim için açar, sonra şöyle denir:

"Ey Muhammed başını kaldır ve isteğini bildir ki, karşılansın. Şefaat et; şefaatin yerine getirilsin" Ben de başımı kaldırır; "Ya Rab, ümmetim! Ya Rab, ümmetim! Ya Rab, ümmetim!" derim. Denir ki, "Ey Muhammed! Ümmetinden, üzerinde hesap olmayanları Cennet kapılarından sağdaki kapıdan içeri al! Esasen onlar diğer kapılarda da insanlara ortaktırlar!"

Sonra Allah'ın Elçisi şöyle dedi:

"Nefsim elinde olana yemin ederim ki Cennet kapısının iki kanadının arasındaki mesafe Mekke ile Himyer veya Mekke ile Busra gibidir." [Buhârî, Enbiya 3, 8, Tefsir, Benî İsrail 5)

Hadis ayrıca, Müslim (İman 327, (194) ve Tirmizî'de (Kıyamet 11, 2436) de geçmektedir.

Hadis, senet yönünden sahih olabilir. Ama şu ifadeler Kur'an'a ters olduğundan tutarsızlıklarla doludur.

1- Güneş yaklaşır, sözü tutarsızdır. Çünkü Mahşerde güneş dürülmüş, yıldızlar kararmış[212], yeryüzü Allah'ın nuruyla aydınlanmış[213] olur. Bu sebeple güneşin yaklaşması söz konusu olamaz.

2- "…sıkıntı ve keder, güçlerinin yetmeyeceği ve taşıyamayacakları sınıra ulaşır." Sözü tutarsızdır. Çünkü büyük günah işlememiş olanlar sıkıntı görmeyeceklerdir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Rabbimiz (Sahibimiz) Allah'tır" deyip doğru davrananlara, melekler inerek şöyle derler: "Korkmayın, kaygılanmayın; size söz verilen Cennet'le sevinin" "Biz, dünya hayatında sizin yakın dostlarınızdık, Ahirette de öyle olacaktır. Burada gönlünüzün çektiği her şey sizindir. Olmasını arzuladığınız şeyler de sizindir." (Fussilet 41/30-31)

3- Âdem'e mal edilen şu söz doğru olamaz: "O ağacı bana yasaklamıştı, ben ona asi oldum. Nefsim! Nefsim! Nefsim!" Çünkü o, affedilmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Âdem Sahibinden (Rabbinden) uyarılar aldı.[214] ve tevbe etti. Sahibi (Rabbi) de tevbesini kabul etti. Dönüş yapanı (tevbe edeni) kabul eden, Rahim (ikramı bol) olan O'dur." (Bakara 2/37)

4- "Ey Nuh! Sen insanlığa gönderilen ilk elçisin" sözü de doğru olamaz. Allah Teâlâ, Nuh aleyhisselam ile beraber 18 nebînin adını saydıktan sonra şöyle buyuruyor: *"Babaları, soyları ve kardeşleri... Onları da seçtik ve onlara da doğru yolu gösterdik." Seçilenlerin hepsi, kendilerine kitap, hikmet ve nebilik verdiğimiz kimselerdir."* (En'âm 6/87,89) Nuh aleyhisselamın babalarından Nebî varsa, o ilk Nebî olamaz. Zaten Meryem Suresinin 56. âyetinde Nuh aleyhisselamın babalarından İdris'in nebi olduğu bildirilmektedir.

5- İbrahim aleyhisselamın "üç kere yalan söyledim" diyecek olması da kabul edilemez. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"İbrahim tek başına bir toplumdu (ümmetti). Allah'a boyun eğerdi, hep doğruya yönelirdi ve müşriklerden (Allah'ı ikinci sıraya koyanlardan) olmamıştı." (Nahl 16/120)

6- Musa aleyhisselam; "Ben, öldürme emri almadan bir cana kıydım. Nefsim! Nefsim! Nefsim! Başkasına gidin" diyemez; çünkü Allah Teâlâ onu affetmiştir. İlgili âyet şöyledir:

212 Tekvîr, 81/1-2.
213 Zümer 39/69.
214 Allah, Âdem'i nasıl uyardığını Araf Suresinde açıklamaktadır:

“Adamı öldürdükten sonra Musa dedi ki; Rabbim (Sahibim)! Ben, kendimi kötü duruma soktum; suçumu ört, beni bağışla” dedi. Allah da onu bağışladı. Çünkü O’nun bağışlaması çok, ikramı boldur.” (Kasas 28/16)

7- Mahşerdeki bütün insanlar şefaat beklerken Nebîmizin “Ümmetim! Ümmetim! Ümmetim!” diye şefaat talep etmesi hadisin üst tarafına ters düşmektedir.

8- “Ey Muhammed! Ümmetinden, üzerinde hesap olmayanları Cennet kapılarından sağdaki kapıdan içeri al! Esasen onlar diğer kapılarda da insanlara ortaktırlar!” sözü kabul edilemez. Çünkü bunlar zaten, cehennemden uzak tutulacak ve doğruca cennete gidecek olan kişilerdir. Hâlbuki Nebîmiz, “Şefaatim, ümmetimden büyük günah işleyenleredir” buyurmuştur.

9- Bu hadisin, Müslim’de yer alan rivayetinde geçen şu ifadeler Kur’an’daki şefaate uygun düşmektedir:

“…Sonra şefaat ederim, benim için bir sınır çizilir; onları Cehennemden çıkarır Cennete sokarım. Sonra dua eder, secdeye kapanırım. Allah beni, bir süre öyle bırakır. Sonra “Muhammed, başını kaldır; söyle, sözün dinlensin. İste, yerine getirilsin. Şefaat et, şefaatin kabul olsun denir.” Denir. Başımı kaldırır, bana öğrettiği şekilde Rabbime hamd eder, arkasından şefaat ederim. Bana bir sınır çizilir; onları cehennemden çıkarır cennete sokarım. Derim ki, Ya Rab, Kur’ân’ın bıraktıklarından yani ebedi olarak orada kalacaklardan başka kimse cehennemde kalmadı.”[215]

23.3. Cennettekilerin Şefaati

Aşağıdaki âyetler, cehennemde yalnızlaşan ve oranın azabını çeken müminlerin cennetteki yakınlarının yanına yerleştirileceklerini bildirmektedir.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَعِيمٍ. فَاكِهِينَ بِمَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ وَوَقَاهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ.كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ. مُتَّكِئِينَ عَلَى سُرُرٍمَّصْفُوفَةٍ وَزَوَّجْنَاهُم بِحُورٍ عِينٍ. وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُم مِّنْ عَمَلِهِم مِّن شَيْءٍ كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ.

“Kendini korumuş olanlar bahçelerde ve nimetler içinde... Sahiplerinin verdikleriyle sefa sürerler. Sahipleri onları Cehennem’in azabından da korumuştur. Onlara şöyle denir: “Yiyin için; afiyet olsun. Bu, yaptıklarınıza karşılıktır.” Sıra sıra dizilmiş sedirlere yaslanırlar. Onlara, iri siyah gözlü

215 Müslim, İman, Ednâ ehl-il-cenneti menzileten, 322 – (193)

kadınları (hurileri) hizmetçi olarak veririz. Nesillerinden, inanıp güvenmiş (imanlı) olarak kendilerini takip etmiş olanları da o müminlere katarız. Onların yaptıklarından bir şey de eksiltmeyiz. Çünkü herkesi, kendi kazandığı bağlar." (Tur 52/17-21)

جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالمَلاَئِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِم مِّن كُلِّ بَابٍ . سَلاَمٌ عَلَيْكُم بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ

"Orada; babalarından, eşlerinden ve evlatlarından uygun durumda olanlarla birlikte girip yaşayacakları bozulmayan bahçeler vardır. Melekler her kapıdan yanlarına girer: "Sabrınıza karşılık esenlik ve güvenlik içindesiniz! Bu son yurt ne güzel!" derler." (Ra'd 13/23-24)

Aşağıdaki âyet, cennete girmiş olanların, cehennemde bulunan bazı yakınlarını yanlarına isteyebileceklerini göstermektedir.

يَوْمَئِذٍ لَّا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا

*"O gün şefaat, sadece Rahman'ın onay verdiği ve lehine söz söylenmesini kabul ettiği kişiye fayda sağlar." (*Taha 20/109)

Nebî aleyhisselam'ın şöyle dediği rivayet edilir:

"Ümmetimden bazıları çok sayıda kişiye şefaat eder, bazıları bir kabileye şefaat eder; bazıları kendi yakınlarına şefaat eder; bazıları da tek bir kişiye şefaat ederek cennete girmesini sağlar." (Tirmîzi, Sıfat'ul- Kıyâmeh 12, 2440)

"Şefaatim, ümmetimden büyük günah sahipleri içindir."

Hadisi rivâyet eden Câbir dedi ki: "Büyük günahı olmayanın şefaate ne ihtiyacı olur!"[216]

Nebîmizin mahşer yerinde şefaat edeceğine dair sahih bir hadis yoktur. Hadisler, âyetlerle bütünlük göstermektedir. Bazı hadis metinlerine ilaveler yapılmıştır. Onlardan şefaat-i uzmâ hadisi olarak bilinen hadistir.

23.4. Makâm-ı Mahmûd

Makâm-ı mahmûd sözlükte, kötülenecek yanı olmayan yer[217] anlamına gelir. Terim olarak, Mahşerde beklemekten bıkan insanların, hesaba çekilmek için şefaat (şefaat-i uzmâ) başvurusunda bulunacaklarına inanılan makamdır. Bu makamın Muhammed aleyhisselama verileceğine inanılır.

216 Tirmizi, Sünen, Kıyâmet 12, (2436)

217 Hamd zemmin yani kötülemenin zıddıdır. Es-Sıhah, حمد maddesi.

Bu tanım, Kur'ân-Sünnet bütünlüğüne terstir. O, dünyada Medine-i münevvere, ahirette ise Resulullah'ın Cennetteki makamıdır. Makâm-ı mahmûd, şu âyette geçer:

وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ عَسَى أَن يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا

"Sana ek görev olarak gecenin bir kısmında (uykudan) namaza kalk. Belki Rabbin seni pek güzel bir makama, Makam-ı Mahmud'a yükseltir." (İsrâ 17/79)

Arapçada, kişinin durduğu veya yerleşip ikamet ettiği yere makâm (مَقام) denir.[218] Âyette makâm (مَقام) cins isim (nekre) olarak geçmiştir. Onu özel isim (marife) yapacak elif ve lâm (ال=) takısı olmadığı için makâm-ı mahmûd, belli bir yerin adı olamaz. Ayrıca makâm (مَقام) kelimesinin çoğulu yoktur; hem tekil, hem çoğul kullanıldığından makâm-ı mahmûd, birden fazla olabilir.

Kur'ân'da İbrahim aleyhisselamın makâmından (makâm-ı İbrahim), İsrailoğullarına verilen makâmlardan ve cennetteki makâmlardan da bahsedilir. Konuyu doğru anlamak için o âyetlere de bakmak gerekir.

23.4.1. Makâm-ı İbrahim

Makâm-ı İbrahim, İbrahim aleyhisselamın, hac ibadetini yaptığı yerlerdir: İlgili âyet şöyledir:

اِنَّ اَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمينَ فيهِ اٰيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامُ اِبْرٰهيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ اٰمِنًا وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمينَ

"İnsanlar için kurulan ilk ev, elbette Bekke'de[219] Bereketlidir ve herkese doğru yönü (kıbleyi) göstersin diye kurulmuştur. Orada açık göstergeler (ayetler), İbrahim'in (ibadet için) durduğu yerler vardır..." (Al-i İmran 3/96-97)

Kâbe'yi, Âdem aleyhisselam yapmış olmalıdır. Çünkü o ve evladı, toplu ibadeti, ancak ilk mabette yapabilirler. Orayı ilk bina edenin İbrahim aleyhisselam olduğu söylense de şu âyet buna engeldir:

رَّبَّنَا إِنِّي أَسْكَنتُ مِن ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِندَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُواْ الصَّلاَةَ

218 el- Ayn ve es- Sıhah.
219 Mekke'de.

"(İbrahim dedi ki;) Rabbimiz! Ben soyumdan bir kısmını senin dokunulmaz Beytinin[220] yanında, bitkisiz bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz, namazı düzgün ve sürekli kılsınlar diye öyle yaptım." (İbrahim 14/37)

İsmail aleyhisselam büyüdükten sonra İbrahim aleyhisselam tekrar gelmiş ve onunla birlikte Kâbe'nin temellerini yükseltmişti.

وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ.

"İbrahim, İsmail ile beraber Kâbe'nin temellerini yükselttiği sırada şöyle yalvardı: "Rabbimiz, bunu bizden kabul et, dinleyen de bilen de Sen'sin!" (Bakara 2/127)

Önceki âyette İsmail ve annesinin Beyt'in yanında bırakılmasından söz edilmesi, ikinci âyette de o Beyt'in temellerinin yükseltildiğinin ifade edilmesi ilk gelişte Beyt'in temellerinin var olduğunu gösterir. Öyleyse İbrahim aleyhisselam, Kabe'yi ilk bina eden değil, eski temelleri üzerinde yükselten kişidir.

Kâbe'nin yapımı bitince İbrahim aleyhisselam Allah'tan, orada ibadet yapacakları yerler oluşturmasını değil, evvelce hac ibadetinin yapıldığı yerleri göstermesini istemişti. Çünkü olan şeyin gösterilmesi istenir. Eğer o yerler olmasaydı şu duayı yapamazdı:

وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا...

"...Bize menâsikimizi (hac ve umre ibadetlerini yapacağımız yerleri) göster..." (Bakara 2/128)

Hac ibadetinin şatları oluşunca Allah Teâlâ ona şu emri vermişti:

وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ

"İnsanların içinde Hacca çağrı yap. Onlar, yayan ve bitkin binekler üzerinde derin vadilerden geçip sana gelirler." (Hac 22/27),

Hac kelimesinin (الحَج) elif lamlı yani özel isim olması, haccın bilindiğini gösterir. Mekke, ümmü'l-kurâ yani dünyanın anakentidir. İbrahim aleyhisselam Filistin'den oraya tek bir yoldan gelmiştir. Âyetteki "bütün derin vadilerden gelsinler" ifadesi, haccın artık yapılabileceğini duyanların, her yandan oraya geleceğini gösterir. Bu da adını bilmediğimiz nice nebinin ümmetinin gelmesi demektir. Öyleyse onlar da haccı biliyordu ama yeri kaybolduğu için yapamıyorlardı.

220 Kabe

Haccın “bilinen günlerde” yapılmasının ve kurbanın da o günlerde kesilmesinin emredilmesi, iki ibadetin vaktinin de, bütün ümmetler tarafından bilindiğini gösterir. İlgili âyet şöyledir:

لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللهِ فِي اَيَّامٍ مَعْلُومَاتٍ عَلٰى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْاَنْعَامِ فَكُلُوا مِنْهَا وَاَطْعِمُوا الْبَآئِسَ الْفَقِيرَ

“Bunu, kendi menfaatlerini bizzat görmek ve onlara rızık olarak verdiği küçük ve büyük baş hayvanlar üzerine bilinen günlerde Allah’ın adını anmak için yaparlar. Onlardan yiyin, eli darda olan yoksula da yedirin.” (Hac 22/28)

Öyleyse hac ve kurban, Âdem aleyhisselamdan beri aynı günlerde yapılan ibadetlerdir.

Araplar İbrahim aleyhisselam’ın soyundan geldikleri için onun Hac ibadetini yaptığı yerleri biliyor ve her sene yapıyorlardı. Şu âyet haccı, bizim de o yerlerde yapmamızı emretmektedir:

وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْناً وَاتَّخِذُواْ مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى…

“…Kâbe’yi insanların toplanacakları ve güven içinde olacakları bir yer yaptık. Siz makam-ı İbrahim’i (İbrahim’in dua için durduğu yerleri), dua yerleri yapın…” (Bakara 2/125)

İşte makâm-ı İbrahim, zannedildiği gibi Kâbe’nin yanında, koruma altına alınmış taş değil, Hac ibadetinin yapıldığı Safa, Merve, Arafat, Müzdelife ve Mina’dır. Bu sebeple şu âyetteki makâm-ı İbrahim, âyâtun (اٰيَاتٌ) dan bedeldir. Âyetin bu bölümüne şu meal verilmiştir:

فِيهِ اٰيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامُ اِبْرٰهِيمَ

“Orada açık göstergeler; İbrahim’in (ibadet için) durduğu yerler vardır…” (Al-i İmran 3/97)

23.4.2. Musa Aleyhisselamın Makâmı

Kur’ân’da makâm kelimesi, Musa aleyhisselam için yerleşme yeri anlamında kullanılmıştır. Firavun, İsrailoğullarını yok etmek, evlerinden ve yurtlarından söküp atmak istemiş Allah da onu söküp atarak, ondan kalan yerlere Musa aleyhisselamı ve ümmetini yerleştirmiştir.

فَأَرَادَ أَن يَسْتَفِزَّهُم مِّنَ الأَرْضِ فَأَغْرَقْنَاهُ وَمَن مَّعَهُ جَمِيعًا . وَقُلْنَا مِن بَعْدِهِ لِبَنِي إِسْرَائِيلَ اسْكُنُواْ الأَرْضَ فَإِذَا جَاء وَعْدُ الآخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَفِيفًا .

"Firavun hemen onları oradan çıkarmak istedi. Biz de onu ve beraberindekilerin hepsini suda boğduk. Sonra İsrailoğullarına dedik ki "Bu topraklarda siz oturun. Ahiretin zamanı gelince sizi de derleyip bir araya getireceğiz" (İsrâ 17/103-104)

Firavun ve ordusu geriye pek değerli makâmlar, yerleşme yerleri bırakmıştı:

كَمْ تَرَكُوا مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ. وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ. وَنَعْمَةٍ كَانُوا فِيهَا فَاكِهِينَ. كَذَلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا آخَرِينَ.

"Arkalarında nice bahçeler, nice pınarlar bıraktılar, Nice ekinler ve görkemli konaklar. Zevk aldıkları nice nimetler… Hepsi geride kaldı. Biz de onları başka bir halka (İsrailoğullarına) verdik." (Duhân 44/25-28)

فَأَخْرَجْنَاهُمْ مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ . وَكُنُوزٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ .

"Böylece Firavun'u ve yandaşlarını bahçelerden, pınarlardan ayırdık, Hazinelerden ve değerli ikametgâhlardan da." (Şuarâ 26/57-58)

İsrailoğullarının yerleşeceği yerler güzel olduğu için onlar da birer makâm-ı mahmûd idi.

23.4.3. Dünyadaki Makâm-ı Mahmûd

Mekke'de baskıların arttığı günlerde şu âyetler inmişti:

وَإِن كَادُواْ لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ الأَرْضِ لِيُخْرِجوكَ مِنْهَا وَإِذًا لاَّ يَلْبَثُونَ خِلافَكَ إِلاَّ قَلِيلاً .سُنَّةَ مَن قَدْ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِن رُّسُلِنَا وَلاَ تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلاً

"Seni bu topraklardan çıkarmak için yerinden oynatmak üzereler. Çıkarırlarsa senden sonra burada fazla kalamazlar. Senden önce gönderdiğimiz elçilere uygulanan kanun budur. Bizim kanunumuzda bir değişiklik bulamazsın." (İsrâ 17/76-77)

Muhammed aleyhisselâmın gideceği yerin güzel olması için şu ibadeti yapması emredilmişti:

وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ عَسَى أَن يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا

"Sana ek görev olarak gecenin bir kısmında (uykudan) namaza kalk. Belki Rabbin seni pek güzel bir makama, Makam-ı Mahmud'a yükseltir." (İsrâ 17/79)

Mekke'den çıkacağı için şu duayı yapması da emredilmişti:

وَقُل رَّبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَل لِّي مِن لَّدُنكَ سُلْطَانًا نَّصِيرًا

De ki: "Rabbim! Gireceğim yere dürüstçe girdir, çıkacağım yerden dürüstçe çıkar. Bana kendi katından yardımcı güç ver" (İsra 17/80)

Daha sonra gidip Medine'ye yerleştiğine göre makâm-ı mahmûd Medine'dir.

23.4.4. Ahiretteki Makâmı Mahmûd

Cennetin her yeri makâm-ı mahmûd'dur. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ . فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ . يَلْبَسُونَ مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَقَابِلِينَ . كَذَلِكَ وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ . يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَاكِهَةٍ آمِنِينَ

"Kendilerini bozmamış olanlar ise güvenli yerlerde Bahçelerde, pınar başlarında olacaklar." (Duhân 44/51-52)

Nebîmiz, Cennette güzel bir makâmı olsun diye Müslümanlardan şunu istemiştir: Kim ezanı duyduğu zaman şu sözleri söylerse kıyamet günü şefaatim ona helal olur:

اللَّهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلَاةِ الْقَائِمَةِ آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ

Her insan gibi onun da yoldan çıkma ihtimali olduğundan ümmetinden dua istemiştir. Çünkü Allah ona Cennet sözü vermediğini şöyle bildirmiştir:

قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِنَ الرُّسُلِ وَمَا أَدْرِي مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَى إِلَيَّ وَمَا أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُبِين

"Ey bu tam çağrının ve kılınacak namazın Rabbi olan Allah'ım! Muhammed'e, kendisini sana yaklaştıran bir vesile ve bir üstünlük ver; onu söz verdiğin makâm-ı mahmûda gönder.

Her insan gibi onun da yoldan çıkma ihtimali olduğundan ümmetinden dua istemiştir. Çünkü Allah ona Cennet sözü vermediğini şöyle bildirmiştir:

قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِنَ الرُّسُلِ وَمَا أَدْرِي مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَى إِلَيَّ وَمَا أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُبِين

"De ki "İlk elçi ben değilim. Bana da size de ne yapılacağını bilmem. Ben sadece bana vahyedilene uyarım. Ben sadece doğruları açıklayan bir uyarıcıyım; o kadar." (Ahkaf 46/9)

Şefaat, birlikte olma anlamına geldiği için Ebu Hureyre'den şöyle bir rivayet gelmiştir:

“Makâm-ı mahmûd, ümmetime şefaat ettiğim makâmdır”[221]

Yani o makâm, onun ümmeti ile birlikte olacağı makâmıdır. Yerinin daha iyi olması için her ezanın arkasından o duayı biz de yaparız.

Sonuç olarak makâm-ı mahmûd konusuna, Kur’an-Sünnet bütünlüğü içinde bakınca onun, dünyada Medine-i münevvere, ahirette ise Resulullah’ın Cennetteki makâmı olduğu anlaşılır. Cennetteki makâmında o, ümmeti ile birlikte olacaktır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا. ذَلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ عَلِيمًا

“Kim Allah’a ve Elçisine boyun eğerse onlar, Allah’ın mutluluk verdiği nebiler, doğru kişiler, bilginler ve iyilerle beraber olacaklardır. Onlar ne iyi arkadaştırlar! Bu, Allah’ın ikramıdır. Bunu Allah biliyor ya o yeter” (Nisa 4/69-70)

Cennette her müminin kendine göre bir makâm-ı mahmûdu olur. Nebilerin makâm-ı mahmûdunu büyük bir kara parçası gibi düşünürsek onların çevresinde olan doğru kişilerin, bilgelerin ve iyilerin makâm-ı mahmûdu da birer şehir, ilçe, bucak ve mahalle gibi olur. Bu kişilerin yanlarına aldıkları insanlarınki de dünyadaki durumlarına göre konaklar ve bahçelerden oluşur. İşte bu birlikteliğin adı şefaattir. Allah Teâlâ, herkesin ahirette farklı bir konumda olacağını şöyle bildirmiştir:

انظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَلَلآخِرَةُ أَكْبَرُ دَرَجَاتٍ وَأَكْبَرُ تَفْضِيلاً

“(Bu dünyada) İnsanlardan birini diğerine nasıl üstün kıldığımıza bir bak. Şurası kesin ki, Ahiretteki dereceler daha büyük, üstünlükler daha belirgin olacaktır.” (İsrâ 17/21)

Bütün bunlar, Nebimizin şu sözünü doğrular:

“Ümmetimden bazıları çok sayıda kişiye şefaat eder, bazıları bir kabileye şefaat eder; bazıları kendi yakınlarına şefaat eder; bazıları da tek bir kişiye şefaat ederek Cennete girmelerini sağlar.” (Tirmîzî, Sıfat’ul- Kıyâmeh 12, 2440)

Tirmîzî, bu hadise hasen dese de anlam bakımından sahihtir.

221 Ahmed b. Hanbelh

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي قَوْلِهِ { عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا } قَالَ هُوَ الْمَقَامُ الَّذِي أَشْفَعُ لِأُمَّتِي فِيهِ

23.4.5. Livâu'l-hamd

Mahşerde hesap vermeyi beklemeyen insanların bunaldığı bir sırada Muhammed aleyhisselam müminleri altında toplayacağına inanılan sancak diye anlatılır. Tirmizî'de geçen şefaat-i uzmâ hadisinde, Resulullah'a şu sözler mal edilmiştir:

"Ben kıyamet günü Âdemoğullarının efendisiyim, bu bir övünme değildir. Elimde livâ'ul-hamd olacaktır; bu bir övünme değildir. O gün Âdem ve bütün nebiler sancağımın altında olacaktır. Yerden çıkacak ilk kişi de benim; bu da bir övünme değildir…"

Bundan sonra şefaat-i uzmâ hadisindeki sözlere benzer sözler tekrarlanır[222].

Allah, kıyamet günü hesabı çabuk göreceğini bildirdiği için liva'ul-hamd ile ilgili anlayış, makâm-ı mahmûd ile ilgili anlayış gibi Kur'an-Sünnet bütünlüğüne terstir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

الْيَوْمَ تُجْزَى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ

"O gün herkese kazandığının karşılığı verilir. O gün haksızlık olmaz. Allah hesabı çabuk görür." (Mümin 40/17)

Bunlar, Kitap-Sünnet bütünlüğüne uymaz. Cennete giden herkes Allah'a hamd edecektir:

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ

"Cennete girenler şöyle derler: "Bize verdiği sözü tutan Allah, her şeyi güzel yapar. Bu yeri bize verdi. Cennetin istediğimiz yerine yerleşeceğiz. Çalışanların aldığı ödül ne güzelmiş!" (Zümer 39/74)

Bu hamdi temsilen Resulullah'ın makâm-ı mahmûd'unda böyle bir sancak bulunabilir.

222 Tirmizî, Sünen c. 5, s. 308.

24. KONU

SORU CÜMLELERİ

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدِي قَالُوا نَعْبُدُ إِلَهَكَ وَإِلَهَ آبَائِكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِلَهًا وَاحِدًا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ.

“Yakub’un ölmek üzere iken ne yaptığını biliyor musunuz? Oğullarına, “Benden sonra neye kul olacaksınız?” diye sordu. Onlar, “Senin İlâhına;ataların İbrahim, İsmail ve İshak’ın İlâhına, o bir tek İlâha kul olacağız. Biz, zaten, ona teslim olmuş kimseleriz!” dediler.” (Bakara 2/133)

Soru, bir şeyi ya öğrenmek ya da kabul ettirmek için sorulur. Öğrenmek için sorulana tasavvur, diğerine tasdik sorusu denir. Mesela “Hasan mı geldi?” sorusu, gelenin kim olduğunu öğrenmek için sorulabileceği gibi Hasan’ın gelip gelmediğini onaylatmak için de sorulabilir. Daha farklı amaç için de soru sorulabilir.

Bir şeyin varlığını pekiştirmek için olursa ona istifham-ı ikrârî denir. Babanın oğluna, “senin baban değilmiyim?” diye sorması böyledir.

Bir şeyin yokluğunu pekiştirmek için olursa istifham-ı inkârî denir. Yabancı birine, “Ben senin baban mıyım?” diye sorulması böyledir.

Örnek vermek için sorulan soruya İstifhâm-ı temsîlî denir. Bu tür sorular, anlatılacak olaya ilgi çekmek içindir. Mesela “Bize yanlış yapana nasıl ders verdiğimizi öğrenmek ister misin?” sorusu böyledir. Arapçada buna, tenbîh, vaîd veya tehdît ... amaçlı soru denir.[223] İstifham-ı temsîlî terimi, bunların hepsini içerdiği için tercih edilmiştir.

Kur’ân’da bu tür sorular çoktur. Yukarıdaki âyette de böyle bir soru vardır. Bu gibi âyetlere meâl verilirken, sorunun şekline değil, amacına dikkat edilmelidir.

223 Bkz. Sa’d et-Taftazânî, Mes’ud b. Ömer, Muhtasar’ul-meânî, (Muhammed b. Abdurrahman el-Ğazvînî’in Telhis adlı kitabının şerhi) İstanbul 1304/1887, s. 197 vd.

25. KONU

CUMA NAMAZI

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آَمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ. فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ.

“Ey inanıp güvenenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığında alış verişi bırakın; Allah’ın zikrine koşun. Bilseniz bu sizin için daha hayırlıdır. Namazı bitirdiğinizde yeryüzüne dağılın ve Allah’ın lütfunu arayın. Allah’ın sözlerini sık sık hatırlayın ki umduğunuza kavuşasınız.” (Cuma 62/9–10)

25.1. Cuma Namazı Kimlere Farzdır

Âyetten, Cuma’nın herkese farz olmadığı anlaşılır. Çünkü alım satım belli yerlerde yapıldığı halde Müslümanlar her yerde yaşarlar.

Tarık b. Şihab’ın, Allah’ın Elçisi’nden bize şunu nakletmiştir:

الْجُمُعَةُ حَقٌّ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ فِى جَمَاعَةٍ إِلاَّ أَرْبَعَةً عَبْدٌ مَمْلُوكٌ أَوِ امْرَأَةٌ أَوْ صَبِىٌّ أَوْ مَرِيضٌ

“Cuma namazı, bir topluluktaki her Müslüman’a farzdır, dördü hariç; esir, kadın, çocuk ve hasta.”[224]

Bu sözü rivâyet eden Ebû Davûd, Tarık b. Şihab’ın Resulüllah’ı gördüğünü ama ondan bir şey işitmediğini not etmiştir. O zaman bu hadis mürsel, yani onun, işittiği sahabenin adını söylemeden doğrudan Nebîmizden rivâyet ettiği hadistir. Buna sahabe mürseli denir. Böyle rivâyetlere dayanılarak, Cuma namazı şunlara farzdır, şunlara değildir diye bir hüküm belirlenemez. Abdullah b. Ömer Allah’ın Elçisi’nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Cuma namazı, müezzini işiten herkese farzdır.”[225]

Namazlardan hiçbiri için Kur’ân’da “daha hayırlıdır” ifadesi geçmez. Çünkü beş vakit namaz, her durumda kılınır ama Cuma namazı, bazen kılınmayabilir. Abdullah b. Abbâs yağmurlu bir günde müezzinine dedi ki, ezan okurken “Eşhedü enne Muhammeden Resulullah”tan sonra “Hayye ale’s-salâh” deme. “Namazınızı evlerinizde kılın” de. İnsanlar bu davranışı yadırgar gibi olunca dedi ki:

224 Ebû Davûd, Cuma 1067.

225 Ebû Davûd, Cuma 1056. Bunu Peygambere isnad eden sadece rivâyet zincirinde adı geçen Kubeyse’dir. Ebû Davûd’un bu hadise düştüğü nota göre bir topluluk bu sözün Abdullah b. Ömer’e ait olduğunu rivâyet etmiştir.

“Bunu benden daha hayırlı olan biri yapmıştır.[226] Cuma namazı bir görevdir. Size sıkıntı vermek istemedim, yoksa çamurlu ve kaygan zeminde yürüyecektiniz.”[227]

Nebî aleyhisselam eşi Aişe validemizin şöyle dediği bildirilmiştir:

“Halk, evlerinden ve Avâlî’den nöbetleşe Cuma namazına gelirlerdi. Tozlar içinde gelir, toz toprak ve ter içinde; kendilerinden ter akardı. Nebî aleyhisselam yanımdayken onlardan biri gelmişti. O buyurdu ki, “Keşke bugün için temizlenmiş olsaydınız.”[228]

Muaviye, Şam’da Zeyd b. Erkam’a “Allah’ın Elçisi zamanında iki bayramın bir güne rastladığına şahid oldun mu?” diye sordu, Zeyd “Evet” dedi. “Nasıl davrandı?” dedi. Dedi ki: “Bayram namzını kıldırdı, Cuma namazını serbest bıraktı, dedi ki, kılmak isteyen kılsın.”[229] Ebû Hureyre Allah’ın Elçisi’nin şöyle dediğini rivâyet etti: “Bugün iki bayram bir araya geldi, isteyen Cuma namazını kılmayabilir ama biz kılacağız.”[230]

Atâ b. Ebî Rebah diyor ki, İbn’üz-Zübeyr Cuma gününe rastlayan bir bayram günü bize bayram namazını kıldırdı. Sonra Cuma’ya gittik; o camiye gelmedi. Biz de tek tek kıldık.[231] İbn Abbâs Taif’te idi, gelince durumu anlattık dedi ki, “Sünnete uygun davranmış.”[232]

25.2. Cuma Namazı Ezanı

İlgili âyet şöyledir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آَمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ

“Ey inanıp güvenenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığında alışverişi bırakın; Allah’ın zikrine koşun.” (Cuma 62/9)

226 “Benden daha hayırlı olan biri “ifadesiyle Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemi kasdetmiştir. (Bedruddin el-Aynî, Umdet’ül-kârî şerhu sahihi’l-Buhari, Mısır 1972, c. V, s. 280)

227 Buharî, Cuma 14.

228 Buharî, Cuma 15

229 Ebû Davûd Cuma 1070. Hadisi Neseî Îyd l592’de, İbn Mace Salat 1310’da tahric etmiştir.

230 Ebû Davud Cuma 1073, İbn Mace Salat l311. Ebû Davud’u şerhedenlerden Hattâbî’ye göre “Bu hadisin isnadında şüpheler (mekal) vardır. Eğer hadis sahih ise anlamının şöyle olması daha uygundur: “İsteyen Cumaya gelmeyebilir ama öğle namazından sorumluluğu devam eder. Bana göre İbnü’z-Zübeyr’in yaptığı caiz değildir. Ama Cuma namazının zevalden önce kılınabileceği görüşüne hamledilirse başka. Böyle bir görüş İbn Mes’ud’dan rivâyet edilmiştir. Ama İbn Abbas’tan rivâyet edildiğine göre İbnü’z-Zübeyr’in davranışı kendisine iletildiğinde bunun sünnete uygun olduğunu ifade etmiştir. Ata şöyle dedi: Her bayram kuşlukta (kılınır), Cuma, Kurban ve Ramazan. İbn İshak’ın İbn Mansur’dan, onun da Ahmed b. Hanbel’den naklettiğine göre Ahmed b. Hanbel’e “Cuma zevalden önce midir, yoksa sonra mı?” diye soruldu, o da zevalden önce kılarsan ayıplamam.” dedi. İshak da öyle demiştir. Buna göre İbnü’z-Zübeyr bayram namazı vaktinde kıldığı iki rekât ile Cumaya niyet etmiş, bayram namazını da ona tabi kabul etmiş olabilir. (el-Hattâbî, Hamd b. İbrahim, Kitâbü meâlimi’s-sünen, İstanbul 1981, Ebu Davud’un şerhi olup onun hamişinde yer alır. c. I, s. 647-648)

231 Cuma namazı cemaatle kılındığı için öğle namazını kıldıkları anlaşılmaktadır.

232 Ebû Davûd Cuma 1071.

Bu çağrı, çarşısı ve pazarı olan bir yerde yapılmalı ki, Alım satımı bırakıp namaza gitme imkânı olsun. Medine'nin çarşısı, pazarı ve birden fazla camisi vardı. Ama Cuma namazı sadece Nebîmizin camisinde kılınırdı. İbn Abbâs'ın dediğine göre Allah'ın Elçisi'nin camisinden sonra Cuma namazı ilk defa Bahreyn bölgesinde Cüvâsâ'da Abdülkays mescidinde kılınmıştır.[233]

Atâ b. Ebî Rebah dedi ki, eğer bir karye-i câmiada (ihtiyacı karışlayacak çarşısı olan yerleşim yerinde) olursan ve Cuma günü namaz için ezan okunup çağrı yapılırsa, ezanı işitsen de işitmesen de Cumaya gitmen boynunun borcudur. Enes iki fersah (11370 m.) uzaklıkta olan Zaviye'deki köşkünden bazen Cumaya gider, bazen gitmezdi.[234]

Ka'b b. Malik'in oğlu Abdurrahman dedi ki, babam Cuma günü ezanı işitince Es'ad b. Zürâre'ye rahmet okurdu. Dedim ki, "Ezanı işitince Es'ad b. Zürâre'ye rahmet okuyorsun?" Dedi ki, "Çünkü o, Nebit düzlüğünde, Benî Beyâda[235] taşlığında Naki'ü'l-Hadman adlı sulak yerde bize ilk defa Cuma namazı kıldırmıştır. O gün kaç kişiydiniz? Diye sordum. "Kırk" dedi.[236]

25.3. Namaza Gelme Âdâbı

Ebû Hureyre Nebî aleyhisselamın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Namaz kılınacağı zaman koşarak gelmeyin, sakin sakin gelin; yetiştiğiniz rekâtları kılın, yetişemediğinizi tamamlayın."[237]

25.4. Namaz Bitince Yapılacak İşler

Ebû Musa el-Eşarî'nin bildirdiğine göre Allah'ın Elçisi şöyle demiştir: "Cuma vakti, İmamın (minbere) oturmasıyla namazın bitmesine kadar olan vakittir."[238] Cuma namazı iki rekâttır." Abdullah b. Ömer radiyellahü anh şöyle dedi: "Allah'ın Elçisi Cuma namazından sonra mescitten ayrılıncaya kadar namaz kılmaz, ayrılınca evinde[239] iki rekât kılardı."[240]

233 Buharî, Cuma 11. Cüvâsâ, Bahreyne bağlı köylerdendir. İbnü't-Tîn, Şeyh Ebu'l-Hasen'den, oranın bir şehir olduğunu rivâyet etmiştir. el-Cevherî'nin es-Sıhâh adlı eserinde ve ez-Zemahşerî'nin el-Büldân adlı eserinde burasının Bahreyn'de bir kale olduğu yazılıdır. Ebû Abîd, burasının Bahreyn'de Abdülkays kabilesine ait bir şehir olduğunu söylemiştir. (el-Aynî, Umdet'ül-kârî, c. V, s. 270)

234 Buhârî, Cuma 15. Zaviye Basra'nın dış mahallelerinden bir yerin adıdır. Basra'ya uzaklığı iki fersahtır. Bir Fersah üç mil, bir mil dörtbin adımdır.(el-Aynî, Umdet'ül-Kârî, c. V, s. 281-282) Bugünkü uzunluk ölçülerine göre bir fersah 7500 mimari arşınıdır. Bir mimari arşını 0.758 m. dir. (Ömer Nasuhi Bilmen, Hukukı İslamiyye Kamusu , İstanbul 1969, c. IV, c. 127-128) Buna göre bir fersah 5685 m. eder.

235 Burası Medine'ye bir mil uzaklıkta bir yerleşim yeridir. (Hattâbî, Kitâbü Meâlimi's-Sünen, c. 1, s. 645).

236 Ebû Davûd, Cuma 1069.

237 Buhârî, Cuma 18.

238 Müslim Cuma 16; Ebû Davûd, Cuma 1048.

239 "Evinde" ifadesi Müslim'de geçmektedir.

240 Buhârî Cuma 39, Müslim Cuma 71.

Âyette: “Namaz bitince hemen yeryüzüne dağılın” buyrulduğuna göre emre uymak gerekir. Abdullah b. Ömer, Cuma günü, mescitten çıkmadan iki rekât namaz kılan birini gördü ve onu iterek şöyle dedi: “Cumayı dört rekât mı kılmak istiyorsun?” Abdullah b. Ömer evinde iki rekât namaz kılar ve derdi ki: “Allah’ın Elçisi böyle yapardı.”[241]

Abdullah Mekke’de bulunur da Cumayı kılarsa ileri geçer iki rekât kılar, sonra ileri geçer dört rekât kılardı. Eğer Medine’de ise Cumayı kılar, sonra evine döner iki rekât kılardı. Mescitte kılmazdı. Derdi ki, “Allah’ın Elçisi böyle yapardı.”[242]

Ömer Cumadan önce namazı uzatır, Cumadan sonra eve gider, iki rekât kılar ve “Allah’ın Elçisi de böyle yapardı,”[243] derdi.

es-Sâib diyor ki, Muaviye ile birlikte maksure de (hünkar mahfilinde) Cuma namazını kıldık. İmam selam verince kalktım, aynı yerde namaza devam ettim. Muaviye bana birini gönderdi ve dedi ki, “Bu yaptığını bir daha yapma. Cuma namazını kıldıktan sonra dışarı çıkmadan veya biraz konuşmadan başka namaz kılma. Çünkü Allah’ın Elçisi bize böyle emretmişti. Konuşmadıkça veya dışarı çıkmadıkça bir namazın diğerine eklenmemesini isterdi.”[244]

Ebû Hureyre, Allah’ın Elçisi’nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Cumadan sonra namaz kılacak olursanız dört rekât kılın.”[245]

25.5. Cuma Günü

Ebû Hureyre’nin, Allah’ın Elçisi’nden şu sözleri işittiği rivâyet edilmiştir: “Sonuncu ümmet olan bizler Kıyâmet gününde öncüler olacağız. Hâlbuki diğer ümmetlere daha önce kitap verilmiştir. Cuma günü de aslında onlara verildi ama ihtilafa düştüler. Allah artık bugünü bize verdi, diğerleri arkamıza takılmış oldular. Yahûdilerin günü yarın (Cumartesi), Hıristiyanlarınki de ertesi gün, (Pazar günü)dür.”[246]

Ebû Hureyre ve Huzeyfe tarafından rivâyet edilen bir hadiste Allah’ın Elçisi şöyle demiştir: “Allah Teâlâ sizden öncekilere Cumayı kaybettirdi. Cumartesi Yahûdilerin, Pazar Hıristiyanların oldu. Allah bizi dünyaya

241 Ebû Davûd Cuma 1127.
242 Ebû Davûd Cuma 1130.
243 Ebû Davûd Cuma 1128.
244 Müslim Cuma 73, Ebû Davûd Cuma 1128.
245 Müslim Cuma 67-68; Ebû Davûd Cuma 1131; Tirmizi Cuma 523.
246 Buhârî, Cuma 1; Müslim, Cuma 21.

getirdi ve Cuma gününü bize gösterdi. Böylece Cuma, Cumartesi ve pazarı (kutsal) kıldı. Onlar Kıyâmet günü de arkamızdan geleceklerdir. Biz dünyada yaşayanların sonuncusu, Kıyâmet gününün öncüleriyiz. Bir de bütün yaratıklardan önce hesabı tamamlanacak olanlarız."[247]

25.6. Cuma İçin Özel Elbise

Muhammed b. Yahya Allah'ın Elçisi'nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Eğer bulabilirseniz iş elbiselerinizden ayrı Cuma için bir takım elbise edinebilirsiniz."[248]

25.7. Cuma İçin Yıkanma

Semüre b. Cündüb Allah'ın Elçisi'nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Cuma günü abdest alan iyi yapar, ama yıkanırsa daha iyi olur."[249]

Abdullah b. Ömer, Allah'ın Elçisi'nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Sizden biri Cuma'ya geleceği vakit yıkansın."[250]

"Hattab oğlu Ömer, Cuma günü hutbede ayaktayken Nebî aleyhisselamın ashabının ilk muhacirlerinden bir zat içeri girdi.[251] Ömer ona şöyle seslendi: "Bu hangi saattir böyle?" O zat dedi ki,

– İşlerim vardı, ezan sesini duyuncaya kadar evime dönemedim. Sadece abdest alabildim.

Ömer dedi ki, "Gene mi abdest? İyi biliyorsun ki, Allah'ın Elçisi yıkanmayı emrederdi."[252]

Ebû Hureyre, Allah'ın Elçisi'nin şöyle dediğini rivâyet ediyor: "Haftada bir kere, başını ve vücudunu yıkamak her müslümanın görevidir."[253]

25.8. Cuma İçin Güzel Koku Sürünme

Ebû Saîd el-Hûdrî, Nebî aleyhisselamın şu sözüne şahid olduğunu söyledi: "Cuma günü yıkanmak erginlik çağına girmiş herkesin görevidir. Dişlerini temizlemek ve koku sürünmek de öyle."[254]

247 Müslim, Cuma 22.
248 Ebû Davûd, Cuma 1078.
249 Tirmizi, Cuma 497.
250 Buhârî ve Müslim, Cuma 2.
251 Ebû Hureyre'den gelen bir rivâyette bu zatın Osman olduğu belirtilmektedir. (Müslim, Cuma 4)
252 Buhârî Cuma 2; Müslim Cuma 3.
253 Buhârî Cuma 12; Müslim Cuma 9.
254 Buhârî Cuma 3.

25.9. Cuma Vakti

Enes b. Malik, Nebî aleyhisselamın Cuma namazını güneşin meyli[255] sırasında kıldırdığını söylemiştir.[256]

Enes b. Malik şöyle dedi: "Cumaları erken davranır, kayluleyi[257] Cumadan sonra yapardık."[258] Enes b. Malik dedi ki: Allah'ın Elçisi soğuk havalarda namazı yani Cumayı erken kıldırır, sıcak havalarda da hararetin düşmesini beklerdi."[259]

Seleme b. el-Ekva' şöyle dedi: "Allah'ın Elçisi ile beraber Cuma namazını güneş batıya kaydığı zaman kılar sonra geri döner gölge arardık."[260]

Seleme b. el-Ekva'ın şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Allah'ın Elçisi ile birlikte Cuma namazını kılar, döner duvar diplerinde gölgeleneceğimiz bir gölge bulamazdık."[261]

25.10. Cuma Ezanları

es-Sâib b. Yezid şöyle dedi: "Cuma günü, imam oturduğu zaman ezan okunurdu."[262]

es-Sâib b. Yezid demiştir ki; "Nebîmiz, Ebû Bekr ve Ömer zamanında ilk ezan, imam minbere oturduğu zaman okunurdu. Osman zamanında insanlar çoğalınca ez-Zevrâ üzerinde okunan üçüncü ezanı ilave etti."[263]

İlave edilen ezan, öğle vaktinin girmesiyle okunan ezandır. İkincisi imam minbere çıktıktan sonra okunur Cumanın farzından önce okunan ikamete de ezan dendiği için yapılan ilave üçüncü ezan olur.[264]

ez-Zevrâ Medine çarşısında bir yer idi. İbn Battal bunun, Mescidin kapısında büyük bir taş olduğunu söylemekte, İbn Mace ve İbn Huzeyme bu konuda şu açıklamayı yapmaktadır: "Üçüncü ezanı, çarşıda, ez-Zevrâ denilen bir binanın damında okutmaya başladı."[265]

Ebû Umame b. Sehl b. Huneyf şöyle anlatıyor: "Muaviye minberde oturur-

255 Güneşin meyli, tam tepe noktasından batıya doğru kaymasına denir. Bu vakit öğle vaktinin başlangıcıdır.
256 Buharî, Cuma 16; Ebû Davûd Cuma 1084;Tirmizî, Cuma 503.
257 Kaylule, gündüz vakti bir miktar uyumaktır. Genellikle sıcağın şiddetli olduğu saatlerde yapılır.
258 Buharî, Cuma 16.
259 Buharî, Cuma 17.
260 Müslim, Cuma 31.
261 Müslim, Cuma 32.
262 Buhârî, Cuma 24.
263 Buhârî, Cuma 21.
264 el-Aynî, Umdet'ül-kârî , c. V, s. 298.
265 el-Aynî, Umdet'ül-kârî , c. V, s. 299.

ken müezzin ezan okuduğunda "Allahu ekber Allahu ekber" deyince Muaviye de Allahu ekber Allahu ekber" dedi. Müezzin "Eşhedü en lâilâhe illallah" deyince Muaviye "Ben de" dedi. Müezzin "Eşhedü enne Muhammeden abduhû ve resûluhû" deyince Muaviye, "Ben de" dedi. Müezzin ezanı tamamlayınca dedi ki, "Ey insanlar ben Allah'ın Elçisi'nin bu yer üzerinde, müezzin ezan okurken benden işittiğiniz sözleri söylediğini işitmiştim."[266]

25.11. Hutbe

Ammar b. Yasir dedi ki, "Allah'ın Elçisi bize hutbeleri kısa okumayı emretmişti."[267]

Cabir b. Semüre şöyle dedi: "Allah'ın Elçisi Cuma günü hutbesini uzatmazdı, söylediklerinin toplamı bir kaç kelimeden ibaretti."[268]

Cabir b. Semüre şöyle dedi: "Allah'ın Elçisi ile beraber çok namaz kıldım. Namazı da orta halli, hutbesi de orta halli idi.[269] Kur'ân'dan âyetler okur, insanlara görevlerini hatırlatırdı."[270]

Ebû Vail diyor ki, Ammar bize hitab etti, kısa ve güzel konuştu. Aşağı inince dedik ki, "Ebû'l-Yakzân, güzel ve özlü bir hutbe okudun, biraz daha nefes sarf etseydin ya? Dedi ki, "Ben Allah'ın Elçisi'nin şöyle dediğini işittim: "Kişinin namazının uzun, hutbesinin kısa olması dini anladığını gösterir; namazınızı uzatın, hutbeyi kısa tutun. Çünkü bazı konuşmalar büyüleyicidir."[271]

Abdullah b. Ömer şöyle dedi: "Allah'ın Elçisi iki hutbe okurdu. Minbere çıktığında (ezan bitinceye kadar) otururdu. Müezzin ezan okurken onu görür gibiyim. Sonra kalkar hitap eder sonra oturur, bir şey konuşmaz, sonra kalkar hutbe okurdu."[272]

Abdullah b. Ömer şöyle dedi: "Allah'ın Elçisi Cuma günü hutbeyi ayakta okur, sonra oturur, tekrar ayağa kalkardı. Tıpkı şimdi yaptığınız gibi."[273]

Cabir b. Semüre dedi ki, "Allah'ın Elçisi iki hutbe okur ve arada otururdu. Kur'ân okur, insanlara görevlerini hatırlatırdı."[274]

266 Buhârî, Cuma 23.
267 Ebû Davûd, Cuma 1106.
268 Ebû Davûd, Cuma 1107.
269 Buradan sonraki kısım Ebû Davûd'da geçmektedir.
270 Müslim, Cuma 41, Ebû Davûd, Cuma 1101.
271 Müslim, Cuma 47.
272 Ebû Davûd Cuma 1092.
273 Buhârî, Cuma 27, Müslim Cuma 33.
274 Müslim, Cuma 34; Ebû Davûd, Cuma 1094; Neseî, Cuma 1419; İbn Mace, Cuma 1106.

25.12. Hutbe Esnasında Namaz Kılınması

Câbir b. Abdullah dedi ki, "Allah'ın Elçisi Cuma günü hutbe okurken bir adam geldi. Ona; "Namaz kıldın mı?" dedi. O da "Hayır" dedi. Dedi ki, "Kalk iki rekât kıl."[275]

Câbir b. Abdullah'ın Allah'ın Elçisi'nden yaptığı bir başka rivâyet de şöyledir: "Sizden biri, Cuma günü imam (hutbeye) çıkmışken gelirse iki rekât namaz kılsın."[276]

Câbir b. Abdullah şöyle dedi: "Cuma günü Allah'ın Elçisi hutbe okurken Gatafan kabilesinden Süleyk çıkageldi ve hemen oturdu. Allah'ın Elçisi şöyle dedi: "Süleyk! Kalk, iki rekât namaz kıl. Caiz olacak kadar (kısa) olsun." Sonra şöyle devam etti: "Sizden biri Cuma günü imam hutbe okurken içeri girerse iki rekât namaz kılsın ve onu caiz olacak kadar (kısa) kılsın."[277]

25.12.1.Hutbe Esnasında Susmak

Ebû Hureyre, Nebîmizin şöyle dediğini haber vermiştir: "Cuma günü imam hutbe okurken arkadaşına "sus" dersen lağvde[278] bulunmuş olursun."[279]

Ebû Hureyre Allah'ın Elçisi'nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Kim güzelce abdest alır, Cumaya gider, dinler ve susarsa o Cumadan bir önceki Cumaya kadar olan günahları bağışlanır ve buna üç gün de ilave edilir. Kim bir taşa dokunursa lağvde bulunmuş olur."[280]

Ali radiyallahü anhın Kufe'de minberden şöyle hitap ettiği rivâyet edilir. "Cuma günü olduğunda şeytanlar bayraklarıyla birlikte çarşı pazarı dolaşır insanları Cumaya gitmekten alıkoyacak bir kısım bahaneler ortaya çıkarır. Melekler de erken çıkar, mescidin kapısında oturur, imam minbere çıkıncaya kadar birinci saatte ve ikinci saatte gelenleri kaydederler. Kişi imamı görüp işiteceği bir yere oturur, sesini çıkarmaz ve **lağv**'da bulunmazsa iki sevap kazanır. İmamı görüp işiteceği bir yere yerleşir de lağv yapar, susmazsa bir günah kazanır. Cuma günü arkadaşına "sus" diyen lağv'da bulunmuş olur. Lağv'da bulunanın bu Cumadan alacağı kalmaz." Ali sözünü şöyle bitirdi: "Allah'ın Elçisi'nin böyle söylediğini işitmiştim."[281]

275 Buhârî, Cuma 33; Müslim, Cuma 55. Buhari'de, "iki rekât kıl." ifadesi geçiyor, "Kalk" ifadesi Müslimin rivâyetinde vardır.
276 Müslim, Cuma 57.
277 Müslim, Cuma 60.
278 Lağv, değersiz faydasız ve uygunsuz söz, davranış vs. anlamına gelir.
279 Buhârî, Cuma 36; Müslim, Cuma 11.
280 Ebû Davûd, Cuma 1050.
281 Ebû Davûd, Cuma 1051.

25.12.2. Hutbe Duası

İbn Mes'ud, Allah'ın Elçisi'nin hutbe okurken söze şöyle başladığını rivâyet etmektedir:

اَلْحَمْدُ للهِ نَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ، ونَعُوذُ بِاللهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللهُ فَلاَ مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضْلِلْ فَلاَ هَادِيَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنْ لاَّ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ أَرْسَلَهُ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ، مَنْ يُطِعِ اللهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ رَشَدَ، ومَنْ يَعْصِهِمَا فَإِنَّهُ لاَ يَضُرُّ إِلاَّ نَفْسَهُ، وَلاَ يَضُرُّ اللهَ شَيْئًا.

"Allah'a hamdolsun, ondan yardım ister, bağışlanma talep eder, nefislerimizin şerrinden ona sığınırız. Allah kime hidâyet verirse onu saptıracak yoktur. Kimi de sapık sayarsa onu doğru yolda sayacak yoktur. Allah'tan başka ilah olmadığına şahitlik ederim. Muhammed'in Allah'ın kulu ve resulü olduğuna da şahitlik ederim. Onu, müjdeleyici ve uyarıcı olarak Kıyâmetin önü sıra göndermiştir. Kim Allah'a ve Resulüne boyun eğerse olgunlaşmıştır. İsyan eden de sadece kendine zarar verir. Onun Allah'a bir zararı dokunmaz."[282]

İbn Şihâb yukarıdaki duaya şunu eklemektedir: "Rabbimiz olan Allah'tan bizi kendisine ve Nebîsine boyun eğen, rızasının peşinde olan ve onu üzecek şeylerden sakınanlardan eylemesini niyaz ederiz. Varlık sebebimiz Allah'tır ve biz onunuz."[283]

25.12.3. Hutbe Okunurken İmama Yakın Oturma

Semüre b. Cündüb, Allah'ın Elçisi salallahü aleyhi ve sellemin şöyle dediğini rivâyet etmektedir: "Hutbede hazır bulunun ve imama yaklaşın. Çünkü devamlı uzak duran, Cennete girse bile gerilerde kalır."[284]

25.13. Hanefi Mezhebine Göre Cuma Namazı

Hanefi mezhebinde Cumayı kılmanın farz olması için bazı şartlar aranır. Bunlardan biri, Cumayı kıldıran imamın sultan veya onun görevlendireceği bir kişi olmasıdır. Bu görüşün sebebini bilmeyenler, Sultanı devlet başkanı olarak anlamışlar ve Hanefî mezhebine göre Cumayı, Müslüman devlet başkanının veya onun görevlendireceği bir kişinin kıldırması gerektiğini

282 Ebû Davûd, Cuma 1097.
283 Ebû Davûd, Cuma 1098.
284 Ebû Davûd, Cuma 1108.

zannetmişlerdir. Buna, bazı hayali gerekçeler ekleyenler, Hanefî mezhebinin Cuma namazı için belirlediği şartların Türkiye'de oluşmadığını öne sürmüşlerdir. Bu iddia şöyle özetlenebilir: "Türkiye laiktir. Burada devlet başkanının Cuma kıldırması söz konusu olamaz. Cuma İslâmî egemenliğin simgesidir. Laik yönetim İslam'ın egemen olmasını kabul etmez. Bu sebeple böyle bir yönetimin görevlendireceği imamların arkasında Cuma namazı kılınmaz."

Çoğunluğu genç olan birçok Müslüman bu görüşün etkisine girmiş, Cuma namazı kılmamaya başlamış ve bunu İslam'ın egemen olması uğruna yapılan bir cihad olarak değerlendirmiştir.

Hanefî mezhebi böyle bir tavrı asla kabul etmez. Bu gerekçelerle ortaya çıkanlar, Cuma namazına engel oldukları için ağır bir vebal altındadırlar.

Cuma ile ilgili Hanefîlerin delil aldıkları hadis şudur:

Câbir b. Abdullah Nebî aleyhisselamın bir gün şöyle bir konuşma yaptığını naklediyor: "Ey insanlar! Ölmeden önce tövbe edip Allah'a yönelin. Meşguliyetler bastırmadan iyi işler yapmak için elinizi çabuk tutun. Sık sık hatırlayarak, gizli ve açık, bol bol sadaka vererek Rabbinizle bağ kurun ki rızkınız bol olsun, yardım göresiniz ve açıklarınız kapatılsın.

Şunu iyi bilin ki, Allah Teâlâ şu bulunduğum yerde, bu günümde, bu ayımda, bu yılımdan Kıyâmet gününe kadar devam edecek bir farz olarak size Cuma namazını farz kılmıştır. Ben hayatta iken ya da benden sonra kim, âdil veya zâlim bir başkanı varken, önemsemeyerek veya farzlığını kabul etmeyerek Cumayı kılmazsa, Allah onun iki yakasını bir araya getirmesin. Allah onun işini bereketlendirmesin. Bakın! Böyle birinin ne kıldığı namaz, ne verdiği zekât, ne gittiği hac, ne tuttuğu oruç ne de yaptığı iyilik kabul edilir. Tövbe ederse o başka. Tövbe edenin tövbesini Allah kabul eder."[285]

Aşağıda görüleceği gibi bu hadis, Hanefîlerden Şemseddin es-Serahsî (ö. 483 h.) Alaüddin el-Kasânî (ö. 587 h.) ve Kemalettin b. Hümam (ö. 593 h.) tarafından Cuma namazının Sultan veya onun görevlendireceği biri tarafından kıldırılmasının delili sayılmıştır.

Ancak hadisi rivâyet edenlerden Abdullah b. Muhammed el-Adevî ile Ali b. Zeyd b. Ced'ân zayıf kişiler olduğundan hadis, senet yönünden zayıf gö-

285 İbn Mace, İkametü's-salah 78.

rülmüş[286] ve bazı Hanefî fıkıh kitapları tarafından sultan konusu için delil sayılmamıştır. el-Hidâye, bu kitaplardandır.

Alaüddin el-Kâsânî'ye göre "Nebî aleyhisselamın, dört görevin valilere (yöneticilere) ait olduğunu söylediği ve Cumayı bunlar arasında saydığı, rivâyet edilmiştir." Ancak Kemalüddin b. Hümam, bu sözün tabiînden Hasan-ı Basrî'ye ait olduğunu belirtmiştir.[287] İmam Serahsî bu sözü hadis değil, eser olarak zikretmiştir. Sahabinin veya selefin sözlerine eser dendiği için[288] Mebsut'un ifadesi İbn-i Hümam'ı destekler. Biz de hadis kitaplarında böyle bir hadise rastlayamadık.

Hanefîlerin dayandıkları esas delil maslahattır. Maslahat, bir işin iyi ve hayırlı olmasına sebep olan şeydir. Karşıtı mefsedettir. İslam, koyduğu hükümlerinde maslahatları hep dikkate almıştır. Bu sebeple İslam'ın her hükmü hikmete uygun, yani daha iyisi olamayacak şekilde yerli yerindedir.

Maslahata kamu yararı denebilir. Cuma namazını Sultanın veya Sultan tarafından görevlendirilecek bir kişinin kıldırmasında kamunun yani Müslüman'ların yararı vardır. Şöyle ki, Cuma namazı, bir yerleşim bölgesinde, erginlik çağına girmiş bütün Müslümanların bir araya gelerek kıldıkları namazdır. Bu namazı kıldıracak kişi önceden belli olmazsa aşağıda daha açık olarak belirtileceği gibi insanlar bu hususta anlaşmazlıklara ve ölümle sonuçlanabilecek çatışmalara girebilirler. Okunacak hutbe, insanları fitne ve fesada düşürebilir. Ayrıca yetkili makamlar tarafından önlem alınmaması halinde iç ve dış düşmanların namaz sırasında baskın yapıp Müslüman erkekleri katletmeleri mümkün olabilir. Ama Cuma namazı yetkili makamların denetimi altında kılındığı takdirde bu problemler olmaz. Bu sebeple Cuma namazında sultanın bulunmasını şart koşmak maslahata yani kamu yararına uygundur.

Böyle bir maslahata uyulmasının zararı da yoktur. Çünkü Cuma imamı, imamlık için gerekli asgari şartları taşıyorsa onun işgal ettiği veya tayin edildiği makamın kusurları namaza mani olmaz. Sultan veya onun yerine geçecek bir kişi yoksa Müslümanların kendi aralarında belirleyecekleri bir imamın arkasında namaz kılmaları mümkündür. Bu sebeple sultan şartı Cumanın terk edilmesine yol açmaz.

Cuma namazını hayatı boyunca Nebî aleyhisselam kıldırmıştır. O, aynı zamanda devlet başkanı idi. Ondan sonra da merkezde halifeler, taşrada

286 İbn Mace, İkâmetu's-salah, 78.
287 Kemalüddin b. Hümam, Fethü'l-kadîr, Mısır l3l5/1897, c. I, s. 412.
288 Ömer Nasuhi Bilmen, Hukukı İslamiyye Kamusu, c. I, s. 26.

oranın en yetkili yöneticileri kıldırmıştır. Dolayısıyla sultan şartı, öteden beri var olan uygulamanın tespiti mahiyetindedir.

Bu şartları ihtiva eden bir maslahat, Hanefî mezhebine göre şer'î delillerden sayılır ve ona dayanılarak hükümler konabilir.[289] Cuma namazı ile ilgili sultan şartı bu şekilde konmuştur.

Aşağıdaki açıklamalardan anlaşılacağı gibi sultan, Cuma namazı kılınan yerin en yetkili amiri demektir. İlçenin sultanı kaymakam, İlin sultanı vali, ülkenin sultanı devlet başkanıdır. Eğer yetkili kişinin olmaması yahut anarşi ve terör sebebiyle yetkili amirin yetkisini kullanamaması söz konusu ise o zaman Müslümanlar kendi aralarından birini imam seçerek Cuma namazını kılarlar. Şimdi Hanefîlerin temel kaynaklarında konunun nasıl ele alındığına bakalım:

25.13.1. el-Mebsût

Şemsüddin es-Serahsî'nin (ö. 483 h.) el-Mebsût adlı eseri, Hanefî mezhebini sonraki nesillere aktaran İmam Muhammed'in altı kitabının[290] şerhidir. Bu altı kitaptaki görüşlere zahirü'r-rivaye denir. Bu görüşler güvenilir yollarla bize ulaşmış kabul edilir. el-Mebsut'un konu ile ilgili ifadeleri şöyledir:

"Bize göre sultan Cumanın şartlarındandır. Allah ondan razı olsun, İmam Şafiî bu görüşte değildir. O, Cuma namazını diğer farz namazlara kıyaslayarak sultan ile halkı bu konuda aynı kabul etmiştir. Bizim delilimiz Cabir radiyellahü anhın rivâyet ettiği, "...zalim veya adil bir imamı (başkanı) olduğu halde Cumayı terk eden..." ifadelerini taşıyan hadisidir. Bu hadiste Nebî aleyhisselam, Cumayı terk edenin cezayı hak etmesi için imamının yani başkanının olmasını şart koşmuştur. Eserde (yani sahabeden birine ait bir sözde) "Dört görevin yöneticilere ait olduğu, Cumanın bunlardan biri bulunduğu" belirtilmiştir. Bir de insanlar Cumayı kılabilmek için küçük cemaatleri bırakarak bir yere toplanırlar. Sultan şartı olmasa fitne çıkar. Çünkü bazı kimseler önceden camiye gelip kendilerince geçerli bir maksatla Cumayı kılabilirler. Bu durumda arkadan gelen cemaat Cumayı kaçırmış olur. Burada açık bir fitne vardır. Bu sebeple Cuma namazı, insanların işleri ve onların arasında adaletli davranma ile görevli imama (başkana) bırakılmıştır. Bu, fitnenin yatışması için daha uygun olur."[291]

289 Ömer Nasuhi Bilmen, a.g.e. c. I, s. 199-200.

290 İmam Muhammed'in altı kitabı şunlardır: 1- el-Asl (diğer adı el-Mebsût) 2- ez-Ziyâdât, 3- el-Camiu's-sağîr, 4- el-Camiu'l-kebîr, 5- es-Siyerü's-sağîr, 6- es-Siyerü'l-kebîr.

291 Şemsüddin es-Serahsî, el-Mebsût, Mısır l324/1906, c. II, s. 24.

25.13.2. el-Bedai'

Alaüddin el-Kâsânî'nin (ö. 587 h.) el-Bedaiu's-sanai' fî tertîbi'ş-şerai' adlı eseri Hanefî mezhebinin güvenilir kaynaklarındandır. el-Bedâî'nin konu ile ilgili ifadeleri şöyledir:

"Bize göre sultan, Cumanın edasının şartıdır. Öyle ki, sultan veya naibi (görevlisi) bulunmazsa Cumayı kılmak caiz olmaz. İmam Şafiî sultanın şart olmadığını söylemiştir. Ona göre Cuma farz bir namazdır, diğer namazlarda olduğu gibi bunun kılınması için de sultanın varlığı şart değildir. Bizim delillerimiz şunlardır: Nebî aleyhisselam "...âdil veya zâlim bir imamı (başkanı) varken..." ifadelerini taşıyan hadisinde, Cumayı kılmayanın cezayı hak etmesi için imamın (yani yöneticinin) bulunmasını şart koşmuştur. Ayrıca Nebî aleyhisselam "Dört görevin valilere (yöneticilere) ait olduğunu söylediği ve Cumayı bunlar arasında saydığı "rivâyet edilmiştir. Bir de Cuma namazının edası için sultan şartı olmasaydı fitne çıkardı. Çünkü Cuma, büyük kalabalıklarla kılınan bir namazdır. Şehrin bütün halkının önüne geçip namaz kıldırmak bir şeref, itibar ve saygınlık kabul edilir. Saygınlık kazanma ve başkan olma hevesinde olanlar Cumayı kıldırmak için birbirleriyle yarışa girerlerdi, bundan dolayı aralarında çekişme ve anlaşmazlıklar çıkardı. Bu da ölümle sonuçlanacak çatışmalara yol açardı. Onun için bu görev valiye bırakılmıştır ki, Cumayı ya kendi kıldırsın ya da bu iş için yetkili gördüğü bir kimseyi tayin etsin. Bu durumda ya valinin emrine uymayı vacip gördüklerinden veya cezalandırılma korkusundan dolayı bazı kimseler imam olmak için niza' çıkarmaktan kaçınırlar.

Görev sultana bırakılmazsa camiye gelen her grup, namazı ayrı ayrı kılarak Cumadan beklenen faydanın kaybolmasına yol açabilir. Çünkü Cuma namazı, tam bir fazilet elde etmek için insanların bir araya gelerek kıldıkları namazdır. Ya da namaz sadece bir kere kılınır, bu sefer de önceden kılanlar kılmış, arkadan gelenler Cumayı kaçırmış olurlar. Bu sebeplerle Cumayı kıldırma görevinin sultana bırakılması yerindedir. Sultan, bütün cemaatin gelmesinden sonra uygun bir vakitte Cumayı ya bizzat kıldırır ya da görevlendireceği bir kişiye kıldırtır.

Sultan yoksa

Anarşi veya ölüm gibi bir sebeple imamın (en yetkili kişinin) bulunmaması veya yeni valinin henüz göreve başlamamış olması halinde, İmam Kerhî, halkın kendilerine namaz kıldıracak bir kişinin imamlığı üzerinde anlaşmalarında sakınca görmemiştir. el-Uyûn adlı kitapta İmam Muhammed'in

de bu görüşte olduğu kaydedilmiştir. Çünkü Osman'ın etrafı anarşistler tarafından sarılınca halk Ali'ye gitti, o da onlara Cumayı kıldırdı.

el-Uyûn'da Ebû Hanîfe'den şöyle bir görüş de rivâyet edilmiştir: Bir şehrin valisi ölse, ölüm haberi Cumaya kadar halifeye ulaşmasa, Cuma namazını, ölenin vekili veya Emniyet Müdürü yahut kadı kıldırsa namaz sahih olur. Fakat bu durumda halk bir başkasını imamlığa geçirirse olmaz. Çünkü bu görevliler vali hayatta iken onun yerine namaz kıldırma yetkisine sahip kimselerdir. Ölümünden sonra halife, valilik görevini bir başkasına verinceye kadar yetkileri devam eder.

Nevâdiru's-salât adlı kitapta şu bilgiler vardır: "Önceki sultan hutbe okurken yeni tayin edilen sultan çıkagelse de hutbenin tamamlanmasını istese, bu hutbeden sonra yeni sultanın Cumayı kıldırması caiz olur. Çünkü eski sultan hutbeyi onun müsaadesiyle okumuş ve onun naibi (görevlendirdiği kimse) durumuna gelmiş olur. Yeni gelen sultan, öncekinin hutbeyi tamamlamasını istemeden sessizce bekledikten sonra geçip Cumayı kıldırmak istese caiz olmaz. O, sadece öğle namazını kıldırabilir. Çünkü sessiz kalması hutbenin tamamlanmasını istediği anlamına gelebileceği gibi buna razı olmadığı anlamına da gelebilir. Böyle ihtimalli durumlarda hutbe geçerli olmaz.

Yeni atanan sultan geldiğinde birincisi hutbeyi tamamlamışsa namazı kıldırması caiz olmaz. Çünkü okunan, görevden alınmış imamın (sultanın) hutbesidir. İkincisi de kendi hutbesini okumamıştır. Hutbe Cuma namazının şartıdır. Bütün bunlar birinci sultanın ikinciden haberdar olması halinde geçerlidir. Eğer birinci ikincinin geldiğini bilmez de hutbeyi okuyup namazı kıldırır ve yeni gelen de sesini çıkarmazsa namaz geçerli olur. Çünkü birinci, ikincinin geldiğini öğrenmeden görevden alınmış olmaz. Ama görevden alındığına dair bir yazının veya habercinin gelmesiyle de birincinin görevi sona erer.

Bir esir, sultan (yönetici) olsa, kendisi veya görevlendireceği bir kişi Cumayı kıldıracak olsa namaz geçerli olur. Yolculuk halinde (seferî) olan sultan da aynıdır. Çünkü Nebî aleyhisselam Mekke'yi fethettiği sene, yolcu durumunda olmasına rağmen orada Cumayı kıldırmıştır. Hatta bir gün öğlen namazını iki rekat olarak kıldırdıktan sonra Mekkelilere şöyle seslenmişti: "Mekkeliler! Siz namazını tamamlayınız, biz seferiyiz." Esir konusunda da Nebî aleyhisselamın şu sözüne dayanırız: "Başınıza burnu kesik Habeşli bir esir, sultan (yönetici) olarak tayin edilse ona boyun eğiniz." Eğer böyle bir kimsenin imam olması caiz olmasaydı ona boyun eğmek farz kılınmazdı.

Kadının veya erginlik çağına girmemiş akıllı bir çocuğun Cuma namazını kıldırmaları caiz değildir. Bunlar diğer namazlarda da imamlık yapamadıklarına göre Cuma imamlığını öncelikle yapamazlar. Kadın, sultan (yönetici) olsa da uygun bir kişiyi imam olarak görevlendirse ve bu kişi Cumayı kıldırsa sahih olur. Çünkü kadının sultan veya kadı olması genelde sahihtir."[292]

25.13.3. el-Hidâye

Bürhanüddin Ali b. Ebîbekr el-Merğinânî'nin (ö. 593 h.) el-Hidaye adlı kitabının konuyla ilgili ifadeleri aşağıya alınmıştır. Bu kitap da mezhebin güvenilir kaynaklarındandır.

"Cuma namazını sultan veya onun görevlendireceği kişiden başkası kıldıramaz. Çünkü bu namaz büyük bir cemaatle kılınır. Böyle bir cemaatin önüne kimin geçeceği, kimin Cumayı kıldıracağı hususunda ya da başka hususlarda anlaşmazlık çıkabilir. Dolayısıyla Cuma namazının tam olarak kılınabilmesi için bu şartın yerine getirilmesi kaçınılmazdır."[293]

Dikkat edilirse sultanın şart koşulmasının gerekçesi olarak bir âyet veya hadisten bahsedilmemekte sadece anlaşmazlık çıkmasına mani olmaktan yani maslahattan söz edilmektedir. Eskiden camilerde görevli imamlar yoktu, namazı cemaatten biri kıldırırdı. Bu sebeple Hanefî mezhebinin görüşünü anlayabilmek için görevli imamların olmadığı bir ortamı düşünmek gerekir.

25.13.4. Fethü'l-Kadîr

Kemalüddin b. Hümam (ö. 681 h.) şöyle der:

"Bir şehrin valisi öldüğü zaman ikinci vali göreve başlayıncaya kadar birincinin görevlendirdiği kişi veya emniyet müdürü yahut kadı namazı kıldırır. Bir kimse şehrin idaresine zorla el koyup hâkimiyeti ele geçirerek tam bir vali gibi davranırsa onun bulunmasıyla Cuma kılınabilir. Çünkü böylece sultanlığı gerçekleşmiş ve şart yerine gelmiş olur."[294]

25.13.5. İbn Abidîn

İbn-i Abidin diye şöhret bulmuş olan Muhammed Emîn b. Ömer (1198-1252 h.) 19. asırda yaşamış Osmanlı âlimlerindendir. Asıl adı "Reddü'l-muhtar ale'd-dürri'l-muhtar" olan eserinde şöyle der:

292 Alaüddin el-Kâsânî, el-Bedâi'üs-sanâi fi tertibi'ş-şerâi', Beyrut l394/l974, c. I, s. 261-262.
293 Burhaneddin Ali b. Ebîbekr el-Merğinânî, (ö. 593 h.) el-Hidâye, c.I,s. 412, Fethü'l-kadîr ile birlikte.
294 Kemalüddin b. Hümam, Fethü'l-kadîr, c. I, s. 412.

“et-Tatarhâniye adlı fetva kitabında, “Cuma namazını kıldıracak imamı görevlendiren sultanın Müslüman olması şart değildir. “ şeklinde bir fetva yer almaktadır. “Kâfir valilerin yönetimi altında olan beldelerde Müslümanların Cuma ve bayram namazlarını kılmaları caizdir.”[295]

Sultanın şart koşulmasının sebebi bir fitne çıkmadan Cumanın huzur içinde kılınması olduğuna göre Cuma imamını tayin eden makamın Müslüman olmasının şart koşulmaması normaldir. Çünkü böyle bir sultanın tayin ettiği imamın görevine de kimse mani olamaz. Böylece Cuma namazı huzur içinde kılınır.

Sultan kelimesinin anlamı:

Sultan, bir yerin en yetkili amiri anlamındadır. İlçenin sultanı kaymakam, ilin sultanı vali, ülkenin sultanı devlet başkanıdır. Devlet başkanları bulundukları şehrin sultanı olduklarından başkentte Cuma namazını kıldırma yetkisi onlarındır.

Ömer Nasuhi BİLMEN sultanla ilgili olarak şu ifadeleri kullanır: “Cuma namazını ya en büyük veliyyülemr veya onun izniyle diğer bir zat kıldırmalıdır.”[296]

Veliyyülemr, yetkili kişi demektir. En büyük veliyyülemr de en yetkili kişi anlamına gelir. Bu, namaz kılınan yer itibariyledir.

25.13.6. İmamın Durumu

Cuma namazı salih bir imamın arkasında kılınabileceği gibi günahkâr imamın arkasında da kılınabilir. Bir zat Muhammed b. en-Nadr’a gelerek dedi ki, “Benim komşularım var, kendi arzularına uyarak Cuma namazına gelmiyorlar?

en-Nadr dedi ki, “Baksana, Ebû Bekr ve Ömer’e karşı gelen kişi hakkında ne dersin?”

-Kötü adam.

-Nebî aleyhisselama karşı gelirse ?

-Kâfir sayılır.

-Ya yüce Allah’a karşı gelirse ne olur ?

295 İbn Abidîn, Haşiyetü reddi’l-muhtar ale’d-dürri’l-muhtar, K. Kaza, Matbaa-i Âmire , c. IV, s. 427.
296 Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük İslam İlmihali , İstanbul l962, s. 210.

Bir süre kendinden geçti, aklı başına gelince şöyle devam etti:

“Kendinden başka ilah olmayan Allah aşkına siz de ona karşı durun. Çünkü Allah Teâlâ şöyle demiştir: “Müminler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığında hemen Allah’ı anmaya yönelin.” Allah Teâlâ Abbâsîlerin yönetimi ele geçireceklerini biliyordu. Cuma namazı İslam’ın açık simgelerindendir. Onu yöneticiler kıldırır, başkaları değil. Bu namazı onların arkalarında kılmamak namazın tamamen kılınmamasına sebep olur.”[297]

297 İbn Kudâme, el-Muğnî, Beyrut 1404/1984, c. II, s. 27.

26. KONU

ADETLİ KADININ ORUCU VE NAMAZI

Âdetli ve Lohusa Kadın ile İlgili Nesih

Nesih sözlükte, bir kitaba diğerindeki bilgiyi aktarma veya bir şeyi uygulamadan kaldırıp yerine başka bir şey koyma anlamlarına gelir.[298] Neshin tarifini veren âyet şudur:

مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنْسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلِهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

"Biz bir âyeti nesheder veya unutturursak, yerine daha hayırlısını ya da dengini getiririz. Bilmez misin, Allah her şeye bir ölçü koyar." (Bakara 2/106)

Buna göre nesih, bir âyeti bir başka âyetle değiştirmektir. Bu, hem Kur'an'ın ayetleri arasında, hem de Kur'an ayetleri ile önceki kitaplardaki ayetler arasında olur.

Kur'an, ilahi kitapların son nüshası olduğu için ondaki ayetlerin çoğu, önceki kitaplarda olanların aynısıdır, yani onları dengiyle neshetmiştir. Allah Teâlâ şöyle demiştir:

"Allah Nuh'a ne buyurmuşsa onu, sizin için bu dinin şeriatı yapmıştır. Sana vahyettiğimiz, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya emrettiğimiz şudur: Bu dini ayakta tutun, bu konuda bölünüp parçalanmayın. Senin çağırdığın şey müşriklere ağır gelir. Allah doğru tercihte bulunanı kendi tarafına alır, doğruya yöneleni de kendine yönlendirir." (Şûrâ 42/13)

"Gerçekleri içeren ve kendinden öncekileri tasdik eden bu Kitab'ı sana, O indirmiştir. Tevrat'ı ve İncil'i de O indirmiştir." (Al-i İmran 3/3)

Bu ayetler, önceki kitaplardaki âyetlerin büyük bir bölümünün, son Kitab'a aynen aktarıldığını, bir kısmının da hafifletilerek alındığını gösterir. Bunu açıkça anlatan ayet şudur:

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ.

"Ey Ehl-i Kitap! Kitabınızdan gizlediklerinizin çoğunu ortaya çıkaran, birçoğunu da daha iyisiyle değiştiren Elçimiz geldi. Size Allah'tan bir ışık ve açık bir kitap geldi." (Maide 5/15)

Mesela Bakara 183'te, öncekiler gibi oruç tutmamız emredilmişken daha sonra inen Bakara 187'de oruç tutulan günlerin gecesinde eşlerle ilişkiye girme yasağının kaldırıldığı, şöyle ifade edilmiştir:

298 Halil b. Ahmed, (100-175 h.) el-Ayn, (thk: Mehdî el-Mahzûmî, İbrahim es-Sâmrâî), İran 1409/1988. نسخ md.

“Oruç gecelerinde kadınlarınızla cinsel içerikli konuşmalar yapmak size helal kılındı. Onlar sizin için bir elbise, siz de onlar için bir elbisesiniz. Allah kendinize ihanet ettiğinizi bildi de yüzünüze baktı ve sizi affetti. Artık onlarla birleşebilirsiniz.”

Adet ve lohusalık kanaması gören kadınla ilgili olarak Tevrat’ta yer alan hükümlerin önemli bir kısmı da Kur’ân ile kaldırılmış, sadece ilişki yasağı devam ettirilmiştir.

Tevrat’a göre adet ve lohusalık kanaması

Elimizdeki Tevrat’ta adet ve lohusalık kanaması gören kadınla ilgili hükümler şöyledir:

“Âdet gördüğü için kan kaybeden kadın yedi gün kirli sayılacak. Ona dokunan da akşama kadar kirli sayılacak.

Âdet gördüğü günlerde kadının üzerinde yattığı ya da oturduğu her şey kirli sayılacaktır.

Kim kadının yatağına dokunursa, giysilerini yıkayacak, yıkanacak, akşama kadar kirli sayılacaktır.

Kim kadının üzerine oturduğu herhangi bir şeye dokunursa, o da giysilerini yıkayacak, yıkanacak, akşama kadar kirli sayılacaktır.

Kadının yatağındaki ya da oturduğu şeyin üzerindeki herhangi bir eşyaya dokunan herkes akşama kadar kirli sayılacaktır.

Âdet gören kadının kirliliği onunla yatan adama da bulaşır. Adam yedi gün kirli kalır ve yattığı her yatak kirli sayılır.

“Eğer bir kadının âdet günleri dışında uzun süreli bir kanaması varsa ya da kanaması âdet günlerinden sonra da devam ediyorsa, kanaması olduğu sürece âdet günlerinde olduğu gibi kirli sayılır.

Kanaması olduğu sürece, âdet günlerinde olduğu gibi, yattığı her yatak ve üzerine oturduğu her şey kirli sayılacaktır.

Kim bunlara dokunursa kirli sayılacak. Giysilerini yıkayacak, yıkanacak, akşama kadar kirli kalacaktır.

Ama kanama durursa, kadın yedi gün bekleyecek, sonra temiz sayılacaktır.

Sekizinci gün iki kumru ya da iki güvercin alıp Buluşma Çadırı’nın giriş bölümüne getirecek ve bunları kâhine verecek.

Kâhin birini günah sunusu, ötekini yakmalık sunu olarak sunacak. Böylece kadını kanamasından doğan kirlilikten RAB'bin huzurunda arıtacak.

"İsrail halkını kirliliğinden arındıracaksın. Öyle ki, aralarında bulunan konutumu kirletip kirlilik içinde ölmesinler."

Akıntısı olan, boşalarak kirlenen adam, âdet gören kadın, akıntısı olan erkek ya da kadın ve kirli sayılan kadınla yatan erkekle ilgili yasa budur." (Levililer 15/19-33)

Adet gördüğü için kirli sayılan bir kadınla cinsel ilişki kurmayacaksın. (Levililer 18/19)

Müslümanlar Tevrat'a uyarlardı

İlâhî kitapların tamamına inanma zorunluluğu vardır. Allah Teâlâ şöyle demiştir:

قُلْ آمَنَّا بِاللهِ وَمَا أُنزِلَ عَلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَقَ وَيَعْقُوبَ وَالأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَى وَعِيسَى وَالنَّبِيُّونَ مِن رَّبِّهِمْ لاَ نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ. وَمَن يَبْتَغِ غَيْرَ الإِسْلاَمِ دِينًا فَلَن يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ.

"De ki 'Biz Allah'a inandık ve güvendik. Bize indirilene, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakup'a ve torunlarına indirilene, Musa'ya ve İsa'ya verilene; Nebîlere Rableri tarafından ne verilmişse hepsine inandık.[299] Hiçbirini diğerinden ayırmayız. Biz ona (o kitaplarda olana) teslim olmuş kimseleriz.'

(İşte İslam budur.) Kim bu İslam'dan başka bir din arayışına girerse asla kabul edilmez. O, ahirette, kaybedenlerden olur." (Al-i İmrân 3/84-85)

Allah Teâlâ, Mekke'de indirdiği En'âm suresinin 83-89. ayetlerinde; Musa ve Harun aleyhisselam da dâhil 18 nebîyi saymış, onların babalarından, kardeşlerinden ve soylarından kimseleri de seçtiğini bildirerek her birine kitap ve hikmet verdiğini açıklamış ve şöyle demiştir:

أُوْلَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللّهُ فَبِهُدَاهُمُ اقْتَدِهْ

"Allah'ın kendilerine rehber verdiği kimseler onlardır; sen de onların rehberine (kitaplarına) uy..." (En'am 6/90)

Bu ayet gereği ilk Müslümanlar Tevrat'tan sorumlu oldukları için Medine'de Yahudilerin, adetli ve lohusa kadınlara karşı tavırlarını görünce konuyu Nebî'mize sordular ve şu ayetler indi:

299 Bu ayet, bütün nebilere kitap verildiğini göstermektedir.

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَاعْتَزِلُواْ النِّسَاء فِي الْمَحِيضِ وَلاَ تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّىَ يَطْهُرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللّهُ إِنَّ اللّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ. نِسَآؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ فَأْتُواْ حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ وَقَدِّمُواْ لأَنفُسِكُمْ وَاتَّقُواْ اللّهَ وَاعْلَمُواْ أَنَّكُم مُّلاَقُوهُ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ

"Sana kadınlardaki adet ve lohusalık kanamalarını[300] soruyorlar. De ki: "O bir sıkıntıdır." Kanama devam ederken onları rahat bırakın, temizleninceye kadar da yaklaşmayın. (Adet kanı kesilip) Tertemiz olduklarında onlara Allah'ın size buyurduğu yerden varın.[301] Allah tevbe edenleri (hatasından tam olarak dönenleri) sever, temizlenenleri de sever.

Kadınlarınız sizin için ekim yeridir. Ekim yerinize hoşunuza giden şekilde varın,[302] kendiniz için ön hazırlık yapın. Allah'tan çekinerek korunun ve bilin ki O'nun huzuruna çıkarılacaksınız. Bunu (bu iyileştirmeyi), inananlara müjdele." (Bakara 2/222-223)

Adetli kadınla cinsel ilişki dışındaki yasaklar kaldırıldığı için âyetler şu ifade ile bitmektedir:

"Bunu (bu iyileştirmeyi), inananlara müjdele"

Bunun üzerine Nebî'mizin şöyle dediği bildirilmiştir:

اصنعوا كل شيء إلا النكاح

"Cinsel ilişki dışında her şeyi yapabilirsiniz." (Müslim, Hayz, 16-302, Ebu Davud Tahâre, 258)

Tevrat'ta, adetli veya lohusa kadının ibadeti ile ilgili yasak yoktur. Eğer olsa veya yeni bir yasak gelseydi, nesih kuralı gereği, Kur'an'da açıkça yer alırdı. Böyle olmadığına göre bazı rivayetlere dayanıp adetli kadının namazı, orucu ve eline Kur'an'ı alıp okuması ile ilgili yasak koymak, gerçeği bırakıp zanna uymaktan başka bir şey değildir. Allah Teala şöyle demiştir:

(De ki) "Allah'tan başka hakem arar mıyım?" Kitap'ı size açıklanmış yapıda indiren O'dur. Kendilerine Kitap verdiklerimiz bilirler ki bu, Rabbin tarafından bütün gerçekleri gösterecek şekilde indirilmiştir. Sakın şüpheye kapılanlardan olma.

Rabbinin sözü, doğruluk ve dengeli bir biçimde tamamlanmıştır. Artık O'nun kelimelerini değiştirecek biri yoktur. O dinler ve bilir.

300 Âyette geçen el-mahîd (المحيض) hem âdet hem lohusalık anlamına gelir. (Mu'cemu mekâyîs'ul-luğa, Ahmed b. Faris b. Zekeriya, Beyrut, tarihsiz.)

301 Dölyatağından yaklaşın, "Allah'ın sizin için yazacağını (çocuk sahibi olmayı) isteyin." (Bakara 2/187)

302 Ekim yeri, ürün alınan yerdir. Dölyatağından olmak şartıyla hoşa giden şekilde ilişkiye girilebilir.

Yeryüzündekilerin çoğuna uyacak olsan seni Allah'ın yolundan saptırırlar. Onlar, çıkar kesin olmayan bilgilere uyarlar. Onlar, sadece tahmin yürütürler.

Rabbin kendi yolundan sapanı daha iyi bilir. O, yola gelmiş olanı da daha iyi bilir. (En'am 6/114-117)

ÂDETLİ KADININ ORUCU

Oruc'un Arapçası **sıyam**= صِيامyani kendini, yeme, içme ve cinsel ilişkiden engellemedir.[303] Bunların açıklandığı âyette şöyle denmiştir:

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا

"Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır; onlara yaklaşmayın." (Bakara 2/187)

Allah Teâlâ, **"Sizden kim Ramazanı yaşarsa onu oruçlu geçirsin."** (Bakara 2/185) dediği halde bazı rivayetlere dayanarak yeme, içme ve cinsel ilişki tanımına girmeyen âdet kanının orucu bozduğunu söylemek sınırları aşmaktan başka bir anlam taşımaz. Bu sebeple bir kadın, adet gördüğü için orucunu terk edemez. Adet günlerinde hastalanıyorsa, adetli olduğu için değil de hasta olduğu için orucunu kazaya bırakabilir.

ÂDETLİ KADININ NAMAZI

Dilimizde namaz diye adlandırdığımız ibadetin Kur'ân'daki adı es-salât = الصَّلَاة 'tir. Kök anlamı, bir şeyi bırakmamak ve sürekli arkasında olmaktır.[304] Namaz, her müminin her gün, aksatmadan yapması gereken ibadet olduğu için bu adı almıştır. Şu âyetler, ondaki sürekliliğe vurgu yaparlar:

وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ .أُولَئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَالَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

(Umduklarına kavuşacak olanlar), "namazlarını özenle sürekli kılarlar. İşte pay sahibi olacak olanlar onlardır. Onlar Cennetten paylarına düşeni alacaklar ve orada ölümsüzleşeceklerdir." (Müminûn 23/9-11)

حَٰفِظُواْ عَلَى ٱلصَّلَوَٰتِ وَٱلصَّلَوٰةِ ٱلْوُسْطَىٰ وَقُومُواْ لِلَّهِ قَٰنِتِينَ .فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا ۖ فَإِذَآ أَمِنتُمْ فَٱذْكُرُواْ ٱللَّهَ كَمَا عَلَّمَكُم مَّا لَمْ تَكُونُواْ تَعْلَمُونَ

"Namazları ve orta namazı özenle sürekli kılın; Allah'ın huzurunda saygıyla durun. Eğer korkarsanız (namazı) yürüyerek yahut binek üstünde kılın. Güvene kavuşunca, bilmediklerinizi öğreten Allah'ı, size öğrettiği gibi

303 Bkz. Ragıb el-İsfahânî (ö. 425 h.), Müfredât (thk: Safvan Adnan Dâvûdî), Dımaşk ve Beyrut, 1412/1992, صوم mad.
304 Lisan'ul-Arab

zikredin."(Allah'ın âyetlerini kafanıza iyice yerleştirmek için namaz kılın). (Bakara 2/238-239)

Demek ki korku halinde bile namaz terk edilemez; yürüyerek veya binek üstünde de olsa onu kılmak gerekir.

Yolculuk halinde dört rekâtlı namazlar iki rekâta düşer. Yolcuların karşısına düşman çıkarsa bir rekât da kılabilirler ama asla terk edemez veya geriye bırakamazlar. İlgili ayetler şöyledir:

وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَقْصُرُواْ مِنَ الصَّلاَةِ إِنْ خِفْتُمْ أَن يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُواْ إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُواْ لَكُمْ عَدُوًّا مُّبِينًا.وَإِذَا كُنتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلاَةَ فَلْتَقُمْ طَآئِفَةٌ مِّنْهُم مَّعَكَ وَلْيَأْخُذُواْ أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُواْ فَلْيَكُونُواْ مِن وَرَآئِكُمْ وَلْتَأْتِ طَآئِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلُّواْ فَلْيُصَلُّواْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُواْ حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُواْ لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُم مَّيْلَةً وَاحِدَةً وَلاَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِن كَانَ بِكُمْ أَذًى مِّن مَّطَرٍ أَوْ كُنتُم مَّرْضَى أَن تَضَعُواْ أَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُواْ حِذْرَكُمْ إِنَّ اللّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا.فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلاَةَ فَاذْكُرُواْ اللّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِكُمْ فَإِذَا اطْمَأْنَنتُمْ فَأَقِيمُواْ الصَّلاَةَ إِنَّ الصَّلاَةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوتًا .

"Yolculuğa çıktığınızda, kâfirlerin size saldırı yapmasından korkarsanız, (yolculukta kıldığınız) namazı[305] (daha da) kısaltmanızda bir günah yoktur. Çünkü kafirler, sizin açık düşmanınızdır.

(Ey Muhammed) Sen içlerinde olur da (sana uysunlar diye) onlar için namazı tam kılarsan,[306] onların bir kısmı seninle beraber namaza dursunlar ve silahlarını kuşansınlar; (ilk rekâttaki) secdeleri yaptıktan sonra geri çekilsinler. Bu defa namazı kılmamış olan öbür kısım gelsin, seninle namaz kılsınlar[307] ama tedbirli olsunlar ve silahlarını kuşansınlar. Kafirler ister ki silahlarınızdan ve eşyanızdan yana ilgisiz kalasınız da üzerinize ani bir baskın yapsınlar. Yağmurdan zarar görür veya hasta olursanız, silahlarınızı bir yere koymanızda bir günah yoktur ama tedbiri elden bırakmayın. Allah, o kâfirlere küçük düşürücü bir azap hazırlamıştır.

(Düşman karşısında bir rekâtlık) Namazı kılarken[308] Allah'ı, ayakta, oturur

305 Sefer namazı, yolculukta kılınan namaz

306 Allah'ın bize vakitli bir ibadet olmak üzere farz kıldığı namaz için 3 farklı durum söz konusudur. Normal koşullar altında kıldığımız namaz, yolculuk halinde kıldığımız namaz ve savaş halindeyken kıldığımız namaz.

307 Namazın ve cemaatin önemi

308 قضي=kadâ bir işi tam ve sağlam yapma ve yürürlüğe koyma anlamındadır. (Mekâyis) Bir konuda karar verme (İsrâ 17/23) ve bir işi tamamlama (Fussilet 41/12)anlamında kullanıldığı gibi işi tam ve sağlam yapma anlamında da kullanılır. Bir âyet şöyledir:

فَاقْضِ مَا أَنْتَ قَاضٍ إِنَّمَا تَقْضِي هَذِهِ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا

halde[309] ve yanlarınız üzerinde anın.[310] Güvene kavuştuğunuzda namazı tam kılın.[311] Çünkü namaz, müminlere, vakitle sınırlı olarak[312] farz kılınmıştır (Vaktinin dışında kılınamaz). (Nisa 4/101-103)

Düşmanla karşılaşan yolcuların arasında kadınlar da olabilir. Burada ve önceki ayetlerde, kadın erkek ayırımı olmadan namazı bir rekâta düşürmeye müsaade edilirken vaktinin dışına çıkarılmasına imkan verilmemektedir. Durum böyleyken kadınları bu âyetlerin muhatabı sayamamanın kabul edilebilir bir yanı yoktur.

Adet ve lohusalık halinde namaz kılınamayacağını söyleyenlerin tek dayanağı Bakara 222. ayettir. Yukarıda metnini ve mealini verdiğimiz âyete göre adet ve lohusalık kanı, eza (الأَذَى) yani sıkıntıdır.[313] Bu sıkıntı, düşman korkusu karşısında kılınması emredilen namazla kıyaslanmayacak kadar hafiftir.

Ayette yer alan: "Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın" emri, sadece cinsel ilişkiyi yasaklar.

"…temizleninceye kadar =حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ" sözü ile abdest âyetinde geçen: "لِيُطَهِّرَكُمْ = sizi temiz kılması için" sözü arasındaki benzerlikten dolayı âdetli kadının namaz kılamayacağına dair bir zan oluşmaktadır.

Abdest ile ilgili âyet şöyledir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

"Ey inanıp güvenenler! Namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi ve dirseklerinize kadar ellerinizi yıkayın. Başınızı ve aşık kemiklerine kadar ayaklarınızı mesh edin. Eğer cünüpseniz[314] yıkanın. Hasta veya yolcu olur yahut sizden biri ayakyolundan[315] gelir ya da kadınlarınızla birlikte olur[316] a su

"(Büyücüler Firavun'a şöyle dediler:) Ne yapacaksan yap. Sen yapacağını sadece bu dünya hayatında yaparsın." (Taha 20/72)

İşte bu ayette kadâ, namaz kılma anlamındadır.

309 Tek rekâtlı namazda ancak iki secde arasında oturulur. Bu sebeple ayetteki oturma ifadesi, her rekâtta iki secde olması gerektiğini de gösterir.

310 Yanlarınız üzerinde: İki el dizlerimizden güç alır şekilde, rüku halinde

311 Önceki âyete göre Nebîmizin kıldığı iki rekât tamdır. Bu da yolculukta namazın iki rekât olduğunu gösterir. Akşam namazı orta namaz olduğu için onun rekât sayısı değişmez, daima üç rekâttır.

312 Bu nedenle herhangi bir namaz kendisi için belirlenen vaktin dışında kılınamaz. Bundan sadece uyuya kalan ve unutan kişiler istisna edilmiştir. Nebîmiz aleyhisselam demiştir: "Kim uyuya kalır veya unutur da veyahut uyuyarak kılmazsa, hatırladığında kılsın, onun bundan başka kefareti yoktur." Bu Hadis'i Buhâri (Hadis no: 572) ve Müslim (Hadis No: 684) rivayet etmişlerdir

313 Müfredat.

314 Cünüp: Cinsel ilişkiye girmiş veya ihtilam olmuşsanız

315 Kişinin boşaltma ihtiyacını giderdiği yer, tuvalet, hela

316 Cinsel ilişki

bulamazsanız, temiz toprağa (yüzeye) yönelin; onunla yüzünüzü ve ellerinizi mesh edin. Allah, size güçlük çıkarmak istemez. Onun istediği sizi temiz kılmak ve size olan nimetini tamamlamaktır. Belki görevlerinizi yerine getirirsiniz." (Maide 5/6)

Âyete göre abdesti, ayakyolunda ön ve arkadan çıkan pislikler ve cünüplük bozar. Erkek gibi kadın da cünüp olur. Bu durumda her ikisinin de yapacağı şey, boyabdesti almaktır. Abdest veya boyabdesti alamayacak durumda olanlar teyemmüm ederler.

Kadına mahsus olan âdet kanı, önden veya arkadan değil –bu her iki yoldan farklı olarak- döl yolundan çıkar. Onun cünüplükle de tuvaletle de bir ilgisi yoktur. Adet kanı namaza engel sayılırsa kadının, namazı sürekli kılma emrinden istisna edilmesi gerekir. Hiçbir âyette böyle bir istisna yoktur.

Ayrıca adet kanı periyodik olarak ay halinde/adet esnasında görülür ve kişinin kontrolü altında değildir. İdrar ve dışkılama ise –bir hastalık bulunmadığı takdirde- kişinin kontrolü altındadır. Allah kimseye gücünün üstünde bir sorumluluk yüklemediği için (Bakara 2/286) âdet kanı ne namaza engel olur ne de abdesti bozar.

Sonuç olarak adet kanı idrara veya dışkıya benzetilemez. Nitekim konu ile ilgili âyet ve hadislerde idrarın, dışkının ve cünüplüğe sebep olan sıvının temizlenmesi ile ilgili bir emir veya tavsiye yer almaz. Öyleyse idrar veya dışkıyla kıyaslanarak âdet kanının abdesti bozacağı ve bu yüzden namaza engel olacağı söylenemez.

Hanefi Mezhebi akan kanın abdesti bozacağını söyler. Delil aldıkları "Akan her kandan dolayı abdest gerekir" hadisi, delil alınamayacak kadar zayıftır. Bunu, yine bir Hanefi fakihi olan Zeylaî söylemiştir.[317] Böyle bir söze dayanılarak adet kanının namaza engel olacağı da söylenemez.

Bu kanın elbiseye veya organa bağlanan bir beze bulaşması da namaza engel değildir. Aişe validemizin bildirdiğine göre Nebîmizin eşlerinden, onunla birlikte mescitte itikafta bulananlar olurdu. Kan veya sarı sıvı geldiğini görür, altına bir leğen koyarak namazını kılardı. (Buhârî, Hadis No: 304)

ÂDETLİ KADININ KUR'ÂN OKUMASI

Mâide 6. âyete göre abdest, teyemmüm ve boy abdesti sadece namaz içindir. Abdestsiz, cünüp veya adetli birinin Kur'an okuyamayacağı hususun-

317 Abdullah b. Yusuf b. Muhammed ez_Zeylaî (öl:762 h.) Nasb'ur-Râye li-ehâis'il-Hidâye (Haşiyesi Buğyet'ul-Elmaî Fî Tahrîc'iz-Zeylaî ile birlikte) Tahkik Muhammed Avvâme, Beyrut 1997/1418, c. I, s. 37.

da herhangi bir yasak yoktur. Ama bunların Kur'an'a dokunamayacağı konusunda şu ayetler delil getirilir:

"Yok yok! Yıldızların yerlerine yemin ederim!

Bilseniz onun değeri pek büyüktür.

(Yıldızların yerinde olan) değerli bir Kur'an'dır,

Kınında saklı bir kitaptadır.

Ona, tertemiz olanlardan (meleklerden) başkası dokunamaz.

O, bütün varlıkların Sahibi tarafından indirilmiştir." (Vakıa 56/75-80.)

Yıldızların bulunduğu yer Mele-i A'lâ'dır. (Bkz. Saffât 37/6-10) Oradaki kitap bir levha içinde, Levh-i mahfuz'da korunur. (Bkz. Büruc 85/21-22) Yukarıdaki ayetler, korumanın bir kın içinde olduğunu gösterir. Bu kını anlamamıza sebep olan ayet aynı surede geçen şu âyettir:

"Her biri, kınında (sedefinde) saklı inciler gibidir." (Vakıa 56/23)

Kınında saklı inciler gibi olanlar Cennete gidenlere hizmet edecek olan hurilerdir. İnciyi saklayan kına sedef denir. Aşağıdaki resimlerden biri kapalı, diğeri de içi açılmış sedefi göstermektedir:

318

319

Elimizdeki Kur'an'ın böyle bir şey içinde saklı olmadığı açıktır. Bu sebeple yukarıdaki ayetler, abdestsiz, cünüp veya adetli olan birinin Kur'an'a dokunamayacağının delili olamaz. Bu konuda delil getiren hadisler de çok zayıftır.[320] Gerçekler bırakılıp zanna uyulamaz.

318 https://environmentgr.files.wordpress.com/2014/01/ostrea_lurida.jpg

319 http://www.thesefiks.com/bilgi/inci-istiridyesi-hakkinda-bilgiler/

320 Geniş bilgi için şu linke bakılabilir: http://www.suleymaniyevakfi.org/arama.html?aranan=Abdest+ve+Hay%-C4%B1z

27. KONU

ORUÇ FİDYESİ

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ.

"(Size yazılan oruç) sayılı günlerde tutulur. Sizden kim, hasta veya yolculuk halinde olursa, tutmadığı günler sayısınca diğer günlerde tutsun. Orucu tutabilecek olanların bir çaresizi doyuracak kadar fidye (fitre) vermesi de gerekir. Kim bir iyiliğin fazlasını yaparsa onun için iyi olur. Oruç tutmanızın ne kadar iyi olduğunu bilseniz, (hasta ve yolcu olmanıza rağmen) tutarsınız…" (Bakara 2/184)

Âyette geçen و على الذين يطيقونه = ve alellezîne yutîkûnehû) ifadesi "… onu tutabilenlere..." anlamındadır. Ancak âlimlerimizin çoğu âyete; "... onu tutamayanlara..." şeklinde olumsuz anlam vermişlerdir. Bu, şaşırtıcı bir durumdur. Şimdi olumlu anlam ile ortaya çıkan hükümleri ve anlamı olumsuza çevirmenin sebep ve sonuçlarını görmeye çalışalım:

27.1. Olumlu Anlam

Bakara 184. âyetteki وعلى الذين يطيقونه ibaresine "..onu tutabilenlere.." şeklinde olumlu anlam verince, "**onu**" zamiri ya bu âyette sözü edilen hasta ve yolcuların, tutamadıkları Ramazan orucunu kaza etmeleri halini ya da 183. âyette yer alan orucu (الصيام es-sıyâm) gösterir.

27.1.1. Zamirin Orucu (الصيام) Göstermesi

184. âyette olan "onu" zamirinin 183. âyetteki orucu gösterdiğini söyleyenlere göre yolcu ve hasta olmayıp oruç tutabilenler önceleri serbestti; isteyen tutar, isteyen de tutmaz bir fakiri doyururdu. Sonra فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ

"Sizden kim Ramazanı yaşarsa, o ayı oruçlu geçirsin..." (Bakara 2/185) âyeti geldi ve bu hükmü nesh ederek ortadan kaldırdı.[321] Buna göre 184. âyetin açılımı şöyle olur:

"Orucu sayılı günlerde tutun. Sizden kim hasta veya yolcu olur da oruç tutamazsa, o günler sayısınca diğer günlerde tutsun. Hasta veya yolcu olmayıp gücü yerinde olanlar oruç tutmazlarsa onun yerine bir yoksulu doyuracak fidye vermeleri gerekir…"

321 Ebû Hayyân Muhammed b. Yusuf el-Endelüsî el-Gırnâtî, (654 – 754 h.) el-Bahru'l-muhît fî't-tefsîr, Beyrut 1412/1992, c. II, s. 189.

Demek ki ilk zamanlar, hasta ve yolcular, tutamadıkları oruçları kaza etmek zorunda oldukları halde oruç tutabilecek olanlar serbesttiler; isterlerse oruç tutmaz, yerine bir yoksul doyuracak fidye verebilirlerdi. Bu bir çelişkidir, Allah'ın kitabında çelişki olmaz. Bu iddia, bunun dışında üç açıdan daha eleştirilebilir:

a) Âyetin metni muhayyerlik değil, vücub ifade eder.

وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ

= ve alellezîne yutîkûnehû fidyetün taâmu miskîn) **Onu** *tutabilenlere bir yoksulu doyuracak fidye gerekir***."** cümlesi, mübteda ve haberden oluşan isim cümlesidir. Haber, ef'âl-i ammeden olup hazfedilmiştir. İsim cümlesi sübut ve devam ifade eder. Çocuğun emzirilmesi ile ilgili şu âyet de aynı yapıdadır: وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ = ve ale'l-mevlûdi lehû rizquhunne ve kisvetuhunne bi'l-ma'rûf (Sütannenin) gıda ve giyeceğini temin; çocuk kendi için doğurulmuş babanın görevidir**."** (Bakara 2/233)

وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ

Bu ve benzeri âyetlere, vücub anlamı verilirken yalnızca yukarıdaki âyete muhayyerlik anlamı verilmesinin bir gerekçesi yoktur.

b) Burada nesihten bahsedilemez. Çünkü nesh eden âyet, ya önceki ile aynı hükmü ya da daha hafif bir hükmü içerir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنْسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلِهَا.

"Biz bir âyeti nesh eder veya unutturursak, yerine ya daha hayırlısını, ya da dengini getiririz." (Bakara 2/106) Oruç tutabilenlere verildiği iddia edilen ruhsatın kaldırılması, hükmün ağırlaştırılmasıdır. Böyle bir nesih olamaz. Nesih konusuyla ilgili olarak bu kitapta yer alan "Nesih ve Recm Cezası" başlıklı yazıya bakılabilir.

c) Üçüncü husus şudur: Âyette hasta ve yolcuların tutamadıkları orucu kaza etmelerinden bahsediliyor. Zamirin en yakınını göstermesi esas olduğundan "… onu..." zamirinin bu âyetteki "oruç kazası"nı değil de 183. âyetteki "orucu" göstermesi için bir karine gerekir. Okuduğumuz yerlerde böyle bir karineden bahsedilmemektedir. Bize göre Ramazan bayramında verilen fitre bunun karinesi olabilir. O zaman âyetin anlamı şöyle olur: **"Ramazan orucunu tutabilenlerin bir miskini doyuracak fidye vermeleri gerekir."**

Fidye, kişinin ibadetteki eksiğini gidermek için ödenmesi gereken bedel-

dir.[322] İkrime'nin İbn Abbâs'tan rivâyetine göre "Nebîmiz fitreyi, oruçlunun ağzından çıkabilecek olan boş ve çirkin sözler için bir temizlik ve çaresiz kalmış kişiler (miskinler) için yemek olsun diye farz kılmıştır. Kim onu (bayram günü) namazdan önce verirse makbul bir zekât olur. Kim de namazdan sonra verirse sadakalardan bir sadaka olur."[323]

Abdullah b. Ömer demiştir ki; "Allah'ın Elçisi aleyhisselam fıtır veya Ramazan sadakasını; erkeğe, kadına, hüre ve esire, hurmadan bir sa'[324] veya arpadan bir sa' olarak farz kıldı. İnsanlar bunu yarım sa' buğdayla denkleştirdi."[325]

Oruç; kadın, erkek, hür ve esir her Müslüman'a farzdır. Hadisler, fitrenin de aynı şekilde farz olduğunu açıklamıştır. Âyetteki "orucu tutabilenlere" ifadesi, bu hadis ile örtüşmektedir.

27.1.2. Zamirin Kaza Orucunu Göstermesi

"Onu tutabilenlere.." âyetindeki "onu" zamirinin kaza orucunu gösterdiğini söyleyenler, iki ayrı görüş ortaya koymuşlardır:

1. Hasta ve yolcular iki kısımdır. Bir kısmı oruca dayanamazlar; bunlar daha sonra kaza orucu tutarlar. Bir kısmı da fazla sıkıntı çekmeden oruç tutabilirler. İşte âyet; bunların ikinci kısmını, oruçla fidye arasında muhayyer bırakmıştır. Fahrettin Razi, bu görüşten başkasına itibar edilemeyeceğini söyler.[326]

Bize göre âyetin manası vücub ifade ettiğinden ona dayanılarak muhayyerlik yorumu yapılamaz.

Ebû Hayyân'a göre İmam Malik bu âyeti şöyle yorumlamıştır: Ramazan ayı gelene kadar, tutma gücü olduğu halde önceki Ramazandan kalma kaza orucunu tutmayana fidye gerekir[327] Bu görüşü kabul etmek için delil gerekir. Bize ulaşan böyle bir delil yoktur.

2. Hasta ve yolcu olduğu için oruç tutamayanların, kaza ile birlikte fidye vermeleri gerekir.[328] Bu yorumu aktaran Ebûbekr el-Cessâs (ö. 370 h.), kime ait olduğundan ve gerekçelerinden bahsetmemiştir.

322 Müfredât فدي mad. (وما يقي به الإنسان نفسه من مال يبذله في عبادة قصر فيها يقال له: فدية، ككفارة اليمين)
323 Ebû Davûd, Zekât 18.
324 Sa' 3920 gr. Ağırlığında bir ölçü birimidir.
325 Buharî, Zekât 77.
326 Fahru'd-Din er-Râzî, (ö. 606 h.) et-Tefsîru'l-kebîr, Lübnan 1420/1999, Bakara 184'ün tefsiri.
327 Ebû Hayyân, el-Bahru'l-muhît fî't-tefsîr, Bakara 184'ün tefsiri.
328 Ebubekr Ahmed b. Ali er-Râzî el-Cessâs, Ahkâmu'l-Kur'ân, ö. 370 h. İstanbul 1335, c. I, s. 176.

27.2. Anlamı Olumsuza Çevirenler

Bakara 184. âyetteki

وعلى الذين يطيقونه

ibaresine olumsuz anlam verenleri yanıltan (الطاقة = et-tâkâtu) kelimesine verilen yanlış anlamdır. (الطاقة) güç ve kuvvet demektir. Kelime Türkçeye "**takat**" şeklinde geçmiştir. Kur'ân'da şu duayı yapmamız tavsiye edilmiştir:

رَبَّنَا وَلاَ تُحَمِّلْنَا مَا لاَ طَاقَةَ لَنَا بِهِ

"Rabbimiz! Takat getiremediğimiz yükü bize yükleme…" (Bakara 2/286) Yani "zorlanacağımız yükü bize yükleme" demektir. Yoksa "gücümüzün yetmediğini yükleme" değildir.[329] Çünkü gücümüzün yetmediği yükü yüklememe, zaten Allah'ın bir kanunudur. O şöyle buyurur:

لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا.

"Allah, kimseye gücünün yettiğinden fazlasını yüklemez." (Bakara 2/286)

Fakat Ragıb el-İsfahânî (الطاقة) kelimesine, kendi söyledikleri ile de çelişen şöyle bir anlam vermiştir:

الطاقة: اسم لمقدار ما يمكن للإنسان أن يفعله بمشقة

Yani "takat kişinin zorlanarak yapabileceği kadarına isim olmuştur."[330] Bu, takat yetirememe halini gösterir. Bunlara göre oruca takati olanlar, oruç tutmakta zorlanan kimselerdir. Oruca takati olmayanlar ise orucu kolayca tutan kimseler olur. Çünkü iki olumsuzdan bir olumlu anlam çıkar. "Yok yok" demek "her şey var" demektir. "Rabbimiz! Takat getiremediğimiz yükü bize yükleme…" sözü de; "Rabbimiz! Bize zorlanacağımız yükler yükle" demek olur. Bu, anlamı tersine çevirmek olduğu için takat kelimesine yukarıdaki anlamı vermek yanlıştır. Çünkü oruca takati olan, zorlanmadan oruç tutabilen kimse demek olur.

Bize göre bu yanlış, ya el-İsfahânî'nin kendinden ya da onun kitabını yazarak bize ulaştıran kişilerin bir hatasından kaynaklanmıştır. Yukarıdaki cümlenin aslı şöyle olmalıdır:

الطاقة: اسم لمقدار ما يمكن للإنسان أن يفعله بدون مشقة

Yani **"tâkat kişinin zorlanmadan yapabileceği kadarına isim olmuştur."** Cümleden "دون = dûn" kelimesi düştüğü için anlam bu hale gelmiş-

329 Müfredât (الطوق) mad; Firuzabadî, Besâir, c. III, s. 524, 525.
330 Müfredât (الطوق) mad.

tir. Bunun böyle olduğu, bütünlüğün bozulmasından da anlaşılmaktadır. Bundan hareketle, (وعلى الذين يطيقونه) ibaresine "… zorlandığı taktirde oruç tutabilenlere.." anlamı verilmiştir. Bu, oruç tutamama hali olacağından, bir kısmı da anlamı "oruç tutamayanlar" diye değiştirmiştir. Türkiye Diyanet Vakfı'nın yayınladığı meâlin ilgili bölümü şöyledir:

"…(İhtiyarlık veya şifa umudu kalmamış hastalık gibi devamlı mazereti olup da) oruç tutmaya güçleri yetmeyenlere bir fakiri doyuracak fidye gerekir…"

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayınladığı "Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir"inde ise şu anlam verilmiştir: "Orucu tutmakta zorlananlar için bir yoksulun (günlük) yiyeceği kadar fidye yeterlidir"[331] Bu tefsire şöyle bir açıklama konmuştur:

"Orucu tutmakta zorlananlar" şeklinde tercüme ettiğimiz kısımda geçen "yutîkûne" fiili gerek dil bilimi gerekse kıraat şekilleri bakımından farklı manalara müsait olduğu için bu kısmı "orucu tutabilecek durumda olanlar" şeklinde anlayanlar olmuştur. Bu anlayışa göre başlangıçta müminler oruca alışıncaya kadar oruç tutabilecek durumda olanların, isterlerse fidye vererek bu ibadeti yerine getirmemelerine izin verilmiş, sonra bu izin kaldırılmış ve gücü yetenlerin orucu tutmaları gerekli kılınmıştır.

Bizim tercüme ettiğimiz şekil ve katıldığımız manaya göre ya bünyesi veya içinde bulunduğu durum ve şartlar sebebiyle orucu zor tutan, oruç tutmakta zorlanan, devam ettiği takdirde hasta olmaktan veya mecbur olduğu işini yapamamaktan korkan kimseler oruç tutmak yerine her gün için bir fidye verebileceklerdir. Eski zamanlarda yaşlılık yüzünden zayıf düşmüş kimselerle emzikli ve hamile kadınlar 'orucu tutmakta zorlananlar'a örnek olarak zikredilmiştir. Bunlardan yaşlıların oruç yerine fidye vereceklerinde ittifak vardır. Diğer ikisine gelince mesela Şafiî ve Malik'e göre bunlar da fidye verirler, sonra da mazeretleri ortadan kalkınca kaza ederler. Hanefîler'e göre bu ikisi fidye vermezler, sonradan tutamadıkları oruçlarını kaza ederler.

Günümüzde dökümcü, maden, beton veya yol işçisi, tellak, hamal gibi ağır işlerde çalışan kimselerin de "orucu tutmakta zorlananlar" sınıfına dâhil edileceği hükmü birçok fıkıhçı tarafından benimsenmiştir. Bunlar da zarar gördükleri takdirde oruç tutmak yerine fidye verebileceklerdir."[332]

331 Hayrettin Karaman, Mustafa Çağırıcı, İbrahim Kafi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, Ankara, 2004, c. 1, s. 179.

332 Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, c. 1, s. 181-182.

28. KONU

SAVAŞ ESİRLERİ VE CARİYELİK

Esirleri, köle veya cariye yapmak ve cariyelerin cinselliğinden nikâhsız olarak yararlanmak Kur'ân'a aykırıdır. Bu konudaki âyetler açık olmasına rağmen anlam kayması yapılarak bir algı oluşturulmuş, esirlerin köleleştirilebileceği ve cariyelerin cinselliğinden yararlanılabileceği, Sünnî ve Şiî bütün mezheplerin ortak görüşü haline getirilmiştir.

A. ESİRLERİN KÖLELEŞTİRİLMESİ

Müslümanlar kendilerini değil, Allah'ın dinini hâkim kılmak için çalışırlar. Bu çalışma, düzeni sarsmaya başlayınca muhalefet şiddetli olur. Karşı taraf bunun için savaş bile açar. Eğer savaşa savaşla karşılık verilmezse sonuç çok kötü olabilir. Allah Teâlâ şöyle demiştir:

"Allah yolunda, sizinle savaşanlarla savaşın ama haksız saldırı yapmayın. Allah, haksız saldırı yapanları sevmez." (Bakara 2/190)

Müslümanlar ilk savaşı Bedir'de yaptılar. Allah Teâlâ bu savaştan önce şu âyeti indirdi:

فَإِذا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَثْخَنتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاء حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا

"Kâfirlerle savaştığınızda boyunlarını vurun. Onları etkisiz hale getirince sıkı güvenlik çemberine alın. Sonra onları (esirleri), fidye alarak veya karşılıksız serbest bırakın ki savaşın doğurduğu sıkıntılar kalmasın." (Muhammed 47/4)

Esirleri serbest bırakmak düşmanı rahatlattığı gibi yeni bir savaşa gerekçe yapılmalarını da önler. Allah Teâlâ şöyle demiştir:

"İyilikle kötülük bir değildir. Bir şeyi en güzeliyle karşıla; bir de bakarsın, aranda düşmanlık olan kişi sıcak bir dost haline gelmiş." (Fussilet 41/34)

Bedir savaşında Nebîmiz, düşmanı etkisiz hale getirmeden esir aldığı için Allah tarafından şu ağır eleştiriye uğramıştı:

"Hiçbir nebînin, savaş alanında düşmanı etkisiz hale getirmeden esir alma hakkı yoktur. Siz, dünya malını (hemen elde edeceğinizi) istiyorsunuz. Allah ise Ahireti (sonrasını) istiyor. Üstün olan ve doğru karar veren Allah'tır.

(Rumların yenildiği gün Allah'ın yardımıyla sevineceğinizi) Allah önceden

yazmasaydı,[333] *aldığınız esirlerden dolayı başınıza büyük bir felaketin gelmesi kaçınılmazdı.*

Aldığınız ganimeti helali hoş olarak yiyebilirsiniz. Allah'tan çekinerek korunun. Allah bağışlar, ikramı boldur." (Enfâl 8/67-69)[334]

Nebîmiz, Muhammed Suresi 4. âyete uydu ve Bedir esirlerinin bir kısmını karşılıksız, bir kısmı da fidye karşılığı serbest bıraktı.

Hendek savaşında Müslümanlarla aynı safta iken savaş sırasında düşmanla iş birliğine giren Benî Kurayza Yahudilerini Nebîmiz, savaştan sonra etkisiz hale getirmişti. İlgili âyetler şöyledir:

"Allah, Ehl-i Kitap'tan, düşmana arka çıkanları da kalplerine korku salarak kalelerinden indirdi. Kimini öldürüyor, kimini de esir alıyordunuz. Onların yerini, yurdunu ve mallarını size verdi, henüz ayak basmadığınız yerleri de size verecektir. Allah her şeye bir ölçü koyar." (Ahzâb 33/26-27)

Benî Kurayza kuşatmasında ölenler öldü, kalanlar esir alındı. Yurtları ve malları Müslümanlara kaldı. Âyette geçen, "*Onların yerini, yurdunu ve mallarını size verdi*" ifadesi, esirlerin serbest bırakıldığını gösterir. Çünkü ne savaşacak halleri ne de fidye olarak verecek malları kalmıştı.[335]

Hayber ve Benî Mustalik esirleri de dâhil, tüm esirlere yapılan muamele, yukarıdaki âyete göredir. Kur'ân'ın açık emri varken, Nebîmizin farklı bir davranışta bulunması mümkün olamazdı.

Muhammed Suresi 4. ayet açık olduğu halde Sünnî ve Şiî bütün mezhepler, savaşçı esirleri öldürmeyi veya köle yapmayı, ayetin hükmü gibi göstermişlerdir. Ebû Bekr el-Cessas'ın Ahkam'ul-Kur'ân'ında âyetle ilgili şu açıklamalar vardır:

{فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ، وَإِمَّا فِدَاءً} فَجَعَلَ اللَّهُ النَّبِيَّ وَالْمُؤْمِنِينَ فِي الْأُسَارَى بِالْخِيَارِ، إنْ شَاءُوا قَتَلُوهُمْ، وَإِنْ شَاءُوا اسْتَعْبَدُوهُمْ، وَإِنْ شَاءُوا فَادُوهُم

333 Müslümanlar Mekke'de zor günler geçirirken Romalıların Persler'e yenildiği duyuldu. O sırada inen aşağıdaki âyetler, birkaç yıl içinde Romalıların Persleri yeneceği, o gün Müslümanların bir zaferle sevineceği haber verildi:

"ELİF! L M! MÎM! Romalılar yenildiler. (Yenilgi) Çok yakın bir yerde oldu. Onlar, bu yenilginin ardından galip geleceklerdir. (Galibiyet) Birkaç yıl içinde olacaktır. Onun öncesinde de sonrasında da bütün yetki Allah'ın elindedir. O gün müminler sevineceklerdir. O, Allah'ın yapacağı yardımla olacaktır. O, çalışana yardım eder. O üstündür, ikramı boldur. Bu Allah'ın verdiği sözdür. İnsanların çoğu bilmese de Allah sözünden dönmez." (Rum 30-1-6)

334 Muhammed 4. âyet Bedir'den önce inmeseydi Nebîmize bu suçlama yapılamazdı. Çünkü "Allah, kimseye gücünün üstünde bir sorumluluk yüklemez." (Bakara 2/286)

335 Beni Kurayza esirlerinden savaşacak durumda olanların öldürüldüğü iddia edilse de bu, Yahudi uydurmasıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cemal Ahmed Necm, غزوة بني قريظة بين الحقائق والأساطير http://www.hablullah.com/?p=2100

“ya karşılıksız ya da fidye alarak onları salıverin” âyeti ile Allah, Nebisini ve müminleri, esirler konusunda serbest bıraktı; isterlerse onları öldürürler, isterlerse köleleştirirler, isterlerse fidye alırlar[336]

Ömer Nasuhi Bilmen konuyu şöyle özetler:

“Savaş sonucu alınan esirler konusunda yetkili makam şunlardan birini yapmakta serbesttir: İsterse Müslümanların yararına hareket ederek esirlerin savaşçı takımını öldürüp fesadı tümüyle ortadan kaldırır. İsterse kötülüklerini gidermek için yalnız köle ve cariye yapmakla yetinir. İsterse zimmi konumuna getirerek Müslümanların güvencesi altında hürriyet verir. İsterse onları İslam esirleri ile değiştirir.”[337]

Caferi mezhebine mensup Tabatabâî’nin tefsirinde konu şöyle işlenmiştir:

وقوله: (فإما منا بعد وإما فداء) أي فأسروهم ويتفرع عليه أنكم إما تمنون عليهم منا بعد الاسر فتطلقونهم أو تسترقونهم وإما تفدونهم فداء بالمال أو بمن لكم عندهم من الاسارى.

“ya karşılıksız ya da fidye alarak onları salıverin” âyetinin anlamı şudur: Onları esir alın. Sonra ya karşılıksız salıverir ya köleleştirir yahut mal karşılığı veya ellerindeki esirlere karşılık serbest bırakırsınız.[338]

Görüldüğü gibi Sünniler ve Şiiler, âyette olmayan köleleştirmeyi, âyetin hükmü gibi göstermişlerdir.

B. CARİYELERİN CİNSELLİĞİNDEN YARARLANMA

Sünnî ve Şiî mezhepler, esirleri köleleştirmeyi Kur’ân’ın hükmü gibi gösterdikten sonra Nisa 3, 24, Ahzâb 50, Müminûn 5 ve 6. Âyetleri, bağlamından koparak cariyelerin cinselliklerinden yararlanmayı da Kur’ân’ın hükmü gibi gösterebilmişlerdir. O âyetleri tek tek görelim.

Nisa 3. Âyet

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلاَّ تُقْسِطُواْ فِي الْيَتَامَى فَانكِحُواْ مَا طَابَ لَكُم مِّنَ النِّسَاء مَثْنَى وَثُلاَثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلاَّ تَعْدِلُواْ فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَى أَلاَّ تَعُولُواْ

336 Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî el-Cessas’ın (ö. 370/981) Ahkam’ul-Kur’ân, İstanbul 1917, Muhammed Suresi.

337 Ömer Nasuhi BİLMEN, Hukukı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu, c. III, 399 vd. İstanbul, tarihsiz.

İfadeler sadeleştirilmiştir. Aslı şöyledir: “Harb neticesinde kahren elde edilen esirler hakkında veliyyül›emr, muhayyerdir. Bu hususda müslümanlann menfaatlerine göre hareket ederek dilerse bu esirlerin mukatil olan takımını katl edib maddei fesadı bilkülliyye ortadan kaldırır, dilerse bunların şerlerini def için yalnız istirkaklariyle, yani: köle ve cariye edilmeleriyle iktifa eder, dilerse islâm zimmetinde, ahd ve emanında olmak üzere hepsine hürriyet verir ve dilerse bunları islâm esirleri ile mübadelede bulunur.”

338 Muhammed Hüseyin Et-Tabâtabâî (1902-1981), el-Mîzân fî tefsîr’il-Kur’ân, İran-Kum.

"Eğer (evlenmek istediğiniz için mallarını teslim etmediğiniz) yetim kızlara karşı görevinizi yerine getirememekten korkarsanız, hoşunuza giden kadınlardan ikisini, üçünü, dördünü nikahlayın Aralarında adaleti yerine getirememekten korkarsanız bir tek kadını veya hâkimiyetiniz altında olanı (bir esir kadını) nikâhlayın. Sıkıntıya düşmemeniz için en uygun olanı budur." (Nisa 4/3)

Âyetin delil alınan bölümü şöyledir:

فَإِنْ خِفْتُمْ أَلاَّ تَعْدِلُواْ فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَى أَلاَّ تَعُولُواْ

"...Aralarında adaleti yerine getirememekten korkarsanız bir tek kadını veya hâkimiyetiniz altında olanı (bir esir kadını) nikâhlayın..." (Nisa 4/3)

Bu âyeti Sünniler şöyle tefsir ederler:

{فإن خفتم أن لا تعدلوا ... فواحدة } انكحوها { أو } اقتصروا على { ما ملكت أيمانكم

(Birden çok eşle evlendiğinizde) "*Aralarında adaleti yerine getirememekten korkarsanız bir tek kadını*" nikâhlayın veya hâkimiyetiniz altında olan cariyelerle yetinin.[339]

Caferilerin yaptığı tefsir de şöyledir:

فأن خفتم أن لا تعدلوا فواحدة أي فانكحوا واحدة ... أو ما ملكت أيمانكم وهى الاماء ...كان المراد بذكر ملك اليمين الاكتفاء باتخاذهن وإتيانهن بملك اليمين دون نكاحهن بما يبلغ العدد

(Birden çok eşle evlendiğinizde) *"Aralarında adaletli davranamamaktan korkarsanız bir tek kadını"* nikâhlayın. "*Veya hâkimiyetiniz altındakiler*" cariyeler… Âyette cariyelerden söz edilmesi, sayısı kaça çıkarsa çıksın, sırf hâkimiyet altında oldukları için onlarla nikâhsız ilişkiye girilebileceğini ve bu ilişki ile yetinilebileceğini anlatmaktır.[340]

Âyete bu anlamı vermek mümkün değildir. Çünkü mâ meleket eymânukum = ما ملكت أيمانكم sözü, vâhideten = واحدة sözü üzerine atfedilmiştir. Matuf ile matufun aleyhin amilleri farklı olamaz. Vâhideten = واحدة sözünün amili "انكحوا = nikâhlayın" emri ise, "mâ meleket eymânukum/hâkimiyetiniz altında olanlar" sözünün amili de "nikâhlayın" emri olur. Dolayısıyla bu ayet, birden fazla eşle evlendiği takdirde adaleti yerine getirememekten korkanlara, ya bir hür kadını ya da bir cariyeyi nikâhlamayı emretmektedir.

339 Celaluddin es-Suyutî (ö. 911/1505) ve Celaleddin Muhammed b. Ahmed el-Mehallî (öl. 864 h.), Tefsîr'ul-Celâleyn, İstanbul, tarihsiz.

340 Et-Tabâtabâî, el-Mîzân fî tefsîr'il-Kur'ân, Nisa Suresi.

Arapça bilmeyenler için bunu şöyle açıklayabiliriz: *"bir tek kadını veya hâkimiyetiniz altında olanı"* ayetinin gizli yüklemi, ayetin ilk cümlesinden anlaşılan *"nikâhlayın"* emridir. Birbirine *"veya"* bağlacı ile bağlı iki kelimenin iki farklı yüklemi olamaz. Ama bu âlimler, cümlenin yapısını bozarak ikinci kelimenin başına *"yetinin"* yüklemini eklemişlerdir. Bunun, âyeti tahriften başka bir anlamı yoktur.

Ulaşabildiğimiz tefsir ve mealler, bu yanlışı bir şekilde yapmışlardır. Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayınlanmak olan Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir'de konu şöyle işlenmiştir:

Meal: *"Eğer (o kadınlar arasında da) adaletli davranamayacağınızdan korkarsanız o takdirde bir tane alın veya sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin."*

Tefsir: "Mülkiyetinizde bulunan câriye ile yetinin" tavsiyesi yetimlerin ve kadınların haklarına riayet gerekçesine dayanmaktadır; ancak bunda câriyelerin menfaati vardır. … Yetimlerin ve hür kadınların haklarına riayet edememekten korktuğu için sahip olduğu câriye ile evli gibi yaşayacak olan müminin avantajı, câriyenin hür kadınlara nisbetle daha az hakka sahip bulunmasıdır[341].

Çağdaş "Kur'ân Yolu" tefsirinin yanlışı nasıl sahiplendiği açıkça görülmektedir.

Nisa 24. Âyet

Nisa 22'den itibaren evlenilmesi yasak kadınlar sayılmış ve 24. âyette konuya şöyle devam edilmiştir:

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاء إِلاَّ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ

"Hâkimiyetiniz altında olan (savaş esirleri) dışındaki kocalı kadınları nikâhlamanız da haramdır."

Bu ayet, evli iken esir olan kadınların, kocalarından boşanmış sayılacağını gösterir. Burada her ne kadar savaş esiri evli kadınlarla evlenmenin hükmü açıklanmış olsa da mezhepler, ayetin bu ifadesini, esir düşmüş evli kadınla nikâhsız ilişkiye delil sayabilmişlerdir. Tefsir âlimi, Eş'arî kelâmcısı, Şâfiî fakihi ve kadı olan Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî (ö. 685/1286), tefsirinde âyeti şöyle açıklar:

341 Komisyon (Hayrettin KARAMAN, İbrahim Kafi DÖNMEZ, Mustafa ÇAĞIRICI, Sadrettin GÜMÜŞ), Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Bs., Ankara, 2006, Nisa Suresi.

والمحصنات من النساء إلا ما ملكت أيمانكم} يريد ما ملكت أيمانكم من اللاتي سبين ولهن أزواج كفار فهن حلال للسابين والنكاح مرتفع بالسبي{

"*Hâkimiyetiniz altında olanlar dışındaki kocalı kadınlar*" ayetinde Allah'ın istediği şudur: Hâkimiyetiniz altında olan esir alınmış kadınlardan kâfir eşleri olanlar, onları esir alanlara helaldir. Kadının esir alınmasıyla birlikte nikâhı düşmüştür."[342]

Caferi mezhebine mensup Tabatabâî'nin tefsirinde konu şöyle işlenmiştir:

قوله ''إلا ما ملكت أيمانكم'' رفعا لحكم المنع عن محصنات الاماء على ما ورد في السنة أن لمولى الامة المزوجة أن يحول بين مملوكته وزوجها ثم ينالها عن استبراء ثم يردها إلى زوجها.

Allah Teâlâ'nın "Hâkimiyetiniz altındakiler hariç" sözü, Sünnette de geçtiği gibi evli cariyenin sahibinin, kocasıyla arasına girme hakkı olduğunu gösterir. Cariyeyi çağırır, hamile olmadığını anladıktan sonra onunla ilişkiye girer, sonra kocasına iade eder.[343]

Burada Kitab'ın ve Sünnet'in ne büyük çirkinliklere alet edildiği açıkça görülmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayınladığı Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir'de konu şöyle işlenmiştir:

Evlenme mânileri sayılırken zikredilen "muhsan kadınlar"dan maksat evli kadınlardır. "*...Ellerinizin altında olanlar müstesna*" cümlesiyle câriyelerin kastedildiği noktasında görüş birliği vardır. Köleliğin yaygın biçimde uygulandığı eski toplumlarda varlığı kaçınılmaz olan efendinin câriyesiyle cinsel ilişkisi (istifrâş) konusu, İslâm âlimlerince – kölelik statüsünün realiteleri, nesep hükümleri ve İslâmiyet'in köleliği azaltma ve tedricen ortadan kaldırma hedefi ışığında– belirli kurallara bağlanmaya çalışılmıştır. İslâm'ın geçmişten devraldığı ve zaman içinde ortadan kaldırmayı hedeflediği kölelik sistemine ait bulunan bu hükümler tarihe intikal etmiştir.[344]

Bu tefsirdeki yanlışlar, olayı farklı boyuta taşımıştır. Allah Teâlâ, indirdiği son âyette şöyle der:

"Bugün dininizi olgunlaştırdım, size olan nimetimi tamamladım. Size din olarak İslâm'ı uygun gördüm." (Maide 5/3)

342 Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl, Dâru'r-Reşîd-Müessesetü'l-Eymân, Dımaşk-Beyrut, 2000, Nisa Suresi.
343 Tabatâî, a.g.e. Nisa Suresi.
344 Kur'an Yolu, Nisa Suresi.

Eğer kölelik, "İslâm'ın geçmişten devraldığı ve zaman içinde ortadan kaldırmayı hedeflediği" sistemse, bu kitapta anlatılan İslam, yukarıdaki âyette anlatılan İslam değildir. Çünkü bu tefsiri yapanlar, henüz olgunlaşmamış ve tamamlanmamış bir dinden bahsediyorlar. Eğer "... kölelik sistemine ait bulunan bu hükümler tarihe intikal etmiş" ise bu yeni dinin nebisinin ne zaman geldiğini de açıklamaları gerekir. Çünkü Allah'ın olgunlaştırıp tamamladığı İslam dinine ekleme ve çıkarma yapılamaz.

3. Müminûn 5 ve 6. Âyetler

Mekke'de inen bu âyetler, öncesi ve sonrasıyla birlikte şöyledir:

"Şu müminler (inanıp güvenenler) kesinlikle umduklarına kavuşacaklardır.

Onlar, namazlarında derin bir saygıyla duran kimselerdir.

Boş sözlere yüz çevirirler.

Onlar zekât için çalışırlar.

Bir de edep yerlerini ve çevresini özenle koruyan kimselerdir.

Sadece eşlerine veya hâkimiyetleri altındakilere (yanlarındaki esirlere) açabilirler).

Bunlardan başkalarına açarlarsa sınırları aşmış olurlar.

Onlar kendilerine emanet edilen şeyler ve üstlendikleri sorumluluklar konusunda titiz davranan kimselerdir.

Onlar, namazlarını özenle sürekli kılarlar.

İşte pay sahibi olacak olanlar onlardır.

Cennetten pay alacaklar ve orada ölümsüzleşeceklerdir." (Müminûn 23/1-11)

Görüldüğü gibi her âyet, kadın erkek bütün müminleri kapsamaktadır. Ancak mezhepler, 6. Ayetteki *"eşlerine"* ifadesini kadın ve erkek için ortak sayarken "veya" bağlacını "ve" ye çevirip *"hâkimiyetleri altındakiler"*i, cariyeler diye anlamış ve âyeti, cariyelerin sahiplerine helal olduğuna delil saymışlardır. Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir'de âyetlere şu meâl verilmiştir:

"Onlar ki, ırzlarını korurlar. Ancak eşleri ve ellerinin altında bulunan cariyeleri bunun dışındadır. Onlarla ilişkilerinden dolayı kınanmazlar. Kim bunun ötesine geçmek isterse, işte onlar haddi aşanlardır." (Müminûn 23/5-7)

"*Eşleri ve ellerinin altında bulunan cariyeleri*" şeklinde verilen mealde "veya" bağlacı "ve" olarak değiştirilmeseydi ve verdikleri anlam da doğru

olsaydı, meâl: "*eşleri veya ellerinin altında bulunan cariyeleri*" şeklinde olurdu. O zaman da bir erkek ya eşiyle ya da cariyesiyle ilişkiye girebilirdi. Bu, geleneğin istediği bir hüküm değildir. Geleneğin istediği, erkeğin ikisiyle de ilişkiye girebilmesidir.

"Ellerinin altında bulunan cariyeler" diye meâl verilen *mâ meleket eymânuhum* sözü köleleri de kapsar. Bu zatların dedikleri doğru sayılsa ama meâl "cariyeler" diye anlaşılmasa hanımın, kölesiyle nikâhsız ilişkisini de kabul etmek gerekir ki bunun da kabul edilebilir bir yanı yoktur.

Âyetlerin, kadın-erkek tüm müminleri kapsadığı çok nettir. 6. Âyette, "ev ma meleket eymanuhum" kısmının erkeklere has olmasını gerektirecek hiçbir şey de yoktur.

a. Dil Hatası

Âyetlerde, biri istisna diğeri atıf harfine verilen yanlış meal olmak üzere affedilmez iki hata yapılmıştır.

İstisna konusundaki yanlış meâl

Âyetlerin metni şöyledir:

وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ . إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ

(O kadın ve erkekler) ferçlerini koruyan kimselerdir. Sadece eşlerine veya hâkimiyetleri altındakilere (esir eşlerine) karşı kınanmazlar.

Ebu Bekr el-Cessas âyeti şöyle açıklamıştır:

فأما قوله: {إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ} استثناء من الجملة المذكورة لحفظ الفروج وإخبار عن إباحة وطء الزوجة وملك اليمين.

"*Eşleri ve ellerinin altında bulunanlar bunun dışındadır*" sözü, ferçlerin korunması ile ilgili cümleden istisnadır. Ayrıca bir kişinin karısı ve cariyesiyle cinsel ilişkiye girebileceğini de haber vermektedir.[345]

Caferilerin yaptığı tefsir de şöyledir:

وقوله: ''إلا على أزواجهم أو ما ملكت أيمانهم فإنهم غير ملومين'' استثناء من حفظ الفروج، والازواج الحلائل من النساء، وما ملكت أيمانهم الجواري المملوكة فإنهم غير ملومين في مس الازواج الحلائل والجواري المملوكة.

"*Eşleri ve ellerinin altında bulunanlar bunun dışındadır*" sözü, ferçlerin korunması ile ilgili cümleden istisnadır. Erkek, kendine helal olan kadın-

345 Cessâs, Ahkâm'ul-Kur'ân, Nisa Suresi.

lardan evli olduklarıyla ve hâkimiyeti altındaki cariyeleriyle cinsel ilişkiye girmesinden dolayı ayıplanamaz.[346]

Bu görüşte olanlar âyetlere şu meâli vermiş olurlar:

(O kadın ve erkekler) ferçlerini koruyan kimselerdir. (Onlardan erkek olanları,) Sadece eşlerine ve hâkimiyetleri altındakilere (cariyelerine) karşı ferçlerini açabilirler.

Hiçbir istisna cümlesine böyle bir anlam verilemez. Âyette erkekler sözü açıkça ifade edilse ve cümle ona göre kurulsaydı, bu anlam kabul edilebilirdi. O durumda da erkek, edep yerlerini karısına veya cariyesine açardı ama kadın kocasına, cariye de efendisine açamazdı.

Bağlaca = atıf harfine verilen yanlış meâl

6. ayetteki "veya =أو" bağlacına "و=ve" anlamı verilmiştir. "Veya" bağlacı, iki seçenekten sadece birinin "ve" ise ikisinin de olabileceğini ifade için kullanıldığından bu, âyetin anlamını, ciddi bir biçimde kaydırmıştır. Doğru meâl şu şekildedir:

"Sadece eşlerine veya hâkimiyetleri altındakilere (ferçlerinin bir kısmını açabilirler)." (Müminûn 23/6)

İstisna cümlesine verilen yanlış meâl doğru kabul edilse ama bağlacın anlamı değiştirilmeseydi, o zaman bir erkeğin edep yerlerini ya eşine ya da cariyesine gösterebileceği anlaşılırdı. Bu da geleneğin istediği meâl değildir. Birinci yanlışın arkasından ikinci yanlışı yapma zorunluluğu doğduğu için "veya" bağlacına "ve" anlamı verilmiştir.

Konuyla ilgili diğer âyetlerde de açıkça görüleceği gibi ister erkek ister kadın olsun, bir Müslümanın eşi ya hür ya da esir olur. Bunlardan hangisiyle evli ise ferçlerini ancak ona gösterebilir.

b. Diğer Âyetlerin Dikkate Alınmaması

İslam'da bir kadının birden fazla eşi olamaz ama erkeğin olabilir. Eş, hür olabileceği gibi esir de olabilir. Bir âyet şöyledir:

"Allah'a tam inanıp güveninceye kadar, müşrik kadınlarla (Allah'la arasına başkalarını koyanlarla) evlenmeyin. Allah'a tam olarak inanıp güvenen esir kadın, müşrik kadından elbette iyidir; isterse sizi çok etkilemiş olsun. Allah'a tam inanıp güveninceye kadar, müşrik erkeklere kız vermeyin. Al-

346 Tabatâî, a.g.e. Muminûn Suresi.

lah'a tam olarak inanıp güvenen esir erkek, müşrikten elbette daha iyidir; isterse sizi çok etkilemiş olsun..." (Bakara 2/221)

Esir bir erkekle evlenmek isteyen kadın için özel şart yoktur ama erkek için vardır. Hür kadınla evlenebilecek güce sahip olan erkek, esir kadınla evlenemez. İlgili âyet şöyledir:

"Mümin, iffetli ve hür kadınları nikâhlayacak kadar varlıklı olmayanlar, hakimiyetiniz altında olan mümin esir kızlarınızı nikahlayabilirler. İmanınızı en iyi bilen Allah'tır. Hepiniz birbirinizdensiniz. Onları (esir kadınları), iffetli olmaları, zinadan uzak durmuş ve gizli dostlar edinmemiş olmaları şartıyla ailelerinin izni ile nikahlayın ve mehirlerini kendilerine, marufa (Kur'an ölçülerine) uygun olarak verin..." (Nisa 4/25)

Âyete göre erkeğin eşi ya hür ya da esir olabilir; ikisi bir arada olmaz.

Allah bize, hürler gibi esirleri evlendirmeyi de emretmiştir. İlgili âyet şöyledir:

"İçinizden evli olmayanlar ile erkek ve kadın esirlerinizden uygun olanları evlendirin. Yoksul iseler Allah, kendi ikramıyla onların ihtiyaçlarını giderir. İmkânları geniş olan ve her şeyi bilen Allah'tır." (Nur 24/32)

Bu âyetlere göre hür ile hür, esir ile esir ve esir ile hür evlenebilir. Bunları şöyle sınıflandırabiliriz:

A. Erkek hür - Kadın hür olabilir. [Nur Suresi 32. âyet]

B. Erkek hür - Kadın esir olabilir. [Nisa Suresi 25. âyet]

C. Kadın hür - Erkek esir olabilir. [Bakara Suresi 221. âyet]

D. Erkek esir - Kadın esir olabilir. [Nur Suresi 32. âyet]

Bütün bunlar, hür veya esir olan bir müminin edep yerlerini, ancak hür veya esir olan eşinin yanında açabileceğini gösterir. Müminûn 5 ve 6. âyetlerle diğer âyetler arasındaki benzerlik açıktır.

Müminûn 5-6	مَا مَلَكَتْ يَمَانُهُمْ hâkimiyetleri altındaki (eşleri) hariç.	أَوْ veya	وَالَّذِينَ هُمْ فُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ . إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ (O kadın ve erkekler) ferçlerini koruyan kimselerdir. Sadece eşleri

Nisa 3	مَا مَلَكَتْ يَمَانُكُمْ hâkimiyetiniz altındakini nikâhlayın	أَوْ veya	فَانكِحُواْ مَا طَابَ لَكُم مِّنَ النِّسَاء مَثْنَى وَثُلاَثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلاَّ تَعْدِلُواْ فَوَاحِدَةً ...hoşunuza giden kadınları iki, üç ve dörde kadar nikâhlayın. Aralarında adaleti yerine getiremekten korkarsanız bir kadını
Nisa 25	hâkimiyetiniz altındaki mümin kadınları (esirleri) nikâhlasınlar.		“Mümin, iffetli ve hür kadınları nikâhlayacak kadar varlıklı olmayanlar,
Bakara 221 Erkek hür Kadın esir	İman etmiş esir kadın, müşrik kadından elbette iyidir; isterse beğeninizi kazanmış olsun.		İman edene kadar, müşrik kadınlarla evlenmeyin.
Bakara 221 Kadın hür Erkek esir	İman etmiş esir erkek, müşrikten elbette iyidir; isterse beğeninizi kazanmış olsun		İman edene kadar, müşrik erkeklere kız vermeyin.

Görüldüğü gibi hür eş ile esir eş, daima farklı değerlendirilmiştir. Âyette, eşlerin veya hâkimiyet altındakilerin birbirine “veya” bağlacı ile bağlanması bundandır. Âyeti tekrar görelim:

“Bir de edep yerlerini ve çevresini özenle koruyan kimselerdir. Sadece eşlerine veya hâkimiyetleri altındakilere (ferçlerinin bir kısmını açabilirler).” (Müminûn 23/5-6)

4. Ahzâb 50. Âyet

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ اللَّاتِي آتَيْتَ أُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ وَبَنَاتِ خَالِكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ اللَّاتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ وَامْرَأَةً مُّؤْمِنَةً إِن وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَن يَسْتَنكِحَهَا خَالِصَةً لَّكَ مِن دُونِ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا

"Ey Nebi! (Şu sayılanları) özel olarak sana helal kıldık: Mehirlerini verdiğin eşlerini, Allah'ın sana fey olarak verdiğinden hâkimiyetin altında olanı, seninle beraber hicret eden amcanın kızlarını, halalarının kızlarını, dayının kızlarını, teyzelerinin kızlarını ve eğer nikâhlamak istersen kendini sana[347] hibe eden kadını. Bunları diğer müminlere değil, sadece sana helal kıldık. Müminlerin eşleri ve yönetimleri altındaki esirlerle ilgili hangi hükümleri koyduğumuzu elbette biliyoruz. Bütün bunlar sana bir sıkıntı olmasın diyedir. Çünkü Allah bağışlar, ikramı boldur." (Ahzâb 33/50)

Bu âyete verilen yanlış meâl ve oluşturulmaya çalışılan algı da cariyelerin cinselliğinden yararlanma gayesine yöneliktir. Ayetteki hükümlerin tamamının Nebîmize has olmasına rağmen çok küçük bir bölümü ona has gösterilmiştir. Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir'de âyete verilen meâl şöyledir:

"Ey Peygamber! Biz sana mehirlerini verdiğin eşlerini, Allah'ın sana ganimet olarak verdiklerinden elinin altında bulunan kadınları; seninle beraber hicret eden, amcanın kızlarını, halalarının kızlarını, dayının kızlarını ve teyzelerinin kızlarını sana helal kıldık. Ayrıca, diğer mü'minlere değil de, sana has olmak üzere, mehirsiz olarak kendini Peygamber'e bağışlayan, Peygamber'in de kendisini nikahlamak istediği herhangi bir mü'min kadını da (sana helal kıldık.) Mü'minlere eşleri ve sahip oldukları cariyeleri hakkında farz kıldığımız şeyleri elbette bilmekteyiz. Bütün bunlar, sana herhangi bir zorluk olmaması içindir. Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir."

Âyette: "*Ey Nebi!*" ile başlayan bölüm: "*... diğer müminlere değil, sadece sana helal kıldık*" sözü ile bitmektedir. Çünkü oradaki şartlar müminlerle ilgili değildir. Onların evlilikleri dört kadınla sınırlıdır, bu âyet, Nebîmiz için böyle bir sınırlama olmadığını bildirmektedir. Onun yeni bir eş ile evlenmesi şu âyet ile yasaklanmıştır:

"Bundan sonra güzelliği çok hoşuna gitse bile, elinin altındaki esir dışında bir kadınla evlenmen ve bir eşini bırakıp başkasını alman sana helal değildir..." (Ahzâb 33/52)

Ayrıca müminlerin evliliklerinin geçerli olması için mehri ödemiş olmaları gerekmez (Bkz. Bakara 236). Onların; amca, hala, dayı ve teyze kızlarıyla

347 Arap edebiyatında iltifat sanatı vardır. Anlatımı canlı tutmak ve konunun önemini vurgulamak için sözün akışı beklenmedik bir şekilde değiştirilerek üçüncü şahıstan birinci şahsa, ikinci şahıstan birinci veya üçüncü şahsa, birinci şahıstan ikinci veya üçüncü şahsa geçilir. Geçmiş zamandan şimdiki veya gelecek zamana; gelecek zamandan geçmiş zamana ya da geçmiş zamandan emir kipine geçiş yapılabilir. Türkçede bu sanat olmadığından bu gibi ifadeler bir Türk'ü şaşırtır. Bu sebeple burada bu sanat dikkate alınmamıştır. Bu âyette de ikinci şahıstan üçüncü şahsa geçildiğinden meal, bu geçiş yok sayılarak verilmiştir.

evlenmeleri için birlikte hicret etmiş olmaları şartı da yoktur. Bundan dolayı âyetin devamı şöyledir:

Müminlerin eşleri ve yönetimleri altındaki esirlerle ilgili hangi hükümleri koyduğumuzu elbette biliyoruz. Bütün bunlar sana bir sıkıntı olmasın diyedir."

Bu sebeple âyetin küçük bir bölümünü Nebîmize has gösteren şu meâl kabul edilemez:

"....Ayrıca, diğer mü'minlere değil de, sana has olmak üzere, mehirsiz olarak kendini Peygamber'e bağışlayan, Peygamber'in de kendisini nikâhlamak istediği herhangi bir mü'min kadını da (sana helal kıldık.)"

Bir mümin erkek, bir kadınla mehirsiz olarak evlense evlilik geçerli olur ama Nebîmize verilen ruhsat ona verilmediği için eşine denk bir kadının mehri kadar mehir vermesi gerekir. Böyle bir kişi, ilişkiye girmeden eşini boşasa bile ona maruf ölçülerde bazı mallar vermek zorundadır (Bkz. Bakara 236). Bu da önemli bir farktır.

Asıl büyük yanlış cariyelerle ilgili olarak yapılmış ve âyetin ilgili bölümüne şu meâl verilmiştir:

"Allah'ın sana ganimet olarak verdiklerinden elinin altında bulunan kadınları ...sana helal kıldık."

Buradaki yanlışın sebebi, ayetteki fey' kelimesinin ganimet diye tercüme edilmesidir. Fey, savaşmadan alınan, ganimet ise savaş sonucu elde edilen mala denir. Fey ile ilgili âyet şudur:

مَّا أَفَاء اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاء مِنكُمْ

"Allah'ın, o kentlerin halkından alıp Elçisine fey olarak verdiği şeyler; Allah için, elçisi ve yakınları için, yetimler, çaresizler ve yolda kalmışlar içindir. Böylece onlar, içinizden zenginler arasında dolaşan bir servet haline gelmez." (Haşr 59/7)

Ganimetlerle ilgili âyet de şudur:

وَاعْلَمُواْ أَنَّمَا غَنِمْتُم مِّن شَيْءٍ فَأَنَّ لِلّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِن كُنتُمْ آمَنتُمْ بِاللّهِ وَمَا أَنزَلْنَا عَلَى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ وَاللّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

"Eğer Allah'a inanıp güveniyor, doğru ile yanlışın ayrıldığı o gün; o iki ordunun çarpıştığı gün kulumuza indirdiğimize inanıyorsanız, bilin ki al-

dığınız her ganimetin beşte biri Allah'ın, elçisinin, elçinin en yakınlarının, yetimlerin, çaresizlerin ve yolcunundur. (Kalan 4/5'i de askerindir.) Allah, her şeye bir ölçü koyar." (Enfal 8/41)

Ganimetin 4/5'i savaşçılara verilir ama fey, savaş sonucu elde edilmediği için onda savaşçıların payı yoktur. Bu sebeple Ahzâb 50. âyet, Mısır mukavkısının Nebîmize hediye ettiği Mâriye'nin ona helal olduğunu bildirmektedir. Bu hüküm ona hastır, diğer müminlerin böyle bir hakkı yoktur.

Zaten esirler fey değil, ganimettir. Savaş sonucu elde edilen esirleri fey kapsamına sokmak, sonra fey'e ganimet anlamı vererek Mâriye'nin Nebîmize helal olduğunu gösteren özel bir hükmü, genel hüküm görümüne sokup cariyelerin cinselliğinden yararlanmayı, Kur'ân'ın tartışmasız hükmü gibi göstermek ne büyük bir günahtır!

C. NEBÎMİZİN ESİR EŞLERİ

Nebîmizin nikâhladığı eşleri arasında cariye yoktur. Çünkü hür eşle evlenmeye gücü yeten bir Müslüman, cariye ile evlenemez. Allah Teâlâ şöyle demiştir:

"Mümin, iffetli ve hür kadınları nikâhlayacak kadar varlıklı olmayanlar, hakimiyetiniz altında olan mümin esir kızlarınızı nikahlayabilirler..." (Nisa 4/25)

Nebîmize fey olarak verilen ve savaş esiri olmayan Mâriye, Ahzâb 50. âyet ile helal kılındığı için Nebîmiz onunla evli gibi yaşamıştır. Esir düşen Cüveyriye, Safiye ve Reyhâne'yi de hürriyetine kavuşturduktan sonra nikâhlamıştır. Bu dört hanımefendinin hayatlarını kısaca görelim.

1. Mâriye

Nebîmiz, hicretin 7. (628 m.) yılında, bir mektup göndererek Mısır mukavkısı Cüreyc b. Mînâ'yı İslam'a davet etmişti. Bizans imparatorundan çekindiği için İslâm'ı kabul etmediği söylenen Cüreyc ona, aralarında Mâriye bint Şem'ûn el-Kıbtiyye'nin (ö. 16/637) de olduğu hediyeler gönderdi. Mâriye Müslüman oldu ve Ahzâb 50. âyet ile Nebîmize helal kılındı. Ona İbrahim adında bir oğlan çocuğu doğurdu.

Güzel bir hanım olan Mâriye'ye Nebîmizin ilgi göstermesi, başta Âişe olmak üzere eşlerini kıskandırmıştı.[348] İbn Abbas, bununla ilgili olarak şunları anlatır:

348 Aynur URALER, Mâriye, Diyanet İslam Ansiklopedisi.

Ömer b. El-Hattâb'a, Tahrim suresinde birbirine destek olduğu bildirilen iki kadının kimler olduğunu sordum. "Aişe ile Hafsa" dedi. Nebî aleyhisselam, Hafsa'nın evinde ve onun nöbetinde Mâriye ile birlikte olmuştu. Hafsa bunu anlayınca dedi ki: "Ey Allah'ın Nebîsi! Eşlerinden hiçbirine yapmadığını benim günümde, benim nöbetimde ve benim yatağımda bana yaptın." Nebîmiz: "Onu kendime haram etsem ve bir daha yaklaşmamam seni mutlu eder mi?" dedi. Hafsa: Eder; deyince onu kendine haram etti ve "bunu kimseye söyleme" dedi. Ama Hafsa Aişe'ye söyledi. Allah da Nebîsini bundan haberdar ederek şu âyetleri indirdi:[349]

"Ey Nebi! Allah'ın özel olarak sana helal kıldığını, neden kendine haram kılıyorsun? Sen eşlerinin gönlünü etmeye çalışıyorsun. Neyse ki Allah bağışlar, ikramı boldur.

Allah, bu tür yeminlerinizi bozmayı size farz kılmıştır. Allah sizin en yakınınızdır. Her şeyi bilen ve kararları doğru olan O'dur.

Bir gün Nebi, eşlerinden birine gizli bir söz söylemişti. Eşi onu, diğer eşine bildirince Allah, Nebisini o konuda bilgilendirdi. O da onun birazını eşine anlattı, birazını da anlatmaktan vazgeçti. Eşine bildirdiğinde o: "Bunu sana kim bildirdi?" dedi. Nebi de "Bana, her şeyi bilen; her şeyin iç yüzünü bilen bildirdi." diye cevap verdi.

(Ey Nebî'nin iki eşi!) Allah'a yönelip tevbe ederseniz iyi olur. Çünkü ikinizin de gönlü kaydı. Eğer birlikte ona karşı harekete geçerseniz bilin ki Allah, Cebrail ve iyi müminler onun yakın dostlarıdır. Bundan sonra melekler de ona destek olurlar.

Eğer sizi boşarsa bakarsınız ki Allah yerinize daha iyi eşler verir. Onlar, Allah'a teslim olan, inanıp güvenen, boyun eğen, ona yönelen, ibadetlerini yapan ve oruç tutan dullardan ve bakirelerden olabilir." (Tahrîm 66/1-5)

İbn Abbas'ın anlattıklarını ilgili âyetler doğrulamaktadır:

Mâriye'yi helal kılan Ahzâb 50. âyet	يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ...	Ey Nebî, (Şu sayılanları) özel olarak sana helal kıldık...
Mâriye'yi Nebîmizin kendine haram kıldığını gösteren Tahrim 1. âyet	يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ	Ey Nebi! Allah'ın özel olarak sana helal kıldığını, neden kendine haram kılarsın...

349 Celaluddin es-Suyutî (ö. 911/1505) Cami'ul-Ehadîs, bab Müsnedi Ömer b. El-Hattâb, cüz, 28 s. 49, nr. 30658 (Mektebetu'ş-Şâmile)

"Sana özel", ayetlerdeki lek = لَكَ sözünün anlamıdır. Ahzâb 50 ile Tahrîm 1. âyet arasındaki benzerlik, her iki âyetin de Mâriye'den bahsettiğini göstermektedir.

2. Cüveyriye

Cüveyriye (ö. 56/676), Huzâa kabilesinin Benî Mustalik kolunun reisi Hâris b. Ebû Dırâr'ın kızıdır. Nebîmiz, Hendek Savaşı öncesinde Mustalikoğullarının müslümanlara karşı savaş hazırlıklarının olduğunu öğrenince onlara baskın yaptı, onları yendi ve çok sayıda esir aldı. Kocası bu savaşta ölen ve henüz yirmi yaşında bulunan Cüveyriye, esirler arasındaydı. Sâbit b. Kays b. Şemmâs'ın veya amcaoğlunun payına düşmüştü. Hürriyetine kavuşmak için ödeyeceği fidye miktarını belirledikten sonra Nebîmizin yanına gitti, kendini tanıttı ve fidyesinin ödenmesi için yardımcı olmasını istedi. Nebimiz fidyesini ödeyip onu hürriyete kavuşturduktan sonra evlilik teklif etti. Cüveyriye'ye dayanan bir başka rivayete göre babası, esir düşen kızını kurtarmak için Medine'ye geldi ve fidyesini ödedikten sonra onu Nebimizle evlendirdi. Cüveyriye'nin Nebimizle evlendiğini duyan Müslümanlar, Mustalikoğulları'ndan alınan bütün esirleri serbest bıraktılar. Bu evlilik, aradaki düşmanlığı giderdi ve Müslüman olmalarına sebep oldu.[350]

3. Reyhâne

Reyhâne bint Şem'ûn b. Zeyd (ö. 10/632) Yahudi Benî Nadîr kabilesindendi. Benî Kurayzalı Hakem (Abdülhakem) adında bir kişiyle evliydi. Nebîmizle yaptıkları antlaşmayı Hendek savaşında bozan Benî Kurayza yahudileri, savaşın hemen arkasından kuşatılarak etkisiz hale getirildi. İlgili âyet şöyledir:

"Allah, Ehl-i Kitap'tan, düşmana arka çıkanları da kalplerine korku salarak kalelerinden indirdi. Kimini öldürüyor, kimini de esir alıyordunuz. Onların yerini, yurdunu ve mallarını size verdi, henüz ayak basmadığınız yerlere de sizi varis kıldı. Allah her şeye bir ölçü koyar." (Ahzâb 33/26-27)

Âyette geçen, "*Onların yerini, yurdunu ve mallarını size verdi*" ifadesi, esirlerin serbest bırakıldığını gösterir. Çünkü ne savaşacak halleri ne de fidye olarak verecek malları kalmıştı.[351]

350 Rıza Savaş, Cüveyriye, Diyanet İslam Ansiklopedisi.

351 Beni Kureyza esirlerinden savaşacak durumda olanların öldürüldüğü iddia edilse de bu, Yahudi uydurmasıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cemal Ahmed Necm, غزوة بني قريظة بين الحقائق والأساطير http://www.hablullah.com/?p=2100

Reyhâne, bu olayda kocası öldürülen esirler arasındaydı. Savaş esiri evli kadınlarla evlenilebileceğini daha önce görmüştük (bkz. Nisa 24). Nebîmiz bir ay kadar sonra Müslüman olması şartıyla ona evlilik teklif etti, o da kabul etti. Onu hürriyetine kavuşturduğu için diğer eşlerine verdiği gibi ona da 12 ukıyye gümüş mehir vererek 5. yılın Zilhiccesinde (Mayıs 627) kendisiyle evlendi.[352]

4. Safiyye

Safiyye, Benî Nadîr'in reisi Huyey b. Ahtab'ın kızıdır. Hayber savaşında kocası öldü kendi de esir alındı. Benî Kurayza ve Benî Nadîr'in hanımefendisi olduğu için Nebîmizden başkasına verilmesi uygun görülmedi. Nebîmiz de Müslüman olursa kendisiyle evleneceğini, yoksa serbest bırakıp ailesine göndereceğini söyledi. Safiyye İslam'ı kabul etti. Nebîmiz de hürriyet bedelini mehir sayarak onunla evlendi.[353]

SONUÇ

Görüldüğü gibi esirleri köle veya cariye yapmanın ve cariyelerin cinselliğinden nikâhsız olarak yararlanmanın dayandırılabileceği bir delil yoktur. Âyetlerde anlam kayması meydana getirerek yapılan bu işlem tam bir ivecdir. Ivec = عوج, düşünerek ve ancak uzak görüşle anlaşılabilecek şekilde yapılan bir çarpıtma[354], bir algı yönetimidir. Allah Teâlâ bu konuda şöyle demiştir:

"Kâfirlerin (kendini âyete kapatanların) çetin azaptan çekecekleri var. Onlar, dünya hayatını Ahiretten çok seven ve ıvec yapmaya çalışarak Allah'ın yolundan uzaklaşan/uzaklaştıran kimselerdir. Onlar derin bir sapkınlık içindedirler." (İbrahîm 14/2-3)

Kölelik ve cariyelik konusunda olduğu gibi birçok konuda ıvec yani bir algı yönetimi yapılarak Kur'ân'ın doğru anlaşılması engellenmiştir. En kötüsü de Kur'ân'ın kullanma kılavuzu olan hikmetin unutturulmuş olmasıdır. Allah, Nebîmize ve bütün nebîlere, Kitap ile birlikte hikmeti de vermiş ve onları bu sayede, problem çözme imkânına kavuşturmuştur. Hikmet unutulunca Nebîmizin söz ve uygulamalarının Kur'ân'dan çıkarılmış birer hikmet olduğu da unutulmuş, Müslümanlar, sıkıntılara çözüm bulma özelliklerini yitirerek birer sıkıntı kaynağı haline gelmişlerdir.

352 Hayati Yılmaz, Reyhâne, Diyanet İslam Ansiklopedisi.
353 Aynur Uraler, Safiye, Diyanet İslam Ansiklopedisi.
354 er- Rağıb el-İsfahânî, (ö. 425 h.), Müfredât (thk: Safvan Adnan Dâvûdî) عوج md. Dımaşk ve Beyrut, 1412/1992.

Esirler konusunda yapılan ıvec öylesine etkili ve kalıcı olmuştur ki, ulaşabildiğimiz hiçbir kitapta esirlere ve cariyelere yapılanın yanlış olduğuna rastlanamamaktadır. Çünkü asırlar boyu medreselerde ve din öğretimi yapılan çağdaş kurumlarda Kur'ân, sadece ezberlenen ve okunmasıyla sevap kazanılan bir kitap sayılmıştır. Hocalar bu şekilde şartlandırıldığı için hiç kimse, din olarak öğrendiği bilgilerin Allah'ın kitabına ve Nebîmizin söz ve uygulamalarına uygunluğu konusunda şüpheye dahi düşmemektedir.

Din adına öğrendiği şeylerin, Allah'ın kitabıyla ilgisini kuramayanlara Allah Teâlâ ümmî adını verir. Ümmi, okuryazar olmayan demektir. Anlamak için değil de sevap kazanmak için okunan bir kitap, okunmuş sayılmaz. Onu anlayarak okumazsanız, dinin ana kitabını okumamış olursunuz. Allah Teâlâ, Yahudilerle ilgili olarak şöyle demiştir:

"Onların bir kısmı ümmîdir; o kitabı değil, sadece onunla ilgili kurguları bilir ve sadece tahmin yürütürler.

Fakat elleriyle kitap yazan, sonra onunla geçici bir çıkar almak için "Bu Allah katındandır" diyenlerin çekeceği var. Hem yazdıklarından dolayı çekecekleri var hem de kazandıklarından dolayı çekecekleri var!" (Bakara 2/78-79)

Sünnî ve Şiî, bütün mezheplerin âlimleri de bu âyetlerde belirtildiği gibi kitabı değil, sadece onunla ilgili kurguları biliyor ve sadece tahmin yürütüyorlar. Onlara göre, mezheplerinin âlimleri yanlış yapmaz; Kur'ân'a, Nebîmizin söz ve uygulamalarına ters bir şey söylemezler. Hele bir konuda icma etmişler yani görüş birliğine varmışlarsa onun yanlış olma ihtimali olmaz. Ondan dolayı eskilere, gözü kapalı olarak uyan bu kimseler kendilerini âlim sanırlar. Bunların yazdıkları kitaplar da o yanlışları sabitleme ve sonraki nesillere ulaştırma dışında bir işe yaramaz.

Bu âlimler, bilmedikleri için belki Allah tarafından bağışlanabilirler. Ama o kitapları yazan ve yaptıkları ıvec ile Kur'ân'ın kabul etmediği hükümleri, Kur'ân'a mal edenlerin kurtuluşları mümkün gözükmemektedir.

Bu ıvec, bu algı yönetimi öylesine etkili olmuş ki, bugün Irak ve Suriye'de bazı yerleri ele geçirip devlet kurduğunu duyuran Işid'in liderine, farklı ülkelerden 126 İslâm âlimi, şu ifadeleri taşıyan bir mektup yazabilmişlerdir:

"Müslümanlar, hatta bütün dünya, yüz yılı aşkın bir süreden beri köleleştirmeyi yasaklama ve suç sayma konusunda icma etmiştir. Bu, İslam tarihinde büyük öneme sahip bir iştir. İcma ile ortadan kaldırılmasından sonra köle edinmek haramdır."[355]

355 http://www.lettertobaghdadi.com/14/arabic-v14.pdf

Kölelik ve cariyeliğin Muhammed Suresinin 4. âyetiyle kaldırıldığını bilmeyen bu zatlara göre kölelik ve cariyelik Kur'ân ve Sünnet ile sabittir. Buna inanıyorlarsa bu iki kaynağa ters bir icma, nasıl bağlayıcı olabilir! Batılıların baskısıyla köleliği kaldırmak zorunda kalan siyasilerin davranışı, neye göre icma sayılır! İnsanların icma etmesi ile değiştirilebilen bir din nasıl Allah'ın dini olur!

Ellerindeki geleneksel kitaplara dahi aykırı olan şeylere imza atan kişiler, kendilerine âlim sıfatını nasıl yakıştırabilirler!

Kitaba ve Hikmete uygun çalışmalarla mevcut yapının yanlışlarını ortaya koyup doğrusunun ne olduğunu göstermeye çalıştığımız halde hiçbir konuyu tartışmaya yanaşmayan gelenekçi ve yenilikçi yapıya İsa aleyhisselamın şu sözleriyle seslenmek isterim:

"Kendi geleneğinizi sürdürmek için Tanrı buyruğunu bir kenara itmeyi ne de güzel beceriyorsunuz!" (Markos İncil'i 7. Bölüm 9. cümle)

Allah'a güvenenler için de şu âyet yeter:

"Ey inanıp güvenenler (müminler)! Siz kendinizden sorumlusunuz, doğru yolda olduğunuz sürece yoldan çıkanların size zararı olmaz. Hepinizin dönüşü Allah'adır. O, yapıp ettiğiniz şeyleri size bildirecektir." (Maide 5/105)

29. KONU

TALAK
(Erkeğin Boşanma Hakkı)

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ (832) فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَمَا عَلَّمَكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ (932) [البقرة : 832 ، 932]

وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ (9) أُولَئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ [المؤمنون : 9 ، 01]

Kur'ân'a göre talak, kocanın hakkıdır. Talakla ilgili fiillerin faili kocalardır. Kadının evliliği sona erdirme hakkına iftidâ denir. İftidâ daha sonra gelecektir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ.

"O talak iki defa olur. Her birinden sonra kadını ya iyilikle tutmak, ya da güzellikle ayırmak gerekir." (Bakara 2/229)

Âyetteki الطَّلَاقُ (el-talaku) ifadesinin başındaki "ال = el" marifelik ekidir; kelimeyi et-talâku şeklinde okutur ve "o talak" anlamı verir. Talakın ne olduğu talak sûresinde açıklanmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا. فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ذَلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا. وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا.

"Ey Nebî! Karılarınızı boşadığınızda iddetleri içinde boşayın ve iddetlerini sayın. Rabbiniz (Sahibiniz) Allah'tan çekinin de açık bir fuhuş yapmamışlarsa onları evlerinden çıkarmayın. Onlar da çıkmasınlar. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa kötülüğü kendine yapar. Bilemezsin, belki Allah bunun ardından yeni bir durum ortaya çıkarır.

Beklemeleri gereken sürenin (iddetin) sonuna geldiklerinde kadınları ya maruf ile tutun ya da maruf ile ayırın. İçinizden güvenilir iki kişiyi şahit tutun; şahitliği Allah için tam yapın. İşte bu size, sizden Allah'a ve Ahiret gününe inanan kimseye verilen öğüttür. Kim Allah'tan çekinerek kendini korursa Allah ona bir çıkış yolu açar.

Beklemediği yerden ona rızık verir. Kim Allah'a güvenirse o, ona yeter. İşini tam yapan Allah'tır. Allah her şey için bir ölçü koymuştur." (Talak 65/1-3)

Allah, her şey gibi, talak için de bir ölçü, bir standart koymuştur. Yukarıdaki âyetler bu ölçüyü gösterir. Ömer'in oğlu Abdullah, karısını adetli iken boşamıştı. Ömer, bunu Allah'ın Elçisi aleyhisselam sorunca ona şöyle demişti:

"Söyle ona, eşine dönsün; temizleninceye kadar ayrılmasın. Sonra eşi âdet görüp tekrar temizlenirse bundan sonra ister devam etsin, isterse ilişkiye girmeden onu boşasın. İşte bu, o iddettir ki, Allah kadınların ona göre boşanmalarını emretmiştir[356]". Abdullah b. Ömer dedi ki; "Nebîmiz, yaptığım boşamayı geçersiz saydı ve şu âyeti okudu: "Ey Nebî! Kadınları boşadığınızda iddetleri içinde boşayın." Yani onları iddetlerinin başlangıcında boşayın."[357]

Eşini boşamak isteyen erkeğin yapacağı şeyler şöyle sıralanabilir:

1. İddet içinde boşamak
2. İddeti saymak,
3. Kadını evden çıkarmamak,
4. Kadının evden çıkmaması,
5. Süre içinde veya süre sonunda iyilikle tutmak veya iyilikle ayırmak.
6. Kadını gerek boşarken gerek dönüş sırasında ve gerekse ayrılırken iki kişiyi şahit tutmak.

29.1. İDDET İÇİNDE BOŞAMA

Buradaki iddet, boşanan kadının, kocasının evinde geçirmek zorunda olduğu süredir. Kadın bu süre içinde kocasıyla aynı evi paylaşır ama onunla cinsel ilişkiye girmez. Çünkü iddeti kendi başına beklemesi gerekir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلاَثَةَ قُرُوَءٍ

"(Kocaları tarafından) boşanmış kadınlar kendi başlarına üç kur'beklerler."

Adet halinde ilişki yasak olduğu[358] için kadın zaten kendi başınadır. İddet süresi içinde kocası ile aynı evi paylaşacağından buradaki kur', onunla ilişkiye girebileceği temizlik dönemidir. Öyle ise talakın iddet içinde olma-

356 Buhârî, Sahih, Talâk, 1, 3, 44, 45; Tefsîru sureti't-talak, 1; Müslim, Sahih, Talak 1, 14; Nesaî, Sünen, Talak 13, 15, 19; İbn Mace, Sünen, Talak 1, 3; Darimî, Sünen, Talak 1, 2; İmam Malik, Muvatta', Talak 53; Ebû Dâvûd, Sünen, Talak 4, Tirmîzî. Sünen, Talak. (Yukarıdaki metin, Buhârî, Sahih, Talâk, 1'in tercümesidir.)

357 Ebû Davûd, Sünen, Talak 4.

358 Allah Teâlâ şöyle buyurur: Sana kadınların adet halini soruyorlar. De ki, o bir eziyettir; adet günlerinde onları rahat bırakın. Temizleninceye kadar kendilerine yaklaşmayın. (Bakara 2/222)

sı, kadının bu sırada adetten temizlenmiş ama kocasıyla ilişkiye girmemiş olması demektir. Abdullah b. Ömer öyle yapmadığı için Allah'ın Elçisi aleyhisselamın çok sinirlendiği rivâyet edilmiş[359] ona, fazladan bir temizlik dönemi bekleme cezası vermiştir. Çünkü eşini, birinci temizlikten sonra değil, ikincisinden sonra boşayabileceğini söylemiştir.

Bunun önemli hikmetleri vardır. Erkek, adet gören eşiyle ilişkiye giremeyeceğinden huzursuz olabilir. Kadın adetten temizlenince erkeğin ona arzusu üst sınıra çıkar. İlişkiye girince arzusu azalır. Erkeğin karısını, ilişkiye girmediği temizlik döneminde boşayabilmesi boşama önünde tabii bir engel oluşturur.

İddet, âdet gören için üç temizlik müddetidir.[360] Adetli iken boşama gerçekleşemeyeceği için böyle bir kadının eşi ile ilişkiye girmeden geçirdiği toplam süre, aşağıda gösterildiği gibi üç adet ve üç temizlik süresi olur. Bu da üç ay kadar sürer.

ADET	TEMİZLİK	ADET	TEMİZLİK	ADET	TEMİZLİK

Âdetten kesilen, adet görmeyen veya hamile olan kadınların iddeti ile ilgili olarak şöyle buyurulmuştur:

وَاللَّائِي يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِن نِّسَائِكُمْ إِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ وَأُوْلَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَن يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا

"Karılarınızdan adetten kesilmiş olanlar hakkında şüpheye düşerseniz iddetleri üç aydır; (düzenli ya da hiç) adet görmeyenler de öyledir. Hamile olanların bekleme süreleri yapacakları doğumla biter. Kim Allah'tan çekinerek kendini korursa Allah onun işini kolaylaştırır." (Talak 65/4)

Erkek, bu durumlarda olan eşini her an boşayabilir. Onun iddeti, boşama anından itibaren başlar.

29.2. Şahit Bulundurma

Boşamanın şahitler huzurunda olması şarttır. Allah Teâlâ Talak Suresi 2. âyette şöyle buyurur:

وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ

359 Buhârî, Ahkâm 13.

360 Bakara 228'deki kurû' (قُرُوءٍ) kelimesinin anlamının elverişli olması sebebiyle Hanefî ve Malikîler iddetin üç adet dönemi olduğunu söylemişlerdir. Bu durumda toplam süre iki temizlik, üç adet olur. Yukarıda görüldüğü gibi bu görüş yanlıştır. Doğrusu üç temizlik, iki adet olmalıdır.

İçinizden güvenilir iki kişiyi şahit tutun; şahitliği Allah için yerine getirin.

İlgili âyetler dikkatle düşünülürse talakın her safhasının şahitlerle tespitinin şart olduğu ortaya çıkar. Bunlardan ilki, boşamanın gerçekleştiği andır. Bu andan itibaren müslümanlara yüklenen bir görev vardır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُواْ حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَا إِن يُرِيدَا إِصْلاَحًا يُوَفِّقِ اللّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا

"(Ey müminler) Eşlerin ayrılacağından korkarsanız, bir hakem erkeğin ailesinden, bir hakem de kadının ailesinden gönderin; düzelmek isterlerse, Allah aralarında uyuşma meydana getirir. Allah bilir ve işin iç yüzünden haberdardır." (Nisa 4/35)

Boşamanın şahitlerle tespiti halinde müslümanlar durumdan haberdar olup harekete geçerler. Yoksa bu görevi yerine getirmeleri zorlaşır.

Erkek, iddetin bitmesini beklemeden eşine dönebilir. Bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذٰلِكَ إِنْ أَرَادُواْ إِصْلاَحًا

"...Kocaları arayı düzeltmek isterse, bu süre içinde onlara dönme hakları vardır..."[361] (Bakara 2/228)

İddet içinde dönme, arayı düzeltme şartına bağlandığına göre bu konuda erkeğin niyetinin sorgulanmasına ve durumun tespitine ihtiyaç olur. Kötü niyetli olduğu tespit edilirse dönmesine imkân verilmez. Onun için bu safhanın da şahitlerle tespiti gerekir.

Süre sonunda dönme de iyi niyet şartına bağlanmıştır. Bu sebeple o safha da şahitlerle tespit edilmelidir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاء فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلاَ تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِّتَعْتَدُواْ وَمَن يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ وَلاَ تَتَّخِذُوَاْ آيَاتِ اللّهِ هُزُوًا وَاذْكُرُواْ نِعْمَتَ اللّهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنزَلَ عَلَيْكُمْ مِّنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُم بِهِ وَاتَّقُواْ اللّهَ وَاعْلَمُواْ أَنَّ اللّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

"Kadınları boşadığınızda bekleme sürelerinin sonuna varırlarsa, ya maruf (Kur'ân ölçüleri) ile tutun ya da maruf ile ayırın[362] *Onları, haklarına*

361 Bakara 231 ve 232 ilele Talak 2. âyet erkeğin karısına dönme zamanı olarak iddet bitimini göstermektedir. Bu âyet ise erkeğin, iddet bitmeden dönmeye daha çok hak sahibi olduğunu bildirmektedir.

362 Maruf; bilinen ve malum olan şey demektir. Bu bilgi, ya gelenek ve göreneklerden ya da Kitap ve Sünnetten

girip zarara uğratmak için tutmayın.[363] *Bunu yapan, kendini kötü duruma sokar. Allah'ın âyetlerini hafife almayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini aklınızdan çıkarmayın. O, indirdiği kitap ve hikmet ile size öğüt vermektedir. Allah'tan çekinerek kendinizi koruyun. Bilin ki her şeyi bilen Allah'tır."* (Bakara 2/231)

Erkeğin eşine, süre sonunda iyi niyetle döndüğünün veya ondan güzellikle ayrıldığının da şahitlerle tespiti gerekir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

Kadınlar sürelerinin sonuna geldiklerinde onları maruf ile tutun veya maruf ile ayırın. (Talak 65/2)

Demek ki, talakın her safhasının şahitlerle tespiti şarttır. Buradaki her bir şahit hem olayı tespitte hem de mahkemede şahitlik yapabilecek özellikte olmalıdır. Bu sebeple akıllı, büluğa ermiş. Dilsiz veya kör olmayan âdil[364] kimselerden olmaları gerekir. Namuslu birine zina iftirasında bulunup ceza giymiş olan[365] kimselerin şahitliği ile usul veya fürudan olan kimselerin lehteki şahitliği kabul edilmez.[366]

29.3. İddeti Sayma Görevi

Talak 1. âyette iddeti sayma görevi erkeğe verilerek şöyle buyurulmuştur:

"Ey Nebî! Kadınları boşadığınızda iddetleri içinde boşayın ve iddeti sayın."

Adeti gören kadın, iddeti saymakla görevli olan erkektir. Bu emir onun, bu süre içinde eşiyle yakından ilgilenmesini zorunlu kılar. Eğer iddeti saymazsa dönüş imkânı varken süreyi geçirerek hakkını kaybedebilir. Kadın, iddeti ile ilgili olarak kocasını doğru bilgilendirmek zorundadır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: (وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَاخَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنّ) *"Allah'ın rahimlerinde yarattığını gizlemeleri o kadınlara helal olmaz."* (Bakara 2/228) Âdet olduğu halde olmadım derse günaha girer.

"Allah'ın rahimlerinde yarattığı" şey çocuk da olabilir. Hiçbir kadın babasız çocuk doğurmak istemez ama hamileliğini gizleyerek bir an önce kocasının evinden ayrılmak isteyebilir. Hamile kadın adet görmez. Kocasının evinden ayrılması için adet gördüğünü söylemesi gerekir. Bu da onu günaha sokar.

elde edilir. Gelenek ve görenekten elde edilmişse Kitap ve Sünnete aykırı olmaması gerekir. Böyle bir bilgiyi akıl ve din güzel bir bilgi sayar.

363 Evliliği devam ettirmek istemediğiniz halde, sırf serbest kalmalarını engellemek için onları tutmayın.

364 Mecelle 1705, (Adil, hasenatı seyyiatına galib olan kimsedir).

365 Nur, 24/4.

366 Kasani, a.g.e., c. VI s. 267-272; Mecelle 1686-1700.

29.4. Kadının Evden Çıkmaması ve Çıkarılmaması

Talak 1. âyette boşanmış kadının iddet süresi içinde evden çıkması veya çıkarılması yasaklanarak şöyle buyurulmuştur: "Onları evlerinden çıkarmayın. Onlar da çıkmasınlar; açık bir fuhuş yapmış olurlarsa başka."

Burada sözü edilen ev, kocanın evi olmasına rağmen kadının evi sayılmıştır. Demek ki iddet süresi içinde kadın o evi, kendi evi gibi kullanacaktır. Ev kadının olsaydı, onun oradan çıkarılmasından veya çıkmasından bahsedilemezdi.

Kadın evden çıkar veya çıkarılırsa eşleri barıştırmakla görevli hakemlerin işi zorlaşır. Ayrıca başkalarının yanında birbirlerinin kötü hallerini ortaya dökerek soğukluğun artmasına sebep olabilir ve kötü niyetli kişilerin engeline takılabilirler.

Bir de yaklâşık üç ayı bir çatı altında, ilişkiye girmeden geçiren eşler yumuşayabilir ve boşanmaya yol açan sebepleri ortadan kaldırabilirler. Talak 1. âyetin sonunda *"Bilemezsin, belki Allah bunun ardından yeni bir durum ortaya çıkaracaktır"* buyrulması bunu gösterir.

29.5. Hududullah = Allah'ın Koyduğu Sınırlar

Talakla ilgili âyetlerden Talak 1, Bakara 229 ve 230'da hududullah ifadeleri geçer. Talak 2. âyet ise şöyle biter: İşte bu size, içinizden Allah'a ve Ahiret gününe inanan kimseye verilen öğüttür. Kim Allah'tan çekinirse o, ona bir çıkış yolu açar" Bu hüküm ile Bakara 231. âyette yer alan "Allah'ın âyetlerini hafife almayın" hükmü de hududullah anlamındadır. Allah Teâlâ bir âyette şöyle buyurur:

"Tevbe edenlere, Allah'a kul olanlara, işlerini iyi yapanlara, yollara düşenlere, rüku edenlere, secde edenlere, marufu (Kur'an ölçülerini) isteyenlere, münkere (yanlışa) engel olanlara ve Allah'ın koyduğu sınırları özenle koruyanlara gelince, sen onları da müjdele (onlar da kurtulacaklardır)." (Tevbe 9/112)

Bu âyetle birlikte toplam altı âyette, talak konusu üzerinde titizlikle durmamız emredilmiştir. Hududullah ifadesi, hiçbir konuda talakta olduğu gibi tekrarlanmamıştır. Bu da bu konunun ne kadar önemli olduğunu gösterir.

Talak 1. âyette, boşamanın iddet içinde yapılması emredilmektedir. Bu olmazsa olmaz şarttır. Arkasından kocanın iddeti sayması, eşini evden çıkarmaması, onun da çıkmaması emredilmekte ve şöyle buyurulmaktadır:

“Bunlar Allah’ın sınırlarıdır. Kim Allah’ın sınırlarını aşarsa kendine yazık etmiş olur.”

Bu üç şart yerine getirilmediği taktirde talak geçerli olur ama taraflar kendilerini ciddi sıkıntılara sokmuş olurlar. Çünkü iddetin sonuna kadar erkeğin eşine dönme hakkı vardır. Eğer iddeti saymazsa sürenin bittiğini fark edemediği için bu hakkı kaybedebilir.

İddet süresi içinde koca eşini evden çıkarmazsa anlaşmazlığın çözümü kolaylaşır. Durumu gözden geçirip daha sağlıklı bir sonuca varabilir.

Kadın evden ayrılmazsa o da kocasını ikna etme fırsatını yakalar. Bu süre içinde onun, kocasına karşı davranışlarında tek yasak cinsel ilişkidir. Bu da kocasının kendine olan ilgisini artırır. Koca dönme kararı verir ve bunu şahitlerle tespit ettirirse o yasak da kalkar.

Talak 2, Bakara 229 ve 230’da belirtilen sınırlara uyulmadığı takdirde talak geçersiz olur. O âyetlerin hükümleri kendi yerlerinde gösterilmiştir.

29.6. Eşine Dönme Kararı

Erkeğin eşine dönmesi, kocanın iyi niyetine bağlıdır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: “Eğer kocalar arayı düzeltmek isterlerse, kadınlara iddet içinde dönmeye daha çok hak sahibidirler.”[367] (Bakara 2/228) Yani iddet sonunda dönebileceklerine göre, iddet içinde öncelikle dönebilirler. Ama arayı düzeltme niyeti yoksa, mesela boşamayı şartlarına uygun yaptıktan sonra iddet bitmeden eşine dönüp iddetin kalan kısmında tekrar boşayacak olsa yaptığı dönüş geçersiz sayılır ve iddet süresinin bitiminde eşiyle ilişkisi kesilir.

Eşine zarar vermek veya iddetini uzatmak için de dönemez. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِتَعْتَدُوا وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ.

“Kadınları boşadığınızda bekleme sürelerinin sonuna varırlarsa, ya maruf (Kur’ân ölçüleri) ile tutun ya da maruf ile ayırın.[368] Onları, haklarına

367 Tefsir ve mealler âyete bu anlamı vermezler. Bize göre (وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذٰلِكَ) âyetinin anlamı şöyledir: و بعولتهن احق بردهن في العدة من ردهن في نهايتها “kocaları onlara iddet içinde dönmeye iddet sonunda dönmekten daha çok hak sihibidirler.”

368 Maruf; bilinen ve malum olan şey demektir. Bu bilgi, ya gelenek ve göreneklerden ya da Kitap ve Sünnetten elde edilir. Gelenek ve görenekten elde edilmişse Kitap ve Sünnete aykırı olmaması gerekir. Böyle bir bilgiyi

girip zarara uğratmak için tutmayın.[369] *Bunu yapan, kendini kötü duruma sokar. Allah'ın âyetlerini hafife almayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini aklınızdan çıkarmayın. O, indirdiği kitap ve hikmet ile size öğüt vermektedir. Allah'tan çekinerek kendinizi koruyun. Bilin ki her şeyi bilen Allah'tır. Bilin ki, Allah her şeyi bilir."* (Bakara 2/231)

"Allah her şey için bir ölçü bir standart"[370] koyduğu için buraya kadar anlatılanlar ölçüye uygun olarak yapılan birinci talakı gösterir.

29.7. Talakın Sayısı

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"O talak iki defa olur. Her birinden sonra kadını ya iyilikle tutmak ya da güzellikle ayırmak gerekir. Allah'ın koyduğu sınırlarda duramayacağınızdan korkmanız hariç, onlara verdiklerinizden bir şey almanız size helâl olmaz.[371] *(Ey müminler!) Eşlerin, Allah'ın koyduğu sınırlarda duramayacaklarından siz de korkarsanız, kadının fidye verip kendini kurtarması her ikisi için de günah olmaz. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır; onları aşmayın. Allah'ın koyduğu sınırları aşanlar, yanlış yapan kimselerdir." (Bakara 2/229)*

Âyetteki "O talak iki defa olur" hükmü, Allah'ın, ölçüsünü belirlediği yukarıdaki talakın en fazla iki kere olabileceğini gösterir.

"…Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır, onları aşmayın. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, işte yanlış yapanlar onlardır" hükmü ise bu ölçüye uymayan talakların geçersiz olduğunu gösterir.

Şarta veya belli bir zamanın gelmesine bağlanan talâk çeşitleri de bu ölçüye uymadığından geçersizdir.

Üçüncü boşamada yukarıdaki kurallar geçerli olmaz. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ.

akıl ve din güzel bir bilgi sayar.

369 Evliliği devam ettirmek istemediğiniz halde, sırf serbest kalmalarını engellemek için onları tutmayın.

370 Talak 65/3

371 Ne evlilik devam ederken ne de boşanma sırasında koca, karısına verdiği mehir ve hediyeleri geri alma hakkına sahiptir. Allah Teâlâ bir başka âyette şöyle buyurur: "Ey inanıp güvenenler (müminler)! Kendilerinden hoşlanmadığınız halde kadınlara mirasçı olmaya kalkmanız size helal değildir. Açıkça bir fuhuş yapmadıkça onlara verdiğinizden bir kısmını bile geri almak için baskı yapmayın; onlarla marufa (Kuran ölçülerine) uygun geçinin. Eğer onlardan hoşlanmıyorsanız (bilin ki,) hoşlanmadığınız şeyde bile Allah sizin için birçok hayırlar yaratabilir." (Nisa 4/19)

"Erkek üçüncü defa boşarsa, artık ona helal olmaz[372] *Kadın başka bir eşle evlenir, o da boşarsa o zaman bakarlar, eğer Allah'ın koyduğu sınırlarda duracakları kanaatine varırlarsa, tekrar birbirlerine dönmeleri günah olmaz. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Allah bunları, bilen bir topluluk için açıklamaktadır."* (Bakara 2/230)

Talakın üç ile sınırlanması fıtrata uyar. Çünkü istenmeyen bir işten sonra en çok iki kez özür kabul edilir, üçüncüsünde kabul edilmez. Bunu Musa aleyhisselam ile Hızır olayında da görürüz.

Musa Hızır'a: "Sana öğretilenden bana da bir olgunluk bilgisi öğretmen için seninle gelebilir miyim?" dediği zaman Hızır: "Gel, ama sen benimle beraber olmaya dayanamazsın. İç yüzünü bilmediğin bir şeye nasıl dayanacaksın?" Bana uyarsan, ben sana anlatıncaya kadar hiç soru sorma!" demişti. Musa aleyhisselam iki kere soru sorunca Hızır'a "Eğer bundan sonra sana bir şey sorarsam benimle arkadaşlık etme. Çünkü artık benim tarafımdan beyan edilecek son özür noktasına ulaştın" demişti. Üçüncü soruyu da sorunca Hızır, "İşte bu benimle senin aranı ayırır" demişti.[373] Üçüncüden sonra artık özür kabul edilmez. Tıpkı bunun gibi üçüncü talaktan sonra kocanın özür beyan etme imkânı sona erer ve eşler birbirinden ayrılırlar. Bu da fıtrata uygun bir boşama olur.

Bundan sonra herkes kendi yoluna gider. Bu arada kadın bir başka erkekle evlenir, o erkek ölür veya onu usulüne uygun olarak boşarsa, bu kadın kendini daha önce üç talakla boşamış olan eşiyle yeniden evlenebilir. Bu husus, yukarıdaki âyetin hükmüdür.

Cahiliye Arapları talakı bilirlerdi. Fakat bunun belli bir sayısı yoktu. Koca karısını boşar, iddet esnasında ona döner ve bu işi istediği kadar yapabilirdi. Böylece karısına ne kocalık yapar ne de başkasıyla evlenmesi için onu serbest bırakırdı. İddeti bitse dahi evlenmesini yasaklayabilirdi.[374] İslam, sınırsız talak hakkını üçe indirdi ve ilk ikisinde kocaya iddet içinde dönme hakkı tanıdı. Üçüncü boşamadan sonra bu hakkı tanımadı. Dolayısıyla karısını, âdetten temizlenmişken, ilişkiye girmeden boşayan kişi, bir boşama hakkını kullanmış olur. Süre sonunda ayrılığa karar vermenin bu konuda bir etkisi yoktur. Evliliği devam ettirme kararı verilirse boşama meydana gelmiş fakat evlilik yeniden kurulmuş olur.

372 Erkek üçüncü ve son hakkını da kullanmış olur.
373 Kehf, 18/66-78.
374 Cessas, Ahkâmu'l-Kur'ân, c. II, s. 73; Reşid Rıza, Tefsiru'l-menar, Kahire, c. III, s. 38.

29.8. Üç Talak Konusu

Mevcut mezhepler, doğru talakın yukarıdaki gibi olduğunu kabul ederler ama o ölçülere uymayan talakı geçerli sayarlar. Bunun sebebi, Talak sistemini kurarken Talak Suresinin âyetlerini temel almamaları, diğer âyetlere de şartlı yaklaşmalarıdır. Bu sebeple talakla ilgili âyetleri ve hadisleri büyük ölçüde değerlendirme dışı bırakmışlardır. Bu hususa aşağıda küçük bir örnek verilecektir.

Dört mezhebe göre erkek eşini, adetli iken veya onunla ilişkiye girdiği temizlik döneminde bir talakla boşayabileceği gibi birden fazla talakla da boşayabilir. Eğer eşine; "seni üç talakla boşadım" demişse aynı anda üç talak meydana gelir ve evlilik tamamen sona erer. Şarta veya belli bir zamanın gelmesine bağlanan talâk da geçerlidir. Ne boşama sırasında, ne dönme sırasında ne de iddet bitiminde ayrılırken şahit bulundurma şartı vardır. Erkeğin eşine dönmesi halinde iyi niyetli olup olmadığına da bakılmaz. Bütün bunların Kur'ân'a aykırı olduğu açıktır. Şimdi mezhepleri bu duruma getiren gelişmelere üç talak örneğini verelim.

29.8.1. Nebîmizin Dönemi

İbn Abbâs'ın bildirdiğine göre Abdu Yezîd, karısı Ümmü Rukâne'yi boşamış, Müzeyne kabîlesinden bir kadınla evlenmişti. Kısa bir süre sonra kadın Allah'ın Elçisine gelmiş ve Abdu Yezîd'in iktidarsız olduğunu ima için başından aldığı bir kılı göstererek, onun bana ancak şu kıl kadar faydası olabilir. Benimle onun arasını ayır." demişti.

Allah'ın Elçisi Muhammed aleyhisselam buna öfkelenerek Adamın oğlu Rukâne'yi ve kardeşlerini çağırdı. Sonra orada bulunanlara o iki çocuğu göstererek: "Bunu şu ve şu bakımlardan, diğerini de şu ve şu bakımlardan Abdu Yezîd'e benzer buluyor musunuz?" diye sordu.

"Evet" dediler.

Allah'ın Elçisi Abdu Yezîd'e: "Onu boşa" diye emretti. O da isteneni yaptı.

Sonra, "Önceki eşine; Rukâne'nin annesine dön." dedi.

Abdu Yezîd: "Ey Allah'ın Elçisi! Ben onu üç talakla boşadım." dedi.

"Biliyorum, sen ona dön" dedi ve şu âyeti okudu: *"Ey Nebî! Kadınları boşadığınızda iddetleri içinde boşayın ve iddeti sayın."* (Talak, 65/1)[375]

375 Ebû Dâvûd, Sünen, Talâk, 10.

29.8.2. Sahabe Dönemi

İbn Abbâs'ın bildirdiğine göre Allah'ın Elçisi Muhammed aleyhisselam ve Ebû Bekr devri ile Ömer'in halifeliğinin ilk iki yılında üç talak, bir talak sayılırdı. Hattâb oğlu Ömer: "İnsanlar ihtiyatlı olmaları gereken bir konuda aceleci davranmaktalar. Acaba onu, onların aleyhine geçerli saysak mı?" dedi ve geçerli saydı.[376]

Kaynaklar, bu tarihten sonra fetvaların şaşırtıcı bir şekilde değiştiğini göstermektedir. Yukarıdaki hadisleri rivâyet eden Abdullah b. Abbâs da görüş değiştirmiştir. Mücâhid diyor ki; İbn Abbâs'ın yanındaydım, bir adam geldi, karısını üç talakla boşadığını söyledi. İbn Abbâs bir süre sessiz kaldı. Karısını ona döndüreceğini sandım. Sonra söze şöyle başladı: "Biriniz tutup ahmaklık yapıyor, sonra İbn Abbâs! İbn Abbâs! demeye başlıyor. Allah şöyle buyurmuştur: "Kim Allah'tan korkarsa o ona bir çıkış yolu yaratır." (Talak, 65/2) Sen Allah'tan korkmadın. Ben de sana bir çıkış yolu görmedim. Rabbine isyân etmişsin. Karın senden ayrılmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Ey Nebî! Kadınları boşadığınızda iddetleri içinde boşayın." (Talak, 65/1).[377]

Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Mes'ûd, Ömer b. Abdülaziz ve Mervan b. el-Hakem'in de buna göre fetva verdikleri bildirilmiştir.[378]

29.8.3. Fukaha Dönemi

Hanefî, Şafiî, Malikî ve Hanbelî mezhepleri de bir lafızda verilen üç talakı, üç talak saymışlardır. Yani bir erkek eşine, "seni üç talakla boşadım" dedi mi, ister adetli, ister temiz olsun, ister o temizlik dönemi içinde eşiyle ilişkiye girmiş bulunsun, isterse hiç gerdeğe girmemiş olsun onu üç talakla boşamış olacağını söylemişlerdir.

Bunlardan bir kısmı "الطلاق مرتان O talak iki defa olur." (Bakara 2/229) âyetindeki ال'ın cins için olduğunu iddia etmiştir. Bu; "Erkek karısını en fazla iki kere boşayabilir" demektir. Fakat boşamanın üç defa olduğu konusunda ihtilaf yoktur. Bu sebeple ال'ın cins için olduğunu savunanlar cümlenin yapısını kökten değiştirmek zorunda kalmışlardır. Serahsî şöyle der: "Mubah talakların tamamı iki defadır ve üçüncü defadır."[379] "Üçüncü defadır" ila-

376 Müslim, Sahih, Talâk, 2 (15, 16 ve 17 (1472) nolu hadisler); Nesâî, Sünen, Talâk, 8; Ebû Dâvûd, Sünen, Talâk, 10.
377 Ebû Dâvûd, Sünen, Talâk, 10.
378 Muvatta Talâk, 1.
379 Şemsuddin es-Serahsî, el-Mebsût, c. VI, s. 5.

vesi Bakara 230'daki "Erkek eşini tekrar boşarsa.." hükmünden alınmıştır. Bu hükmü katma mecburiyeti varsa "ال"in cins için olma ihtimali kalmaz. Çünkü الطلاق مرتان isim cümlesidir. Devam ve sübut ifade eder. Arapça bilen herkes burada yapılanın yanlış olduğunu kolayca anlar.

İbn-i Hümam'a göre bu âyet, sünnete uygun talakın iki kere olacağını gösterir. Çünkü üç talakın bir lafızda vaki olacağı yolunda ittifak vardır.[380] Bu görüş de kabul edilemez. Âyetlere aykırı bir ittifak, âyeti etkilemez.

Birçok fakih, الطلاق مرتان âyetindeki مرة = merra kelimesinin bir zaman dilimini gösterdiğini söylemiştir. Haneffîlerden el-Kâsânî'nin sözleri şöyledir: Allah Teâlâ'nın "O talak iki keredir" sözü, iki defadadır, demek olur. Biri diğerine iki dirhem verse, iki defada vermedikçe iki kere verdi, denemez. Âyetin zahiri haber cümlesi olmakla birlikte emir cümlesi anlamındadır. Çünkü ona zahiri anlamını yüklemek, haberinin âyete ters düşmesi ihtimali olmayan (zatın) ona ters düşmesine yol açar. Çünkü bazen birden fazla talak bir arada verilir. Haber cümlesinin emir yerine kullanıldığı da olur.[381] Nitekim "Boşanmış kadınlar kendi başlarına (üç kur /temizlik dönemi) beklerler…"[382] âyeti "… beklesinler" anlamında; "Anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler"[383] âyeti de "… emzirsinler" anlamınadır. Böyle başka âyetler de vardır. Burada da öyledir; sanki Allah Teâlâ "onları boşamak istediğiniz zaman iki defada boşayın" demiştir. Ayrı ayrı boşamanın emredilmesi bunların bir arada yapılmasının yasaklanması demektir. Çünkü ikisi birbirine zıttır. O zaman talakları birleştirmek haram veya mekruh olur.[384]

Bu konuda Nebîmize dayandırdıkları tek söz, onun talakların ayrı ayrı olmasını emrettiğidir. Diyorlar ki, ayrı yapılmasını emir, birleştirmeyi yasaklamadır. Bu da talakları birleştirmenin haram veya mekruh olduğunu gösterir.[385] Yani haram veya mekruh olmakla birlikte geçerli olur.

Talakları birleştirmeyi Allah ve Resulü yasaklamış, fakihler ise "yasaktır ama geçerlidir" demişlerdir. Bu tavrın kabul edilebilir bir yanının olmadığı açıktır.

Tefsirler de ne مرة (merra) kelimesi üzerinde durmuşlar, ne de Bakara 229 ile Talak Suresi arasında ilişki kurmuşlardır.[386]

380 Kemal b. el-Hümam, Muhammed b. Abdilvahid es-Sivasi (ö. 681 h.) Şerhu fethi'l-kadir, Daru'l-Firk Beyrut, c. IV, s. 70.

381 Kasânî'nin ibaresi şöyledir: (وقد يخرج اللفظ مخرج الخبرعلى إرادة الجمع) doğrusu şöyle olmalıdır: (وقد يخرج الخبر مخرج الأمر) Tercüme buna göre yapılmıştır.

382 Bakara 2/228

383 Bakara 2/233.

384 el-Kasani, el-Bedaiu's-sanai', c. III, s. 94.

385 el-Kasani, el-Bedaiu's-sanai', c. III, s. 94.

386 Ulaşabildiğim tefsirler, birbirinin tekrarı gibidir. Kurtûbî, İbn Kesîr, Kadı Beydâvî, Ebû's-Suûd ve Fethü'l-kadîr

Şimdi bu görüşlerin tutarsızlığını bir başka açıdan görmeye çalışalım:

"الطلاق مرتان O talak iki defa olur" (Bakara 2/229) âyetinde defa diye tercüme edilen مرة kelimesi, zaman dilimi "جزء من الزمان cüz'ün mine'z-zaman" anlamı içerir.[387] Talak 1. âyet, bunun iddet süresi kadar olduğunu açıklamıştır. Koca karısını, bu süre içinde, ancak bir kere boşayabilir. İkinci âyet şöyledir:

"Kadınlar sürelerinin sonuna vardıkları zaman onları ya iyilik (maruf) ile tutun veya iyilikle ayırın..." (Talak 65/2)

Dolayısıyla kadını, bir iddet süresi içinde birden fazla boşamak mümkün değildir.

Sonuç olarak fıkıh kitaplarında yer alan talakla Kur'an'da yer alan ve Nebîmiz tarafından uygulanan talak arasında hiçbir ilgi yoktur.

tefsirleri bunların başlıcalarıdır.

387 Müfredât, مر mad., Besâir, c. IV, s. 490.

30. KONU

İFTİDÂ
(Kadının Boşanma Hakkı)

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ.

"…(Ey müminler!) Eşlerin, Allah'ın koyduğu sınırlarda duramayacaklarından siz de korkarsanız, kadının fidye verip kendini kurtarması her ikisi için de günah olmaz. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır; onları aşmayın. Allah'ın koyduğu sınırları aşanlar, yanlış yapan kimselerdir." (Bakara 2/229)

Evliliğin yürümeyeceği endişesine kapılan kadın, durumu yetkililere bildirir. Onlar da aynı endişeyi duyarlarsa kadına iftidâ yetkisi verirler. Kadın, ayrılmaya karar verirse, kocasından aldığını geri verir. Âyette geçen, "Onlara verdiklerinizden..." ifadesi, kadının kocasından aldığı mehrin tamamı olarak anlaşılabileceği gibi, bir kısmı olarak da anlaşılabilir. Bunlardan ne kadarının geri verileceğine yetkililer karar verirler. Kocanın suçu yoksa tamamını geri vermek gerekir.

Yetkili makam mahkemedir. Mahkemenin olmadığı yerde hakeme başvurulur. Mahkeme de işi hakeme havâle edebilir. Aşağıdaki örneklerde kadın, Nebîmize ve halife Ömer'e başvurmuştur.

Ensar'dan Sehl'in kızı Habîbe, Sâbit b. Kays ile evliydi. Bir gün Nebîmiz sabah namazına çıkmıştı. Habîbe'yi, alaca karanlıkta kapısının önünde buldu. "Sen kimsin?" dedi. "Sehl'in kızı Habîbe'yim" diye cevap verdi. "Neyin var?" dedi. "Sâbit ile birlikte olamayacağım" dedi. Kocası Sâbit gelince Nebî ona: "İşte Habîbe! Allah ne vermişse söyledi." dedi. Habîbe dedi ki: "Ey Allah'ın Elçisi, onun bana verdiklerinin hepsi duruyor." Allah'ın Elçisi Sâbit'e dedi ki; "Al o malı ondan". O da aldı ve Habîbe ailesinin yanında oturdu.[388]

Konu ile ilgili farklı rivâyetler şöyledir:

"Sâbit b. Kays'ın eşi dedi ki: Onu ahlak ve din yönünden suçlamıyorum ama Müslüman olduktan sonra nankör olmak istemem. Elimde değil,[389] ondan nefret etmekten kendimi alamıyorum.[390] Allah'tan korkmasam yanıma geldiğinde yüzüne tükürürüm."[391]

388 el-Muvatta, Talak 11.
389 Buhârî, Talâk 13.
390 İbn Mace, Talak 22.
391 İbn Mace, Talâk 22.

“Habîbe, Nebîmizin komşusu idi. Sâbit onu dövmüştü.[392] O, sert mizaçlı biri idi.[393] O kocasından olabildiğince nefret ediyor ama kocası onu çok seviyordu.”[394]

“Allah’ın Elçisi; “Sana verdiği bahçeyi iade eder misin?” dediğinde Habîbe, fazlasını dahi verebileceğini söyledi. Allah’ın Elçisi: “Fazlasına hayır, fakat bahçesini verirsin” dedi.”[395]

Ömer b. el-Hattab’a kocasını şikâyet eden bir kadın geldi. Kadın, içerisinde saman (çer-çöp) bulunan bir eve hapsedildi ve geceyi orada geçirdi. Sabah olduğunda Ömer gecesinin nasıl olduğunu sordu. Kadın “Böyle parlak bir gece geçirmedim” dedi. Bunun üzerine Ömer, kocası hakkındaki düşüncesini öğrenmek istedi. Kadın onu övdü ve ardından “O yok mu o!? Fakat elimden başka bir şey gelmiyor!” dedi. Bunun üzerine Ömer iftidâ hususunda ona izin verdi.[396]

Ömer, kadının kocasıyla birlikte yaşayıp yaşayamayacağını anlamak istemişti. Gerek Nebîmiz gerekse Ömer, nefretin nedenini sormamıştır.

Şu âyet, iftidâ konusuna açıklık getirmektedir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آَمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ وَآَتُوهُمْ مَا أَنْفَقُوا وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ إِذَا آَتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ وَاسْأَلُوا مَا أَنْفَقْتُمْ وَلْيَسْأَلُوا مَا أَنْفَقُوا ذَلِكُمْ حُكْمُ اللَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ.

“Ey inanıp güvenenler (Müminler)! Mümin kadınlar hicret ederek size gelirlerse onları imtihandan geçirin. Onların imanlarını en iyi Allah bilir. Eğer mümin olduklarını anlarsanız, onları kâfirlere geri çevirmeyin. Bu kadınlar onlara helal olmazlar. Onlar da bunlara helal olmazlar. Onların bunlara harcadıklarını geri verin. Bu kadınların mehirlerini kendilerine verdiğiniz zaman, onlarla evlenmenize engel yoktur. Ayrılmak isteyen kâfir kadınları engellemeyin; onlara harcadığınızı isteyin. Onlar da harcadıklarını istesinler. Bu, Allah’ın size hükmüdür; aranızda o hükmeder. Allah bilir, doğru karar verir.” (Mümtahine 60/10)

392 Darimi, Talâk, 7.

393 Muhammed İbn Sa’d, et-Tabâkâtu’l-kübrâ, Beyrut, tarihsiz., c. VII, s. 445. (Ârim b. Fadl Hammad İbn Zeyd’den tahdisen, o Yahya b. Said b. Kays b. Amr b. Sehl’den nakledilmiştir.)

394 Kurtubî, el-Cami’ li-Ahkâmi’l-Kur’ân, c. III, s. 95.

395 eş-Şevkânî, Ebu Abdillah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlânî, Fethu’l-kadir el-câmi’ beyne fenney er-rivâye ve’d-dirâye, Beyrut tarihsiz., c. I, s. 240.

396 Malik b. Enes, el-Müdevvenetü’l-kübrâ, Mısır tarihsiz. c. I, s. 341.

Nebîmizin Mekkeli müşriklerle yaptığı Hudeybiye antlaşmasının maddelerinden biri şöyleydi: "Senin dininden de olsa, bizden hangi adam sana gelirse bize geri göndereceksin." Sonra Hudeybiye'de bir grup Mekkeli Müslüman kadın çıka geldi. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.[397] Antlaşma şartında "adam" diye tercüme ettiğimiz (رجل = racul, erkek) kelimesi vardı. Kadınlar o kapsama girmediğinden Nebîmiz, âyetteki şartlara uyan o kadınlarla biat etti ve onları geri çevirmedi.[398]

Âyet, evli olduğu halde, inançları sebebiyle kaçıp Müslümanlara sığınan kadınları konu etmektedir. Onların bu tavırları, kocalarından ayrılmaya karar verdiklerini gösterir. Yoksa bu kararı vermediği için Mekke'de kalan Müslüman hanımlar da vardı. Hudeybiye ile ilgili olarak Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

وَلَوْلَا رِجَالٌ مُؤْمِنُونَ وَنِسَاءٌ مُؤْمِنَاتٌ لَمْ تَعْلَمُوهُمْ أَنْ تَطَئُوهُمْ فَتُصِيبَكُمْ مِنْهُمْ مَعَرَّةٌ بِغَيْرِ عِلْمٍ لِيُدْخِلَ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا.

"Ayetleri görmezlikten gelenler de onlar; sizin Mescid-i Haram'a girmenize, bekletilen kurbanların varacağı yere ulaşmasına engel olanlar da onlardır. Onların arasındaki tanımadığınız mümin erkekler ile mümin kadınları bilmeden çiğneme ve ondan dolayı üzüntü çekme ihtimaliniz olmasaydı (Mekke'yi fethederdiniz). Ama Allah, doğru tercihte bulunanları ikramı ile kuşatmak için böyle yaptı. Eğer ayrılmış olsalardı onlardan kendini doğrulara kapatanları acıklı bir azaba çarptırırdı" (Fetih 48/25)

Mümtahine 10. âyeti bölümler halinde inceleyelim:

1- *"Müminler! Mümin kadınlar hicret ederek size gelirlerse onları imtihandan geçirin. Onların imanlarını en iyi Allah bilir. Eğer mümin olduklarını öğrenirseniz, onları kâfirlere geri çevirmeyin. Bunlar, onlara helal olmazlar. Onlar da bunlara helal olmazlar."*

Burada önemli bir husus daha vardır: Ne bu âyet, ne bakara 229, ne de Habîbe hadisi, iftidâda bulunan kadına iddet bekleme görevi yükler. Boşanmada iddet emri, birinci ve ikinci talaktan sonradır. Bu, ailenin yeniden kurulması için alınmış bir tedbirdir, yoksa kadının rahminde çocuk olmadığını tespit değildir. Bu tespit bir tek Âdet ve temizlik süresi ile yapılabilir. Buna istibra denir. İftidâ da gerekli olan da budur.

397 Buhârî Şürut, 15.

398 Ebubekr Ahmed b. el-Hasen b. Ali el-Beyhâqî, es-Sunen'ul-Kubrâ (el-Cevher'un-nakiy ile birlikte) Mısır 1344, c. IX, s. 218 (Toplam 10 cilt); Safiyyurrahman el-Mubarekfûrî, er-Rahîk'ul-mahtûm, Beyrut, 1408/1988, s. 314.

Bu âyet, devletler hususi hukuku ile ilgili hükümler de içermektedir. Âyette Müslüman kadınlara tanınan hakların aynısı, Müslümanların nikâhı altında bulunan müşrik kadınlara da tanınmıştır. Bunu âyetin diğer bölümlerinden öğreniyoruz.

Âyette Geçen

ولا تمسكوا بعصم الكوافر

İnkârcı kadınların ismetlerine yapışmayın." ifadesindeki (ısam=عصم), (ısmet=عصمة)'-in çoğuludur. Ismet Arapçada engelleme ve koruma anlamlarına gelir.[399] Kadın, kocanın koruması altındadır. Bu sebeple onun, bazı davranışlarına engel olabilir. Burada Müslüman kocadan ayrılıp Mekke'ye gitmek isteyen kâfir kadın konu edilmektedir. "İnkârcı kadınların ismetlerine yapışmayın" emri, bu kadınlara engel çıkarmayın, anlamına gelir. Konunun devleti ilgilendiren tarafı da vardır. Dolayısıyla âyet, "o kadınların ülkeyi terk etmesine engel olmayın" anlamına da gelebilir. Ömer, bu âyetin indiği gün, iki müşrik karısını serbest bırakmıştı. Onlar Mekke'ye gitti ve biri Ebû Süfyan ile diğeri de Safvân b. Umeyye ile evlendi.[400] Ebû Süfyan Mekke'nin fethi sırasında, Safvân b. Umeyye ise Huneyn savaşından sonra Müslüman oldu.[401]

Kâfir kadının Müslüman koca ile yaşamak istememesi bir iftidâ talebidir. Bu talebin sonuçlanması, kocasından aldığını iade etmesine bağlıdır. Âyetin ilgili hükmü şöyledir:

"Onlara harcadıklarınızı isteyin."

Bu kadınlar, Müslüman kocalarından aldıkları mehirleri iade edince, Habîbe gibi serbest kalırlar.

"Onlar da kendi harcadıklarını istesinler."

Nasıl Müslümanlar yaptıkları harcamayı istiyorlarsa, müşrikler de kendi harcamalarını isteyebilirler. Yani onlara böyle bir talep hakkı tanınır.

399 el-Firûzâbâdî, el-Besâir, عصم mad.

400 Buhârî Şürut 15. Buhârî, Ömer'in karısını boşadığını yazar. Biz, o kelimeyi "serbest bıraktı" diye tercüme ettik. Çünkü hadis rivâyet edenler, duydukları kelimeleri değil, o kelimelerin zihinlerinde bıraktığı anlamı nakledeler. Buhârî hadis öğrenimine hicrî 205 yılında başlamıştır. Ölümü 256'dır. Yani olay ile kendi arasında en az 220 yıl vardır. Daha önce görüldüğü gibi sahabe döneminden sonra iftidâ unutulmuş, yerini muhâlaa almıştır. Böyle bir ortamda hadis nakleden kişilerin karı-koca arasındaki her ayrılığı boşama diye algılamaları normaldir. Ayrıca Bakara 228, eşinden talak yoluyla ayrılan erkeğin, ona verdiklerini almasını yasaklamaktadır. Mumtahine 10. âyet ise geri almayı emretmektedir. Bunun talak olmadığı bu açıdan da açıktır.

401 Muvatta Nikâh, 20.

Müslümanların müşrik eşleri kaçıp kendi dindaşlarının yaşadığı ülkeye sığınır da kocaları onlardan, yaptıkları harcamayı alamazlarsa onlar için aşağıdaki hüküm uygulanır:

وَإِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ فَآتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَاجُهُمْ مِثْلَ مَا أَنْفَقُوا.

“Eşlerinizden biri kâfirlere kaçar, sonra o kafirleri yenerseniz eşleri kaçıp gitmiş olanlara (alacağınız ganimetten) harcadıkları kadar ödeme yapın. İnandığınız Allah’tan çekinerek kendinizi koruyun.” (Mümtahine 60/11)

Sonuç olarak âyetler, kadına evliliği sona erdirme hakkı tanımış, Nebîmiz, uygulamasıyla konuya açıklık getirmiştir.

31. KONU

NİKÂHIN DENETLENMESİ

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فَلا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ.

"Koca adaylarıyla marufa uygun olarak anlaştıkları taktirde evlenmelerine engel olmayın." (Bakara 2/232)

Âyetteki "**kocaları**" kelimesi, koca adayları anlamında mecazdır. Çünkü kadın kocasıyla zaten evli olur.

Bir başka âyette Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ.

"(Kocası ölen kadınlar) Sürelerinin sonuna vardıklarında, (kadınların) kendileri için marufa uygun olarak yaptıkları şeyin size bir günahı olmaz." (Bakara 2/234)

Bu kadının yapacağı en önemli iş yeniden evlenmesidir.

Nikâh için kadın ile erkeğin anlaşmaları yeterli görülmez. Bu konuda her toplum, kendi inancına, gelenek ve göreneklerine göre kurallar koymuştur. Âyetlerdeki "**maruf**" bunların Kur'ân'a aykırı olmayanı anlamındadır. Eski Araplarda kız, babasından veya velisinden istenir, mehri[402] verilir ve nikâhı kıyılırdı.[403] Hıristiyanlar nikâhı kilisenin, Yahûdiler havranın gözetiminde kıyarlar. Laik toplumlarda nikâh, yetkili makamın izni ve gözetimi ile kıyılır.

Âyetler, kadının marufa uygun kararına engel olmayı yasaklamaktadır. Maruf; bilinen ve malum olan şey demektir. Bu bilgi, ya gelenek ve göreneklerden ya da Kitap ve Sünnetten elde edilir. Gelenek ve görenekten elde edilmişse Kitap ve Sünnete aykırı olmaması gerekir. Böyle bir bilgiyi akıl ve din güzel bilgi sayar. Kur'ân ve Sünnette konu ile ilgili hükümler vardır. Allah'ın Elçisi Muhammed aleyhisselamın sözleri, marufa uygunluğu velinin denetleyeceğini gösterir. O, şöyle demiştir:

"Velisiz nikâh olmaz."[404]

"Hangi kadın, velisinin izni olmadan nikâhlanırsa onun nikâhı batıldır, onun nikâhı batıldır, onun nikâhı batıldır. Erkek onunla ilişkiye girmişse

402 Mehir, evlenme sırasında erkeğin eşine vermeyi üstlendiği maldır.
403 Buhâri Nikâh 36.
404 Tirmîzî Nikâh; İbn Mace Nikâh 15; Ahmed b. Hanbel, Müsned c. VI, s. 260.

bu ilişkiye karşılık kadının mehir alma hakkı vardır. Eğer anlaşamazlarsa sultan (yetkili kişi) velisi olmayanın velisidir.”[405]

Veli, isteyip istemediğine bakmaksızın, bir başkasını bağlayıcı karar alma ve uygulama yetkisini sahip kişidir. Bu yetkiye velâyet denir.[406]

Hizam adında bir kişi, dul kızı Hansâ’yı nikâhlamıştı. Kız bu evliliği istemiyordu. Allah’ın Elçisi Muhammed aleyhisselama geldi ve durumu anlattı. O da babasının kıydığı nikâhı geçersiz saydı. Sonra kadın Ebû Lübâbe b. Abdi’l-munzir ile nikâhlandı.[407]

أَخْبَرَنَا زِيَادُ بْنُ أَيُّوبَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ غُرَابٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا كَهْمَسُ بْنُ الْحَسَنِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ عَائِشَةَ: أَنَّ فَتَاةً دَخَلَتْ عَلَيْهَا فَقَالَتْ: إِنَّ أَبِي زَوَّجَنِي ابْنَ أَخِيهِ لِيَرْفَعَ بِي خَسِيسَتَهُ وَأَنَا كَارِهَةٌ، قَالَتْ: اجْلِسِي حَتَّى يَأْتِيَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرَتْهُ، " فَأَرْسَلَ إِلَى أَبِيهَا فَدَعَاهُ، فَجَعَلَ الْأَمْرَ إِلَيْهَا، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَدْ أَجَزْتُ مَا صَنَعَ أَبِي، وَلَكِنْ أَرَدْتُ أَنْ أَعْلَمَ أَلِلنِّسَاءِ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ

Bir bakire kız Aişe’nin yanına geldi. “Babam beni kardeşinin oğluyla evlendirdi ki, benimle kendi konumunu yükseltsin. Ama ben bundan hoşlanmıyorum.” dedi. Aişe, “Allah’ın Elçisi gelinceye kadar otur.” dedi. Allah’ın Elçisi geldi. Kız durumu ona anlattı. O, hemen babasına bir adam gönderip çağırttı. O konudaki yetkiyi kıza verdi. Kız dedi ki:

“Ey Allah’ın Elçisi! Aslında ben babamın yaptığına izin vermiştim ama bu konuda kadınların bir hakkı var mı, yok mu; öğrenmek istedim.”[408]

Birçok yerde kızlar, nikâh akdinin tarafı olmaktan hoşlanmazlar. Bazen kızın, evliliğe onay verip vermediğini öğrenmek bile zor olabilir. Nebî aleyhisselamın konu ile ilgili sözleri şöyledir:

“Dul kadın, kendisi ile ilgili olarak velisinden daha çok hakka sahiptir. Bakirenin onayı alınır. Dendi ki, “Ey Allah’ın Elçisi, bakire konuşmaktan utanır.” Dedi ki, “Onun susması onay vermesi demektir.”[409]

“Dul, kendi ile ilgili açık konuşur. Bakirenin susması onay vermesi demektir.”[410]

405 Ebû Dâvûd Nikâh 20; Tirmîzî Nikâh 14; İbn Mace Nikâh 15; Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. VI, s. 66.
406 Şemsuddin es-Serahsî, el-Mebsût, c. XVI, s. 124, Bâbü men lâ tecûzü şehâdetühü; Kasım b. Abdullah Ali, Enîsu’l-fukahâ fi ta’rifâti’l-elfâzi’l-mütedâvile beyne’l-fukahâ, Thk. Ahmed b. Abdurrezzak el-Kubeysi, Cidde, 1406/1986, s. 148.
407 Ebû Dâvûd Nikâh 26; İbn Mace Nikâh 12; Nesâî Nikâh 35; (Metin İbn Mace’nindir. Hansâ ismi Ebû Davûd ve Nesâî’de geçmektedir.)
408 Nesâî Nikâh 36; İbn Mace Nikâh 12; Ebû Dâvûd Nikâh 26; Ahmed b. Hanbel, Müsned c. VI, s. 136. (Metin Nesâî’den alınmıştır.)
409 Müslim Nikâh 66, 67, 68; Ebû Dâvûd Nikâh 26; İbn Mace Nikâh 11; Nesâî Nikâh 33, 34.
410 İbn Mace Nikâh 1872.

Meşhur mezhepler, âyet ve hadislere önyargılı yaklaşmış ve farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Hanefî mezhebi, hürriyetçi yaklaşımla, velinin izni olmadan evlenilebileceğini ileri sürmüştür.[411] Malikî, Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri ise gelenekçi yaklaşımla veliyi nikâhı denetleme konumundan nikâha taraf olma konumuna çıkarmışlardır. Onlara göre veli, kadın adına nikâha taraf olmazsa nikâh kıyılamaz. Kadın nikâhta ne kendini ne de başkasını temsil edebilir. Velisinden başkasını vekil etme yetkisi de yoktur. Baba bâkire kızını, ona sormadan evlendirebilir.[412] Zahirî mezhebi de hadisleri öne alan bir yaklaşım sergilemiştir. Buna göre "kadın ister bakire ister dul olsun, velisinin izni olmaksızın evlenemez. Velileri izin vermezse onu yetkili bir kimse evlendirir. "Bakirenin nikâhı, babayla kızın görüşlerinin aynı kişi üzerinde birleşmesi halinde kıyılabilir."[413]

Şimdi bu görüşlerin dayandırıldığı delillere bakalım:

31.1. Hanefî Mezhebinin Delilleri

Mezhepte Ebû Hanîfe'nin görüşü esas alınmıştır. Onun görüşü, şu üç âyete dayandırılmıştır:

فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ

"Erkek üçüncü defa boşarsa, artık ona helal olmaz..." (Bakara 2/230)

فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ

"(Kocası ölen kadınlar) Sürelerinin sonuna vardıklarında, (kadınların) kendileri için marufa uygun olarak yaptıkları şeyin size bir günahı olmaz."[414]

فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ

"...(o kadınların) koca adaylarıyla marufa uygun olarak anlaştıkları taktirde evlenmelerine engel olmayın." Âyetlerde kadın, nikâh fiilinin faili olduğu için Ebû Hanîfe onu, nikâhın tarafı saymış ama son iki âyetteki marufa uygunluk şartını dikkate almamıştır. Bu da ilgili hadislerin değerlendirme dışı kalmasına ve üçüncü âyet için şu yoruma yol açmıştır: "Âyetteki engelleme, fiilî engelleme, yani kadını eve hapsedip evlenmesine engel

411 Serahsî, el-Mebsût, c. V, s. 13. Ömer Nasuhi Bilmen, Hukukı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu, İst. 1967, c. II, s. 49. Paragraf 175 (Bilmen burada veliyy-i akreb ifadesini kullanmaktadır. Baba ve dedenin veliyy-i akreb olduğu açıktır.)

412 İbn Kudâme, el-Muğnî, c. VII, s. 5.

413 İbn Hazm, Ali b. Ahmed b. Said, Beyrut 1988, el-Muhallâ, c. IX, s. 25-38.

414 Bakara 2/234.

olmadır. Hitap kocalaradır. Çünkü âyetin başında, *"Kadınları boşadığınız zaman..."* ifadesi geçmektedir.[415]

Bazı kocalar, boşadıkları kadınların evlenmelerine engel olduklarından bu açıklama doğru gözükmektedir. Ancak engelleme, kocaya karşı da olabileceğinden değerlendirme eksiktir. Ayrıca iddetini tamamlayan kadının kocası ile ilişkisi kesilir. Yapacağı yeni evliliği denetleme görevi de ona düşmez. Bu sebeple Ebû Hanîfe'nin değerlendirmesine katılmak zordur.

Hanefîler, velisinin onayını almadan evlenen kadınlarla ilgili şöyle derler: Kadın, izin almadan evlenmişse bakılır; kocası kendine denk ve aldığı mehir kendi seviyesindeki kadınların mehrinden (mehr-i misil[416]) az değilse velilerin bu evliliğe itiraz hakları olmaz. Kadın, kendine denk olmayan bir koca ile evlenirse velilerini sıkıntıya sokar. Sıkıntıdan kurtulmak için, onların evliliğe itiraz hakları doğar. Bu, velilere tanınmış bir haktır. Kadın onların bu hakkını düşüremez.[417]

Kadının aldığı mehir, mehr-i mislinden azsa veliler; mehrin artırılmasını veya eşlerin ayrılmasını isteyebilirler. Çünkü onlar, mehrin fazlalığı ile övünür, azlığından utanırlar. Bir de bu, o kabilenin kadınlarını zarara sokar. Çünkü bundan sonra onlardan kim, mehir belirlemeden evlense, onun mehri bu kadının mehrine göre belirlenir. Kabilenin kadınlarının hakkını erkekler koruyacağından itiraz hakkı erkeklere tanınır.[418]

Dikkat edilirse bu konuda dayandıkları bir âyet veya hadis yoktur.

31.2. Malikî, Şafiî ve Hanbelîlerin Delilleri

Bu üç mezhep, konuyla ilgili âyet ve hadisleri, geleneğe göre yorumlamışlardır. Araplarda kız, babasından veya velisinden istenir, mehir verilir ve nikâh kıyılırdı.[419] Erkek nikâhın tarafı olur ama kadın olamazdı. Onun yerine velisi geçerdi. Onlar bu konuda şu âyete dayanmışlardır:

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ

"Kadınları boşadığınızda bekleme sürelerinin sonuna varırlarsa, koca adaylarıyla marufa uygun olarak anlaştıkları taktirde evlenmelerine engel olmayın."[420]

415 Serahsî, el-Mebsût, c. V, s. 11-12.
416 Mehr-i misil, kendine denk kadınların aldığı mehirdir.
417 Serahsî, el-Mebsût, c. V, s. 13.
418 Serahsî, el-Mebsût, c. V, s. 14.
419 Buhari Nikâh, 36.
420 Bakara 2/232.

Diyorlar ki; söz konusu âyette geçen (عضل = adl, engel olma), (الإمتناع من تزويجها = *el-imtina' min tezvîcihâ*, kadını evlendirmekten kaçınma) anlamındadır. Bu da kadını evlendirmenin veliye bırakıldığını gösterir.[421] Yukarıdaki ön kabul olmasaydı âyeti böyle anlayamazlardı. Çünkü âyet, "... *kocalarıyla nikâhlanmalarına engel olmayınız"*[422] şeklindedir. Engel olma, bir kişinin yapabileceği bir konuda olur. Nikâh fiilinin faili kadındır. Bu, kadının nikâhın tarafı olması demektir. Bir işi engelleme başka, yapmaktan kaçınma, başkadır. Engel olmayı, kaçınma diye tercüme etmek, âyetin anlamını değiştirmek olur.

Ayrıca bir de şöyle diyorlar: "أن ينكحن أزواجهن = en yenkihne ezvâcehunne, kocalarıyla nikâhlanmaları..." ifadesinde kadının fail olması, nikâha konu olmasından dolayıdır. Kadın nikâhın tarafı olamadığına göre, kadının veli veya vekil olarak bir tek kişiyi bile evlendirmesi caiz olmaz.[423]

Kadını nikâh fiilinin faili yapan Allah Teâlâ, konusu yapan da Arap geleneğidir. Gelenek esas alındığı için Allah'ın açık sözü mecaz sayılmış, yanlış üzerine yanlış yapılmıştır.

Kadını nikâhın konusu sayanlar, alınan mehri onun bedeli gibi görmüş, evlenmeden boşanmaya kadar bütün sistemlerini bu anlayış üzerine kurmuşlardır. Bu mezheplerden hiç biri iftidâyı, yani kadının evliliği sona erdirme hakkını kabul etmemiş, onun yerine, muhâlaa adını verdikleri bir sistem geliştirmişlerdir. Muhâlaa, kadının kocasına vereceği bir mal karşılığında kocanın evliliği sona erdirmesidir. Muhâlaa ile ilgili görüşler, konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Şâfiîlerden Şirbînî şöyle diyor:

"Erkek, bir bedel karşılığı kadından yararlanma hakkına sahip olunca bu hakkı bir bedel karşılığı elinden çıkarabilir. Muhâlaanın câiz olmasının sebebi budur. Bu tıpkı alım-satım gibi olur. Nikâh, satın almaya, muhâlaa ise satmaya benzer."[424]

İbn Teymiyye, muhâlaanın Talak olmadığını ispat için şöyle demiştir:

"Muhâlaa, kadının kendini kocasından kurtarmasıdır. Tıpkı esirin kendini esaretten kurtarmasına benzer. Bu, üç Talaktan sayılmaz... Dört mezhebin imamlarına ve cumhura göre esir için fidye vermekte olduğu gibi bu işlemi kadının dışında bir başkası yapabilir. Yabancı bir kişi, esiri azat etmesi için esir sahibine onun bedelini verebilir. Bu sebeple kişinin maksadı, esir için

421 İbn Kudâme, el-Muğnî, c. VII, s. 338.
422 Bakara 2/232.
423 İbn Kudâme, el-Muğnî, c. VII, s. 338.
424 eş-Şirbînî, Muhammed el-Hatib, Muğni'l-muhtac ilâ ma'rifeti maânî elfâzi'l-minhâc, Mısır 1958, c. III, s. 262.

fidye öder gibi kadını, kocasının boyunduruğundan kurtarmaksa ödeme yaparken bunu şart koşmalıdır... Çünkü muhâlaa bedeli, kadını kocasına esir olmaktan kurtarmak ve onun kadın üzerindeki hâkimiyetini ortadan kaldırmak için verilir. Yoksa bu, kadının, kendi üzerindeki hâkimiyeti kendi eline alması için değildir."[425]

Bunlar kadına, esir kadar bile değer vermemişlerdir. Çünkü esir hürriyete kavuşunca kendi üzerinde hâkim hale gelir. Ama onlara göre kadın, kocanın hâkimiyetinden çıkınca velinin hâkimiyeti altına girer. Kadın, satılık mal olamayacağı için onu nikâhın konusu sayıp mehri mal bedeli gibi görmek, kabul edilemez. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ.

"…Kur'ân ölçülerine (mârufa) göre kadınların erkekler üzerindeki hakkı, erkeklerin kadınlar üzerindeki hakkı ile aynıdır." (Bakara 2/228)

Âyete göre kadın, kocanın esiri gibi görülemez. Çünkü esirle efendi arasında denk haklardan bahsedilemez.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: **"Kadınlara mehirlerini gönül rızası ile verin."**[426] "**Mehirler**" diye tercüme edilen "**Sadukât**" "**Saduka**"nın çoğuludur. Kelimenin kökü sıdk, yani doğru sözlü olmak, sözü özüne uymaktır.[427] Erkekler evlendikleri kadınlara değer verdiklerini söylerler. Bir miktar malı mehir olarak vermek, bu iddianın ispatı olur. Âyette bir de "**gönül rızası**" diye tercüme edilen "**nihle**" vardır. "**Nihle**" karşılıksız ikram anlamınadır.[428] Bütün bunlara göre mehir, bir şeyin bedeli olamaz.

Âyetlere şartlı yaklaşınca hadisler arasında ayırımcılık kaçınılmaz olmuş, şu hadis görülmemiştir:

Bir bakire kız Aişe'nin yanına geldi ve "Babam beni kardeşinin oğluyla evlendirdi ki, benimle kendi konumunu yükseltsin. Ama ben bundan hoşlanmıyorum." dedi. Aişe, "Allah'ın Elçisi Muhammed aleyhisselam gelinceye kadar otur." dedi. Allah'ın Elçisi geldi. Kız durumu anlattı. O, hemen babasına bir adam gönderip çağırttı. O konuda yetkiyi kıza verdi. Kız dedi ki:

"Ey Allah'ın Elçisi! Aslında ben babamın yaptığına izin vermiştim ama istedim ki, bu konuda kadınların bir hakkı var mı, onu öğreneyim."[429]

425 İbn Teymiyye, Mecmûu'l-fetâvâ, Haz: Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım el-Âsımî, Suûdî Arabistan, 1398/1978 c. XXXII, s. 306-307.
426 Nisa 4/4.
427 İsfehâni, Müfredât, صدق mad.
428 Müfredât, نحل mad.
429 Nesâî Nikâh 36; İbn Mace Nikâh12; Ebû Dâvûd Nikâh 26; Ahmed b. Hanbel Müsned c. VI, s. 136. (Metin

Üç mezhebin delil aldıkları şu hadiste de nikâh fiilinin faili kadındır.

“Hangi kadın, velisinin izni olmadan nikâhlanırsa onun nikâhı batıldır, onun nikâhı batıldır, onun nikâhı batıldır.”[430]

Şu görüşleri kabul etmek de imkânsızdır: Malikî Mezhebine göre baba, bakire kızını zorla evlendirebilir. Koca ister kör, ister şimdiki veya gelecekteki durumuna bakılınca kızdan kötü olsun, ister çirkin bulunsun, isterse kızın mehri bir kantar altın iken o, bir çeyrek dinarla evlendirmiş olsun fark etmez. Kız, 60 veya daha yukarı yaşta ve evlenmesi velisi tarafından engellenmiş de olabilir. Yeter ki koca, yumurtaları ve erkeklik organı kesilmiş veya organı olmakla birlikte meni gelmeyecek şekilde yumurtaları çıkarılmış olmasın. Sahih görüşe göre bu durumda baba, kızı zorlayamaz. Deli, alaca hastalığına tutulmuş, cüzzamlı, erkeklik organı sertleşmeyen (ınnîn), hadım veya güçsüz olan erkek için de zorlama yapılamaz.[431]

Şafiîlere göre de bakireyi evlendirme hakkı babaya aittir. Onlarla konuşup, görüş ve onaylarını almak iyi olur ama şart değildir. Kızın annesinin iznini almak da iyidir.[432]

31.3. Zahiri Mezhebinin Delilleri

Bu mezhep, nikâhın denetimi konusunda âyetlere değil, yalnız hadislere yer vermiştir. Bu da hadislerin doğru anlaşılmasını engellemiştir. Bu yaklaşımın mantığı şudur:

“Allah’ın, Elçisine yaptığı vahiy ikiye ayrılır; biri olduğu gibi kabul edilen vahiy (vahy-i metluvv),[433] dizilişi insanı aciz bırakan bir telif, yani Kur’ân’dır. İkincisi, rivâyet edilen, nakledilen, telif edilmemiş, dizilişi insanı aciz bırakmayan, olduğu gibi kabul edilmeyen (gayr-i metluvv)[434] ama okunan, Allah’ın Elçisi’nden bize ulaşan haberdir. O, Allah’ın bizden ne istediğini açıklar. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurur: “... kendilerine ne indirildiğini insanlara açıklayasın diye.”[435] Allah, birinciye yani Kur’ân’a uymayı farz kıldığı gibi, ikinciye yani sünnete uymayı da farz kılmıştır, arada bir fark yoktur.[436]

Nesâî’den alınmıştır.)

430 Ebû Dâvûd Nikâh 20; Tirmîzî Nikâh 14; İbn Mace Nikâh 15; Ahmed b. Hanbel Müsned c. VI, s. 66.

431 Seydi Ahmed ed-Derdîr, eş-Şerhu’l-kebîr, Thk: Muhammed Ali, Beyrut, c. II, s. 221–223.

432 Muhammed b. İdris eş-Şafiî, el-Um, Beyrut 1393, c. V, s. 13-15.

433 Yani Cebrail’in Peygamber’e getirdiği kelimelerle bize aktarıldığı için metni, tartışmasız doğru sayılır ve uyulur.

434 Yani Nebînin ağzından çıkan kelimelerle değil, anlamı ile bize aktarıldığı için metni, tartışmasız doğru sayılmaz.

435 Nahl 16/44.

436 İbn Hazm, Ali b. Ahmed b. Said el-Endelüsî, el–İhkâm fî usûli’l-ahkâm, (Bir ilim adamları heyeti tarafından

Sünnet, eğer Allah'ın bizden ne istediğini açıklıyorsa, Kur'ân'a ihtiyaç kalmaz. Kitap ile Sünnet arasında fark görmemeleri bundandır. Allah Nebîmize; "... kendilerine ne indirildiğini insanlara açıklayasın diye..."[437] demiştir. Yoksa, "... kendilerinden ne istendiğini açıklayasın diye…" dememiştir. Bu yanlış, birçok yanlışa yol açmıştır. İbn Hazm şöyle diyor:

"Nebîmizin söylediği; "Dul kadın kendisi ile ilgili olarak velisinden daha çok hakka sahiptir."[438] sözü, onun izni olmadan velinin bir şey yapamayacağı anlamına gelir. O, kiminle isterse onunla evlenir ama velisinin izni olmadan nikâh kıyamaz. Eğer veli direnirse, burnu sürtülse de kadını, yetkili kişi evlendirir."[439]

Madem velinin itiraz hakkı yok, öyleyse varlığının anlamı nedir? Allah'ın dininde böyle anlamsız, hikmetsiz şey olur mu?

Bir de şöyle diyor: "Bakirenin nikâhı, babayla kızın görüşlerinin aynı kişi üzerinde birleşmesi halinde kıyılabilir."[440] Demek ki, ikisinin görüşü aynı kişi üzerinde birleşmezse evlilik olmayacaktır. Marufa uygunluk kıstası aranmayınca bu sonuçlar kaçınılmaz olmaktadır.

İbn Hazm, hadislerin örnek uygulamalar olduğunu görse ve önce âyetlere sonra hadislere baksaydı, velinin iznine başvurmanın bir anlamı olduğunu anlar ve sistemini ona göre kurardı. Onun böyle bir metodu olmadığı için ilgili âyetlere yer vermemiştir:

31.4. Değerlendirme

Yukarıdaki âyetler ve hadislere göre nikâhı, marufa uygunluk açısından denetlemek gerekir. Denetimi kızın velisi yapar. Bir anlaşmazlık olursa yetkili makam devreye girer. Çiftlerin evlenmesinde sakınca görülmediği taktirde onlar, şahitler huzurunda evlenme kararlarını açıklar ve nikâhlanarak yeni bir aile kurarlar.

Mezheplerin konuya farklı yaklaşması, çok sayıda sıkıntının doğmasına sebep olmuştur.

Hanefi mezhebi, iki şahitle kıyılan denetimsiz nikâhı geçerli saydığı için bu görüş; okullarda, iş yerlerinde ve birçok mekânda gizli nikâhlara veya kız kaçırmalarına yol açmıştır. Kaçırılan kıza iki şahit huzurunda evet de-

tahkik edilmiştir) Daru'l-Hadîs, Kahire 1404/1984, c. I, s, 93.
437 Nahl 16/44.
438 Müslim Nikâh, 66, 67, 68; Ebû Dâvûd Nikâh 26; İbn Mace Nikâh 11; Nesâî Nikâh 33, 34.
439 İbn Hazm, el-Muhallâ, c. IX, s. 25-38.
440 İbn Hazm, el-Muhallâ, c. IX, s. 25-38.

dirtilerek nikâh kıyılmış ve kızın konumu meşrulaştırılmıştır.

Şafiî, Malikî ve Hanbelî mezheplerinin görüşü, başlık parasına yol açmıştır. Madem velinin taraf olmadığı nikâh geçersizdir, öyleyse onu ikna etmek gerekir. Bunun en kısa yolu başlık vermektir. Başlığı mehirle karıştırmamak gerekir. Mehir kızın kendine verilir. Başlık ise babasına, kardeşine, amcasına vs. verilir.

Âyet ve hadislere uyulsa ne kız kaçırma olur, ne kadının duygusallığını kullanıp onu sıkıntıdan sıkıntıya sokan evliliklere geçit verilir, ne de başlık parası ortaya çıkardı.

32. KONU

KADINLARIN ŞAHİTLİĞİ

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى وَلَا يَأْبَ الشُّهَدَاءُ إِذَا مَا دُعُوا وَلَا تَسْأَمُوا أَنْ تَكْتُبُوهُ صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا إِلَى أَجَلِهِ ذَلِكُمْ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ وَأَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ.

"…Erkeklerinizden iki kişiyi de şahit tutun. İki erkek yoksa bir erkek ile iki kadın da olur. Bunlar, şahitliğini kabul edeceğiniz kişilerden olsunlar. Kadınlardan biri unutur veya yanılırsa, diğeri hatırlatır. Şahitler çağrıldıklarında kaçmasınlar. Borç ister büyük ister küçük olsun, vadesi ile birlikte yazmaktan üşenmeyin. Allah katında böylesi daha düzgün, şahitlik için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için daha uygundur.…" (Bakara 2/282)

Bağlantılarına bakmayınca bu âyetin şahitlik konusunda kadın erkek ayırımı yaptığı kanaatine varılabilir. Nitekim eski fakihler bu kanaatle hareket etmişlerdir. Âyetin devamı şöyledir:

"...Şahitler çağrıldıklarında gelmezlik etmesinler. Borç, ister büyük, ister küçük olsun, vâdesi ile birlikte yazmaktan üşenmeyin. Böylesi; Allah yanında daha doğru, şahitlik için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için daha uygun olur..."

"...Böylesi, şahitlik için daha sağlamdır..." ifadesi, borcu yazıyla tespit açısından da şahitlik nisabı açısından da değerlendirilebilir. "Daha sağlam" sözü "sağlam"ın bir üst seviyesidir. Sağlam olan iki şey karşılaştırılınca birine daha sağlam denebilir. "Bir erkek ile iki kadının şahitliğine" daha sağlam deniyorsa, bu şarta uyulmadan yapılan şahitliğin sağlam sayılması gerekir.

Vasiyete şahitlikle ilgili âyetler konuya açıklık getirmekte, yukarıdaki hükmün, yazıyla tespit yanında şahitlik nisabı ile de ilgili olduğunu göstermektedir. Allah Teâla şöyle buyurur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آَمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ أَوْ آَخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْبِسُونَهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ إِنِ ارْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللَّهِ إِنَّا إِذًا لَمِنَ الْآَثِمِينَ. فَإِنْ عُثِرَ عَلَى أَنَّهُمَا اسْتَحَقَّا إِثْمًا فَآَخَرَانِ يَقُومَانِ مَقَامَهُمَا مِنَ الَّذِينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْأَوْلَيَانِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ لَشَهَادَتُنَا أَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَمَا اعْتَدَيْنَا إِنَّا إِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ

"Ey inanıp güvenenler! Sizden birine ölüm hali gelir de vasiyet edecek olursa içinizden güvenilir iki kişi aranızda şahit olsun. Eğer yolculuk yap-

tığınız sırada ölüm gelip çatarsa sizin dışınızdan iki kişi de olabilir. Şahitlerden şüphelenirseniz namazdan sonra alıkoyar, şöyle yemin ettirirsiniz: "Vallahi bu işten bir kazancımız yoktur, isterse en yakınımız olsun. Allah için yapılan şahitliği de gizlemeyiz. Öyle olsa elbette günaha gireriz."

Eğer şahitlerin, dalavereyle hak yiyecekleri sezilirse, haklarını yemek istedikleri kişilerden ikisi onların yerine geçsin, şöyle yemin etsinler: "Vallahi, bizim şahitliğimiz onlarınkinden daha doğrudur, biz kimsenin hakkını istemiyoruz. Öyle yaparsak elbette yanlış yapanlardan oluruz." (Maide 5/106-107)

Bu âyetlerde kadın erkek ayrımı olmaksızın güvenilir iki Müslüman şahit öngörülmektedir. Yolculukta vasiyet yapılacaksa, Müslüman olmayan iki kişinin şahit olması yeterli görülmüştür. Yolculuğun özel şartları sebebiyle şahitlerin tamamı kadın, tamamı erkek veya biri kadın biri erkek olabilir.

Şahitlerin, yanlış ifade verip günaha girdikleri fark edilince; ölenin, hak sahibi iki yakını öncekilerin şahitliğini hükümsüz kılacak şahitlikte bulunur. Ölenin yakınları kadın olabilir.

Burada delil alınacak cümle şudur: **"Böylesi, şahitliği gereği gibi yapmalarının en alt seviyesidir..."** (Maide 5/108) Bu cümleyi, Bakara 282'deki "...Böylesi, şahitlik için daha sağlamdır..." cümlesi ile karşılaştırınca, şahitlerin iki erkek veya bir erkek ile iki kadın olmasının kural olmadığı ortaya çıkar.

Bu konuda şu hadis de delil alınmıştır: Allah'ın Elçisi Muhammed aleyhisselamın bir bayram günü namaz yerinden çıkıp kadınlar tarafına geçerek şöyle seslendiği rivayet edilir:

"Kadınlar topluluğu! Sadaka verin; çünkü bana, Cehennem halkının çoğunluğunu, sizin oluşturduğunuz gösterildi."

– Neden Ey Allah'ın Elçisi?" dediler.

Dedi ki; "Çok lanet okursunuz ve hayatı paylaştığınız kişilere nankörlük edersiniz. Aklı ve dini eksik dişi varlıklar içinde kendine hâkim bir erkeğin gönlünü sizin kadar çelen birini görmedim."

– Dinimizin ve aklımızın noksan olması nedendir Ey Allah'ın Elçisi?" diye sorduklarında dedi ki:

"Kadının şahitliği erkeğin şahitliğinin yarısı kadar değil mi?"

"Evet" dediler.

“İşte bu, aklının noksanlığıdır”.

“Âdetli iken namaz kılmaz ve oruç tutmaz; değil mi?”

“Evet” dediler. “İşte bu da dinlerinin noksanlığıdır” dedi. (Buhârî, Hayz 6)

Hadis senet yönünden sahihtir; ancak anlam yönünden çok sayıda problem içerir. Onlardan bir kısmını şöyle sıralayabiliriz:

1- Kimseye “… aklı ve dini eksikler…” denmez.

Bu hitap şekli, Allah’ın Elçisi’nin nazikliğine uymaz.

“Onlara nazik davranman, Allah’ın sana olan iyiliği sebebiyledir. Kaba ve katı yürekli olsaydın yanından dağılıp giderlerdi. Kusurlarına bakma; onların bağışlanmaları için dua et. Her konuda görüşlerini al. Bir de karar verdin mi, yalnız Allah’a güvenip dayan. Allah kendine güvenip dayananları sever.” (Al-i İmran 3/159)

2- Kadına aklı noksan denemez

Zannedildiği gibi kadının şahitliği erkeğin şahitliğinin yarısı kadar değildir. Bunu böyle görenler, Kur’ân’a parçacı yaklaşanlardır.

3- Kadına dini noksan denemez.

Namaz kılmayan ve oruç tutmayan adetli kadınlar, bunları dinlerinin emri biliyorlar. Onlarla ilgili tek âyet şudur:

“Sana kadınlardaki adet ve lohusalık kanamalarını soruyorlar. De ki: “O bir sıkıntıdır.” Kanama devam ederken onları rahat bırakın, temizlenince-ye kadar da yaklaşmayın. (Adet kanı kesilip) Tertemiz olduklarında onlara Allah’ın size buyurduğu yerden varın. Allah tevbe edenleri (hatasından tam olarak dönenleri) sever, temizlenenleri de sever.” (Bakara 2/222)

Buradaki tek hüküm, eşlerinin onları rahat bırakmaları, temizleninceye kadar ilişkiye girmemeleridir.

Bu kitabın, “Adetli Kadının Orucu Ve Namazı” bölümünde ayrıntılı olarak anlatıldığı gibi adet kadının ne orucuna ne de namazına engeldir. Bu ibadetlerin o günlerde yasak olduğu kabul edilse, o yasağa uyanın dini noksan olabilir mi?

“Aklı ve dini eksikler dişi varlıklar içinde kendine hâkim bir erkeğin gönlünü sizin kadar çelen birini görmedim.” sözü, aklı ve dini eksik olan başka

dişi varlıkların da olmasını, onların da erkeğin gönlünü çelmeye çalışmasını ama kadınlar kadar başarılı olmamasını gerektirir. Hâlbuki böyle varlıklar yoktur.

Bir an için bütün bunların doğru olduğunu düşünelim. Bu eksikler sadaka ile nasıl kapatılabilir. Bu hadisi, kadınların dini duygularını kullanarak maddi yardım almak isteyenler uydurmuş olmalıdırlar. Öyleyse yukarıdaki söz Allah'ın Elçisi'ne ait olamaz. Çünkü onun bütün sözleri Kur'ân'a uygun olmak zorundadır. Allah ona şu emri vermiştir:

"Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet; onların arzularına uyma. Dikkatli ol; Allahın indirdiği emirlerin herhangi birinden seni şaşırtabilirler." (Maide 5/49)

Bu hadisin kadının şahitliği konusunda delil alınamayacağı açıktır.

32.1. Zinaya Şahitlik

Dört mezhep, kadınların zina davalarında şahitliğini kabul etmez. Ama Kur'ân, bu konuda kadın erkek ayrımı yapmamıştır. Allah Teâla şöyle buyurur:

وَاللَّاتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَفَّاهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا.

"Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara karşı aranızdan dört şahit getirin, şahitlik ederlerse, onları, ölünceye veya Allah bir yol açıncaya kadar evlerde tutun." (Nisa 4/15)

Liân ile ilgili âyetler kadınların zina şahitliği konusuna açıklık getirir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ. وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَةَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ. وَيَدْرَأُ عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ. وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ.

"Karılarına zina suçu atan ve kendileri dışında şahitleri olmayanlar; böyle birinin şahitliği, kesinkes doğru söylediğine dair dört defa Allah'ı şahit tutması ile olur.

Beşincisinde, eğer yalan söylüyorsa Allah'ın lanetine (dışlanmasına) uğramayı diler.

Kadından o azabı (100 kamçı cezasını) giderecek olan şu şekilde dört defa şahitlik etmesidir: "Allah şahit o, kesinlikle yalan söylüyor." Beşincisinde, eğer (kocası) doğru söylüyorsa Allah'ın gazabına(öfkesine) uğramayı diler." (Nur 24/6-9)

Erkeğin, "Allah şahit kesinkes doğru söylüyorum" diye verdiği her ifade bir şahitlik sayılmıştır. Bunu dört defa tekrarlaması, dört şahitlik sayılarak erkek, zina iftirası suçundan kurtulmuştur.

Kadının dört kere; "Allah şahit, kocam kesinkes yalan söylüyor" demesi dört şahitlik sayılmış ve böylece kocanın şahitliği kadının şahitliğine denk tutulmuştur.

Karı-kocadan her biri aynı sözleri söylemişlerdir. Tek fark; erkeğin sözlerinin olumlu, kadınınkinin olumsuz olmasıdır.

Erkek: Allah şahit kesinkes doğru söylüyorum. (4 kere)

Kadın: Allah şahit, kocam kesinkes yalan söylüyor. (4 kere)

Kadının bu şahitliği erkeğinkini değersiz hale getirmiştir.

Beşinci sözleri:

Erkek: "Yalan söylüyorsam Allah'ın laneti üzerime olsun."

Kadın: "Kocam doğru söylüyorsa Allah'ın gazabına uğrayayım."

Kadının bu sözü de erkeğin sözünü değersiz kılmış ve zina davasında kadının şahitliği erkeğin şahitliğine denk tutulmuştur.

32.2. Talaka Şahitlik

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ.

"Beklemeleri gereken sürenin (iddetin) sonuna geldiklerinde kadınları ya maruf ile tutun ya da maruf ile ayırın. İçinizden güvenilir iki kişiyi şahit tutun; şahitliği Allah için tam yapın." (Talak 65/2)

Burada da kadın erkek ayırımı yapılmamıştır.

32.3. Nebîmizin Uygulaması

Nebîmiz (s.a.v)'in şu açıklaması da yukarıdaki yorumların doğru olduğunu göstermektedir.

“Ukbe b. el-Harise, Ebû İhâb kızı Ümmü Yahya ile evlenmişti. Ukbe dedi ki: Zenci bir cariye geldi, ben sizin ikinizi de emzirmiştim” dedi. Bunu Nebî aleyhisselama anlattım, benden yüz çevirdi. Önüne geçtim ve tekrar anlattım, dedi ki: “Nasıl olacak? Cariye ikinizi de emzirdiği kanaatinde’’. Sonra kadınla evlenmesini yasakladı.” (Buharî, Şehâdât, 13)

Nebîmiz böyle demesine rağmen, fıkıhta süt akrabalığının sabit olması için kadınların şahitliği yeterli görülmez. Konu ile ilgili olarak Ömer Nasuhi BİLMEN’in ifadesi şöyledir:

“Süt akrabalığı konusunda şahitlik nisabı, güvenilir olmak şartıyla iki erkek veya bir erkek ile iki kadındır. Fakat bu hususta yalnız bir erkeğin veya yalnız iki veya daha fazla kadının şahitlikleri kabul olunmaz.[441]

441 Ömer Nasuhi Bilmen, Hukukı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu, c.II, s. 88, par. 296.

33. KONU

KADININ DÖVÜLMESİ

Nisa 34. âyette "*Nüşuzundan korktuğunuz kadınlarınıza öğüt verin/güzel sözler söyleyin, yataklarından ayrılın ve onları (oraya) darb edin/rahat bırakın*" emirleri yer alır.

Nüşûz = نُشُوزً, gideceği zaman oturduğu yerden hafifçe kalkmaktır.[442]

Darb = ضرب, bir şeyi bir şeyin üstüne vurmak veya sabitlemektir.[443] Hemen hemen her iş için kullanılan[444] darb kelimesinin anlamı, vurulan veya sabitlenen şeye göre değişir.

Türkçede, darb'a en yakın olan "vurmak" fiilinin de otuz civarında anlamı vardır. Damga vurma, ayağını yere vurma, silahla, yumrukla veya sopayla vurma, ışık vurması, karaya vurma gibi kullanımlar, "bir şeyi bir şeyin üzerine vurma" anlamındadır.

Duvara boya vurma, ata eğer vurma, başörtüyü boyuna vurma, binaya çatı vurma, kafayı vurup yatma, kapıya kilit vurma, soğuk vurması, dolu vurması ve birine vurulma gibi kullanımlar da "bir şeyi bir şeyin üstüne sabitleme" anlamındadır.[445]

Gelenekte Nisa 34. âyetteki nüşûz'a baş kaldırma, darb'a da dövme anlamı verilmiştir. İlgili hadislere de bu anlam verilince İslâm'ın erkeğe, eşini dövme yetkisi verdiği kanaati oluşmuştur. Türkiye Diyanet Vakfı meâli şöyledir:

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَاللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا.

"Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur. Onun için sâliha kadınlar itaatkârdır. Allah'ın kendilerini korumasına karşılık gizliyi (kimse görmese de namuslarını) koruyucudurlar. ***Baş kaldırmasından*** *endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve (bunlarla yola gelmezlerse)* ***dövün****. Eğer size*

442 Halil b. Ahmed, (100-175 h.) el-Ayn, (thk: Mehdî el-Mahzûmî, İbrahim es-Sâmrâî), İran 1409/1988.
نشز ينشز نشوزا وينشز لغة. ونشزَ ينشز، إذا زحف عن مجلسه فارتفع فويق ذلك

443 Müfredât , Er-Ragıb El-İsfahânî (ö. 425 h.), (thk: Safvan Adnan Dâvûdî), Dımaşk ve Beyrut, 1412/1992, الضرب ve الوقوع md.
الضرب: إيقاع شيء على شيء ((الوقوع: ثبوت الشيء وسقوطه)(

444 El-Ayn, ضرب maddesi.
الضَّرْبُ يقَع على جميع الأعمال

445 Bkz. Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, Ankara 2009, İlhan AYVERDİ, Misalli Büyük Türkçe Sözlük, (Kubbealtı lugatı) İstanbul 2005.

itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür."[446]

Bize göre, âyete verilen bu meâlin hemen hemen tamamı yanlıştır. Bu yazıda, sadece kadını dövme ile ilgili kısım üzerinde durulacak ve diğer kısımlara değinilmeyecektir. Doğru meâl şöyle olmalıdır:

"Erkekler, kadınları, koruyup kollarlar. Bu, Allah'ın her birine diğerinden üstün özellikler vermesi ve erkeklerin mallarından (eşleri için) harcamaları sebebiyledir. İyi kadınlar, Allah'a itaat eden ve Allah'ın korumasına karşılık kimse görmezken de kendilerini özenle koruyanlardır. Nüşuzundan (boşanıp gitmesinden) korktuğunuz kadınlarınıza öğüt verin, yatakta onlardan ayrılın ve onları (oraya) darb edin/rahat bırakın. Sizi gönülden kabul ederlerse onlara karşı başka bir yol aramayın." (Nisa 4/34)

Bu âyetteki nüşûz'a "baş kaldırma", darb kelimesine de "dövme" anlamı verilmesi hem Kur'ân'ın hem de bu âyetin iç bütünlüğüne terstir. Allah Teâlâ şöyle demiştir:

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِّتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُم مَّوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

"Onlarla huzur bulasınız diye size, kendi türünüzden eşler yaratması Allah'ın âyetlerindendir. Aranıza sevgi ve merhamet de koymuştur. Düşünen bir topluluk için bunda âyetler (önemli göstergeler) vardır." (Rum 30/21)

Dayağın, eşler arasındaki sevgi ve merhamete ters düşeceği açıktır.

Allah insanı, imtihan için yaratmış ve ona halifelik özelliği vermiştir (Bakara 2/30). Halife, halîf (خَلِيف) kelimesine, mübalağa (abartı) için tâ (ة)'nın eklenmesiyle oluşmuştur. Çokça muhalif olan ve kendine çokça muhalefet edilen anlamındadır. Birinin arkasından gelen veya arkasında birilerini bırakan anlamına da gelir.[447] Allah Teâlâ şöyle demiştir:

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ. إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ وَلِذَٰلِكَ خَلَقَهُمْ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ

"Tercihi Rabbin yapsaydı elbette insanları bir tek ümmet/hepsini müslüman yapardı. Ama onlar muhalif olmayı sürdüreceklerdir. Sadece Rabbinin ikramda bulundukları (İslam'a) muhalif olmazlar. O, insanları bunun

446 Hayrettin Karaman, Ali Özek, İbrahim Kâfi Dönmez, Mustafa Çağırıcı, Sadrettin Gümüş, Ali Turgut, Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli, TDV yayınları, İstanbul 2009. Suudi Arabistan krallığı bu meâli, Türk hacılarına hediye etmektedir.

447 Cemalüddin Muhammed b. Mukrim b. Manzûr (630-711), Lisanu'l-Arab, Beyrut, tarihsiz, خلف md.

için yaratmıştır. Rabbinin şu sözü kesindir: "Cehennemi cinler ve insanlarla dolduracağım." (Hûd 11/118-119)

İnsanın muhalif yapısından dolayı en zor imtihan aile içinde verilir. Allah, yeryüzünün ilk ailesi olan Âdem ile Havva'yı, bulundukları bahçeden çıkarırken şu uyarılarda bulunmuştu:

قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُم مِّنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى

"(Allah Adem ile Havva'ya) dedi ki: "İkiniz de o bahçeden inin. Biriniz diğerinin hakkına göz dikecektir! Tarafımdan size bir rehber (Kitap) gelir de kim rehberime uyarsa ne yanlış yola girer ne de mutsuz olur." (Taha 20/123)

Sadece karı-koca değil, ailenin bütün fertleri birbirine muhaliftir. Her biri, diğerinin hakkına göz dikip başkaldırabilir. Mutlu olmak isteyenin yapması gereken şey, şu âyete uymaktır:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَّكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ وَإِن تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

"Ey inanıp güvenenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşmanlık edenler olur; onlara karşı dikkatli olun. Ancak onların kusurlarını görmez, yeni bir sayfa açar ve durumu düzeltirseniz bilin ki Allah da durumunuzu düzeltir ve ikramda bulunur." (Teğâbun 64/14)

"*hakkına göz dikme*" meali verdiğimiz kelime adüvv = عَدُوّ'dür. Kök anlamı, sınırı aşmak ve uyuşmaya engel olmaktır.[448]

Âyetlere göre aile içinde, karı-kocanın, birbirinin hakkına göz dikip başkaldırması olağandır. Sadece kadını baş kaldırıyor sayıp nüşûz kelimesine, "kocaya baş kaldırma" anlamı vermek, kocanın verdiği öğütten ve yatağı terk etmesinden sonra yola gelmezse, kadını dövmesini istemek, âyetlere terstir.

Verilen bu anlam, Nisa 34'ün iç bütünlüğüne de terstir. Çünkü "*onları darb edin*" sözünün devamında "فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ = *size itaat ederlerse*" ifadesi yer alır. Arapçada itaat, bir işi gönülden yapmaktır. Dayak sonucu yapmak itaat değil, kerhen yani zorla yapmak olur.[449] Allah Teâlâ şöyle demiştir:

لاَ إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَد تَّبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِن بِاللّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ

448 Müfredât, ودع md.
449 Müfredât طوع md.
الطَّوْعُ: الانقيادُ، ويضادّه الكره قال عزّ وجلّ: ائْتِيا طَوْعاً أَوْ كَرْهاً

بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىَ لاَ انفِصَامَ لَهَا وَاللّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

"Bu dinde ikrâh = zorlama olamaz; doğrular, yanlış kurgulardan iyice ayrılmıştır. Kim tağutu (haddini aşanları) tanımaz da Allah'a güvenirse, kopması imkânsız en sağlam kulpa yapışmış olur. Her şeyi dinleyen ve bilen Allah'tır." (Bakara 2/256)

Daha sonra görüleceği gibi kadının nüşûzu, eşinden ayrılma kararıdır. Bu durumda erkeğin yapacağı en iyi şey, kararından vaz geçirmek için eşiyle güzelce konuşarak endişelerini gidermeye çalışmaktır. Onu ikna edinceye kadar da yatağına girmemelidir. Âyetteki darb kelimesine "kadını evinde tutma" anlamı verilmesi bundandır. Ama Kur'an'ın kadına verdiği, Nebîmiz Muhammed aleyhisselam ve ashabının uyguladığı tek taraflı boşama hakkını, hiçbir mezhep kabul etmemektedir[450]. Tefsirler de onların etkisiyle yazıldığı için âyetteki kelimelere doğru anlam verilememiştir. Hemen her konuda yapılan bu gibi yanlışların ana sebebi, Kur'an'ı Açıklama İlminin unutulmuş olmasıdır.

33.1. Kur'ân'ı Açıklama İlmi

Allah Teâlâ şu âyette, Kur'ân'ı bir ilme göre açıkladığını bildirmiştir:

وَلَقَدْ جِئْنَاهُم بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَى عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

"Onlara, bir ilme göre, ayrıntılı olarak açıkladığımız Kitap verdik. O, inanan ve güvenen bir topluluk için rehber ve bir ikramdır." (A'râf 7/52)

Bu ilmin ana kuralı, Allah'tan başkasının âyetleri açıklamaya yetkili olmamasıdır. İlgili âyetler şöyledir:

الَر كِتَابٌ أُحْكِمَتْ آيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِن لَّدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ أَلاَّ تَعْبُدُواْ إِلاَّ اللّهَ إِنَّنِي لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ

"Elif! Lâm! Râ! Bu, doğru hükümler veren ve her şeyin iç yüzünü bilen Allah tarafından, ayetleri, hem muhkem kılınmış hem de ayrıntılılarıyla açıklanmış bir kitaptır. Bu, Allah'tan başkasına kul olmamanız içindir. (De ki:) Bense onunla (ayetlerle ve Allah'ın açıklamalarıyla) sizi uyaran ve müjdeleyen kişiyim." (Hud 11/1-2)

Bu âyetlere göre başkasının açıklamalarına uymak, ona kul olmaktır. Bu ilmi bildiği halde kendini âyetleri açıklamaya yetkili gören, yoldan çıkmış olur.

450 Bu konuda ayrıntı için "İftidâ (Kadının Boşanma Hakkı)" başlıklı yazıya bakınız.

Allah'ın açıklamalarını, ancak bir uzman ekip ortaya çıkarılabilir. Bunu şu âyetten öğreniyoruz:

كِتَابٌ فُصِّلَتْ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

"Bu, âyetleri, bilenlerden oluşan bir topluluk için Arapça kur'ânlar (kümeler) halinde ayrıntılı olarak açıklanmış bir kitaptır." (Fussilet 41/3)

Bilenler topluluğu, "Kur'an'ı Açıklama İlmi"ni bilen ve ona göre davrananlardan oluşur.

Kur'ân قُرْآنً kelimesi, kök anlamı toplama olan karaa = قرأ'nın mastarından türemiştir.[451] Makrû' (مقروء) = bütünlük ve küme anlamında isim olarak kullanılır. Okuma, kelimeleri bir araya getirip çıkan anlamı kavrama olduğu için kur'ân kelimesi okuma anlamına da gelir. Bu kelimenin çoğul kalıbı yoktur; hem tekil hem çoğul için kullanılır. Bu sebeple ona, "kur'ânlar" diye de anlam verilebilir.

Kur'ân'ın kaynağı, Levh-i mahfuz'daki ana kitaptır. İlgili âyetler şöyledir:

إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ . فِي كِتَابٍ مَّكْنُونٍ . لَّا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ . تَنزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ.

"(Şunu bilmeniz daha önemlidir: Yıldızların yerinde olan) değerli Kur'an'dır. Kınında saklı bir kitaptadır. Ona, tertemiz olanlardan (meleklerden) başkası dokunamaz. O, bütün varlıkların Sahibi tarafından indirilmiştir." (Vakıa 56/77-80)

Âyet kümelerinin ikincisi surelerdir. Onlardan her birine de kur'ân denir. Bir âyet şöyledir:

وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ

"Sana o mesânîden yedi taneyi; Yüce Kur'ân'ı (Fatiha Suresini) verdik." (Hicr 15/87)

Surelerin içindeki âyet kümelerine de Kur'ân denir. Nitekim İlk inen âyetler, yer aldıkları surenin içinde bir küme oluşturdukları için onlara da Kur'ân denmiştir. İlgili âyet şöyledir:

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيَ أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ

"(O günler) Ramazan ayıdır. İnsanlara rehber olan ve rehberin açıklayıcı âyetlerinden oluşan Kur'ân'ın, o Furkan'ın indirildiği aydır..." (Bakara 2/185)

451 Lisanu'l-Arab, قرء mad.

Bir arada olmayan âyet kümeleri de vardır. Bunlar, farklı yerlerdeki âyetlerin, müteşâbih - mesânî yöntemi kullanılarak bir araya getirilmesiyle oluşturulur. Bir âyet şöyledir:

وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَى مُكْثٍ وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلًا

"Biz onu Kur'ânlar (kümeler) halinde ayırdık ki insanlar beklenti halinde iken onu onlara öğretesin..." (İsra 17/106)

Müks, beklenti demektir.[452] Resulullah'a bir âyet inince onu açıklayan âyet veya âyetlerin inmesi beklenirdi. Bu da âyet kümelerinin aynı anda inmeyebileceğini gösterir. Şu âyet, buna açıklık getirir:

وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْآنِ مِن قَبْلِ أَن يُقْضَى إِلَيْكَ وَحْيُهُ وَقُل رَّبِّ زِدْنِي عِلْمًا .

"...Kur'ânın (ilgili anlam kümesinin) vahyi tamamlanmadan hüküm vermekte acele etme. "Rabbim ilmimi (bilgimi) artır" de." (Tâhâ 20/114)

Sıfırdan dokuza kadar olan rakamlar kullanılarak bütün telefonlara ulaşılabilir. Her telefon numarası bir rakamlar kümesidir. Rakamlardan biri yanlış yazılsa istenen telefona ulaşılamaz. İşte Kur'ân'ın her şeyi açıklaması buna benzer. İstenen anlam kümesini tam oluşturmadan doğru açıklamaya ulaşılamaz. Bu sebeple ilgili âlimler acele etmemeli, araştırdıkları konuyla ilgili anlam kümesini tam oluşturmadan hüküm vermemelidirler. O zaman görecekler ki, Kur'ân'a ihtiyacı olmayan tek bir ilim dalı yoktur.

Nebîmiz (s.a.v.) bize Kur'ân'ı hem tebliğ eden elçi hem de öğreten öğretmendir.[453] Cebrail aleyhisselam da Nebîmiz'e gönderilen elçi[454] ve öğretmendir. O, Kur'ân'ı ve Kur'ân'dan hüküm çıkarmayı ondan öğrenmiştir[455]. Onun hadisleri yani sünneti böyle oluşmuştur. Bu sebeple Kur'ân ile Sünnet arasında tam bir bütünlük vardır. Âlimler, Kur'an'ı Açıklama İlmine uyarlarsa bu bütünlüğü kolayca görebilir, hadis konusunda yapılan yanlışları bulup ortaya çıkarabilirler.

Konuyu tümüyle özetleyen âyet şudur:

هُوَ الَّذِيَ أَنزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُّحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ في قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاء الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاء تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلاَّ اللّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِّنْ عِندِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلاَّ أُوْلُواْ الأَلْبَابِ

452 Mu'cemu mekâyîs'ul-luğa, مكث maddesi.
453 Bakara 2/151, Al-i İmar 3/164,
454 Hakka 60/40, Tekvîr 81/19.
455 Necm 53/5, Rahman 55/2. Kur'an, Allah'ın elçisi Cebrail aleyhisselamın diliyle indirilmiş (Hakka 60/40, Tekvîr 81/19), onu Nebîmize o öğretmiştir (Necm 53/5). Elçi sadece kendini gönderenin sözlerini ulaştırdığından öğreten aslında Allah'tır.

“Bu Kitab’ı sana indiren O’dur. ayetlerinin bir kısmı muhkemdir; onlar kitab’ın ana ayetleridir. Diğerleri müteşâbih (muhkemlere benzer) olanlardır. Kalplerinde eğrilik olanlar, istedikleri te’vîli (bağlantıyı) kurup istedikleri fitneyi çıkarmak için Kitap’tan, (kendi eğrilikleriyle) benzeşen şeye uyarlar.[456] Oysa onun tevilini (ayetleri arasındaki bağlantıyı) sadece Allah bilir. Bu ilimde[457] sağlam duruş gösterenler de şöyle derler: “Biz, bu ilme inandık, hepsi (muhkem, müteşâbih ve tevil) Sahibimiz (Rabbimiz) katındandır.” Zikre (doğru bilgiye) sadece sağlam duruşlu olanlar ulaşabilirler.” (Al-i İmran 3/7)

Muhkem âyet, bir konuda hüküm içeren ana âyettir. Hemen her âyetin böyle bir yönü vardır. Sonra bu hüküm, ona benzer/müteşâbih âyetlerle açıklanır. Benzerlik, kelime veya anlam benzerliği olabilir

Müteşâbih, birbirine benzeyen iki şeyden her biridir. Bu ilimde, birbirini açıklayan âyetler arasındaki karşılıklı benzeşmeyi ifade eder.

Te’vîl (= تَأْوِيلِ) bir şeyi asıl hedefine yöneltmektir.[458] Müteşâbih âyetin hedefi, o kümenin anası olan muhkem âyettir. Bu açıdan te’vîl, müteşabih âyeti veya âyetleri muhkeme bağlamaktır. Ayetler arasında bu bağlantıları oluşturan Allah’tır. İnsanlara düşen, Arapçayı, bu ilmi ve ilgili konuyu iyi bilenlerden oluşan bir ekip kurarak bu bağlantıları ortaya çıkarmaktır.

Mesânî, ikişerliler demektir. Muhkem ve müteşâbihten oluşan ikili sistemi ifade eder. İlgili âyet şöyledir:

اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُّتَشَابِهًا مَّثَانِيَ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ ذَلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاء وَمَن يُضْلِلْ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ

“Allah sözlerin en güzelini, birbirine benzer, ikişerli (âyetler şeklinde düzenlenmiş) bir kitap olarak indirmiştir. (Bu düzenleme) Rablerinden korkanların tüylerini ürpertir. Sonra vücutlarını ve kalplerini Allah’ın zikrine (verdiği bilgiye) karşı yumuşatır. İşte bu Allah’ın rehberidir. Doğru yolu

456 Ayet’in açılımı şöyledir: (يزيغهم فيتبعون ما تشابه منه) = Kitap’tan kendi eğrilikleriyle benzeşene uyarlar.” Necrân Hristiyanlarından bir topluluk Nebîmiz’e: Ya Muhammed! Sen, İsa’nın Allah’ın kelimesi ve ondan bir ruh olduğu kanaatindesin değil mi? demişti. O, “evet” deyince “Bu bize yeter” demişlerdi. Arkasından yukarıdaki âyet, daha sonra da şu âyet inmişti: “Allah katında İsa’nın durumu, tıpkı Âdem’in durumu gibidir. Âdem’i topraktan yarattı; sonra ona ‘ol” dedi; o da oluştu.” (Al-i İmran 3/59) Muhammed b. Cerîr et-Taberî, Camiu’l- beyân fi tefsîri’l-Kur an, Beyrut 1412/1992.

Hristiyanlar, kendi eğrilikleriyle benzeşir gördükleri şu âyete dayanıyorlardı: “İsa… Allah’ın Meryem’e ulaştırdığı (ol) sözü ve kendinden bir ruhtur.” (Nisa 4/171) Hâlbuki âyetin başında görmek istemedikleri şu ifade vardır: “Meryem oğlu İsa Mesih, başka değil, yalnızca Allah’ın elçisidir.” Allah’ın kitabını kendilerine uydurmak isteyenler böyle yaparlar.

457 Kur’an’ı Açıklama İlmine. Bu ilimle ilgili geniş bilgi aşağıda gelecektir.

458 Müfredât, أول mad.

tercih edene onunla yol gösterir. Allah'ın sapık saydığını, kimse doğru yolda göremez." (Zümer 39/23)

Özet olarak Allah'ın açıklamalarına ulaşmak için uzman bir ekibin, konuyla ilgili ana âyeti yani muhkemi bulmaları ve onunla ortak yönleri olan benzer (müteşâbih) âyetleri tespit etmeleri gerekir. Kur'ân'ı başka bir yöntemle açıklamaya kalkmak, Allah'ın kabul etmediği bir yola girmektir.

Kur'ân, Allah'ın, Nuh aleyhisselamdan beri indirdiği bütün âyetleri bir araya toplar. Kur'an'ı Açıklama İlmi o kitaplarda da vardı. Onların başına gelenler, Kur'an'ın da başına gelmiştir. İlgili âyetler şöyledir:

شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ ما وَصَّى بِهِ نُوحاً وَالَّذِي أَوْحَيْنا إِلَيْكَ وَما وَصَّيْنا بِهِ إِبْراهِيمَ وَمُوسى وَعِيسى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ ما تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ .وَما تَفَرَّقُوا إِلاَّ مِنْ بَعْدِ ما جاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْياً بَيْنَهُمْ وَلَوْلا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ إِلى أَجَلٍ مُسَمًّى لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ أُورِثُوا الْكِتابَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ

"Allah Nuh'a ne buyurmuşsa onu, sizin için bu dinin şeriatı yapmıştır. Sana vahyettiğimiz, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya emrettiğimiz şudur: Bu dini ayakta tutun, bu konuda bölünüp parçalanmayın. Senin çağırdığın şey müşriklere ağır gelir. Allah doğru tercihte bulunanı kendi tarafına alır, doğruya yöneleni de kendine yönlendirir.

Bölünüp parçalanmaları, kendilerine bu ilim (Kur'ân'ı Açıklama İlmi) geldikten sonra birbirlerine hakimiyet kurma çabalarından sonra oldu. Rabbinin, belirlenmiş ecellerine kadar onları özgür bırakma sözü olmasaydı gereği yapılırdı. Onlardan sonra Kitaba mirasçı olanlar ise Kitap'tan şüphe duyup tam bir ikileme düşerler." (Şûra 42/13–14)

Bu âyetlere göre Kur'an'ı Açıklama İlminden uzaklaşma, Müslümanların birbirlerine hakimiyet kurma çabaları sonucunda meydana gelen bölünmelerle başlamıştır. Bu ilimden uzaklaşıp çözüm üretemez hale gelenler, ikileme düşmüş, Kur'an'ı, ayrıntılı olarak açıklanmış bir kitap sayamamışlardır. Meydana gelen boşluğu doldurmak için sünnet, icma ve kıyas gibi yeni kaynaklar icat etmişler ve bağlamından kopardıkları âyetlerle onları Kur'an'a onaylatmaya çalışmışlardır. Yukarıdaki âyetlere göre bu durum, Muhammed aleyhisselam ümmetine has değildir, diğerlerinde de olmuştur.

Yaklaşık 40 yıldır, Kur'ân'ı anlamak için yaptığımız sayısız toplantılar sonunda Allah bizi, unutulmuş olan bu ilme ulaştırdı. Çünkü O, şöyle demiştir:

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ

"Bizim uğrumuzda mücadele (cihad) edenlere elbette yollarımızı gösteririz. Elbette Allah, güzel davrananlarla beraberdir." (Ankebût 29/69)

Kur'ân'ı Açıklama İlmine göre hareket edilirse çözülemeyen sıkıntı kalmaz. Şimdi nüşûz ve darb konusunu, bu ilimle anlamaya çalışalım.

33.2.- Kur'ân'da Nüşûz = نشوز

Arapçada nüşûz = نُشُوزً, "gideceği zaman oturduğu yerden hafifçe kalkma"[459] anlamına gelir. Kur'ân'ı Açıklama İlmi, Kur'ân'ı sözlük gibi kullanma imkânı verir. Nüşûz'a verilen bu anlamın, Kur'ân'a ne ölçüde uyduğunu, o kökten kelimelerin geçtiği âyetlerle anlamaya çalışalım.

a- İskeletin nüşûzu

Şu âyette nüşûz'un etken (mütaddî) kalıbının birinci çoğul şahsı olan nünşiz = نُنشِزُ kelimesi, "*bulunduğu yerden kaldırma*" anlamında kullanılmıştır.

أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّى يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِئَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ قَالَ كَمْ لَبِثْتَ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالَ بَل لَّبِثْتَ مِئَةَ عَامٍ فَانظُرْ إِلَى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ وَانظُرْ إِلَى حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِّلنَّاسِ وَانظُرْ إِلَى العِظَامِ كَيْفَ نُنشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

*"Şu kişiyi de düşündün mü? Tavanları çökmüş ve duvarları, tavanlarının üstüne yıkılmış bir kente uğramıştı da "Allah bu kenti ölümünden sonra nasıl diriltecek?" demişti. Allah onu yüz yıl süreyle öldürdü, sonra diriltti. "Ne kadar kaldın?" dedi. "Bir gün kaldım, belki bir günden de az!" dedi. Allah dedi ki: "Yok, yüz yıl kaldın! Yiyeceğine ve içeceğine bak, hiç bozulmamış! Bir de eşeğine bak! Bu, seni insanlara bir belge yapmak içindir. Şimdi de (eşekten kalma) kemiklere bak, onları **yerden nasıl kaldıracağımızı**, sonra ete büründüreceğimizi gör!" Bunları açık açık görünce dedi ki: "Anlıyorum, Allah her şeye bir ölçü koyar."*[460] (Bakara 2/259)

459 el-Ayn, نشز md.

460 Kudüs'te Beyt-i Makdis'in ilk yıkılışından sonra (İsrâ 17/5) Buhtunnasr/Nabukadnessar Yahudileri Babil'e sürgün etti. Daha sonra Bâbil'i fetheden Pers kralı Koreş M.Ö. 539'da, Üzeyir (Ezra), Nehemya ve diğerlerini, Mescid'i yeniden inşa etmeleri için geri gönderdi (Tevrat, Ezra 1/1-3). Üzeyir Kudüs'ü görünce: "Allah bu kenti ölümünden sonra nasıl canlandıracak?" dedi. Allah da onu öldürdü ve yüz yıl sonra tekrar diriltti. Bu arada Mescid, Darius'un krallığının ikinci yılında inşa edilmişti. (Ezra 4/11-24) Üzeyir, II. Artahşasta'nın krallığının yedinci yılının beşinci ayında yani M.Ö. 437'de Kudüs'e vardı (Ezra 7/8). Bu, onun Kudüs'e ikinci varışıydı. İlk varışı ile ikincisi arasındaki 100 yıllık sürede Allah onu, insanlara bir mucize yapmak için öldürmüş ve tekrar

b- Oturduğu Yerden Nüşûz

Şu âyette nüşûz, *"gitmek için oturduğu yerden kalkma"* anlamında kullanılmıştır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ وَإِذَا قِيلَ انْشُزُوا فَانْشُزُوا يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

*"Ey inanıp güvenenler! Size toplantılarda "Yer açın!" denince yer açın ki Allah da size yer açsın. "Nüşûz edin = **Kalkın**!" denince de **kalkın** ki Allah, içinizden inanıp güvenenler ile kendilerine ilim verilenlerin derecelerini yükseltsin. Allah, yaptıklarınızın iç yüzünü bilir."* (Mücadele 58/11)

Bir toplantıda söylenen "kalkın" sözü, "gitmek üzere kalkın" anlamında olur. Bu da kelimenin sözlük anlamına tam uyar.

c- Erkeğin Nüşûzu

Erkeğin nüşûzu, karısından ayrılma kararıdır. Böyle bir durumda kadının ne yapabileceğini gösteren âyet şudur:

وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا

"Bir kadın, kocasının nüşûzundan/boşamasından veya yüz çevirmesinden korkarsa aralarında uzlaşmaları, ikisine de günah olmaz. Uzlaşmak hayırlıdır. Nefisler kıskançlığa hazırdır. Eğer iyi davranır ve Allah'tan çekinip kendinizi korursanız bilin ki Allah, yaptığınız şeylerin iç yüzünü bilir." (Nisa 4/128)

Kocanın ayrılma isteği, kadını rahatsız eder. Aişe validemizin (ra) şöyle dediği rivâyet edilir:

"Bu âyet, uzun süre evli kaldığı kadını boşamak isteyen erkeğe karşı kadının şu talebi ile ilgili olarak inmiştir: "*Beni boşama, yanında tut ama benden sorumlu da olma."*[461]

Urve, teyzesi Aişe'nin kendine şöyle dediğini anlatmıştır:

"Kız kardeşimin oğlu! Zaman ayırma (kasm) konusunda Allah'ın Elçisi (s.a.v) birimizi diğerine tercih etmezdi. Hemen her gün yanımıza gelir, ilişkiye girmez ama her eşiyle ilgilenir; geceyi, sırası gelenin yanında ge-

diriltmişti. Ayrıntılı bilgi için lütfen şu linkteki yazımıza bkz. http://www.suleymaniyevakfi.org/kuran-arastirmalari/uzeyir-aleyhisselam.html

461 Buhârî, Nikah 65, Müslim Tefsir (4/ 2316) 13 3021

" أُنْزِلَتْ فِي الْمَرْأَةِ تَكُونُ عِنْدَ الرَّجُلِ، فَتَطُولُ صُحْبَتُهَا، فَيُرِيدُ طَلَاقَهَا، فَتَقُولُ: لَا تُطَلِّقْنِي، وَأَمْسِكْنِي، وَأَنْتَ فِي حِلٍّ مِنِّي، فَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةَ "

çirirdi. Sevde bint-i Zem'â yaşlanınca Allah'ın Elçisi'nin (s.a.v) kendini boşamasından korktu ve '*Bana ayırdığın zaman Âişe'nin olsun*' dedi. O da kabul etti. Zannedersem Aişe şunları da söyledi:

Şu âyetin, bu ve buna benzer durumlar için indirildiğini söylerdik: "*Bir kadın, kocasının nüşûzundan veya kendinden yüz çevirmesinden korkarsa…*" (Nisa 4/128)[462]

Şu iki âyet de erkeğin nüşûzu ile ilgilidir:

وَلَن تَسْتَطِيعُواْ أَن تَعْدِلُواْ بَيْنَ النِّسَاء وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلاَ تَمِيلُواْ كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ وَإِن تُصْلِحُواْ وَتَتَّقُواْ فَإِنَّ اللّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا. وَإِن يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللّهُ كُلاًّ مِّن سَعَتِهِ وَكَانَ اللّهُ وَاسِعًا حَكِيمًا.

"Çok kararlı olsanız bile kadınlar arasında adil davranmaya güç yetiremezsiniz. Öyleyse bir tarafa büsbütün meyledip diğerini ortada bırakmayın. Eğer uzlaşır ve Allah'tan çekinerek kendinizi korursanız bilin ki Allah, bağışlar ve ikramda bulunur.

Eşler boşanacak olurlarsa Allah, her birine bir imkân vererek onu diğerine muhtaç olmaktan kurtarır. Allah'ın imkânları geniştir ve doğru kararlar verir." (Nisa 4/129-130)

d- Kadının Nüşûzu

Kur'ân'da, erkeğe tanınan boşama hakkının benzeri kadına da tanındığından kadının nüşûzu, eşinden ayrılma kararıdır. Böyle bir durumda erkeğin eşine karşı davranış ilkelerini anlatan âyet, Nisa 34'tür.

وَاللاَّتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلاَ تَبْغُواْ عَلَيْهِنَّ سَبِيلاً

"Nüşûzundan/boşanıp gitmesinden korktuğunuz kadınlarınıza öğüt verin/ güzel sözler söyleyin, yatakta onlardan ayrılın ayrılın ve onları (oraya) darb edin/rahat bırakın. Sizi gönülden kabul ederlerse onlara karşı başka bir yol aramayın."

Bir kadın kocasından nüşûz etmişti. Birlikte Kadı Şurayh'a[463] gittiler. Şurayh: "*Erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin."* dedi.

462 Ebû Davûd, Sünen, el-Kasmu beyn'en-nisâ, 2135 .

وعَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَتْ عَائِشَةُ: «يَا ابْنَ أُخْتِي كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يُفَضِّلُ بَعْضَنَا عَلَى بَعْضٍ فِي الْقَسْمِ، مِنْ مُكْثِهِ عِنْدَنَا، وَكَانَ قَلَّ يَوْمٌ إِلَّا وَهُوَ يَطُوفُ عَلَيْنَا جَمِيعًا، فَيَدْنُو مِنْ كُلِّ امْرَأَةٍ مِنْ غَيْرِ مَسِيسٍ، حَتَّى يَبْلُغَ إِلَى الَّتِي هُوَ يَوْمُهَا فَيَبِيتَ عِنْدَهَا" وَلَقَدْ قَالَتْ سَوْدَةُ بِنْتُ زَمْعَةَ: حِينَ أَسَنَّتْ وَفَرِقَتْ (أي خافت) أَنْ يُفَارِقَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، يَوْمِي لِعَائِشَةَ، فَقَبِلَ ذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ [وَسَلَّمَ مِنْهَا، قَالَتْ: نَقُولُ فِي ذَلِكَ أُنْزِلَ اللَّهُ تَعَالَى وَفِي أَشْبَاهِهَا أُرَاهُ قال: وإن امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا [النساء: 128

463 el-Kādî Şüreyh b. el-Hâris (ö. 80/699) Tâbiîn devrinin ileri gelen fakihlerinden, Kûfe kadısı.

Hakemler geldiler, eşlerin durumlarını incelediler ve (Şurayh'a) onları ayırması konusunda görüş bildirdiler. Bu görüş erkeğin hoşuna gitmedi. Şurayh: *"Biz bugün neyin peşindeydik?"* dedi ve hakemlerin görüşünü onayladı.[464]

Kadı Şurayh, kadının nüşûzu ile ilgili olan şu âyete göre davranmıştı:

وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُواْ حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَا إِن يُرِيدَا إِصْلاَحًا يُوَفِّقِ اللّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا

"(Müminler!) Eşlerin ayrılacağından korkarsanız, bir hakem erkeğin ailesinden, bir hakem de kadının ailesinden gönderin; düzelmek isterlerse, Allah aralarında uyuşma meydana getirir. Allah bilir ve işin iç yüzünden haberdardır." (Nisa 4/35)

Âyetler açıkça gösteriyor ki nüşûzun, "baş kaldırma" veya "huzursuzluk çıkarma" ile bir ilgisi yoktur.

33.3. Kur'ân'da Darb = الضرب

Daha önce görüldüğü gibi hemen her iş için kullanılan[465] darb الضرب bir şeyi bir şeyin üstüne vurmak veya sabitlemektir.[466] Kur'ân'daki anlamlarının bir kısmı şöyledir:

a- Dövme

Darb الضرب, birinin vücuduna tekme, tokat, şamar veya sopa vurmak için kullanılırsa dövme anlamı verilir. Allah Teâlâ, Bedir Savaşında meleklere şöyle bir emir vermişti:

إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلآئِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُواْ الَّذِينَ آمَنُواْ سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُواْ الرَّعْبَ فَاضْرِبُواْ فَوْقَ الأَعْنَاقِ وَاضْرِبُواْ مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ

"..."Ben sizinle beraberim, kâfirlerin yüreklerine korku salacağım. Siz de müminleri cesaretlendirin. Öyleyse (ey müminler!) onların boyunlarının üstüne ve parmak uçlarına vurun" (Enfâl 8/12)

Melekler, insanlar gibi olmadığından Kureyşli askerlerde dövme izi olduğuna dair bir bilgi yoktur.

---

464 Ebubekr el-Beyhâkî (ö. 458 h.) es-Sunen'ul-Kubrâ, Thk, Muhammed Abulkâdir Atâ, c. VII, s. 500, Beyrut, 1424/200.

روى البيهقي عَنِ الشَّعْبِيِّ، أَنَّ امْرَأَةً نَشَزَتْ عَلَى زَوْجِهَا فَاخْتَصَمُوا إِلَى شُرَيْحٍ فَقَالَ شُرَيْحٌ:" ابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ أَهْلِهَا" فَفَعَلُوا فَنَظَرَ الْحَكَمَانِ إِلَى أَمْرِهِمَا فَرَأَيَا أَنْ يُفَرِّقَا بَيْنَهُمَا فَكَرِهَ ذَلِكَ الرَّجُلُ فَقَالَ شُرَيْحٌ:" فَفِيمَ كُنَّا فِيهِ الْيَوْمَ وَأَجَازَ أَمْرَهُمَا "

465 El-Ayn, ضرب maddesi.

466 Müfredât, الضرب ve الوقوع md.

b- Öldürme

Birine öldürücü bir aletle vurmak, onu öldürür. Allah Teâlâ şöyle demiştir:

فَإِذا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَثْخَنتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاء حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا

"Ayetleri görmezlikte direnenlerle (kafirlerle) savaşta karşılaşınca boyun köklerini vurun. Etkisiz hale getirince onları, sıkı güvenlik çemberine alın. Sonra karşılıksız ya da fidye alarak serbest bırakın ki savaşın ağırlığı kalmasın…" (Muhammed 47/4)

c- Örnek verme

Darb, örnek vermek için de kullanılır. Çünkü örnek, bir konuyu, zihne sabitlemek için verilir. İlgili âyetlerden biri şöyledir:

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللّهُ مَثَلاً كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاء

"Görmez misin Allah nasıl bir örnek koydu? Güzel bir sözü, güzel bir ağaca benzetti; kökü sağlam, dalları göğe doğru uzanmış bir ağaca." (İbrahim 14/24)

d- Yürüme

Ayağı yere sabitlemeden yürünmez. Bu sebeple darb, "yürüme" anlamında da kullanılır. İlgili âyetlerden bir şöyledir:

وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَقْصُرُواْ مِنَ الصَّلاَةِ إِنْ خِفْتُمْ أَن يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُواْ إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُواْ لَكُمْ عَدُوًّا مُّبِينًا

"Yolculuğa çıktığınızda, ayetleri görmezlikte direnenlerin (kafirlerin) size saldırı yapmasından korkarsanız, o namazı(yolculukta kıldığınız namazı) kısaltmanızda bir günah yoktur. Çünkü kafirler, sizin açık düşmanınızdır." (Nisa 4/101)

e- Örtme

Örtme, bir şeyi bir başka şeyin üzerine sabitlemedir. Bir âyet şöyledir:

ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ أَيْنَ مَا ثُقِفُواْ

"(Ehl-i Kitap'tan öyleleri var ki,) bulundukları her yerde üzerlerine alçaklık çöker." (Al-i İmran 3/112)

Alçaklık, her yerde onları, bir örtü gibi sarar ve ondan kurtulamazlar.

Darb kelimesi, başörtüsünü başa ve boyuna sabitleme anlamında da kullanılır. İlgili âyet şöyledir:

وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ ...

"(Mümin kadınlar) Başörtülerinin bir kısmını yakalarının üstüne darb etsinler (sabitlesinler)." (Nur 24-31)

Mağarada 309 sene uyuyan Ashab-ı Kehf ile ilgili şöyle buyurulur:

فَضَرَبْنا عَلَى آذانِهِمْ

"Kulaklarının üzerini darb ettik." (Kehf 18/11)

Zemahşeri bu âyeti şöyle tefsir eder: Kulaklarının üzerine bir perde vurduk.[467]

O perdeden dolayı 309 yıl boyunca dışardaki sesleri duyamamışlardı.

f- Kadını Darb (ضرب)

Nisa 34. âyette, arka arkaya, şu üç emir ve bir yasak yer alır:

وَاللاَّتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلاَ تَبْغُواْ عَلَيْهِنَّ سَبِيلاً

"Nüşûzundan korktuğunuz kadınlarınıza öğüt verin/güzel sözler söyleyin, ***yataklarından ayrılın*** *ve* ***onları (oraya) darb edin/rahat bırakın****. Sizi gönülden kabul ederlerse onlara karşı* ***başka bir yol aramayın****."*

Kadını darb, ona vurmak mı yoksa bulunduğu yerde sabitlemek yani evinden çıkarmamak mıdır? Bunu doğru anlamak için ilgili âyetleri bölümler halinde görelim:

وَاللاَّتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ = *Nüşûzundan korktuğunuz kadınlarınız…*

Burada nüşûz, "ayrılma kararı" olduğundan, karısının nüşûzundan korkan erkeğin yapması gereken ilk şey, onunla konuşmaktır. Bu sebeple ilk emir şöyledir:

فَعِظُوهُنَّ = onlara va'z edin/güzel sözler söyleyin

Vaaz, gönlü rahatsız eden bir konuda, karşı tarafı, iyiye ve güzele yöneltecek sözler söylemektir.[468] Erkek, ayrılmak isteyen eşini, güzel sözlerle ikna

467 Ebu'l- Kâsım Mahmud bin Ömer ez-Zemahşerî (ö. 538 h.) el-Keşşaf, Kehf, 11. c. II, s. 705. Beyrut, 1407 h.
468 El- Ayn, وعظ mad.

etmeye çalışır. Eğer kadın, ayrılmakta ısrar ederse kocası, onun kararına saygı göstererek cinsel birlikteliğe son verir. İkinci emir onunla ilgilidir.

وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ = *yataklarından ayrılın*

Erkeğin yataktan ayrılması, hem kadının kararını gözden geçirmesini sağlar hem de ayrılmak istediği kocadan hamile kalmasını engeller. Bu süre içinde erkek eşini evden ayıramaz. Darb emri onunla ilgilidir.

وَاضْرِبُوهُنَّ = onları (oraya) darb edin

Darb الضرب, bir şeyi, bir yere sabitleme anlamına geldiği için burada kelimeye, erkeğin yatağı terk etmesinden sonra eşini evde tutması anlamını vermek gerekir. Çünkü kadının ayrılma yetkisini kullanmaktan vazgeçmesi ancak kendi hür iradesiyle gerçekleşebilir. Bunu âyetin şu bölümü gösterir:

فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلاَ تَبْغُواْ عَلَيْهِنَّ سَبِيلاً = *Size itaat ederlerse onlara karşı* ***başka bir yol aramayın***.

Arapçada itaat, bir işi gönülden kabul edip yapmaktır. Zıddı ikrahtır[469]. Bir işi dayak sonucu yapmak ikrâh altında yapmaktır. "Onları darb edin" emrinden sonra gelen "*Size itaat ederlerse*" ifadesi, darba, dövme anlamı vermeyi imkânsız hale getirir. Ona verilebilecek tek anlam, ayrılmak isteyen kadını evden çıkarmamak olur.

Erkeğin boşaması ile kadınınki arasında benzerlikler ve farklılıklar vardır. Bunu gösteren âyet şudur:

وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ

"Marufa (Kur'ân ölçülerine) göre (boşanmada) kadınların erkeklere karşı hakları, erkeklerin kadınlara karşı olan haklarına denktir. Ancak erkeklerin kadınlara karşı basamak farkları vardır." (Bakara 2/228)

Her iki boşamada da ev terk edilmez ama yataklar ayrılır. Kocanın boşadığı kadın ile ilgili âyet şöyledir:

وَٱلْمُطَلَّقَٰتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثلاثة قُرُوٓءٍ

"(Eşi tarafından) boşanmış kadınlar, kendi başlarına üç kur[470] beklerler." (Bakara 2/228)

وهو تذكيرُك إيّاه الخيرَ ونحوَه ممّا يرِقُّ له قلبُهُ

469 Müfredât - طوع md.

الطَّوْعُ: الانقيادُ، ويضادّه الكره قال عزّ وجلّ: ائْتِيا طَوْعاً أَوْ كَرْهاً

470 Adetli iken ilişki yasak olduğu için kadının tek başına kalabileceği dönem ilişkinin caiz olduğu temizlik dönemidir. Bu sebeple üç kur', üç temizlik dönemidir.

Kadının kendi başına beklemesi, eşiyle aynı yatağa girmemesidir. Evi terk etmemekle ilgili âyet şudur:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذٰلِكَ أَمْرًا

"Ey Nebî! Karılarınızı boşadığınızda iddetleri içinde boşayın ve iddetlerini sayın. Rabbiniz Allah'tan korkun; onları evlerinden çıkarmayın. Onlar da çıkmasınlar; açık bir fuhuş yapmış olurlarsa başka. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa kendine kötülük etmiş olur. Bilemezsin, belki Allah bunun ardından yeni bir durum ortaya çıkaracaktır." (Talak 65/1)

İddet, kocası tarafından boşanan kadının, boşanma kesinleşinceye kadar, beklemesi gereken süredir. İddet, adet gören için üç temizlik dönemi (Bakara 2/228), adetten kesilen veya başka bir sebeple adet görmeyen için üç ay, hamile için doğuma kadardır. (Talak 65/4)

Kadının ayrılmasında iddet yoktur ama ayrılma kararını bildirdiği andan itibaren erkek, sanki iddet bekliyormuş gibi yataktan ayrılır.

Her iki boşamada da boşayanın cayma hakkı vardır. Kadının nüşûzu/ayrılma kararı ortaya çıkınca erkeğin ona güzel sözler söylemesi, kararından caydırmak içindir. Kadının bu talebi gönülden kabul etmesi halinde her şeyin eski haline döneceğini yukarıda görmüştük.

Boşamayı erkek yapmışsa, iyi niyetli olması şartıyla iddet bitinceye kadar eşine dönme hakkına sahiptir. Bununla ilgili âyet şöyledir:

وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذٰلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا

"Kocalar arayı düzeltmek isterlerse, onlara (eşlerine) iddet içinde dönme hakları vardır"[471] (Bakara 2/228)

Erkek, iddet içinde eşine dönmezse evlilik sona erer. İlgili âyetlerden biri şöyledir:

فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ذَٰلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ مَن كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مَخْرَجًا

471 Bakara 231 ve 232 ilele Talak 2. âyet erkeğin karısına dönme zamanı olarak iddet bitimini göstermektedir. Bu âyet ise erkeğin, iddet bitmeden de dönebileceğini göster. Bu ayetteki ehakk = احق kelimesine ism-i tafdil anlamı verilemez. O anlamı vermek için bu sürede bir başkasının da ona dönme hakkı olması gerekir. Kelime ism-i tafdil değil, sıfat-ı müşebbehedir.

"Beklemeleri gereken sürenin (iddetin) sonuna geldiklerinde kadınları ya maruf[472] ile tutun ya da maruf ile ayırın. İçinizden güvenilir iki kişiyi şahit tutun; şahitliği Allah için tam yapın. İşte bu size, içinizden Allah'a ve Ahiret gününe inanan kimseye verilen öğüttür. Kim Allah'tan çekinerek kendini korursa Allah ona bir çıkış yolu açar." (Talak 65/2)

Kadının, ayrılmakta kararlı olması halinde yapılacak şey Nisa 35'te açıklanmıştır:

وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُواْ حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَا

"(Eşlerin) Ayrılacaklarından korkarsanız, bir hakem erkeğin ailesinden, bir hakem de kadının ailesinden gönderin." (Nisa 4/35)

Kadının nazik yapısının istismar edilmemesi için hem evlenmesi hem de boşanması, erkekten farklı olarak denetime tabi kılınmıştır. Hakemlerin ailelerden seçilmesi de önemlidir. Çünkü onlar, eşleri diğer insanlardan daha iyi tanırlar. Kur'an'a göre sıkıntı şu iki sebepten kaynaklanabilir:

Erkek, eşinin başkasıyla cinsel birlikteliğini görmüş olabilir. Bunu şahitlerle ispatlayabilecek durumdaysa, olayı mahkemeye götürebilir. İspatlayacak durumda değilse yine mahkemeye götürüp liân[473] yoluyla evliliğe son verebilir. Her iki durumda da eşine verdiklerinden herhangi bir şeyi geri alamaz. Üstelik eşi lekelenmiş olur.

Eşini lekelemeden ayrılmak isterse onu ayrılmaya (iftidâ'ya) zorlayabilir. Bununla ilgili âyet şöyledir:

وَلاَ تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُواْ بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ إِلاَّ أَن يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ.

"Açıkça bir fuhuş yapmadıkça verdiğinizden bir kısmını bile geri almak için onlara baskı yapmayın." (Nisa 4/19)

Kadının suçu olmadığı halde erkek, verdiklerini geri alıp başkasıyla evlenmek için ona, cinsel suç işlemiş gibi baskı yapıyor olabilir. Bununla ilgili âyet şöyledir:

وَإِنْ أَرَدتُّمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَّكَانَ زَوْجٍ وَآتَيْتُمْ إِحْدَاهُنَّ قِنطَارًا فَلاَ تَأْخُذُواْ مِنْهُ شَيْئًا أَتَأْخُذُونَهُ بُهْتَاناً وَإِثْماً مُّبِيناً. وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَى بَعْضُكُمْ إِلَى بَعْضٍ وَأَخَذْنَ مِنكُم مِّيثَاقًا غَلِيظًا.

472 Maruf, bilinen şey demektir. Bu bilgi ya gelenek ve göreneklerden ya da Kitap ve Hikmetten elde edilir. Gelenekten elde edilmişse Kitab'a ve Hikmete aykırı olmaması gerekir. Böyle bir bilgi fıtratı yansıttığı için evrensel nitelikte olur.

473 Liân, eşinin zina ettiğini iddia eden ama şahitlerle ispat edemeyen bir erkek ile eşinin, hâkim huzurunda karşılıklı lanetleşmeleridir. (Nur 24/6-10)

"Bir eşi bırakıp bir başka eşle evlenmek isterseniz, bıraktığınıza çok miktarda mal vermiş bile olsanız ondan hiçbir şey almayın. İftira ederek ve apaçık günaha girerek mi alacaksınız. Nasıl alabilirsiniz? Hem birbirinizle ilişkiye girdiniz hem de sizden sağlam bir söz aldılar." (Nisa 4/20-21)

Eşleri yakından tanıyan hakemler, uzlaştırma sırasında bütün bu durumları göz önünde bulundururlar.

إِن يُرِيدَا إِصْلاَحًا يُوَفِّقِ اللّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا

"(Eşlerin) İkisi de uzlaşmak isterse, Allah aralarındaki uyumu sağlar. Allah bilir, işin iç yüzünden haberdardır." (Nisa 4/35)

Bu âyete "hakemler uzlaştırmak isterlerse" şeklinde meal verilir. Hakemin görevi uzlaştırmak olduğu için bu şekilde bir meal kabul edilemez.

Kadına iftida/ayrılma yetkisi verilmesi

Hakemler, eşlerin ayrılmaları yönünde görüş bildirirlerse ilgili makam, kadına iftida/ayrılma yetkisi verir. Onu da şu âyetten öğreniyoruz:

وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آَتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ.

"…(Ey erkekler!) ikinizin de Allah'ın koyduğu sınırlarda duramayacağınızdan korkmanız dışında kadınlara verdiklerinizden bir şey almanız size helâl olmaz. (Ey müminler!) Eşlerin, Allah'ın koyduğu sınırlarda duramayacaklarından siz de korkarsanız, kadının fidye verip kendini (kocasından) kurtarması her ikisi için de günah olmaz. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır; onları aşmayın. Allah'ın koyduğu sınırları aşanlar, yanlış yapan kimselerdir." (Bakara 2/229)

Âyetin, "*Onlara verdiklerinizden...*" ifadesi, kocanın verdiği malın tamamı, anlamına gelebileceği gibi bir kısmı, anlamına da gelebilir. Yetkili makam, bu konuda da hakemlerin görüşüne göre karar verir.

Kadının bir suçu yok da erkek, bir başkasıyla evlenmek için eşine baskı yapıyor ve kadın da böyle bir koca ile birlikte olmak istemiyorsa hakemler, çok küçük bir şey vermesinin yeterli olacağını söylerler. Ancak Nisa 20 ve 21. âyetlere göre bu durumdaki bir kocanın, o küçük şeyi bile almaya hakkı yoktur.

Kocanın suçu yoksa kadın eşinden aldığının tamamını verir. Nebîmiz zamanında Ensar'dan Sehl'in kızı Habîbe, ayrılmak istediği kocası Sâbit b.

Kays ile ilgili olarak şöyle demişti: Onu ahlak ve din yönünden suçlamıyorum ama Müslüman olduktan sonra nankör olmak istemem. Elimde değil,[474] ondan nefret etmekten kendimi alamıyorum. Allah'tan korkmasam yanıma geldiğinde yüzüne tükürürüm."[475]

Habîbe, son kararını verince Nebîmiz'e: "*Onun bana verdiklerinin hepsi duruyor."* dedi. Nebîmiz de Sâbit'e: "*Al o malı ondan*" dedi. Sâbit malı aldı, Habîbe de gidip ailesinin yanına yerleşti.[476]

Görüldüğü gibi eşinden ayrılmak isteyen kadınların kocalarına verilen "onları (oraya) darb edin" emri, kadını evde tutmaları anlamındadır. Onun, kadını dövme ile bir ilgisi yoktur.

33.3. Hadislerde Darb = الضرب

"Kadınları darb edin" ifadesini taşıyan rivâyetler, Nebîmiz'in Veda Hacı'nda yaptığı konuşmada geçer. İçinde nüşûz ve darb kelimelerinin bir arada yer aldığı tek rivâyet şudur:

"*Kadınlar konusunda Allah'tan korkun; onlar yanınızda avân = kendilerini sizin için koruyan kimselerdir. Bu konuda canlarının istediğini yapamazlar. Onların sizin üzerinizde sizin de onlar üzerinde haklarınız vardır. Sizin onlar üzerindeki haklarınız; başkasıyla yatmamaları ve hoşlanmadığınız birinin evinize girmesine izin vermemeleridir. "Nüşûzlarından/ayrılmalarından korkarsanız onlara öğüt verin/güzel sözler söyleyin, yataklarından ayrılın ve onları,* ***müberrih olmayacak*** *şekilde darb edin.*

Onların hakları, marufa göre yedirmeniz, içirmeniz ve giyindirmenizdir. Onları Allah'ın emaneti olarak aldınız ve Allah'ın bir sözü ile ferçlerini (cinselliklerini) kendinize helal kıldınız."[477]

Müberrih'in kökü olan tebrih = التَّبْرُح'in anlamı, rahatsız etmektir.[478] "***onları müberrih olmayacak*** şekilde darb edin" sözünün anlamı da şudur: "*onları, rahatsız etmeyecek şekilde orada tutun.*"

474 Buhârî, Talâk 13.
475 İbn Mace, Talâk 22.
476 el-Muvatta, Talak 11.
477 Ahmed b. Hanbel, Müsned 5/73. Hadisin metni:
فَاتَّقُوا اللَّهَ فِي النِّسَاءِ، فَإِنَّهُنَّ عِنْدَكُمْ عَوَانٌ، لَا يَمْلِكْنَ لِأَنْفُسِهِنَّ شَيْئًا، وَإِنَّ لَهُنَّ عَلَيْكُمْ، وَلَكُمْ عَلَيْهِنَّ حَقًّا: أَنْ لَا يُوطِئْنَ فُرُشَكُمْ أَحَدًا غَيْرَكُمْ، وَلَا يَأْذَنَّ فِي بُيُوتِكُمْ لِأَحَدٍ تَكْرَهُونَهُ، فَإِنْ خِفْتُمْ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ، وَاضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مُبَرِّحٍ «وَلَهُنَّ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ، "وَإِنَّمَا أَخَذْتُمُوهُنَّ بِأَمَانَةِ اللَّهِ، وَاسْتَحْلَلْتُمْ فُرُوجَهُنَّ بِكَلِمَةِ اللَّهِ
478 Lisan'ul-Arab برح md.
وأَصلُ التَّبريح: المشقَّةُ والشِّدَّة. وبَرَّحَ به إِذا شَقَّ عَلَيْهِ

a- Tutarsız Rivâyetler

Nebîmizin söz ve uygulamalarını ifade için hadis terimi kullanılır. İkinci nesil olan tabiîn döneminde hadis yerine Sünnet terimi de kullanılmaya başlandı. Elimizdeki kitaplara göre bu dönemde Kur'an'ı Açıklama İlmi unutulduğundan hadis, Nebîmizin Kur'an'dan çıkardığı hikmet olarak görülememişti. Nebîmiz'den çok sonra hadisleri yazıya geçirenler, onları nakleden kişileri içeren bir senet, bir rivâyet zinciri oluşturup hadisin sahih olup olmadığına, o kişilerin güvenilirliklerine göre karar verdiler. Bu, çok sakıncalı bir yöntemdir. İnsanlara güven konusunda Nebîmiz'e yapılan şöyle bir uyarı vardır:

(Münafıkları) gördüğünde kılık kıyafetleri hoşuna gider. Konuştuklarında konuşmalarına kulak verirsin. Oysa duvara dayalı kalas gibidirler. Her gürültüyü aleyhlerine sayarlar. Asıl düşman onlardır; onlara karşı dikkatli ol. Allah canlarını alsın, nasıl da yalana sürükleniyorlar! (Münafikûn 63/4)

Sözleri ve tavırlarıyla Nebîmizi bile hayran bırakan münafıklar olduğuna göre ilimleri ve tavırlarıyla Müslümanları hayran bırakan münafıklar da olabilir. Hadislerin sahih olduğunu tespit için belirlenen rivayet zinciri yöntemi onlara, Kur'an'a açıkça aykırı sözleri, Nebîmize mal etme fırsatı verir.

Kur'an'ı Açıklama İlminin unutulmasıyla birlikte Kur'an'dan çözüm üretemez hale gelenler, Sünneti Kur'an'ın yerine geçirmeye başlamışlardır. İmâm Şafii'nin (öl. 204/820) kitabı olarak bilinen er-Risale'de, bağlamından koparılan âyetler delil getirilerek Sünnet, Kur'ân'a denk sayılmıştır[479]. Tâbiînden Yahyâ b. Ebî Kesîr'in (ö. 129/747), daha da ileri giderek şöyle dediği iddia edilir:

السُّنَّةُ قَاضِيَةٌ عَلَى الْكِتَابِ وَلَيْسَ الْكِتَابُ قَاضِيًا عَلَى السُّنَّةِ

"Kitap ile ilgili son sözü Sünnet söyler ama Sünnet ile ilgili son sözü Kitap söylemez"

Tâbiîn dönemi İslam Hukukçularından Mekhûl'ün (ö. 112/730) de şu görüşte olduğu söylenir:

الْقُرْآنُ أَحْوَجُ إِلَى السُّنَّةِ مِنَ السُّنَّةِ إِلَى الْقُرْآنِ

"Kur'ân'ın Sünnet'e olan ihtiyacı, Sünnet'in Kur'ân'a olan ihtiyacından fazladır."[480]

479 Bkz. Abdulaziz BAYINDIR, Doğru Bildiğimiz Yanlışlar, 5. Baskı, s. 497 vd. İstanbul 2014.
480 Muhammed b. Nasr el-Mervezî (ö. 294 h.), es-Sünneh, s. 33, tahkik Salim Abdullah es-Selefî, Beyrut 1408.

En tehlikeli kişiler, ilim adamı ve din adamı görüntüsündeki münafıklardır. Bunlar, kendi iftiralarını, saygın kişilere mal etmekte mahirdirler. Allah Teâlâ bunlarla ilgili şöyle bir uyarıda bulunmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللّهِ

"Ey inanıp güvenenler! Bilginlerin ve din adamlarının[481] birçoğu insanların mallarını haksız yolla yer ve onları Allah'ın yolundan çevirirler." (Tevbe 9/34)

Bunlar, dünyayı ahirete tercih eden menfaat çevreleri ile bir olup gerçek alimleri susturabilir, âyet ve hadisleri de yanlış yerlere çekerek veya dışlayarak yeni bir din oluşturabilirler.

Bütün mezheplerin kitaplarını ve tefsirleri, Kur'an'ı Açıklama İlmi ışığında gözden geçirince, ilim sahibi münafıkların, bunlara müdahale edip yeni bir din oluşturdukları anlaşılmaktadır. Kadının tek taraflı iradesiyle boşama hakkının, ittifakla elinden alınmasının başka bir izahı olamaz.

Yalancının mumu yatsıya kadar yandığı için kadını dövme ile ilgili rivayetlerin tutarsızlığını ortaya çıkarmak zor değildir. Konuyla ilgili en kapsamlı rivayette Nebimizin şöyle dediği iddia edilir:

"Kadınlara karşı görevinizi yerine getirin; onlar yanınızda avan = kölelerdir. Üzerlerinde başka bir hakka sahip değilsiniz, açık bir fahişelik yapmış olarak gelirlerse başka. Onu yaparlarsa yataklarında yalnız bırakın ve ***müberrih*** *olmayacak şekilde onları dövün. Size boyun eğerlerse onlara karşı başka bir yol aramayın. Sizin kadınlarınız üzerinde hakkınız, kadınlarınızın sizin üzerinizde hakları vardır. Onların üzerindeki hakkınız, istemediğiniz kişileri yatağınıza almamaları ve istemediğiniz kişileri evinize sokmamalarıdır. Onların hakları ise giyindirme ve yedirme konusunda iyi davranmanızdır."*[482]

Bu rivâyette Nisa 34. âyetten alınan bir bölüme ekleme yapılarak şu cümle oluşturulmuştur:

فَإِنْ فَعَلْنَ فَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مُبَرِّحٍ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا

481 Bu ayete meal verenler bilgin yerine haham, din adamı yerine de ruhban diyerek ayetin anlamını bozmuşlardır. Bir Müslümanın haham ve ruhbanla ne ilgisi olur ki, Allah onlara böyle bir uyarı yapmış olsun.

482 İbn Mace, Nikâh, 1851.

اسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا فَإِنَّهُنَّ عِنْدَكُمْ عَوَانٍ لَيْسَ تَمْلِكُونَ مِنْهُنَّ شَيْئًا غَيْرَ ذَلِكَ إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ فَإِنْ فَعَلْنَ فَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مُبَرِّحٍ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ لَكُمْ مِنْ نِسَائِكُمْ حَقًّا وَلِنِسَائِكُمْ عَلَيْكُمْ حَقًّا فَأَمَّا حَقُّكُمْ عَلَى نِسَائِكُمْ فَلَا يُوطِئْنَ فُرُشَكُمْ مَنْ تَكْرَهُونَ وَلَا يَأْذَنَّ فِي بُيُوتِكُمْ لِمَنْ تَكْرَهُونَ أَلَا وَحَقُّهُنَّ عَلَيْكُمْ أَنْ تُحْسِنُوا إِلَيْهِنَّ فِي كِسْوَتِهِنَّ وَطَعَامِهِنَّ.

“Kadınlarınız açık bir fahişelik yaparlarsa yataklarında yalnız bırakın ve müberrih olmayacak şekilde onları dövün. Size içten boyun eğerlerse onlara karşı başka bir yol aramayın.”

Âyette ki, *“nüşûzlarından korkarsanız”* ifadesinin yerine *“açık bir fahişelik yaparlarsa”* ifadesi konmuştur. Kadının nüşûzundan korkma ile fahişeliğin ne ilgisi olabilir!

Rivâyetlerin daha kısa olanı şöyledir: *“…Sizin onlar üzerindeki hakkınız, istemediğiniz kişileri yatağınıza almamalarıdır. Eğer böyle yaparlarsa müberrih olmayacak şekilde dövün.”*[483]

Burada ayetin sadece bir kelimesi alınarak şöyle bir cümle oluşturulmuştur:

فَإِنْ فَعَلْنَ ذٰلِكَ فَاضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مُبَرِّحٍ

“… istemediğiniz kişileri yatağınıza alırlarsa müberrih olmayacak şekilde dövün.”

Kadın, kocasının istediği kişiyi yatağına alabilir mi ki, Nebîmiz böyle bir söz söylemiş olsun! Böyle bir sözü ancak bir münafık uydurmuş ve Nebîmize mal etmiş olabilir.

Hadisçiler, *“Müberrih olmayacak şekilde darb” sözüne, “canlarını fazla yakmayacak şekilde dövme”* anlamı vermişlerdir. İddiaya göre Katâde, (ö. 117/735) *“itibarını zedelemeyecek şekilde”* Hasan Basrî de (ö. 110/728) *“iz bırakmayacak şekilde dövme”* anlamı vermişlerdir.[484] Doğru anlamın, “*onları rahatsız etmeyecek şekilde orada tutma”* olduğunu yukarıda görmüştük.

b- Kadınların Köle Sayılması

Yukarıdaki rivâyetlerde Nebîmiz’in kadınlarla ilgili olarak şöyle dediği ifade edilir:

فَإِنَّهُنَّ عِنْدَكُمْ عَوَانٍ

“*Kadınlar yanınızda avân’dır*”

Avânin (عوان), عناية (inâye) kökünden عانية = âniye’nin çoğuludur. Âniye *“kendine özen gösteren ve kendini koruyan kadın”* anlamındadır. Çünkü kadın cinsel yönden hedefine sadece kocasını koyar ve kendini onun için

483 . Müslim, Sahih, Hac, 2137. Metin şöyledir:
وَلَكُمْ عَلَيْهِنَّ أَنْ لاَ يُوطِئْنَ فُرُشَكُمْ أَحَدًا تَكْرَهُونَهُ فَإِنْ فَعَلْنَ ذَلِكَ فَاضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مُبَرِّحٍ.

484 Bedrüddin el-Aynî (öl. 855 h.), c. XX, s. 192, Beyrut.

korur.[485] Arapçadan dilimize geçen itina kelimesi de bu köktendir. Bu söz, âyetin *"(İyi kadınlar) Allah'ın korumasına karşılık yalnızken kendilerini koruyanlardır."* bölümünü doğru anlamayı sağlar. Zaten ilk hadiste geçen "*Bu konuda canlarının istediğini yapamazlar*." ifadesi de bunu pekiştirmektedir:

Hadisçiler avânin (عوان) kelimesinin عناية (inâye) kökünden değil, عنو =ünüvv kökünden türediğini kabul etmişlerdir. عنو =ünüvv, bir şeyi zorla ele geçirme[486] anlamındadır. Bu durumda عانية = âniye, esir olan değil, esir alan kadın anlamında olur. Nebîmize ait bir hadiste bu kelime şöyle geçmiştir:

أَنَا وَارِثُ مَنْ لَا وَارِثَ لَهُ، أَفُكُّ عَانِيَهُ، وَأَرِثُ مَالَهُ

"Ben varisi olmayanın varisiyim, âniye'sini (onu esir eden şeyleri) çözer malına mirasçı olurum[487]"

Nebîmiz, devlet başkanı sıfatıyla mirasçısı olmayanın mirasını alır. Borç kişiyi esir ettiği için önce ölenin borcunu ödemesi gerekir. Bu, miras paylaşımı ile ilgili şu âyetin emridir:

مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ

"(Miras paylaşımı, ölenin) yaptığı vasiyetin yerine getirilmesinden veya borcunun ödenmesinden sonradır." (Nisa 4/11)

Buna, Nebîmizin sözü dememiz, âyetle tam örtüşmesinden dolayıdır.

Eğer kadının dövülmesi ile ilgili rivayetteki âniye buradaki âniye ise hadisin anlamı şöyle olur:

"Kadınlarınız yanınızda, sizi esir alan kişilerdir."

Çünkü kelime ism-i fail'dir, eylemi yapan kişiyi gösterir. Ama bu anlam onların işine yaramadığı için saptırma yapmış ve kelimeye ism-i mef'ul, yani eylemden etkilenen kişi anlamı vermişlerdir. Bunu, sözlüklere bile sokarak Nebîmizin şöyle dediğini iddia etmişlerdir:

"Kadınlarınız yanınızdaki esirlerdir."

---

485 Bkz. Lisan'ul-arab, عناية.

486 En eski sözlüklerden el-Ayn, عنو =unüvv kökünden anve = العنوة sözüne "kılıç zoruyla alma" anlamı vermiştir. Bu anlam doğrudur. Bu işi yapan kişi anlamında el-ânî = العاني'ye esir alan değil de esir olan anlamı vermesi imkansızdır. Bu ifadenin böyle bir sözlükte yer alması, yapılan müdahalenin boyutun göstermesi açısından ilginçtir. Okuduğumuz sözlüklerin tamamında bu kelime ile ilgili çarpıtmalar vardır. El-Ayn'da geçen ifade aynen şöyledir:

والعنوة: القهر. أخذها عنوة، أي: قهراً بالسّيف. والعاني مأخوذ من العنوة، أي: الذلة.

487 Ebû Davûd, Sünen, Mirasu zevî'l-erhâm, hadis no 2901. Hadisin tam metni şöyledir:

حَدَّثَنَا عَبْدُ السَّلَامِ بْنُ عَتِيقٍ الدِّمَشْقِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُبَارَكِ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ حُجْرٍ، عَنْ صَالِحِ بْنِ يَحْيَى بْنِ الْمِقْدَامِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «أَنَا وَارِثُ مَنْ لَا وَارِثَ لَهُ، أَفُكُّ عَانِيَهُ، وَأَرِثُ مَالَهُ، وَالْخَالُ وَارِثُ مَنْ لَا وَارِثَ لَهُ، يَفُكُّ عَانِيَهُ وَيَرِثُ مَالَهُ

Bu anlam hem hadisin iç bütünlüğüne hem de Kur'ân'a aykırıdır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ

"… Kur'ân ölçülerine (mârufa) göre kadınların erkekler üzerindeki hakkı, erkeklerin kadınlar üzerindeki hakkı ile aynıdır." (Bakara 2/228)

Esir ile efendisi arasında denk haklardan söz edilemeyeceğine göre kadın kocasının kölesi olamaz. Kadın köle sayılsa zaten rivayetlerde geçen şu sözün de bir anlamı kalmaz:

"Onlar üzerinde başka bir şeye sahip değilsiniz."

Esir üzerinde sahip olunmayan ne var ki; Nebîmiz böyle demiş olsun!

33.4. Sonuç

Hemen her konuda yapılan bu gibi yanlışların ana sebebi, Kur'ân'ı Açıklama İlminin unutulmuş olmasıdır. Nisa 34. âyet, kadını dövmenin delili yapılırken bu âyetin iç bütünlüğünün ve ilgili diğer âyetlerin dikkate alınmamasının başka izahı olamaz. Bu yöntemin acı sonuçlarından biri de kadının tek taraflı iradesi ile boşanma hakkını kabul eden bir tek mezhebin bulunmamasıdır.[488]

Aynı doğruda ittifak edilir ama dıştan bir müdahale yoksa aynı yanlışta ittifak edilemez. Birçok konuda olduğu gibi bu konuda da mezheplerin aynı yanlışta ittifak etmesi, dış müdahale olmadan gerçekleşemez. Farklı yerlerde ve farklı zamanlarda yaşamış mezhep kurucularına böyle bir müdahale de yapılamaz. Tek ihtimal mezhep kitaplarına ve tefsirlere müdahale edilmiş olmasıdır. Yoksa yanlışta bu kadar ittifak imkânsızdır.

Müdahale bütün kitaplara yapıldığı için yanlışları tespit çok büyük bir sabır ve emek istemektedir. Tahribatın etkisinden kurtulamadığımızdan yaptığımız ilk çalışmada biz de şu sonuca varmıştık:

"Eşinin fahişelik yaptığı açıkça belli olan koca onu yatağında yalnız bırakma ve dövme hakkına sahiptir.[489]"

Kur'an'ı Açıklama İlmi ışığında çalışmamızı sürdürünce yukarıdaki sonuçlara ulaşmak nasip oldu.

Başarıyı veren yalnız Allah'tır.

488 Bkz. Abdulaziz Bayındır, Doğru Bildiğimiz Yanlışlar, s. 369 vd.
489 Bayındır, a.g.e. s. 399 vd.

34. KONU

FAİZ

Allah Teâlâ şöyle buyurur;

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ.

"Faiz yiyenler, şeytanın aklını çeldiği kimsenin tavrından farklı tavır göstermezler. Bu onların "Alım-satım, tıpkı faizli işlem gibidir." demeleri yüzündendir. Allah, alım-satımı helâl, faizli işlemi haram kılmıştır. Kime Sahibinden (Rabbinden) bir öğüt ulaşır da faiz almayı bırakırsa, önceden aldıkları kendine kalır. Onun işi Allah'a aittir. Kim de devam ederse, onlar cehennem ahalisidir, orada ölümsüz olarak kalacaklardır." (Bakara 2/275)

Faiz, borçtan elde edilen gelire denir. Mallar ya alım satım ya da ödünç şeklinde değiştirilir. Değiştirilen iki malın birbirinden az çok farkı varsa alım satım olur. Para verip ekmek almak öyledir. Onun peşini de olur, vadelisi de. Aralarında fark bulunmayan mallar ancak vadeli olarak değiştirilebilir. Bir ölçek buğday verip daha sonra aynı özellikleri taşıyan bir ölçek buğday almak böyledir. Buna ödünç denir. Alım satımdan gelir sağlanabilir. 75 kuruşa alınan ekmek, peşin 100 kuruşa satılırsa 25 kuruş kâr edilir. Ödüncün peşini olmaz. Hiç kimse, karşılığını hemen ödemek üzere ödünç almaz. Ödünçte ne verilmişse geriye onun dengi alınır. Fazla bir şey şart koşmak faiz olur. Ödünç dışındaki borçlarda da durum aynıdır. Allah'ın Elçisi aleyhisselam "Faiz yalnızca borçta olur."[490] demiştir. Dolayısıyla borçtan gelir sağlamaya yönelik her işlem, faizli işlemdir.

Borçtan gelir elde etme ayrı, mal alım satımı ayrıdır. "Alım satım da tıpkı faizli işlem gibidir." diyenler, şeytanın aklını çeldiği kimse gibi davranır. Alım satım ile faizi aynı saymak, gerçekten tam bir yanıltma olur.

100 altını, bir ay vadeli 101 altına karşılık ödünç veren onu, borçlunun malı içinde artsın diye verir. Bu, şu âyetin belirttiği işlemdir:

وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رِبًا لِيَرْبُوَ فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُو عِنْدَ اللَّهِ.

"İnsanların malları içinde artsın diye faize verdiğiniz faizli borç Allah'ın yanında artmaz." (Rum 30/39)

Faiz olmaması için ödünç verilen ana malı yani 100 altını almak, kalan 1 altını almamak gerekir. Bu, şu âyetin hükmüdür:

490 Dârimî, Büyu 42.

وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ.

"…Tevbe ederseniz (hatanızdan tam olarak dönerseniz), ana mallarınız sizindir; böylece ne haksızlık edersiniz ne de haksızlığa uğrarsınız." (Bakara, 2/279)

İslam öncesi Araplara Cahiliye Arapları denir. Onlar borç verdikleri zaman ana mala dokunmadan, her ay belli bir gelir sağlamak şartıyla verirlerdi. Vadesi dolunca alacaklarını isterler, eğer borçlu ödeyemezse, yeni bir faiz tespit ederek vadeyi uzatırlardı.[491] Borç, vadeli satıştan doğmuşsa, ödeme zamanı gelince borçluya, "Borcunu ödeyecek misin, yoksa artıracak mısın?" diye sorarlardı. Öderse öder, yoksa borca bir miktar ilave ile vade uzatırlardı.[492]

Kur'ân, faizin her çeşidini yasaklamış, borcunu zamanında ödeyemeyenlerle ilgili şöyle bir hüküm getirmiştir:

وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَى مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ.

Borçlu darlık içinde ise, rahata çıkıncaya kadar beklemek gerekir. Alacağınızı sadakaya/ zekâta saymanız, sizin için daha hayırlıdır. Bunu bir bilseydiniz! (Bakara 2/280)

Bu âyetlerin inişine sebep sayılan olaylar şunlardır:

Sakîf Kabilesi'nden 'Amr b. 'Umeyr'in dört oğlu Mes'ud, Abduyaleyl, Habîb ve Rebîa, Mekke'de bulunan Benî Mahzûn'dan Muğîre oğullarına ödünç verirlerdi. Muhammed aleyhisselam Taif'i fethedince (Hicret'in 8. senesi) bu kardeşler Müslüman oldular. Daha sonra Muğîre oğullarından faiz alacaklarını istediler. Bu olay şu âyetin inmesine sebep oldu:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آَمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ. فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ.

"Ey inanıp güvenenler, Allah'tan çekinerek korunun! O'na gerçekten güveniyorsanız, kalan faiz alacaklarınızdan vazgeçin!

Eğer vazgeçmezseniz, Allah'a yani Allah'ın kitabına karşı savaşmakta olduğunuzu bilin. Tevbe ederseniz (hatanızdan tam olarak dönerseniz), ana mallarınız sizindir; böylece ne haksızlık edersiniz ne de haksızlığa uğrarsınız." (Bakara 2/278-279)

491 Fahrü'd-Din er-Râzi, et-Tefsirü'l-kebîr, c. VII, s. 91.

492 İbn Rüşd, Mukaddimat (el-Müdevvenetü'l-kübrâ ile birlikte), Matbaa-i Hayriyye, 1324/1906, c. III, s.18,; İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillah, Ahkâmü'l-Kur'ân, Mısır 1976, c.I, s. 241. İbnü'l-Arabî burada veresiye alış verişten doğan alacağı söz konusu etmektedir. Yukarıya bu yazılmıştır.

Bunun üzerine bu dört kardeş dediler ki: “Biz tevbe edip Allah’ın emrine uyuyoruz. Bizim Allah ve Resûlü ile savaşa gücümüz yetmez.”

Faizden vazgeçerek yalnız ana mallarını almaya razı oldular ve Muğîre oğullarından ana mallarını istediler. Onlar darda olduklarını belirterek; “Ürünler yetişinceye kadar bize süre tanıyın.” dediler. Dört kardeş, süre tanımaya yanaşmadılar. Bu olay da şu âyetin iniş sebebi oldu:

وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَى مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ.

“Borçlu darlık içinde ise, rahata çıkıncaya kadar beklemek gerekir. Alacağınızı sadakaya/ zekâta saymanız, sizin için daha hayırlıdır. Bunu bir bilseydiniz!” (Bakara 2/280)[493]

34.1. Faizin Çevresinde Koruma Çemberi

Allah’ın Elçisi altın, gümüş, arpa, buğday, hurma ve tuzun bazı satış şekillerini de faizli işlem saymıştır. Ebû Saîd el-Hûdrî’nin (r.a.) bildirdiğine göre o, şöyle demiştir: “Altına karşılık altın, gümüşe karşılık gümüş, buğdaya karşılık buğday, arpaya karşılık arpa, hurmaya karşılık hurma ve tuza karşılık tuz, misli misline ve peşin olur. Kim artırır ya da fazlasını isterse faize girmiş olur. Bu konuda alan da veren de birdir.”[494]

Bir malın kendi cinsiyle değişimi daha çok ödünçte olur. İnsanlar ödünce alım satım görüntüsü vererek faiz yasağını delebileceklerinden Allah’ın Elçisi’nin altı mal ile ilgili sözleri faizin etrafında bir koruma çemberi oluşturmuştur. Çünkü o malların tamamı, ödünç verilebilir mallardır.

Hadislerin kapadığı faiz kapılarını ve oluşturduğu koruma çemberlerini görmeye çalışalım.

34.1.1. Altı Malı Kendi Cinsiyle Peşin Değişme

Altın, gümüş, buğday, arpa, tuz ve hurmayı kendi cinsiyle değiştirirken değişimin peşin olması şart koşulmuştur. Buna göre 10 altını, vadeli 11 altına satmak, faizli işlemdir. Bu çok önemlidir; çünkü buna satış denseydi, faizli ödünçler satış şeklinde verilmeye başlanırdı. Bu durumda 100 lirayı daha sonra verilecek 110 liraya karşılık ödünç vermek faiz; ama onu vadeli 110 liraya karşılık satmak ticari işlem sayılırdı.

493 Burada anlatılan olay için bkz. Fahru’d-Din er-Râzî, c. VII, s. 106-110; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’ân Dili, c. I. s. 972.

494 Müslim, Müsâkât 82.

34.1.2. Altı Malı Kendi Cinsiyle Eşit Değişme

Hadis, altı malı kendi cinsiyle peşin değişirken miktarların eşit olmasını şart koşmuştur. Buna göre 10 adet Reşat altını verip peşin 11 adet Reşat altını almak faizli işlem olur. Allah'ın Elçisi, "Faiz sadece borçta olur"[495] dediğine göre, bununla faizli borç arasında ilgi kurunca yasağın önemi ortaya çıkar.

Faizcinin asıl isteği, verdiği 10 altına karşılık 11 altın alacaklı duruma gelmektir. Bu işlemi meşru yoldan yapabilirse onu borca çevirmek zor olmaz. Meselâ önce 11 altın ödünç verir, bunun için gerekli teminatları alır, sonra bir başka 10 altına karşılık borçludaki 11 altını satın alır. Bu iki işlem sonunda o, 10 altın vermiş, 11 altın alacaklı duruma geçmiş olur. İstenmeyen bir durumun doğmaması için bu işlem ya evrak üzerinde yapılır ya da faizcinin güvendiği bir kişi, borçluya vekil olup işlemleri yürütürdü. Bunun kurumları da oluşurdu. Ama bu malların kendi cinsleriyle değiştirilmesi hâlinde bedellerin eşit miktarlarda olması şartı bu kapıyı kapamıştır.

Nitekim eskiden, ödünç işlemlerinde alacaklıya yasal bir menfaat sağlamak için muamele-i şer'iyye adı verilen göstermelik bir satış yapılırdı. Meselâ ödünç alacak taraf bir malını, ödünç verecek kişinin önüne koyar ve "Bunu sana 10 altına sattım." der, o da onu satın ve teslim alır ve parayı öderdi. Sonra ona; "Bu malı, bedelini bir yıl sonra ödemem şartıyla bana 11 altına sat." der, o da satardı. Böylece o, alım satım görüntüsü altında, 10 altına karşılık bir yıl vadeli 11 altın borçlanmış olurdu. Bunun birçok usulü vardı.

Osmanlı döneminde kurulan bankalardan Emniyet Sandığı'ndaki bir cep saati; kredi alanların ödeyecekleri faizi yasallaştırmak için her gün defalarca satılır, sandığa hibe edilirdi.[496] Eğer yukarıdaki yasak olmasaydı bu defa cep saati yerine bankada bir görevli bulundurulur, bu görevli kredi alacak kişi adına daha önce belirtilen işlemleri tamamlar onu 11 altın borçlandırır, sonra ona 10 altın verirdi.

34.1.3. Ödünç Verilebilen Yakın Cinsleri Değişme

Allah'ın Elçisi şöyle demiştir:

"...Bu cinsler değişik olursa peşin olması şartıyla istediğiniz gibi satabilirsiniz."[497]

495 Müslim, Müsâkât, 102; Nesâî, Büyu, 50.
496 Bu bilgi, eski İstanbul Müftüsü Selahattin Kaya'dan alınmıştır.
497 Müslim, Müsâkât, 81.

İlgili hadislerde, değişik cins olarak, aynı türden olan altın ile gümüş ve buğday ile arpa sayılmış, farklı türlerden olan hurma ile tuza yer verilmemiştir. Allah'ın Elçisi şöyle demiştir:

"Gümüşe karşılık altın elden ele satıldığında gümüşün fazla olmasında bir zarar yoktur, fakat veresiyesi olmaz. Arpaya karşılık buğday elden ele satıldığında arpanın fazla olmasında bir zarar yoktur, fakat veresiyesi olmaz."[498]

Altın ile gümüş ve buğday ile arpa birbirlerinin yerine konabilirler. Bunların fiyatları arasında uzun süre önemli değişiklik göstermeyen oranlar bulunur. Bu malların değişiminde peşinlik şartının olması, faize açılabilecek bir kapıyı daha kapamıştır.

Meselâ 1 dinar 10 dirhem değerinde ise, 100 dinar[499] 1000 dirhem değerinde olur. Bunları veresiye değiştirmek yasak olmazsa, faizci elindeki 1000 dirhemi bir yıl sonra ödenecek 120 dinara karşılık satar ve alım satım perdesi altında %20 faizli ödünç işlemi yapabilir. Aynı şey arpa ve buğday için de olabilir.

Bu hadis, Türk lirası verip karşılığında vadeli döviz almanın yolunu da tıkamıştır. Meselâ 1000 Amerikan dolarının bugünkü değeri kadar Türk lirası verip bir yıl sonra ödemek üzere 1200 Amerikan doları alınamaz. Çünkü bunlar birbirlerinin yerine geçebilen şeylerdir. Yukarıdaki hadislerden bunun faiz olacağını anlamak zor değildir.

34.1.4. Farklı Paraları Günlük Fiyattan Değişme

Abdullah b. Ömer dedi ki; Beqî'de deve satardım. Dinara karşılık satar yerine dirhem alırdım, dirheme karşılık satar yerine dinar alırdım. Allah'ın Elçisi'ne geldim, Hafsa'nın evindeydi; "Ey Allah'ın Elçisi, müsaadenle bir şey sormak istiyorum; ben Beqi'de deve satıyorum; dinara karşılık satıp yerine dirhem alıyorum. Dirheme karşılık satıp yerine dinar alıyorum. Ona karşılık onu alıyor, buna karşılık bunu veriyorum." dedim. Dedi ki:

"Günün fiyatıyla almanda bir sakınca yoktur; yeter ki, aranızda bir şey bırakarak ayrılmayın."[500]

Buna göre altın ile gümüşü o günün fiyatıyla değişmek gerekir. Eğer böyle olmasaydı faiz yasağı yine delinebilirdi. Meselâ 1 dinar, 10 dirhem değerinde iken faizci önce 11 dinar ödünç verir, gerekli teminatları alır, sonra

498 Ebû Davûd, Buyu', 12.
499 Dinar altın paraya, dirhem ise gümüş paraya verilen addır.
500 Ebû Davûd, 14; Nesâî, Büyu, 50.

da elindeki 100 dirhemi, borçludaki 11 dinara karşılık satardı. Bu iki işlem sonunda o, alım satım görüntüsü altında %10 faizli ödünç vermiş olurdu. Bunun yasal kurumları da oluşturulabilirdi. Ama bedelleri günün fiyatı ile değiştirme şartı bu kapıyı kapamıştır. Böylece hadisler, alım satım adı altında faizli ödünce açılan tüm kapıları kapamış olmaktadır.

34.2. Mezheplerin Usul Hataları

Meşhur dört mezhep faizi, alım satımdan doğan ve borçtan doğan faiz olarak ikiye ayırmış ve sistemlerini alım satımdan doğan faiz, yani altın, gümüş, buğday, arpa, hurma ve tuz satışı ile ilgili hadisler üzerine kurmuşlardır. Borç faizini ise faiz ve sarf (kambiyo) bölümlerinde değil, karz ve sulh bölümleri içinde çok kısa bir şekilde işlemişlerdir. Allah "alım-satımı helal, faizli işlemi haram"[501] kıldığı halde fakihlerin, faizi neden alım satımın bir bölümü saydıklarını anlamak zordur.

Faizli işlemi altı maddenin bazı alım satım şekillerine bağlı olarak sistemleştirenler onun bu maddeler ile sınırlı olamayacağını gördükleri için, ilgili hadislerden faizli işleme sebep olabilecek özellikler (riba illetleri) çıkararak kıyas yoluyla faizin kapsamını genişletmişlerdir. Bu mezhepler, kendi sistemleri içinde de çelişkiye düşmüşlerdir.

Hanefiler iki şeyi faiz illeti saymışlardır. Bunlar kadr ve cins'tir. Kadr, ölçek ve tartıyı içerir. Cinsin faiz illeti olduğu, hadislerdeki "**Altına karşılık alt**ın, buğdaya karşılık buğday...**"** sözünden çıkarılmıştır. Kadr ise hadislerde geçen "**misli misline**" ifadesinden çıkarılmıştır. Kadr'in hadislerden nasıl çıkarıldığı şöyle açıklanmaktadır:

"Kadr, ölçeğe vurulan mallarda ölçek, tartılan mallarda vezindir.[502] Hadiste geçen "buğdaya buğday"ın anlamı "buğdaya karşılık buğday satışı..." dır. Bir buğday tanesi de buğdaydır. Onu hiç kimse satmaz, satsa da alan olmaz. Çünkü bir işe yaramaz. O zaman bununla ister istemez işe yarayacak[503] ölçüde buğday satışının kastedildiği anlaşılır. Bunun satılabilecek mal olduğu da ölçek ile bilinebilir. Böylece bu mallardaki ölçeğe (kileye) vurulma özelliği hadisin göstermesiyle belli olmuş olur.

Allah'ın Elçisi'nin "**Altına karşılık altın**" sözü de öyledir. Altın tozuna da altın denir ama onu hiç kimse satmaz. Tartılabilen altın satılır. O zaman

501 Bakara 2/275.
502 es-Serahsî, el-Mebsût, c. XII, s. 113.
503 Serahsîde mütekavvim olarak geçen kelime "işe yarayan mal" diye tecüme edilmiştir. Mütekavvim mal demek, kullanılması yasak olmayan ve elde edilmiş bulunan mal demektir.

tartılma özelliği hadisin delaletiyle sabit olmuş olur. Allah'ın elçisi sanki şöyle demiştir: "**Tartılan altına karşılık altın, ölçeğe vurulan buğdaya karşılık buğday...**"[504]

Hadislerde şu ifade de yer alır: "Bu cinsler değişik olursa peşin olması şartıyla istediğiniz gibi satabilirsiniz.[505] "Bundan da cinsleri aynı olup ölçü birimleri farklı olan veya ölçek yahut tartı ile işlem gördüğü halde cinsleri farklı olan iki malın birbiriyle değişiminin peşin olmasının şart koşulduğunu anlamışlardır.

Buna göre hurda demir verip çubuk demir almak istenirse her iki demirin aynı ağırlıkta olması ve değişimin peşin olması gerekir, yoksa faizli işlem olur. Demire karşılık bakır almak istenirse her iki bedeli peşin ödemek yeterli olur. Çünkü bunların ikisi de tartıyla alınıp, satılan mallardır. Cinsleri farklı olduğu için biri diğerinden fazla olabilir ama bu takas veresiye olamaz, yoksa faizli işlem olur.

Bu prensibe göre altın veya gümüşten basılı bir parayı (nükûd) verip tartıyla satılan bir malı veresiye almak faizli işlem sayılmalıdır. Çünkü altın ve gümüş tartıyla alınıp satılır. Ama Hanefîler bunu caiz görür ve sebeplerini şöyle açıklarlar:

1. Altından ve gümüşten basılı dinar ve dirhemlerle tartıyla alınıp satılan diğer mallar arasında görünüşte (sureten) bir fark vardır. Çünkü dinar ve dirhemler sancat[506] denen ağırlık birimleriyle, diğer mallar da men[507] ile tartılırlar.

2. Bunlar arasında görünmeyen (manen) bir fark daha vardır. Dinar ve dirhemler tayinle taayyün etmezler. Ama diğer mallar tayinle taayyün[508] ederler.

3. Aralarında değerlendirme yönünden (hükmen) de fark vardır. 1 dinara karşılık 12 men demir alınsa, demiri satıcı, dinarı da alıcı, diğerinin görmediği yerde tartmış olsa, teslim aldıktan sonra altınlar tekrar tartılmadan satılabilir[509] ama demiri tartıyla satabilmek için müşterinin onu yeniden tartması gerekir.

504 es-Serahsî, el-Mebsût, c. XII, s. 116.
505 Müslim, Müsâkât, 81.
506 Taştan yapılmış, tartı birimi.
507 Men, 260 dirhemlik bir ölçüdür. (Ö. N. Bilmen, Kamus, c. IV, s. 126) Bir şer'î dirhem 2.975 gr. geldiğinden yaklâşık 774 grlık bir ağırlık eder.
508 Tayinle taayyün, belirlenen şeyin kendisi demektir. Alıcı hangi malın pazarlığını yapmışsa onu alır, onun yerine başkası verilemez. Çünkü mallar tayinle taayyün eder. Ama alıcı satıcıya gösterdiği paranın yerine aynı değerde başka para verebilir. Mesela satıcıya 10 liralık bir kağıt para gösterdiği halde onun yerine 10 tane bir liralık verebilir. Satıcı onu, bu on lirayı vermeye zorlayamaz.
509 Çünkü altın paralar basılı olacağı için ağırlık ve ayarı bellidir.

Madem arada bu kadar fark vardır, öyleyse tartılan diğer mallarla nakitler, tartıda her yönüyle ortak olmamış olurlar.[510]

Hem altın ve gümüşün tartı ile satıldığına dayanarak tartıyı (vezn) faiz illeti saymak hem de onları diğer mallarla değişirken bu illete riâyet etmemek tam bir çelişkidir. Hanefilerin tartıyı faiz illeti saymayıp şöyle demeleri gerekirdi: Altın ve gümüş her ne kadar tartı ile alınıp satılsa da tartıyla satılan diğer mallardan sureten, manen ve hükmen farklı oldukları için bunlardaki tartılma özelliği yani vezin faiz illeti olamaz.

Vezn faiz illeti olamayınca ister istemez ölçek de faiz illeti olamayacak ve iki illetten biri sayılan kadr, faiz illeti olmaktan çıkacaktır. Bu da Hanefîlerin alım satıma dayalı faiz sistemini tümüyle çökertecektir.

Aynı tenkit Hanbeliler için de geçerlidir. Hanbeliler bir taraftan şöyle diyorlar: "Eğer altın ve gümüşte faiz illeti tartı (vezn) olsaydı tartı ile işlem gören malları bunlarla veresiye almak caiz olmazdı. Çünkü veresiyenin haram olması için ribanın iki illetinden biri yeterlidir."[511]

Hem bunu söylüyorlar hem de Hanefîler gibi vezn'i faiz illeti olarak kabul ediyorlar. Ne büyük çelişki!

Malikîler, hadislerdeki arpa, buğday, hurma ve tuza bakarak faizin, sadece temel gıda maddesi olup saklanabilen veya gıda maddelerini lezzetlendiren şeylerde olacağını söylemişlerdir. Bunlar kendi cinsleriyle değiştirildiğinde miktarların eşit ve mübadelenin peşin olması gerektiğini, farklı cins gıdalarla değiştirildiğinde miktarlarda eşitlik aranmayacağını, yalnızca mübadelenin peşin olması gerektiğini söylemişlerdir.

Bu görüş, her ne kadar alım satım ile faizli işlemi birbirinden ayıran âyete aykırı ise de kendi içinde tutarlıdır. Çünkü arpa, buğday ve hurma temel gıdalardandır ve saklanabilir özellikleri vardır. Tuz da yiyecekleri tatlandırmaya yarar.

Biriktirilsin veya biriktirilmesin bütün gıda maddelerinin veresiye takası ile her çeşit eşyanın kendi cinsiyle veresiye, bire iki takası ribe'n-nesie[512] sayılmıştır. İşte bunun, kendi sistemlerinde de bir dayanağı yoktur.

Şafiîlere göre riba kelimesi mücmel yani kapalıdır; onu Allah'ın Elçisi açıklamıştır.[513] Açıklama dedikleri, altı malın satışı ile ilgili hadislerdir.

510 Bkz. Hidaye, Fethü'l-kadîr ve Bâbertî'nin Hidaye şerhleri, c V, s. 274 vd.
511 İbn Kudâme, el-Muğnî c. IV, s. 138.
512 İbn Rüşd, Mukaddimat, c. III, s. 49-51.
513 Fahrü'd-Din er-Râzî, Tefsir, c. VII, s. 99.

Şafiîler şöyle derler: “Faiz, büyük günahların en büyüğüdür. Bütün şeriatlarda faizin haram kılındığı söylenir. Allah kendi kitabında faiz yiyen dışında bir isyankâra harp ilan etmemiştir. Faizin haramlığı taabbüdîdir, faizli işlem sebebi olarak gözüken her şey sadece onun hikmeti olur, illeti değil.”[514]

Taabbüdî demek, illeti (asıl sebebi) anlaşılamayan ama kul olma gereği uyulan emir veya yasak demektir.[515] İlleti anlaşılamayan bir şey üzerine kıyas yapılamaz. Ama bu sözü sanki hiç söylememişler gibi faizli işlemin iki illetinin olduğunu, bunların tu’miyet ve semeniyetten[516] ibaret bulunduğunu belirtmiş ve sistemlerini bu iki illet üzerine kurmuşlardır. Bu mantığı anlamak gerçekten zordur. Faizin haramlığı taabbüdî ise bu illetler nereden çıkıyor? Eğer bu illetler varsa neden taabbüdî deniyor?

İbn Abbâs’ın rivâyetine göre faizi yasaklayan âyetler Kur’ân-ı Kerim’in en son inen âyetleridir. Nebîmiz Veda Hutbesinde cahiliye faizinin kaldırıldığını ilan ettiğine göre âyetler bu sırada inmiş olmalıdır.

Hac, kamerî yılın 12. ayı olan Zilhiccede olur. Bu ayın 9. günü A’rafat’a çıkılır. Veda Haccı hicretin 10. senesinde olmuştur. Veda Hutbesi, Nebîmizin bu sırada A’rafat’ta yaptığı konuşmadır. O, Hicretin 11. senesinin 3. ayı olan Rebiyülevvelin 12’sinde, Pazartesi sabahı vefat etmiştir.[517] Faizin kalktığını ilan etmesinden vefatına kadar 3 kameri ay ve 3 gün geçmiştir. Allah’ın Elçisi Veda Hutbesinde şöyle demiştir:

“Cahiliye faizi kaldırılmıştır. İlk faizi kaldırıyorum, bizim faizimizi, (amcam) Abbâs b. Abdulmuttalib’in faizini. Onun tamamı kaldırılmıştır.”[518]

Burada kaldırılan, herkesin bildiği faizdir. Bu yüzden kimse bu konuda soru sorma ihtiyacı duymamıştır. Nebîmizin koyduğu, altı mal ile ilgili yasağın, konunun özünü oluşturmadığı, faiz yasağının çevresinde bir koruma duvarı oluşturduğu, bu hadisten de anlaşılabilir.

514 İbn Hacer el-Heysemî, Havâşî eş-Şirvânî ve İbn Kâsım el-Abbâdî alâ Tuhfeti’l-muhtâc bi şerhi’l-minhâc, İstanbul tarihsiz., c. IV, s. 272-278.
515 Bkz. Şirvânî, Tuhfetu’l-muhtâc haşiyesi, c. IV, s. 272, Riba bahsi.
516 İbn Hacer el-Heysemî, c. IV, s. 273.
517 Safiyyu’r-Rahman el-Mubârekfûrî, er-Rahîk’ul-mahtûm, s. 431.
518 Ebû Dâvûd, Menâsik, 57.

35. KONU

RÜŞVET

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ.

"Mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin. Bile bile günaha girip insanların mallarını yemek için malınızı (rüşvet olarak) yetkililere vermeyin." (Bakara 2/188)

Rüşvet rişâ kelimesinden alınmıştır. Rişâ ip demektir.[519] Rüşvet, ipi kovaya bağlayıp kuyunun suyuna ulaşmaya benzer. Rüşvet alan, kova gibidir. Rüşvet veren, onu kullanarak hakkı olmayan bir mala ulaşır.

Âyet rüşveti iki şarta bağlamıştır:

1. Başkasının malını bile bile haksız yere yeme amacı.

2. Bu amaca ulaşmak için yetkililere mal verme eylemi.

Kişi, kendi hakkını almak için yetkili kişiye mal verirse bakılır: Yetkili, bir şey beklemeden görevini yapmışsa verilen mal hediye olur. Görevini, hakkı olmayan bir malı alma şartıyla yapmışsa o mal, alan için rüşvettir ama veren için değildir. Çünkü veren, bir hakkını almak için vermek zorunda kalmıştır.

Mesela ev yapmak için gereken bütün işlemleri tamamladığı halde ilgili makamdan hakkı olan ruhsatı alamayan kişi, rüşvet vermek zorunda kalırsa verene değil, alana haram olur. Ama başkasının hakkını almak için olursa ikisine de haram olur.

519 Kamus tercümesi وشر mad.

36. KONU

AVCI TOPLUM

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَى لَنْ نَصْبِرَ عَلَى طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ مِنْ بَقْلِهَا وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا قَالَ أَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ أَدْنَى بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ اهْبِطُوا مِصْرًا فَإِنَّ لَكُمْ مَا سَأَلْتُمْ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ وَبَاءُوا بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ الْحَقِّ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ.

“Bir ara şöyle demiştiniz: “Musa! Tek çeşit yemeğe katlanamayacağız; Sahibine (Rabbine)yalvar da bize toprak ürünlerinden sebze, hıyar, sarımsak, mercimek ve soğan bitirsin!” O da: “Üstün olanı alt seviyede olanla değişmek mi istiyorsunuz? İnin bir şehre, istediğiniz şeyler orada var!” dedi. Başlarına sefillik ve çaresizlik çökmüş, Allah’ın öfkesiyle yıkılmışlardı. Öyle olmuştu; çünkü Allah’ın âyetlerini görmezlikten geliyor ve nebîlerini haksız yere öldürüyorlardı. Öyle olmuştu; çünkü isyana dalıyorlar ve aşırı gidiyorlardı.” (Bakara 2/61)

“...Üstün olanı daha aşağı olanla değiştirme...” gıdaların karşılaştırılması şeklinde yorumlanmıştır. Bize göre burada karşılaştırılan, tarım toplumu ile avcı toplumdur. Çünkü âyette yer alan istekler, Yahûdileri tarım toplumu haline getirir. Halbuki kudret helvası ve bıldırcın avı, onları avcı toplum yapmıştı. Böyle toplumlar, av peşinde koştukları için çok gezer ve yeni şeyler öğrenme konusunda duyarlı ve istekli olurlar. Güvenliklerini de en üst düzeyde sağlarlar.

Toprağa bağlı olanların dünyaları toprakları ile sınırlı olur. Gelişmeleri takip edemez, kolayca sömürülürler. “Yerin bitirdiği sebze, hıyar, sarımsak, mercimek ve soğan”ı tercih edenlerin “... başlarına sefillik ve çaresizlik çökmüş...” olmasının sebebi bu olmalıdır. Çölde kalan Yahûdiler ise Calut’u yenerek büyük bir başarı elde etmişlerdi.

Bugünkü Yahudilerde de çoğunlukla avcı toplumu özelliği görülür. Av aletleri artık para; peşine koştukları ise ekonomik değeri olan işlerdir. Dünyanın neresinde önemli bir ekonomik değer üretilirse onları orada bulmak mümkün olur.

Musa aleyhisselam onların talep ettikleri yiyecekleri küçük görmedi, “… İnin bir şehre, orada istediğiniz her şeyi bulursunuz” dedi. Yani istediğiniz yiyecekleri elde etmek için tarım yapmanız gerekmez. Hangi şehre inseniz onları bulursunuz, demiş oldu. Böylece onları, tarım yerine ticarete de teşvik ediyordu.

37. KONU

CEZA HUKUKU PRENSİPLERİ

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فَمَنِ اعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَى عَلَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ.

çekinip "Size kim saldırırsa, o saldırıya denk bir saldırı yapın. Allah'tan korunun. Bilin ki Allah, kendisinden çekinip korunanlarla beraberdir." (Bakara 2/194)

Allah'ın Elçisi *sallallahu aleyhi ve sellem* Veda hutbesinde şöyle seslendi:

- "Ey insanlar! Bugün hangi gün?"

- "Haram (dokunulmaz) gün" diye cevap verdiler.

- "Bu şehir hangi şehir?" dedi;

- "Haram (dokunulmaz) şehir" dediler.

- "Bu ay hangi ay?" dedi;

- "Haram (dokunulmaz) ay" dediler.

- Dedi ki: İşte sizin kanlarınız, mallarınız ve özel hayatınız (ırzınız) da tıpkı bu gününüzün, bu ayda ve bu şehirde dokunulmazlığı gibi dokunulmazdır. Bu sözü birkaç defa tekrarladı, sonra başını kaldırdı ve "Allahım! Tebliğ ettim mi?" dedi.[520]

Can dokunulmazlığı, mal dokunulmazlığı ve özel hayatın dokunulmazlığı... Bunlara saldırı olursa, saldırgana karşı, yaptığına denk bir saldırı hakkı doğar. Saldırı, verilen zararın giderilmesinden sonra gerçekleşir. Böylece saldırgan, yaptığı suça denk bir cezaya çarptırılmış olur. İşte bu, ceza hukukunun temel prensibidir. Şu üç âyet, bu prensibe vurgu yapmaktadır:

وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ.

"Eğer ceza vermek isterseniz size ne yapıldıysa onun dengiyle ceza verin. Sabredecek olursanız kuşkusuz bu, sabredenler için daha iyidir." (Nahl 16/126)

ذٰلِكَ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِهِ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنْصُرَنَّهُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ.

"Bu böyledir; kim kendine yapılan kötülüğe/saldırıya misliyle ceza/karşılık verir ve sonra yine de kötülüğe/saldırıya uğrarsa Allah ona elbette yardım eder. Çünkü Allah, hoşgörülüdür, affeder bağışlar." (Hac 22/60)

وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ.

520 Buhari, Hacc, 132.

"Bir kötülüğün cezası, ona denk bir kötülüktür. Kim bağışlar da arayı düzeltirse karşılığını Allah verir. Allah yanlış yapanları sevmez." (Şurâ 42/40)

Her suçun ahiret boyutu da vardır. Ahirette ceza görmemek için tevbe gerekir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا.

"Kim bir kötülük işler veya kendini yanlışa sürükler de Allah'tan bağışlanma dilerse, Allah'ın bağışlamasının bol, ikramının çok olduğunu görecektir." (Nisa 4/110)

Bu genel prensiplerden sonra can, mal ve özel hayatın dokunulmazlığı ile ilgili âyetler ve hadisler vardır. Bunlara karşı işlenen suçlara verilen cezalar, yukarıdaki prensiplere uygundur.

37.1. Can Dokunulmazlığına Saldırı

Cana saldırı, hata ile olmuşsa diyet ve keffaret; kasıtlı ise kısas ve ebedi Cehennem cezası vardır.

37.1.1. Diyet ve Keffaret Cezası

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَأً وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَّدَّقُوا فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا.

"Bir müminin bir mümini öldürmeye hakkı yoktur; yanlışlıkla olursa başka. Kim bir mümini yanlışlıkla öldürürse, bir mümin esiri özgürleştirmesi ve öldürülenin ailesine ödenecek diyet vermesi gerekir; (öldürülenin velileri) bağışlarlarsa başka. Eğer öldürülen mümin, size düşman olan topluluktan ise mümin bir esiri özgürleştirmek gerekir. Eğer aranızda anlaşma olan bir topluluktan ise ailesine ödenecek diyet ve bir mümin esiri özgürleştirmesi gerekir. Kim bunları bulamazsa art arda iki ay oruç tutar. Bu Allah tarafından dönüşünün (tevbesinin) kabulü içindir. Allah bilir, doğru kararlar verir." (Nisa, 4/92)

Canı Allah verdiğinden suç, asıl ona karşı işlenmiştir. Esir, ölü gibidir. Onu özgürlüğüne kavuşturmak ölüyü diriltmek gibi olduğundan bir mümin esi-

ri özgürlüğe kavuşturmak, verilen zararın tazminidir. Mümin esir bulamayan, iki ay aralıksız oruç tutar. Çünkü Allah kimseye gücünün yetmediği yükü yüklemez. Bunlar keffarettir. Keffaret, günahın örtüsüdür. Suçu örter ve bağışlanmasına sebep olur. Böylece suçlu Ahirette sorumlu tutulmaz.

Adam öldürme suçuna denk ceza ise, ölünün ailesine ödenecek kan bedeli, yani diyettir. Böylece aile, kaybettiği bir ferdinden dolayı bir mala kavuşmuş ve düşmanlık hisleri zayıflamış olur.

37.1.2. Kısas ve Ebedi Cehennem Cezası

Kasten adam öldürmenin cezası Cehennem azabıdır. Bir müminin hayatına kasten son veren, mutluluk hakkını kaybeder. Bu hüküm şu âyette geçer:

وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا.

“Kim bir mümini kasten öldürürse cezası, içinde ölmemek üzere kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu dışlamış (lanetlemiş) ve onun için büyük azap hazırlamıştır.” (Nisa, 4/93)

Katile ayrıca, işlediği suça denk bir ceza olmak üzere ölüm cezası verilir. Bu hüküm şu âyette geçer:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آَمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنْثَى بِالْأُنْثَى.

“Müminler! Öldürülen insanlar konusunda size kısas[521] farz kılındı. Bir hüre karşı bir hür, bir esire karşı bir esir, bir kadına karşı bir kadın (öldürülür, daha fazlası olmaz)” (Bakara 2/178)

Katilin öldürülmesinde son söz, öldürülenin ailesine aittir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِ سُلْطَانًا فَلَا يُسْرِفْ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا.

“Allah’ın dokunulmaz kıldığı canı öldürmeyin; haklı sebeple olursa başka. Kim haksız yere öldürülürse onun en yakınına (velisine) yetki vermişizdir. O da katili öldürme işinde aşırıya kaçmasın çünkü o yardım görmüştür.” (İsrâ 17/33)

521 Kısas, işlenen suç ile verilen ceza arasındaki denkliği ifade eder.

Öldürülenin ailesi katili bağışlayabilir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذٰلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنِ اعْتَدَى بَعْدَ ذٰلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ.

"Kim, öldürülenin kardeşi (mirasçısı) tarafından bir bedel karşılığı bağışlanırsa, marufa uysun ve bedeli güzelce ödesin. Böyle olması, Sahibiniz (Rabbiniz) tarafından yapılmış bir hafifletme ve bir iyiliktir. Kim bundan sonra da düşmanlığı sürdürürse, ona acı bir azap vardır." (Bakara 2/178)

Alınacak diyeti Nebîmiz şöyle açıklamıştır:

"Kim bir mümini kasten öldürürse öldürülenin velilerine teslim edilir. İsterlerse onu öldürürler, isterlerse diyetini alırlar. Diyet otuz hıkka yani dört yaşına girmiş dişi deve, otuz cezea yani beş yaşına girmiş dişi deve ve kırk halifa yani hamile devedir. Bu, kasten öldürmenin diyetidir. Taraflar karşılıklı olarak bir şey üzerinde de anlaşabilirler. Bu, diyet-i muğallazadır."[522]

Katil tevbe edebilir. Çünkü tevbe ile bağışlanmayacak suç yoktur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ. وَأَنِيبُوا إِلَى رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ.

"Onlara şu sözü söyle: "Ey kendilerini aşırı davranışlara sürüklemiş Allah kulları! Allah'ın merhametinden umut kesmeyin. Allah bütün günahları bağışlar. O, hem bağışlar hem de ikramda bulunur. O azap gelip çatmadan Rabbinize yönelin ve O'na teslim olun. Yoksa daha sonra yardım göremezsiniz." (Zümer 39/53-54)

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا. يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا. إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا

"Onlar, Allah ile beraber başka bir ilahı yardıma çağırmazlar. (Kur'ân'ın) Haklı (saydığı) bir sebep yoksa Allah'ın dokunulmaz kıldığı canı öldürmezler; zina da etmezler. Kim bunları yaparsa doğal yapısından uzaklaşma cezasına çarptırılır. (Mezardan) kalkış günü onun cezası ikiye katlanır. Sürekli itibarsızlık içinde kalır. ancak dönüş yapan, inanıp güvenen ve iyi iş yapan başka. Allah, onların kötü işlerini iyiliklerine karşılık sayar, iyilikleriyle değiştirir, iyiliğe çevirir. Çünkü Allah bağışlar, ikram eder." (Furkan 25/68-70)

522 Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. II, s. 217. Diyet-i muğallaza, ağırlaştırılmış diyet demektir.

37.2. Mal Dokunulmazlığına Saldırı

Buna hırsızlık suçu örnek olabilir. Hırsız, belli nisaba ulaşmış bir malı, saklandığı yerden çalarsa eli kesilir. Diğer hırsızların cezası farklıdır.

37.2.1. Malı Saklandığı Yerden Çalmak

Saklandığı yerden çalınan mal sahibine iade edilir. Çünkü hırsızlık mal kazanma yolu değildir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin." (Bakara 2/188)

Bir malı saklandığı yerden çalan, üç suç işlemiş olur. Biri mal sahibine, ikincisi topluma, üçüncüsü Allah'a karşı işlenmiştir. Bu üç suçun cezası suçlunun elini kesmektir. El kesme cezasının caydırıcı özelliği vardır. Eli kesilen hırsız, ölene kadar, bu konuda çevresine ders olur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ.

"Erkek hırsız ile kadın hırsızın ellerini kesin ki bu, kazandıklarının karşılığı ve Allah'ın onlara verdiği ibretlik bir ceza olsun. Üstün olan ve doğru kararlar veren Allah'tır." (Maide 5/38)

Nekâl (النكال), başkasını zayıflatıp gücünü kıran şeye denir.[523] Bu da cezanın caydırıcı özelliğidir. Suçlu, yakalanmadan teslim olur ve iyi hal gösterirse nekâl'dan kurtulur, sadece ceza ödemekle yükümlü olur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ.

"Kim, yaptığı bu yanlıştan sonra dönüş yapar ve kendini düzeltirse, Allah onun dönüşünü(tevbesini) kabul eder. Çünkü Allah bağışlar, ikramı boldur." (Maide 5/39),

Onun cezası, çaldığı malın dengi bir mal vermesidir. Bu husus bundan sonraki bölümde anlatılacaktır.

37.2.2. Saklı Olmayan Malı Çalmak

Allah'ın Elçisi Muhammed aleyhisselama ağaçtaki meyve soruldu, dedi ki: "İhtiyacı olduğu için ondan yiyen ama eteğine koyup götürmeyene bir

523 Müfredât , نكل mad.

şey gerekmez. Kim bir şey alıp götürürse iki katıyla öder ve ayrıca bir cezaya (ukubet'e) çarptırılır."[524]

Ağaçtaki meyveyi eteğine koyup götüren üç suç işlemiş olur. Biri meyve sahibine, diğeri topluma, üçüncüsü de Allah'a karşıdır. Meyve sahibine, çaldığı meyveyi ve bir o kadarını öder. Yani iki kilo meyve çaldıysa iki kilo ile beraber iki kilo daha verir.

Bu şahıs, mal güvenliğini ortadan kaldırdığı için topluma karşı suçludur. Bu suçun cezası, yetkili makamın takdirine bırakılmıştır.

37.2.3. Buluntu Malı Sahiplenme

Allah'ın Elçisi Muhammed aleyhisselam şöyle demiştir:

"Buluntu deve saklanırsa o deveyi, onun gibi bir deve ile birlikte vermek gerekir."[525]

Burada suç, o deveyi sahiplenme suçudur. Kaçmış deveyi yakalamak suç olmadığından bu kişiye başka ceza verilmez.[526]

37.3. Özel Hayatın Dokunulmazlığına Saldırı

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ.

"İffetli (namuslu) kadınlara zina suçu atan, sonra dört şahit getiremeyenlere seksener kamçı vurun. Ebediyen onların şahitliğini kabul etmeyin. Onlar yoldan çıkmışlardır" (Nur 24/4)

Zina cezası 100 değnektir. Bir kadının zina ettiğini iddia eden kişi, bu iddiasını ispatlayamasa dahi kadın töhmet altında kalır ve eski konumunu kaybeder. Suçu gerçekten işlemiş de olabilir. Bu durumda suçu ispatlansa, itibarı daha çok düşer. Dolayısıyla namuslu bir kadına zina suçu atan kişiye, zina cezasından az bir ceza uygulanır ve seksen değnek vurulur. Bu onun verdiği zararın tazmini gibidir. Çünkü dört şahit bulabilseydi, kendisi ile beş olacaktı. Bulamadığı için 100 değnek beşe bölünmüş ve şahitlerin payına düşen 80 değnek vurulmuştur. Zina cezasının beşte biri olan 20 değnek toplam cezadan düşülmüştür.

524 Ebû Davûd, Lukata, 1.
525 Ebû Davûd, Lukata, 1.
526 Ömer b. el-Hattâb'ın bu hadisi uyguladığı, Ahmed b. Hanbel'in de bu görüşte olduğu bildirilmiştir. Diğer fakihler bu görüşte değillerdir. Bkz. Hattâbî, Meâlimu's-Sünen, c.II. s. 339.

İftira kadını yıpratır. Buna karşılık iftiracıya, bir daha şahitliğinin kabul edilmemesi cezası verilir. Bu ceza da onu yıpratır. İnsanlar böyle bir kadını bir süre gözlem altında tutarlar ve iyi hali sabit olunca onun yanında yer alır ve iftiracıyı baskı altında tutarlar. Ama iftiracı tevbe eder ve iyi hali sabit olursa o zaman şahitliği kabul edilir. Bunu şu âyetten anlıyoruz:

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ.

"Bundan sonra, (dönüş yapan) tövbe eden ve kendini düzeltenler başka. Allah'ın bağışlaması çok, ikramı boldur." (Nur 24/5)

37.4. Ceza Hukukunun Diğer Sahaları

Burada zina suçu ve dine saldırı örnek olarak verilecektir.

37.4.1. Zina Suçu

Zina yapan kişi, namuslu biriyle evlenme hakkını kaybeder. Bu, verilen zararın tazmini gibidir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

الزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحُرِّمَ ذٰلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ.

"Zina eden erkek, ancak zina eden veya müşrik olan bir kadınla evlenebilir. Zina eden kadınla da, ancak zina eden veya müşrik olan bir erkek evlenebilir. Bunlar müminlere haram kılınmıştır." (Nur 24/3)

Zina suçunun cezası ise 100 değnektir. Konu ile ilgili geniş bilgi aşağıda gelecektir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِئَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ.

"Zina eden kadınla zina eden erkekten her birine yüz kamçı vurun. Eğer Allah'a ve o son güne inanıyorsanız, Allah'ın verdiği cezayı yerine getirirken onlara karşı yumuşamayın. İnanıp güvenenlerden (müminlerden) bir takımı da onlara yapılan azabı gözleriyle görsün." (Nur 24/2)

Zinakâra neden 100 değnek vurulduğunu kavramak mümkün olmadığından Allah Teâlâ bunun, kendi verdiği ceza olduğunu söyleyerek tartışma kapısını kapamıştır.

Zina eden kişi tevbe eder ve ıslah olursa namuslu mümin kadınlarla evlenebilir. Bu âyetlerin devamında Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ.

"Bundan sonra, dönüş yapan (tevbe) ve kendini düzeltenler başka. Çünkü Allah bağışlar, ikramı boldur." (Nur 24/5)

Allah, bol ikramıyla böylelerinin günahını sevaba çevirir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا. يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا. إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا. وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا.

"Onlar, Allah ile beraber başka bir ilahı yardıma çağırmazlar. (Kur'ân'ın) Haklı (saydığı) bir sebep[527] yoksa Allah'ın dokunulmaz kıldığı canı öldürmezler; zina da etmezler. Kim bunları yaparsa doğal yapısından uzaklaşma cezasına çarptırılır. (Mezardan) kalkış günü onun cezası ikiye katlanır. Sürekli itibarsızlık içinde kalır. Ancak dönüş yapan, inanıp güvenen ve iyi iş yapan başka. Allah, onların kötü işlerini iyiliklerine karşılık sayar, iyilikleriyle değiştirir, iyiliğe çevirir. Çünkü Allah bağışlar, ikram eder." (Furkan 25/68-70)

37.4.2. Gayr-i Müslimlerle İlişkiler

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ. إِنَّمَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ وَظَاهَرُوا عَلَى إِخْرَاجِكُمْ أَنْ تَوَلَّوْهُمْ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ.

"Allah, dininizden dolayı sizi öldürmeye kalkışmamış ve sizi yaşadığınız yerlerden çıkarmamış kimselere iyilik etmenizi ve değer vermenizi yasaklamaz. Allah değer bilenleri sever.[528] Allah'ın yasakladığı şey sadece, dininizden dolayı sizi öldürmeye kalkışanlara, sizi yaşadığınız yerden çıkaranlara ve çıkarılmanıza destek verenlere yakınlık göstermenizdir.[529] Onlara yakınlık gösterenler yanlış yaparlar." (Mümtehine 60/8-9)

---

527 Bunlar kısas (Bakara 2/178), savaşta vuruşma anı (Muhammed 47/4) ve terör (Maide 5/33) suçlarıdır.

528 Sözü edilen yasak, Mümtehine 1. âyetteki "sevgi gösterme" yasağıdır. Şartlar ortadan kalkınca yasak da kalktığından bu âyeteki أَنْ تُقْسِطُوا ifadesi, "onlara sevgiden pay vermeniz" anlamında olur. Tercümeyi "değer vermeniz" şeklinde yapmamız bundandır.

529 Müslümanlardan başkasını veli edinmeyi Maide 57. âyet yasakladığı için buradaki (onları veli edinmeniz = أن تولوهم) ifadesi bir önceki âyette geçen iyilik ve sevgi ile sınırlı olur. Bunun için meâl, "onlara yakınlık göstermeniz…" şeklinde yapılmıştır.

Âyetler, gayrimüslimler için üç kırmızı çizgi belirlemiştir:

1. Dinimizden dolayı bizimle savaşmaları,
2. Bizi yurdumuzdan çıkarmaları,
3. Yurdumuzdan çıkaranlara destek vermeleri.

Bu çizgileri çiğneyenlerle dostluk kuramayız. Bizimle savaşanlara karşı Allah Teâlâ şu emri vermiştir:

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّى يُقَاتِلُوكُمْ فِيهِ فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذَٰلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ. فَإِنِ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ. وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ.

“Allah yolunda, sizinle savaşanlarla savaşın, ama haksız saldırı yapmayın. Allah, haksız saldırı yapanları sevmez (Savaşta onları) yakaladığınız yerde öldürün. Sizi çıkardıkları yerden, siz de onları çıkarın. Bu fitne (savaş ateşi) adam öldürmekten ağır bir suçtur. Mescid-i Haram[530] yanında onlarla savaşmayın, kendileri savaş açarlarsa başka. Eğer savaşırlarsa, onları öldürün. O kâfirlerin cezası işte böyledir. Savaşa son verirlerse Allah bağışlar, ikramı boldur. Onlarla savaşın ki fitne (savaş ateşi) yok olsun ve Allah’ın koyduğu düzen hâkim olsun. Savaşa son verirlerse, yanlış yapanlardan başkasına düşmanlık edilmez.” (Bakara 2/190-193)

Müslümanlar, Bedir, Uhûd ve Hendek’te kendilerine saldıran Mekkelilerle savaşmış ve başarılı olmuşlardı. Hicretin 6. yılında, bugünkü Mekke’nin yerleşim alanında olan Hudeybiye’de 10 yıl sürecek bir barış anlaşması imzalamışlar ama Mekkeliler anlaşmayı bozmuşlardı. Bunun üzerine Nebîmiz hicretin 8. yılı Ramazan ayında Mekke’yi fethetmiş[531], anlaşmayı bozan savaş suçlularına ertesi yılın Zilhicce ayına kadar yani tam 15 ay dokunmamıştı. Hicretin 9. yılında Hac mevsiminde inen aşağıdaki âyetler, onlara verilmiş ültimatomdu.

بَرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ. فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَأَنَّ اللَّهَ مُخْزِي الْكَافِرِينَ. وَأَذَانٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ فَإِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ. إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ

530 Mescid-i Haram, Mekke’de Kabe’nin bulunduğu yerin adıdır.

531 Muhammed Hamidulah, İslam Peygamberi, Ankara 2003, c. II, s. 271, paragraf 451.

يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُّوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَى مُدَّتِهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ. فَإِذَا انْسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ.

"Bu, Allah ve Elçisi tarafından antlaşma yaptığınız müşriklere verilen (ilişkiyi kesme duyurusu) ültimatomdur:

Onlar bu topraklarda dört ay daha dolaşsınlar ama bilsinler ki Allah'ı çaresiz bırakamazlar. Allah, ayetleri görmezlikte direnenleri rezil eder.

Bu büyük hac gününde Allah ve Elçisi tarafından bütün insanlara bildirilen şudur: Allah'ın ve Elçisi'nin müşriklere desteği olmaz! Dönüş yaparlarsa hayırlarına olur. Sırt çevirirlerse bilsinler ki onlar, Allah'ı çaresiz bırakamazlar. Sen âyetleri görmezlikte direnenlere acıklı bir azabı müjdele.

Bu duyuru, sizinle antlaşma yapmış ve ona aykırı bir davranışta bulunmamış, size karşı kimseye destek vermemiş müşrikleri kapsamaz. O antlaşmaya süresi bitinceye kadar siz de sadık kalın. Allah kendisinden çekinerek korunanları sever.

Dokunulmaz oldukları bu aylar[532]*çıkınca (antlaşmayı bozduğu halde Mekke'den ayrılmayan) o müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün. Onları yakalayın, kuşatın ve onlar için her gözetleme yerinde bekleyin. Ama dönüş yapar, namazı düzgün ve sürekli kılar, zekatı da verirlerse artık onlara ilişmeyin. Çünkü Allah bağışlar, ikramı boldur."* (Tevbe 9/1-5)

Ulemanın çoğunluğuna göre bu âyetlerin sonuncusu, yukarıda geçen Mümtahine 8 ve 9. âyetlerini neshetmiştir. Bu sebeple müşriklerle ilişkide bu âyeti esas almışlardır.[533] Burada nesih mümkün değildir. Âyetler üzerinde düşünen herkes bunu kolayca anlar. Bu iddia, siyasi baskılarla ortaya çıkmış olabilir. Sebep ne olursa olsun, kabul edilebilecek bir yanı yoktur.

37.4.3. Dinden Dönme (İrtidad)

Mezhepler, dinden dönen, Nebîye söven veya hakaret eden kişilerin öldürülmesi konusunda ittifak etmişlerdir.[534] Nebîye hakaret konusu bundan sonraki başlıkta incelenecektir. Dinden dönüp kâfir olanlarla ilgili olarak şöyle buyrulmuştur:

532 Yukarıdaki uyarı, haram aylarının sonuncusu Zilhicce ayında yapılmıştı. Buradaki haram aylar (el-eşhuru'l-hurum) bilinen haram aylar değil, ikinci âyette belirtilen dört aydır. Haram denmesi, bu süre içinde muhatapların dokunulmaz sayılmasından dolayıdır.

533 Ebûbekr el-Cessas, Ahkâmu'l-kur'ân, c. III, s. 437.

534 Vehb'ez-Zuhaylî, el-Fıkh'ul-islâmî ve edilletuh, 3. bas. Dımaşk 1409/1989, c. VI, s. 184, hadd'ur-riddeh.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آَمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذٰلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ.

"Ey inanıp güvenenler! İçinizden dininden dönenler olursa, çok geçmeden Allah, yerlerine sevdiği bir topluluğu getirir. Bunlar Allah'ı sever, inanıp güvenenlere saygı duyar, âyetleri görmezlikte direnenlere (kâfirlere) karşı dik durur; Allah yolunda mücadele eder ve kınayanın kınamasından da korkmazlar. İşte Allah'ın lütfu budur; onu, tercihini doğru yapana verir. Allah'ın imkanları geniştir, her şeyi bilir." (Maide 5/54)

Mukatil b. Süleyman'ın (ö. 150/767) bildirdiğine göre 12 kişi Müslüman iken kâfir olmuşlar, düşünceli bir şekilde Medine'den çıkmış, Mekke yolunu tutmuşlar ve Mekke kâfirlerine karışmışlardı. Sonra içlerinden Haris b. Süveyd pişman olup geri döndü ve kardeşi Cülâs'a haber gönderdi: "Ben tevbe ederek geri döndüm, Nebîden öğren bakalım, tövbeye hakkım var mı, yoksa Şam'a gideyim" dedi. Cülâs durumu Nebîmize bildirdi ama cevap alamadı. Sonra şu âyetler indi:[535]

كَيْفَ يَهْدِي اللَّهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ وَشَهِدُوا أَنَّ الرَّسُولَ حَقٌّ وَجَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ. أُولَئِكَ جَزَاؤُهُمْ أَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ. خَالِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ. إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ.

"Kendilerine açık belgeler geldikten ve Allah'ın elçisinin/Kitabının hak olduğuna şahit olarak inanıp güvendikten sonra da âyetleri görmezlikte direnen (kâfir olan) bir topluluğu Allah hiç yola getirir mi?[536] Allah yanlışlar içinde olan bir topluluğu yola getirmez.

Onların cezası, Allah, melekler ve bütün insanlar tarafından dışlanmaktır. Sürekli dışlanmış olarak kalırlar. Azapları hafifletilmez, yüzlerine de bakılmaz (Ölmeden) Dönüş yapıp kendini düzelten olursa başka. Allah onları bağışlar ve iyilikte bulunur." (Al-i İmran 3/86-89)

مَن كَفَرَ بِاللّهِ مِن بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلاَّ مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالإِيمَانِ وَلَكِن مَّن شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِّنَ اللّهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ .ذَلِكَ بِأَنَّهُمُ اسْتَحَبُّواْ الْحَيَاةَ الْدُّنْيَا عَلَى الآخِرَةِ وَأَنَّ اللّهَ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ. أُولَئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ . لاَ جَرَمَ أَنَّهُمْ فِي الآخِرَةِ هُمُ الْخَاسِرونَ .

535 Tefsîru Mukatil b. Süleyman, Tahkik: Ahmed Ferîd, Beyrut 1424/2002, c. 1, s. 180-181.

536 وجائهم البينات hal cümlesi sayılmıştır. .

"Kalbi güven (iman) dolu iken ağır baskı altında olan dışında her kim, inanıp güvendikten sonra ayetleri görmezlikten gelir ve görmezliği (kafirliği) içine sindirirse, Allah'ın öfkesi onların üstünde olur. Onların hak ettiği büyük bir azaptır.

Bu onların, dünya hayatını ahiretten daha çok sevmeleri sebebiyledir. Allah, kâfirler topluluğunu yola getirmez. Bunlar, kalpleri, dinleme ve görmeleri üzerinde Allah'ın yeni bir yapı oluşturduğu kimselerdir. Onlar, ne yaptıklarının farkında değillerdir. Zerre kadar şüphe yok ki ahirette onlar, kaybetmiş olacaklardır." (Nahl 16/106-109)

Demek ki, dinden dönüp kâfir olanın cezası, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti ve Ahireti kaybetmektir. Tevbe eden olursa bunlardan kurtulur. Bu hüküm açık olduğu halde mezheplerin, dinden döneni öldürme konusunda ittifak etmeleri şaşırtıcıdır. Hanefilerin bu konuda dayandıkları âyet şudur:

قُلْ لِلْمُخَلَّفِينَ مِنَ الْأَعْرَابِ سَتُدْعَوْنَ إِلَى قَوْمٍ أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ تُقَاتِلُونَهُمْ أَوْ يُسْلِمُونَ فَإِنْ تُطِيعُوا يُؤْتِكُمُ اللَّهُ أَجْرًا حَسَنًا وَإِنْ تَتَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُمْ مِنْ قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا.

"Çöl araplarından o geride bırakılanlara de ki "Savaşma gücü üstün bir topluluğa karşı çağrılacaksınız. Onlarla savaşacaksınız veya (savaşmanıza gerek kalmadan) teslim de olabilirler. Bu emre (sefer çağrısına) uyarsanız Allah size güzel bir ödül verir. Daha önce yüz çevirdiğiniz gibi yine yüz çevirirseniz, sizi acıklı bir azaba uğratır." (Fetih 48/16)

Bu âyetin "**onlarla savaşacaksınız veya teslim olacaklardır."** bölümü, dinden dönenin öldürülmesinin delili sayılmıştır.[537] Bu âyetten böyle bir hüküm çıkarmak imkânsızdır.

37.4.4. Dine Saldırı

Din, ana imtihan sahasıdır. İnsan, herhangi bir dini kabul veya reddedebilir. Yanlış din seçerse sonucuna katlanır. Doğruyu tespit için tartışmak gerekir. Bu tür tartışmalar, ceza hukuku sahasına girmez. Bunun doğuracağı sıkıntılara katlanmak icap eder. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

لَتُبْلَوُنَّ فِي أَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا أَذًى كَثِيرًا وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ

537 el-Kâsânî, el-Bedâiu's-sanâi', c. VII, s. 111.

“Mallarınız ve canlarınız konusunda yıpratıcı bir imtihandan geçirileceğiniz kesindir. Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden ve müşriklerden çok sayıda üzücü söz işiteceğiniz de kesindir. Eğer kendinizi koruyarak sabrederseniz bilin ki bunlar, kararlılık gerektiren işlerdendir.” (Al-i İmran 3/186)

Üzücü söz ve hakaret, kırmızı çizgilerden olmadığı için böylelerine karşı; sabırlı, tedbirli ve kararlı olma dışında bir yol gösterilmemiştir.

Nebîmiz, önce Müslüman olan, sonra dinden dönen ve problem kaynağı olan ikiyüzlülerden çok çekmiş ama onları cezalandırmamıştır. Münafikûn Suresi bu açıdan önemlidir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ. اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ. ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ. وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ وَإِنْ يَقُولُوا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ كَأَنَّهُمْ خُشُبٌ مُسَنَّدَةٌ يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَوَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ لَوَّوْا رُءُوسَهُمْ وَرَأَيْتَهُمْ يَصُدُّونَ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ. سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ. هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنْفِقُوا عَلَى مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّى يَنْفَضُّوا وَلِلَّهِ خَزَائِنُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَفْقَهُونَ. يَقُولُونَ لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ

“O münafıklar(ikiyüzlülüler) sana geldiklerinde: “Biz şahidiz ki, sen, gerçekten Allah’ın elçisisin” dediler. Allah biliyor ki, sen elbette onun elçisisin. Ama Allah şahit, o münafıklar kesinlikle yalancıdırlar. Bu gibi sözleri kalkan edinip Allah’ın yolundan çekilirler. Yapıp durdukları şey ne kötüdür! Kötü olan, önce inanmaları sonra ayetleri görmezlikten gelmeleridir. Ardından kalpleri üzerinde yeni bir yapı oluşur; artık (ne hale geldiklerini) anlamazlar. Onları gördüğünde kılık kıyafetleri hoşuna gider. Konuşurlarsa sözlerine kulak verirsin. Oysa duvara dayalı kalas gibidirler. Her gürültüyü aleyhlerine sanırlar. Asıl düşman onlardır; onlara karşı dikkatli ol. Allah canlarını alsın, nasıl da yalana sürükleniyorlar!

“Gelin, Allah’ın elçisi bağışlanmanız için dua etsin” dense başlarını çevirirler. Bakarsın ki kibirli bir halde geri çekiliyorlar. İster bağışlanmalarını dile ister dileme, fark etmez; Allah onları bağışlayacak değildir. Allah, yoldan çıkmış durumda olanları yola getirmez. Onlar, şu sözü söyleyebilen kimselerdir: “Allah’ın elçisinin yanında yer alanlara bir şey vermeyin ki dağılsınlar!” Oysa göklerin ve yerin hazineleri Allah’ındır, ama münafıklar bunu anlamazlar.(Benî Mustalik savaşında) Şunu bile demişlerdi:

"Hele Medine'ye dönelim; biz üstünler, o alçakları elbette sürüp çıkaracağız." Oysa üstünlük Allah'tadır, elçisindedir ve inanıp güvenenlerdedir. Ama münafıklar bunu bilmezler." (Münafikun 63/1–8)

Zeyd b. Erkam bu âyetlerle ilgili şunları anlatmıştır: Nebî aleyhisselam'a birlikte bir savaşa gitmiştik. Ordu sıkıntılar içine girmişti. Abdullah b. Ubeyy arkadaşlarına şöyle dedi: "Allah'ın Elçisi'nin yanındakilere nafaka vermeyin ki dağılsınlar. Hele Medine'ye dönelim, güçlü olan, güçsüz olanı oradan çıkaracaktır." Bunu hemen Nebîmize haber verdim. Abdullah b. Ubeyy'i çağırtıp sorguladı. O da böyle bir şey söylemedim diye yemin etti. "Zeyd yalan söyledi" dediler. Bu bana çok ağır geldi. Sonra Allah Teâlâ Münafikûn suresini indirdi."[538]

Elmalılı Muhammed Hamdi YAZIR özetle şu bilgileri verir:

Abdullah'ın, kavmi içinde itibarı vardı; büyük sayılırdı. Üseyd b. Hûdayr geldi. "Ey Allah'ın Elçisi!" dedi. "Ona aldırma, nazik davran. Vallahi, Allah seni gönderdiği sırada kavmi ona taç giydirmek için boncuk diziyordu. O seni, krallığını elinden almış görür".

Abdullah b. Ubeyyin oğlu Abdullah temiz bir mümin idi. Babasının yaptıklarını öğrenince Allah'ın Elçisi'nin huzuruna geldi "Ey Allah'ın elçisi! İşittim ki Abdullah b. Ubeyy'i size ulaşan sözünden dolayı öldürmek istiyormuşsunuz. Eğer yapacaksanız bana emredin, başını getireyim. Vallahi, bütün Hazrec bilir ki içlerinde babasına benden saygılısı yoktur. Korkarım ki, başka birine emredersiniz, o babamı katleder, ben de babamın katilinin halk içinde gezmesine tahammül edemem, tutar onu vururum. Bir mümini bir kâfire karşılık öldürmüş olur bu sebeble ateşe girerim" dedi. Allah'ın Elçisi şöyle dedi:

"Hayır. Biz ona nazik davranırız. Aramızda olduğu müddetçe iyi davranırız."[539]

Abdullah'ın davranışı her ne kadar çok kötü ise de üç kırmızı çizgiden birini çiğnemediği için yukarıdaki âyetler gereğince Nebîmiz ona iyi davranmıştır. Bu gibileri en çok rahatsız eden, doğruların söylenmesidir. âyetlerde olduğu gibi yanlış davranışlarını sayıp döktükten ve cezayı hak ettikleri konusunda kamuoyu oluşmasını sağladıktan sonra iyi davranılması, onları yalnızlığa sürükler ve yandaşları dahi kendilerini terk etmeye başlar. Nitekim Nebîmizin iyi davranışı, Abdullah'ın çevresindekileri İslam'a kazandırmıştır.

538 Buhârî, Tefsir Münâfikûn Suresi. 4.
539 Muhammed Hamdi YAZIR, Hak Dini Kur'an Dili, Cilt, VI, s. 5005–5008.

38. KONU

NESİH VE RECM CEZASI

Nesih sözlükte, iki şeyi yan yana getirip birindeki yazıyı diğerine aktarma anlamına gelir. Bir şeyi uygulamadan kaldırıp yerine başka bir şey koymaya da nesih denir. Bir âyetteki hükmün başka âyetle hafifletilmesi böyledir. Birinci âyete mensuh ikincisine nâsih denir.[540]

Buna göre bir kişinin, yazdığı bir yazıyı bir başka yere aktarması nesihtir. Bu kişi o yazının bir bölümünü çıkarır, bir bölümünü değiştirir, büyük bir bölümünü de aynen aktarır. İkinci yazı birinciyi nesheder ve onun yerine geçer. Allah'ın son Kitabı, öncekilerin yerine geçmek üzere indirilmiştir. Allah, öncekilerde olan hükümlerin bir kısmını son Kitab'ına almamış, bir kısmını daha iyisi ile değiştirmiş, büyük bir bölümünü de aynen aktarmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ.

"Allah Nuh'a ne emretmişse onu, sizin için bu dinin kuralı (şeriat) yapmıştır. Sana vahyettiğimiz, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya emrettiğimiz şudur: "Bu dini ayakta tutun ve birbirinizden ayrı düşmeyin..." (Şûrâ 42/13)

Kur'an'da yeni âyetler vardır. Bunlar, öncekilerde olan hükümleri hafifletmişlerdir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ.

"Onlar ümmi nebi olan bu Resul'e uyan kimselerdir. Onun özelliğini yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı bulurlar. O, onlara marufa uymayı emreder, münkeri yasaklar. Temiz şeyleri helal, pis şeyleri haram kılar. Isr'larını, üzerlerindeki bağları/yükü/zincirleri kaldırır/söküp atar..." (A'raf 7/157)

Önceki kitaplarda olduğu halde insanlardan gizlenmiş ve zamanla unutulmuş âyetler vardır. Bunların bir kısmı Kur'an'a alınmış, bir kısmı alınmamıştır. Kur'an'da olduğu halde elimizdeki Tevrat ve İncil'de olmayan âyetlerin sebebi budur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ.

540 el-Ayn نسخ mad.

"Ey Ehl-i Kitap,[541]Kitabınızdan gizlediklerinizin çoğunu ortaya çıkaran, birçoğunu da daha iyisiyle değiştiren Elçimiz geldi. Size Allah'tan bir ışık, açık bir kitap geldi." (Maide 5/15)

Önceki Kitaplara, insanlar tarafından yapılan ilaveler de vardır. Bunu da şu âyetten anlıyoruz:

فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ.

Fakat elleriyle kitap yazan, sonra onunla geçici bir çıkar almak için "Bu Allah katındandır" diyenlerin çekeceği var. Hem yazdıklarından dolayı çekecekleri var hem de kazandıklarından dolayı çekecekleri var"[542] (Bakara 2/79)

Bu tür ilaveler, bütünlüğü bozduğu için onları anlamak zor olmaz. Ehl-i Kitap, bu ilavelere değil, Allah'ın kendilerine indirdiğine uymalıdır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَاةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ.

"İçinde bir rehber ve nur olan Tevrat'ı biz indirdik. Allah'a teslim olmuş nebîler, Yahudiler arasında onunla hükmederler. Hocalar ve âlimler de Allah'ın kitabını koruma görevleri gereği onunla hükmeder, uygulamaya şahit olurlar. Siz, insanlardan korkmayın; benden korkun. Ayetlerimi geçici bir bedelle değişmeyin. Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmetmeyenler, kâfirlerdir." (Maide 5/44)

وَلْيَحْكُمْ أَهْلُ الْإِنْجِيلِ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ.

"İncil'i bilenler, Allahın o kitapta indirdiği ile hüküm versinler. Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler yoldan çıkmış (fasık) kimselerdir." (Maide 5/47)

İncillerle kiliseler arasında derin kopukluk vardır. İncillerin hiçbirinde İsa'nın tanrı olduğu yazılı olmadığı halde kiliseler, aldıkları konsil kararlarıyla bugünkü Hıristiyanlığı İsa'nın tanrılığı inancı etrafında oluşturmuşlardır. Konu ile ilgili kısa bilgiler, Giriş Bölümünde "Bugünkü Hıristiyanlık" başlığı altında verilmiştir.

541 Elinde Allah tarafından indirilmiş kitaplardan olan topluluklara verilen genel ad.

542 İnsanları din yoluyla sömürenler, kitaplarına kutsallık vermek için onların kendilerine Allah tarafından yazdırıldığı havasını verirler. Bu yolla aldatılanlar oldukça fazladır.

Önceki kitaplara yapılan ilaveleri tespit için Kur'an'a başvurmak gerekir. Çünkü o kitaplardaki doğruları koruma görevi Kur'an'a aittir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آَتَاكُمْ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ.

"Gerçekleri içeren bu Kitabı[543] sana, önceki Kitapları onaylayıcı ve koruyucu özellikte indirdik. O halde aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet. Sana gelen doğruları bırakıp onların arzularına uyma. Her birinize bir şeriat (kitap) ve bir yöntem (hikmet) verdik. Allah sizi tek bir toplum (tek bir nebînin ümmeti) yapmayı tercih etseydi yapardı. Oysa verdiği şeylerle sizi yıpratıcı bir imtihandan geçirmek için (böyle yaptı). Öyleyse (tartışma yerine) iyi işlerde yarışın. Tekrar hayata dönünce hep birlikte Allah'ın huzurunda toplanacaksınız. O, anlaşmazlığa düştüğünüz konuları size bildirecektir." (Maide 5/48)

Bu âyetler gösteriyor ki Kur'an, Allah tarafından indirilmiş kitapların son nüshası olup önceki kitapları neshetmiştir. Artık uyulması gereken odur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَالَّذِينَ آَمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنْزِلَ مَعَهُ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ.

"Onlar ümmi nebi olan bu Resul'e uyan kimselerdir. Onun özelliğini yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı bulurlar. O, onlara marufa uymayı emreder, münkeri yasaklar. Temiz şeyleri helal, pis şeyleri haram kılar. Isr'larını, üzerlerindeki bağları/yükü/zincirleri kaldırır/söküp atar. Ona güvenen, onu destekleyen, ona yardımcı olan ve onunla birlikte indirilen nûra (Kur'ân'a) uyanlar umduklarına kavuşacak olanlardır." (A'raf 7/157)

Sünnetin Kur'ân âyetlerini neshedip edemeyeceği konusunda gereksiz tar-

543 Âyette الكتاب kelimesi muarref b'il-lâm olarak iki kere tekrarlandığı için ikisine de Kur'an anlamı verilmiştir. Çünkü Kur'an, önceki kitaplarda olup kendinde de olan âyetleri tasdik eder; yoksa onlara sokuşturulmuş şeyleri tasdik etmez. Zina edenin recmedilmesi gibi ağır hükümlerin hafifletilmesi de bir çeşit tasdiktir. Kur'an, Allah tarafından korunduğu için önceki kitapların bu tür hükümleri de korunmuş olmaktadır.

tışmalar yapılmıştır. Sünnet Kur'ân'a tabidir. Tabi olana ayrı bir hüküm verilemez.[544] Allah Teâlâ şöyle buyurur:

اتَّبِعْ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ.

"Rabbinden sana vahyedilen ne ise sen ona uy. O'ndan başka ilah yoktur. Müşriklerden de yüz çevir." (En'am 6/106)

وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا ائْتِ بِقُرْآنٍ غَيْرِ هَذَا أَوْ بَدِّلْهُ قُلْ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَاءِ نَفْسِي إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَى إِلَيَّ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ.

"Onlara, birbirini açıklayan âyetlerimiz okununca, bizimle karşılaşmayı beklemeyenler derler ki "Bize başka bir Kur'an (ayetler kümesi) getir, ya da onu değiştir." De ki "Onu kendiliğimden değiştirmeye yetkim yoktur. Ben sadece bana yapılan vahye uyarım. Eğer Rabbime karşı gelirsem büyük bir günün azabından korkarım." (Yunus 10/15)

Bir âyet neshedilince, Nebîmizin onunla ilgili söz ve uygulamalarının da neshedilmiş olacağı açıktır.

Âyetin lafzının neshedilip manasının kaldığı da iddia edilir. Bir âyet, ancak bir başka âyet ile neshedileceğinden sonraki âyet, öncekinin lafzı gibi manasını da nesheder.

Neshin tarifini veren âyet şudur:

مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنْسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلِهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

"Biz bir âyeti nesheder veya unutturursak, yerine daha hayırlısını, ya da aynısını getiririz. Bilmez misin, Allah her şeye bir ölçü koyar." (Bakara 2/106)

Bir âyet de şöyledir:

وَإِذَا بَدَّلْنَا آيَةً مَكَانَ آيَةٍ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مُفْتَرٍ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ.

"Allah, neyi indireceğini çok iyi bildiği halde, bir âyetin yerine başka bir âyeti koyduğumuzda sana şöyle dediler: "Sen sadece iftiracısın." Yok, onların pek çoğu bunu bilmezler." (Nahl 16/101)

Bu âyetler, nesih için iki şeyi şart koşmuştur:

1. Âyetler arasında olması.

2. Nesheden âyetin, önceki âyetle aynı hükmü veya ondan daha hayırlı bir hükmü taşıması.

544 Açıklamalı Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye), Kont. Ali Himmet Berki, İstanbul, 1978, m. 48.

Sonuç olarak Kur'an âyetlerinin büyük bir bölümü, önceki kitaplarda olan âyetlerle aynı hükümleri taşımakta, bir kısmı da hafifletici hükümler içermektedir. Hafifletmeye zina cezası örnek olabilir.

Tevrat ve İncil'de zinanın cezası ölümdür. Bunu Nebîmiz de bir süre uygulamıştır. Kur'ân o hükmü önce müebbet hapse çevirmiş daha sonra da 100 değneğe indirmiştir. Şimdi bu konu ile ilgili neshin Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'daki seyrini izleyelim.

38.1. Tevrat'ta Zina Cezası

Levililer Bap 20'de şu hükümler yer alır:

10 Biri başka birinin karısıyla, yani komşusunun karısıyla zina ederse, hem kendisi, hem de zina ettiği kadın kesinlikle öldürülecektir.

11 Babasının karısıyla yatan, babasının namusuna leke sürmüş olur. İkisi de kesinlikle öldürülecektir. Ölümü hak etmişlerdir.

12 Bir adam geliniyle yatarsa, ikisi de kesinlikle öldürülecektir. Rezillik etmişler, ölümü hak etmişlerdir.

13 Bir erkek başka bir erkekle cinsel ilişki kurarsa, ikisi de iğrençlik etmiş olur. Kesinlikle öldürülecekler. Ölümü hak etmişlerdir.

17 Bir adam anne ya da baba tarafından üvey olan kız kardeşiyle evlenir, cinsel ilişki kurarsa, utançtır. Açıkça aşağılanıp halkın arasından atılacaklardır. Adam kız kardeşiyle ilişki kurduğu için suçunun cezasını çekecektir.

19 Teyzenle ya da halanla cinsel ilişki kurmayacaksın. Çünkü yakın akrabanın namusudur. İkiniz de suçunuzun cezasını çekeceksiniz.

20 Amcasının karısıyla cinsel ilişki kuran adam, amcasının namusuna leke sürmüş olur. İkisi de günahlarının cezasını çekecek ve çocuk sahibi olmadan öleceklerdir.

21 Kardeşinin karısıyla evlenen adam rezillik etmiş olur. Kardeşinin namusunu lekelemiştir. Çocuk sahibi olmayacaklardır.

Tesniye Bap 22'de şu hükümler yer alır:

22 Eğer bir adam başka birinin karısıyla yatarken yakalanırsa, hem kadınla yatan adam, hem kadın, ikisi de öldürülecek. İsrail'den kötülüğü atacaksınız.

23 Eğer bir adam kentte başka biriyle nişanlı ergen bir kızla karşılaşır ve onunla yatarsa,

24 İkisini de kentin kapısına götürecek, taşlayarak öldüreceksiniz. Çünkü kız kentte olduğu halde yardım istemek için bağırmadı; adam da komşusunun karısıyla ilişki kurdu. Aranızdaki kötülüğü ortadan kaldıracaksınız.

25 Eğer bir adam kırda nişanlı bir kızla karşılaşır, onu yakalayıp tecavüz ederse, yalnız tecavüz eden adam öldürülecek.

26 Kıza hiçbir şey yapmayacaksınız. Çünkü kızın ölümü hak edecek bir günahı yoktur. Bu, komşusuna saldırıp onu öldüren adamın davasına benzer.

38.2. İncil'de Zina Cezası

Yuhanna 8. bölümde şu olay yer alır:

3-4 Din bilginleri ve Ferisiler, zina ederken yakalanmış bir kadın getirdiler. Kadını orta yere çıkararak İsa'ya, "Öğretmen, bu kadın tam zina ederken yakalandı" dediler.

5 Musa, Yasa'da bize böyle kadınların taşlanmasını buyurdu, sen ne dersin?

6 Bunları İsa'yı sınamak amacıyla söylüyorlardı; onu suçlayabilmek için bir neden arıyorlardı. İsa eğilmiş, parmağıyla toprağa yazı yazıyordu.

7 Durmadan aynı soruyu sormaları üzerine doğruldu ve "Aranızda günahsız olan, ona ilk taşı atsın!" dedi.

8 Sonra yine eğildi, toprağa yazmaya koyuldu.

9 Bunu işittikleri zaman, başta yaşlılar olmak üzere, birer birer dışarı çıkıp İsa'yı yalnız bıraktılar. Kadın ise orta yerde duruyordu.

10 İsa doğrulup ona, "Kadın, nerede onlar? Hiçbiri seni yargılamadı mı?" diye sordu.

11 Kadın, "Hiçbiri, efendim" dedi. İsa, "Ben de seni yargılamıyorum" dedi. "Git, artık bundan sonra günah işleme!"

İsa aleyhisselam bu sözüyle recmi kaldırmamış, sadece günahkâr insanların şahitliğine dayanarak bu kadar ağır bir cezayı vermemiştir. Matta İncil'inde onun şu sözüne yer verilir:

17 Kutsal Yasa'yı ya da peygamberlerin sözlerini geçersiz kılmak için geldiğimi sanmayın. Ben geçersiz kılmaya değil, tamamlamaya geldim.

18 Size doğrusunu söyleyeyim, gök ve yer ortadan kalkmadan, her şey gerçekleşmeden, Kutsal Yasa'dan ufacık bir harf ya da bir nokta bile eksilmeyecek.

19 Bu nedenle, bu buyrukların en küçüklerinden birini kim çiğner ve başkalarına öyle yapmayı öğretirse, Göklerin Egemenliğinde en küçük sayılacak. Ama bu buyrukları kim yerine getirir ve başkalarına öğretirse, Göklerin Egemenliğinde büyük sayılacak. (Matta 5)

38.3. Hadislerde Recm Cezası

Muhammed aleyhisselamın önünden yüzü karartılmış ve değnekle dövülmüş bir Yahûdi geçirildi. Onları çağırdı, dedi ki; "Kitabınızda zinanın cezası böyle midir?" "Evet" dediler. Sonra onların âlimlerinden birini çağırdı ve "Musa'ya Tevrat'ı indiren Allah adına soruyorum, Kitabınızda zina cezası bu şekilde midir? dedi. Dedi ki; "Eğer böyle sormasaydın söylemezdim, orada recm cezası vardır. Ama üst düzey kişiler arasında zina çoğaldı. Onlardan birini yakalarsak serbest bırakırdık, zayıfı yakalarsak ona o cezayı uygulardık. Dedik ki; gelin, üst düzeye de zayıfa da uygulayacağımız bir ceza üzerinde anlaşalım. Sonra recmin yerine yüz karartma ve değnek cezası koyduk. Allah'ın Elçisi Muhammed aleyhisselam şöyle dedi:

"Allah'ım! Senin emrini ilk hayata sokan ben olacağım, çünkü onlar öldürmüşler."

Hemen emir verdi, o Yahûdi recmedildi, yani taşlanarak öldürüldü. Sonra Allah Teâlâ şu âyeti indirdi:

يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ هَذَا فَخُذُوهُ وَإِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا.

"…Kimi Yahûdiler … sözleri yerleşik manasından kaydırır, tahrîf ederler. Derler ki; hakkınızda şu (karar) verilirse uyun, bu (karar) verilirse uymayın..." (Maide 5/41)

Çünkü diyorlardı ki, "Muhammed'e gidin; yüz karartma ve değnek cezası verirse uyun, recm yani taşlayarak öldürme cezası verirse kaçın." Sonra bütün kâfirlerle ilgili şu âyetler indi:

وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ

"...kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse onlar kâfirlerin ta kendileridir."

وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ

"...kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler, yanlış yapan kimselerdir."

وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ.

"... kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler yoldan çıkmış (fasık) kimselerdir." (Maide 5/44-47)[545]

Bir Yahûdi kadınla erkek zina etmişlerdi. Biri birine dedi ki; "Bizi şu Nebîye götürün. Çünkü o, hafifletici hükümlerle gönderilmiştir. Eğer recmden hafif bir ceza verirse kabul ederiz, Allah'ın yanında bize bir dayanak olur, deriz ki; "Nebîlerinden birinin kararına uyduk". Nebî aleyhisselama geldiler. Mescitte ashabı arasında oturuyordu. Dediler ki; "Ebû'l-Kasım![546] Zina etmiş bir erkekle kadın hakkındaki görüşün nedir?" O, hiçbir şey söylemeden Beyt-i midraslarına yani Tevrat eğitim ve öğretimi yaptıkları kuruma[547] geldi. Kapıda durdu ve dedi ki: "Musa'ya Tevrat'ı indiren Allah adına soruyorum, evli iken zina edenin cezası, Tevrat'ta nedir?" Dediler ki; yüzü kül ile karartılır, değnek vurulur ve eşeğe ters bindirilerek dolaştırılır. İçlerinden bir genç sessiz kaldı. Nebîy aleyhisselam onun suskunluğunu görünce yemin verdirerek ısrar etti. O genç dedi ki: "Allahım! ... Sen bize yemin verdin… Biz Tevrat'ta recm cezasını görüyoruz…" Nebîy aleyhisselam şöyle dedi: "Allah'ın emrine karşı ilk çıkışınız nasıl oldu?" Dediler ki: Başkanlarımızdan birinin bir yakını zina etti. O, ona recm uygulamayı erteledi. Sonra halktan biri zina etti. Başkan onu recmetmek istedi. Onun kavmi araya girdi ve dediler ki, "Senin yakınını getirip recmetmezsen bizim yakınımız recmedilemez." Sonra uygulanacak ceza konusunda anlaştılar. Nebîy aleyhisselam dedi ki: "Ben Tevrat'ta olan ile hükmediyorum." Emir verdi, ikisi de recmedildi.

إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَاةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ.

"İçinde bir rehber ve nur olan Tevrat'ı biz indirdik. Allah'a teslim olmuş nebîler, Yahudiler arasında onunla hükmederler." (Maide 5/44) Nebîmiz de onlardandır.[548]

Bir gün Muhammed aleyhisselama bir Yahûdi erkek ile bir Yahûdi kadın getirilmişti. Birlikte suç işlemişlerdi. Allah'ın Elçisi aleyhisselam dedi ki: Bu konuda Kitabınızda ne buluyorsunuz? Âlimlerimiz yüzlerinin külle karartılması ve hayvana ters bindirilmeleri cezası koydu dediler.

Abdullah b. Selam dedi ki: "Ey Allah'ın Elçisi, söyle, Tevrat'ı getirsinler." Tevrat getirildi. Biri elini recm âyeti üzerine koydu. Öncesini ve sonrasını okumaya başladı. Abdullah b. Selam; "Kaldır elini" dedi. Elinin altında

545 Müslim, Hudud, 28.
546 Kasım'ın babası demektir. Araplar bir kişiyi ilk oğlunun adıyla çağırırlar. Nebîmizin ilk oğlu Kasım idi..
547 Ahmet Önkal, "Beytülmidras", DİA, c. VI, s. 95.
548 Ebû Davûd, Hudud, 26.

recm âyeti hemen göründü. Allah'ın Elçisi emir verdi, ikisi de taşlanarak öldürüldü.[549]

Allah'ın Elçisi'nin Yahûdilere hükmü, ancak Allah'ın hükmü olabilirdi. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ.

"Gerçekleri içeren bu Kitabı sana, önceki Kitapları onaylayıcı ve koruyucu özellikte indirdik. Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet. Sana gelen doğruları bırakıp onların arzularına uyma..." (Maide 5/48)

Aşağıdaki âyetin, bu zina olayı ile ilgili olduğu bildirilmiştir:[550]

وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرَاةُ فِيهَا حُكْمُ اللَّهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَمَا أُولَئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ.

"İçinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat ellerindeyken nasıl olur da seni hakem yapar, hükmünü verdikten sonra da yüz çevirirler? Bunlar Allah'a inanıp güvenmiş kimseler değillerdir." (Maide 5/43)

Bu âyet, Tevrat'taki zina hükmünün Allah'ın hükmü olduğunu kesinleştirmiştir. Yahûdilerin Nebîmize gelmeleri, bu cezadan kaçmak içindi. Bu yüzden gönderdikleri kişilere; (إِنْ أُوتِيتُمْ هَذَا فَخُذُوهُ وَإِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا) **"... Hakkınızda şu karar verilirse uyun, bu karar verilirse uymayın..."** (Maide 5/41) demişlerdi.[551]

Tevrat'taki hüküm, Allah'ın hükmü olduğuna göre Nebîmiz başka bir ceza veremezdi. O, bir süre, zina eden Müslümanlara da Tevrat'ı uygulamıştır. Şu hadis bunu göstermektedir:

Ebû Hureyre ve Zeyd b. Halid dediler ki, Nebî aleyhisselamın yanındaydık. Bir adam kalktı ve şöyle dedi: "Allah için, aramızda sadece Allah'ın kitabıyla hükmetmeni istiyorum." Davalısı daha anlayışlıydı, o da kalktı ve şöyle dedi; "Aramızda Allah'ın kitabı ile hükmet ve beni dinle." Nebîmiz, "konuş" dedi, o da şöyle konuştu:

"Oğlum bunun işçisiydi, karısıyla zina etti. 100 koyun ile hizmetçi esiri fidye olarak verdim. Bilenlere sordum, oğluma 100 değnek ve bir yıl sürgün, kadına da recm gerektiğini söylediler."

549 Buhârî, Hudûd, 24.
550 et-Taberî, Tefsir, c. IV s. 583; el-Cessâs, Ahkâmu'l-Kur'ân, c. II, s. 438; el-Kurtubî, el-Cami li ahkâmi'l-Kur'ân, c. VI, s. 122.
551 et-Taberî, Tefsir, c. IV, s. 577.

Nebîmiz dedi ki: Canım elinde olana and içerim, aranızda elbette şanı yüce Allah'ın kitabı ile hükmedeceğim. 100 koyun ile esir geri alınır. Oğluna 100 değnek ve bir yıl sürgün gerekir. Üneys, şu adamın karısına git, suçu kabul ederse recmet. Gitti kadın suçu kabul edince recmetti.[552]

Burada sözü edilen "**Allah'ın kitabı**"nın Tevrat olduğu kesindir. Çünkü Kur'ân'da zina ile ilgili bir âyet henüz inmemişti. İnen âyetlerin hiçbirinde de recm cezası bulunmamaktadır.

Elimizdeki Tevrat'ta değnek cezası yoktur. Bu ceza, Medine Yahûdilerinin elindeki nüshada olabilir.

38.4. Recm Cezasının Kaldırılışı

Nisa Suresindeki âyetlerle recm, yani taşlayarak öldürme cezası, kadınlar için ev hapsine çevrilmiş ayrıca kadın ve erkeğe, kendilerini düzeltinceye kadar eziyet edilmesi, hükme bağlanmıştır. Allah Tealâ şöyle buyurmuştur:

وَاللَّاتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَفَّاهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا. وَاللَّذَانِ يَأْتِيَانِهَا مِنْكُمْ فَآذُوهُمَا فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرِضُوا عَنْهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ تَوَّابًا رَحِيمًا.

"Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara karşı aranızdan dört şahit getirin, şahitlik ederlerse, onları, ölünceye veya Allah bir yol açıncaya kadar evlerde tutun.

İçinizden zina eden o iki kişiye eziyet edin; eğer dönüş yapıp (tevbe) düzelirlerse onları bırakın. Allah kendisine dönenlerin dönüşünü (tevbesini) daima kabul eder ve ikramda bulunur." (Nisa 4/15-16)

Bu âyetler hem Tevrat'taki recm, yani taşlanarak öldürme cezasını kaldırmış, hem de bekârlara verilen 100 değnek ve sürgün cezasını hafifletmiştir. Bakire bir kadının bir yıl sürgünde kalması, yeni bir âyetle önünün açılmasına kadar evinde kalmasından zordur. Burada evli - bekâr ayrımı da yapılmamıştır.

Birinci âyette geçen, **"...Allah onlara bir yol açıncaya kadar..."** ifadesi, cezanın daha da hafifletileceğini gösterir. Hafifletme Nur Suresinin ikinci âyetiyle olmuştur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِئَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ

552 Buharî, Hudûd, 30.

تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ.

"Zina eden kadınla zina eden erkekten her birine yüz kamçı vurun. Eğer Allah'a ve o son güne inanıyorsanız, Allah'ın verdiği cezayı yerine getirirken onlara karşı yumuşamayın. İnanıp güvenenlerden (müminlerden) bir takımı da onlara yapılan azabı gözleriyle görsün." (Nur 24/2)

Bu âyet, kadın-erkek, evli-bekâr ayırımı yapmadan zina cezasını 100 değnek olarak hükme bağlamıştır. Bu ceza, Nisa suresinde geçen, ölünceye kadar ev hapsinden ve kendini düzelttiği kanaati doğuncaya kadar eziyet görmekten hafiftir.

Kur'ân, Tevrat'ta yer alan, Nebîmizin de bir süre uyguladığı zina ile ilgili hükümleri neshetmiştir. Nebîmizin önceki uygulamalarına bakarak Nur Suresinin, bekârlara verilecek cezayı düzenlediği, Kur'ân'da evlilerle ilgili hüküm olmadığı, onlara recm cezası gerektiği kanaatine varanlar olmuştur. Halbuki üç âyette, evlilere verilecek cezanın da 100 değnek olması gerektiği açıkça gösterilmiştir.

38.4.1. Karısına Zina İftirası

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ. وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَةَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ. وَيَدْرَأُ عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ. وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ.

"Karılarına zina suçu atan ve kendileri dışında şahitleri olmayanlar... Böyle birinin şahitliği, kesinkes doğru söylediğine dair dört defa Allah'ı şahit tutması ile olur. Beşincisinde, eğer (kendisi) yalan söylüyorsa Allah'ın lanetine(dışlamasına) uğramayı diler. Kadından o azabı (100 kamçı cezasını) giderecek olan şu şekilde dört defa şahitlik etmesidir: "Allah şahit, o (kocası) kesinlikle yalan söylüyor." Beşincisinde, eğer (kocası) doğru söylüyorsa Allah'ın gazabına(öfkesine) uğramayı diler." (Nur 24/6-9)

8. âyetteki "**o azab=el-azab**" ifadesi, dört âyet önceki 100 değnek cezasını gösterir. "el" takısı ahd içindir; başında bulunduğu kelimeye, önceden belirlenmiş bir anlam yükler. Zina konusunda Kur'ân'da belirlenmiş azab 100 değnektir. Arapça bakımından o kelimenin başka bir şeyi göstermesi mümkün değildir. Yukarıdaki kadının evli olduğu da kesindir.

38.4.2. Nebî Eşleriyle İlgili Âyet

يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَنْ يَأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا.

"Ey Nebi'nin hanımları! Sizden kim ispatlanabilir bir fuhuşla gelirse o suçun cezası iki kat olur. Bu Allah'a kolaydır." (Ahzab 33/30)

Nebî hanımlarının evli olduğu açıktır. Onlara verilebilecek bir cezanın katlanabilir cinsten olması gerekir. Ölüm cezasının iki katı olmaz ama 100 değnek ikiye katlanabilir.

Bu âyetlerde geçen el-azab kelimesi de, sadece Nur suresindeki 100 değneği gösterir. Çünkü onlardaki "**el**" takısı da ahd içindir.

38.4.3. Evli Cariyelerin Zinası

فَإِنْ أَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ.

"… ellerinizin altındaki mümin cariyeler…Evlenirler, sonra da zina etmiş olarak karşınıza çıkarlarsa onlara verilecek ceza, hür kadınlara verilen o cezanın yarısı kadardır..." (Nisa 4/25)

Evli hür kadınların cezası recm olsa, taşlanarak öldürmenin yarısı olmaz. Çünkü bazıları tek taşla ölür, bazıları için çok sayıda taş gerekir. Yarıya bölünebilecek olan, sadece yüz değnektir.

Sonuç olarak zina suçunun tek cezası 100 değnektir. Bu kadar açık delillerden sonra bunun aksi iddia edilemez. Zaten Allah'ın Elçisi şöyle demiştir: İmkan buldukça şüphelerle had cezalarını düşürün.[553] Bu kadar açık delil varken şüpheli delile dayanarak recm cezası savunulamaz.

Böylece Kur'ân, zina cezası konusunda hem Tevrat'ı, hem de İncil'i neshetmiş olmaktadır.

38.4.4. Recmin Kalktığını Gösteren Hadisler

eş-Şeybânî dedi ki; Abdullah b. Ebî Evfâ'ya "Allah'ın Elçisi Muhammed aleyhisselam recm cezası uyguladı mı?" diye sordum. "Evet" dedi. "Nur suresinden önce mi, sonra mı" dedim. "Bilmiyorum" dedi."[554]

553 Tirmizi, Hudud, 2.
554 Buhârî, Hudûd, 21.

Ancak aşağıdaki rivâyet, recm uygulamasının Nur Suresi'nin inmesinden önce olduğunu göstermektedir:

Bir erkek zina itirafında bulunmuştu. Allah'ın Elçisi sopa istedi. Kırık bir sopa getirildi. "Daha iyisi olsun" dedi. Yeni bir sopa getirildi, budakları yontulmamıştı. "Bundan hafif olsun" dedi. Düzgün, yumuşak bir sopa getirildi. Allah'ın Elçisi emretti, adama sopa vuruldu. Sonra şöyle dedi:

"Ey insanlar! Artık Allah'ın koyduğu sınırlardan kaçınmanızın zamanı geldi. Kim bu pisliklerden bir şey yaparsa Allah'ın örtüsüyle örtünsün.[555] Çünkü bize yüzünü gösterene Allah'ın Kitabını uygularız."[556]

Burada evli, ya da bekâr olduğuna bakılmaksızın, suçluya 100 değnek vurulması, sonra Allah'ın kitabının uygulandığının söylenmesi, bütün şüpheleri kaldıracak mahiyettedir. Çünkü Allah'ın Kitabı'nda 100 değnek dışında bir ceza yoktur.

555 Tevbe etsin.
556 Muvatta, Hudûd, 2/12.

39. KONU

KUR'ÂN'I AÇIKLAMADA USUL

Birçok sure, “Bunlar o açık Kitab’ın âyetleridir”[557] diye başlar. Bir âyet şöyledir:

وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ

“Her toplumun (ümmetin) içinden kendilerine karşı bir şahit çıkardığımız gün, seni de bunlara karşı şahit getiririz. Bu Kitabı sana, her şeyi açıklasın; bir rehber, bir ikram ve tam teslim olanlara müjde olsun diye indirdik.” (Nahl 16/89)

Kur’ân’ın açık olması, Allah’ın rızık vermesine benzer. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ.

“Sizi yaratan ve rızık veren Allah’tır. Sonra sizi cansız hale getirecek daha sonra size yeniden can verecektir.” (Rum 30/40)

Rızık, insanın yararlandığı yiyecek, içecek, barınak, evlat, yağmur ve ilim anlamlarına gelir. İhtiyacımız olan bazı şeyleri hazır bulabiliriz. Ama rızkın bir bölümüne ulaşmak gayret ister. Bir parça ekmek soframıza gelsin diye ne emekler harcanır! Ne ekip çalışmaları yapılır! Allah; tohumu, suyu, güneşi, toprağı, kısaca rızık için gerekli her şeyi yaratmıştır. Ama onları bir araya getirip rızık elde etmek insanın işidir. O, şöyle buyurur:

إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا.

“Rabbin, doğru tercihte bulunan ve gerekli güce sahip olan için rızkı yayar.[558] O, kullarının içini bilir ve herşeyi görür.” (İsrâ 17/30)

Kur’ân’dan yararlanmak, rızka ulaşmak gibidir. Birçok âyetin açıklamaya ihtiyacı yoktur. Ama bazı âyetlerin açıklamasına ulaşmak gayret ister. Allah, Kur’ân’ı açıklamayı kendi üstlenmiş ve o açıklamalara ulaşmanın yolunu da göstermiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ. إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ. فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ. ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ.

“(Ona şöyle denir:) (Ya Muhammed!) “Temize çıkmak için boşuna ağzını yorma.(Yaptığını da yapmadığını da) toparlayıp bir araya getirmek bizim işimizdir.

Biz onu okurken sen okunanı takip et. Onları sayıp dökmek artık bizim işimizdir.” (Kıyâmet 75/16-19)

557 Yusuf 12/1; Hicr 15/1, Şuarâ 26/2; Kasas 28/2; Duhân 44/2.
558 Bkz: “Kur’ân’da Meşîet ve İrâde “ başlıklı yazı.

Geleneğimizde Kur'ân; inanç, ibadet ve ahlakla sınırlı hükümler koyan bir din kitabı sayılır. Ama bunlarla ilgili âyet sayısı bini geçmez. Bunların her biri başka konularla da ilgili hükümler taşır. Kur'ân her şeyi açıkladığını bildirdiğine göre ona sınır çizmek yanlış olur.

Kur'ân'ın açıklamalarına ulaşmak için âyetler arası ilişkileri bilmek gerekir. Bu, rakamlar arası ilişkilere benzer. 0'dan 9'a kadar toplam 10 rakam vardır. Bütün hesaplar onlarla yapılır. İnsan, rakamlar arası ilişkileri ne kadar bilirse o kadar hesap yapar. Kimi onu, günlük hesaplarını tutacak kadar bilir. Kimileri de bilgisayarın, uzay teknolojisinin ve daha nice şeylerin hesaplarını yapacak kadar bilir. Her insan o rakamlardan, kendi bilgisi ölçüsünde yararlanır. Kur'ân'dan yararlanma da öyledir. Bazıları Kur'ân'ı anlamadan, sadece seslendirir ve birtakım beklentilere girer. Kur'ân bunlara ümmî adını verir. Bazıları onun açıklamalarına ulaşabilecek donanımdadır. Onlar sağlam bilgi sahipleridir.[559] Bazıları da bu ikisi arasında bir yerde bulunur.

Mesela, Süleyman aleyhisselam zamanında Kitap'tan bilgisi olan bir kişi, Belkıs'ın tahtını göz açıp kapayıncaya kadar, Yemen'den Kudüs'e getirmiştir.

Süleyman kuş dilini bilirdi. Kuşlara, cinlere, insanlara ve bunlardan oluşan ordulara hükmeden büyük bir krallığı vardı. Saba Kraliçesi Belkıs, ona karşı konamayacağını anlamış, Kudüs'e gelmek ve Süleyman'a teslim olmak üzere yola çıkmıştı. Onun, büyük ve gösterişli bir tahtı vardı. Bu haberi alan Süleyman, önde gelen adamlarını topladı ve şöyle dedi:

قَالَ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَنْ يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ. قَالَ عِفْرِيتٌ مِنَ الْجِنِّ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٌ. قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا رَآهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي أَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ.

"Süleyman dedi ki "Ey ileri gelenler! Onlar teslim olmak için bana gelmeden sizden kim o kadının tahtını bana getirir?" Cinlerden bir ifrit dedi ki "Sen makamından kalkana kadar onu sana getiririm. Bu konuda güçlü, güvenilir biriyim." Kitaptan bilgisi olan kişi dedi ki "Sen gözünü açıp kapamadan onu sana getiririm." Süleyman tahtı yanıbaşına yerleştirilmiş yanı başında, sapasağlam görünce "Bu Sahibimin ikramıdır" dedi. "Beni

559 Bkz: Müteşâbih ve tevîl başlıkları.

denemek içindir; görevlerimi yerine mi getireceğim, yoksa nankörlük mü edeceğim? Kim görevlerini yerine getirirse faydasını görür. Kim de nankörlük ederse bilsin ki Sahibimin kimseye ihtiyacı yoktur, ikram sahibidir." (Neml 27/38-40)

Tahtı, göz açıp kapayıncaya kadar getiren kişinin bilgi aldığı kitap Tevrat'tır. İsrailoğulları Nebîlerinden olan Süleyman'ın makamında "**O Kitap** = **el-Kitab**" diye bahsedilen Tevrat'tan başkası olamaz.

"**Kitabı bilen**" değil de "**Kitap'tan bilgisi olan**" ifadesi önemlidir. Demek ki o kişinin Kitab'ın tamamını bilmesi gerekmemiş, kendi uzmanlık sahası ile ilgili âyetleri bilmesi yeterli olmuştur. Bu, uzaktaki eşyayı getirme bilgisidir. Bugün eşyanın ışınlanması ile ilgili çalışmalar yapılıyor ama uzaktaki bir eşyayı getirmek hayal bile edilemiyor.

Kur'ân'ı, sadece din kitabı sayanlar yukarıdaki âyetleri anlayamazlar. Bu sebeple tefsir bilginleri bu konuda zorlanmışlardır. Kimisi bu olayı bir keramet, kimisi de Süleyman aleyhisselamın mucizesi sanmış ve çelişkiye düşmüşlerdir.

Mucize, Allah'ın bir elçisinin elçilik belgesi; keramet de Allah'ın bir kuluna ikramıdır. Kimse Allah adına söz veremeyeceği için keramette de mucizede de iddia olmaz. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ.

"Hiçbir elçi, Allah'ın izni olmadan bir ayet (belge, mucize) getiremez." (Ra'd 13/38)

Tahtın getirilmesi olayında iddia vardır. Kitap'tan bir bilgiye sahip olan kişi, Süleyman'a "Ben onu sana gözünü açıp kapayıncaya kadar getiririm" demiştir. Dolayısıyla bu olay ne mucizedir, ne keramet. Âyette belirtildiği gibi Allah'ın kitabından alınmış bir ilimdir. Bu ilim Kur'ân'da da olmalıdır. Kur'ân'ın gösterdiği yöntemle hareket edilirse o bilgiyi bulup çıkarmak mümkün olur.

Kur'ân'ı bizzat Kur'ân açıklamış, Allah'ın Elçisi, söz ve uygulamaları ile onların önemli bir kısmını bize göstermiştir. Kur'ân bize, önceki kitaplardan yararlanma yolunu da göstermiştir. İslam- fıtrat ilişkisine vurgu yapan âyetler, Kur'ân'ın anlaşılmasında fıtratın önemine işaret etmiştir. Kur'ân'ın Arapça olması da Arap dilinin önemini göstermektedir. İşte bu yöntemlerle âyetlerin açıklamalarına ulaşmak mümkün olur.

39.1. Kur'ân'ın Kur'ân'ı Açıklaması

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

الر كِتَابٌ أُحْكِمَتْ آيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِن لَّدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ.

"Elif! Lâm! Râ! Bu, doğru hükümler veren ve her şeyin iç yüzünü bilen Allah tarafından, ayetleri, hem muhkem kılınmış hem de ayrıntılılarıyla açıklanmış bir kitaptır." (Hûd 11/1)

Muhkem; herhangi bir konuda özet hüküm bildiren ayettir. Allah onu, başka âyetlerle açıklamıştır. Bu sebeple âyetler; muhkem ve açıklayıcı yani mufassile olmak üzere ikiye ayrılır.

Muhkem âyet ile onu açıklayan (mufassile) âyet arasında benzerlik olur ve ikincisine müteşabih âyet denir ve bunlar ikili bir yöntem oluşturur. Konuyla ilgili âyet şudur:

اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُّتَشَابِهًا مَّثَانِيَ

"Allah sözün en güzelini, müteşâbih (birbirine benzer) mesânî(ikişerli) bir kitap olarak indirmiştir." (Zümer 39/23)

Müteşâbih, birbirine benzeyen iki şeye denir. Burada indirilen âyetlerden söz edildiği için biribirine benzeyen iki âyet demektir. Çünkü mufassile yani açıklayan âyet muhkeme benzerse muhkem de ona benzer, çünkü benzeşme karşılıklıdır. Dolayısıyla burada, açıklayan ve açıklanan âyetlerin biribirine müteşâbih olduğu ifade edilmiştir.

Mesânî (مَثَانِي) mesnâ (مَثْنى)'nın çoğuludur; ikişerliler anlamına gelir.[560] Demek ki, birbirini açıklayan âyetler; hem birbirine benzer olurlar hem de kendi aralarında ikişerli kümeler oluştururlar.

Konuyla ilgili bir başka âyet de şöyledir:

كِتَابٌ فُصِّلَتْ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ.

"Bu Kitab'ın âyetleri, bilenlerden oluşan bir topluluk için Arapça kur'ânlar (kümeler) halinde açıklanmıştır." (Fussilet 41/3)

"Bilenlerden oluşan bir topluluk için …açıklanmıştır" sözü, Allah'ın yaptığı açıklamalara ancak böyle bir topluluğun ulaşabileceğini gösterir.

"***Arapça kur'ân olarak***" sözü, Arap dilinin önemini gösterir.

Kur'ân (قُرْآنً**)** ise toplama ve bir araya getirme anlamındadır.[561] Bu da ilgli

560 el-Beydâvî, Tefsîr'ul-Beydâvî, c. II, s. 323.
561 ez-Zebidi, Tacu'l-arus, (قرأ) mad.

âyetlerin bir arada olmadığını, onların ***"bilenlerden oluşan bir topluluk"*** tarafından bulunup çıkarılabileceğini ve kur'ân yani âyetler kümesi haline getirilebileceğini gösterir. Zaten Allah'ın kitabına Kur'ân denmesi de âyetlerini bir araya getirmesinden dolayıdır.[562] İşte Kitap, her şeyi böyle açıklar. Çünkü bir âyet şöyledir:

وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ

"Bu Kitabı sana, her şeyi açıklasın; bir rehber, bir ikram ve tam teslim olanlara müjde olsun diye indirdik." (Nahl 16/89)

O zaman bu Kur'ân'ın içinde sayısız kur'ânlar yani âyet kümeleri olmalıdır. Herhangi bir konuda Kur'ân'ın açıklamalarına ulaşmak için içinde iyi Arapça bilenlerin de olduğu bir uzman takım kurulmalıdır.

Konuyu tam olarak ortaya koyan âyet şudur:

هُوَ الَّذِيَ أَنزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُّحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ في قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاء الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاء تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلاَّ اللّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِّنْ عِندِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلاَّ أُوْلُواْ الألْبَابِ

"Bu Kitab'ı sana indiren O'dur. âyetlerinin bir kısmı muhkemdir; onlar kitab'ın ana ayetleridir. Diğerleri müteşâbih (muhkemlere benzer) olanlardır. Kalplerinde eğrilik olanlar, istedikleri te'vîli (bağlantıyı) kurup istedikleri fitneyi çıkarmak için Kitap'tan, (kendi eğrilikleriyle) benzeşen şeye uyarlar. Oysa onun tevilini (ayetleri arasındaki bağlantıyı) sadece Allah bilir. Bu ilimde sağlam duruş gösterenler de şöyle derler: "Biz, bu ilme inandık, hepsi (muhkem, müteşâbih ve tevil) Sahibimiz (Rabbimiz) katındandır." Zikre (doğru bilgiye) sadece sağlam duruşlu[563] olanlar ulaşabilirler." (Âl-i İmrân 3/7)

Tevîl, bir şeyi hedefine çevirmektir.[564] Müteşâbih âyetlerin hedefi muhkemlerdir. Onları biribirine çevirip birini diğeri ile açıklayan Allah Teâlâ'dır. Bunu başkası yapamaz. Çünkü o, Kitab'ı açıklama konusunda kimseye yetki vermemiştir. İlgili âyetler şöyledir:

الر كِتَابٌ أُحْكِمَتْ آيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ. أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنَّنِي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ.

قَرأَ (الشيءَ : جَمَعَه وضَمَّه) أَي ضَمَّ بعْضَه إِلى بعضٍ ، وقَرأْتُ الشيْءَ قُرْآناً : جَمعْتُه وضَمَمْتُ بعْضَه إِلى بعضٍ

562 Lisan'ul-arab, (قرأ) mad.

563 لبب (الصّحاح في اللغة) ابن السكيت: ألَبَّ بالمكان، أي أقام به ولزمه.

564 Ragıb el-İsfahânî, Müfredât, اول mad.

ەنم ةدارملا ةيلاغلا ىلإ ئيشلا در

"Elif! Lâm! Râ! Bu, doğru hükümler veren ve her şeyin iç yüzünü bilen Allah tarafından, ayetleri, hem muhkem kılınmış hem de ayrıntılılarıyla açıklanmış bir kitaptır. Bu, Allah'tan başkasına kul olmamanız içindir. (De ki:) Bense onunla (ayetlerle ve Allah'ın açıklamalarıyla) sizi uyaran ve müjdeleyen kişiyim." (Hûd 11/1-2)

Demek ki kim; Allah Teâlâ'nın koyduğu yönteme uyarak Kur'an'ın açıklamalarına ulaşma yerine uygun gördüğü bir yöntemle Kur'an'ı açıklamaya yönelirse Kendini Allah yerine koymuş olur. Bu da bir insanın düşebileceği en kötü durumdur.

Önceki ayette geçen **"**مَا تَشَابَهَ مِنْهُ = **mâ teşâbehe minhu"** sözünün anlamı; "*Kitaptan (kendi zihinleridekine) benzer olanlar."*dır. Buradaki "مِنْهُ (minhu) = ondan" sözüne başka anlam verilemez. مَا تَشَابَهَ = **mâ teşâbehe** de benzer olan yani iki şey arasındaki benzerliği gösteren demektir. Bunların niyeti fitne çıkarmak ve Kitab'ı kendilerine göre tefsir etmek olduğundan zihinlerindekine benzer âyetler arayacaklardır. Yani benzerliğin bir tarafı Kitap'taki bir ifade, diğer tarafı da zihinlerindeki kurgudur. Ondan dolayı âyetin bu bölümüne şu meal verilmiştir: "*Kalplerinde eğrilik olanlar, istedikleri te'vîli (bağlantıyı) kurup istedikleri fitneyi çıkarmak için Kitap'tan, kendi eğrilikleriyle benzeşen şeye uyarlar.*"

Aslında burada paranteze gerek yoktur. Çünkü yapılan şey, sadece benzerliğin diğer tarafı "kendi kurgularını" göstermektir.

İyi niyetli olduğu halde âyetler arası ilişkiyi yanlış kuran âlimler de olabilir. İçlerinde fitne (sıkıntı) çıkarma ve âyetleri kendilerine göre tevîl ve tefsir isteği olmadığı için onlar, yukarıdakilerden sayılmazlar.

"Sağlam bilgi sahipleri derler ki; biz buna inanırız, hepsi de Rabbimiz katındandır". Âyetleri muhkem ve müteşâbih olarak indiren, onları birbirine bağlayıp tevîl ve tefsir eden odur. Biz âyetleri tevîle değil, Allah'ın tevilini ve açıklamasını bulmaya çalışırız.

Âyetler arası ilişkiler ağını göremeyenler; tevîl, müteşâbih ve mesânî kelimelerine farklı anlamlar yüklemişlerdir. Bu yüzden çok yanlışlar yapılmış ve nice mezhepler, sıkıntı kaynağı haline gelmiştir. Talak, evlenmede velâyet ve faiz konuları[565] buna örnek olabilir. Açıklamasız kalan veya yanlış açıklanan çok sayıda âyet de vardır. Bunlara da "işittik ve isyan ettik"[566] âyeti ile Hac Suresi'nin 15. âyeti[567] örnek verilebilir.

565 Bkz: Talak, İftidâ ve Nikâhın Denetlenmesi başlıklı yazılar.
566 Bkz: Sıkı Tutma/İsyan başlıklı yazı.
567 Bkz: Şirkle İman Arasında Kararsızlık (Hac Suresi 11-16. âyetler) başlıklı yazı.

Âyetler arası ilişkilerin görülememesi, hikmetin yani Kur'ân-Sünnet bütünlüğünün görülememsine yol açmıştır. Âlimlerin çoğu Sünneti, Kur'ân'dan bağımsız, ikinci delil sayarak onların zıt anlamlar içerebileceğini ve farklı sahaları düzenleyebileceğini iddia etmiştir. Altın, gümüş, buğday, arpa, hurma ve tuz satışlarını düzenleyen hadisi doğru anlayamayanların onunla faiz âyetleri arasında zıtlık görmesi buna örnek olabilir.[568] Bazıları, Sünnetin Kur'ân'ı nesh edebileceğini söylemiş; bazıları da Kur'ân, Kur'ân'ı, Sünnet Sünneti nesh eder; bunlardan biri diğerini neshedemez demişlerdir.[569] Bir örnek olsun diye bu bölümün sonundaki "İmam Şafiî'nin Hikmet Anlayışı" başlıklı bir yazı okunabilir.

Kur'ân–Sünnet, ilişkisinin yanlış kurulmasından doğan sıkıntılar sebebiyle kimi âlimler, Sünneti dikkate almazken, kimileri de sıkıntının Kur'ân'dan kaynaklandığını sanarak "**tarihselci**" yaklaşımla Kur'ân'ı, indiği zamana ve indiği coğrafyaya veya dînî ve ahlâkî ilişkiler sahasına hapsetme gayretine girmişlerdir. Bu yaklaşımlar; hem yanlış tevîllerin sahasını genişletmiş, hem de bazı âyetleri görmeme veya tarihe hapsetme gibi ağır sonuçlar doğurmuştur. Çoğunluğun ortak hatası ise, güvendikleri âlimlerin kitaplarında yer alan bilgileri, doğru sayarak Kitap ve Sünnet açısından yeteri kadar eleştirememeleridir. Ama yukarıdaki âyetlerin ortaya koyduğu metot, yanlış tavırların tamamına engel olacak niteliktedir.

Şimdi muhkem, müteşâbih, mesânî ve tevîl kelimelerine, Kur'ân'ın verdiği anlam ile ulemanın verdiği anlamı karşılaştırmalı olarak görmeye çalışalım:

39.1.1. Muhkem

Muhkem; lafız ve anlam açısından şüphe doğuracak yanı olmayan söze denir.[570] Muhkem âyet, "şöyledir" veya "**değildir**" diye açık ve kesin hüküm bildirir. Bunun tanımında bir ihtilaf yoktur.

39.1.2. Müteşâbih

Müteşâbihin kökü, benzerlik anlamına gelen şibh veya şebeh'tir. Birbirine benzeyen iki şeye müteşâbih, aradaki benzerliğe teşâbüh denir.[571] Aşağıdaki sekiz âyette kelime bu anlamdadır.

568 Bkz:"Faiz" başlıklı yazı.
569 Bkz: "Nesih ve Zina Cezası" başlıklı yazı.
570 Müfredât حكم mad.
571 Lisanu'l-arab, شبه mad.; el-Halil b. Ahmed el-Ferahidi, Kitabu'l-Ayn, شبه mad; Müfredât شبه mad.

وَبَشِّرِ الَّذِينَ آَمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا.

a. *"İnanan ve iyi işleri yapanlara da müjde ver: İçinden ırmaklar akan bahçeler onlar içindir. Kendilerine hangi üründen sunulsa: "bu bize daha önce de sunulmuştu." derler; ama onlara onun bir benzeri verilir. Orada kusursuz hale getirilmiş eşleri de olur ve ölümsüz olarak kalırlar."* (Bakara 2/25)

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ إِنَّ الْبَقَرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَا وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ لَمُهْتَدُونَ.

b. *"Bizim için Rabbine (Sahibine) bir daha sor, onun nasıl bir şey olduğunu iyice açıklasın! O sığır bize biraz tanıdık geldi (Zihnimizdeki bir sığıra benziyor). Allah bulmamızı tercih ederse biz onu buluruz!" dediler."* (Bakara 2/70)

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللَّهُ أَوْ تَأْتِينَا آَيَةٌ كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِثْلَ قَوْلِهِمْ تَشَابَهَتْ قُلُوبُهُمْ.

c. *"Kendini bilmezler, "Allah bizimle konuşsa yahut bize bir âyet (mucize) gelse ya!" derler. Öncekiler de öyle derlerdi, (müteşâbih) kalpleri birbirine benzedi."* (Bakara 2/118)

وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ.

d. *"Gökten su indiren Allah'tır. Onunla her türlü bitkinin kökünü oluşturur. O kökten yeşilliği çıkarır, ondan da birbirine benzer ve (gayri müteşâbih) benzemez şekillerde üst üste binmiş taneleri, hurma tomurcuğundan sarkmış salkımları, üzüm bağlarını, zeytini ve narı çıkarır. Ürün verince ürününe ve olgunlaşmasına bir bakın. Bunda, inanıp güvenen bir topluluk için belgeler (ayetler) vardır."* (En'âm 6/99)

وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أُكُلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ.

e. *"Asmalı ve asmasız bitkileri, tadları farklı hurmaları, ekinleri, zeytinleri ve narları, birbirine benzeyen(müteşâbih) ve benzemeyen (gayri müteşâbih) biçimlerde var eden O'dur. Bunlar ürün verince ürününden yiyin. Hasat günü de hakkını verin. Sakın saçıp savurmayın. O saçıp savuranları sevmez."* (En'âm 6/141)

أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ

f. *"Yoksa Allah'a, Allah gibi yaratan ve (bu nedenle) yarattıkları, aynen Allah'ın yarattıkları gibi, aralarında (müteşâbih) benzerlik (uyum, ahenk) olan, ortaklar mı bulmuşlar?" De ki "Her varlığın yaratıcısı Allah'tır. O, bir tektir ve her şey O'nun hâkimiyetindedir."* (Ra'd 13/16)

اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِيَ

g. *"Allah sözlerin en güzelini, birbirine benzer (müteşâbih), ikişerli (mesânî-âyetler şeklinde düzenlenmiş) bir kitap olarak indirmiştir."* (Zümer 39/23)

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ.

h. *"Bu Kitab'ı sana indiren O'dur. Âyetlerinin bir kısmı muhkemdir; onlar kitab'ın ana ayetleridir. Diğerleri müteşâbih (muhkemlere benzer) olanlardır."* (Âl-i İmrân 3/7)

Âlimler müteşâbihe, yukarıdaki yedi âyette **"birbirine benzeyen iki şey"** anlamı vermişler ama Al-i İmran 7. âyetteki müteşâbihi, hiçbir delile dayanmadan, şöyle tarif etmişlerdir:

"Anlamı kapalı olan, Kitap ve Sünnette ne kesin ne de zannî herhangi bir delil bulunmadığından âlimlerin aklının onu idrake yetmeyeceği âyettir."[572]

Muhkemler **"Kitab'ın anası, geriye kalanı müteşâbih"** olduğundan, Kur'ân'ın büyük bir bölümünün müteşâbih olduğu açıktır. Çünkü "**ana**" her zaman az, diğerleri çok olur. Bu sebeple yukarıdaki tarif, âyetlerin büyük bir kısmının anlaşılamayacağı iddiasını da taşır. Bunu kabul etmek mümkün olmadığından her âlim, yine bir delile dayanmadan müteşâbih sayısını sınırlama gayretine girmiştir. Taberî'nin İbn Abbâs'tan nakline göre muhkem; Kur'ân'ın nâsihi, helâli, haramı, hadleri, farzları, inanılan ve amel edilen âyetleridir. Müteşâbih ise; Kur'ân'ın mensuhu, geçmiş ve gelecekle ilgili haberleri, yeminleri, örnekleri ile inanılan ama amel edilmeyen âyetleridir.[573]

Ragıb el-İsfahanî'ye göre müteşâbih üçe ayrılır:

1. Kıyâmetin vakti, dâbbet'ül-ard ve çıkış şekli gibi bilinmesi mümkün olmayan müteşâbih.

572 Muhammed Ebû Zehra, Usulü'l-fıkh, İstanbul, tarihsiz. s. 134
573 Taberi, Tefsir, c. 3, s. 172 vd.

2. Garip lafızlar ve muğlak hükümler gibi insanların bir şekilde bilebilecekleri müteşâbih.

3. İlimde derinleşmiş âlimlerin bilip onların dışında kalanların bilemeyeceği müteşâbih.[574]

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır konuya bilimsel izah getirme gayretiyle şöyle demiştir: "İki şeyin birbirine karşılıklı ve eşit olarak benzemesine teşâbüh, benzeyenlerden her birine müteşâbih denir ki, biri diğerinden seçilemez, zihin onları ayırt etmekten aciz kalır. Teşbih ve müşabehette bir taraf eksik ve ikinci derecede, diğer taraf tam ve esas olur. Teşâbühte[575] ise her iki taraf aynı kuvvette ve eşit benzerlikte olur, benzerlikler farklılıkları örter de şu âyetlerdeki gibi seçilemez olurlar: **"Muhakkak ki, o inek bize teşâbühlü oldu."** (Bakara, 2/70)**, "Kalpleri teşâbühlü oldu."** (Bakara, 2/118), **"…ve onun müteşâbihi kendilerine verilecek."** (Bakara, 2/25) Demek ki teşâbüh seçilememeye sebeptir. Seçilememek bunun gerektirdiği bir anlamdır."[576]

Bu izahın ilmî bir yanı yoktur. Elmalılı bunu, Fahrettin Razî'den almıştır.[577] Yukarıdaki âyetleri, kendi tefsir ederken aynı hataya düşmemiştir. Bakara 25. âyeti şöyle tefsir etmiştir: "Acaba iki âlemdeki bu meyveler gerçekte aynı çeşitten midir? Hayır aynı çeşitten değil, benzerdirler, birbirine karşılıklı olarak bir benzeyişleri vardır. Gerçekte ise aralarında büyük farklar vardır."[578] Yani bir karıştırma söz konusu değildir.

Bakara 70. âyetle ilgili tefsiri şöyledir: **"Bu bakara bize müteşâbih geldi, hangi bakara olduğunu kestiremedik. Biz onun özelliklerini sordukça bize başkalarında da olan özellikler açıklanıyor."**[579] Başkalarında da olan özellikler, benzer özelliklerdir.

Elmalılı'nın Bakara 118 ile ilgili tefsiri ise şöyledir: "Görüyorsunuz, öncekilerle bunların kalpleri tamamen birbirine benzemiş, duygu ve düşünceleri sanki birbirinin aynı olmuştur."[580] Buradaki benzerlik de duygu ve düşünce benzerliğidir; yoksa onların birbirinden seçilememesi değildir.

Tefsir usülcüleri bir gariplik daha yapmış; Hûd suresinin ilk âyetini delil göstererek Kur'ân'ın hepsini muhkem, Zümer 23. âyeti delil göstererek hepsini müteşâbih, Al-i İmran 7. âyeti delil göstererek bazı âyetleri muh-

574 Ragıp el-İsfahani, Müfredât, شبه mad.
575 Müteşâbih konusunda.
576 Elmalılı, c. II, s. 1037.
577 Fahru'd-Din er-Razi, et-Tefsîru'l-kebîr, c. III, s. 138.
578 Elmalılı, c. I, s. 276.
579 Elmalılı, c. I, s. 383.
580 Elmalılı, c. I, s. 481.

kem bazılarını da müteşâbih saymışlardır.[581]

Nebîmiz müteşâbihle ilgili açıklama yapmamıştır. Aişe annemiz dedi ki; Allah'ın Elçisi Muhammed aleyhisselam, Âl-i İmrân 7. âyeti okudu ve şöyle dedi: "Kur'ân'ın müteşâbih âyetlerine tâbi olanları gördüğünüzde bilin ki onlar Allah'ın âyette haber verdiği kimselerdir, onlardan sakının."[582]

Hadiste de müteşâbihin ne olduğu açıklanmadığı için ona, sözlük anlamını vermek gerekir. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ.

"Biz, her resulü kendi halkının dili ile göndeririz ki onlar için her şeyi ortaya koysun." (İbrahim 14/4)

Görüldüğü gibi ulemanın müteşâbih anlayışı, ne Kur'ân'a, ne Sünnete, ne Arap diline ne de bilimsel bir gerekçeye dayanır. Bu anlayış Kur'ân'ın, birkaç âyet dışında anlaşılmaz olmasını da gerektirir. Hâlbuki o, açık bir kitaptır. Birçok sure **"Bunlar o açık Kitab'ın âyetleridir"**[583] diye başlar. Bu sebeple bu anlayışın kabul edilebilecek bir yanı yoktur.

Müteşâbih, birbirine benzeyen iki şeye denir. Bu, teşbihten farklıdır. Teşbih, benzerliği göstermek için değil, güçlü ve etkili bir anlatım için yapılır. "Aslan gibi cesur adam" veya "tilki gibi kurnaz çocuk" derken adam cesarette aslana, çocuk kurnazlıkta tilkiye benzetilir. Aslında ne adam aslana, ne çocuk tilkiye benzer. Yani bunların müteşâbih olmaları gerekmez. Müteşâbih olan şeyler cinsleri, nevileri ve sınıfları oluşturur. Eşya ancak bu şekilde tanınır. İlimler bu şekilde oluşturulur ve yeni hedeflere ancak bu şekilde ulaşılır.

Al-i İmran 7 ve Zümer 23. âyetler; Kur'ân âyetlerinin de müteşâbih olduğunu gösterir. Bunlar birbirini açıkladığından müteşâbih olmaları kaçınılmazdır. Öyleyse Kur'ân'ı öğrenirken, eşyayı öğrenir gibi davranmak, müteşâbih âyetleri kümelere ayırıp Kur'ân'ın açıklamasına ulaşmak gerekir. Benzerlik en az iki şey arasında olacağından Kur'ân'da ikili ilişkiler ağı vardır. Bunu âyetlerdeki mesânî kelimesi kuvvetlendirmektedir.

39.1.3. Mesânî

Mesânî (مَثَانِي) , mesnâ (مثنى)'nın çoğuludur. **Mesnâ, ikişer, mesânî** de ikişerler anlamına gelir.[584] Kelime, aşağıdaki dört âyette geçer:

581 Ragıp el-İsfahani, Müfredât, شبه mad; Fahru'd-Din er-Razi, c. IX, s: 446.
582 Buhârî, Tefsir Âl-i İmrân, 1; Müslim, İlim, 1; Tirmizî, Tefsir Âl-i İmrân, (2996); Ebû Davûd, Sünne, 2.
583 Yusuf, 12/1; Hicr, 15/1, Şuarâ, 26/2; Kasas, 28/2; Duhân, 44/2.
584 el-Beydâvî, Tefsîru'l-Beydâvî, c. II, s. 323.

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذٰلِكَ أَدْنَى أَلَّا تَعُولُوا.

a. *"Eğer (evlenmek istediğiniz için mallarını teslim etmediğiniz) yetim kızlara karşı görevinizi yerine getirememekten korkarsanız, hoşunuza giden kadınlardan ikisini, üçünü, dördünü nikahlayın Aralarında adaleti yerine getirememekten korkarsanız bir tek kadını veya hâkimiyetiniz altında olanı (bir esir kadını) nikâhlayın. Sıkıntıya düşmemeniz için en uygun olanı budur."* (Nisa 4/3)

قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مَثْنَى وَفُرَادَى ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِكُمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ.

b. *"De ki "Size tek bir öğüdüm var: Allah için kalkın ve ikişer kişi baş başa vererek ya da teker teker düşünün. Göreceksiniz ki arkadaşınızda cinlerin bir etkisi yoktur. O suçla orantılı bir cezanın öncesinde sizi yalnızca uyarmaktadır."* (Sebe 34/46)

الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا أُولِي أَجْنِحَةٍ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ.

c. *"Yaptığı her şeyi güzel yapmak gökleri ve yeri yaratan Allah'a mahsustur. İkişer, üçer ve dörder kanatlı melekleri elçi olarak görevlendiren..."* (Fâtır 35/1)

اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِيَ.

d. *"Allah sözlerin en güzelini, birbirine benzer (müteşâbih), ikişerli (mesânî-âyetler şeklinde düzenlenmiş) bir kitap olarak indirmiştir."* (Zümer 39/23)

Muhkem ve onu açıklayan müteşâbih âyet, iki âyet eder. Bunları açıklayan iki âyet daha olur. Bazı konularda bu âyetler iki, dört, altı, sekiz… şeklinde uzar gider. Bu âyetleri bulup ortaya çıkaranlar, her konu ile ilgili en ince ayrıntıya ulaşabilirler. Birbirini açıklayan âyetler arasındaki ikişerli ilişkiyi gösteren kelime mesânî'dir.

Şu âyette de mesânî geçer. **"Sana o mesânîden yedi tane ve yüce Kur'ân'ı verdik."** (Hicr 15/87) Burada kelime el-mesânî şeklinde marife olduğu için Zümer suresindeki anlamdadır. Böylece Hicr 87 ile Zümer 23. âyetleri bize, bütün âyetlerin mesânî olduğunu göstermiş olur.

Hicr 87, mesânîlerden yedisine dikkat çekmiştir ki, onlar Fatiha'nın âyetleridir. Bu sebeple Fatiha, Kur'ân'dan süzülmüş bir öz ve surelerin en yücesi olmuştur. Ebû Saîd el-Muallâ diyor ki, Mescitte namaz kılıyordum,

Allah'ın Elçisi Muhammed aleyhisselam seslendi cevap vermedim. Sonra "Ey Allah'ın Elçisi, namaz kılıyordum" dedim. "Allah Teâlâ; size seslendiğinde Allah'a ve Elçisine karşılık verin." demiyor mu? Dedi ve devam etti: "Bu Mescitten çıkmadan sana bir sure öğreteceğim, o Kur'ân'ın en yüce suresidir." Sonra elimden tuttu, mescitten çıkmak istedi; dedim ki, "Demedin mi, sana bir sure öğreteceğim ki, o Kur'ân'ın en yüce suresidir, diye?" Dedi ki; "El-hamdu lillah (Fatiha Suresi) bana verilmiş yedi mesânî ve yüce Kur'ân'dır.[585] Allah onun gibisini ne Tevrat'ta, ne İncil'de indirmiştir."[586]

Âyetler arası ilişkiler doğru kurulamayınca mesânîye de doğru anlam verilememiştir. Ulemanın önemli bir bölümü ona, tekrar etme, birkaç kere tekrarlama anlamı vermişler; bunu Kur'ân'da kıssaların, öğütlerin, hükümlerin, geçmişle ilgili haberlerin ve olayların tekrarlanması, rahmet âyetlerinin azap âyetlerine bitişik olması, birbirine zıt şeylerden, Cennetten, Cehennemden, iyi ve kötü kişilerin özelliklerinden bahsetmesi şeklinde açıklamışlardır.[587] Fahrettin Râzî şöyle der:

"Kur'ân'da her şey çifttir; emir-nehiy, amm-has, mücmel-mufassal, yer ve göklerin durumu, Cennet- Cehennem, karanlık-aydınlık, korku ve ümit gibi çifter çifterdir. Maksat Allah'ın dışındaki her şeyin çift olduğunu açıklamaktır. Bu da her şeyin zıddıyla yani kendine ters gelenle imtihan edildiğini gösterir. Tek olan sadece Allah Teâlâ'dır."[588]

Râzî'nin sözleri güzeldir, ancak Kur'ân'ın açıklanmasına katkı sağlamamaktadır.

39.1.4. Tevîl

Tevîl sözlükte, bir şeyi hedefine çevirmektir.[589] Kur'ân'da bu anlam, mesânî prensibine uygun olarak dört yerde açıklanmıştır.

39.1.4.1. Musa ve Hızır Olayının Tevîli

Musa aleyhisselam Hızır'la[590] yolculuk yapmış, bazı davranışlarına dayanamamıştı. Çünkü Hızır, önce bindikleri gemiyi delmiş, sonra bir erkek

585 Buhârî, Tefsir, 1; Nesâî, İftitah, 26.
586 Tirmizi, Fedâil'ul-Kur'ân, 1.
587 Taberi, Tefsir, c. X, s. 628-629; Kurtubi, el-Cami' li ahkami'l-Kur'ân, c. VIII, s. 162 ve c. IV, s. 8-14.
588 Razi, Tefsiru'l-kebir, c. IX, s. 446.
589 Rağıb el-İsfahânî, Müfredât, مad. لوا
ەنم ةدارملا ةيغلا یلإ ئيشلا در
590 Kur'ân'da Hızır adı geçmez. Bu şahsın Hızır olduğu hadiste yer alır. Bkz. Buhârî, İlim, 44.

çocuğunu öldürmüş ve sonra da kendilerini misafir etmek istemeyen bir kasabada yıkılmak üzere olan bir duvarı doğrultmuştu. Ayrılmaya karar verdikleri bir sırada Hızır;

سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِع عَّلَيْهِ صَبْرًا.

"...Ama ben, dayanamadığın şeylerin içyüzünü (tevilini) sana bildireceğim." (Kehf, 18/78) diyerek şunları söylemişti:

أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا. وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَشِينَا أَنْ يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا. فَأَرَدْنَا أَنْ يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِنْهُ زَكَاةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا. وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي ذٰلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا.

"O gemi denizde çalışan miskinlere aitti. Yolları üstünde her gemiye zorla el koyan bir kral vardı; bu sebeple onu hasarlı hale getirmek istedim.

Oğlan çocuğuna gelince, anası babası inanıp güvenmiş (mümin) kimselerdi. Onları aşırı davranışlara ve nankörlüğe sürüklemesinden korktuk.

İstedik ki Rableri, onun yerine daha gelişkin bir yapıda ve daha merhametli olabilecek bir çocuk versin.

Duvar ise şehirdeki iki yetim oğlanındı. Altında onlara ait bir gömü vardı. Babaları iyi bir kimse idi. Rabbin istedi ki erginlik çağına gelsinler de gömülerini çıkarsınlar. Bu, Rabbinin bir ikramıdır. Ben bunları kendiliğimden yapmış değilim. İşte katlanmaya güç yetiremediğin işlerin iç yüzü budur." (Kehf 18/79-82)

Her bir olayın tevîli, yani ana bağlantısı gösterilince Musa aleyhisselamın şaşkınlığı geçmişti.

39.1.4.2. Rüya Tevîli

Rüya yorumuna tevîl denir. Yusuf aleyhisselam zindanda iken hükümdar şöyle demişti:

وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّي أَرَى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعَ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي رُؤْيَايَ إِنْ كُنْتُمْ لِلرُّؤْيَا تَعْبُرُونَقَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الْأَحْلَامِ بِعَالِمِينَ. وَقَالَ الَّذِي نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ أَنَا أُنَبِّئُكُمْ بِتَأْوِيلِهِ فَأَرْسِلُونِ. يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ أَفْتِنَا فِي سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ

وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ لَعَلِّي أَرْجِعُ إِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ. قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأَبًا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَأْكُلُونَ. ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تُحْصِنُونَ. ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ عَامٌ فِيهِ يُغَاثُ النَّاسُ وَفِيهِ يَعْصِرُونَ.

“Bir gün Kral dedi ki “Ben rüyamda yedi tane besili inek gördüm, onları yedi zayıf inek yiyordu. Yedi yeşil başak, bir o kadar da kuru başak gördüm. Ey ileri gelenler! Rüya yorumlamayı biliyorsanız, rüyamı doğru bir biçimde yorumlayın.”

Dediler ki “Bu çok karışık bir düş. Biz bu gibi düşlerin yorumunu bilen kişiler değiliz.”

Hapisteki iki kişiden hayatta kalanı neden sonra Yusuf’u hatırladı da dedi ki “Ben size bu rüyanın nasıl çıkacağını bildireceğim; bana müsaade edin.”

(Yusuf’un yanına geldi ve dedi ki:) “Yusuf! Ey özü sözü doğru kişi! Rüyada yedi besili ineği yedi zayıf inek yiyor. Yedi yeşil başak, bir o kadar da kuru başak görülüyor. Bu rüya hakkında bize iyi bir yorum yap da o insanlara dönebileyim belki onlar senin değerini öğrenirler.”

Yusuf dedi ki “Yedi yıl, (her şey iyi gidecek) aralıksız ekip biçeceksiniz. Yiyeceğiniz az bir miktar dışındaki bütün hasadı başağında saklayın.

Bunun ardından pek sıkıntılı yedi yıl gelecek, hasat için ayıracağınız az bir kısım dışında biriktirdiğiniz her şeyi yiyip tüketecek.

Sonra bunun ardından insanlar bol yağmura kavuşacak, o yıl (bazı tarım ürünlerini) sıkacak (hayvanları) sağacaklar.” (Yusuf 12/43-49)

Rüya tevîli, günlük hayattaki olaylardan hangisinin, rüyadaki sembole benzediğine bakılarak yapılır. Bu ilgiyi kuramayanlar, o tevîli yapamazlar. Hükümdarın adamları bunu yapamamışlardı.

39.1.4.3. Dünyanın Tevîli

Dünya imtihan yeridir. Buradaki her olayın ahiretle bağlantısı vardır. Doğru bağlantıyı kuramayanlar umdukları Cennete değil, istemedikleri Cehenneme giderler. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَنَادَى أَصْحَابُ النَّارِ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ أَفِيضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَهُمَا عَلَى الْكَافِرِينَ. الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَهْوًا وَلَعِبًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فَالْيَوْمَ نَنْسَاهُمْ كَمَا نَسُوا لِقَاءَ يَوْمِهِمْ هَذَا وَمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَوَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَى عِلْمٍ

هُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ. هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا تَأْوِيلَهُ يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلُهُ يَقُولُ الَّذِينَ نَسُوهُ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ فَهَلْ لَنَا مِنْ شُفَعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا أَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ قَدْ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ.

"Cehennem ahalisi, Cennet ahalisine: "Suyunuzdan ya da Allah'ın size verdiği nimetlerden bize bir cömertlik yapsanıza!" diye haykırırlar. (Cennettekiler) "Allah, onları kâfirlere yasakladı." derler.

Dünya hayatındaki hedeflerine engel görerek dinlerini oyuncak haline getirenlerin bu günkü karşılaşmayı unutup bile bile yalana sarılmalarına benzer biçimde biz de bugün onları unuturuz.

Onlara bir ilime göre açıkladığımız Kitap getirdik. O, inananlar topluluğu için rehber ve rahmettir.

Bunlar Kitabın uyarılarının gerçekleşmesinden (tevilinden) başka ne bekleyebilirler? Uyarıların gerçekleştiği gün, evvelce onu unutmuş olanlar şöyle derler: "Rabbimizin elçilerinin getirdikleri doğruymuş! Bize şefaat edecek kimse yok mu? Varsa şefaat etsinler. Geri gönderilsek de yapıp ettiğimiz işlerden başkasını yapsak, olmaz mı?" Onlar kendilerine yazık etmiş kimselerdir. Uydurdukları şeyler de kaybolup gitmiştir." (A'raf 7/50-53)

Görüldüğü gibi dünyadaki davranışların âhiretle bağlantısına da tevîl denmiştir. Asıl ve kalıcı olan âhirettir. Orada verilecek karşılık, burada yapılanların benzeri olacaktır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ.

"Kim bir iyilikle gelirse ona, on katı verilir. Kim de kötülükle gelirse sadece bir katı ile cezalandırılır. Onlara haksızlık yapılmaz." (En'am 6/160)

39.1.4.4. Âyetlerin Tevîli

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ.

"Bu Kitab'ı sana indiren O'dur. Âyetlerinin bir kısmı muhkemdir; onlar kitab'ın ana ayetleridir. Diğerleri müteşâbih (muhkemlere benzer) olanlardır. Kalplerinde eğrilik olanlar, istedikleri te'vîli (bağlantıyı) kurup is-

tedikleri fitneyi çıkarmak için Kitap'tan, kendi eğrilikleriyle benzeşen şeye uyarlar. Oysa onun tevilini (bağlantılı olduğu âyeti) sadece Allah bilir. Bu ilimde sağlam duruş gösterenler şöyle derler: "Biz, bu ilme inandık, hepsi (muhkem, müteşâbih ve tevil) Sahibimiz katındandır." Zikre (doğru bilgiye) sadece sağlam duruşlu.[591] olanlar ulaşabilirler." (Âl-i İmrân 3/7)

Yukarıdaki üç olayda olduğu gibi bu âyette de tevîl ana unsura değil açıklamaya bağlanmış "... Onun tevîlini Allah'tan başkası bilmez." denmiştir. Burada ana unsur muhkem âyetler, onları açıklayanlar ise müteşâbih olanlardır. Âyetler arasında ilişki kurarak birini diğerine bağlayan Allah Teâlâ olduğu için onların tevîlini o yapmıştır. Araya benzerlik koymuş ki bağlantıları takip edip onun tevîlini bulabilelim. Âyetler arasında Allah'ın kurduğu ilişkiye bakmadan ulaşılan tevîl, Allah'ın tevîli olamaz. Bunu bilerek yapan, yoldan çıkar. Çünkü bu tavır, âyetleri bağlantılarından koparmayı ve bazı âyetleri görmemeyi zorunlu kılar. Dini kullanarak insanları yoldan çıkarmanın en kısa yolu budur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَى مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ. إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُوا فَأُولَئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ.

"Bu kitapta açıkça ortaya koyduğumuz halde indirdiğimiz açıklayıcı ayetleri ve ana âyetleri gizleyenleri Allah dışlar; dışlayacak durumda olan kimseler de dışlarlar.

Tevbe eden (hatasından tam olarak dönen), kendini düzelten ve gizlediklerini açıklayanlar başka; onların tevbesini kabul ederim. Tevbeleri kabul eden ve iyiliği bol olan Benim." (Bakara 2/159-160)

Tevîlde bir ana konu, bir de onun açıklaması vardır. Hızır olayında ana konu, Musa aleyhisselamın bilmediği arka plandır. Gördüğü olaylar ise onların açıklamasıdır. Melik'in rüyası da ileride olacak olayların açıklamasıydı. Onun adamları rüya ile o olaylar arasında ilgi kuramadıkları için yorum yapamamışlardı. Dünyadaki her olayın ahiretle bağlantısı vardır. Bunlar ahirette kişinin başına gelecek şeylerin habercisidir.

Demek ki tevîl; benzerlikten yola çıkarak ana unsur ile açıklayıcı unsuru bulup açıklamaya ulaşmaktır. Âyetlerin tevîli için de benzerlikten yola çı-

591 لبب (الصّحاح في اللغة) ابن السكيت: ألَبَّ بالمكان، أي أقام به ولزِمه.
"Kur'an'da ulu'l-elbâb şöyle tanımlanmıştır: Sözü dinleyen ve en güzeline uyanlar Allah'ın yoluna kabul ettiği kişilerdir. İşte ulu'l-elbâb onlardır." (Zumer 39/18)

karak ana (muhkem) âyeti ve açıklayıcı (müteşâbih) âyetleri bulmak gerekir. Bu yol bizi, âyetlerin açıklamasına götürür.

Âlimler müteşâbihe "akılların onu idrake yetmediği âyettir"[592] dedikleri için tevîle farklı anlam vermek zorunda kalmışlar ve Al-i İmran 7'deki şu bölümü anlamada sıkıntıya düşmüşlerdir:

وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلاَّ اللّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِّنْ عِندِ رَبِّنَا.

Kendilerine "**cumhur**" adı verilen çoğunluk buna, şu anlamı vermiştir: **"Onun tevîlini Allah'tan başkası bilmez. Sağlam bilgi sahipleri şöyle derler: "Biz buna inanırız. Hepsi de Rabbimiz katındandır".** Bunlara göre müteşâbihler, Allah'ın kendi bilgisine has olmak üzere seçip ayırdığı âyetler olduğundan hiçbir âlim onların anlamını bilemez.

Azınlıkta kalan âlimler âyete şu anlamı vermişlerdir: **"Onun tevîlini Allah ile sağlam bilgi sahiplerinden başkası bilmez. Onlar şöyle derler: "Biz buna inanırız. Hepsi de Rabbimiz katındandır."** Bunlara göre sağlam bilgi sahipleri, müteşâbihi bilirler.[593] Onların bu bilgiye nasıl ulaşacakları, tevîl kelimesine verilen anlamda gizlidir.

Muhammed Ebû Zehra'ya göre tevîl: **"Lafzı görünen anlamından alıp, başka anlam taşımak ama görünmeyen anlamına hamletmektir."**[594]

Zekiyyüddin Şa'ban'a göre ise ***"Lafzın zahir manasında anlaşılmaktan engellenmesi ve bir delile binaen zahir olmayan başka bir mananın kastedildiğine hükmolunmasıdır."***[595]

Bu tariflere göre tevîl, bir sözü, görünen anlamından alıp, görünmeyen anlamına götürmektir. Görünmeyen anlam deyince ortaya belirsizlikler zinciri çıkar. Ulemanın tevîl anlayışının doğru olmadığı ortadadır.

39.2. Nebimizin Sünneti = Hikmet

Allah'ın Elçisi'nin iki görevi vardı; biri inen âyetleri tebliğ, diğeri de onları uygulamaktı. Birincisiyle ilgili olarak şöyle buyurulmuştur:

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ

"Ey Elçi! Rabbinden sana ne indirilmişse onu tebliğ et. Tebliğ etmezsen görevini yapmamış olursun." (Mâide 5/67)

592 Muhammed Ebû Zehra, Usulü'l-fıkh, s.134.
593 en-Nesefî, Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, Medâriku't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl, Beyrut 1989, c. I, s. 203.
594 A.g.e. s. 135.
595 Zekiyyuddin Şa'ban, İslam Hukuk İlminin Esasları, Trc. İbrahim Kâfi Dönmez, Ankara, 1990, s. 320.

Kitab'ı uygulama konusunda Allah Teâlâ ona şu emri vermiştir:

إِنَّا أَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللهُ وَلاَ تَكُن لِّلْخَآئِنِينَ خَصِيمًا

"Gerçekleri içeren bu Kitab'ı sana biz indirdik ki insanlar arasında Allah'ın gösterdiği yöntemle hükmedesin. Sakın hainlerin savunucusu olma." (Nisa 4/105)

Böylece o, Kitab'ı hem tebliğ ediyor hem de Allah'ın gösterdiği yöntemle ondan hükümler çıkarıyordu. Bu iki görevi birlikte gösteren âyet şudur:

كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ مِّنكُمْ يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُواْ تَعْلَمُونَ

"Nitekim (iyiliklerimi tamamlayayım diye)[596] içinizden size bir elçi gönderdim. O size âyetlerimizi okur, sizi geliştirir, size Kitab'ı ve hikmeti öğretir, size bilmediğinizi öğretir." (Bakara 2/151)

Kitap, ona inen âyetler, hikmet de Allah'ın gösterdiği yöntemle, onun çıkardığı hükümlerdir. Çünkü hikmet, doğru hükümdür.[597] O, bu hükümleri bazen söz, bazen davranış bazen de bir şeyi onaylama şeklinde veriyor ve bunlar onun sünnetini oluşturuyordu. Allah'ın bize de gösterdiği bu yöntem doğru uygulanınca Kitap ile Sünnet arasında tam bir bütünlüğün olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tespitlerimize göre hikmet ile sünnet arasındaki ilişkiyi ilk kuran İmam Şafiî'dir. Konu, bundan sonraki bölümde, "İmam Şafii'nin Hikmet Anlayışı" başlığı altında ayrıntılı olarak incelenecektir. Daha fazla bilgi iseteyenler orayı okumalıdırlar.

39.3. Kur'ân'ın Önceki Kitapları Tasdiki

Kur'ân, kendinden önceki ilahi kitapları kabul eder. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنْزَلَ التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ. مِنْ قَبْلُ هُدًى لِلنَّاسِ وَأَنْزَلَ الْفُرْقَانَ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ.

"Gerçekleri içeren ve kendinden öncekileri tasdik eden bu Kitab'ı sana, bölüm bölüm O indirmiştir. Tevrat'ı ve İncil'i de O indirmiştir.

596 Ayetin başındaki ك zamiri, bir önceki ayette bulunan لْنَبَّ fiili ile bağlantılı sayılmıştır.
597 Hikmet (الحِكْمَةُ), hüküm (حكم) kökünden mastar-ı nev'dir; hükmün doğru olanı anlamındadır.

Önceki insanların rehberi onlardı. Bütün Furkanları (doğruyu yanlıştan ayıran kitapları) O indirmiştir. Allah'ın âyetlerini görmezlikten gelenlerin (kâfirlerin) cezası, suçları ile doğru orantılı olur. Üstün olan, hak edildiği kadar ceza veren Allah'tır."[598] (Al-i İmran 3/3-4)

İlk Nebîden son Nebîye kadar vahiyde bütünlük vardır. Kur'ân âyetlerinin büyük bir kısmı Nuh'a, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya vahyedilene denktir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ.

"Allah Nuh'a ne buyurmuşsa onu, sizin için bu dinin şeriatı yapmıştır. Sana vahyettiğimiz, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya emrettiğimiz şudur: Bu dini ayakta tutun, bu konuda bölünüp parçalanmayın. Senin çağırdığın şey müşriklere ağır gelir. Allah doğru tercihte bulunanı kendi tarafına alır, doğruya yöneleni de kendine yönlendirir." (Şûrâ 42/13)

Kur'ân'ın bir kısmı da sadece Nebimize vahyedilen ve hafifletici hükümler içeren âyetlerden oluşur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنْسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلِهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ.

"Biz bir âyeti nesh eder veya unutturursak, yerine ya daha hayırlısını ya da aynısını getiririz. Bilmez misin, her şeye bir ölçü koyan Allah'tır." (Bakara 2/106)

Kur'ân, önceki kitapları neshetmiştir. Çünkü nesih sözlükte; bir şeyi bir başka şeyle değiştirme, onun yerine başkasını koyma demektir.[599] Kur'ân, ilahi kitapların, Allah tarafından tasdik edilmiş son nüshasıdır. Kur'ân'a uymak; Tevrat'a, İncil'e ve Nebîlere inen tüm kitaplara uymaktır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنْزِلَ مَعَهُ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ.

598 Âyette geçen intikam انتقام, ukûbetle ceza verme anlamındadır. Ukûbet, işlenen suça denk olmalıdır (Nahl 16/126). Bu sebeple "ölçülü ceza verme" diye tercüme edilmiştir.

599 İbn Manzûr, Lisanu'l-arab, نسخ mad.

“Onlar ümmi nebi olan bu Resul’e uyan kimselerdir. Onun özelliğini yanlarındaki Tevrat’ta ve İncil’de yazılı bulurlar. O, onlara marufa uymayı emreder, münkeri yasaklar. Temiz şeyleri helal, pis şeyleri haram kılar. Isr’larını, üzerlerindeki bağları/yükü/zincirleri kaldırır/söküp atar. Ona güvenen, onu destekleyen, ona yardımcı olan ve onunla birlikte indirilen nûra (Kur’ân’a) uyanlar umduklarına kavuşacak olanlardır.” (A’raf 7/157)

Önceki kitaplar, ehl-i kitabı tanımayı sağlar ve onlarla ilişkilere yön verir. Allah Teâla şöyle buyurur:

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ.

“De ki: “Ey Ehl-i Kitap! Sizinle bizim aramızda ortak olan şu söze gelin: Allah’tan başkasına kul olmayalım. Ona hiçbir şeyi ortak saymayalım. Birimiz, Allah ile araya koyarak birilerini rabler edinmesin.” Yüz çevirirlerse deyin ki: “Şahit olun, biz Allah’a teslim olmuş kimseleriz.” (Al-i İmran 3/64)

Eski ilahî kitaplardan, önceki toplumlarla ilgili bilgiler alabiliriz. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

مَا آَمَنَتْ قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَفَهُمْ يُؤْمِنُونَ. وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ إِلَّا رِجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ.

“Onlardan önce yaşanmaz hale getirdiğimiz kentlerden hiçbiri inanmamıştı; bunlar mı inanacaklar?

*Senden önce gönderdiğimiz elçiler sadece vahyettiğimiz erkeklerdi. Bilmiyorsanız o Zikri bilenlere sorun.” (*Enbiya 21/6-7)

Tevrat Kur’ân’dan hacimlidir. Kur’ân’da kısa geçen bazı konular, Tevrat’ta genişçe yer alır. Bundan yararlanılarak ilgili âyetler açıklanabilir. Mesela Tevrat’ın bildirdiğine göre, ilk Yahûdilerin bulunduğu toplumda Apis adı verilen bir boğaya tapılırdı. Bakara Suresinde de Yahûdilere, bir boğa kesmelerinin emredildiği ama kesmemek için bahane aradıkları bildirilmektedir.[600] Bu iki bilgi birleşince onları anlamak mümkün olur. Musa aleyhisselamın bir süre ayrılmasını fırsat bilerek neden buzağı heykeli yapıp taptıkları da anlaşılır.[601] Buradan hareketle kurban bayramı kurbanında, hayvanın kanını akıtmanın şart olmasının sebebi de anlaşılır.

600 Bkz. Bakara 67-71.
601 Bkz. Bakara 51, 54, 92 ve 93.

Buna şu âyet örnek verilebilir:

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاسْمَعُوا قَالُوا سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَأُشْرِبُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ قُلْ بِئْسَمَا يَأْمُرُكُمْ بِهِ إِيمَانُكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ.

"Bir gün sizden kesin söz almıştık. Tur'u da tepenize kaldırmıştık. "Size verdiğimiz şeye sıkı sarılın; dinleyin!" demiştik. "Dinledik ve sıkı sarıldık" demiştiniz. Hâlbuki görmezlikten gelmeniz sebebiyle o buzağı tutkusu içinize işlemişti. De ki: "Kendinizi mümin sayıyorsanız, inancınız sizden ne kötü şey istiyor." (Bakara 2/93)

"Dinledik ve sıkı sarıldık" *diye tercüme edilen (سمعنا و عصينا =semi'nâ ve aseynâ) cümlesidir. Bütün tefsir ve meallerde ona "Dinledik ve isyan ettik" anlamı verilmiştir. "İsyan ettik" diyenler söz vermiş olamayacağı için tefsirciler bu âyeti açıklayamamışlardır. Tevrat'a bakınca buradaki (عصينا = aseynâ)'nın "sıkı sarıldık" diye anlaşılması gereği ortaya çıkar. Bu, kelimenin sözlük anlamlarından biridir. Geniş bilgi "Sıkı Tutma/İsyan" başlığı alt başlığı altında verilmiştir.*

Eski ilahi kitaplardan yararlanmanın en önemli tarafı, Kur'ân'ın onları nasıl tasdik ettiğini görmektir. Bu sayede, o kitaplara karışan insan sözleri ayıklanabilir.

39.4. Arap Dilinden Yararlanma

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلُّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ.

"Biz, her resulü (kitabı) kendi halkının dili ile göndeririz ki onlar için her şeyi ortaya koysun. Bundan sonra Allah, sapıklığı tercih edeni sapık sayar, hidayeti tercih edeni de yoluna kabul eder. Daima üstün ve bütün kararları doğru olan O'dur." (İbrahim 14/4)

وَإِنَّهُ لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ. نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ. عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنْذِرِينَ. بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ.

"O Kur'ân, elbette varlıkların Sahibi tarafından indirilmiştir. Onu, güvenilir Ruh(Cebrail) indirmiştir. Senin kalbine indirmiştir ki uyarıcılardan olasın. Apaçık Arap diliyledir." (Şuarâ 26/192-195)

Kur'ân Arapça olduğu için onu anlamada Arap dilinin önemi açıktır. Ama

bugün birçok tefsir ve mealde dil kurallarına aykırı uygulamalar vardır. Meâlini verdiğimiz İbrahim 4. âyet buna örnek olabilir. Ulaşabildiğimiz tefsir ve mealler âyete şöyle anlam vermişlerdir:

"Biz, her elçiyi kendi toplumunun dili ile gönderdik ki, onlara iyice açıklasın. Bundan sonra Allah dilediğini sapıklıkta bırakır, dilediğini de yola getirir. Güçlü olan o, doğru karar veren odur."

Allah dilediğini yola getirecek ve dilediğini saptıracaksa neden elçi göndersin? Bu durumda elçinin, o toplumun dili ile açıklama yapmasının ne anlamı olur? Böyle anlamsız bir iş "doğru karar veren" Allah'a yakıştırılabilir mi? İçinde ciddi çelişkiler olan ifadeler, Allah'ın sözü olabilir mi?

şâe (شاء) fiiline verilen yanlış alam ve meydana getirdiği sıkıntılar, daha önce, "**Kur'an'da İrade, Şey Ve Fıtrat"** başlığı altında anlatıldı. Bu tür yanlışlar tefsir ve meallerde çoktur.

39.5. Kur'ân-Fıtrat İlişkisi

Varlıkların bir yapısı vardır. İnsanı, hayvanı ve bitkiyi oluşturan, geliştiren ve değiştiren ilke ve kanunlar bu yapıyı gösterir. Buna Fıtrat denir. Bilimin, teknolojinin ve insan ilişkilerinin kanun ve kuralları da bundan çıkarılır.

Din ise insanla Allah'ın, insanla insanın ve insanla tabiatın ilişkilerini düzenler. Dinin ilkeleri, kanunları ve hükümleri de "**Fıtrat**"tır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ.

"Sen yüzünü dosdoğru bu dine, Allah'ın insanları yarattığı fıtrata çevir. Allah'ın yarattığının yerini tutacak bir şey yoktur. İşte sağlam din budur. Ama insanların çoğu bunu bilmezler." (Rum 30/30)

Fıtrat, âyetlerden öğrenilir. Âyetler Allah'ın kitabı ile sınırlı değildir; Allah'ın yarattığı her şey âyettir.[602] Allah Teâlâ şöyle buyurur:

سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ.

602 İlgi duyanlar şu âyetleri inceleyebilirler: Bakara, 2/164; Ali İmrân 3/190; En'am 6/97, 99; A'raf 7/26, 58; Yunus 10/5, 6, 67, 92, 101; Yusuf 12/7, 35; Ra'd 13/2, 3, 4; Nahl 16/13, 65, 66, 67, 68, 69, 79; İsrâ 17/12; Kehf 18/9; Meryem 19/10; Tâhâ 20/128; Ankebût 29/ 24, 33, 34, 35; Rum 30/21, 22, 23, 24, 28; Lokman 31/31, 32; Secde 32/26; Sebe' 34/15; Zümer 39/42, 52; Mümin 40/13; Câsiye 45/3, 4, 5, 6; Zariyât 51/22, 23, 35, 36, 37; Kamer 54/12, 13, 14, 15.

"Onlara, çevrelerinde ve kendilerinde olan âyetlerimizi göstereceğiz, sonunda onun (Kur'ân'ın) tümüyle doğru olduğu, onlar açısından ortaya çıkacaktır. Sahibinin her şeye şahit olması yetmez mi?" (Fussilet 41/53)

İnsan bu âyetleri sürekli görür, üzerinde düşünür ve kendine göre sonuçlar çıkarır. Evrensel değerler ve ortak akıl böyle oluşur. İnsan yaşadıkça bu bilgiyi almaya devam eder. Ona zikir denir. Onu kalbe ve dile getirmek de zikirdir.[603]

O bilgi ile Allah'ın kitabı arasında tam bir uyum vardır. İlâhî kitapların ortak adı da zikirdir.[604] Allah Teâlâ Kur'ân ile ilgili olarak şöyle buyurur: إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُون **"O Zikri biz indirdik. Ne olursa olsun onu koruyacak olan da biziz."** (Hicr 15/9)

Bu sebeple Kur'ân'ı okuyup anlayan her insan, kendindeki zikir ile Kur'an'daki zikir arasında büyük bir uyum olduğunu görerek Kur'ân'a karşı tam bir güven ve tatmin duygusu içine girer. Onun Allah'ın kitabı olduğu hususunda şüphesi kalmaz. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

الَّذِينَ آَمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ.

"Kalpler ancak Allah'ın zikri ile yatışır." (Ra'd, 13/28)

İnsan, Allah'ın, tabiattaki ve Kur'ân'daki âyetlerini kavradığı ölçüde doğru bilgiye ulaşır.

İnsanın dışındaki varlıklar fıtrata aykırı davranamazlar. Allah insanı, akıl, irade ve bazı şeyleri yapacak güçte yarattığı için onun fıtrata ters davranışları olabilir. Bu davranışlar, insanın kendisi ile diğer insanlarla, çevresi ile ve Allah ile olan ilişkilerini bozar.

İnsanı fıtrata aykırı davranışa iten; menfaatleri, beklentileri veya özentileridir. İnsan, bu gibi tutum ve davranışlardan rahatsızlık duyar. Fakat zamanla alışır, hatta zevk almaya başlar. İçinde gizlenen rahatsızlık bazen ortaya çıkar ve onu huzursuz eder. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

لاَ يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْاْ رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ إِلاَّ أَن تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ وَاللّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

"Kurdukları bina, kalpleri parçalanıncaya kadar içlerinden çıkmayacak bir şüphe kaynağı olmaya devam edecektir; Allah bilir, doğru kararlar verir." (Tevbe 9/110)

603 er-Ragıb el-İsfahânî (ö. 425 h.), Müfredât (Tahkik: Safvan Adnan Dâvûdî), Dımaşk ve Beyrut, 1412/1992 ذكر mad.

604 Bkz. Al-i İmran 3/58, A'raf 7/63, Hicr 15/6,9; Nahl 16/44, Enbiya 21/2,50,105; Furkân 25/18, Yasin 36/11, Sad 38/8, Kamer 54/25.

Günahlar, fıtrata aykırı davranışlardır. Sevap ise fıtrata uygun olan ama insana zor gelen davranıştır. Yaptığı davranışın doğru mu, yoksa yanlış mı olduğunu insan, her şeyden önce kendi vücudunda hisseder . Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا. قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا. وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا.

"(En önemlisi de şunları bilmenizdir:) Allah kişiye davranışlarındaki yanlışlığı da doğruluğu da ilham eder. Kim kendini geliştirirse umduğuna kavuşur. Kim de kendini pis işlere sokarsa kaybeder." (Şems 91/8-10)

Fıtrata aykırı davranan, önce irkilir, sonra ya vazgeçer ya da devam eder. İrkilmesi, Allah'ın (Nefse) isyankârlığını ilhamıdır. Bu bir uyarı; "yanlış yapıyorsun" uyarısıdır. İsyandan sonra da bir iç sıkıntısı duyar; bu da onu tövbeye teşviktir.

Takvâ, kötü duruma düşmekten korunmaktır. Takvâya uygun davranışlar insanın içini rahatlatır. Bu da Allah'tan ona bir ilham, "(Nefse) takvâsını ilham"dır.

Vabısa b. Mabed diyor ki; Muhammed aleyhisselama gittim; "iyilikten ve günahtan sormaya mı geldin? " dedi.

Evet, dedim.

Parmaklarını bir araya getirip göğsüne vurdu ve üç kere şöyle dedi: "Nefsine danış, kalbine danış Vabısa! İyilik, nefsin yatıştığı, kalbin yatıştığı şeydir. Günah da içe dokunan ve göğüste tereddüt doğuran şeydir. İsterse insanlar sana fetva vermiş, yaptığını uygun bulmuş olsunlar."[605]

İnsanlar, duyguları ve kısa vadeli menfaatleri yerine akıllarını öne alsalar böyle durumlara düşmezler. Çünkü (وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ) **"(Allah) pisliği aklını kullanmayanların üstüne bırakır."** (Yunus 10/100)

İlmin kaynağı da fıtrattır. Fen ve teknik bilimlerde uzman olanlar, kanun koymaz, âyetlerde var olan kanunları keşfe çalışırlar. Bu, onların fıtrata uymasıdır. Sosyal bilimcilerden de âyetleri doğru okuyarak kanunlar keşfedenler vardır. Ama birçoğu kanun koymayı tercih eder ve topluma şekil vermeye kalkışırlar. Bu tavır, sosyal alanda fıtrata aykırı uygulamalara yol açar. Bunun kötü etkisi zamanla ortaya çıkar ve dengeler bozulur.

Fen ve teknik bilimlerle ulaşılan sonuçları, fıtrata aykırı kullanıp insanı ve çevreyi bozmak da mümkündür. Nitekim asrımızda dünya böyle bir felaket yaşamaktadır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

605 Sünen-i Dârimî, Büyû', 2.

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ.

“İnsanların, kendi elleriyle yaptıkları şeyler yüzünden karada ve denizde bozulmalar olur. Bu, ettiklerinin bir kısmının cezasını çekmeleri içindir; belki vazgeçerler.” (Rum 30/41)

Kur’ân’ın hiçbir hükmü fıtratla çelişmez; çünkü fıtrat İslâm’dır. Fıtratı anlamak için Kur’ân’dan, Kur’ân’ı anlamak için de fıtrattan yararlanmak gerekir. Eğer bir çelişki görülürse, Kur’ân’a gereği gibi uyulmamasındandır. Örnek olarak talak konusu ile ilgili açıklamaya bakılabilir.[606]

606 Bkz. “Talak” başlıklı yazı.

40. KONU

İmam Şafiî'nin Hikmet Anlayışı

Hikmet, İslam'ın temel kavramlarındandır. Allah Teâlâ En'âm 83 ve devamı âyetlerde Nuh'tan İsa'ya kadar 18 nebîyi saymış[607] ve şöyle demiştir: *"Bunların babalarını, soylarını ve kardeşlerini de seçtik; onlara doğru yolu gösterdik."*

Babaları Âdem'e, oğulları Muhammed aleyhisselama kadar uzanır. Kardeşlerini de katarak Allah Teâlâ bütün nebîlere işaret etmiş ve şöyle demiştir:

أُولَئِكَ الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ

"Onlar, kendilerine kitap, hüküm ve nebîlik verdiğimiz kimselerdir." (En'âm 6/89)

Şu âyete göre onlara verilen hüküm, Hikmettir:

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ قَالَ أَأَقْرَرْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَى ذَلِكُمْ إِصْرِي قَالُوا أَقْرَرْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَأَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ

"Allah nebîlerinden kesin söz aldığında şöyle demişti: "Size Kitap ve hikmet veririm de elinizde olanı onaylayan bir elçi (bir kitap) gelirse kesinlikle ona inanacaksınız ve destek vereceksiniz. Bunu kabul ettiniz mi? Bu ağır yükü (ısr)[608] yüklendiniz mi?» dedi. Onlar: "Kabul ettik" demişlerdi. Allah: "Siz buna şahit olun, sizinle beraber ben de şahidim" demişti." (Al-i İmran 3/81)

Hükm (الْحُكْم) ve hikmet (الحكْمَة) kelimeleri mastardır. Hüküm, doğru veya yanlış olabilir. Hikmet, (مصدر للنوع=) çeşit bildiren mastar olduğundan anlamı, "doğru hüküm vermek" olur. İsim olarak da "doğru hüküm" anlamındadır.

Nebîlerin verdikleri hükümler ile ilgili âyetlerden biri şöyledir:

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ

607 Ayetlerdeki sıralama şöyledir: "İbrahim, İshak, Yakub, Dâvûd, Süleyman, Eyyub, Yusuf, Musa, Harun, Nuh, Zekeriya, Yahya, İsa, İlyas, İsmail, Elyesa, Yunus ve Lut. (aleyhimusselâm).

608 Isr (الاصر) bir şeyi bağlama ve zorla engelleme demektir. Kur'ân'da, önceki ümmetlerin bir sonraki nebiye inanma yükümlülüğü anlamındadır. Son nebîye inananların üzerinde bu yük olmayacaktır. İlgili ayet şöyledir:

"Onlar (rahmetimi yazacağım kimseler) bu elçiye, bu ümmi nebiye uyanlardır. Onu yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı bulurlar. O, onlara iyiliği emreder ve kötülüğü yasaklar. Temiz ve lezzetli şeyleri helal, pis şeyleri haram kılar. Isrlarını ve üzerlerindeki bağları kaldırır. Kim ona inanır, onu destekler, ona yardım eder ve onunla birlikte indirilen nura uyarsa, işte onlar umduklarına kavuşurlar." (A'râf 7/157)

Son nebi gelmiştir. "Muhammed sizin erkeklerinizden birinin babası değildir ama Allah'ın resûlüdür ve nebîlerin sonuncusudur." (Ahzab 33/40) Bu sebeple Muhammed aleyhisselamdan böyle bir söz alınmamıştır. Onun ümmetinin böyle bir görevi olmadığını unutmamamız için bize şu dua yaptırılır: "Rabbimiz (Sahibimiz), önceki ümmetlere yüklediğin ısr yükünü bize yükleme" (Bakara 2/ 286).

"İnsanlar tek bir toplumdu. Allah, onlara müjde veren ve uyarılarda bulunan nebîler gönderdi; onlarla birlikte, gerçekleri içeren kitap da indirdi ki ayrılığa düştükleri konularda insanlar arasında o kitap hükmetsin." (Bakara 2/213)

Allah'ın Kitab'ı ile hükmetmeyen yoldan çıkar. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَاةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ . وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالأَنفَ بِالأَنفِ وَالأُذُنَ بِالأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَن تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَّهُ وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أنزَلَ اللّهُ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ.

"İçinde bir rehber ve nur olan Tevrat'ı biz indirdik. Allah'a teslim olmuş nebîler, Yahudiler arasında onunla hükmederler. Hocalar ve âlimler de Allah'ın kitabını koruma görevleri gereği onunla hükmeder, uygulamaya şahit olurlar. Siz, insanlardan korkmayın; benden korkun. Ayetlerimi geçici bir bedelle değişmeyin. Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmetmeyenler, kâfirlerdir. Onlara o kitapta şunu yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş ve her yaramalara karşılık kısas gerekir. Kim onu bağışlar ise kendisi için keffâret olur. Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler yanlış yapanlardır." (Mâide 5/44-45)

وَلْيَحْكُمْ أَهْلُ الْإِنْجِيلِ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُون

"İncil ehli (uzmanları) Allah'ın onda indirdikleri ile hükmetsinler. Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler yoldan çıkmış (fasık) kimselerdir." (Mâide 5/47)

Nebî'mize de şu emir verilmiştir:

وَأَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ أَنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ . أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ

"Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet; onların arzularına uyma. Dikkatli ol! Allah'ın indirdiği az bir şeyden bile uzaklaştırabilirlerse seni yakarlar. Yüz çevirirlerse bil ki bazı günahlarına karşılık Allah, onların başına bir kötülük gelmesini istiyordur. Zaten insanların çoğu yoldan çıkanlardandır. Cahiliye hükümlerini mi arıyorlar? İkna olmak isteyen bir topluluk için kimin hükmü Allah'ın hükmünden güzel olabilir?" (Mâide 5/49-50)

Sonuç olarak nebîler âyetleri hem tebliğ hem de uygulamakla görevliydiler. Hikmet, onların Kitap'tan çıkardıkları hükümlerdir. Bir başka ifade ile onların Sünnetidir.

Tespitimize göre fakihlerden sadece İmam Şafiî Hikmete değinmiş ve Sünnet ile Hikmet arasında ilişki kurmuştur. Şimdi onun Hikmet anlayışını görmeye çalışalım.

1. İmam Şafiî'de Hikmet-Sünnet İlişkisi

İmam Şafiî'nin Hikmet ile ilgili sözleri şöyledir:

"Kur'ân bilgisine sahip güvendiğim bir zattan şunu işittim: "Hikmet Allah'ın Elçisi'nin Sünnetidir." Hikmet Kur'ân'a tabi kılınmış, Kitap ve Hikmet öğrenimi Allah'ın kullarına ikramı sayılmış iken, doğrusunu Allah bilir ama buradaki Hikmet'e Allah'ın Elçisi'nin Sünneti dışında bir şey denemez."

"Allah'ın Elçisi'nin Sünneti; Allah adına, onun, özel ve genel hükümlerdeki muradını açıklar. Zaten Allah, Sünnet ile hükmetmeyi (Hikmeti) Kitab'ı ile eş tutmuş ve Sünneti Kitab'a bağlamıştır. Bunu, yarattıkları içinde bu Elçiden başkası için yapmamıştır."[609]

Sonra İmam Şafiî, Sünnet'in Kitap ile aynı değerde olduğuna şu ayetleri delil getirir:

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمْ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ، وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ، فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا

"Allah, yani (O'nun sözlerini size taşıyan) Kıtabı bir işi kesinleştirdiğinde inanıp güvenmiş bir erkeğin ve kadının, kendi işlerinden dolayı seçme hakkı kalmaz. Kim, Allah'a yani (size O'nun sözlerini taşıyan) Kıtabına baş kaldırırsa açık bir şekilde sapmış olur." (Ahzab 33/36)

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ، وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُوْلِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ، فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا

"Ey inanıp güvenenler, Allah'a gönüllü olarak boyun eğin, bu Elçi'nin getirdiği kitaba gönüllü olarak bıyun eğin ve sizden olan yetki sahiplerine de. Eğer (o yetkililerle) bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz onu, Allah'a ve Elçisine götürün. Allah'a ve ahiret gününe inanıp güveniyorsanız böyle yaparsınız. Böylesi hayırlı olur ve çok güzel sonuç verir." (Nisa 4/59)

609 Muhammed b İdris eş-Şâfiî (öl. 204 h), er-Risâle, tahkik Ahmed Şakir, Mısır 1358 h. /1940 m. c. I, s. 79.

وَمَنْ يُطِعْ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُوْلَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنْ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُوْلَئِكَ رَفِيقًا

"Kim Allah'a O'nun kitabına gönülden boyun eğerse onlar Allah'ın mutluluk verdiği nebîler, doğru kişiler, bilginler[610] ve iyiler ile beraber olurlar. Onlar ne iyi arkadaştırlar!" (Nisa 4/69)

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ

"Ey inanıp güvenenler! Allah'a, onun sözlerine boyun eğin." (Enfâl 8/20)

İmam Şafiî'nin hadisten delili de şudur:

لاَ أُلْفِيَنَّ أَحَدَكُمْ مُتَّكِئًا عَلَى أَرِيكَتِهِ، يَأْتِيهِ الأَمْرُ مِنْ أَمْرِي، مِمَّا أَمَرْتُ به أَوْ نَهَيْتُ عنه، فيقولُ لاَ أَدْرِي مَا وَجَدْنَا فِي كِتَابِ اللهِ اتَّبَعْنَاهُ

Ebû Râfi', Allah'ın Elçisi sallallahu aleyhi ve sellemden şunu rivayet etmiştir: Sizden birinin, koltuğuna yaslanmış, verdiğim bir emir veya koyduğum yasak ile ilgili şöyle dediğini sakın görmeyeyim: "Bilmem, biz Allah'ın Kitab'ında bulduğumuza uyarız."[611]

İmam Şafiî, Sünnet ile ilgili olarak şöyle bir ayrıntıdan bahseder:

"Nebî'nin Sünnetlerinin üç yönü olduğu hususunda farklı görüşü olan bir âlim bilmiyorum. Onu ittifak ile ikiye indirmişlerdir. Çünkü ilk ikisi aynı noktada birleşen iki alt dal gibidir:

a) Kur'ân ile bağlantısı olan Sünnet

Kur'ân'da nass (açık hüküm) olan bir konuda, Allah'ın Elçisinin Kur'ân nassı gibi açıklama yapması.

b) Kur'ân'da kapalı geçen konularda Allah'tan alarak onun muradını açıklaması.

Bu iki konuda ihtilaf yoktur.

Allah'ın Elçisinin, Kur'ân'da nass bulunmayan konularda koyduğu Sünnet. (İhtilaf buradadır.)

610 Ayetteki şuhedâ = الشُّهَدَاء kelimesi şehid = شهيد 'in çoğuludur, şahitler anlamına gelir. Bize göre bilgisini, gözüyle görmüş gibi kesinleştiren âlimler demektir.

611 İmam Şafiî, er-Risâle c I, s. 88.

Kimine göre Allah, Elçisine itaati farz kıldığı ve rızasına uygun davranacağını bildiği için Kitab'ında nass bulunmayan konularda ona Sünnet koyma hakkı vermiştir.

Kimine göre de Allah'ın Elçisi, namazın farzlığı temelinde, namaz sayısını ve uygulamasını açıklayan Sünneti gibi Kitapta temeli olan bir konuda Sünnet koymuş, onun dışında asla koymamıştır…

Kimine göre de bu konuda ona Allah'ın emri (risâleti) gelmiş ve Allah'ın farz kılması ile Sünneti sabitlenmiştir.

Kimine göre ise onun Sünneti, Allah tarafından kalbine konan Hikmettir."

Sonuç olarak İmam Şafiî, Hikmetin Sünnet olduğunu söylemiş, onun Nebîmize Kur'ân gibi vahy edildiği kanaatine vararak Sünneti Kur'ân'a eş değerde görmüştür.[612] Bunları, iki ayrı kaynak saydığı için Kur'ân'ın Sünneti nesh edip yürürlükten kaldıramayacağını, Sünnetin ancak bir başka Sünnet ile nesh edilebileceğini söylemiştir.[613]

2. İmam Şafiî'nin Hataları

Bize göre İmam Şafiî'nin Hikmet anlayışında dört temel hata vardır. Bunlar; Hikmeti Muhammed aleyhisselama has sayması, âyetler arasındaki mîzânı görememesi, resûl ve nebî farkına dikkat etmemesi ve Sünneti de Kitap gibi vahy edilmiş saydığı için Kitap ile Sünnet arasındaki bütünlüğü yakalayamamasıdır.

1. Hikmeti Muhammed aleyhisselama has sayması

İmam Şafiî, Sünnetin Hikmet olduğunu belirttikten sonra şöyle demiştir:

"Allah Teâlâ bu işi, yaratıkları içinde bu Elçiden başkası için yapmadı."[614]

Hâlbuki yukarıda geçen Al-i İmrân 81 ve En'âm 89'a göre kitap ve Hikmet bütün nebîlere verilmiştir. Üstelik Hikmet, nebîlere has da değildir. İlgili âyetler şöyledir:

يُؤتِي الْحِكْمَةَ مَن يَشَاء وَمَن يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلاَّ أُوْلُواْ الأَلْبَابِ

612 İmam Şâfiî, er-Risâle, c. I, s. 104-105.

لا يختلف حكمُ الله ثم حكمُ رسوله، بل هو لازم بكلّ حال.

613 İmam Şâfiî, er-Risâle, c. I, s. 107.

لا ينْسخ كتابَ الله إلا كتابُه …وهكذا سنة رسول الله، لا يَنْسَخُها إلا سنةٌ لرسول الله

614 İmam Şâfiî, er-Risâle, c. I, s. 79.

.وسنة رسول الله مُبَيِّنَة عن الله معنى ما أراد، دليلاً على خاصِّه وعامِّه، ثم قرن الحكمة بها بكتابه، فاتبعها إياه، ولم يجعل هذا لأحد من خلقه غير رسوله

"O, tercihini doğru yapana hikmeti verir. Kime hikmet verilirse, ona çokça iyilik yapılmış olur. Bu bilgiyi sağlam duruşlu (ulü'l-elbâb) olanlardan başkası elde edemez." (Bakara 2/269)

وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ أَنِ اشْكُرْ لِلَّهِ

"Lokman'a, "Allah'a karşı görevlerini yerine getir" diyerek hikmeti verdik." (Lokman 31/12)

Kur'ân'da, Lokman'ın nebî olduğuna dair bir işaret yoktur. Nebî olsaydı ona yalnız Hikmet verilmez, Kitap da verilirdi.

Nebîmizin Hikmet konusunda şöyle dediği rivayet edilmiştir:

لاَ حَسَدَ إِلَّا فِي اثْنَتَيْنِ: رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا فَسُلِّطَ عَلَى هَلَكَتِهِ فِي الحَقِّ، وَرَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ الحِكْمَةَ فَهُوَ يَقْضِي بِهَا وَيُعَلِّمُهَا

"İki kişiden başkası kıskanılmaz; biri Allah'ın verdiği malı, yerli yerinde tüketmek için kendini zorlayan kişi,[615] diğeri de Allah'ın Hikmet verdiği kişi ki, kararını ona göre verir ve onu öğretir."[616]

Nebî aleyhisselam, İbn Abbas'ı bağrına basıp şöyle demiştir:

اللَّهُمَّ عَلِّمْهُ الحِكْمَةَ

"Allahım, ona Hikmeti öğret."[617]

Bütün bu âyet ve hadislere göre İmam Şafiî yanılmıştır. Çünkü Hikmet son nebîye ya da nebîlere değil, gereken gayreti gösteren her insana verilmiştir.

2. İmam Şafiî'nin ayetler arasındaki mîzânı görememesi

Mîzân, (الميزان) vezn = وزن kökünden, denge demektir.[618] Allah Teâlâ şu âyette mîzânı, Hikmet kelimesinin yerine koymuştur:

اللَّهُ الَّذِي أَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْمِيزَانَ

"Gerçekleri içeren bu kitabı ve mîzânı indiren Allah'tır." (Şûra 42/17)

Aşağıdaki âyette de Hikmet yerine mîzân konmuş ve asıl hedefin kıst (قسط)

615 Hadisteki fiil mechuldür, hazfedilen fail başkası olsa, başkasının baskısı ile yapılan hayırdan dolayı övgü olmaz. Fail kişinin kendisi olmalı, mal sevgisinin bastırmasına rağmen Allah rızasını tercih ederek malı Allah yolunda harcamalı ki, övgüyü hak etsin. Kelimeye "kendini zorlayan" anlamı vermemiz bundandır.

616 Sahîh-i Buhârî, ilim, 15.

617 Sahîh-i Buhârî, Fedâil'ul-ashâb, 24.

618 el-Halil b. Ahmed (öl. 170 h.) El-ayn, tahkik, M. el-Mahzûmî ve İbrahim es-Samirâî, Tarihsiz. Ragıb el-İsfahânî (ö. 425 h.), Müfredât (thk: Safvan Adnan Dâvûdî), Dımaşk ve Beyrut, 1412/1992, Cevherî, es-Sıhâh, Mekâyîs'ul-luğa.

olduğu bildirilmiştir. Kıst (قسط), dengeler korunarak hak edilen paydır.[619]

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ ...

"Şurası kesin ki elçilerimizi açık belgelerle gönderdik; beraberlerinde Kitab'ı ve mîzanı indirdik ki insanlar her şeyin hakkını versinler." (Hadîd 57/25)

Mîzân, Allah'ın yarattığı kitap olan doğada da vardır. Şu âyetler, Allah Teâlâ'nın doğa ile ilişkilerimizde de bize, mîzânı ve kıstı emrettiğini göstermektedir.

وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ . أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ . وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ.

"Göğü yükseltti ve dengeyi (mizanı) kurdu. Kurulu dengede aşırılık yapmayın. Ölçüyü hakka uygun yapın. Eksiltip de kurulu dengeyi bozmayın." (Rahman 55/7-9)

Görüldüğü gibi mîzân ve kıst yani dengeli ve hakça davranma Hikmetin diğer adıdır. Bundan dolayı birine olan kin ve nefretimiz bize haksız davranma ruhsatı vermez. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَى أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ . وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ

"Ey inanıp güvenenler! Allah için dik duran ve (kıst)dürüstçe şahitlik yapan kimseler olun. Bir topluluğa olan öfkeniz size, adaletsiz davranma suçu işletmesin. Siz âdil(dengeli) olun, kendinizi korumak için en uygun olanı budur. Allah'tan çekinerek kendinizi koruyun. Çünkü Allah, yaptığınız şeyin iç yüzünü bilir.

Allah, inanıp güvenen ve iyi işler yapanlara söz vermiştir: Onlar için hem bağışlanma hem de büyük bir ödül vardır." (Mâide 5/8-9)

Farklı inançlardaki insanlar ile birlikte yaşarken de mîzânı ve kıstı (Hikmeti) gözetmek gerekir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ. إِنَّمَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ وَظَاهَرُوا عَلَى إِخْرَاجِكُمْ أَنْ تَوَلَّوْهُمْ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ.

---

619 هوالنصيب بالعدل

Ragıb el-İsfahânî, Müfredât.

"Allah, dininizden dolayı sizi öldürmeye kalkışmamış ve sizi yaşadığınız yerlerden çıkarmamış kimselere iyilik etmenizi ve değer vermenizi yasaklamaz. Allah değer bilenleri sever. Allah'ın yasakladığı şey sadece, dininizden dolayı sizi öldürmeye kalkışanlara, sizi yaşadığınız yerden çıkaranlara ve çıkarılmanıza destek verenlere yakınlık göstermenizdir. Onlara yakınlık gösterenler yanlış yaparlar." (Mumtahine 60/8-9)

Mîzanı korumak için dinimizden dolayı bizim ile vuruşan, bizi yurdumuzdan çıkaran ve çıkaranlara destek verenlere hak ettikleri cevabı vermek gerekir. Böyle bir durumda karşı tarafa, hak ettiğinden fazlası yapılamaz. Bu konudaki emirler şöyledir:

Sizin ile vuruşanlar ile siz de vuruşun. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَقَاتِلُواْ فِي سَبِيلِ اللّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلاَ تَعْتَدُواْ إِنَّ اللّهَ لاَ يُحِبِّ الْمُعْتَدِينَ

"Allah yolunda, size savaş açanlara ile savaşın ama haksız saldırı yapmayın. Allah, haksız saldırı yapanları sevmez." (Bakara 2/190)

Sizi çıkardıkları yerden siz de onları çıkarın.

...وَأَخْرِجُوهُم مِّنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ

"...Sizi çıkardıkları yerden siz de onları çıkarın." (Bakara 2/191)

Vereceğiniz zarar, karşı tarafın verdiği zarardan fazla olmasın.

فَمَنِ اعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُواْ عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَى عَلَيْكُمْ وَاتَّقُواْ اللّهَ وَاعْلَمُواْ أَنَّ اللّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ

"...Size kim saldırırsa, o saldırıya denk bir saldırı yapın. Allah'tan çekinip korunun. Bilin ki Allah, kendisinden çekinip korunanlarla beraberdir." (Bakara 2/194)

Hikmete uymak için gayrimüslimler ile ilişkileri gösteren ayetlerin tamamını bu kapsamda değerlendirmek gerekir. Hikmet anlaşılamadığı için Müslim-gayrimüslim ilişkilerini gösteren ayetler tek başına ele alınmış, büyük yanlışlar yapılmış ve İslam'ı doğru anlamalarının önünde engel oluşturmuştur.[620]

Buraya kadar anlatılanlara göre Hikmet şöyle tanımlanabilir:

"Hikmet, âyetlerdeki mîzânı bularak her hak sahibinin hakkını vermektir." Mîzân ve kıst, yaratılmış âyetlerde de olduğundan bu tanım, bilim için de geçerlidir.

620 Ceza Hukuku Prensipleri bölümünde "Gayr-i Müslimlerle İlişkiler" başlığına bkz.

Ayetleri tebliğ; ihtiyacı olana su, tuz, et, domates, biber, ateş vs. vermek gibidir. Hikmet ise bunları dengeli ve ölçülü olarak bir araya getirip yemek yapmaya benzer. Yemekte; denge ve kıst gözetilmezse tiksinti doğurur. Dini konulardaki yanlışlar da öyledir. Vabısa b. Mabed diyor ki, Muhammed sallallahu aleyhi ve selleme gittim, dedi ki; "İyilikten ve günahtan sormak için mi geldin?" Sonra parmaklarını bir araya getirip göğsüne vurdu ve üç kere şöyle dedi:

جِئْتَ تَسْأَلُ عَنِ الْبِرِّ وَالْإِثْمِ؟» قَالَ: قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: فَجَمَعَ أَصَابِعَهُ فَضَرَبَ بِهَا صَدْرَهُ، وَقَالَ: «اسْتَفْتِ نَفْسَكَ، اسْتَفْتِ قَلْبَكَ يَا وَابِصَةُ - ثَلَاثًا - الْبِرُّ مَا اطْمَأَنَّتْ إِلَيْهِ النَّفْسُ، وَاطْمَأَنَّ إِلَيْهِ الْقَلْبُ، وَالْإِثْمُ مَا حَاكَ فِي النَّفْسِ، وَتَرَدَّدَ فِي الصَّدْرِ، وَإِنْ أَفْتَاكَ النَّاسُ وَأَفْتَوْكَ.

"Nefsine danış, kalbine danış Vabısa! İyilik, nefsin yatıştığı, kalbin yatıştığı şeydir. Günah da içe dokunan ve göğüste tereddüt doğuran şeydir. İsterse insanlar sana fetva vermiş, yaptığını uygun bulmuş olsunlar."[621]

Nebîmiz bir de şöyle demiştir:

دَعْ مَا يَرِيبُكَ إِلَى مَا لاَ يَرِيبُكَ، فَإِنَّ الصِّدْقَ طُمَأْنِينَةٌ، وَإِنَّ الكَذِبَ رِيبَةٌ

"Seni işkillendiren şeyi bırak, işkillendirmeyene geç. Çünkü doğruluk iç huzuru verir, yalan da şüphe ve tereddüt doğurur."[622]

Bazı şeyler ilaç gibidir; hoşa gitmez. Ama güvenilir kimseler onun faydalı olduğunu söylediği için yenir. Benzer durum dini konularda da vardır. Bazı dini görevler, sırf güvenilir kaynaklar sevap dediği için yapılır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَّكُمْ وَعَسَى أَن تَكْرَهُواْ شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَى أَن تُحِبُّواْ شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ وَاللّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لاَ تَعْلَمُونَ

"Savaş, hoşunuza gitmediği halde size, görev olarak yazıldı. Hoşunuza gitmeyen bir şey, sizin iyiliğinize olabilir. Hoşunuza giden bir şey de sizin için kötü olabilir. Bunları bilen Allah'tır, siz bilmezsiniz." (Bakara 2/216)

İnsanlar, sömürünün her çeşidini uygulamaktan çekinmezler. Din sömürüsü ise Allah'ın adı kullanılarak yapıldığından en kötü ve en tehlikeli sömürüdür. Onun için Allah Teâlâ, Kur'ân'ı açıklamayı kendi tekeline almış ve o açıklamalara ulaşmanın yöntemini Kur'ân'ın içine koymuştur.[623] O yöntemin temeli şöyle ifade edilmiştir:

621 Sünen-i Dârimî, Büyû', 2.
622 Tirmizî, Kıyâme, 60.
623 Bu yazı, o yönteme göre yazılmıştır. Yöntemin ayrıntıları için bkz. Fatih Orum, Kur'ân ve Sünnet Temelinde Kur'ân'ı Anlama Usulü, Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul 2015.

الَر كِتَابٌ أُحْكِمَتْ آيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِن لَّدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ. أَلاَّ تَعْبُدُواْ إِلاَّ اللّهَ إِنَّنِي لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ .

"Elif! Lâm! Râ! Bu, doğru hükümler veren ve her şeyin iç yüzünü bilen Allah tarafından, ayetleri, hem muhkem kılınmış hem de ayrıntılılarıyla açıklanmış bir kitaptır. Bu, Allah'tan başkasına kul olmamanız içindir. (De ki:) Bense onunla (ayetlerle ve Allah'ın açıklamalarıyla) sizi uyaran ve müjdeleyen kişiyim." (Hûd 11/1-2)

Allah'ın Kur'ân'daki açıklamalarına Nebîmiz de bu yöntem ile ulaşır. Ama şu âyet, bu konuda onun da yanılabileceğini gösterir:

يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنِ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَنْ تَضِلُّوا وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

"Senden fetva istiyorlar. De ki: O kelâle ile ilgili fetvâyı size Allah veriyor. Bir kimse çocuksuz olarak ölür de tek bir kız kardeşi bulunursa bıraktığı mirasın yarısı ona kalır. Çocuksuz olarak ölen kız kardeş ise erkek kardeş onun bütün mirasını alır. Kız kardeşler iki tane ise, mirasın üçte ikisi onlarındır. Mirasçılar; erkek ve kız kardeşler ise erkek, iki kız kadar pay alır. Yanılmayasınız diye açıklamayı size Allah yapıyor." (Nisa 4/176)

Fetvâ, karışık görünen şer'î hükümleri ayıklayıp ortaya çıkarmaktır[624]. Bu âyetteki fetvâ, kelâle ile ilgilidir. Nisa 7'den 12'ye kadar olan âyetler ile Nisâ 33. âyeti dikkat ile okuyanlar kelâle ile ilgili bilgiye ulaşabilirler. Ama Müslümanlar dengeyi tam kuramadıkları için Nebîmizden fetva istemişler, o da yanılabileceği için bu konudaki fetvâyı bizzat Allah Teâlâ vermiştir. Ayetin şu ifadesi bunu gösterir:

يُبَيِّنُ اللّهُ لَكُمْ أَن تَضِلُّواْ

"Yanılırsınız diye açıklamayı size Allah yapıyor."

Bütün bunlar gösteriyor ki, ilgili âyetler arasındaki mîzan yani denge iyi kurulamazsa hikmete ulaşılamaz. Biz, ne İmam Şafiî'de ne de başka bir âlimimizde böyle bir anlayışı göremiyoruz. Bize göre nebîmizin Sünnetinin yeterince anlaşılamamasının sebebi budur.

624 el-Hâzin, Alauddin Ali b. Muhamed b. İbrahim (öl. 741 h.) Tahkik ve tashih, Muhammed Ali Şahin, Beyrut 1415 h. c. I, s. 433.

3. İmam Şafiî'nin nebî – resûl farkına dikkat etmemesi

Resul, Kitab'ı tebliğ etme, Nebî ise Kitab'ı tebliğin yanında onu uygulamak ve ondaki Hikmetleri çıkarmakla görevli zattır. Nebî ve resul farkına dikkat edilmez ayetlerin çoğu doğru anlaşılamaz. İmam Şafiî'de ve ulemanın çoğunda bu dikkati göremiyoruz. Çoğunluğa göre resûl, yeni bir kitap ve yeni bir şeriat ile gönderilen, nebî ise kendinden önceki resûlün Kitab'ını ve şeriatını, onun ümmetine tebliğ ile görevli olan zattır. Onlara göre her resûl, nebîdir ama her nebî resûl değildir.[625]

Hâlbuki bütün nebîlere kitap verilmiştir. Meselâ geleneğe göre İsmail aleyhisselama verilmiş bir kitap ve şeriat yoktur. Bu sebep ile o, sadece nebîdir. Ama En'âm suresinin yukarıdaki âyetlerine göre ise ona kitap ve Hikmet verilmiştir. Şu âyet de İsmail aleyhisselamın hem nebî hem de resûl olduğunu bildirmektedir:

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا

"Bu kitapta İsmail'i de an, o sözünde durmuştu; nebî olan resul (elçi) idi." (Meryem 19/54)

Resûl, kendinden bir şey katmadan birinin sözünü diğerine ulaştırmak ile görevli kişidir.[626] Türkçe'de ona elçi denir. Resûller iki kısımdır; biri nebî olan resûl, diğeri de nebî olmayan resûldür. Her nebî, Allah'ın Kitab'ını tebliğ ile görevli olduğu için aynı zamanda resûldür. Allah tarafından görevlendirilmemiş resûller de vardır. Kur'ân, Mısır Melikinin Yusuf aleyhisselama gönderdiği elçiye resûl (الرَّسُول), Belkıs'ın Süleyman aleyhisselama gönderdiği elçilere de mürsel (الْمُرْسَلُ) demiştir. Mürsel, resûl anlamındadır. Mısır Melikinin resûlü ile ilgili âyet şöyledir:

فَلَمَّا جَاءهُ الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ اللاَّتِي قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ ...

"Kral dedi ki "Onu bana getirin!" Elçi geldiğinde Yusuf şunları söyledi: "Sahibine (Rabbine) dön de sor bakalım, ellerini kesen kadınların derdi neymiş? Benim Sahibim (Rabbim) onların oyunlarını bilir." (Yusuf 12/50)

Allah tarafından görevlendirilmemiş hiç kimseye nebî denmez. Geleneğin aksine her nebî resûldür ama her resûl nebî değildir. Nebî olmayan resûller, sadece tebliğde bulunurlar. Şu âyetler, vahiy almamış olan resûllerden bahseder:

625 Bkz. Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük İslam İlmihali, İstanbul, tarihsiz, s. 17, paragraf 34.

626 Risalet, bir kimse tasarrufta dahli olmaksızın bir kimesnenin sözünü diğere tebliğ etmektir. Ol kimseye resul ve ol kimesneye mürsil ve diğerine mürselun ileyh denir. (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye m. 1450)

كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ

"Nuh'un halkı elçilerini yalancılıkla suçlamıştı." (Şuara 26/105)

"Ad halkı da elçilerini yalancı yerine koydu." (Şuara 26/123)

Nuh kavmine Nuh aleyhisselâm; Ad kavmine de Hûd aleyhisselâm geldiğine göre bu resûller, o iki nebîye inen âyetleri tebliğ eden müminlerden başkası değillerdir.

Nebîlik Muhammed aleyhisselam ile sona ermiştir; artık nebî gelmeyecek ve kimseye kitap inmeyecektir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

مَّا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا

"Muhammed, içinizden herhangi bir erkeğin babası değildir, ama Allah'ın elçisi ve nebîlerin sonuncusudur. Allah her şeyi bilir." (Ahzab 33/40)

Ona, nebîlerin sonuncusu denip resûllerin sonuncusu denmemesi önemlidir. Çünkü nebî olmayan resûller, her yerde ve her zaman olmalı ve Kur'ân'ı tebliğ etmelidirler. Allah Teâlâ şöyle der:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِن رَّسُولٍ إِلاَّ بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلُّ اللّهُ مَن يَشَاء وَيَهْدِي مَن يَشَاء وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ.

"Biz, her resulü kendi halkının dili ile göndeririz ki onlar için her şeyi ortaya koysun. Bundan sonra Allah, sapıklığı tercih edeni sapık sayar, hidayeti tercih edeni de yoluna kabul eder. Daima üstün ve bütün kararları doğru olan O'dur." (İbrahim 14/4)

Kur'ân'ın Arapça olması, Muhammed aleyhisselâmın içinden çıktığı toplum ile ilgilidir. Yoksa o, tüm insanlığa gönderilmiş bir elçidir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ.

"Bütün insanlara müjde vermen ve onları uyarman için seni elçi olarak gönderdik ama çoğu insan bunu böyle bilmiyor." (Sebe 34/28)

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ لا إِلَهَ إِلاَّ هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ فَآمِنُواْ بِاللهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الأُمِّيِّ الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللهِ وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

"De ki "Ey insanlar! Ben Allah'ın hepinize gönderdiği elçiyim. Göklerde ve yerde hâkimiyet O'nundur. O'ndan başka ilah yoktur. Hayat veren de öldü-

ren de O'dur. Siz Allah'a ve ümmi nebî olan resulüne güvenin. O, Allah'a, O'nun sözlerine güvenir. Ona uyun ki doğru yolu bulasınız." (A'râf 7/158)

Resûlullah her tarafa ulaşamayacağından bize şu emri vermiştir:

بلغوا عني ولو آية

"Tek bir âyet de olsa benden tebliğ edin." (Buhârî, el-Enbiyâ 50)

Böylece Allah'ın Resulü'nün resulü olarak Kur'ân'ı, bütün dillerde tebliğ etmeliyiz. Tebliğ görevini ihmal edenlerin düşeceği kötü durum şu şekilde açıklanmıştır:

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَى مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ . إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُوا فَأُولَئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ.

"Bu kitapta açıkça ortaya koyduğumuz halde indirdiğimiz açıklayıcı ayetleri ve ana âyetleri gizleyenleri Allah dışlar; dışlayacak durumda olan kimseler de dışlarlar. Tevbe eden (hatasından tam olarak dönen) kendini düzelten ve gizlediklerini açıklayanlar başka; onların tevbesini kabul ederim. Tevbeleri kabul eden ve iyiliği bol olan Benim." (Bakara 2/159-160)

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ وَيَشْتَرُونَ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ. أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَى وَالْعَذَابَ بِالْمَغْفِرَةِ فَمَا أَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ.

"Allah'ın indirdiği kitaptan bir şey gizleyen ve karşılığında, tükenip gidecek bir bedel alanlar, karınlarına sadece ateş doldururlar. Allah Kıyamet günü onlarla konuşmaz ve onları aklamaz. Onların hak ettiği acıklı bir azaptır. Onlar yoldan çıkmayı, rehbere uymaya; azabı, bağışlanmaya tercih edenlerdir. Ateşe ne kadar da dayanıklılarmış!" (Bakara 2/174-175)

Resûlün görevi, kendine verilen Kitab'ı tebliğdir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ

"Elçilere, her şeyi ortaya koyan tebliğden başka ne düşer?" (Nahl 16/35)

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ

"Ey Elçi! Rabbinden sana ne indirilmişse onu tebliğ et. Tebliğ etmezsen görevini yapmamış olursun." (Mâide 5/67)

Resûl, kendinden bir şey katamayacağı için resûle itaat, onu gönderene itaattir. Bu sebep ile Allah Teâlâ şöyle buyurur:

مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ

"Bu Elçi'ye kim itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur." (Nisa 4/80)

Resûl, kendinden bir şey katmadığı için onun helâl kıldığı şey Allah'ın helâli, haram kıldığı şey de Allah'ın haramıdır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِندَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَالإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُم بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ ...

"Onlar ümmi nebi olan bu Resul'e uyan kimselerdir. Onun özelliğini yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı bulurlar. O O, onlara marufa uymayı emreder, münkeri yasaklar. Temiz şeyleri helal, pis şeyleri haram kılar…" (A'râf 7/157)

Resûllük hata kabul etmez. Nebî, Allah'ın sözlerini tebliğ ederken resûldür, onlara kendi sözünü katamaz. Tebliğ dışındaki sözleri kendine aittir; hatalı olabilir. Bu sebeple Nebî olarak helal veya haram koyamaz. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَزْوَاجِكَ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ.

"Ey Nebi! Allah'ın özel olarak sana helal kıldığını, neden kendine haram kılıyorsun? Eşlerinin gönlünü etmeye çalışıyorsun. Neyse ki Allah bağışlar, ikramı boldur." (Tahrîm 66/1)

Nebîler de yaptıkları yanlışın hesabını vereceklerdir.

وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغُلَّ وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ .

"Hiç bir nebînin güveni kötüye kullanmaya hakkı yoktur. Güveni kötüye kullanan, Kıyamet günü yaptığı kötülükle birlikte huzura gelir. Sonra herkese kazandığı tam verilir. Kimseye haksızlık yapılmaz." (Al-i İmran 3/161)

Nebîmiz Bedir'de, yanlış bir karar ile esir alınca şu ağır sözler ile suçlanmıştı:

مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ . لَوْلَا كِتَابٌ مِنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

"Savaş alanında düşmanı etkisiz hale getirmedikçe hiçbir nebinin esir alma hakkı yoktur. Siz, dünya malını istiyorsunuz. Allah ise sonrasını istiyor. Üstün olan ve doğru kararlar veren Allah'tır. (Rumların galip geleceği

gün sizi sevindireceğini) Allah önceden yazmasaydı, aldığınız esirlerden dolayı kesinlikle başınıza büyük bir felaket gelirdi." (Enfâl 8/67–68)

Bu ağır ifadeler, daha önce konan şu kuralın çiğnenmesinden dolayı idi:[627]

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَثْخَنْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا

"Ayetleri görmezlikte direnenlerle (kafirlerle) savaşta karşılaşınca boyun köklerini vurun. Etkisiz hale getirince onları, sıkı güvenlik çemberine alın. Sonra karşılıksız ya da fidye alarak serbest bırakın ki savaşın ağırlığı kalmasın…" (Muhammed 47/4)

Romalılar Perslere yenilmişti. Mekke'de inen aşağıdaki âyetler, 3 ilâ 9 yıl içinde Romalıların galip geleceğini, o gün Müslümanlara zafer verileceği sözünü vermişti:

الم . غُلِبَتِ الرُّومُ . فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ . فِي بِضْعِ سِنِينَ لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ . بِنَصْرِ اللَّهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ . وَعْدَ اللَّهِ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

"Elif, Lâm, Mim. Romalılar yenildiler; çok yakın bir yerde. Onlar, bu yenilginin ardından galip geleceklerdir. (Galibiyet) Birkaç yıl içinde olacaktır. Onun öncesinde de sonrasında da bütün yetki Allah'ın elindedir. O gün müminler sevineceklerdir. Bu, Allah'ın yapacağı yardımla olacaktır. O, çalışana yardım eder. O daima üstündür, ikramı boldur. Bu, Allah'ın verdiği sözdür. Allah sözünden dönmez. Ancak insanların çoğu bunu bilmez." (Rum 30/1-6)

Ebu Süfyân, bir ticaret kervanı ile Şam'dan gelirken Romalılar ile Perslerin savaşacakları duyulmuştu. Müslümanlar, Allah'ın kendilerine kervanı vereceği umudu, Mekkeliler de onu koruma amacıyla yola çıkmışlar; Ebû Süfyân ise kervanı kurtarma telâşına düşmüştü. Çünkü bu âyetleri onlar da biliyorlardı. Müslümanlar, beklemedikleri bir anda Mekke ordusunu karşılarında buldular. Bunu, şu âyetler anlatır:

وَإِذْ يَعِدُكُمُ اللَّهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ . لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ.

627 İbn Hibetullah, Dahhâk'tan ve Saîd b. Cubeyr'den Muhammed suresinin Mekkî olduğunu aktarmıştır. (Bkz. Kurtubî tefsiri, Kahire 1964/1384 c. XIV, s. 223)

"Hani Allah söz vermişti, o iki takımdan biri kesin olarak sizindi. Siz silahsız olanı (kervanı) istiyordunuz. Oysa Allah, (size de bildirdiği) sözleriyle yaptığı vaadi gerçekleştirmek ve o kâfirlerin kökünü kesmek istiyordu." Vaadini gerçekleştirmek ve o bâtılı (girdikleri yolun yanlışlığını) ortaya çıkarmak için böyle yapmıştı. İsterse bu, o suçluların hoşuna gitmesin." (Enfâl 8/7–8)

Müslümanlar Bedir'de Mekke ordusuna ağır bir darbe indirdiler ama geri çekilen düşmanı takip edip yere sermeleri gerekir iken esirler alıp geri döndüler. O iş, Nebimizin onayı ile olmuştu. Ashabın ona, esir alma ile ilgili ayeti hatırlatıp itiraz etmeleri gerekiyordu ama etmediler. Bu sebeple ashap da Nebîmiz gibi şu sözlerle ayıplandı:

"...Siz, dünya malını istiyorsunuz. Allah ise sonrasını istiyor..." (Enfal 8/67)

Resulullah Bedir esirlerinden fidye olarak dört bin (dirhem) aldı[628]. İmam Şâfiî, kiminin daha az fidye ile kiminin de karşılıksız serbest bırakıldığını söyler.[629] Esirlerle ilgili ilk âyet inince sahabe, aldıkları fidyeden ellerini çekince şu ayet indi:[630]

فَكُلُواْ مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلاَلاً طَيِّبًا وَاتَّقُواْ اللّهَ إِنَّ اللّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

"Aldığınız ganimeti helal olarak, rahatlıkla yiyebilirsiniz. Allah'tan çekinerek korunun. Allah bağışlar, ikramı boldur." (Enfâl 9/69)

Hatasını düzeltip işlediği günahtan kurtulsun diye Nebîmiz'e, Mekke'yi fethin yolu tekrar açıldı.

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا . لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا

"(Mekke'yi) Fethin önündeki engeller, senin için tamamen kalktı. Allah bunu, önceden girdiğin günahı ve ertelediğini önceki ve sonraki günahlarını bağışlamak, sana olan iyiliklerini tamamlamak ve seni doğru bir yola yöneltmek için yaptı." (Fetih 48/1-2)

Mekke'nin fethinden sonra inen şu sure, artık günahının bağışlanmasını isteyebileceğini bildiriyordu:

628 Ebûbekr Abdurrezzak b. Hemmâm b. Nafi' el-Himyerî el-Yemânî es-San'ânî (öl. 211 h.) Musannaf, Tahkik Habîbu'r-Rahmân el-A'zamî. Beyrut 1403, c. V, . 325, hadis no 9728.

629 eş-Şâfiî, Muhammed b. İdris (öl. 204 h.) İhtilâf'ul-hadîs, (Şâfiî'nin el-Um adlı kitabının 8. cildinin kenarında) Beyrut 1410 h. 1990 m. c VIII, s. 606.

630 Ebu Muhammed el-Huseyn b. Mes'ud b. Muhammed b. el-Ferrâ el- Beğavî eş-Şafiî (ö. 510 h.), Tahkîk Abdurrezzak el-Mehdî, Beyrut 1420, c. II, s. 310.

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ . وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا. فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا

"Allah'ın yardımı gelip Fetih gerçekleştiğinde insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiklerini görürsen her şeyi güzel yapan Rabbin'e yönel ve bağışlanma dile! O, kendine yöneleni kabul eder." (Nasr Suresi)

Resûllük görevi hata kabul etmediği için resûle şartsız itaat gerekir. Nebîye itaat ise şarta bağlanmıştır. Nitekim Nebîmizin kadınlardan biat alması ile ilgili ayet şöyledir:

يا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

"Ey Nebi! Mümin kadınlar sana bağlanmak (biat) için geldiklerinde, hiçbir şeyi Allah'a ortak koşmamaları, hırsızlık yapmamaları, zina etmemeleri, çocuklarını öldürmemeleri, başkasından kazandıkları çocuğu yalan dolan ile kocalarına mal etmemeleri ve marufta sana isyan etmemeleri şartı ile onların bağlılıklarını kabul et. Allah'tan onların durumlarının düzeltilmesini bağışlanmasını dile. Çünkü Allah bağışlar, ikrâmı boldur." (Mumtahine 60/12)

Resul kelimesi ile hitap edilen hiçbir ayette "وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ = maruf olan bir şeyde sana isyan etmemeleri" şeklinde bir şart yer almaz. Çünkü resule isyan, bir şarta bağlı olmaksızın yasaktır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُا الرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّى بِهِمُ الْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا

"Ayetleri görmezden gelenler (kâfirler) ve elçiye baş kaldırmış bulunanlar, o gün toprağa karışıp kaybolmuş olmayı ne kadar çok isterler. Çünkü Allah'tan hiçbir sözü gizleyemeyeceklerdir." (Nisa 4/42)

Bir resûl, Allah'ın Kitab'ını tebliğ ederken kendinden bir şey katar ise resûllüğü biter. Eğer o zat, nebî olan resûl ise cezası ölümdür. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَإِن كَادُواْ لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ لِتفْتَرِيَ عَلَيْنَا غَيْرَهُ وَإِذًا لاَّتَّخَذُوكَ خَلِيلاً. وَلَوْلاَ أَن ثَبَّتْنَاكَ لَقَدْ كِدتَّ تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ شَيْئًا قَلِيلاً . إِذاً لَّأَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيَاةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ لاَ تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا .

"Bize karşı başka bir şey uydurmanı sağlamaya ve vahyettiğimiz şeyden uzaklaştırıp başını yakmaya çok yaklaşmışlardı. Bunu başarabilselerdi se-

ninle sıkı bir dostluk kuracaklardı. Eğer seni sağlamlaştırmasaydık, az da olsa onlara meyledecek gibiydin. Meyletseydin sana, bu hayattta iki kat ceza, ölümünden sonra da iki kat ceza tattırırdık. Sonra bize karşı sana yardım edecek birini bulamazdın." (İsra 17/73-75)

وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ . لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ . ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ . فَمَا مِنكُم مِّنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ

"(Muhammed,) Bize karşı birtakım sözler uydursaydı, onu kıskıvrak yakalar, şah damarını koparırdık. İçinizden hiçbiri de bunun önüne geçemezdi." (Hakka 69/44–47)

Nebîlerin, Kitab'ı tebliğ dışında onun ile hükmetme görevi de vardır.

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ

"İnsanlar tek bir toplumdu. Allah, onlara müjde veren ve uyarılarda bulunan nebîler gönderdi; onlarla birlikte, gerçekleri içeren kitap da indirdi ki ayrılığa düştükleri konularda insanlar arasında o kitap hükmetsin." (Bakara 2/213)

إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا

"Gerçekleri içeren bu Kitab'ı sana biz indirdik ki insanlar ara sında Allah'ın gösterdiği yöntemle hükmedesin. Sakın hainlerin savunucusu olma." (Nisa 4/105)

Yine bundan dolayıdır ki, öldürülen nebîlerden bahseden âyetlerin tamamında "haksız yere" ifadesi geçtiği halde öldürülen resuller ile ilgili böyle bir ifade geçmez.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَيَقْتُلُونَ الَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ

"Allah'ın ayetlerini görmezlikten gelenlere, nebîlerini (veya onların itibarlarını) haksız yere öldürenlere ve dürüstçe davranılmasını isteyen insanları (veya itibarlarını) öldürenlere acıklı bir azabın müjdesini ver." (Al-i İmran 3/21)

لَقَدْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَأَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ رُسُلًا كُلَّمَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ

"İsrail oğullarından söz aldık, onlara elçiler gönderdik. Ama onlar, hoşlanmadıkları bir şey getiren elçilerden kimini yalancı saydılar, kimini de öldürdüler." (Mâide 5/70)

4. İmam Şafiî'nin Kitap-Sünnet bütünlüğünü görememesi

Allah'ın Elçisinin Kitap ile birlikte Hikmeti de öğretme görevi vardı. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولاً مِّنكُمْ يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُواْ تَعْلَمُونَ

"Nitekim (iyiliklerimi tamamlayayım diye) içinizden size bir elçi gönderdim. O size âyetlerimizi okur, sizi geliştirir, size Kitab'ı ve hikmeti öğretir, size bilmediğinizi öğretir." (Bakara 2/151)

Allah'ın Elçisi'nin Kitap dışında öğrettiği tek şey Sünnet olduğu için İmam Şafiî haklıdır; Hikmete Sünnet dışında bir şey denemez.[631] Ama Sünnetin, Allah'ın Elçisi'nin, Allah adına, onun, özel ve genel hükümlerdeki muradını açıkladığını,[632] Kur'ân gibi vahy edilmiş ve Kur'ân'a eş değerde olduğunu söyleyip[633] Sünneti ikinci kaynak sayması, Kur'ân ile Sünnet arasındaki bütünlüğü görmesini engellemiştir. Hâlbuki Sünnet, Kur'ân'daki iç dengenin ürünüdür. Kur'ân ile Sünnet arasında, ihmal edilemez bir bütünlük vardır. Nebîmizin aldığı emir şöyledir:

"Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet; onların arzularına uyma. Dikkatli ol; Allah'ın indirdiği az bir şeyden bile uzaklaştırabilirlerse seni yakarlar. Yüz çeviririrlerse bil ki bazı günahlarına karşılık Allah, onların başına bir kötülük gelmesini istiyordur. Zaten insanların çoğu yoldan çıkanlardandır. Cahiliye hükümlerini mi arıyorlar? İkna olmak isteyen bir topluluk için kimin hükmü Allah'ın hükmünden güzel olabilir?" (Mâide 5/49-50)

Mîzanı yani iç dengeyi koruyarak Kitap ile hükmetmek için Allah'ın koyduğu yönteme göre hareket etmek gerekir. Bu, sadece nebîlerin görevi değildir; din adamı ve âlimlerin de görevidir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَاةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ

631 İmam Şâfiî, er-Risâle, c. I, s. 79.
632 İmam Şâfiî, er-Risâle, c. I, s. 79.
633 İmam Şâfiî, er-Risâle, c. I, s. 104-105.
لا يختلف حكمُ الله ثم حكمُ رسوله، بل هو لازم بكلِّ حال.

"İçinde bir rehber ve nur olan Tevrat'ı biz indirdik. Allah'a teslim olmuş nebîler, Yahudiler arasında onunla hükmederler. Hocalar ve âlimler de Allah'ın kitabını koruma görevleri gereği onunla hükmeder, uygulamaya şahit olurlar. Siz, insanlardan korkmayın; benden korkun. Ayetlerimi geçici bir bedelle değişmeyin. Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmetmeyenler, kâfirlerdir." (Mâide 5/44)

Bizim ile ilgili âyet de şöyledir:

وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ إِنَّ اللَّهَ بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ . ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللَّهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ

"Sana indirdiğimiz bu kitap tümüyle gerçeklerden oluşur ve kendinden öncekileri de tasdik eder. Allah, kullarının içini bilir ve onları görür. Sonra kullarımızdan seçtiğimiz kimseleri Allah'ın izniyle bu Kitaba mirasçı yaparız. Onlardan kimi kendine kötülük yapar, kimi orta yolda gider, kimi de iyilikler konusunda en önde olur. İşte büyük üstünlük en önde olmaktır." (Fatır 35/31-32)

Nebîmiz'den sonra o kitap ile hükmedecek olanlar, âlimlerimizdir. Bu yüzden Resulullah aleyhisselamın şöyle dediği rivayet edilmiştir:

وَإِنَّ الْعُلَمَاءَ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ، وَإِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُوَرِّثُوا دِينَارًا، وَلَا دِرْهَمًا وَرَّثُوا الْعِلْمَ، فَمَنْ أَخَذَهُ أَخَذَ بِحَظٍّ وَافِرٍ

"Âlimler nebîlerin varisleridir. Nebîler miras olarak dinar veya dirhem bırakmazlar onlara ilim ile mirasçı olunur. Onu alan büyük bir pay almış olur."[634]

Elçilik görevi, bir malı müşteriye tanıtmak gibidir. Ayetleri doğru öğrenip insanlara ulaştıranlar bu görevi yaparlar. Ama nebîlik, üretim yapmak gibidir. Yeterli bilgisi olmayan ve ekibini kuramayan üretim yapamaz. İşte âlimlerin, Kur'ân'dan hüküm çıkarmaları da ekiplerini kurmalarına bağlıdır. Böyle bir ekibi olmayan, Allah'ın açıklamalarına ulaşamaz. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

كِتَابٌ فُصِّلَتْ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ.

"Bu Kitab'ın âyetleri, bilenlerden oluşan bir topluluk için Arapça kur'ânlar (kümeler) halinde açıklanmıştır." (Fussilet 41/3)

634 Sünen-i Ebî Davud, İlim 1, (3641).

Nebimize Kur’ân’ı Cibril öğretiyordu. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَى . مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَى . وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى . إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى . عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَى

“Alçalıp yükseldiğinde o yıldız (kutup yıldızı) önemlidir. Arkadaşınızın yoldan çıkmadığı ve haddini aşmadığı da önemlidir. O, söylediğini kendi arzusuna göre söylemiyor. (Söylediği) söz, kendine gelen vahiyden başkası değildir. Bunu ona, gücü sağlam olan (Cebrail) öğretiyor.” (Necm 53/1-5)

Nebîmizin vârisleri, onu örnek alan ve Kur’ân’ın gösterdiği yöntem ile Kur’ân’dan hüküm çıkaran âlimlerdir. Bunlar Kur’ân’daki mîzanı bozmayacakları için Kur’ân ile Sünnet arasındaki bütünlüğü görürler. Böyle bir yola girmeyen, Kur’ân’ı ve Sünnet’i doğru anlayamaz. Bu da usul ile füru arasında sonu gelmez çatışmalara yol açar.

3. İmam Şafiî’de usul füru çatışması

İmam Şafii’nin Hikmet anlayışı, Kitap-Sünnet bütünlüğünü görmesini engellemiştir. Allah’ın Elçisi’nin, Allah adına; onun, özel ve genel hükümlerdeki muradını açıkladığını[635] iddia edip Sünneti, Kur’ân gibi vahy edilmiş ve Kur’ân’a eş değerde sayması;[636] ayetler ile hadislerin görünürdeki çatışmasını gerçek çatışma gibi saymasına yol açmıştır. Tercihi Sünnetten yana yapsa Sünnet Kur’ân’ı nesh etmiş olur. Kur’ân’dan yana yapsa bu defa da Kur’ân Sünnet’i nesh etmiş olur. Hâlbuki onun usulüne göre Sünnet Kur’ân’ı, Kur’ân Sünneti nesh edip yürürlükten kaldıramaz.[637] Bu gibi durumlarda İmam Şafiî, bazen Kitab’ı bırakıp Sünneti tercih etmiş, bazen de Sünnet’i bırakıp Kitab’ı tercih etmiştir. Konumuz Hikmet yani Sünnet olduğu için burada Kitab’ı bırakıp Sünnet’i tercih etmesi örneğinden hareket ile Şafiî fıkhındaki usul-füru çatışmasını görmeye çalışacağız. Örneğimiz Safâ İle Merve Arasında Sa’y konusudur.

1. Kur’an ile Sünnet arasında çatışma görüntüsü

İlgili âyetleri bir bütünlük içinde göremeyenler sadece şu ayetin Safa ile Merve arasında sa’y ile ilgili olduğunu söylerler:

635 İmam Şâfiî, er-Risâle, c. I, s. 79.

636 İmam Şâfiî, er-Risâle, c. I, s. 104-105

لا يختلف حكمُ الله ثم حكمُ رسوله، بل هو لازم بكلِّ حال.

637 İmam Şâfiî, er-Risâle, c. I, s. 107.

لا يَنْسخ كتابَ الله إلا كتابُه …وهكذا سنة رسول الله، لا يَنْسَخُها إلا سنةٌ لرسول الله

إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا

"Safâ ile Merve Allah'a kulluğun simgelerindendir.Kim hac veya umre için Kâbe'yi tavaf ederse, bu ikisi arasında sa'y etmesinde bir günah yoktur." (Bakara 2/158)

"*Sa'y etmesinde bir günah yoktur*" sözü, kimseye sa'y görevi yüklemediği halde Nebîmizin şöyle dediği rivayet edilmiştir:

اسْعَوْا، فَإِنَّ اللَّهَ كَتَبَ عَلَيْكُمُ السَّعْيَ

"Sa'y edin çünkü Allah size sa'yi farz kılmıştır."[638]

Burada âyet ile hadis arasında gerçek bir çatışma görüntüsü ortaya çıkmaktadır. İmam Nevevî bu konuda şunları söyler:

"Eş-Şafiî dedi ki; bu hadis olmasaydı sa'y nâfile olurdu. Ona nafile diyenler bu âyete dayanırlar. Çünkü "sa'yin günah olmaması" farz olduğunu değil, mubah olduğunu gösterir"[639]

İmam Şâfiî'nin yöntemine göre hadis de âyet gibi Allah'ın hükmüdür ve eş değerdedir.[640] Bunlardan birini diğerine tercih mümkün değildir. Çünkü Kur'ân Sünnet'i, Sünnet de Kur'ân'ı nesh edip yürürlükten kaldıramaz.[641]

İmam Şafiî'nin sistemi burada çökmektedir. Âyete dayansa sa'ye mubah demesi, Sünnet'e dayansa bu defa da ona farz demesi gerekir.

2. İmam Şafiî'nin Sünneti Kur'ân'ın üstünde görmesi

İmam Şafiî bazen Sünneti Kur'ân'ın üstünde görür. O, burada da öyle yapmış; âyeti bırakıp hadisi almıştır. Onun sa'y ile ilgili sözleri şöyledir:

"Hadis olmasaydı sa'y nafile olurdu. Ona nafile diyenler âyete dayanırlar. Çünkü "sa'yin günah olmaması" farz olduğunu değil, mubah olduğunu gösterir"[642]

"Safa ile Merve arasında sa'y farzdır; hiçbir şey onun yerine geçemez… Sa'y yedi kere tam olarak yapılmaz ise yeterli olmaz. Bir kişi, yediyi ta-

638 Ahmed b. Hanbel, Musned, C.VI, s. 421.

639 en-Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Muhyiddîn b. Şeref (öl. 676 h.) Kitab'ul-Mecmû' tahkik eden, notlar ekleyen Muhammed Necîb el-Mutî, Beyrut, tarihsiz, c. VIII, s. 65-66.

640 İmam Şâfiî, er-Risâle, c. I, s. 104-105

.لا يختلف حكمُ الله ثم حكمُ رسوله، بل هو لازم بكلِّ حال

641 İmam Şâfiî, er-Risâle, c. I, s. 107.

لا يَنْسخ كتابَ الله إلا كتابُه …وهكذا سنة رسول الله، لا يَنْسَخُها إلا سنةٌ لرسول الله

642 en-Nevevî, el-Mecmû' c. VIII, s. 65-66.

mamlamadan evine dönse eksiği sadece bir zira (kol boyu) kadar olsa, hiç sa'y etmemiş gibi olur. Geriye dönüp yeniden sa'y etmesi gerekir."[643]

Görüldüğü gibi İmam Şafiî, kendi usulüne aykırı olarak Kur'ân'ı Sünnet'e nesh ettirmiştir. Abdulaziz b. Abdullah b. Bâz'ın (1911-1999 m.) şu sözleri, Sünneti Kur'ân'ın üstünde gören görüşü delilleri ile birlikte özetlemektedir:

"Evzâî şöyle demiştir:

السنَّة قاضية على الكتاب

Sünnet Kitap üzerindeki son sözü söyler.

Sünnet, Kur'ân'ın genel bıraktığı şeyi sınırlar ya da onda olmayan hükümler koyar. Nitekim Allah Teâlâ şöyle demiştir:

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ

"O Zikri(Kitabı) sana da indirdik ki kendilerine gönderilenin ne olduğunu o insanlara açıkça anlatasın; belki düşünürler." (Nahl 16/44)[644]

"Bir de Allah'ın Elçisi (s.a.v.) şöyle demiştir:

أَلا إِني أوتِيتُ الكِتابَ ومثلَه مَعَهُ

"Bakın, bana Kitab ve onun bir benzeri verildi."

Beyhaki, Amir Eş-Şabi'nin bazı insanlara şöyle dediğini nakletmiştir:

"Siz eserleri terk ettiğiniz zaman bittiniz".

Beyhâki, eserler sözü ile sahih hadisleri kastetmiştir.

Beyhâki, Evzai'nin bir arkadaşına şöyle dediğini de nakletmiştir:

"Rasulullah'tan sana bir hadis ulaştığında sakın ona ters bir şey söyleme. Çünkü Resulullah onu Allah'tan alıp tebliğ etmiştir."

Beyhâkî, İmam Süfyân b. Saîd es-Sevri'nin şu sözünü de nakletmiştir:

"İlmin tamamı hadis ilmidir"

İmam Malik, Rasulullah›ın kabrine işaret ederek şöyle demiştir:

"Bizim sözlerimiz ya birine cevaptır ya da birinin cevapladığı şeydir. Bu kabrin sahibinin sözleri ise başkadır."

Ebu Hanife de şöyle derdi:

643 eş-Şâfiî, Muhammed b. İdris (öl. 204 h.) el-Um, Beyrut 1410 h. 1990 m. c II, s. 231.
644 Bu ayeti İmam Şâfiî'de Sünnet konusunda delil almıştır. Bkz. el-Umm, Kitab'ul-istihsan, c. VII, s. 309.

“Bir söz bize Rasulullah’tan gelmiş ise başımızın ve gözümüzün üstünde yeri vardır.”

İmam Şafii’nin sözü şöyledir:

“Bana Rasulullah’tan sahih bir hadis gelmiş de ona uymamış isem aklımın gittiğine şahitlik edebilirsiniz”. Bir de şöyle demiştir: “Allah’ın Resulünden gelen bir hadise aykırı söz söylemiş isem benim sözümü duvara çarpın.”

İmam Ahmed bir talebesine şöyle demiştir:

“Ne beni, ne Maliki ne de Şafii’yi taklit et. Sen, bizim aldığımız kaynaktan al.”[645]

Bu yaklaşımın temel hatalarını şöyle sıralayabiliriz:

Delil olarak getirilen şu ayetin konu ile ilgisi yoktur

وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ

“O Zikri(Kitabı) sana da indirdik ki kendilerine gönderilenin ne olduğunu o insanlara açıkça anlatasın; belki düşünürler.” (Nahl 16/44)

Âyeti, Kur’ân bütünlüğü içinde görmek için bir önceki âyetle birlikte okuyalım:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ إِلاَّ رِجَالاً نُّوحِي إِلَيْهِمْ فَاسْأَلُواْ أَهْلَ الذِّكْرِ إِن كُنتُمْ لاَ تَعْلَمُونَ .بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ

“Senden önce elçi gönderdiklerimiz, sadece kendilerine vahyettiğimiz erkeklerdi. Bilmiyorsanız o Zikri bilenlere sorun. Onları açık belgelerle ve hikmet dolu sayfalarla gönderdik. O Zikri (Kitabı) sana da indirdik ki kendilerine gönderilenin ne olduğunu o insanlara açıkça anlatasın, belki düşünürler.” (Nahl 16/43-44)

Resullullah’ın soracağı kişilerin kimler olduğu şu âyette açıklanmıştır:

فَإِن كُنتَ فِي شَكٍّ مِّمَّا أَنزَلْنَا إِلَيْكَ فَاسْأَلِ الَّذِينَ يَقْرَؤُونَ الْكِتَابَ مِن قَبْلِكَ لَقَدْ جَاءكَ الْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَلاَ تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ

“Sana indirdiklerimizden dolayı ikilemde kaldıysan senden önce indirilmiş kitapları okuyup anlayanlara sor. Çünkü Rabbinden sana da aynı gerçek gelmiştir. Ancak (onlara sorular sorarken) tartışmaya girenlerden olma.” (Yunus 10/94)

645 Abdulaziz b. Abdulla b. Bâz (1911-1999 m.) Vucûb’l-amel bi Sünneti Resulillahi Sallallahu aleyhi ve sellem ve küfrü men enkereha, Suudiarabistan 1420 h. c. I, s. 24-25.

Rasulullah'ın görevlerinden biri, bu Kitab'ı Ehl-i Kitab'a anlatıp onların elindeki Kitab'ı tasdik ettiğini göstermektir. İlgili âyet şöyledir.

يَآ اَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَآءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ قَدْ جَآءَكُمْ مِنَ اللهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ

"Ey Ehl-i Kitap! Kitabınızdan gizlediklerinizin çoğunu ortaya çıkaran, birçoğunu da daha iyisiyle değiştiren Elçimiz geldi. Size Allah'tan bir ışık, açık bir kitap geldi." (Mâide 5/15)

Bu âyetler açıkça gösteriyor ki, Nahl 44. âyette geçen beyan, Kitab'ı tebliğ görevinden başkası değildir. Şu âyet, aynı görevin her Müslüman'a verildiğinin delilidir:

وَإِذَ أَخَذَ اللهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُواْ الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلاَ تَكْتُمُونَهُ

"Allah, kendilerine kitap verilenlerden kesin söz aldığında "Bu Kitabı insanlara açık açık anlatacaksınız, asla gizlemeyeceksiniz!" dedi…" (Al-i İmran 3/187)

Nahl 44'te Nebîmizi muhatap alan "لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ = insanlara açıklayasın diye" ifadesi bu âyette "لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ = onu mutlaka insanlara açıklayacaksınız" şeklinde bütün müminleri muhatap almıştır. Demek ki o âyet, Sünnet'in Kur'ân'ı açıkladığı iddiasına delil olamaz.

Delil olarak getirilen hadisin de konu ile ilgisi yoktur

Yukarıdaki görüşü savunanların ikinci delili, Allah'ın Elçisi'nin şu sözüdür:

أَلا إِني أوتِيتُ الكِتابَ ومثلَه مَعَهُ

"Bakın, bana Kitab ve onun bir benzeri verildi."

Rasûlullah'a Kitap ile birlikte verilen şeyin Hikmet olduğu, yukarıdan beri anlatmaya çalıştığımız şeydir. Bu hadis, Hikmet ile ilgili ayetlerin tamamının özetidir.

Sünnet'i, âyetler bütünü içinde gördüğümüz zaman Kur'ân-Sünnet dengesinin nasıl ortaya çıktığına bakalım.

3. Kur'ân – Sünnet Bütünlüğüne Göre Safa ile Merve Arasında Sa'y

Cahiliye döneminde Safa ile Merve tepelerine konmuş olan İsaf (إساف)ve Naile (نائلة) putları[646] arasında sa'y edilirdi. Müslümanlar; "Bunlar bunu

646 el-Cevherî, es-Sıhah, اسف m.

putları için yapıyorlar" diyerek sa'y'i günah sayıp terk etmişlerdi.[647] Hudeybiye antlaşması sırasında şu âyet indi:[648]

''وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ''

"Haccı ve umreyi Allah için tamamlayın…" (Bakara 2/196)

Hac ve Umrede bir eksik vardı ama eksiğin ne olduğu bildirilmemişti. Bu sebeple Rasûlullah eksiği açıklayan ayet ininceye kadar bir şey söylemedi. Sonra Safa ile Merve'nin, Allah'a ibadetin simgelerinden olduğunu, sa'y'in putlar için yapılmadığını, dolayısı ile sa'y etmenin günah olmadığını açıklayan şu âyet indi:

إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا

"Safâ ile Merve Allah'a kulluğun simgelerindendir. Kim hac veya umre niyetiyle Kâbe'yi tavaf ederse, o ikisini sa'y etmesinde bir günah yoktur." (Bakara 2/158)

Eksiğin ne olduğu ortaya çıkınca Nebîmizin şu sözü söylediği rivayet edilmiştir:

ما أتم الله تعالى لامرئ حجة ولا عمرة لا يطوف لها بين الصفا والمروة

"Allah, Safa ile Merve arasında sa'y etmeyen kişinin ne haccını tam sayar, ne umresini."[649]

Bu hadiste geçen; (Allah), (Safa ile Merve arası), (sa'y etme), (kişi), (hac), (umre) ve (tamamlama) kelimeleri her iki âyetin ortak kelimeleridir. Bu tıpkı; birbirinden ayrı duran 1 ile 2 rakamını bir araya getirerek 12 rakamını yazmaya benzer.

Nebimizin şu sözü de önceki sözünün özetidir.

اسْعَوْا، فَإِنَّ اللَّهَ كَتَبَ عَلَيْكُمُ السَّعْيَ

"Allah size sa'yi farz kıldı; sa'y edin"

Aişe validemizin şu sözü de her iki ayetin kelimelerini içerdiğinden Hikmet'in sahabe tarafından kavrandığının bir göstergesidir:

''لعمري ما أتم الله حج من لم يسع بين الصفا والمروة ولا عمرته''

"Hayatıma yemin ederim, Safa ile Merve arasında sa'y etmeyenin ne haccı tamam olur, ne de umresi."[650]

647 Ahmed b. Ali b. Hacer el-Asklânî, (773-852 h.) Feth'ul-Bârî Şerhu Sahîh'il- Buhârî, Beyrut, tarihsiz, c. III. s. 500, Vücub'us-Safâ v'el-Merve.
648 el-Umm, c. II, s.173.
649 Serahsî, Şemsüddin, el-Mebsût, Mısır 1324/1906 c. IV. s. 50.
650 Sahîh-i Müslim Hac, 260 (1277).

Zaten Resulullah sahabelerine Hikmeti öğretmeseydi, görevini yapmış olmazdı. İlgili ayeti tekrarlayalım:

كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولاً مِّنكُمْ يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُواْ تَعْلَمُونَ

"Nitekim (iyiliklerimi tamamlayayım diye) içinizden size bir elçi gönderdim. O size âyetlerimizi okur, sizi geliştirir, size Kitab'ı ve hikmeti öğretir, size bilmediğinizi öğretir." (Bakara 2/151)

İkinci ayet ininceye kadar Nebimizin, hac ve umrenin eksiği ile ilgili bir şey söylememesi şu âyetlerden dolayıdır:

"Elif! Lâm! Râ! Bu, doğru hükümler veren ve her şeyin iç yüzünü bilen Allah tarafından, ayetleri, hem muhkem kılınmış hem de ayrıntılılarıyla açıklanmış bir kitaptır. Bu, Allah'tan başkasına kul olmamanız içindir. (De ki:) Bense onunla (ayetlerle ve Allah'ın açıklamalarıyla) sizi uyaran ve müjdeleyen kişiyim." (Hûd 11/1-2)

Görüldüğü gibi Nebîmizin ve Aişe validemizin sa'y ile ilgili sözleriyle âyetler arasında bir bütünlük vardır. Bu bütünlük, Kur'ân'daki mîzânın yani iç dengenin gereğidir.

Yöntemi yanlış olsa da İmam Şafiî'nin sa'y konusunda Sünnete dayanması hükümde isabet etmesine sebep olmuştur. Hanefiler ise, yanlış yöntemden dolayı bu konuda ne Kur'ân'a ne Sünnet'e uymuşlardır. Onların görüşünü Serahsî şöyle anlatır:

"Şafiî'ye göre sa'y, hac ve umrenin rükünlerindendir; sa'y olmadan, kimsenin haccı ve umresi tamam olmaz. Onun delili, Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin Safa ile Merve arasında sa'y ettikten sonra ashabına söylediği şu sözdür:

إن الله كتب عليكم السعي فاسعوا

Allah size sa'yi yazdı; sa'yedin"

Yazılan şey rüküdür. Nebîmiz bir de şöyle demiştir:

ما أتم الله تعالى لامرئ حجة ولا عمرة لا يطوف لها بين الصفا والمروة

Allah, Safa ile Merve arasında sa'y etmeyen kişinin ne haccını tam sayar, ne umresini."

Bizim delilimiz Allah Teâlâ'nın şu sözüdür: "Kim hac veya umre niyeti ile Kâbe'yi tavaf eder ise, o ikisi arasında sa'y etmesinde bir günah yoktur."

Böyle bir söz vacip için değil, mubah içindir. Bu sebep ile âyetin zahiri say'in vacip olmamasını gerektirir. Ama biz Sa'yin vacip olduğu hükmünde âyetin zahirini terk ederek icma deliline dayandık."[651]

Dikkat edilir ise ayete dayanmadıkları halde dayanıyor gibi bir ifade kullanmışlardır. Bunların iddia ettiği icmaın olma imkânı da yoktur. Çünkü Hanefîlerin vacip kavramını başkaları kabul etmez. Böyle bir kavram etrafında da icma olamaz. Sa'y konusunda Hanefiler hiçbir delile dayanmadan hüküm ve fetva vermişlerdir.

Sonuç

Görüldüğü gibi Hikmet, İslam'ın temel kavramlarındandır. Allah Teâlâ onu, bütün nebîlerine verdiği gibi gerekli gayreti gösteren insanlara da verir. Hikmet, hem Kur'ân'dan, hem de varlıklardan elde edilen doğru bilgi olduğu için ilim ile dinin birleştiği noktadır. Yaratılmış ayetler olan varlıklar ile indirilmiş ayetlerden oluşan Kur'ân, birlikte okunursa dengeler kurulur, sıkıntılar giderilir, huzur ve mutluluk ortamı doğar. Âyetlere inanarak yaşayanlar hem dünyada hem âhirette mutlu olurlar.

Tespitimize göre fakihlerden sadece İmam Şafiî Hikmete değinerek Sünnet'e Hikmet demiştir. Ama Sünnet'i, âyetler arası dengenin ürünü göremeyip Rasûlullah'a has sayması ve daha sonra onun bu görüşünün Müslümanlar arasında yaygınlaşması, Kur'ân'ı ve Sünnet'i doğru anlamanın önünü kapatmış ve yeni Hikmetlere ulaşmayı engellemiştir.

Kur'ân'ın iki temel kavramından biri olan Hikmet unutulunca din ve bilim dengesi bozulmuş, Kur'ân'dan çözüm üretilemez olmuştur. Resulullah ve sahabe döneminde sıkıntılara çare olan müslümanlar, Hikmeti unuttukları için sıkıntı üretmeye başlamışlardır. Bugün müslümanların en temel görevi Hikmeti yeniden öğrenmeleridir.

651 Serahsî, Hanefîlerin görüşünü şöyle anlatır:

وحجتنا في ذلك قوله تعالى فمن حج البيت أو اعتمر فلا جناح عليه ان يطوف بهما ومثل هذا اللفظ للاباحة لا للايجاب فيقتضى ظاهر الآية ان لا يكون واجبا ولكنا تركنا هذا الظاهر في حكم الايجاب بدليل الاجماع ...

BİBLİYOGRAFYA

Kur’an-ı Kerim.

Aclûnî, İsmail b. Muhammed, Keşfu’l-hafâ, Beyrut 1988/1408.

Açıklamalı Mecelle (Mecelle-i ahkâm-ı adliye), Kont. Ali Himmet Berki, İstanbul, 1978.

Aynî, Bedruddin, Umdet’ül-kârî şerhu sahihi’l-Buhari, Mısır 1972.

Bayındır, Abdulaziz, Duada Evliyayı Aracı Koyma ve Şirk, İstanbul 2001, www.suleymaniyevakfi.org

Bennâ, Ahmed Abdurrahman, Büluğu’l-emanî min esrâri’l-fethi’r-rabbânî, Daru’ş-Şihâb, Kahire trs.

Beycûrî, İbrahim b. Muhammed (ö. 1277 h./1860 m.), Şerhu cevhereti’t-tevhîd, Beyrut 1403/1983.

Beydâvî, Kadı Abdullah b. Ömer, Envâru’t-tenzîl ve esrâru’t-tevîl, (Tefsîru’l-Beydâvî), İstanbul trs.

Bilmen, Hukukı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu, İstanbul, 1967.

Bilmen, Kur’ân-ı Kerim ve Meâl-i Âlisi, Ankara 1997.

Bilmen, Ömer Nasuhi, Büyük İslam İlmihali, İstanbul l962.

Buharî, Sahihu’l-Buhari, İstanbul, 1401/1981.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, İstanbul 1986.

Cessâs, Ebubekr Ahmed b. Ali er-Râzî, Ahkâmu’l-Kur’ân, İstanbul 1917.

Cevheri, İsmail b. Hammad (ö. 393 h.), es-Sıhah, (thk: Ahmed Abdulgafûr Atar), Beyrut 1983.

Darimî, Sünenu Darimi, İstanbul, 1401/1981.

Demirci, Mehmet, “Hakikati Muhammediye”, DİA, c. XV, İstanbul, 1997.

Derdîr, Seydi Ahmed, eş-Şerhu’l-kebîr, (thk: Muhammed Ali), Beyrut. trs.

Dervîş, Muhyiddin, İ'rabu'l-Kur'ani'l-Kerîm ve Beyânuh, Dımaşk-Beyrut 1412/1992.

Dinç, Ali Ramazan, İki Cihan Serveri Peygamberi Zîşânımız, Yeni Dünya Dergisi, 58-59. sayılar, Ağustos-Eylül 1998.

Ebu Davud, Sünenu Ebi Davud, İstanbul, 1401/1981.

Ebu Zehra, Muhammed, Usulü'l-fıkh, İstanbul, trs.

el-Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed b. Ali, (ö. 770 h.-1368 m.), el-Mısbah'ul-Munîr, Lübnan 2001.

el-Mubarekfûrî, Safiyyurrahman, er-Rahîk'ul-mahtûm, Beyrut, 1408/1988.

Esed, Muhammed, Kur'an Mesajı, (Çev: Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İstanbul 2001.

Fığlalı, Ethem Ruhi, "Hariciler", DİA. c. XVI, İstanbul 1997.

El- Firuzâbâdi, Muhammed b. Yakub, Besâiru zevi't-temyiz, Beyrut trs.

Gündüz, Şinasi, Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı, Ankara 2004.

Halil b. Ahmed, (100-175 h.) el-Ayn, (thk: Mehdî el-Mahzûmî, İbrahim es-Sâmrâî), İran 1409/1988.

Hamidulah Muhammed, İslam Peygamberi, Ankara 2003.

Hani, Muhammed b. Abdullah, Adâb, (trc. Abdulkadir Akçiçek), İstanbul, 1396/1976.

Hattâbî, Hamd b. İbrahim, Kitâbü meâlimi's-sünen, İstanbul 1981, Ebu Davud'un şerhi olup onun hamişinde basılmıştır.

İbn Abidîn, Haşiyetü reddi'l-muhtar ale'd-dürri'l-muhtar, K. Kaza, Matbaa-i Âmire trs.

İbn Hacer el-Heysemî, Havâşî eş-Şirvânî ve İbn Kâsım el-Abbâdî alâ tuhfeti'l-muhtâc bi şerhi'l-minhâc, İstanbul trs.

İbn Hazm, Ali b. Ahmed b. Said el-Endelüsî, el–İhkâm fî usûli'l-ahkâm, (Bir ilim adamları heyeti tarafından tahkik edilmiştir) Daru'l-Hadîs, Kahire 1404/1984.

İbn Hazm, el-Muhallâ, Beyrut 1988.

İbn Hişam, Siretu'n-Nebî, (thk: M. Muhyiddin Abdülhamid), Beyrut, 1401/1981.

İbn Hümam, Kemalüddin, Muhammed b. Abdilvahid es-Sivasi (ö. 681 h.) Feth'ül-kadîr, Mısır l3l5/1897.

İbn Hümam, Şerhu Fethi'l-kadir, Daru'l-Firk Beyrut, trs.

İbn Kesir, İsmail b. Ömer, Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm, Beyrut 1401/1981.

İbn Kudâme, el-Muğnî, Beyrut l404/l984.

İbn Mace, Sünenu İbn Mace, İstanbul, 1401/1981.

İbn Manzur, Cemalüddin Muhammed b. Mukrim (630-711), Lisanu'l-Arab, Beyrut trs.

İbn Rüşd, Mukaddimat (el-Müdevvenetü'l-kübrâ ile birlikte), Matbaa-i Hayriyye, 1324/1906.

İbn Sa'd, Muhammed, et-Tabâkâtu'l-kübrâ, Beyrut, trs.

İbn Teymiyye, Mecmûu'l-fetâvâ, Haz: Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım el-Âsımî, Suûdî Arabistan, 138271962 ve 1398/1978.

İbnü'l-Arabî, Ebu Bekr Muhammed b. Abdillah, Ahkâmü'l-Kur'ân, Mısır 1976.

İsfahânî, Ragıb, (ö. 425 h.), Müfredât (thk: Safvan Adnan Dâvûdî), Dımaşk ve Beyrut, 1412/1992.

Karaman, Hayrettin, "Ramazanda Türbe Ziyaretleri", 10. 12. 2000 tarihli Yeni Şafak Gazetesi, Fıkıh Köşesi.

Karaman, Hayrettin, Ali Özek, İbrahim Kâfi Dönmez, Mustafa Çağırıcı, Sadrettin Gümüş, Ali Turgut, Kur'anı Kerim ve Açıklamalı Meâli, TDV yayınları, Ankara 2005.

Karaman, Hayrettin, Mustafa Çağırıcı, İbrahim Kafi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, Ankara, 2004.

Kâsânî, Alaüddin, el-Bedâi'üs-sanâi fi tertibi'ş-şerâi', Beyrut l394/l974.

Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, (Çev. Dominik Pamir), İstanbul 2000.

Konevî Kasım b. Abdullah Ali, Enîsu'l-fukahâ fi ta'rifâti'l-elfâzi'l-müteâvile beyne'l-fukahâ, (thk. Ahmed b. Abdurrezzak el-Kubeysi), Cidde 1406/1986.

Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, el-Cami' li-ahkâmi'l-Kur'ân, Beyrut 1988.

Kutsal Kitap, Yeni Çeviri, İstanbul, 2001.

Malik b. Enes, el-Muvatta, İstanbul, 1401/1981.

Malik b. Enes, el-Müdevvenetü'l-kübrâ, Mısır trs.

Müslim, Sahihu Müslim, İstanbul, 1401/1981.

Mütercim Asım, Kamus Tercümesi (Firuzâbâdî'nin), Bahriye Matbaası, 1305.

Nesâî, Sünenu'n-Nesai, İstanbul, 1401/1981.

Nesefî, Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, Medâriku't-tenzîl ve Hakâiku't-te'vîl, Beyrut 1989.

Önkal, Ahmet, "Beytülmidras", DİA, c. VI, İstanbul 1992.

Râzî, Fahru'd-Din, et-Tefsîru'l-kebîr, Lübnan 1420/1999.

Rıza, Reşid, Tefsiru'l-Menar, Kahire, trs.

Sâbûnî, Nuruddin, el-Bidâye fî usûl'id-dîn, Ankara 1995.

Serahsî, Şemsüddin, el-Mebsût, Mısır l324/1906.

Şafiî, Muhammed b. İdris, el-Um, Beyrut 1393/1973.

Şevkânî, Ebu Abdillah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlânî, Fethu'l-kadir el-Câmi' beyne fenney er-rivâye ve'd-dirâye, Beyrut trs.

Şirbînî, Muhammed el-Hatib, Muğni'l-muhtac ilâ ma'rifeti maânî elfâzi'l-minhâc, Mısır 1958.

Taberî, Muhammed b. Cerîr, Camiu'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'an (Taberi Tefsiri), Beyrut 1412/1992.

Taftazânî, Sa'd, Mes'ud b. Ömer, Muhtasar'ul-meânî, (Muhammed b. Abdurrahman el-Ğazvînî'in Telhis adlı kitabının şerhi) İstanbul, 1304/1887.

Tirmîzî, Sünenu't-Tirmizi, İstanbul, 1401/1981.

Tümer, Günay, Abdurrahman Küçük, Dinler Tarihi, Ankara 2002.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili Yeni Mealli Türkçe Tefsir, İstanbul 1935.

Yıldırım, Suat, Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli, İstanbul 1998.

Yusuf el- Endelüsî el-Gırnâtî, Ebû Hayyân Muhammed b., (654–754 h.) el-Bahru'l-muhît fî't-tefsîr, Beyrut 1412/1992.

Zebidi, Muhammed Murtaza, Tacu'l-arus, Mısır 1306/1889.

Zekiyyuddin Şa'ban, İslam Hukuk İlminin Esasları, (trc. İbrahim Kâfi Dönmez), Ankara, 1990.

Zemahşerî, Mahmud b. Ömer, el-Keşşâf, Daru'l-Marife, Beyrut, trs.

A'raf 7/188 173

Abbâs 173, 277

Abdülkays 188

Abdullah 27, 45, 72, 186, 189, 191, 193, 197, 210, 248, 273, 296, 306, 310, 330

Abdullah b. Abbâs 186, 238

Abdullah b. Ebî Evfâ 310

Abdullah b. Mes'ûd 238

Abdullah b. Ömer 72, 186, 189, 191, 193, 210, 228, 229, 238, 273

Abdullah b. Selam 306

Abdullah b. Ubeyy 296

Abdulmenaf oğulları 173

Abdulmuttalib 173, 277

Abdurrahman 123, 185, 188, 252

Abduyaleyl 270

Abdu Yezîd 237

Adevî 197

Adiyy b. Hatim 55, 70

Ahiret 62, 63, 64, 84, 128

Ahkaf 46/3 155

Ahkaf 46/4 26, 76

Ahkaf 46/4-5 76

Ahmet Ağırakça 72

Ahzab 33/21 330

Ahzab 33/30 310

Ahzab 33/35 261

Akaid 11

Akıl 38, 91, 96, 228, 231, 258

Al-i İmran 3/144 29

Al-i İmran 3/145 164

Al-i İmran 3/154 164

Al-i İmran 3/157 168

Al-i İmran 3/19 35

Al-i İmran 3/3-4 333

Al-i İmran 3/64 335

Al-i İmran 3/7 67

Al-i İmran 3/79 67

Al-i İmran 3/81 64

Al-i İmran 3/85 35

Al-i İmran 3/86-89 293

Ali 18, 26, 28, 35, 72, 92, 100, 194, 197, 200, 201, 205, 211, 223, 225, 242, 248, 249, 253, 254, 294, 300, 338

Ali b. Zeyd b. Ced'ân 197

Alım satım 177, 268

Ali Özek 26, 72, 92, 100

Altın 271, 272, 274, 275, 317

Ammar b. Yasir 193

Ankebut 29/25 52, 79

Ankebut 29/53 162

Ankebut 29/7 89

Apis 123, 335

Aracı 26

Aracılık 172

Atâ b. Ebî Rebah 187, 188

Baba 21, 22, 24, 172, 249
Baba Tanrı 21
Bahreyn 188
Bakara 2/106 209, 301, 334
Bakara 2/118 319
Bakara 2/133 185
Bakara 2/144 81
Bakara 2/153 69, 81
Bakara 2/154 168
Bakara 2/155-157 75
Bakara 2/159-160 329
Bakara 2/171 96, 100
Bakara 2/178 166, 284
Bakara 2/184 206, 208
Bakara 2/185 208, 214
Bakara 2/187 206
Bakara 2/188 278, 286
Bakara 2/190 291
Bakara 2/194 281
Bakara 2/196 211
Bakara 2/204-207 99
Bakara 2/205 102
Bakara 2/22 65, 204, 222, 241, 252
Bakara 2/222 204
Bakara 2/228 222, 232, 234, 252
Bakara 2/229 227, 238, 241
Bakara 2/230 235, 249
Bakara 2/231 234

Bakara 2/232 247, 249, 251
Bakara 2/233 209
Bakara 2/234 247, 249
Bakara 2/25 39, 318
Bakara 2/256 39
Bakara 2/261 169
Bakara 2/27 32, 40, 81, 268, 270, 273
Bakara 2/275 268, 273
Bakara 2/278-279 270
Bakara 2/28 39, 43, 118, 119, 204, 212, 221, 256, 269, 270
Bakara 2/280 269, 270
Bakara 2/282 221, 256
Bakara 2/284 39, 118
Bakara 2/286 43, 119, 204, 212
Bakara 2/30 58, 61
Bakara 2/34 51
Bakara 2/39 156
Bakara 2/48 171
Bakara 2/6 62, 64, 86, 120, 123, 279
Bakara 2/61 279
Bakara 2/62 62, 64
Bakara 2/67-71 123
Bakara 2/7 90, 125, 129, 298, 318
Bakara 2/70 318
Bakara 2/75 129
Bakara 2/79 298
Bakara 2/8-9 84
Bakara 2/82 156

Bakara 2/93 123, 131, 336
Bedel 77, 91
Bedir 291
Bekir Sada 72
Beled 90/17 82
Belkıs 313
Beqî 273
Beşir Eryarsoy 72
Besmele 30
Borç 256, 269, 273
Borçlu 269, 270
Boşama 229, 236
Câbir 180, 194, 195, 196, 331
Câbir b. Abdullah 194, 195, 196, 331
Cabir b. Semüre 193
Cahiliye 236, 269, 277
Câsiye 45/23 46, 91
Cebrail 53, 253, 313, 336
Cemel 18
Cevherî 34, 188
Ceza 34, 288
Cin 72/21-23 29
Cülâs 293
Cuma 62/9 186, 188
Cumartesi 190
Davûd 21, 54, 58, 120, 186
deyn 141
Dinar 272, 275

Diyet 282, 284, 285

Dua 25, 26, 27

Dul 248, 254

Dünya 28, 74, 326, 327

Ebû Abîd 132, 188

Ebû Bekr 192, 203, 238, 269

Ebûbekr el-Cessâs 211

Ebû Davûd 136, 166, 186, 187, 188, 189, 191, 193, 194, 195, 210, 248, 272, 273, 286, 287, 306, 321

Ebû Hanîfe 200, 249, 250

Ebû Hureyre 187, 188, 189, 190, 191, 194, 196, 307

Ebû İhâb 222, 260

Ebû Musa el-Eşarî 189

Ebû Saîd el-Hûdrî 191, 270

Ebû Süfyan 245

Ebû Umame b. Sehl b. Huneyf 192

Ebû Vail 193

Efendi Baba 70

Ehl-i Kitap 298

el-azab 263, 309, 310

el-hulûd 156

el-Kâsânî 197, 199, 201, 239, 294

El kesme 286

Elmalılı 72, 73, 100, 130, 270, 296, 320, 321

En'am 6/51 173

Enbiya 21/104 12

Enbiya 21/6-7 335

Enes b. Malik 191, 192, 196

Enfâl 8/29 89

Enfâl 8/48 52
Enfâl 8/53 165
Ensar 241, 265
es-Sâib b. Yezid 192
Esmaî 132
Evli 310
Eyüp Sultan 69, 75
ez-Zevrâ 192
Faiz 2, 177, 268, 269, 271, 276, 317, 332
Faizli işlem 177, 273
Fakih 239
Fas 18
Fatiha 1/1 31
Fâtır 35/1 128, 157, 163, 323
Fâtır 35/11 128, 157, 163
Fâtır 35/24 53
Ferisiler 303
Fetih 48/16 294
Fetih 48/25 244
Fidye 210, 235
Fıkıh 27, 264
Firavun 47, 48, 49, 50, 51, 96, 159, 160, 161, 163
Fıtrat 38, 90, 337, 338
Fuhuş 153, 227, 232
Furkan 25/30 12
Furkan 25/43-44 47
Furkan 25/68-70 175, 285
Furkan 25/68-71 289

Fussilet 41/3 44, 316
Fussilet 41/30-33 44
Fussilet 41/53 16, 35, 338
Fussilet 41/6 29
Gatafan 194
Göz 98
Gümüş 26, 213
Habîb 270
Habîbe 241, 242, 244, 245
Habil 102
Hac 68, 69, 71, 73, 74, 86, 98, 119, 124, 205, 211, 223, 277, 282, 291, 317
Hac 22/11-15 69
Hac 22/15 71
Hac 22/16 71
Hac 22/31 71
Hac 22/37 124
Hac 22/38 86
Hac 22/46 98
Hac 22/52 119
Hac 22/60 282
Hadid 57/22 163
Hadis 271
Hafsa 273
Hak 28, 49, 73, 88, 100, 130, 270, 296, 330
Hakîkat-i Muhammediye 28
Hâkka 69/44-47 331
Halife 58
Halifelik 58, 60

Hamd 31, 61, 151, 187
Hamile 229
Hanbelî 249, 255
Hanefî 196, 197, 198, 199, 202, 213, 238, 249, 250, 275, 276
Hansâ 248
Haram 239, 281, 291, 292
Haris b. Süveyd 293
Harun 50, 123
Hasan 72, 185, 197
Hasan-ı Basrî 197
Hasan Basri Çantay 72
Hatm 92
Hattab oğlu Ömer 191
Havariler 20
Havf 264
Hayızlı 228, 229, 238
Hayrettin Karaman 26, 27, 72, 213
Hazrec 296
Helal 177, 232, 235
Hendek 291
Hicr 15/28-34 51
Hicr 15/33 88
Hicr 15/36 52
Hicr 15/87 323
Hicr 15/9 11, 41, 338
Hicret 244, 270
Hindistan 123
Hıristiyan 20, 21, 62, 63, 64

Hıristiyanlar 20, 21, 22, 23, 24, 28, 54, 63, 65, 70, 247

Hizam 248

Hızır 165, 236, 324, 329

Hûd 11/1 60, 159, 315

Hûd 11/1-3 159

Hûd 11/12 60

Hûd 11/42-43 160

Hudeybiye 243, 291

Hüküm 293

Hum 27

Huneyn 245

Hüseyin 18

Huzeyfe 190

ibadet 23, 25, 26, 27, 34, 38, 39, 55, 69, 70, 206, 313

İblis 17, 51, 52, 87, 88

İbn-i Hümam 239

İbn Abbâs 12, 187, 188, 210, 237, 238, 277, 320

İbn Battal 192

İbn Hazm 249, 254

İbn Huzeyme 192

İbn Kesîr 72

İbn Mace 187, 192, 193, 197, 242, 248, 249, 253, 254

İbn Manzur 34, 82, 100

İbn Mes'ud 187, 195

İbn Teymiyye 251, 252

İbrahim 12, 26, 41, 52, 53, 58, 79, 158, 185, 187, 213, 297, 322, 330, 333, 336, 337

İbrahim 14/10 158

İbrahim 14/4 322, 336, 337

İddet 231, 234, 236, 240

İddeti saymak 154, 228

İftidâ 227, 244, 317

İkrime 210

İmam Kerhî 200

İmam Muhammed 198, 200

İmam Şafiî 198, 199

İman 38, 44, 62, 63, 64, 156, 258, 317, 327

İncil 20, 21, 24, 55, 63, 297, 298, 299, 300, 302, 304, 310, 324, 333, 334

İrâde 312

İsa 12, 20, 21, 22, 23, 24, 28, 45, 53, 54, 65, 70, 142, 172, 297, 299, 303, 333

İsfahânî 16, 17, 30, 31, 34, 38, 41, 78, 137, 212, 316, 324, 338

İsmail 28, 34, 53, 72, 185

İsmail Hakkı Baltacıoğlu 72

Ismet 245

İspanya 19

İspât-ı Vâcib 23

İsrâ 17/30 312

İsrâ 17/33 167, 284

İsrâ 17/56-57 76

İsrâ 17/67 86

İsrâ 17/89 87

İsrâ 17/9-10 56

İsrail 22, 47, 51, 54, 59, 63, 123, 131, 132, 161, 303, 314

İsrail oğulları 22, 47, 51, 54, 59, 63, 123, 131, 161

İstifhâm 185

İsyan 132, 195, 317, 336

İyi niyet 234

Kabil 102

Kadın 201, 229, 232, 233, 235, 241, 242, 245, 249, 250, 251, 252, 259, 303

Kadr 274

Kaf 50/16 66

Kâfir 86, 102, 243

Kahire 123, 254

Kalp 38, 91, 96, 140

Karınca 94

Katolikler 55

Kayd 17

Kehf 18/79-82 325

Kevnî 18

Keyd 82

Kilise 20, 55

Kitap 18, 67, 120, 123, 130, 157, 162, 247, 254, 294, 298, 313, 314, 317, 320

Kıyâmet 12, 26, 27, 32, 78, 79, 156, 189, 190, 196, 285, 289, 313

Kıyâmet 75/16-19 313

Esir 21, 201, 283

Kraliçe 95

Kuddüs 61

Kudüs 313

Kufe 194

Kul 21, 45, 52

Kur'ân Yolu 213

Kurban 187, 211

Kureyş 173

Kutsal Ruh 24, 53, 65, 142

Kutsal Yasa 304
Laik 196, 247
Levililer 302
Liân 258
Lokman 31/17 79
Lokman 31/33 33
Mabut 78
Mahkeme 241
Maide 5/104 42
Maide 5/106-107 221, 257
Maide 5/15 298
Maide 5/27-31 103
Maide 5/35 81
Maide 5/38 286
Maide 5/39 286
Maide 5/41 304, 307
Maide 5/43 307
Maide 5/44 299, 305, 306
Maide 5/44-47 305
Maide 5/45 167
Maide 5/47 299
Maide 5/48 300, 306
Maide 5/54 293
Maide 5/6 55, 63, 204, 331
Maide 5/67 331
Maide 5/68 55, 63
Maide 5/77-78 54
Malikî 238, 249, 253, 255

Maruf 153, 166, 222, 228, 231, 234, 247, 252, 265
Maturidî 330
Medine 188, 189, 192, 293, 295, 296, 307
Mehir 235, 247, 255
Mekke 53, 65, 189, 201, 243, 245, 270, 291, 293
Mekr 82
Mekruh 239
Melik 329
Memfis 123
Men 26, 27, 275
Menat 65
Merğinânî 201
Mervan b. el-Hakem 238
Meryem 22, 29, 35, 54, 58, 65, 69, 142, 338
Meryem oğlu İsa 54
Meryem oğlu Mesih 29, 54, 69
Mesânî 315, 322
Meşîet 312
Mesih 21, 22, 28, 172
Mesnâ 322
Mezhepler 292
Migdol 123
Mısır 21, 34, 123, 187, 197, 199, 242, 251, 269
Muaviye 187, 189, 192
Mücâhid 238
Mucize 314
Muğîre 270
Muhâlaa 251

Muhammed b. en-Nadr 203

Muhammed b. Yahya 191

Muhammed Ebû Zehra 320, 329, 330

Muhammed Hamidullah 72

Muhkem 315, 318, 323

Muhyiddin ed-Dervîş 77, 78

Mukatil b. Süleyman 293

Mülk 67/6-11 97

Mümin 40/26-27 50

Mümin 40/67 156

Müminun 23/99-100 127, 162

Mümtahine 60/10 243

Mümtahine 60/11 246

Münafikun 63/1-3 84

Musa 47, 48, 49, 50, 59, 96, 122, 123, 132, 165, 236, 279, 280, 297, 303, 304, 305, 324, 325, 329, 333, 335

Müşrik 23, 33, 45

Mustafa Hizmetli 72

Mutaffifîn 83/14 91

Mütercim Asım Efendi 34

Müteşâbih 313, 316, 318, 320, 322

Müzeyne 237

Nahl 16/101 301

Nahl 16/106 39, 92

Nahl 16/106-108 92

Nahl 16/126 282, 333

Nahl 16/36 53

Nahl 16/44 41, 254, 338

Nahl 16/61 162

Nahl 16/77 128
Nahl 16/89 312
Necm 53/19-22 66
Nekâl 286
Neml 27/13-14 47, 96
Neml 27/17-32 95
Neml 27/38-40 314
Nesih 209, 297, 317
Nihle 252
Nikâh 247, 248, 249, 250, 251, 253, 254, 267
Nisa 4/110 282
Nisa 4/115 43
Nisa 4/128 264
Nisa 4/15 46, 258, 262, 308
Nisa 4/15-16 308
Nisa 4/17-18 160
Nisa 4/171 54
Nisa 4/25 310
Nisa 4/29 332
Nisa 4/3 88, 261, 323
Nisa 4/31 88
Nisa 4/34 261
Nisa 4/46 129
Nisa 4/48 38, 42, 66, 81, 176
Nisa 4/56 157
Nisa 4/85 171
Nisa 4/93 167
Nuh 123

Nuh 59, 159, 160, 163, 297, 333

Nuh 71/1-4 159

Nur 24/11-13 263

Nur 24/2 289, 308

Nur 24/3 264, 288

Nur 24/30-31 264

Nur 24/4 27, 262, 287

Nur 24/5 58, 288, 289

Nur 24/6-9 259, 263, 309

Nüşûz 264

Ödünç 268, 272

Öğüt 120, 177, 234

Ökümenik 21

Ölüm cezası 310

Ömer 18, 72, 101, 185, 188, 189, 191, 192, 197, 198, 202, 203, 228, 238, 241, 242, 245, 249, 260, 287

Ömer b. Abdulaziz 238

Ömer Nasuhi BİLMEN 101, 202, 260

Oruç 206, 208, 209, 210, 211

Osman 18, 191, 192, 200

Osmanlı 19, 202, 272

Pavlus 20, 21, 22, 24

Putlar 27

Ramazan 28, 187, 206, 208, 209, 210, 211

Rebîa 270

Recm 209

Riba 276

Rişâ 278

Rızık 312

Ruh 24, 126, 127, 336
Rukâne 237
Rum 30/30 17, 34, 90, 152, 338
Rum 30/39 269
Rum 30/40 45, 312
Rum 30/40-44 45
Rum 30/41 99, 340
Rüşvet 278
Saba 313
Sabiî 62, 63, 64
Sâbit b. Kays 241, 242, 244
Sâd 38/26 58
Sâd 38/76 87
Sâd 38/79 88
Sadukât 252
Sâff 61/5 92
Sâffât 37/139-148 158
Şafiî 213, 238, 253, 255
Safiyye 173
Safvân b. Umeyye 245
Sahabe 18, 23
Sahih 25, 39, 253
Şam 20, 187, 293
Sebe 34/46 323
Secde 32/7-8 126
Secde 32/7-9 93
Secde 32/9 54, 126
Şefaat 173

Şefaatim 180
Sehl 241, 242
Seleme b. el-Ekva’ 192
Selman-i Fârisî 190
Şems 91/8-10 40, 339
Semüre b. Cündüb 191, 195
Serahsî 197, 198, 199, 248, 249, 250, 274
Şeyh 188
Şeytan 17, 37, 95, 119
Sıffin 18
sığır 122
Şirbînî 251
Şirk 26, 81
Şuarâ 26/127 57
Şuarâ 26/192 336
Şuarâ 26/23-29 48
Şuarâ 26/43-44 49
Şuarâ 26/45 49
Şuarâ 26/46-49 50
Suat YILDIRIM 101
Şufa 331, 332
Süleyk 194
Süleyman 72, 94, 95, 313, 314
Süleyman Ateş 72
Sultan 197, 198, 199, 200, 202
Sünnet 12, 254, 300, 317, 332
Şurâ 42/40 282
Taberî 27, 72, 82, 83, 306, 307, 320

Taha 20/55 126

Taha 20/56-59 49

Taha 20/66 49

Taha 20/72-73 50

Tahpanhes 123

Tahrîf 129, 130, 132

Taif 187, 270

Takdis 57, 61

Takvâ 40, 339

Talak 55, 137, 227, 228, 231, 234, 235, 236, 238, 240, 242, 251, 259, 317, 340

Talak 65/1 237, 238

Talak 65/1-3 153, 228

Talak 65/2 238, 259

Tanrı 20, 21, 22, 23, 36, 45, 54, 55, 69, 172

Tanrı Baba 20

Taoistler 65

Tarık b. Şihab 186

Tarsus 20

Tefsir 25, 27, 73, 120, 213, 276, 296, 306, 307, 320, 321, 324, 337

Teğâbün 64/11 163

Temizlik 229, 238

Tesbih 57, 61, 158

Teşbih 320, 322

Tevbe 30, 54, 69, 146, 270, 292, 293, 311, 329, 339

Tevbe 9/1-5 292

Tevbe 9/128 30

Tevbe 9/31 54, 69

Tevîl 316, 324

Tevrat 55, 63, 123, 132, 133, 167, 297, 298, 299, 300, 302, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 314, 333, 334, 335, 336

Teyemmüm 166

Tezekkür 41

Tîn 126, 155, 188

Tur 123, 131, 335

Üç talak 237, 238

Uhûd 164, 291

Ukbe b. el-Harise 222, 260

Ümmü Habîbe 204

Ümmü Yahya 222, 260

Üseyd b. Hûdayr 296

Utbe b. Amir 265

Uyku 128

Uzza 65, 66

Vabısa b. Mabed 40, 340

Veda Haccı 277

Vekil 54, 60

Veliyyülemr 203

Yahûdiler 54, 120, 129, 247, 279, 304

Yang 65

Yasin 36/51-52 128

Yasin 36/74-75 77

Yasin 36/82 134

Yin 65

Yuhanna 303

Yunus 25, 35, 42, 49, 51, 58, 59, 80, 157, 158, 159, 160, 161, 163, 165, 301, 332, 338, 340

Yunus 10/100 42, 340

Yunus 10/15 301, 332
Yunus 10/18 25
Yunus 10/31 80
Yunus 10/31-32 80
Yunus 10/49 165
Yunus 10/66 42
Yunus 10/79 49
Yunus 10/90 51, 161
Yunus 10/90-92 161
Yunus 10/98 158
Yusuf 21, 35, 38, 70, 82, 208, 312, 322, 325, 326, 338
Yusuf 12/43-49 326
Zahirî mezhebi 249
Zâriyat 51/40 161
Zâriyat 51/50-60 36
Zaviye 188
Zebîdî 34
Zekiyyüddin Şa'ban 330
Zemahşerî 72, 73, 74, 77, 78, 188
Zeyd 187, 242, 296, 307
Zeyd b. Erkam 187, 296
Zeyd b. Halid 307
Zina 287, 288, 289, 299, 305, 308, 309, 317
Zührî, 306
Zuhruf 43/36-37, 16, 18, 56
Zuhruf 43/54, 51
Zümer 39/23, 315, 319, 323
Zümer 39/3, 24, 65

Zümer 39/42, 35, 127, 338

Zümer 39/44, 173

Zümer 39/53-54, 285